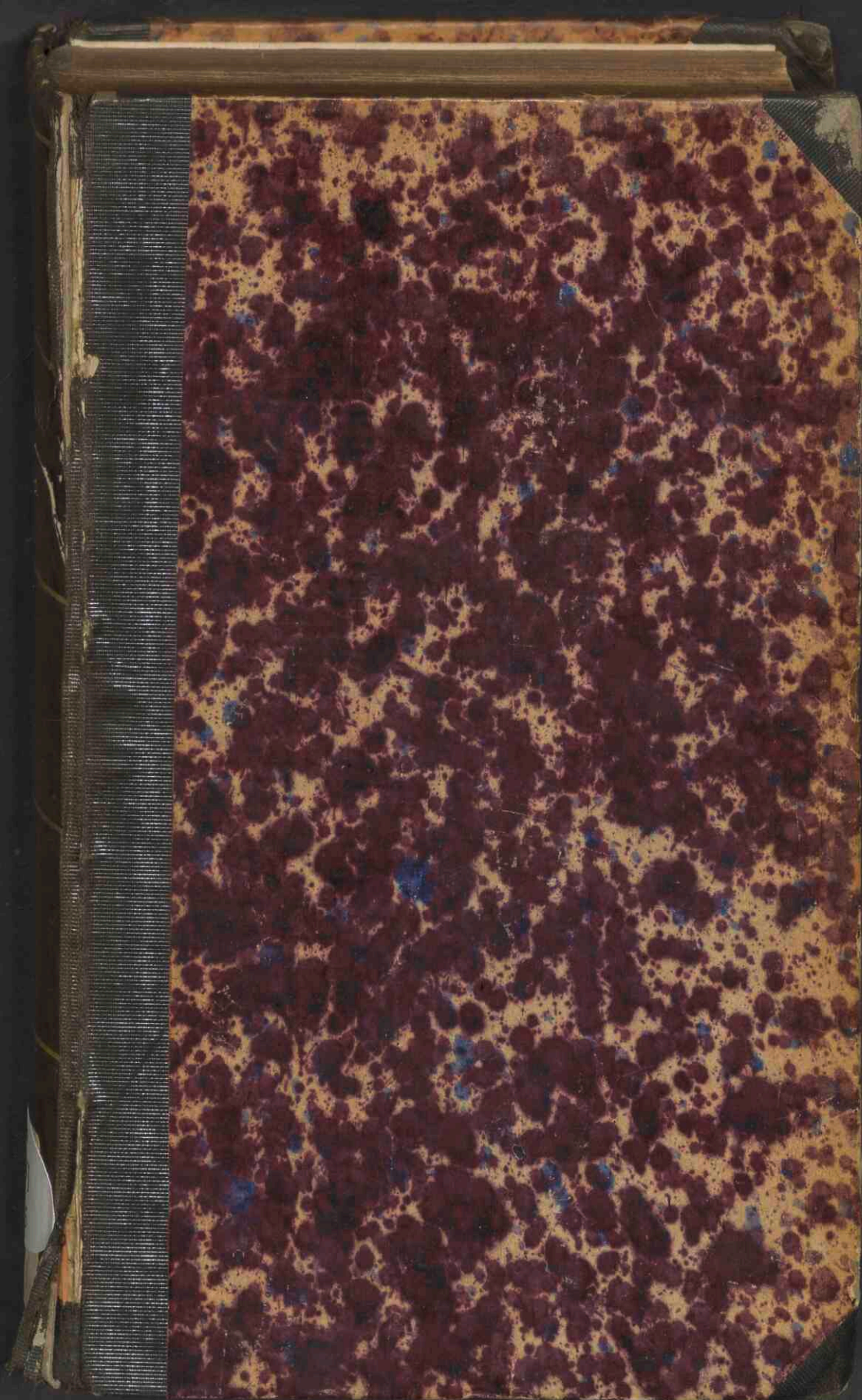

Themis : regtskundig tijdschrift : verzameling van bijdragen tot de kennis van het publiek- en privaatrecht.

<https://hdl.handle.net/1874/433919>

JUR'

AT

MOLENGRAAFF-INSTITUUT VOOR PRIVAATRECHT

1875

THEMIS.

THE M.S.

RECHTSKUNDIG TIJDSCHRIFT

1951

DE RECHTSKUNDIGE VERENIGING VAN NEDERLANDSE RECHTSKUNDEN

RECHTSKUNDIG TIJDSCHRIFT

RECHTSKUNDIG TIJDSCHRIFT

Ter Boekdrukkerij van GEBROEDERS BELINFANTE,
te 's Gravenhage.

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

1009 1951

201 den

THEMIS,
REGTSKUNDIG TIJDSCHRIFT,

DOOR

MRS. DAV. H. LEVYSSOHN, A. DE PINTO,
N. OLIVIER EN GIJSB. M. VAN DER LINDEN.

TIENDE DEEL. — 1849.

(MET HET REGISTER OVER
DE VIJF DEELEN.)

's Gravenhage,
GEBROEDERS BELINFANTE.

1849.

I N H O U D.

STELLIG REGT. (NEDERLANDSCH)

	Bladz.
STAATSREGT. — <i>De wetten zijn onschendbaar</i> , door Mr. W. A. C. DE JONGE, Referendaris bij het departement van Justitie.	555
<i>Over de middelen om 's rijks rekenplichtige ambtenaren tot het doen hunner rekening te noodzaken</i> , door Mr. A. DE PINTO, Advocaat te 'sGravenhage.	365
KOLONIAAL REGT. — <i>Overzicht over de nieuwe wetgeving voor Nederlandsch Indië</i> , door Mrs. A. DE PINTO en GIJBB. M. VAN DER LINDEN, Advocaten te 'sGravenhage. IV. WETBOEK VAN KOOPHANDEL.	4
BURGERLIJK REGT EN REGTSVORDERING. — <i>Over het recht van den eigenaar om op zijnen grond te bouwen of te planten</i> , door Mr. W. C. D. OLIVIER, Advocaat te Arnhem.	19
<i>Verklaring van art. 1188 B. W.</i> , door Mr. J. E. GOUDSMIT, Advokaat te Leiden.	28
<i>Iets over den eigendom van roerende zaken</i> , door Mr. AUG. PHILIPS, Advocaat te Amsterdam.	40
<i>De plaatsvervulling nader verklaard</i> , door Mr. DAV. H. LEVISSOHN, Advocaat te 'sGravenhage.	379

<i>Over het praelegaat. Bijdrage tot verklaring van art. 1006, door Mr. C. VAN BELL, Advocaat te 's Gravenhage.</i>	193
<i>Eene vraag betrekkelijk den inbreng in eene nalatenschap, beantwoord door Mr. Dav. H. LEVYSSOHN, Advocaat te 's Gravenhage.</i>	205
<i>Zijn de bepalingen van artt. 1015 en 1016 Burg. Wetb. toepasselijk, in geval zich slechts twee voorwerpen van hetzelfde geslacht in den boedel bevinden, door denzelfden.</i>	313
<i>Van den aard der verjaring volgens het Nederlandsche Burgerlijk Wetboek, door Mr. J. C. VAN DE KASTEEL, Advocaat te 's Gravenhage.</i>	524
STRAFREGT EN STRAFVORDERING. — Beantwoording van eenige vragen, naar aanleiding van art. 275 van het Wetboek van Strafvordering, door Mr. F. A. T. WEVE, Advocaat te 's Gravenhage.	546

REGTSGESCHIEDENIS.

<i>Studie naar aanleiding van FR. VAT. § 47, benevens eenige opmerkingen over de Actio in rem en in personam, door Mr. J. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO, Advocaat te 's Gravenhage.</i>	214
<i>Iets over WILLEM III en den Raadspensionaris FAGEL, naar aanleiding van L. E. LENTING, specimen historico-politicum de CASPARO FAGELIO, Utrecht 1849, door Jhr. Mr. H. J. VAN DER HEIM, Advocaat te 's Gravenhage.</i>	565

ALGEMEENE REGTSGELEERDHEID.

<i>Over het regt van Exterioraliteit, in verband beschouwd met het Burgerlijk en Strafrecht in Nederland, door Mr. W. A. C. DE JONGE, Referendaris bij het Departement van Justitie.</i>	55
<i>Bedenkingen tegen het regt van exterioraliteit in Nederland, door Jhr. Mr. W. C. K. EVERTSEN DE JONGE, Advocaat te 's Gravenhage.</i>	304

<i>Het begrip van wissel in art. 100 van het Wetboek van Koophandel vergeleken met dat van de Algemeene Deutsche Wisselwet</i> , door Mr. J. G. KIST, Advocaat te Leiden.	79
<i>De grondslag van het regt</i> , door Mr. A. M. DE ROUVILLE, Advocaat te Brielle.	401
<i>De Bedelarij</i> , door Mr. M. M. v. BAUMHAUER, Commies bij het departement van Binnenlandsche zaken.	441
<i>De Nederlandsche wetgeving en het socialismus</i> , door Mr. J. DE WITTE VAN CITTERS, Advocaat te 's Gravenhage.	455
<i>De Orderbriefjes en Assignatiën in het Nederlandsch Wetboek van Koophandel, vergeleken met de Deutsche «Eigner Wechsel»</i> , door Mr. J. G. KIST, Advocaat te Leiden.	475

BOEKBEOORDEELINGEN EN VERSLAGEN.

Nederlandsche litteratuur. — Mr. G. DE WITT HAMER JR., Plaatsverv. Kantonregter en Advocaat te Goes. <i>Handboek voor de Kantongeregten</i> . Schoonhoven, bij S. C. VAN NOOTEN. 1848; — door Mr. C. B. EMANTS, Kantonregter te Voorburg.	114
C. HOIJER, Predikant te Zalt-Bommel. <i>Kerkelijke wetten voor de Hervormden in het koninkrijk der Nederlanden</i> . Met aantekeningen voorzien. = <i>Een elc kenne sine reghten, maer een elc kenne ooc sine plighden.</i> — Zalt-Bommel, bij JOH. NOMAN EN ZOON, 1846. 8°.; — door Mr. G. M. VAN DER LINDEN, Advocaat te 's Gravenhage.	439
A. SMIT, Candidaat-Notaris. <i>Handleiding voor voogden en toezierende voogden</i> . Amsterdam, J. C. SPLICER Az. 1848; — door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, Advocaat te 's Gravenhage.	142
<i>De tolquaestie van het Zwolsche Diep toegelicht, Regtskundig onderzoek</i> , door Mr. L. OLDENHUIS GRATAMA, plaatsvervangend Kantonregter in het kanton Assen, Procureur bij het Provinciaal Geregtsch Hof van Drenthe en bij de Arrond.-Begtbank te Assen. — Amsterdam, 1848. — 67 bladz. in 8°.; — door Mr. A. DE PINTO, Advocaat te 's Gravenhage.	320

- Mr. M. C. VAN HALL, *Gemengde schriften betrekkelijk tot de geschiedenis, de letterkunde en de geschiedenis der Vaderlandsche regtsgeleerdheid*. Amsterdam 1848, bl. 432; — door Mr. DAV. H. LEVYSOHN, Advocaat te 'sGravenhage. 323
- Proeve over het beheer van den voogd omtrent de goederen van den minderjarige, volgens de beginselen van het Nederlandsch Burgerlijk Regt*, door Mr. P. R. VAN DEN BERG, Utrecht, 1849, 219 bl. in 8°.; — door Mr. F. A. T. WEVE, Advocaat te 'sGravenhage. 491
- Het Burgerlijk Wetboek, Aanteekeningen op de artikelen die thans nog verklaring behoeven*, door Mr. C. W. OPZOOMER, Leyden en Amsterdam, bij J. H. GEBHARD EN COMP., 1849; — door Mr. J. KAPPEYNE VAN DE COPPELO, Advokaat te 'sGravenhage. 607
- H. G. QUARLES VAN UFFORD, jur. cand.; *«Proeve eener beschouwing over de gemeente als burgerlijk persoon*. Leyden, JAC^s. HAZENBERG CORN^s. ZOOⁿ, 1848. 86 p. in 8°.; — door Mr. W. F. OTTE. 627
- Academische litteratuur.** — E. VAN VOORTHUIJZEN Hz., *De directe belastingen, inzonderheid die op de inkomsten; eene staathuishoudkundige proeve ter verkrijging van den graad van doctor in de regten aan de Utrechtsche Hoogeschool*. Te Utrecht, bij S. G. BROESE, 1848. 2 dn. 8°. 219 en 227 bladz.; — door Mr. W. K. BOER, Advocaat te Utrecht. 145
- J. J. VAN LEEUWEN, *De damno reo absoluto illato, cum privatim publice resarciendo*, Traj. ad Rhen., 1845, 4) pag. in 8°.; — door Mr. A. DE PINTO, Advocaat te 'sGravenhage. 156
- H. A. VAN RAPPARD, *De excusatione testimonium dicendi in judiciis eorum, qui propter munus, professionem vel legitimam necessitudinem arcanorum sunt depositarii*, Traj. ad Rhen. 1847, 70 pag. in 8°.; — door denzelfden. 161
- P. J. C. VERBEEK, *De fide in causa criminali testibus, qui dicuntur famosi, habenda*, Traj. ad Rhen. 1847, 67 pag. in 8°.; — door denzelfden. 162
- B. D. H. TELLEGEN, *Disputatio juris gentium inauguralis de jure in mare imprimis proximum*, Groningae, 1847; — door Mr. J. DE WITTE VAN CITTERS, Advocaat te 'sGravenhage. 329

- C. TH. VAN LINDEN, *Specimen juris gentium inaugurale, quo inquiritur an matrimonio ducis de Montpensier pax Rheno-Trajectina violata dici possit.* Traj. ad Rhen., 1848; — door denzelfden. 332
- C. H. L. VAN WENSEN, *Specimen juridicum inaugurale de negotiorum gestione sine mandato*, Lugd. Batav. 1846, pag. 41; — door Mr. DAV. H. LEVITSSOHN, Advocaat te 's Gravenhage. 333
- L. A. A. VAN WENSEN, *Dissertatio juridica inauguralis de recusatione judicis*, Lugd. Bat. 1848, pag. 75; — door denzelfden. 334
- J. A. MOLSTER, *De solidaria in rebus mercatoriis obligatione*, Traj. ad Rhen., 1848, 58 pag. in 8°; — door Mr. A. DE PINTO, Advocaat te 's Gravenhage. 336
- J. H. C. CAZIUS, *De judice delegato ad quaestiones criminales.* Traj. ad Rhen., 1849, 61 pag. in 8°; — door denzelfden. 500
- G. H. G. RAS, *De vinculi cognationis et affinitatis vi et efficacia in jure criminali*, Tr. ad Rhen., 1848, 161 pag. in 8°; — door denzelfden. 502
- J. C. L. A. NEDERMEIJER VAN ROSENTHAL, *De deportationis poena eaque cum carcere solitario conjungenda*, Lugd. Bat. 1846, 64 pag. in 8°; — door denzelfden 506
- J. POLS, *de corporibus moralibus*, L. B. 1849, 82 bl. in 8°; — door Mr. F. A. T. WEVE, Advocaat te 's Gravenhage. . . . 635
- R. J. SCHIMMELPENINCK, *de Jure Venationis*, Lugd. Bat., 1845, 130 pag. in 8°; — door Mr. G. M. VAN DER LINDEN, Advocaat te 's Gravenhage.
- J. L. VAN REEDE, *Specimen quo inquiritur quaenam sint principia, quibus leges venatoriae olim fundatae sint hodieque innitantur.* Traj. ad Rhen., 1846, 32 p. in 8°; — door denzelfden. 649
- H. HOUCK, *De Collegiis opificum et mercatorum in patria nostra*, L. B. 1846, 110 pag. in 8°; — door denzelfden. . . . 654
- E. J. H. WIJNANS, *De Fideicommisso residui*, L. B. 1846. 35 pag. in 8°; — door denzelfden.
- N. H. NUST, *de libera mercatura*, L. B. 1847, 37 pag. in 8°; — door denzelfden. 655

H. A. VAN DIJK, <i>de Collegiis Archithalassicis</i> , Traj. ad Rhen., 1845. 159 pag. in 8°; — door denzelfden.	657
E. H. M. VON DAEHNE VAN VARICK, <i>De jure quod conjuges in bona communis habent</i> , Traj. ad Rhen. 1848, 104 pag. in 8°; — door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, Advocaat te 's Gravenhage.	666
BERIGTEN VAN GEMENGDEN AARD. 165, 337, 510, 666	
Levensschets van ED. LIVINGSTON, naar het Fransch, door P. MIGNET.	165
Geregte statistiek in Nederland.	188
» » » Nederlandsch Indië.	360, 666
» » » België	188
Verzameling van Instructiën, Ordonnantien en Reglementen voor de regering van Nederlandsch Indië, door Mr. P. MIJER.	337

Themis,

REGTSKUNDIG TIJDSCHRIFT.

TIENDE JAARGANG.

STELLIG REGT (NEDERLANDSCH).

KOLONIAAL REGT. — *Overzicht over de nieuwe wetgeving in Neêrlandsch Indië*, door MRS. A. DE PINTO en GIJSB. M. VAN DER LINDEN.

IV.

WETBOEK VAN KOOPHANDEL.

Het Wetboek van Kooph. voor N. I. is, even als dat voor het moederland, verdeeld in drie boeken, *van den koophandel in het algemeen, van de regten en verpligtingen, uit de scheepvaart voortspruitende, en van de voorzieningen in geval van onvermogen van kooplieden*; en de onderverdeeling van titels en afdeelingen is in beide wetboeken dezelfde; doch terwijl het Nederl. Wetb. van Kooph. uit 923 artikelen bestaat, telt dat voor Indië er slechts 910. Dat verschil is voornamelijk daaraan toe te schrijven, dat de dertiende titel van het tweede boek van ons wetboek, over schepen en vaartuigen, de rivieren en binnenwateren bevarende, in het Indisch Wetboek niet is overgenomen, maar vervangen wordt door ééne

enkele bepaling, die verwijst naar de tegenwoordig op dat onderwerp bestaande voorschriften en gebruiken. (*Art. 748 I.*)

Voor het overige zijn nagenoeg alle de algemeene aanmerkingen, die wij aan onze beschouwing over het *Ind. Burg. Wetb.* deden voorafgaan, ook hier van toepassing. Zoo wordt in den regel de hooge raad vervangen door het *hoog gerechtshof*, de arrondissements-regtbank en de kantonregter meestal door den *raad van justitie*, somtijds door *het hoofd van het plaatselijk bestuur*, de koning door den *gouverneur-generaal*, het koninkrijk door *Nederlandsch Indië*, gemeente door *residentie*; de wet eindelijk somtijds door *wettelijke bepalingen*, ofschoon men in dit wetboek, even weinig als in het *Burg. Wetboek*, dat zeker weinig beteekenend onderscheid zeer getrouw heeft volgehouden (1).

Eene andere algemeene opmerking over het *Burg. Wetb.* was, dat de commissie haren lastbrief, om voor de kolonie de wetten van het moederland, ook dan, wanneer het zeker was, dat deze niet deugden, zooveel mogelijk letterlijk na te schrijven, nu en dan wel eens is te buiten gegaan; en wij zullen ook in het *Wetb. van Kooph.* enkele veranderingen ontmoeten, die niet wel kunnen geacht worden een regtstreeksch gevolg te zijn der indische natuur, of der inrigting van het koloniaal huishouden, of der bijzondere indische zeden en gewoonten (2).

Andere keeren echter, en wel meerendeels, is de commissie in de nakoming van dien last al zeer gemoedelijk geweest; zij heeft het zelfs niet durven wagen om de vreemde uitdrukkingen, als *commandite*, *aval*, *del credere* (3) en dergelijken, die men bij ons heeft moeten

(1) Verg. boven *Themis*, IX, 513—519.

(2) Zie boven *Themis*, IX, 201, 509—512.

(3) *Artt.* 14, 129, 240 *I.*, *artt.* 14, 130, 240 *N.*

behouden, omdat wij aan deze woorden sedert lang gewoon waren, te laten varen, en zij heeft zich zelfs daarvan niet laten terughouden door de bedenking, dat men misschien moeite hebben zou de inlanders, op wie toch alle deze bepalingen *kunnen* worden van toepassing gemaakt, met dergelijke uitdrukkingen gemeenzaam te maken (1).

Onder de veranderingen echter, welke onvermijdelijk noodzakelijk werden door de verdere afstanden, en door het moeilijker en trager onderling verkeer tusschen de ééne plaats en de andere, behoort alles wat betrekking heeft op den duur van schier alle regts-termijnen, als: die voor het vorderen van acceptatie van wisselbrieven, voor de beteekening van het protest aan hem, van wien men den wissel ontvangen heeft, en voor de verjaring der actie tegen de endossanten; die, waarop de betaling moet worden gevraagd van assignatiën, die van de aansprakelijkheid van den oorspronkelijken uitgever van kassiers-briefjes, of van hen, die ze later hebben in betaling gegeven, die, waarop de betaling moet worden gevraagd van promessen aan toonder, de termijnen voor reclame, voor de inschrijving van bodemerij-brieven, abandonnement, verjaring van den voorrang uit hoofde van bodemerij-schuld; de termijnen van hooger beroep of verzet tegen het vonnis, waarbij het faillissement is uitgesproken of geweigerd (2). Alle die termijnen zijn voor de kolonie ruimer gesteld dan voor het moederland; zij zijn in den regel, en slechts behoudens zeer enkele uitzonderingen, verdubbeld.

De bepaling van art. 765 N., dat de koopman binnen drie dagen, nadat hij heeft opgehouden te betalen, aangifte moet doen van faillissement, is bij art. 750 I. be-

(1) Zie artt. 11, 13 I. Alg. Bep. en boven *Themis*, IX, 362, 363.

(2) Zie artt. 115, 183, 201, 206, 212, 213, 221, 224, 226, 232, 245, 571, 667, 745, 773 I.; artt. 116, 184, 202, 207, 213, 214, 222, 225, 227, 232, 245, 571, 667, 745, 791 N.

houden; doch voor de kolonie wordt die termijn met één dag verlengd, voor elke tien palen afstands van het gebouw, waarin de raad van justitie zitting houdt; terwijl op de eilanden en de bezittingen buiten Java en Madura, waarop geen raad van justitie gevestigd is, de aangifte op dezelfde wijze en *binnen denzelfden tijd* geschiedt aan den hoogsten plaatselijken gezaghebber, die een door hem geauthentiseerd afschrift van het deswege door hem op te maken proces-verbaal met de eerste scheeps-gelegenheid opzendt aan den raad van justitie, tot wiens rechtsgebied het eiland behoort.

Na deze algemeene opmerkingen kunnen wij overgaan tot de opgave der bijzondere veranderingen en wijzigingen, welke het wetboek van koophandel, ingerigt voor de kolonien, ondergaan heeft; en het zal daaruit blijken, dat de veranderingen betrekkelijk vrij minder in getal, en over het algemeen nog van minder gewigt zijn, dan die, welke men in het burg. wetb. gebragt heeft.

EERSTE BOEK.

Van den koophandel in het algemeen.

De eerste titel *van kooplieden en van daden van koophandel* is uit ons wetboek letterlijk overgenomen, uitgezonderd eene kleine bijvoeging in art. 4, n°. 3, alwaar bij de vermelding der handelingen van administratiekantoren en publieke fondsen, als daden van koophandel, ook uitdrukkelijk gewaagd wordt van de fondsen ten laste van Nederlandsch Indië.

Aan den tweeden titel *van koopmans-boeken*, die overigens almede onveranderd is gebleven, zijn een paar nieuwe bepalingen toegevoegd, beiden het gevolg van de plaatselijke omstandigheden van Indië; *art. 9 I.* geeft aan den gouverneur-generaal de bevoegdheid, om, bij toepasselijk-verklaring van dezen titel op inlandsche of als

zoodanig aangemerkte kooplieden, dezen tijdelijk te ontheffen van het nakomen der bepalingen van de *artt.* 6, 7, 8, en daarvoor in de plaats te stellen de verplichting, om naauwkeurige en volledige boeken of aantekeningen te houden, op de wijze bij elks landaard in gebruik. Art. 13 geeft den regter de magt, om, in geval de boeken, waarvan de openlegging bevolen wordt, zich op eene verwijderde plaats bevinden, de inzage daarvan op te dragen, niet alleen (zoo als bij ons) aan den plaatselijken regter, maar ook, bij ontstentenis van dezen, aan het hoofd van het plaatselijk bestuur, die zich dan nog door een ander europeesch ambtenaar kan laten vervangen; terwijl hetzelfde art. nog bepaalt, dat, bij overlegging of inzage van boeken of aantekeningen, gehouden door inlandsche of als zoodanig aangemerkte kooplieden, van den bijstand van deskundigen kan worden gebruik gemaakt, ter bekoming der noodige ophelderingen omtrent den aard en den inhoud van die boeken en aantekeningen.

Van meer gewigt zijn de veranderingen in den derden titel, *van vennootschap van koophandel*. De vennootschap onder eene firma wordt, naar beide wetgevingen, alleen *schriftelijk* gesloten of ontbonden, bij ons echter geschiedt het één en het ander bij onderhandsche of authentieke akte, in de kolonie wordt altijd eene *authentieke akte* gevorderd, art. 22, 31 N. en *I.*; en een gevolg daarvan is, dat ook het uittreksel, volgens art. 24 N. en *I.* ter griffie in te schrijven, en hetwelk bij ons ook onder de hand kan worden opgemaakt, mits door alle vennoten ondertekend, in Indië altijd moet zijn in *authentieke* vorm. Die inschrijving eindelijk geschiedt bij ons ter griffie van de arrondissements-regtbank, of, bij ontstentenis van dien, ter griffie van den kantonregter, art. 23 N. In Indië kan de inschrijving alleen gedaan worden *ter griffie van den raad van justitie*, binnen wiens regtsgebied de vennootschap gevestigd is.

Wij veroorloven ons over deze veranderingen ééne aanmerking; niet over de zaak zelve; het is zeer ligt mogelijk, dat plaatselijke omstandigheden die vorderden, en dat het niet raadzaam was in Indië aan onderhandsche akten voor zulke gewigtige zaken een onbepaald vertrouwen te schenken. Maar ons art. 22, na gezegd te hebben, dat de vennootschap alleen bij geschrift kan worden aangegaan, voegt er bij: zonder dat het gemis EENER AKTE aan derden kan worden tegengeworpen. Die woorden, die voor ons een zeer gezonden zin hebben, schreef men in het *Ind. art.* letterlijk na, zonder te bedenken, dat de gewigtige verandering, die het art. ondergaan had, eene wijziging daarin onvermijdelijk maakte. Toen men eenmaal gezegd had: *de vennootschap moet worden aangegaan bij AUTHENTIEKE akte*, had er moeten volgen: *zonder dat het gemis DAARVAN aan derden kan worden tegengeworpen*. Intusschen heeft men laten staan: *het gemis EENER AKTE*, zonder dat er van EENE AKTE gesproken was. Maar wat nu, als er is eene *onderhandsche akte*, als er dus NIET is *gemis van eene AKTE*, maar wel is gemis van eene AUTHENTIEKE AKTE? Zal dat gemis dan wel kunnen worden tegengeworpen aan derden? Als men het art. letterlijk opvat, *ja*; en toch was dat zeker wel niet de bedoeling, en zullen kwade trouw en slechte praktijken niet weinig worden in de hand gewerkt, als het art. in dien zin wordt uitgelegd.

In de afdeeling over de *naamlooze vennootschappen* is maar één art. (art. 37, N. en I.) veranderd; maar de veranderingen daarin gebragt zijn van groot gewigt, en zij zijn de vrijheid en de onafhankelijkheid van den handel niet gunstig. Bij ons vindt men het een grooten waarborg tegen willekeur en misbruik van magt, dat, ingeval van weigering der koninklijke bewilliging, de reden der weigering aan de verzoekers moet worden medegedeeld. De indische natuur schijnt die zekerheid

en gerustheid voor de ingezetenen niet te dulden. Wel begint het artikel met hun denzelfden waarborg te geven; maar onmiddellijk haalt men de pen door de wet, die men maakt, door het aan de beleefdheid van den gouverneur-generaal over te laten, of hij er zich al of niet aan houden wil; *ten ware de gouverneur-generaal het ONGERADEN mogt achten deze mededeeling te doen plaats hebben*. Het spreekt van zelf, dat de gouverneur-generaal dit altijd *ongeraden* kan achten, dat niemand hem ten minste kan bewijzen, dat hij het niet *ongeraden* acht, dat hij aan niemand rekenschap schuldig is van de redenen, waarom hij het *ongeraden* acht, en dat men dus dat bevel gerust had kunnen weglaten; de gouverneur-generaal kon dan toch even goed de redenen van weigering mededeelen, als hij het *geraden of niet ongeraden* achtte.

Bij ons kan de naamlooze vennootschap niet worden onderworpen aan voorwaarden van ontbinding door de regering; in Indië daarentegen kan de bewilliging, als *daartoe termen zijn* (d. i. als de gouverneur-generaal het goedvindt), afhankelijk worden gemaakt van de voorwaarde, dat de vennootschap zich onderwerpe aan ontbinding, wanneer de gouverneur-generaal dit noodig oordeelt voor het algemeen belang!

Eindelijk kan bij ons geene naamlooze vennootschap worden ontbonden, ter zake dat de bestuurders aan de bepalingen en voorwaarden der akte niet hebben voldaan; in Indië al weder het tegendeel.

Wij twijfelen, of de hefhebbelij voor naamlooze vennootschappen in Indië wel zeer groot zijn zal. Wij willen dat alles thans niet beoordeelen; misschien vorderde ook quasi de veiligheid der kolonie, of zoo iets, al die voorzigtigheid en al die angstvalligheid om maar iets vrij en buiten het bereik van het gouvernement te laten; maar wij zien niet in, wat men aan zulke wetten heeft; zulke wetten beteekenen toch niets, en men kan zich,

dunkt ons, wel de moeite besparen ze te maken; zonder wet zal de gouverneur-generaal alleen meester zijn, en een onbepaald gezag uitoefenen; met *zulke wetten* zal hij dat ook; waartoe dan eene wet?

Ook in den *vierden titel* van *beurzen van koophandel, makelaars en kassiers*, heeft men alle de bemoeijenissen van de plaatselijke besturen overgebracht bij den *gouverneur-generaal*. De beurs wordt gehouden, niet op gezag van het plaatselijk bestuur, maar op dat van den *gouverneur-generaal*; de plaatselijke reglementen van orde voor de beurs worden vervangen door afzonderlijke reglementen van den *gouverneur-generaal*; de makelaars krijgen hunne aanstelling, niet van het plaatselijk bestuur, maar van den *gouverneur-generaal*. Artt. 59, 61, 62 N. en I.

In den *vijfden titel*, van *commissionnairs, expediteurs, voerlieden, en van schippers, rivieren en binnenwateren be varende*, heeft men het verhaal van art. 78, dat de bepalingen omtrent de scheepvaart van het tweede boek ook op de binnen-vaart van toepassing zijn, voor zoo verre dat bij den laatsten titel van dat boek bepaald is, weggelaten. Die bepaling, voor ons reeds tamelijk overtollig, moest van zelve vervallen voor Indië, omdat, gelijk wij reeds hebben opgemerkt, die geheele laatste titel van het tweede boek uit het Indisch wetboek is weggelaten.

De voorschriften over het wissel-contract zijn genoegzaam ongewijzigd uit onze wet nageschreven.

Wij hebben niettemin in den *zesden titel*, behalve de verlenging der meeste termijnen, drie veranderingen opgemerkt.

Vooreerst: Men kent de vraag, die ons art. 179 heeft doen ontstaan, en de verschillende gevoelens daarover verdedigd, of namelijk van een wissel, die op Zondag vervalt, het protest op Maandag of op Dingsdag

geschieden moet (1)? *Art. 178 I.* beslist die vraag, door uitdrukkelijk te verklaren, dat het protest eerst op Dingsdag geschieden moet, en datzelfde art. bepaalt nog uitdrukkelijk, dat, wanneer de vervalldag op Zaterdag (en dus de eigenlijke protest-dag op Zondag) invalt, het protest wordt verschoven tot Maandag. Niemand zal betwisten, dat dit inderdaad twee groote verbeteringen zijn. Men weet niettemin, dat het de taak der commissie wel was slechts wetten na te schrijven, doch niet ze te verbeteren, of te verduidelijken; en het valt moeilijk te gelooven, dat de indische meer dan de nederlandsche natuur die verbeteringen vorderde. Wij beklagen ons daarover echter niet; wij hadden integendeel wel gewenscht, dat de commissie zich wat meer aan dergelijke misbruiken van magt had schuldig gemaakt.

Ten tweede: Zoowel art. 188 N. als *art. 187 I.* bepaalt, dat, ten aanzien van den trekker, de wissel wordt geregeld naar den wisselkoers der plaats, waar moet betaald worden, op die, waarop getrokken is; maar het eerste voegt er nog bij: in geen geval is hij tot een hooger en wissel-koers gehouden. In het tweede liet men die woorden weg; en te regt misschien; want het art. zal er eigenlijk niets minder om zeggen. Maar is ook dat niet weder eene eenvoudige verbetering van redactie, die buiten den lastbrief lag der commissie?

Eindelijk ten derde treft men in *art. 195 I.* eene nieuwe bepaling aan, waarbij het bedrag van de interessen van protest-kosten, herwissel en andere wettige onkosten wordt bepaald op negen ten honderd in het jaar.

Aan het slot van den *zevendenden titel* vindt men nog eene nieuwe bepaling, die toepasselijk is niet alleen op alle handelspapier, maar ook op alle onderhandsche handels-verbindingen tusschen europeanen en inlanders, die hare geboorte al weder verschuldigd is aan de

(1) Zie DE PINTO, *Handl. tot het W. van Kooph.*, Aant. op § 154.

vrees, die men in de kolonie schijnt te koesteren voor bedrog en misbruik bij onderhandsche stukken (1). En zeker zullen die misbruiken daardoor worden tegengegaan, ofschoon het aan den anderen kant niet te ontkennen schijnt, dat het vrije handelsverkeer door zulke lastige en omslagtige formaliteiten zeer moet worden belemmerd en bemoeijelijkt.

De drie laatste titels, *over reclame en verzekering*, zijn letterlijk overgenomen. Alleen vindt men aan het slot van *art. 262* eene weinig beduidende verandering, door de weglating der woorden: of op de naast gelegen beurs, uit het overigens gelijkluidend *art. 262 N. (2)*.

TWEEDE BOEK.

Van de regten en verplichtingen uit scheepvaart voortspruitende.

Wij hebben vroeger bij de behandeling van het burg.

(1) *Art. 229 I.* «Al het handelspapier, vermeld in dezen en in den vorigen titel, mitsgaders de daarop gestelde acceptatiën en endossementen, en, in het algemeen, alle onderhandsche verbindtenissen betrekkelijk zaken van koophandel, tusschen Europeanen of daarmede gelijkgestelde personen en Inlanders of daarmede gelijkgestelde personen, zullen, wanneer de onderteekenaar een Inlander of daarmede gelijkgesteld persoon is, om in regten te kunnen gelden, moeten voorzien zijn van de verklaring van eenen notaris, waaruit blijkt dat die ambtenaar den onderteekenaar kent, dat de inhoud der akte aan laatstgemelden duidelijk is voorgehouden, en dat daarna de onderteekening in tegenwoordigheid van hem notaris heeft plaats gehad.»

«De Gouverneur-Generaal is bevoegd om ook andere Europese ambtenaren tot het afgeven van deze verklaringen te magtigen.»

(2) *Art. 262 I.* luidt aldus: «Hij die, van eenen ander order ontvangende tot het laten doen van verzekering, dezelve voor zijne eigen rekening houdt, wordt verstaan verzekeraar te zijn op de aan hem opgegeven voorwaarden, en, bij gebreke van die opgave, op zoodanige voorwaarden als waarop de verzekering had kunnen worden gesloten, ter plaatse alwaar hij den last had moeten uitvoeren, of, indien deze plaats niet is aangeduid, te zijner woonplaats.»

weth. (1) gezien, dat bijna alles wat betrekking heeft op de leer der verbindtenissen en overeenkomsten, uit onze wetgeving in de indische is overgegaan; en het laat zich dus reeds *a priori* begrijpen, dat er voor ons over dit tweede boek, dat uitsluitend gewijd is aan de behandeling der scheepvaart-contracten, niet veel belangrijks zal zijn aan te teekenen.

De *eerste* titel heeft niettemin twee veranderingen ondergaan, welke in verband staan met de leer van eigendoms-overdragt der indische wetgeving. Naar beide wetgevingen moet de eigendom van schepen, schoon roerende zaken, zoodra zij de grootte hebben van tien of meerdere lasten, geschieden op dezelfde wijze als die van onroerende goederen, dat is, bij schriftelijke akte, overgeschreven in de openbare registers. Bij ons echter kan de akte van eigendoms-overdragt ook onder de hand worden opgemaakt; in Indië kan dat alleen geschieden *in authentieke vorm* (2). Hetzelfde beginsel ligt tot grondslag aan de bepaling van *art. 315 I.*, dat de daarbij vermelde schulden niet bevoorregt zijn, dan voor zoo verre zij zijn bedongen bij authentieke akte, terwijl *art. 315 N.* slechts vordert eene akte, die eene zekere dagteekening heeft. Datzelfde *art.* geeft nog aan den gouverneur-generaal de bevoegdheid, om, na het hoog gerechtshof te hebben geraadpleegd, wettelijke bepalingen

(1) Zie boven *Themis*, IX, 555—557.

(2) Zie *art. 309 I.*, luidende: «Schepen zijn roerende zaken.»

«Echter kunnen de eigendoms-overgang en de levering van schepen en vaartuigen, de grootte hebbende van tien of meerdere lasten, hetzij geheel, hetzij bij gedeelten, niet anders geschieden dan bij authentieke akte, geboekt in een openbaar register, in voege door den Gouverneur-Generaal nader te bepalen.»

«De eigendoms-overgang en de levering van kleinere schepen en vaartuigen, geschieden even als die van andere roerende zaken.»

Verg. boven *Themis*, IX, 539—541 en *artt. 309* en *705 N.*

vast te stellen omtrent de inschrijving der bij dat art. vermelde bevoorregte schulden in het register, bedoeld bij art. 309, of in zoodanig ander register, als tot dat einde door hem zal worden voorgeschreven.

De verdere veranderingen, welke wij in dit boek hebben aangetroffen, komen hierop neder :

Art. 398 I (1) overeenkomende met art. 398 N. geeft aan den gouverneur-generaal het regt, om bij toepasselijk-verklaring van den vierden titel (*van het huren van scheeps-officieren, enz.*), op de inlanders en daarmede gelijkgestelde personen de bepalingen van dit en van het voorgaande artikel daarvan uit te zonderen (2).

(1) *Art. 398 I.*: «Een schipper, die met zijn schip vertrokken is, zonder dat, in de gevallen waarin zulks wordt vereischt, bevorens de monsterrol opgemaakt en geteekend is, zal ten behoeve van den eigenaar of van de rederij verbeuren *f* 100, de stuurman *f* 50, en de verdere scheepsgezellen eene maand der gagie.»

(2) *Art. 397 I.*, gelijk aan art. 397 N.: «De monsterrol moet bevatten:

- 1°. De namen van het schip, van den schipper, van de scheeps-officieren en van het scheepsvolk;
- 2°. de plaats waar de reis haren aanvang neemt, die werwaarts het schip bestemd is, en die waar hetzelfde moet terug komen;
- 3°. de bedongen gagie, en of dezelve bij de reis of bij de maand verdiend wordt;
- 4°. het beloofd of ontvangen handgeld;
- 5°. de verplichting van ieder lid der equipagie om met zijn goed aan boord te komen, op den tijd door den schipper bepaald, en wijders om, zoowel binnen als buiten Nederlandsch Indie, niet buiten het schip te vernachten, zonder verlof van den schipper, mitsgaders om zijn goed niet weder van boord te mogen brengen, zonder visitatie van den schipper of den stuurman;
- 6°. de verklaring van den stuurman dat hij, al of niet, bevorens naar de plaats der bestemming als officier heeft gevaren;
- 7°. het vermogen van den schipper om af te danken en, zonder gagie, voor zijn vertrek aan land te zetten ieder persoon der equipagie, welke zich in eene qualiteit heeft verhuurd waartoe hij onbekwaam is; en, in geval die onbekwaamheid eerst na het vertrek van het

In art. 440, no. 2, I., overigens gelijk aan art. 440 N., is niet onder de redenen, waarom de officieren en het scheepsvolk kunnen weigeren de dienst gestand te doen, opgenomen het geval, dat, het schip in eene noodhaven zijnde ingelooopen, een oorlog opkomt tusschen dezen staat en ééne der barbaarijsche mogendheden, waardoor het schip kan gerekend worden in wezenlijk gevaar te zijn gebragt. Art. 443 I maakt den gouverneur-generaal bevoegd om op de bepalingen van het voorgaande artikel (1) zoodanige uitzonderingen toe

- schip ontdekt wordt, aan zoodanigen persoon de qualiteit en gagie toe te leggen, die de schipper voegzaam zal oordeelen;
- 3°. de omschrijving van het voedsel of zoogenaamd rantsoen, hetwelk in gewone omstandigheden aan ieder man wekelijks moet worden gegeven;
 - 9°. de verplichting om, zonder tegenspreken, den schipper en de officieren, ieder in zijne qualiteit te gehoorzamen, en zich van dronkenschap en vechterijen te onthouden;
 - 10°. de letterlijke invoeging van den inhoud der artikelen 404, 423, 442, 443, 444 en 446 van dit Wetboek;
 - 11°. de bepaling dat degene die deserteert, of het schip vóór de afdanking verlaat, zijn te goed zijnde loon verbeurt;
 - 12°. de verplichting van den stuurman, om te zorgen voor de behoorlijke stuwing en plaatsing der in te laden goederen, op straffe van schadevergoeding;
 - 13°. de verplichting van den stuurman, om dag en nacht aan boord te blijven, wanneer het schip koopmansgoederen in heeft, en om voor de sluiting, vooral des nachts, zorg te dragen;
 - 14°. de verplichting van de officieren en de scheepsgezellen, om zich betamelijk en overeenkomstig de regelen van goede orde, zoo met opzigt tot de openbare godsdienstoefening, als bij alle andere gelegenheden, te gedragen;
 - 15°. de algemeene verplichting om bovendien na te komen, hetgeen verder bij dit Wetboek is voorgeschreven;
 - 16°. eindelijk, al hetgeen tusschen partijen verder mogt zijn overeengekomen.»

(1) Art. 442 I., gelijk aan art. 442 N.: «Gedurende de reis, vermag de schipper aan het scheepsvolk niet meer dan een derde van hun verdiend loon op rekening te betalen.»

te laten als hij oirbaar zal achten. In den *zevend*en titel *van schipbreuk, stranding en zeevonden* wordt het toezigt over de ambtenaren der strandvonderij en het beheer van gestrande en opgevischte goederen, dat bij ons wordt uitgeoefend door den gouverneur der provincie en de gedeputeerde staten, opgedragen aan *het plaatselijk bestuur en deszelfs hoofd*; en de oproeping tot reclame, die bij ons vier malen geschiedt van maand tot maand, behoeft in Indië slechts *drie* malen plaats te hebben (1). De begrooting van hulp- en bergloonen, bij ons opgedragen aan den regter, geschiedt in Indië door *het hoofd van het plaatselijk bestuur*, behoudens beroep op den gouverneur-generaal (2). De bepaling van *art. 598*, bij ons beperkt tot het geval, dat de goederen verwacht worden van buiten 's lands, is voor Indië algemeen (3). *Art. 658 I.* stelt *een vonnis, in een vreemd land geweest*, in de plaats van een buitenlandschen regter, zoo als het bij ons heet (4). Wat de reden zijn

(1) Artt. 553—556 N. en I.

(2) Art. 564 N. en I.

(3) *Art. 598 I.*: «Het vermoeden, bij art. 270 vermeld, heeft ten aanzien van den verzekerde geene plaats, indien de verzekering is gedaan op goede of kwade tijding, mits, in dat geval, in de polis worde vermeld het laatste bericht hetwelk de verzekerde ten aanzien van het verzekerde voorwerp heeft bekomen; en mits, de verzekering voor rekening van eenen derde zijnde gesloten, in geval van schade deugdelijk blijke van de dagteekening van den last dien de lasthebber, tot het doen der verzekering, bekomen heeft.»

«Met dat beding, kan de verzekering alleen dan worden vernietigd, indien er bewezen wordt dat de verzekerde, of diens lasthebber, ten tijde van het sluiten der overeenkomst van de geleden schade heeft kennis gedragen.»

(4) *Art. 658 I.*: «Een vonnis in een vreemd land geweest, waarbij schepen of goederen, welke als bepaald onzijdig eigendom zijn verzekerd, verklaard worden geen onzijdig eigendom te zijn en daarom zijn prijs verklaard, is niet voldoende om den verzekeraar van het betalen der schade vrij te spreken, bijaldien de verzekerde bewijst, dat het verzekerde waarlijk onzijdig eigendom is geweest, en dat hij, bij den

mag dezer laatste verandering, vooral met het oog op de bijzondere indische natuur, valt moeilijk te beseffen.

Eindelijk is, zoo als wij reeds gezien hebben, niet overgenomen de laatste titel uit ons wetboek van schepen en vaartuigen de rivieren en binnenwateren bevarende; maar alle de bepalingen van dien titel worden vervangen door één art., dat verwijst naar de thans bestaande voorschriften en gebruiken, en naar de veranderingen die de gouverneur-generaal, na het hoog gerechtshof te hebben gehoord, *geraden zal achten* daarin te brengen. Datzelfde art. is ook toepasselijk gemaakt op schepen en vaartuigen niet op de europesche wijze getuigd (1).

DERDE BOEK.

Van voorzieningen in geval von onvermogen van kooplieden.

Eerste titel. Van faillissement. De gewichtigste verandering, die deze titel heeft ondergaan, doch die reeds verwacht wordt door hem die hetgeen bij de behandeling van het burg. weth. (2), door ons over de weeskamers

regter die het vonnis heeft uitgesproken, alle middelen aangewend en alle bewijsstukken ingediend heeft, om zoodanige prijsverklaring af te weren.»

(1) *Art. 748 I.*: «Behalve de algemeen geldende voorschriften van artikel 309, zijn de bepalingen van dit boek, niet toepasselijk op inlandsche schepen en vaartuigen, van welken aard ook, niet op de Europesche wijze getuigd, en enkel van jaarpassen voorzien, noch op schepen en vaartuigen welke uitsluitend de rivieren en binnenwateren bevaren. Al wat tot deze schepen en vaartuigen en de daarover ontstaande geschillen betrekking heeft, zal, tot dat daarin nader zal zijn voorzien, geregeld en beoordeeld worden naar de thans bestaande voorschriften en gebruiken.»

«De Gouverneur Generaal is bevoegd om hierin, na het Hoog Gerechtshof te hebben gehoord, zoodanige veranderingen te brengen als hij geraden zal achten.»

(2) Zie boven *Themis*, IX, 528-532.

is opgeteekend, gelezen heeft, is deze, dat de curatele over failliete boedels niet wordt toevertrouwd aan bewindvoerders door den regter te benoemen, onder den naam van curators, voogden of syndics, maar altijd en van regtswege behoort bij de weeskamers, of liever bij ieder faillissement aan de weeskamers moet worden *opgedragen* (1). Waartoe dit laatste dient, is ons minder duidelijk; als toch de weeskamer altijd curator zijn *moet*, als geen ander het zijn *mag*, waartoe dan eene bijzondere opdracht voor iederen boedel? Maar wat, als de regter die opdracht bij zijn vonnis van failliet-verklaring eens vergeet? Zal er dan een faillissement zijn zonder curator? Zoo als het artikel nu geschreven is schijnt het ja; maar was dit wel de meening? en waarom zich aan dat gevaar blootgesteld?

In boedels, welker actief vermoedelijk meer dan f 10,000 beloopt, kan de raad van justitie aan de weeskamer één of meer raadslieden toevoegen, die echter geen dadelijk beheer over den boedel hebben, maar welker roeping alleen is de weeskamer in hare werkzaamheden behulpzaam te zijn en voor te lichten. De raad van justitie bepaalt hun salaris bij de vereffening van den boedel (2).

(1) *Art. 772 I.* Hiervan volgt van zelf, dat overal waar hij ons de wet spreekt van *curators*, in de gelijklopende bepalingen van het *ind. wetb. de weeskamer* daarvoor is in de plaats gesteld, zoo als in de *artt. 761, 773--775, 779, 781, 782, 838, 839 I. enz.*, en dat de bepaling van *art. 792 N.*, over de beëdiging der curators door den regter-commissaris, in het *indische wetboek* moest wegvallen.

(2) *Art. 773 I.*: «De raad van justitie is bevoegd om, des geraden oordeelende, in boedels welker actief vermoedelijk meer dan f 10,000 beloopt, bij het vonnis van failliet-verklaring, of bij eene latere beschikking, als raadsman of raadslieden aan de weeskamer toe te voegen één of meer personen, te kiezen uit de voornaamste schuldeischers, of wel uit te goeder naam staande, en met de handelszaken van den schuldenaar bekende ingezetenen. De raad kan steeds, op voordragt van den regter-

Andere wijzigingen van meer ondergeschikt belang zijn de volgende.

De bewaring der gereede penningen, die bij ons geschiedt volgens de voorschriften der wet, geschiedt in Indië overeenkomstig hetgeen bij de instructie voor de weeskamers is of zal worden vastgesteld door den gouverneur-generaal (1). De verzegelingen geschieden door de daarmede belaste ambtenaren (2); wie dat zijn, blijkt niet; vermoedelijk zijn die, of zullen zij worden aange-
wezen door den gouverneur-generaal; het Regl. op de commissaris, of op verzoek van de weeskamer of van schuldeischers, na gehoord rapport van dien regter, het getal der raadslieden vermeerderen of verminderen, hen door anderen doen vervangen, of ook zonder vervanging ontslaan.»

Art. 774 I.: «De aldus benoemde raadslieden hebben geen dadelijk beheer over den boedel, en zijn volstrekt onbevoegd tot de ontvangst van gelden, waarden, of andere voorwerpen van, welken aard ook, tot den boedel behoorende. Zij moeten de weeskamer zoo veel mogelijk in hare werkzaamheden, de curatele betreffende, behulpzaam zijn, en haar voorlichten. Zij zijn geregtigd om ter weeskamer inzage te nemen van de aldaar berustende boeken en papieren tot des gefailleerden boedel betrekkelijk, en bevoegd om aan den regter-commissaris zoodanige vertoogen te doen als zij, in het belang des boedels en der schuldeischers, noodig zullen achten, gelijk mede om, in geval van verschil van gevoelen met de weeskamer, zich bij verzoekschrift op ongezegeld papier te wenden tot den raad van justitie, die daarop, zonder vormen van proces en kosteloos, alleen op het rapport van den regter-commissaris, en, zoo noodig, na summier verhoor van de weeskamer, eene beslissing geeft, welke dadelijk in kracht van gewijsde overgaat.»

Art. 775 I.: «Bij de vereffening des boedels zal de raad van justitie, op voordragt van den regter commissaris, de salarissen der aan de weeskamer toegevoegde raadslieden regelen. Die salarissen kunnen, voor alle raadslieden te zamen, nimmer meer bedragen dan de helft van het loon hetwelk aan de weeskamer voor haar beheer mag worden toegerekend.»

(1) *Art. 797 I.*, vervangende art. 810 N.

(2) Overal waar bij ons gesproken wordt van den kantonregter, spreekt het *indische wetboek* van den *ambtenaar met de verzegeling belast*. Zie b. v. de *artt. 753, 772, 781, 782 I.*, enz.

Themis, D. X, 1° St. [1849].

Burg. Regtsv. in art. 652, bedient zich van dezelfde algemeene uitdrukking. Het salaris van den curator is in Nederland één ten honderd van de ontvangsten, dat van de indische weeskamer drie ten honderd van de ontvangsten, twee ten honderd van de uitgaven, en één en een half ten honderd van de door haar ontvangen wordende kapitalen; daarentegen zijn in het *indische wetboek* de buitengewone toelagen voor buitengewone vacatiën vervallen (1). Weggelaten is art. 806 N., maar daarentegen heeft men twee nieuwe bepalingen in art. 795 (2) en in het *laatste lid van art. 866* (3).

Tweede titel. Van surseance van betaling. De surseance van betaling, die bij ons wordt verleend door den hoogen raad, wordt in Indië verleend, niet door het hoog gerechtshof, maar door *den raad van justitie*. De redactie van de meeste artikelen heeft hierdoor wel eenige verandering ondergaan; niettemin is de zaak, behoudens dit verschil, genoegzaam dezelfde gebleven; het onderzoek geschiedt op dezelfde wijze als in het moederland, en de raad van justitie kan, hangende hetzelfde, even als bij ons, eene provisionele surseance toestaan (4).

(1) *Art. 849 I., art. 863 N.*

(2) *Art. 795 I.:* «Wanneer de regter-commissaris zulks in het belang des boedels raadzaam acht, kan hij aan de weeskamer toestaan, alle of een gedeelte van de goederen en koopwaren, tot den boedel behoorende, te doen overbrengen op zoodanige plaats of plaatsen, als door de weeskamer zal of zullen worden aangewezen en door den regter-commissaris goedgekeurd, ten einde aldaar, onder behoorlijke voorzorgen, te worden bewaard.»

(3) *Art. 866, laatste lid:* «Aan den Gouverneur wordt opgedragen, bij toepasselijkverklaring van dezen titel op de inlandsche of met deze gelijk gestelde volken, of op een gedeelte derzelve, ten aanzien dier personen bepalingen vast te stellen, welke in geest en strekking met die van het tegenwoordig artikel overeenkomen, en tevens in overeenstemming zijn met de zeden en godsdienstige begrippen van die volken.»

(4) Zie b. v. *de artt. 887, 888, 896, 900 I., artt. 901, 902, 911, 912 N. enz.*

Het is geen volstrekt vereischte, dat het verzoek om surseance, behalve door den schuldenaar, ook door een procureur worde ondertekend; bij ons wordt dit wel gevorderd (1).

BURGERLIJK REGT EN REGTSVORDERING. — *Over het regt vanden eigenaar om op zijnen grond te bouwen of te planten*, door Mr. W. G. D. OLIVIER, advocaat te Arnhem.

Onder dezen titel vind ik in n°. 3 van de *Themis* van 1848 een artikel van den heer Mr. A. DE PINTO, waartegen hij mij vergunne beroep aan te teekenen.

De heer DE PINTO handelt over art. 626 B. W., en wil daaruit betoogen, dat een eigenaar door geenerlei provinciale of gemeente-verordening kan beperkt worden in de bevoegdheid, om op zijnen eigendom alle beplantingen te doen en alle gebouwen te stellen, welke hij goedvindt. Met andere woorden dus: Indien de eigenaar door het doen zijner beplantingen en het stellen zijner gebouwen, de provinciale of plaatselijke gemeente-oeconomie en politie verhindert of belemmert, zoo kan daartegen niets worden gedaan; hij is gedekt door art. 626 B. W. Indien de hinder of schade alleen zijnen buurman of eenen anderen individu trof, zoo zou men dezen misschien door een artikel uit den vierden of vijfden titel van het tweede boek kunnen helpen, maar de gemeente heeft geenerlei regt.

De quaestie, zóó gesteld, beantwoordt, dunkt mij, zich zelve. Eene dergelijke bevoegdheid zou de grenzen van een privaat regt zooverre te buiten gaan, is zoo-

(1) *Art. 883 L., artt. 902. 910 N.*

zeer in strijd met het wezen zelf van het burgerlijk eigendomsrecht, dat hieruit alléén reeds de onhoudbaarheid van de stelling moet blijken. Maar ook in andere opzigten is, geloof ik, het onjuiste der opvatting niet moeilijk aan te wijzen.

De heer DE PINTO verschanst zich voornamelijk achter de *woorden* van art. 626 en vat het art. op in zijne engste en naauwste beteekenis. En inderdaad, indien hij dit niet deed, indien hij één stap waagde buiten den kleinen cirkel, waarin hij zich heeft opgesloten, zou het geheele gebouw der argumentatie terstond in duigen vallen. Binnen dien cirkel is de stelling zeer bezwaarlijk te verdedigen, buiten dien cirkel is zij ten eenenmale onhoudbaar. Wij zullen beginnen den S. op zijn eigen terrein te volgen.

«Art. 626», zegt de heer de PINTO, «geeft aan den eigenaar de bevoegdheid om *op den grond alle beplantingen te doen en gebouwen te stellen, welke hij goedvindt*. Er wordt geenerlei gewag gemaakt van *beperking* van dat recht door verordeningen van provinciale of gemeentelijke politie. Dus is zijne bevoegdheid te dien opzichte onbeperkt.»

Ik antwoord: «Er wordt wel degelijk gewag gemaakt van beperking dier bevoegdheid door verordeningen van provinciale en gemeentelijke politie. Men gelieve slechts art. 625 te lezen: «Eigendom is het recht om van eene zaak het vrij genot te hebben en daarover op de volstrekteste wijze te beschikken, mits men er geen gebruik van make strijdende tegen de wetten of de openbare verordeningen, *daargesteld door zoodanige magt, die daartoe, volgens de Grondwet, de bevoegdheid heeft*, en mits men» enz. enz. De heer DE P. stelt art. 626 en art. 625 op gelijke lijn, hetgeen de oorzaak is zijner dwaling. Art. 625 is algemeen, en beheerscht dit geheele onderwerp. *Alle* beschikking, *alle* gebruik

van eigendom kan, wanneer het de publieke orde stoort (en alle politie-verordeningen zijn in het belang der publieke orde), belet en beperkt worden. Die beperking is niet eene uitzondering op het regt van volstreckte beschikking en volstrekt gebruik; het is er de *grens* van. De bevoegdheid tot gebruik en beschikking is niet *volstrekt*; zij kan niet *onbeperkt* zijn, zonder hare natuur van burgerlijk regt te verloochenen. Geen regt is bestaanbaar tegen de publieke orde. Zoodra het die stoort, houdt het op *regt* te zijn. De publieke orde is de uiterste grens, tot waar het privaal regt reiken, maar die het nimmer overtreden kan zonder *onregt* te worden.

«Art. 625 is de algemeene regel,» zegt de heer DE P.
«Maar art. 626 is er de derogatie van en *specialia derogant generalibus*.»

Ik zie in het minst niet in, dat art. 626 «derogeert» aan art. 625. Indien de quaestie met spreuken ware uit te maken, ik zou op het *specialia derogant generalibus* repliceren met: *qui majus potest minus potest*. Men kan bij openbare verordening *alle* beschikking en gebruik aan zekere regels en voorwaarden binden, *dis* ook het regt van planten en bouwen. Ik zou er misschien nog bij kunnen voegen: Die bevoegdheid, bij art. 625 aan de overheid gegeven, is algemeen; er wordt geenerlei voorbehoud gemaakt; *exceptio non praesumitur*, derhalve valt ook het regt van bouwen en planten er in. Maar ik wil dit argument hier vooral daarom niet bezigen, omdat ik meen, dat het regt van politie-verordeningen en beperkingen van politie te maken, volstrekt niet rust op art. 625 B. W. Hierop zal ik straks terugkomen.

Waaruit blijkt, dat art. 626 eene derogatie zou moeten zijn van het bepaalde in art. 625? Ik geloof, dat die twee artikels in een geheel ander verband moeten

worden opgevat dan de heer DE P. doet. Art. 625 is niets dan de *definitie* van den eigendom; de omchrijving, welke de bevoegdheden, de regten en verplichtingen van den eigenaar zijn. En nu zegt de wetgever: Eigendom is een zoodanig recht, dat de bevoegdheid geeft om van eene zaak alle gebruik te maken en daarover op allerlei zoodanige wijze te beschikken, dat daardoor geenerlei individueel noch publiek recht gekrenkt worde. Deze laatste bepaling is geenszins eene *uitzondering* op het eerste gedeelte, maar het is één doorlopend en samenhangend geheel. Dit behoort tot het *wezen* van het recht van eigendom, dat het steeds onderworpen blijft aan de eischen der publieke orde. Indien nu art. 626 hieraan derogeert, indien daar een recht wordt gegeven, *niet* onderworpen aan de beperkingen in het belang der publieke orde, dan is dit geen *recht van eigendom*, want volgens art. 625 is de eigendom *per se* onderworpen aan het recht van beperking. Neemt gij het recht van beperking weg, zoo neemt gij ook het eigendomsrecht weg. Want men kan wel derogeren aan de *bepalingen* van een recht, maar niet aan het *wezen* van een recht. Zoodra men dit doet, valt het geheele recht weg.

Uit de *woorden* van art. 626, in verband met art. 625, kan ik evenmin eenige derogatie ontdekken. Art. 625 zegt: «Eigendom is *het recht* om» enz. Art. 626 zegt: «De eigendom van den grond *bevat* in zich den «eigendom van hetgeen op en in den grond is.» Art. 625 beschrijft dus een *recht*, geheel afgescheiden van de onderwerpen, op welke dat recht wordt uitgeoefend. Art. 626 spreekt van de *onderwerpen* van dat recht. Op deze bepaling volgt nu § 2: «De eigenaar kan op den grond «alle beplantingen doen en gebouwen stellen die hij «goedvindt; behoudens de uitzonderingen in den vier«den en vijfden titel van dit boek gemaakt.» Waarin ligt nu de derogatie? In die woorden: «alle beplantin-

«gen en gebouwen *welke hij goedvindt*»? Maar hierin belet art. 625 hem in het minste niet. Art. 625 verbiedt in het minste niet de beplantingen te maken en de gebouwen te stellen, «welke hij goedvindt.» Er is dus geenerlei derogatie aan art. 625. Ja, maar, zegt de heer DE P., art. 626 spreekt volstrekt niet van beperkende verordeningen en art. 625 wel. Art. 626 *moest* ook niet van beperkende verordeningen spreken. Art. 625 had reeds uitgemaakt, dat er geenerlei eigendom is, die niet beperkt kan worden; dus behoefde art. 626 nu nog niet eens te herhalen, dat men *óók* beperkt kon worden in het regt van bouwen en planten. Omdat het regt van bouwen en planten een inhaererend deel is van het regt van eigendom, is het *óók* onderworpen aan het regt van beperking, zonder hetwelk geen regt van eigendom denkbaar is. Een regt, dat niet beperkt kan worden, is een regt zonder grenzen. Een regt zonder grenzen is geen regt. Want dit juist is mijn *regt*, dat ik *weet* wat ik doen, hoeverre ik gaan mag. Maar is mijn regt onbegrensd, dan ken ik mijn *regt* niet, dan weet ik niet *wat* mijn regt is, of wel, ik kan de gevolgtrekking maken, dat ik *alles* kan, dat ik door mijn regt van eigendom alles vermag, want zoodra ik eenige grens bereik, zou mijn regt niet meer *volstrekt* zijn.

Indien de eigenaar volgens art. 626 niets meer mag doen, zegt de heer DE P., dan volgens art. 625, wat beteekent dan deze alinea? want dat iemand regt heeft om te bouwen, te planten en te graven op zijn eigen grond, ligt reeds in het regt van gebruik en beschikking. Dit is inderdaad de eenige grond, geloof ik, waarop men het betoog eenigzins kan volhouden, maar ik geloof tevens, dat elk zal moeten erkennen, dat die grond uiterst zwak is. Als de eigenaar, die op zijnen grond bouwt, plant en graaft, daarin door eene provinciale of gemeentelijke politie-verordening kan beperkt worden, zegt de heer DE P.,

dan valt hij geheel onder de bepaling van art. 625; dus zou dan § 2 van art. 626 geheel overbodig zijn. Wel nu? is overbodigheid dan een zóó vreemd verschijnsel in Nederlandsche wetten? Ik geloof, dat deze alinea zeer goed gemist zou kunnen worden, zonder dat het regt van den eigenaar er eenige verandering door onderging. Hoe kwam men er toe deze § hier in te lasschen? Ik waag de volgende gissing.

Gelijk de heer DE P. zelf aanmerkt, is ons art. 626 niets anders dan «de letterlijke weerklank van art. 552 C. N.». Dáár moeten wij dus licht zoeken. Reeds terstond zien wij, dat de definitie van den eigendom in den Code afzonderlijk wordt vooropgesteld, terwijl art. 552 wordt gevonden in de sectie: *du droit d'accession relativement aux choses immobilières*. Hieruit blijkt dus, dunkt mij, wat ik reeds straks aanmerkte, dat de definitie van den eigendom alleen was om in het algemeen te omschrijven, wat *eigendom* is, terwijl ons art. 626 of art. 552 van den Code leert, wat er in den *eigendom van den grond* is bevat, namelijk niet slechts de *grond* zelf, maar ook wat *op* of *in* den grond gebouwd of geplant is. Art. 552, handelende *du droit d'accession relativement aux choses immobilières*, heeft dus niets te maken met art. 544, handelende over regt van eigendom in het algemeen. Art. 552 is niet om te leeren, wat *eigendom van den grond* is, waarin eigendom *van den grond* verschilt van eigendom *in het algemeen*, maar eenvoudig om aan te toonen, dat door de accessie, hetgeen *op* en *in* den grond gebouwd en geplant is, één is geworden met den grond. En waarom er nu nog eens bijgevoegd: *Le propriétaire peut faire au dessus toutes les plantations et constructions qu'il juge à propos, sauf les exceptions établies au titre des servitudes ou services fonciers?*

De reden ligt, dunkt mij, in de volgende alinea.

waar gehandeld wordt over den eigendom van mijnen en steengroeven. Men maakte in Frankrijk een groot onderscheid tusschen den eigendom van den *grond*, onder welken de mijn of steengroef was, en den eigendom van de *mijn* of *steengroef* zelve. Op den grond had men een regt als eigenaar, dat onderworpen was aan beperking; op de mijn had men geen regt als *eigenaar*, maar slechts als *concessionaris*. Men ontleende zijn regt niet aan zich zelve, maar aan de vergunning. Men beschouwde de mijnen als zaken, die uit den aard niet valbaar waren voor privaat eigendom, maar op welke men slechts *door toezegging* regten kon verkrijgen. Men denke aan de bepaling van art. 1 der wet van 28 Julij 1791: «Les mines sont à la disposition de la nation, en ce sens, que ces substances ne pourront être exploitées que de son consentement et sous sa surveillance.» Aan dit begrip heeft men waarschijnlijk de tegenstelling in alinea 2 en 3 van art. 552 te danken. *Op* den grond is de eigenaar vrij te planten en te bouwen; maar *onder* den grond is hij niet vrij. De wetten en politie-verordeningen, waarop hier verwezen wordt, ontzeggen hem alle regt, zij *beperken* hem niet, zij *verpligten* hem om te ontginnen, om zóó te ontginnen, als de wet hem voorschrijft. Indien men slechts de moeite neemt de wet van 21 April 1810, *concernant les Mines, les Minières et les Carrières* na te slaan, zal men zien, dat de bepalingen dier wet de politie-beperkingen verre te buiten gaan; hier wordt niet de grens getrokken, welke het particulier regt niet mag overtreden; hier worden, in het vermeend belang van het publiek, aan den mijn-eigenaar bijzondere lasten en verpligtingen opgelegd. Onder den indruk van deze gedachte schreef de Fransche wetgever, dat men vrij was *op* den grond te bouwen en te planten, maar dat men, om *onder* den grond werkzaam te zijn, speciale vergunning noodig had. Ik erken, dat het arti-

kel slecht gesteld is en, bij eene vlugtige lezing, tot misverstand kan aanleiding geven. Ook geloof ik, dat het bijzonder vermelden der politie-verordeningen hier geheel overbodig is.

Dat de heer DE P. in art. 626 eene derogatie ziet aan het regt van beperking, in art. 625 vermeld, rust, dunkt mij, op tweederlei verkeerde opvatting: 1°. dat hij in het politie-regt niets anders ziet dan eene *uitzondering* op het gemeene regt; 2°. dat hij den grond der politieregtelijke beperkings-bevoegdheid in art. 625 meent te vinden, waar zij, mijns inziens, *niet* te vinden is.

- De heer DE P. noemt het regt van beperking eene *uitzondering* op het gemeene regt. Dit is, dunkt mij, eene groote dwaling en waarvan elk, zoodra hij slechts één oogeblik nadenkt, de onjuistheid moet inzien. Zoodra men van politie-regt spreekt, erkent men reeds, dat hier van geené uitzondering kan sprake zijn. Is een *regt* denkbaar, dat alleen uit uitzonderingen van het gemeene regt bestaan zou? Uitzondering is *afwijking* of *niet-toepassing* van den regel in een bijzonder geval. Maar het politie-regt is zelf regel. Waar het politie-regt beperkt, wijst het slechts de grens aan tusschen het publiek en het privaat regt. Hier staat *regt* tegen over *regt*.

Het regt van beperking rust *niet* op art. 625, daarom kan ook, zelfs al derogeerde art. 626 aan art. 625, die derogatie niets aan het regt van beperking te kort doen. Art. 625 *vestigt* niet het regt om verordeningen van politie te maken, maar het *verwijst* er naar, het *herinnert*, dat er zulk een regt bestaat. Al had men in het Burgerlijk Wetboek van geenerlei regt van beperking gesproken, het zou er niet minder om aanwezig zijn geweest, maar de definitie van den eigendom ware dan onvolledig geweest, omdat men vergeten zou hebben de grenzen van dat regt aan te wijzen.

Het regt van beperking in het belang der publieke

orde rust op tweederlei grond: 1°. op het onderscheid in aard tusschen publiek en privaat regt; 2°. op de door de grondwet aan de verschillende magten gegevene bevoegdheid om verordeningen in het belang der openbare orde te maken.

In de eerste plaats op het onderscheid in aard tusschen publiek en privaat regt. Alle individuële (dat zijn burgerlijke) regten zijn bepaald ten dienste en ten nutte van den individu, om aan zijne behoeften te voldoen. Maar de individu is in de eerste plaats gehouden niets te doen, waardoor hij de publieke orde zou kunnen storen. Zijn bijzonder regt kan dus ook alleen bestaan onder dezelfde voorwaarde, van de publieke orde niet te storen. Dit is eene algemeene voorwaarde, die in het wezen van het burgerlijk regt ligt en geene afzonderlijke sanctie bij de wet vereischt. Tegen de publieke orde is geen regt denkbaar. Het particuliere regt van den individu is een regt, dat de gemeente hem waarborgt, onder de voorwaarde, dat hij het nimmer tegen de gemeente zal keeren.

Het regt van beperking rust, in de tweede plaats, op de bevoegdheid tot het maken van verordeningen, door de grondwet omschreven. Daarom verwijst ook hier ons art. 625 zeer te regt naar de verordeningen, daargesteld door zoodanige magt, die daartoe *volgens de grondwet* de bevoegdheid heeft. Om dus hier met eene « uitzondering » of « derogatie » voor den dag te kunnen komen, had men zich op de grondwet, niet op het burgerlijk wetboek, moeten beroepen. Het burgerlijk wetboek *kan* niet derogeren aan de grondwet, het burgerlijk wetboek *kan* niet derogeren aan het politie-regt. Waarom niet? Omdat het burgerlijk wetboek alleen de regten regelt van den individu tot den individu, niet de regten van den individu tot de gemeente of van de gemeente tot den individu.

Al spreekt dus art. 626 niet bepaaldelijk van het regt om den eigenaar, wanneer hij op zijnen grond bouwt en plant, aan beperkende politie-verordeningen te onderwerpen, zoo is de tusschenkomst der overheid daarom hier geenszins uitgesloten. Waar de openbare orde het eischt, is de overheid steeds bevoegd tusschen beide te treden, en deze grondwettige bevoegdheid, deze grondwettige verplichting, kan door geene burgerlijke wet krachteloos gemaakt worden. Eigendomsregt, gelijk elk ander regt, vindt eene grens, die het niet kan overtreden, de grens, waar het gebied van het gemeenteregts begint en dus het zijne eindigt.

29 October 1848.

Verklaring van art. 1188 B. W. door Mr. J. E. Goudsmit, advocaat te Leiden.

Behoudt de verhuurder het bij art. 1186 en 1188, B. W. hem toegekende voorregt alleen zoo lang de huurder eigenaar blijft, of ook na de vervreemding der voorwerpen waarop het privilegie kleeft? Deze vraag ter loops behandeld bij *Dijkhuis*, D. V. s. 754. en onlangs beslist bij een vonnis van de Arrondissements-Regtbank te Leiden (10 Oct. 1848) schijnt mij van genoegzaam gewigt toe, om daarop met een enkel woord terug te komen.

Bekend is het, dat in het Romeinsche regt het wettelijk pandregt op de door den huurder ingebragte goederen werd gehandhaafd door de *actio Serviana* en het *interdictum Salvianum*, tusschen welke beide regtsmiddelen oorspronkelijk dit verschil bestond, dat het eerste tegen elken bezitter, het andere alleen tegen den huurder van kracht was, totdat ook daaraan later meerdere uitbreiding

werd gegeven, Z. de l. l. C. de prec. et salv. interd. l. l. pr. D. de salv. interd.

Dit beginsel, onmiddellijk gevolg van het zakelijk pandrecht, moest eene merkelijke wijziging ondergaan toen de regtsregel *mobilia non habent sequelam* van lieverlede alom doordrong, en reeds in ons oud-Hollandsch regt werd het behoud van des verhuurdersprivilegie, ingeval van verplaatsing der met pandrecht bezwaarde goederen, daarvan afhankelijk gemaakt, of ze *op staande voet* (om de toen gebruikelijke uitdrukking te bezigen) waren achtervolgd geworden. Zoo leest men bij SCHOMAKER Cons. et Resp. d. III. Cas. pos. 31. «Ofschoon de lantheren hebben tacitam et legalem hypothecam in investis et illatis, so is het nochtans soo, dat zoodanen legaal en stilzwijgend hypotheek niet langer duirt als de goederen op de verhuurde plaatze gevonden worden en dezelve verbracht zijnde, komt het hypotheek te cessereren propter regulam mobilia non habent sequelam, ten ware de verhuurder dezelve in continenti quame te vervolgen, wanneer dezelve weder ter plaatze moeten worden gebracht waar dezelve van daan zijn gehaald.» Zie voorts DE GROOT. Inl. II. 48 s. 17, VAN LEEUWEN Rooms. Holl. Reg. Boek 4 Deel 13 s. 12. GROENEWEGEN de legg. abrog. 185 VOET ad tit. Dig. quibs mod. pign. vel hyp. solv. n° 3). Intusschen was deze beperking niet zoo algemeen, dat niet hier en daar aan des verhuurders pandrecht zijne volle werking verzekerd bleef; zoo onder anderen te Leyden, waar eene keur van het jaar 1667, art. 135, bepaalde: «Ende sullen de verhuirders der huysingen en de erven alhier op de voornoemde goederen van de huirders volgens de dispositie van deze keur, den tijd van een geheele maent, naar dat de voorseyde huirders uit haar huiysingen ende erven met haar goederen vertrokken en dat zy dezelve op een anders grond getransporteert sullen hebben, haar achterstallige huishuur mogen verhalen en den voorsey-

den tyd gedurende behouden het regt van verband op dezelve goederen (alwaar dat dezelve goederen bij de huurders aan de volgende verhuurders waren *verkocht*, getransporteert ende gecedeert» VAN DER KEESSEL Thes. Select. Th. 423. p. 137.

In de vroegere Fransche wetgeving had het regtspreekwoord *les meubles n'ont pas de suite par hypothèque*, niet ten gevolge de vernietiging, maar alleen de beperking van het voorregt binnen een korten tijd, verschillend naar gelang der plaatselijke gebruiken, zonder dat het evenwel eenig verschil maakte of de goederen blootelijk verplaatst dan wel in den eigendom van anderen waren overgegaan. POTHIER, *Contr. de louage*, part. IV, chap. I. Art 3. «*Quoique par notre droit Français les meubles n'aient pas de suite par hypothèque, néanmoins on a conservé aux locataires de maisons et de métairies le droit de suivre les meubles qui leur sont obligés. Plusieurs coutumes en ont des dispositions. Par exemple celle d'Auxerre tit. V, art. 129 dit: meubles n'ont pas de suite par hypothèque, si ce n'est pour louage de maisons. Mais le locateur doit exercer le droit de suite dans un court délai depuis que les meubles ont été transportés hors de la maison ou métairie; si non le droit qu'avait le locateur sur les dits meubles est purgé, et en cela notre droit Français est différent du droit Romain. Sur le tems dans lequel le locateur doit exercer son droit de suite sur les meubles déplacés de sa maison ou métairie, il faut suivre l'usage des différens lieux. Suivant l'usage de notre province, le locateur d'une maison a huit jours pour suivre les meubles qui ont été enlevés et le locateur d'une maison en a quarante.*

§ 261. Le locateur peut dans le tems prescrit, suivre par la voie de saisie ou par la voie d'action, les meubles enlevés de son hôtel ou métairie même *contre un acheteur* de bonne foi ou contre un créancier qui les aurait

«recus de bonne foi soit en paiement soit en nantissement : car ces meubles ayant contracté une espèce d'hypothèque lorsqu'ils ont été introduits dans la maison ou métairie, le locateur ne les possédant dès-lors qu'à la charge de cette espèce d'hypothèque, n'a pu les transporter à un autre qu'à cette charge; personne ne pouvant transférer à un autre plus de droit dans une chose qu'il n'en a lui-même. Tel est l'avis de DU MOULIN en sa note sur l'art 125 de BOURBONNAIS, etiam emporibus bonae fidei intra modo breve tempus. Tel est l'usage contre l'avis de LALANDE.» Wij haalden deze geheele plaats van POTHIER aan, omdat daaruit in de eerste plaats blijkt, dat men ten allen tijde den verhuurder zoo zeer boven anderen meende te moeten begunstigen, dat in zijn belang, roerende goederen aan een regt van vervolg onderworpen bleven, waarvan zij overigens waren los gemaakt, en ten tweeden omdat het voetspoor van POTHIER, gelijk schier overal, zoo ook hier door de ontwerpers van den Code schijnt te zijn gedrukt. Immers duidt het woord *révendication* in art. 2102 n°. I. C. Nap. genoegzaam aan, dat het regt de suite tegen elken bezitter zonder onderscheid wordt erkend. Wel waren er ook onder deze wetgeving die wegens het en fait de meubles possession vaut titre, het privilegie zijne werking ontzegden tegen den kooper ter goeder trouw, terwijl wederom anderen onderscheidden tusschen openbaar en heimelijk vervoer, doch teregt oordeelt TROPLONG in zijn Comment. des privil. et hypoth., Tom I, no. 165: «Nous qui avons sous les yeux un texte positif, il ne nous est pas permis de nous en écarter, or le Code parle d'un déplacement quelconque. C'est ce que prouve la généralité de ces termes. Peu importe que ce déplacement soit le résultat d'un simple changement ou d'une vente, le propriétaire ne doit pas en souffrir.» In dien zin schijnt ook de jurisprudentie te hebben

beslist Althans meen ik zulks te moeten opmaken uit een arrest, aangehaald bij PAILLET, ad art. 2102, n°. 21, alwaar de 40 dagen voor het behoud van het privilegie bepaald, gezegd worden in te gaan depuis la tradition réelle en la puissance et la *possession de l'acheteur*.

Is men in ons regt van deze beginselen afgeweken? Geenszins. Het zij men alléén raadplege de bewoordingen der wet, art. 1188, B. W. spreekt eyen als het Fransch artikel van *vervoer*, zonder te onderscheiden met welk doel dit hebbe plaats gevonden, en zonder, gelijk bv. in art. 1185, n°. 8, het privilegie op de goederen afhankelijk te maken van den voortdurenden eigendom des schuldenaars, het zij men lette op den geest der wetgeving, ons kenbaar uit de Memorie van Toelichting bij VOORDUIN, D. IV, bladz. 374, zoo blijkt daaruit dat men, ten einde den verhuurder te vrijwaren tegen bedrog of zamenspanning, uitdrukkelijk heeft bepaald, dat alle de door den huurder op het erf ingebragte goederen door het privilegie zouden worden aangedaan, ook dan wanneer bij het betrekken der woning een ander van die voorwerpen eigenaar was. Wanneer alzoo de vóór de geslotene huur-overeenkomst wettig verkregen eigendom, den eigenaar niet beveiligt tegen een pand-regt op zijne goederen buiten zijn medeweten ontstaan, hoeveel te minder kan een eigenaar gewaarborgd zijn tegen een regt reeds geboren toen hij den eigendom verkreeg.

Voeg hierbij het geheel nuttelooze van het toegekende voorregt, indien het zich niet tot elken bezitter zoude uitstrekken, als wanneer voor den huurder niets gemakkelijker ware, dan door middel van een koop met eene daarop gevolgde levering, de regten van den verhuurder die den vervoer niet beletten kan voor het verschijnen der huur-termijnen, opzettelijk te verkorten.

De eenige redelijke grond van twijfel is daarin gelegen,

dat art. 1188 den verhuurder zijn voorregt doet behouden *al waren de goederen ook aan een derde door in pandgeving of op eene andere wijze verbonden*, waaruit sommigen meenden te moeten opmaken, dat het geval van vervreemding is uitgesloten (1). Doch men merke op, dat het geval van vervreemding reeds begrepen is onder de algemeene uitdrukking van *vervoer*. Meerdere omschrijving was hier niet noodzakelijk, vermits tusschen het regt van eigendom en dat van privilegie geene botsing bestond: daarentegen kon er twijfel oprijzen ten aanzien van de verhouding tusschen den verhuurder en dengeen aan wien de huurder de goederen zoude hebben in pand gegeven, omdat naar de beginselen van ons regt, in tegenoverstelling van het Fransche, pand gaat boven privilegie art. 1180, al. 2. Aan den anderen kant kon de vraag geopperd worden in hoeverre de verhuurder zijn regt nog kan doen gelden op voorwerpen door den huurder op een' later door hem gehuurden bodem overgebracht. Deze verhouding alleen meende de wetgever te moeten regelen door de aangehaalde woorden, die alzoo, wel verre van eene beperking, juist eene uitbreiding bevatten, waardoor de verhuurder, mits hij waakzaam zij, tegen alle mogelijke ontduiking gewaarborgd wordt. Dat dit de ware beteekenis dezer woorden is, blijkt wederom uit de beraadslagingen over dit art. gehouden. « Le droit de saisie et de poursuite, zeide NICOLAI (VOORBUIN t. a. p., bl. 381) accordé au bailleur en cas de déplacement, peut-il être invoqué par celui-ci, contre l'aubergiste, le voiturier et le gagiste? Il semble que ce droit ne peut lui être refusé, la disposition de la loi est générale, le bailleur peut saisir et arévendiquer lorsqu'il y a eu déplacement; on ne fait

(1) Dat onder de woorden *op eene andere wijze verbonden* het geval van vervreemding zou zijn begrepen (DIEPHUIS, D. IV, s. 750) is eene ongerijmde veronderstelling. Hetgeen verkocht en geleverd is, is niet aan een derde verbonden, maar diens eigendom geworden.

Themis, D. X, 1° St. [1849].

«aucune distinction entre les personnes qui ont reçu les
«objets déplacés : il suffit qu'ils aient été transportés
«hors de la maison ou de la ferme qu'ils garnissaient
«pour que le bailleur doit-êtré écouté ; s'il était autre-
«ment la loi serait constamment éludée ; le fermier de
«mauvaise foi ne se contenterait pas de déplacer, il mettrait
«en gage, et les suretés promises au bailleur seraient
«rendues illusoires.»

In dien zelfden zin oordeelde de derde afdeeling van de Staten-Generaal, op wier aanvraag tot regeling van de betrekking tusschen den verhuurder en den pandhouder, het artikel werd vastgesteld gelijk het thans luidt.

Wij mogten er in slagen de Arr.-Regtbank te Leyden te overtuigen van de werking van des verhuurders privilegie tegen elken bezitter, doch zij voegde bij hare beslissing eene wijziging die ons noopt haar vonnis te bestrijden. Zij bestaat daarin dat tegen dengene die de voorwerpen waarop het privilegie kleeft, ter goeder trouw gekocht heeft op eene openbare jaarmarkt of van een koopman die bekend staat daarin handel te drijven, het privilegie niet kan werken dan tegen teruggave van den door de koper besteede kooppenningen. De Regtbank overwoog: «dat het regt van teruggordering van den betaalden «koopprijs aan zoodanigen kooper toekomt zelfs jegens «den eigenaar van het goed, en alzoo tegen dengene die «een veel krachtiger titel en uitgebreider zakelijk regt «heeft dan de verhuurder, en dat de toestand van den- «gene die van eenige zekerheid beroofd is voor eene «schuldvordering, die hij, welligt op eene andere wijze «bij magte is te verhalen, niet zoo gunstig kan worden «aangemerkt als die van hem aan wien door diefstal het «zijne is ontnomen.

«Dat de reden welke aan de bepaling van art. 617, «B. W., ten grondslag ligt, is de bevordering van de «zekerheid van het handelsverkeer, en die grond ook in

«het onderhavig geval bestaat; zoodat het regt door den
«gedaagde (kooper) gevorderd, aan hem bij analogische
«uitbreiding van art. 637, B. W. moet worden toege-
«kend, en dat dit te eer kan geschieden daar het regt
«des eischers (verhuurder) is van een zeer exceptionelen
«aard als niet slechts berustende op een privilegie, maar
«ook afwijkende van den regel, dat roerend goed geen
«gevolg heeft.

«Dat, ware het anders, hij die eene zaak van den wet-
«tigen eigenaar had gekocht van slechter conditie zoude
«zijn dan hij die van den dief de zaak gekocht had,
«hetgeen eene ongerijmdheid is, die de wetgever niet kan
«gewild hebben.»

Het is tegen deze leer en vooral tegen deze wijze van wets-
uitlegging dat wij meenden te moeten te velde trekken. Zoo
zeer als iemand zijn wij afkeerig van die letterknechterij die
zich aan een enkel woord als aan een plechtanker vastklemt
in plaats van het geheele regts-systeem in verband tot alle
zijne deelen en onderdeelen te beoordeelen en te ontwikkelen
en die den regter, in stede van hem tot een levend orgaan
der wet te verheffen, tot een werktuig der doode letter,
vernedert. Maar wat wij boven alles vreezen, dat is, om
eene aan de staatkunde ontleende uitdrukking te bezigen,
het verlaten van het terrein der legitimiteit. Veroorlooft
men den regter om de ondubbelzinnige uitdrukkingen
der wet te buigen en te plooijen naar hetgeen hij meent,
dat de wetgever het zij om zijn regts-systeem gelijk te
blijven, het zij om andere redenen had behooren vast te
stellen, zoo verdwijnt alle zekerheid van regts-toestand
om plaats te maken voor eene subjectiviteit, te gevaarlijker
naarmate zij grensloozter is en die eindelijk ontaarden zal in
een stelsel van regtspraak door zoogenaamde intime con-
victie, zoo niet in volslagen willekeur. Ziedaar waarom
nimmer mag worden uit het oog verloren, dat de
wetgever tot mededeeling zijner denkbeelden zich van

woorden bedient als de uiterlijke kenteekenen van zijn wil en daarvan alzoo niet mag worden afgeweken, zoo lang het niet ontwijfelbaar is dat hij werkelijk iets anders gedacht dan uitgedrukt heeft; en nu vragen wij in de eerste plaats: was de regter in het door ons behandelde geval bevoegd tot analogische interpretatie? Wij zeggen volmondig neen, en wel om deze eenvoudige reden, dat de woorden van art. 1188 noch duisterheid noch dubbelzinnigheid bevatten, die den regter tot de aanwending van dit hulpmiddel de bevoegdheid geeft. De letter der wet was zich zelve genoeg, daaraan alleen had de regter zich te houden, al bestond er met andere gevallen ook geheele gelijkheid van gronden. Zonder twijfel geene analogie. Analogiae, zegt QUINCTILIANUS, Inst. Orat. L. I, C. b. haec vis est ut id *quod dubium* est ad aliquid simile de quo non quaeritur referat, ut incerta certis probet. Zoo lezen wij in het Ontw. van 1820, art. 71, « wanneer eenig geval voorkomt hetwelk *door de letter* noch *door den geest* der wet kan worden uitgemaakt, moet in de eerste plaats de analogie gevolgd worden. » Bestaat er nu in art. 1188 eene zoodanige duisterheid of onvolledigheid? De wet maakt het behoud van des verhuurders-privilegie op de voorwerpen die vervoerd zijn, afhankelijk van deze eenige voorwaarde, dat hij de goederen binnen een bepaalden tijd hebbe opgeeeischt. De regter, die bij deze voorwaarde eene tweede voegt, past de wet niet toe, maar wijzigt ze naar zijne eigene inzigten, die hij in de plaats van die des wetgevers stelt. Maar er is hier meer. De analogische interpretatie is niet alleen hier buiten, maar zij is tegen de wet; of zou men in ernst willen beweren, dat de verhuurder, gelijk art. 1188 uitdrukkelijk bepaalt, zijn *vooregt* behoudt, wanneer hij verplicht wordt aan den kooper terug te geven den koopprijs, waarvoor deze de voorwerpen heeft aangekocht op eene markt of bij eenen «koopman», en die alzoo in den regel wel de waarde

daarvan zal evenaren? Al ware er dus volkomen analogie aanwezig, zoo mogt ze de regter, in strijd met de letterlijke bewoordingen, niet aanwenden, niet, al moest men het als eene ongerijmdheid beschouwen, dat in twee schijnbaar gelijke gevallen, niet hetzelfde regt geldt. ZACHARIAE, Handb. des Franz. Rechts Tom I S 40 «Sinds die Worte des Gesetzes klar, so soll man ihm nicht einen von dem Wortverstande abweichenden Sinn zu Folge des Grundes der Verfügung unterlegen» en volkomen teregt zegt SAVIGNY (Syst. T. I p. 225) «Der *innere Werth des Resultats* ist unter allen Hülfsmitteln das gefährlichste, indem dadurch am leichtesten der Ausleger die *Gränzen seines Geschäfts überschreiten und in das Gebiet des Gesetzgebers hinübergreifen wird*. Daher kan dieses Hülfsmittel lediglijk bey der Unbestimmtheit des Ausdrucks angewendet werden, nicht zur Ausgleichung des Ausdrucks mit dem Gedanken.» Zie ook THIBAUT, Theorie der lögischen Ausleg. des Rom. Rechts, pag. 49, seqq. En wil men nu een bewijs van het gevaar, dat de uitlegger loopt indien hij bij duidelijke bewoordingen, de analogie of de vermeende billijkheid doet gelden, geen krachtiger kan worden geleverd, dan in de regtsvraag, die ons hier bezig houdt. Een ieder toch zal moeten toestemmen, dat analogie eerst dan aanwezig is, wanneer de gronden waarop de wetgever andere bepalingen gebouwd heeft, volkomen toepasselijk zijn op het geval, waaromtrent de wetgever zich niet uitdrukkelijk verklaard heeft. Bestaat er tusschen de onderscheidene gevallen, al is het slechts een oogenschijnlijk gering verschil, zoo is de analogie uitgesloten, omdat welligt juist deze nuancering den wetgever kan hebben bewogen, in het eene geval iets anders dan in het andere vast te stellen. Maar nu bestaan er tusschen de voorschriften van art. 637 en art. 1188, drie punten van verschil, waarvan één reeds genoeg-

zaam ware de uitbreidende interpretatie te beletten.

In de eerste plaats toch krijgt de eigenaar door de reivindicatio van zijn gestolen goed zijn eigendom gaaf en ongeschonden terug, en den bezitter wordt voor het vervolg alle aanspraak op de zaak ontnomen, als had hij nimmer het bezit uitgeoefend. De verhuurder daarentegen die tegen den koper der verpande goederen zijn privilegie doet gelden, vernietigt geenszins alle sporen van den wettig verkregen eigendom, maar hij eischt slechts de voorwerpen terug, ten einde door middel van een executorialen verkoop zijn voorregt uit te oefenen: heeft hij door middel van deze executie de hem verschuldigde huurpenningen erlangd, zoo behoort de koopprijs, voor zoo verre hij het bedrag van de verschuldigde huur te boven gaat, aan den vroegeren bezitter. En ziedaar reeds een verschil te minder uit het oog te verliezen, naarmate elk voorzigtig verhuurder wel zorg zal dragen dat de voorwerpen door den huurder ingebracht, meerdere waarde hebben, dan de door dezen op elken termijn te betalen huurpenningen.

In de tweede plaats is er volstrekt geen ongerijmdheid in gelegen het voorregt van den verhuurder boven het regt van den eigenaar te stellen. Deze toch heeft het in zijne magt om door het nemen van alle in zijn bereik staande behoedmiddelen, verlies of diefstal te voorkomen van goederen aan zijne onmiddellijke heerschappij onderworpen. Het zou derhalve in vele gevallen niet van hardheid zijn vrij te pleiten dat zijne zorgeloosheid, een derde die, het zij in het openbaar, het zij van een koopman gekocht heeft in diervoege zou benadeelen, dat hij zonder vergoeding van den koopprijs de zaak zou moeten teruggeven. De huurder daarentegen blijft bezitter en eigenaar der met privilegie bezwaarde goederen: hem staan alle middelen ten dienste om de goederen die zijn eigendom zijn heimelijk te vervoeren, maar in het

openbaar te verkoopen; zou het nu zoo onwaarschijnlijk zijn dat de wetgever des verhuurders privilegie zoo veel krachtiger laat werken, naarmate er meerdere gemakkelijheid bestaat om het ijdel en nutteloos maken? Voeg hierbij eindelijk, dat het regt van den eigenaar tot revindicatie gedurende drie jaren blijft voortduren, terwijl des verhuurders privilegie beperkt is tot 14 of 40 dagen, zoo dat de zekerheid van het handels-verkeer veel meer door het regt van den eigenaar dan door dat van den verhuurder zou worden belemmerd, en zal men dan nog willen beweren, dat *dezelfde grond ook in het onderhavig geval bestaat?*

Wanneer voorts de regtbank hare bevoegdheid tot analogische uitbreiding ontleent aan den exceptionelen aard van het privilegie, als zoude hetzelfde eene afwijking bevatten van den regel dat roerend goed geen gevolg heeft, zoo vragen wij voor eerst uit *haar standpunt* gezien, ligt niet juist in het exceptionele van een voorschrift eene reden om de analogie uit te sluiten, zoolang men niet met juistheid de grenzen en den omvang der exceptie vermag aan te wijzen? Maar daarenboven bevat de geheele redenering eene *petitio principii*. Waar toch staat in ons wetboek geschreven dat roerende goederen geen gevolg hebben? Wel lees ik in art. 2014, dat de terugvordering van roerende goederen is uitgesloten. Wel lees ik in art. 1219, dat roerende goederen voor hypotheek niet vatbaar zijn. (Les meubles n'ont point de suite par hypothèque) maar van de stelling dat op roerende goederen geen zakelijk regt kan kleven, zoek ik vruchteloos het bewijs. Of is niet volgens art. 807 in verband met art. 828 B. W. op roerende goederen het vruchtgebruik als een zakelijk regt toegelaten, dat tegen elken bezitter kan worden geldig gemaakt, en bewijzen niet juist de bepaling van art. 1199 en 1213 dat, waar de wet niet uitdrukkelijk het tegendeel bepaalt, zakelijke regten ook op roerende goederen kunnen kleven?

Of de wetgever te dien aanzien zich is gelijk gebleven, in hoeverre het handels-verkeer door een dergelijk droit de suite belet of belemmerd wordt hebben wij, waar van het jus constitutum alleen sprake is, niet te onderzoeken, maar wij willen nog dit gevraagd hebben, indien er van eene exceptionele bepaling sprake is, zoude men niet met meer regt eene zoodanige exceptioneel moeten noemen, die den eigenaar bij de terugvordering van zijn eigendom, langs onwettige wijze verloren, de verplichting oplegt om aan den koper den daarvoor besteedden koopprijs terug te geven en zoude men niet alzo het argument kunnen omkeeren en zeggen, vermits deze verplichting van den eigenaar is vastgesteld in strijd met de beginselen van het eigendomsregt, alleen tot voorkoming van eene stremming in het handelsverkeer, id contra rationem juris est introductum non est producendum ad consequentias?

Wij meenen derhalve het betoog te hebben geleverd, dat de verhuurder binnen den bij de wet bepaalden termijn zijn privilegie op de vervoerde voorwerpen krachtens art. 1188 kan doen gelden tegen elken bezitter, hetzij ter goeder hetzij ter kwader trouw, zonder verplicht te zijn aan dengene die op eene openbare jaarmarkt of van een koopman gekocht heeft, den daarvoor besteedden koopprijs terug te geven.

Iets over den eigendom van roerende zaken, door
Mr. AUG. PHILIPS, Advokaat te Amsterdam.

De uitleggingen, die men aan art. 2014 B. W. heeft gegeven, zijn menigvuldig en onderling zeer verschillend. De redenen hiervoor zijn niet ver te zoeken; ter-

wijl men in ons Wetboek op de meeste plaatsen de Romeinsche begrippen omtrent eigendom en overeenkomsten zag aangenomen en in de geheele, die leerstukken betreffende, afdeelingen geene groote afwijkingen daarvan, met opzigt tot roerende goederen, gewaar werd — vond men eensklaps aan 't einde eene bepaling die, aan 't Romeinsche regt vreemd, met de meeste dier begrippen in strijd was; en waarvan men daarom de vrij duistere bewoordingen zoo poogde te wringen en te buigen, dat de strijd òf wel geheel opgeheven, òf ten minste zoo gering mogelijk werd.

Om het gevaar te ontgaan van bij de uitlegging eener zóó op zich zelf staande bepaling geleid te worden door denkbeelden, die op hare vorming geenerlei invloed hadden, maar ze veeleer zouden belet hebben, scheen het mij het veiligst de geschiedenis van onzen regel na te gaan, zijne oorspronkelijke beteekenis op te sporen, en, door de wijzigingen, daarin later gebragt, in het oog te houden, den zin te vinden die er thans aan moet gegeven worden. Ik beproefde dit in mijn Academisch Specimen *de dominio rei mobilis* en meende, als uitkomst, deze verklaring van ons artikel te mogen voorstellen:

Enkel van verloren of gestolen goed kan eene vindicatie plaats hebben; geene andere roerende zaken kunnen het voorwerp van die actie zijn. Hij die eene, niet gestolen of verloren, roerende zaak in zijne magt heeft is daarvan steeds de eigenaar, onverschillig of hij houder, bezitter *ad interdicta* of bezitter *ad usucapionem* zij.

Die derhalve eene roerende zaak vrijwillig uit zijne magt geeft verliest de vindicatie; die eene zaak tegen zijnen wil ontbeert kan ze terugvorderen. Waaruit volgt, dat de eigendom eener roerende zaak verkregen en verloren wordt door iedere overgave der zaak, uit welke oorzaak ook geschied. Met het wegvallen der vindicatie

vervalt immers ook het eigendom, daar het juist het toekennen van beschermende regtsmiddelen is wat een toestand tot een regt maakt (1).

Door deze uitlegging blijkt echter, dat de bepaling van art. 2014 in strijd is met verschillende andere artt. van ons Wetboek, die, voornamelijk in de leer der overeenkomsten, herhaaldelijk gewagen van bezitters die geen eigenaars, en van eigenaars die geene bezitters zijn; terwijl daarenboven op andere plaatsen nog melding gemaakt wordt van zakelijke regten (vruchtgebruik en pand), die met de hier gegeven uitlegging onbestaanbaar zijn. Om dien strijd te eindigen schein mij geen andere weg open, dan aan te nemen, dat in ons Wetboek de woorden: *eigenaar* (*eener roerende zaak*) ook dengene aanduiden, die tot terugkrijging der zaak slechts eene persoonlijke actie heeft; — met één woord, dat op alle die plaatsen *eigenaar* synoniem is met *schuld-eischer eener bepaalde zaak*. Het voorbeeld van den Code Napoléon en der Fransche schrijvers droeg er toe bij om deze aanname waarschijnlijk te maken.

Tegen deze uitlegging heeft men verscheidene bedenkingen geopperd; men heeft ze voorgesteld als in strijd, zoowel met gezonde regtsbegrippen, als met de woorden der wet, en in hare gevolgen onbillikheden medebrengende, die door den wetgever niet kunnen gewild zijn. Daarentegen meent men met de wet in overeenstemming te zijn en alle zwarigheden te vermijden door aan ons artikel den volgenden zin te geven: het woord *bezit* beteekent civiel-bezit; tegen den civiel-bezitter kan reivindicatio nimmer worden ingesteld, behalve in geval van verlies of diefstal en ook dan slechts

(1) Zie PUCHTA, *Cursus der Instit.* edit. 2. I. 81. Der Schutz gegen Verletzungen ist ein wesentliches Erforderniss für die Existenz eines Rechts; er kann verschieden, vollkommen oder unvollkommen sein, aber ohne allen Schutz ist kein Recht denkbar.

binnen drie jaren; tegen den houder wordt zij daarentegen, als elke andere zakelijke regtsvordering, gedurende dertig jaren toegelaten (1).

Ik stel mij voor kortelijk de waarde dier bedenkingen zoowel als die der laatst voorgestelde verklaring te onderzoeken.

De verschillende aard van onroerende en roerende zaken, die bij deze eene meer volkomene onderwerping aan 's menschen wil mogelijk maakt dan bij gene; de meerdere waarde aan de eene boven de andere soort toegeschreven en de eischen van het verkeer zijn de redenen die eene verschillende behandeling der zaken, door den wetgever, allezins regtvaardigen. Het hoofdverschil door het Germaansche regt in de voorschriften nopens eigendom tusschen beide soorten gemaakt, is, dat het bij onroerende goederen eene openlijke, geregteijke wijze van verkrijging vordert, die bij roerende zaken daarentegen niet plaats heeft. En daar nu, volgens datzelfde regt, slechts van hetgeen openlijk en geregteijk geschied was, het bewijs werd toegelaten, zoo viel het eigendom van roerende goederen buiten dien kring en moest derhalve vindicatie daarvan eene onmogelijkheid zijn (2).

Diezelfde reden nu, voor uitsluiting der vindicatie, bestaat, meen ik, nog in ons regt. Want bij terugvordering van onroerende goederen bewijst men uit de openbare registers van overschrijving, dat men wettig verkregen en niet weder overgedragen heeft; bij roerende goederen kan dit laatste althans slechts worden aange-

(1) Dit stelsel is voorgedragen door den heer VAN BONEVAL FAURE in zijn *Specim. inaug. continens Observation. ad tit. VII. lib. IV. C. C. capita IV.* Gron. 1848. p. 56—63. en wordt gedeeld door Mr. GOUDSMIT in zijne beoordeeling van dat *Specim. l. Them. IX. 682 seqq.*

(2) Zeer kort heb ik hier zamengevat wat in mijn Specimen breeder wordt aangewezen. Daarheen veroorloof ik mij dan ook hen te verwijzen, die mij mogten tegenwerpen dat, naar deze beschouwing, vindicatie van gestolen zaken evenzeer moet uitgesloten zijn.

toond door aanwijzing van feiten die alle overdragt belet hebben, dat is, door het bewijs van diefstal of verlies.

Deze redenering noemt Mr. GOUDSMIT eene valsche, omdat daardoor, tegen de beginselen van het regt, den eischer een bewijslast zou worden opgedragen, die niet op hem berust. Deze immers, meent mijn geachte bestrijder, heeft slechts te bewijzen dat hij op eene wettige wijze verkregen heeft; beweert de houder dat het eigendomsregt door een later gevolgd feit is te niet gegaan, zoo moet deze het bestaan, niet de eischer de ontstentenis van dit feit door bewijzen staven. (1)

Is het echter wel zoo zeker dat, volgens de beginselen van het regt, tot bewijs van voortdoring, het aantoonen van het ontstaan eens regts voldoende is? Onbetwist is het voorzeker niet, en zoo dit al bij verbindtenissen algemeen aangenomen zij, voor zakelijke regten geldt het in die algemeenheid niet; en zelfs wordt het bewijs van de voortdoring, onafhankelijk van het ontstaan eens regts, uitdrukkelijk gevorderd, wanneer het regt gebonden is aan het voortbestaan van een feitelijken toestand. (2) En dit is juist het geval bij hem, die eene roerende zaak vindiceert, want zijn eigendom is afhankelijk van bezit, en dus, naar de uitlegging van Mr. G. zelven, van een feitelijken toestand. (3)

Al ware echter inderdaad die geheele redenering eene valsche, dan nog is de door mij aan ons art. gegeven

(1) *Themis*. I, I. p. 685.

(2) Zie BETHMAN-HOLLWEG, *Versuche über einzelne Theile der Theorie des Civil Processes*, wiens gevoelen hieromtrent door LINDE in *Zeitschr. f. Civilr. u. Proc.* gedeeld en daar I. 145 aldus wordt weêrgegeven:

« Die Fortdauer eines einmal begründeten Rechts muss präsumirt werden. Nur dann, wenn das Recht von einem factischen Zustande abhängig ist, muss auch dessen Fortdauer dargethan werden. »

(3) Het is waar, ik veronderstel hier het verband tusschen bezit en eigendom, waarvan het ontstaan moest aangetoond worden, als reeds be-

uitlegging in het minst niet veroordeeld. Want verre van door die redenering beheerscht te worden, is zij daarvan geheel onafhankelijk, zoozeer zelfs dat art. 2279 G. N. hetzelfde stelsel bevat, ofschoon dáár die ratio legis vervallen is. En over het geheel is immers de juistheid eener wetsverklaring geenszins afhankelijk van de meer of mindere waarheid der opgegevene ratio?

Het is dan ook de verklaring zelve, afgezien van die ratio, waartegen de voornaamste bedenkingen gemaakt worden. De enkele overgave, als middel van eigendoms-overdragt zonder andere oorzaak, vindt vooral tegenstand. Hoe, zegt men, er zoude eigendom overgedragen worden door eene handeling, waarbij men zich slechts ten doel stelt feitelijk bezit over te dragen? Wonderlijke wijze van eigendoms-overgang, van iemand die den eigendom niet verliezen, op iemand, die den eigendom niet verkrijgen wil! Niets wonderlijker, dunkt mij, dan elke andere onderwerping van den wil des handelenden aan den wil van den wetgever. Indien deze wil dat feitelijk bezit en eigendom steeds verbonden zullen zijn, dan spreekt het van zelve dat de wil van het individu, die ze verlangt te scheiden, zonder uitwerking moet blijven. Slechts daar, waar het belangen van derden geldt, houdt Mr. G. het voor allezins denkbaar dat de wetgever zulk een inbreuk op eigendomsregt zou kunnen toelaten; welnu, het eigendom, dat door den houder verkregen wordt, werkt ook juist alleen wanneer belangen van derden in het spel komen. Ik zal dit zoo aanstonds doen opmerken en dan tevens aantoonen, dat in het stelsel van G. die wonderlijke eigendomsovergang evenzeer plaats heeft.

staande. Dit was noodzakelijk om Mr. G. te volgen; denkt men dit verband als niet bestaande, dan is inderdaad het bewijs van de eigendoms-verkrijging onmogelijk, omdat dit dan niet meer geleverd wordt door het bewijs van vroeger bezit, dat door geene usucapio tot eigendom verheven wordt.

Een ander bezwaar tegen het hier verdedigde begrip put men uit het verschil tusschen bruikleen en verbruikleen, ten aanzien van het toevallig verlies der zaak, voor hetwelk namelijk dan geene rede meer zou bestaan.

Men heeft hier den regel op het oog, «res perit domino.» Indien hij, die eene zaak in bruikleen geeft, evenmin eigenaar blijft als die ze in verbruikleen geeft, waarom draagt dan wel de een, niet de ander het verlies? Het is mogelijk dat dit verschil enkel op herinneringen uit het Romeinsche regt rust, misschien kunnen wij in het geheel den grond daarvoor niet opsporen, (1) maar in geen geval kan men er uit besluiten, dat de uilleener wél eigenaar is. Om dit te kunnen zoude de regel «res perit domino» als wet moeten gelden, en, verre daarvan, vinden wij in ons wetboek menigvuldige afwijkingen van die stelling. Men zie slechts artt. 634, 3°., 1496, 1632, 1781, al. 3. De gevolgtrekking, dat hij de eigenaar eener zaak is, die daarvan het verlies draagt, is derhalve onjuist.

Wat verder tegen het hier verdedigde stelsel wordt aangevoerd, betreft de dubbele beteekenis, die aan het woord *eigenaar* daarin moet worden toegekend. Ik erken gaarne dat het wenschelijker ware onze, toch reeds zoo gebrekkige, terminologie niet nog onzekerder te maken door eene onderscheiding van eigenaars in eigenaars *met* en *zonder* eigendom (*horribile dictu!*); en eene aannemelijke verklaring van ons art., die deze onderscheiding overbodig maakte, zoude zeker welkom zijn. Maar eene zoodanige ontbereren wij nog, en vinden wij ook niet in die welke de heer v. BONEVAL FAURE heeft voorgedragen. Het komt mij althans voor, dat het deze nog veel meer dan de door hem bestredene, ontbreekt aan overeenstemming met andere wetsbepalingen, dat zij evenzeer tot

(1) Ook bij de interpretatie van deze leer behoort op de eigenaardige regelen te worden acht gegeven, die het Germaansche regt, bij het dragen van het verlies, volgde. Zie ALBRECHT *Gew.* S. 132 seqq.

dat verworpen, dubbel, begrip van eigenaar voert, terwijl zij daarenboven den grond, waarop de mijne rust, de geschiedenis, tegen zich heeft.

De verklaring, door Mr. v. B. F. gegeven, stelt zich vooral ten doel ons art. in overeenstemming te brengen met de beginselen die uit het Romeinsche regt in ons Wetboek zijn overgegaan (1). En inderdaad zoude ook die overeenstemming alléén het kunnen regtvaardigen, dat men aan eene bepaling, uit het oudere regt overgenomen (en geheel met dezelfde woorden overgenomen), eene andere beteekenis toeschrijft dan zij dáár had. Wordt die overeenstemming niet geboren dan ontbreekt haar alle grond. De zin immers, dien onze wetgever aan het woord *bezit* hecht, is veel te onzeker, te veranderlijk dan dat men daaruit alléén zou mogen redeneren, en wanneer men bedenkt dat, in den titel zelve die over *Bezit* handelt, dadelijk na de definitie van *bezit* (als *possessio ad interdicta*) dit woord reeds gebruikt wordt van een bloot *houden*, dan zal men in de plaatsing van ons art., in de leer der verjaring, wel geene zoo dringende reden zien om aan het woord *bezit* hier de naauwere beteekenis van *civiel bezit* te geven. Dat dit steunsel te zwak is om een stelsel te dragen in strijd met de geschiedenis, wordt met de daad door v. B. F. erkend, waar hij genoodzaakt is *bezitter* in art. 721 B. R. te verstaan als *houder*, om dit art. met zijne verklaring overeen te brengen. (2)

Grootere moeilijkheid nog baart dat vasthouden aan de terminologie in art. 637 B. W. De vindicatie tegen den *houder* is, volgens v. B. F., niet beperkt tot verloren of gestolen zaken; die beperking geldt enkel voor den *bezitter*. Hoe komt het dan dat art. 637 bij de vindicatie, juist van gestolen en verloren goed, enkel van den *houder* spreekt. Kan

(1) Cf. *Specim.* l. p. 57 en 64.

(2) *Specim.* l. p. 60 en de XXVIe der daarachter geplaatste stellingen. Zie verder Mr. OPZOOMER in *Themis* VI 179.

slechts deze en niet de bezitter, de teruggave van den door hem besteden prijs vorderen? Hoe? hier de honger bevoorregt boven den bezitter, en in art. 2014 weer omgekeerd? En waarom, zoo ook andere dan gestolen of verloren zaken van den houder kunnen gevindiceerd worden, de verplichting tot teruggave van den koopprijs, niet ook tot die andere uitgebreid? Dit zal toch wel geene overeenstemming met Romeische beginselen mogen heeten; het is moeilijk iets te bedenken, met deze meer strijdig, dan die beide gevolgen van het door v. B. F. voorgedragen stelsel, dat namelijk 1°. de rechtsvordering tot herkrijging eener gestolen zaak in drie jaren te niet gaat; die tot herkrijging van vrijwillig uit zijn bezit gelaten zaken daarentegen dertig jaren zou gelden; 2°. dat met de eerste de plicht tot teruggave van den koopprijs zoude verbonden zijn, met de tweede niet. Eene afwijking van Romeinsche begrippen, die ten top wordt gevoerd, door tegen den regel «*nemo plus juris in alium transferre potest, quam ipse in re habet*» eigendom te laten overdragen door hem, die zelve geen eigendom heeft.

Maar vervolgens, met v. B. F. stelt ook G. dat het bezit, in art. 2014 vereischt, slechts een bezit behoeft te zijn *ad interdicta*, zoodat noch goede trouw noch eenige andere eigenschap daarbij gevorderd wordt. Een zoodanig bezit is onbetwistbaar dat van den pandhouder, en zoo ontstaat dan ook hier de strijd in ons wetboek, door geen ander middel te eindigen dan door die dubbele beteekenis van het woord *eigenaar*, welke men zoo groot een struikelblok in mijne uitlegging achtte. Immers de pandhouder heeft een zoodanig bezit als waaraan mijne geachte bestrijders eigendom verbinden, en toch onderstelt de wet, in art. 1200, dat de schuldenaar eigenaar is. En eveneens is het gelegen met den vruchtgebruiker van roerende goederen, wien ook, volgens de door mij bestreden uitlegging, eigendom toekomt, tenzij men tegen het bezit van dezen

de, op het minst twijfelachtige, leer der *juris quasi possessio* wil doen gelden.

Bij den pandhouder echter zal men in alle geval zijne toevlugt moeten nemen tot dien onderscheiden zin, aan het woord *eigenaar* te hechten. Ons pandregt is weder geheel gelijk geworden aan het oudere Romeinsche pandregt, de *fiducia*, waardoor de pandhouder evenzeer eigenaar werd, en het verbod aan den schuldeischer van zich het pand, bij niet-betaling der schuld, toe te eigenen, beteekent enkel dat de, door CONSTANTINUS verbodene, *lex commissoria*, ook bij ons niet geoorloofd is; — dat de schuldeischer na verkoop van het pand verplicht is terug te geven, hetgeen de opbrengst meer bedroeg dan zijne vordering. En dit is niet het eenige voorbeeld van overeenstemming met het oudere Romeinsche regt, daar bij de *res nec mancipi* geheel dezelfde regelen schijnen gegolden te hebben, die ik in art. 2014 meen uitgedrukt te zien; regelen, die, evenzeer als de onze, het gevolg waren van de ontstentenis eener openlijke, solemnele wijze van overdragt (1).

Deze opmerking moge tevens strekken om den vreemden, nieuwen schijn, welken men der hier verdedigde uitlegging verwijt, te doen verdwijnen (2).

In de theorie blijven dus bij deze opvatting dezelfde, zoo niet grootere, afwijkingen van het Romeinsche regt en dezelfde moeilijkheid om ons art. met het overige, door den wetgever aangenomen, stelsel te vereenigen, evenzeer bestaan. Praktisch zal zich, geloof ik, het

(1) Zie HUGO in *Civil. Magaz.* II. 57 seqq. Van daar het berigt bij GAIUS, dat usucapio bij roerende goederen bijna niet kan voorkomen. Zie GAIUS *Comment.* II. § 17 seqq. en vooral ook § 204.

Over *Fiducia*, Zie PUCHTA l. l. II. 732.

(2) Op nieuweheid mogt die uitlegging toch reeds geene aanspraak maken, daar zij, in de hoofdzaken althans, reeds door PHILLIPS, MITTERMAIER en anderen wordt voorgesteld. Zie ook Mr. GOUDSMIT in *Themis* VI. 513.

Themis, D. X, 1^e St. [1849].

onderscheid tusschen beide verklaringen slechts in twee gevallen openbaren, en in beide gevallen zoude juist de toepassing der hier bestreden verklaring in strijd zijn met den geest van de wet en met de eischen van het handelsverkeer (1).

De reivindicatie laat zich tegen den houder, in de volgende gevallen denken :

1°. De bezitter vindiceert van dengene, die voor hem zelve in het bezit der zaak is. (A vindiceert als commodans van B, den commodatarius.) Hier deel ik het gevoelen van hen, die de vindicatie reeds door de overeenkomst uitgesloten achten. Maar daar het noch in de wijze van procesvoering (sedert er geene *formulae* meer bestaan), noch in de competentie van den regter (art. 97 B. R.), noch in de uitvoering van het vonnis, verschil maakt of men de actie tot terugkrijging der geleende zaak voor eene persoonlijke of zakelijke houde, zoo is het ook, voor dit geval, van geen belang of men den houder, al dan niet, eigendom toekenne. Daarenboven zoude hier de houder elk oogenblik eigendom kunnen verkrijgen, door de verklaring dat hij niet meer voor den uitleener maar voor zich-zelve wil bezitten: hierdoor zou zijn houden overgaan in bezit en derhalve in eigendom (2).

2°. Hij, die eigenaar beweert te zijn vindiceert van een' houder, die voor een' ander in bezit is. (A vindiceert van B, die als commodatarius houdt voor C). Ook hier maakt het geen verschil of men B, al dan niet, voor eigenaar houde; want hij zal de vindicatie afwijzen door aan te toonen dat C bezitter, en dus eige-

(1) Hoe groot de invloed dier eischen op de beperking der reivindicatie was, toont Mr. GOEDSMIT *Themis* VI. 1. 1.

(2) Want dat de regel « nemo sibi causam possessionis mutare potest » niet belet door medewerking van een' ander of door tegenspraak zijne detentio in possessio te veranderen, leert SAVIGNY, *Besitz*, ed. 5a. S. 75, seqq.

naar is, of hij zal C als waarborg oproepen, die dan zelf dat bewijs zal leveren. In geen geval zal de vindicatie werking hebben.

3°. De strijd wordt niet gevoerd enkel tusschen een' houder en een' (waren of beweerden) bezitter, maar tusschen een van dezen en de schuldeischers van den ander. Het is vooral bij onvermogen dat zich de gevolgen duidelijk in het licht stellen.

A is commodatarius van B, die in staat van onvermogen geraakt. Hier is het voor de schuldeischers van B even onverschillig als het hemzelve zijn zoude, of de regtsvordering, waardoor zij de zaak terug erlangen, eene persoonlijke of zakelijke zij. Het verschil in uitwerking toont zich eerst dan, wanneer het de houder is die in staat van onvermogen geraakt en de schuldeischers van dezen hunne regten willen uitoefenen.

Volgens de hier verdedigde uitlegging behoort de ter leen of in bewaring gegevene zaak tot den boedel des houders; zijne schuldeischers doen daarop hunne regten gelden even als op de andere bezittingen van den schuldenaar, en de ter leen of in bewaring-gever wordt, even als overige schuldeischers, slechts ten deele voldaan.

Art. 2014 beperkt de regten van den commodans en deponens hier dus wel degelijk *in het belang van derden*, zoodat dit geval ook aan Mr. G. allezins denkbaar zal voorkomen. Het is zeker hard voor den deponens, zoo een gedeelte zijner vordering (zijner zaak, zoo men wil) te verliezen, maar harder nog ware het de overige schuldeischers een nog grooter nadeel te berokkenen, ten einde hem tegen alle verlies te vrijwaren. Daarenboven « habet quod sibi imputet »; hij schonk zijn vertrouwen aan iemand die het niet verdiende, en hij loopt dan ook de kansen van in dat vertrouwen te leur gesteld te worden.

Wat zal echter het geval zijn, zoo men de uitlegging van Mr. v. B. F. hier toepast? De schuldeischers van den

commodatarius of depositarius, die hunne vorderingen veilig waanden, omdat zij kennis droegen van de goederen in wier bezit hun schuldenaar was; die enkel dáárom welligt met hem wilden handelen, omdat zijne bezittingen hun eene zekerheid scheen die zijne persoon niet aanbod, — zij zullen zich die goederen zien onttrekken op 't oogenblik dat zij ze aanspreken en, van alle zijden met overeenkomsten van bewaar- en te leengeving opkomende, zal men hunne zekerheid in rook doen verdwijnen.

Men spreekt van strenge aanspraken des regtmatigen eigenaars en van inbreuken op eigendomsregt, maar wat maakt dan toch dat regt zooveel heiliger dan ieder ander regt? Zijn de aanspraken van een' schuldeischer niet even streng, niet even regtmatig, en is de verkorting dier regten niet evenzeer eene inbreuk, waarvan de wetgever zich onthouden moet? Eigendom is, sedert de heftige aanvallen waaraan dat regt van eene andere zijde blootgesteld was, waarlijk een troetelkind der juristen geworden, en wordt met onbillijke voorkeur behandeld, als ware niet ieder regt even onkreukbaar! Indien nu eenmaal schade niet te vermijden is, dan is het toch billijker dat die mede gedragen worde door hem, die het enkel op de trouw en soliditeit van den nu onvermogende liet aankomen, eerder dan die dubbel te doen neêrkomen op hen die slechts met het oog op zijne bezittingen met hem gehandeld hebben.

Uit den boedel des onvermogenden eene vindicatie van geleende of gedeponeerde zaken toe te laten, noemde ik strijdig met den geest van de wet, zoo als ik het onverenigbaar acht met de woorden van art. 2014. In ons land, waar de belangen van den handel zoozeer op de wetgeving gewerkt hebben, heeft men steeds eene openbaarheid van eigendoms-overgang, zoowel als van de lasten die op het eigendom kleefden, gezocht te bevorderen.

Naast openbaarheid van hypotheek op onroerende goederen was dusdanig verband op roerende goederen geheel verboden, en uitvoerig zijn onze wetten in de verklaring en het vasthouden aan den regel: «mobilieria non habent sequelam.» Ons tegenwoordig wetboek verklaart evenzeer (in art. 1213) roerende goederen voor hypotheek niet vatbaar en bepaalt dat pand slechts kan bestaan voor zoo verre het verpande goed in het bezit is van den schuldeischer. Waartoe dit alles? Duidelijk om te zorgen, dat niet aan hem, die door executie zijne vorderingen zoekt te bevredigen, een regt van pand of hypotheek worde tegengeworpen, van welks bestaan hij niet alleen niets vermoedde, maar welks al dan niet bestaan hem door geen enkel middel kon blijken, omdat daarin geene openlijkheid heerscht. Volgens het stelsel dat vindicatie toelaat, heeft nu de wetgever door die bepalingen wel gewaakt, dat niet door geheime akten van pand- of hypotheekstelling de schuldeischers, ware 't ook slechts gedeeltelijk, van hunne regten zouden beroofd worden — tegen eene *geheele* spoliatie waakt hij niet. Men zal den executant geen bestaan van pandregt kunnen tegenwerpen en beweren dat de zaak *voor een gedeelte* aan een ander toebehoort — maar wél, dat zij geheel aan een ander toekomt, en dat men ze slechts ter leen of in bewaring heeft. Of is het niet even gemakkelijk van deze overeenkomsten eene akte op te stellen en te verdichten als dit bij pand zoude zijn? De onzichtbare en onnaspeurbare regten van derden, wier tegenwerping de wetgever belletten wilde, zij herleven door die uitlegging van art. 2014 in al hunne grootte en gevaar! Zulk een gevaarlijk stelsel verloochende de wetgever echter duidelijk in art. 1186 B. W. waar de verhuurder, in de uitoefening zijner regten op de ingevoerde meubelen, zich niet behoeft te storen aan een beweerd eigendom van anderen.

4°. In het tweede en, zoo ik meen, laatste geval waarin het verschil van verklaring uitwerking zoude hebben, zou de toepassing der meening, die ik bestrijd, alle de zoo even getoonde nadeelen vereenigen en vergrooten. Ik bedoel de toelating der vindicatie tegen een derden houder, die de zaak verkreeg van hem die zelf, houder was voor den vindicans. (A. heeft gedeponceerd bij B. die de zaak weder in bewaring geeft aan C. A. vindiceert van C.) Volgens het gevoelen van G. en v. B. E. moet die regtsvordering worden toegewezen. Maar daardoor wordt inderdaad alle bankiers- en kassiers-handel onmogelijk, want al moge de kassier zich nog zoo verzekerd achten door de effecten die hij in bewaring heeft en nog zoo strikt zijne uitbetalingen regelen naar het bedrag dat hij zelf onder zich heeft en waardoor hij zijne vordering dekken kan — het baat hem niet; op het gegeven oogenblik verschijnt er een vindicans, die bewijst dat de schuldenaar zelve slechts als bewaarner in bezit was. Er is niets aan te doen, men is zijn geld kwijt . . . et la farce est jouée! Dat het hier gestelde geval geene zeldzaamheid is en dépothouders van geldwaarde hebbende papieren ze zelve, als middel om over eene grootere som te beschikken, bij kassiers in bewaring geven, kan de geschiedenis van 't afgelopen jaar met talrijke en droevige voorbeelden staven. Maar wat zoude er van handel en credit-stelsel worden, zoo in alle die gevallen den oorspronkelijken deponens regt tot vindicatie wierd toegekend? Zonder nog te spreken van de uitlokkende gemakkelijheid, die de wet hierdoor het bedrog zoude aanbieden. Dan wierd ook art. 1849 B. W. in plaats van een schild, veeleer een valstrik, dien men slechts zou kunnen ontgaan door zich van alle handelingen te onthouden.

Alle die zwarigheden worden vermeden zoo men den regel van art. 2014 ook verstaat van den houder, ter-

wijl die uitlegging geene moeilijkheden veroorzaakt welke niet evenzeer voortspruiten uit de andere. En toch zoude deze hare afwijking van de geschiedenis slechts door de opheffing dier moeilijkheden kunnen worden geregvaardigd.

ALGEMEENE REGTSGELEERDHEID.

Over het Regt van Exterritorialiteit in verband beschouwd met het Burgerlijk en Strafrecht in Nederland; door Mr. W. A. C. DE JONGE, Referendaris bij het Departement van Justitie.

Een algemeen beginsel, ook in Nederland gehuldigd, is, dat het Burgerlijk en Strafrecht voor vreemdelingen en inlanders hetzelfde is. Dat beginsel grondt zich op de onafhankelijkheid van iederen Souvereinen Staat, volgens welke de wetten van een vreemd land binnen deszelfs grenzen van alle kracht ontbloot zijn, en de Staat, krachtens zijn Souvereiniteits-regt, alléén en uitsluitend bevoegd is om een iegelijk, die zich binnen zijne landpalen bevindt of aldaar in regten optreedt, door wetten te binden, en regt over hem en zijne goederen te spreken. Indien van dit algemeen beginsel in sommige opzichten wordt afgeweken, zoo als met name ten aanzien van het *statutum personale*, volgens hetwelk de staat der personen beoordeeld wordt alleen naar de wetten des lands waartoe deze behooren, en nimmer naar die van den Staat, waar zij als vreemdeling verblijven, dan grondt zich zoodanige toepassing van vreemde wetten niet op een regt, maar op de uitdrukkelijke of stilzwijgende toestemming der volken en op overwegingen van wederkeurig nut. De regsregel blijft, dat de Souvereine Staat

alléén wetgever is binnen zijne eigene grenzen, en ook omgekeerd, dat zijne wetgevende magt niet verder gaat, dan die grenzen (1). Op dat beginsel berusten de artikelen 7—10 der Wet houdende Algemeene Bepalingen der Wetgeving van het Koningrijk der Nederlanden.

Tegen over den regel, dat ook de vreemdeling aan de wetgevende magt, aan het Burgerlijke én Strafrecht van den Staat, waarin hij verblijft, onderworpen is, staat eene uitzondering over, die uit het Volkenrecht ontleend wordt, eene uitzondering bekend onder den naam van *Regt van Exterritorialiteit*. Volgens dat recht wordt aan zekere personen, in een vreemd land verkeerende, vrijdom toegekend van de Burgerlijke en Strafwetten (2) van het land, in dien zin, dat zij alléén in den Staat, waartoe zij behooren, voor den burgerlijken regter vermogen geroepen te worden om tot nakoming van hunne verplichtingen te worden gedwongen, of wegens een gepleegd misdrijf gestraft kunnen worden. De personen welke dat recht genieten, het behoeft nauwelijks gezegd te worden, zijn de vreemde Souvereinen en de gezanten, welke dezen aan een vreemd hof vertegenwoordigen. Het recht zelf berust, gelijk veelal geleerd wordt, op eene fictie, namelijk, dat de Souverein, hoewel tijdelijk zich op het

(1) Men vergelijke o. a. VAN DER KEESSEL, *Theses selectae*, Thes. XXXIII et sqq. FOELIX, *Traité du Droit International Privé*, p. 12 en 38 en volgg. en de daar aangehaalde Schrijvers.

(2) Ook de vrijdom van sommige belastingen is onder dat recht begrepen. Daaronder zij het voldoende aan te halen art. 5, n°. 2 der *Algemeene Wet van 26 Aug. 1822* (*Staatsb.* n°. 38), houdende: «Ten opzichte van goederen, toebehoorende aan Ambassadeurs of Ministers «van vreemde Mogendheden, bij Ons residerende, zal gelijke vrijdom «van regten kunnen genoten worden, als omtrent de goederen onzer «Gezanten bij die Mogendheden door dezelve mogt zijn of worden toegestaan»

«De alhier vermelde vrijdommen kunnen zich mede uitstrekken tot «de accijzenen.»

grondgebied van eene vreemde mogendheid bevindende, of zijn gezant, die hem buitenslands vertegenwoordigt en als het ware verpersoonlijkt, geacht wordt het grondgebied van den Staat, welks hoofd hij is of waartoe hij behoort, nimmer te hebben verlaten.

Dit regt van *Exterritorialiteit* is steeds door bijna alle schrijvers over het Volkenregt aangenomen (1), en in de praktijk door alle volken gehuldigd.

Intusschen, het valt niet te ontkennen, die uitzondering op den algemeenen regel, voortvloeiende uit het Exterritorialiteits-regt, kan aanleiding tot gewigtige vragen geven, wier beantwoording het zijn of niet zijn van dat privilegie met zich brengt. Het beginsel dat voor vreemdelingen en voor inlanders de Burgerlijke en Strafwetten van den Staat dezelfden zijn, is in de geschrevene wetten van de meeste rijken opgenomen; waar dit plaats greep, werd aldus dat beginsel, en de verbindbaarheid er van aldaar, geheel buiten twijfel gesteld, en van een niet geschreven tot een geschreven regt verheven. Terwijl de *regel* veelal in de wetgeving uitdrukkelijk werd opgenomen, bleef de *uitzondering* in de wetten der meeste Staten onvermeld. Dit laatste is met name het geval in Frankrijk en Nederland, waar de vraag, of, niettegenstaande de uitdrukkelijke bepalingen van het geschreven regt, dat de Burgerlijke en Strafwetten niet alléén voor inlanders maar ook voor vreemdelingen verbindend verklaart, de regelen van het

(1) VAN BLINKERSHOEK, wiens geschrift *de Foro Legatorum*, ook nu nog het meest volledige over dit onderwerp is. Men vergelijkte verder GROTIUS, *de Jure Belli ac Pacis* lib. II. 13. WICQUEFORT, *l'Ambassadeur et ses Fonctions*, liv. I, seet. 27 en volgg. VATTEL, *le Droit des Gens*, livr. IV, chap. VII en volgg., en vele anderen. De eenige, voor zoo veel wij weten, onder de nieuwere schrijvers, welke het beginsel der Exterritorialiteit verwerpt, is PINHEIRO-FERREIRA, in zijne uitgave van MARTENS, *le Droit des Gens moderne de l'Europe*, Paris 1831, vol. II., p. 348.

ongeschreven regt, ten aanzien der Exterritorialiteit, als nog moesten beschouwd worden voor Frankrijk of Nederland te bestaan en toepasselijk te zijn? door den wetgever niet werd behandeld of althans niet uitdrukkelijk beslist (1).

Het alsnog bestaan van het regt van Exterritorialiteit, als een integrerend deel van het Europeisch Volkenregt, schijnt ons intusschen niet twijfelachtig: de wetenschap, en het tusschen de volken te dien aanzien bestaand gewoonte-regt toonen deszelfs aanwezen genoegzaam aan. Maar de vraag zou al dadelijk kunnen geopperd worden, of de onafhankelijkheid van een volk van alle andere volken wel geacht kan worden zoo verre zich uit te strekken, dat het bevoegd zoude zijn om door eene bijzondere wet, wat zijn grondgebied betreft, af te schaffen een beginsel, dat uit eene stilzwijgende, maar steeds nagekomen, overeenkomst voortvloeit, die door alle volken van Europa werd aangegaan? Wij zouden die vraag echter toestemmend beantwoorden. Het regt van een Staat om van het algemeen beginsel, in zijne eigene wetgeving, af te wijken, grondt zich op zijne onbegrensde onafhankelijkheid, die zonder het vol genot van eigene wetgeving niet denkbaar blijft. Bovendien de Staat heeft het regt om den gezant te erkennen en toe te laten of niet, en nog veel meer dus heeft hij het regt als voorwaarde dier toelating, in het algemeen of voor een gegeven geval, te stellen, dat de gezant zich aan de wetten van den vreemden Staat onderwerpe, eene voorwaarde waartoe deze de vrijheid heeft toe te treden, of niet (2).

(1) La France n'a sur cette matière aucune loi: elle n'a que des usages. MERLIN, Répertoire in v. *Ministre Public*, sect. V, § IV, art. III, 4e édit.

(2) Men zie BIJNKERSHOEK, l. a. p., cap. VIII et XIX, in f. en BARBEYRAC ad GROTIUM, l. cit. § 1.

De vraag alzoo is alléén deze, of het regt van Exterritorialiteit alsnog kan worden ingeroepen en toepasselijk verklaard in eenen Staat, gelijk bv. Nederland, waar, van den eenen kant, vreemdelingen ten aanzien van de verbindbaarheid der Burgerlijke en Stafwetgeving in den regel aan inlanders worden gelijkgesteld, en, van de andere zijde, het beginsel der Exterritorialiteit niet in de wet is opgenomen, dan wel, of onder zoodanige omstandigheden laatstgenoemd regt in die Staten moet gehouden worden voor afgeschafft?

Wij vermeenen dit laatste te moeten ontkennen, en beschouwen het Exterritorialiteits-regt als nog geldig ook dáár, waar, gelijk in Nederland, wel de verbindbaarheid der wetten ten aanzien van vreemdelingen is aangenomen, maar het regt van Exterritorialiteit onaangevoerd werd gelaten.

Het beginsel der Exterritorialiteit werd in het Fransche en Nederlandsche regt niet opgenomen, maar kan daaruit worden afgeleid, dat men het heeft willen afschaffen? Geenzins. Opmerkelijk is het voorstel, in den Franschen Staatsraad gedaan, om in den Titel *de la Jouissance et de la Privation des droits civils* een artikel in te lassen, houdende erkenning van het regt van Exterritorialiteit, een voorstel dat echter geen ingang vond, *parce que*, gelijk de bekende PORTALIS zich uitliet, *ce qui regarde les ambassadeurs, appartient au droit des gens: nous n'avons point à nous en occuper dans une loi, qui n'est que de régime intérieur* (1).

(1) Het voorgestelde artikel luidde aldus: «Les étrangers revêtus d'un caractère représentatif de leur nation, en qualité d'ambassadeurs, de ministres, d'envoyés, ou sous quelque autre dénomination que ce soit, ne seront point traduits, ni en matière civile, ni en matière criminelle, devant les tribunaux de France.

«Il en sera de même des étrangers qui composeront leur famille ou qui seront de leur suite.» Men zie LOCRÉ, *Esprit du Code Civil*, I, p. 202. MERLIN, t. a. pl. bladz. 291.

Men zou dwalen, wanneer men uit die verwerping van het voorgestelde artikel meende te moeten afleiden, dat, naar het gevoelen van den Franschen wetgever of van den beroemden PORTALIS, met de bepalingen van den Code Civil een regt van Exterritorialiteit in strijd zoude zijn, en alzoo, bij de invoering daarvan in Frankrijk, voor vervallen moest gehouden worden. Integendeel, het beginsel werd niet ontkend, maar veeleer bevestigd; men meende dat het van zelf sprak, dat de artt. 3 en 14 van den Code Civil alléén handelden over vreemdelingen, *bijzondere personen* zijnde, en nimmer tot den gezant konden worden uitgestrekt, omdat al wat hem en de zijnen betrof, door het Volkenregt alléén wordt geregeld; men wilde het niet in het Burgerlijk Wetboek, maar alléén omdat het er niet te huis was, evenmin als men een regel van strafvordering in een wetboek van strafregt zou hebben ingelascht. Wij laten daar, of de reden, door PORTALIS gegeven, juist zij, en of een artikel als het voorgestelde niet voegzaam een deel van den *Titre Préliminaire* van den Code Napoleon of van de *Algemeene Bepalingen* der wetgeving in Nederland had kunnen uitmaken, maar, hoe dit zij, dit schijnt ons zeker toe, dat uit het te dezen aanzien verhandelde in den Franschen Staatsraad, de strekking om het regt van Exterritorialiteit voor Frankrijk voortaan te doen ophouden, geenszins blijkt, maar veeleer de meening zich ver- toont, dat, met opzigt tot den gezant, alles op den ouden voet werd gelaten: *nous n'avons point à nous en occuper*, zeide PORTALIS.

Die onderscheiding trouwens tusschen de regelen van het Volkenregt en *une loi qui n'est que de régime intérieur* komt ons, op zich zelve beschouwd, zeer juist voor, in zooverre namelijk als zij ons waarschuwt van in de toepassing wetten van publiek regt met die van civiel regtelijken aard niet te verwarren. «Il est ridicule

«de prétendre décider des droits des royaumes, des nations et de l'univers par les mêmes maximes sur lesquelles on décide entre particuliers d'un droit pour une gouttière....» zegt MONTESQUIEU (1), en het is in dienzelfden geest, dat de samenstellers van den Code Civil handelden, toen zij het voorgestelde artikel omtrent de gezanten verwierpen, niet, omdat zij het beginsel er van onvereinigbaar met de nieuwe wetgeving rekenden, maar omdat zij de, hier welligt ongegronde, vrees koesterden van te vervallen in het kwaad, waarop door MONTESQUIEU reeds was gewezen. In datzelfde kwaad vervallen, naar ons inzien, zij die de burgerlijke of strafwet van het Koninkrijk, ten aanzien van vreemdelingen, alléén voor bijzondere personen geschreven, willen toepassen op hem, die hier te lande verschijnt als de vertegenwoordiger van zijn land bij den vreemden vorst.

Het is zoo, het volkenregt is geen *geschreven regt*, en zal, niettegenstaande de aangewende of nog aan te wenden pogingen daartoe, dien vorm waarschijnlijk wel nimmer krijgen, maar moet daaruit voortvloeijen, dat het voor het geschreven, het burgerlijk regt steeds zal moeten onderdoen, als zijnde niet anders dan een gewoontereg^t? Neen, de Staat, wij hebben het boven reeds erkend, heeft de bevoegdheid om alle aanspraak op exterritorialiteit, krachtens het regt van autonomie, te ontnemen, maar is dat niet geschied, dan geldt het Volkenregt ten deze met en nevens het burgerlijk regt, dan staan zij niet tegenover elkander, maar het eerste staat nevens het laatste, en heeft gelijke kracht als de geschreven wet. Het beginsel van art. 3, Algem. Bep., dat gewoontegen regt geeft, dan alleen wanneer de wet daarop verwijst, wordt hier te vergeefs tegen aangevoerd. Ook daarbij toch had men *le régime intérieur* op het oog,

(1) *Esprit des Lois*, livr. XXVI, chap. XVI.

en geenszins de betrekkingen en gewoonten van den Staat tegenover andere Staten; men benam daarmede aan het zoogenaamde costumiere regt, het zij plaatselijk, het zij meer algemeen, waar ons vaderland in vroegere jaren zoo rijk aan was, zijne kracht, maar dacht voorzeker daarbij aan het Volkenregt niet (1).

Evenmin kan uit de artikelen 148 en volgg. der Grondwet de afschaffing van het Exterritorialiteits-regt worden ontleend. Alle twistgedingen over eigendom of daaruit voortspruitende regten, over schuldvordering en andere burgerlijke regten, behooren, zegt de Grondwet, bij uitsluiting tot de kennis van de regterlijke magt. Moeijelijk echter zal daaruit het bewijs volgen, dat ook de twistgedingen, waarin een exterritoriaal persoon als verweerder partij is, onvermijdelijk tot de kennisneming van den Nederlandschen regter behooren. Of had men bij art. 148 der Grondwet iets anders op het oog dan uitsluiting van de administratieve jurisdictie ten aanzien der bij het artikel opgenoemde zaken (2)?

Niemand kan tegen zijnen wil worden afgetrokken van den regter, dien de wet hem toekent. Maar juist de wet kent den exterritoriaal persoon hier te lande geenen regter toe, de burgerlijke en strafwetten zijn voor dezen niet geschreven, evenmin als onder het Fransche regt. Bovendien zou dit artikel eerst dan te pas komen, wanneer de exterritoriale persoon zelf er zich op beriep, hetgeen niet te voorzien is. De wet kent hem geenen regter toe, en hij zelf erkent hier te

(1) Om zich daarvan te overtuigen, hebbe men slechts na te slaan de beraadslagingen over dat art. 3, bij VOORDUIN, deel I, stuk II, bladz. 332 en volgg. Men vergelijke de Wet van 16 Mei 1829 (*Stbl.* n°. 33), in art. 1 alin.: «Insgelijks zijn op hetzelfde tijdstip afgeschafte de algemeene en plaatselijke gebruiken in de stoffen welke bij het nieuwe wetboek worden behandeld.»

(2) Men zie daaromtrent THORBECKE, *Aanteekeningen*, II, 155.

lande ten zijnen aanzien ook geenen bevoegden regter.

De Wethoudende Algemeene Bepalingen voor onze wetgeving beveelt, dat de regter *volgens de wet* moet regt spreken: hij kan, hij mag, zegt men welligt, zich dus niet ontslaan van op de vorderingen, welker kennisneming overigens binnen de grenzen zijner bevoegdheid liggen, regt te doen, en zulks zonder onderscheid of de verweerder een exterritoriaal persoon zij of niet. Men geeft echter, zoo doende, aan dat art. 11 eene betekenissen, die het niet heeft. De ware zin van het eerste gedeelte van het artikel blijkt uit de tweede zinsnede. De regter moet *overeenkomstig* de wet regt spreken, hij moet, zoodra hem gebleken is, dat de wet bestaat, en wettig daargesteld is, die wet *toepassen*, en wel zonder naar de innerlijke waarde of billijkheid der wet te vragen, iets dat den wetgever, niet den regter aangaat (1). Het kenmerk van het artikel is beperking van de magt des regters ten aanzien van de beoordeeling der wet, waarvan de toepassing bij hem gevraagd wordt, geenszins regeling zijner bevoegdheid, ten aanzien van het onderwerp des geschils of van de partijen.

Uit het tot nu toe gedaan onderzoek is, naar ons voorkomt, al reeds gebleken, dat noch de uitdrukkelijke bepalingen onzer wetgeving, noch ook het stilzwijgen der wet ten aanzien van het Exterritorialiteits-regt, immer leiden kunnen tot het besluit, dat des wetgevers bedoeling zou geweest zijn om het af te schaffen of te doen ophouden, maar veeleer dat deze, met name bij de zamenstelling van den Code Civil, het burgerlijk en publiek regt, en de personen aan deze verschillende deelen des regts onderworpen, naauwkeurig onderscheidde.

Wij willen thans een blik werpen op hetgeen door

(1) VOORDICIN, t. a. pl. bladz. 368 en volg.

de nieuwere schrijvers over dit onderwerp geleerd, en door de jurisprudentie aangenomen is.

MERLIN, in zijn *Répertoire*, schijnt het Exterritorialiteits-regt op zich zelf wel niet zeer genegen, maar kan toch niet ontkennen, dat het beginsel er van vóór de omwenteling in Frankrijk steeds werd geëerbiedigd, en beweert de afschaffing er van door de invoering van den Code Civil volstrekt niet (1). Meerdere schrijvers daarentegen nemen het beginsel gaaf aan, zoo als PAILLIET (2), MALEVILLE (3), FOELIX (4), en voor het strafregt b. v. BOURGUIGNON en DE BOSCH KEMPER (5).

De Fransche jurisprudentie is niet minder eenparig in het handhaven van het Exterritorialiteits-regt. Wij nemen uit vele andere arresten het volgende, door het hof van Parijs den 29 Junij 1811 gewezen, over, hetwelk aldus luidt: «Attendu qu'il est reçu en France, «que les ambassadeurs et ministres publics des puis-
«sances étrangères ne peuvent pas être poursuivis, par-
«devant les tribunaux civils, pour le payement de det-
«tes par eux contractées pendant l'exercice de leurs
«fonctions, pour des intérêts non étrangers au carac-
«tère, dont ils sont revêtus; — Attendu que ce privi-
«lège s'étend aux personnes attachées aux ambassades; —
«Attendu qu'il est constant, dans la cause, que le
«billet à ordre souscrit par ANGELO-POULOS, au profit
«de BESSON, marchand épicier, est pour marchandie-
«ses pour l'ambassadeur ottoman, et non pour les inté-

(1) MERLIN, t. a. pl. bladz. 291. Lezenswaardig is de op bladz. 289 en volgg. voorkomende *Mémoire* van den Minister van Buitenlandsche Zaken D'AIGILLON, in 1772 wegens Frankrijk aan alle vreemde hoven medegedeeld.

(2) *Manuel du droit civil* op art. 3 van den *Titre Préliminaire*.

(3) *Analyse raisonnée*, I, p. 12, edit. 1807.

(4) *Droit International*, p. 267, 271, et *passim*.

(5) BOURGUIGNON, *Instr. Crim.*, I, p. 30; DE BOSCH KEMPER, I, bladz. 13.

«rêts particuliers dudit ANGELO-POULOS, ou pour des causes étrangères à l'ambassade; — Attendu que ledit ANGELO-POULOS justifie de sa qualité de second interprète de l'ambassadeur ottoman, déclare les jugements dont est appel *nuls et incompétemment rendus* etc.» (1). Hetzelfde beginsel, hier aangenomen ten aanzien van den gezant en de personen, aan zijn gezantschap verbonden, vindt men almede gebuldigd in een arrest van 21 Augustus 1841, van voornoemd hof van Parijs, ten opzichte van de echtgenoot des gezants (2).

Wanneer het alzoo blijkt, dat noch de bedoeling des wetgevers, noch de woorden der wet, noch de rechtsgeleerden die het onderwerp behandelden, noch de jurisprudentie er toe kunnen leiden om tot eene afschaffing der Exterritorialiteit te besluiten, dan vragen wij, welke gronden er voor een tegenovergesteld gevoelen overblijven? Men noemt het regt van Exterritorialiteit welligt overbodig, onbillijk, doch dit zou wel eene reden kunnen zijn om het af te schaffen, maar bewijst niet dat het al reeds vervallen is. Maar bovendien komt ons de noodzakelijkheid van het privilegie, den Gezant en zijn gevolg toegekend, niet twijfelachtig voor. *Ils sont la parole du prince qui les envoie, et cette parole doit être libre*, zegt MONTESQUIEU, en die leer is zoo dikwerf en door zulke uitstekende mannen ontwikkeld, dat wij met de vermelding er van kunnen volstaan (3). En even noodzakelijk als het beginsel der Exterritorialiteit zelf is, even noodig is het, vooral voor Staten van minderen rang, dat zij dat privilegie, door het Europeisch Volkenregt verleend, ook van hunne zijde eerbiedigen,

(1) SIREY, *Recueil général*, 1812. II, 12. Zie ook arrest van hetzelfde Hof van 5 April 1813; *ibid.* 1814, II, 306.

(2) SIREY, 1841, II, 592.

(3) BYNKERSH. c. VII, VATTEL. livre IV. chap. VII § 92 en anderen. *Themis*, D. X, 1e St. [1849].

althans voor zooverre geene uitdrukkelijke wet het, binnen hunne grenzen, hebbe afgeschaft. Of denkt men, dat indien onder den tegenwoordigen toestand der Nederlandsche wetgeving, b. v. de Engelsche of Fransche gezant, in Nederland verblijvende, krachtens art. 768 Wetb. van Burg. Regtsv. gegijzeld, of ingevolge art. 88 Wetb. van Strafv. in gevangenis gesteld werd, de hoven dier gezanten dit vreedzaam zouden aanzien? Men raadplege de geschiedenis, en men zal zien, dat er weinig aangelegenheden zijn, waaromtrent de Staten van Europa steeds zoo nauwlettend en ligtgeraakt zijn geweest, als ten aanzien van het regt van Exterritorialiteit. Noodzakelijk uit den aard der betrekkingen tuschen de verschillende Staten van Europa, is het dit niet het minst voor de kleinere rijken (1), die zich niet vleijen moeten het immer straffeloos te zullen overtreden.

Men beschouwt het Exterritorialiteits-regt als onbillijk welligt, omdat aldus er overeenkomsten kunnen worden daargesteld, welke ten slotte in regten slechts verbindend zijn voor den inlander en niet voor den gezant. Hier echter valt al dadelijk tegen aan te merken, dat het privilegie der gezanten, volgens hetwelk zij niet voor den regter kunnen gedagvaard worden van het land waar zij resideren, te zeer bekend is, met name in Nederland, waar dit voortdurend als regel gold (2), dan

(1) Niet onaardig zegt VAN AITZEMA, *Saken van Staet en Oorlog*, Deel II B. 24 bladz. 1013: « Eenen machtigen Prins ende synen Minister « staet alles wel, maer een arm ende swack Potentaet soowel als syn « Ministers, werden magerlyck overal bejegend; ende het opgamelde *jus* « *gentium* heeft in den regarde van den geringen een seer buyghsamen ende « wassen neus. »

(2) Zie o. a. *Groot Placaatb.* I. 526 en III. 310, alwaar voorkomt de *Ordonnantie van de Staten-Generaal van den 9 Sept. 1679*, waarbij de ingezetenen worden gewaarschuwd, « dat de personen, domestiquen « en goederen van uitheemsche Ambassadeurs ofte Ministers, hier te lande

dat zij, die met dien gezant eene overeenkomst sluiten, later over het bestaan van een Exterritorialiteits-regt zouden klagen. Maar bovendien en voornamelijk, de niet-verbindbaarheid der overeenkomst, ten opzichte van den gezant, bepaalt zich tot het land zijner residentie: zijn schuldeischer kan hem in het land, waar hij gedomicilieerd is, aanspreken, en dáár hem tot de nakoming der aangegane verbindtenis noodzaken (1). De onbillijkheid alzoo bestaat niet; er blijft alléén het bezwaar over van buitenslands te moeten gaan procederen, maar die daarvan afkeerig is, onthoude zich van met den vreemden gezant overeenkomsten aan te gaan.

Bij dit alles komt, dat ook dat regt van Exterritorialiteit zijne grenzen heeft, die aan hetzelfde veel van hetgeen anders onbillijk zoude geheten kunnen worden, ontnemen.

De gezant kan, onder toestemming zijner regering, afstand doen van zijne privilegiën als zoodanig (2). Hij wordt geacht daarvan werkelijk afstand gedaan te hebben, wanneer hij zelf, in het land zijner residentie, als eischer optreedt; hij kan alzoo, wanneer hem zijn eisch ontzegd of hij daarin niet ontvankelijk verklaard wordt, vrijelijk door zijne tegenpartij opgeroepen wor-

«komende, residérende of passérende, ende eenige schulden contractérende, noch op haer aankomste, noch gedurende haer verblijf, noch op haer vertrek van hier, sullen mogen werden gearresteert, gedetineerd of aangehouden voor eenige schulden, die sy hier te Lande souden mogen hebben gecontracteerd, ende dat de voorsz. ingesetenen haer onderhandelingen met de voorsz. uitheemsche Ambassadeurs ende Ministers, ende hare Domestiquen, daarna kunnen régulären.» BYNKERSHOEK c. IX.

(1) Art. 15 C. Nap. Art. 126. 152 Wb. van Burg. Regtsv. Voor andere landen zie men FOELIX p. 170. VATTEL, livre IV. chap. VIII in f. ontkent de bevoegdheid om den gezant te dagvaarden, hetzij in het land zijner residentie, hetzij aan zijne woonplaats.

(2) Buiten toestemming zijner regering mag hij dit niet. BYNKERSH. c. XXIII. in f.

den tot vereffening der kosten des gedings, of ook als geïntimeerde bij hooger beroep van een door hem, als eischer, verkregen vonnis gedagvaard worden; ook een eisch in reconventie is tegen hem geoorloofd.

De gezant en de zijnen worden, krachtens eene algemeen erkende fictie, geacht hun verblijf steeds behouden te hebben binnen den Staat, waartoe zij behooren (1). Eenige lijfswang, eenig beslag op hunne goederen, voor zooverre die onmiddelijk in het gebruik der exterritoriale personen zijn, is, als strijdig met die fictie, onaannemelijk. Maar omdat de persoon des gezants afwezig is, of gefingeerd wordt dat te zijn, daaruit volgt niet, dat ook de goederen van dien gezant geheel buiten de regtsmagt van den inlandschen regter zouden vallen.

Omtrent onroerende goederen, den gezant toebehoorende, is het een algemeen erkend beginsel, dat alleen de wet geldt van het land of der plaats, waar die goederen gelegen zijn. Ontstaat er een geschil tusschen den inlander en den vreemden gezant, eigenaar van zoodanig onroerend goed, over den eigendom of eenig ander zakelijk regt daarop, dan is de *judex rei sitae* de bevoegde regter, en de zaak wordt aangelegd en vervolgd op de gewone wijze. De vraag of andere zakelijke regtsvorderingen tegen den exterritorialen persoon

(1) HEFFTER, *Das Europäische Völkerrecht der Gegenwart*, Berlin 1844, bladz. 78, is een der weinigen, welke die fictie verwerpen. Nam men die fictie aan, zegt hij, men zoude zich o. a. niet kunnen beroepen op den regel: *locus regit actum*. Hiertegen kan echter worden aangemerkt, dat, ten aanzien van alle handelingen welke een onroerend goed ten onderwerp hebben, die regel ook ten opzichte van den gezant steeds van volle kracht blijft, doch dat overigens tegen exterritoriale personen, als niet gehouden aan de wetten van het land waar zij verblijven, werkelijk die regel niet kan worden ingeroepen, ten zij deze zelve daarin toestemmen. Men zie FOELIX, p. 124 en 97—99. MERLIN, *Répert. in v. Testament*, sect. II, § III, art. VIII, en vooral bladz. 724 en 725.

kunnen worden ingesteld, b. v. de revindicatie van een roerend goed, is door sommigen ontkend, door anderen toegestemd (1). Het mag echter betwijfeld worden of de gezant de bevoegdheid des regters ten deze erkennen zou, en zich zou laten overtuigen door de reden, die BIJNKERSHOEK voor de ontvankelijkheid van zoodanige actie geeft, zeggende: *idque ideo, quia res ipsa convenitur, neque aliter legatus, quam possessor rei*. In ieder geval dient ook hier te worden onderscheiden tusschen zaken, onmiddellijk tot de huishouding en den staat des gezants behoorende, en die, waarvan dit niet gezegd kan worden (2): de eersten zijn exterritoriaal, en zouden in het land, waar de gezant resideert, geenen grond tot actie geven.

Dat de *persoonlijke* regtsvordering tegen een exterritoriaal persoon niet ontvankelijk is, is hierboven reeds gebleken. Het tegendeel is somtijds geleerd: de bekende WICQUEFORT (3) onderscheidt in dier voege, dat eene regtsvordering, ingesteld op grond van eene met den gezant *notarieel* geslotene overeenkomst, wel ontvankelijk zoude zijn, eene onderscheiding die door BIJNKERSHOEK te regt wordt afgekeurd, daar er geen redelijke grond kan uitgedacht worden, waarom in dit opzigt eene notariële overeenkomst verschillend zou werken van die, op eene andere wijze aangegaan. De regel is, dat wegens verbindtenissen, door den gezant in het land zijner residentie vóór of gedurende zijn verblijf aldaar aangegaan, deze in dat land, zoo lang hij die hoedanigheid behoudt, *niet* in regten kan betrokken worden. In Engeland is dit bij parlaments-akte aangenomen (4),

(1) BIJNKERSHOEK, c. XVI, art. 629. 1191 Burg. Wetb.

(2) Ibid. en MERLIN, in v. *Ministre Public*, sect. V, § 4, art. VIII.

(3) *L'Ambassadeur et ses Fonctions*, livr. I, sect. 28.

(4) MERLIN, t. a. pl. *Min. Publ.*, p. 293. De parlaments-akte is van Februarij 1709.

en, gelijk boven is aangetoond, de meeste schrijvers en de uitspraken der Fransche regtbanken verkondigen hetzelfde. Dit neemt niet weg, dat zich gevallen kunnen opdoen, waarin ook de persoonlijke regtsvordering moet ontvankelijk verklaard worden: men denke b. v. aan de boven opgenoemde actiën in appel en reconventie.

Een ander punt, niet onbelangrijk, is, in hoeverre het regt tot het doen van conservatoir arrest met het Exterritorialiteits-regt zij overeen te brengen. BIJNKERSHOEK laat dit toe op de roerende en onroerende goederen van den gezant (die welke onmiddellijk tot zijnen persoon behooren daarvan steeds uitgezonderd); GROTIUS alléén op de onroerenden (1). Wat de laatsten betreft, kan in Nederland geen verschil meer ontstaan, daar op onroerende goederen hier te lande geen conservatoir arrest is toegelaten. De roerende goederen zullen zich veelal binnen de woning van den gezant bevinden, en dan vervalt van zelf elk regt tot inbeslagneming (2).

Omtrent conservatoir arrest *onder derden*, kunnen de navolgende onderscheidingen gemaakt worden. Al dadelijk moet van zoodanige inbeslagneming worden vrijgesteld al hetgeen, onder derden berustende, echter onmiddellijk in verband tot den gezant in zijne hoedanigheid staat, b. v. gelden hem overgemaakt en bestemd tot zijn onderhoud (3). Maar nog eene andere belangrijke onderscheiding kan hier in aanmerking komen.

Wij hebben boven gezien, dat de vraag, of zakelijke regtsvorderingen ook tegen den exterritorialen persoon ontvankelijk zijn, en met name die tot opvordering van

(1) BIJNKERSHOEK, c. XVI, GROTIUS, l. cit. § IX.

(2) Over de vraag, in hoeverre de verhuurder, overeenkomstig art. 1186 en 1617 Burg. Wetb., bevoegd zij zijn regt uit te oefenen op de goederen van den gezant, welke zich in het aan dezen verhuurd huis bevinden? zie men WHEATON. *Eléments du Droit International*, Paris 1848, vol. 1, pag. 203 en volgg.

(3) BIJNKERSHOEK, l. l. MERLIN, t. a. pl. sect. V, § 4, art. VI.

een *roerend* goed, verschillend beantwoord wordt. Kent men den schuldeischer het regt toe, om tegen den exterritorialen persoon eene zakelijke regtsvordering, welke een roerend goed betreft, hier te lande in te stellen, dan bestaat er, naar ons inzien, ook geene reden om den schuldeischer de bevoegdheid te ontzeggen, om, door het leggen van beslag, zijn regt op de zaak te bewaren. In verband met art. 629 Burg. Wetboek, is bij art. 721 Wetb. van Burg. Regtsv. den eigenaar van roerend goed de bevoegdheid verleend tot het in beslag nemen daarvan *onder elken bezitter*; bevindt zich zoodanig goed *alzo onder derden*, zoo schijnt art. 721 ons alsdan ook met betrekking tot den exterritorialen persoon van toepassing. Staat het den eigenaar vrij zijn eisch tot revindicatie tegen den gezant in te stellen, niets schijnt dan te verhinderen, dat hij hem ook tot van waarde verklaring van het gelegd arrest dagvaarde; beide actien, zoowel als het beslag zelf, hebben een *zakelijk* regt ten grondslag.

Anders is het er mede gelegen, wanneer het beslag niet gelegd kan worden ingevolge art. 721 voormeld, maar slechts op grond dat de gezant den schuldeischer *persoonlijk* verbonden is. Het is vroeger gezegd, eene persoonlijke regtsvordering is tegen den gezant in het land zijner residentie *niet* ontvankelijk. Met dat, algemeen gehuldigd, beginsel nu schijnt moeilijk overeen te brengen het in beslag nemen, zelfs onder derden, wegens eene persoonlijke vordering, daar aldus, op eene middelijke wijze, en niettegenstaande dat beginsel, de gezant ook wegens eene persoonlijke verbindtenis in regten zou kunnen geroepen worden. BIJKERSHOEK, wel is waar, doet de vraag: «*Quid vetat absentis (legati) bona arresto detinere, et inde forum derivare?*» en is het stelsel toegedaan, dat een gelegd arrest op de goederen des gezants, dezen aan de regtspraak der inland-

sche regtbanken onderwerpt, ook voor die gevallen, waarin hij anders daaraan niet zou onderworpen zijn (1). Doch het is niet te ontkennen, dat, zoodra men aanneemt dat het regt van Exterritorialiteit bestaat en gecerbiedigd moet worden (en BIJNKERSHOEK behoort onder hen die het verdedigen), men aan zich zelven ongelijk wordt door langs eenen zijweg toe te laten, hetgeen men in beginsel verwerpt. De gezant vermag, tot nakoming der door hem aangegane verbindtenissen, in het land zijner residentie niet in regten betrokken worden; de wetenschap, de jurisprudentie, het gebruik der volkeren brengen dit mede. Waarom zal dan de gezant, die toevallig eenige goederen in dat land onder derden berustende heeft, daardoor van ergere conditie worden, dan zijn collega die er geen heeft? Welke is de reden, die aan het toevallig aanwezen van zoodanige goederen eene attributive kracht ten aanzien des inlandschen regters zou moeten doen toekennen, en het tot een middel zou maken om het gezantschapsregt te neutraliseren?

Anderen hebben de inbeslagneming der goederen willen doen beschouwen als een eenvoudig middel tot bewaring van het regt des schuldeischers, (en uit haren aard mag zij eigenlijk ook niet anders of meer zijn), zonder dat dezelve tevens een middel werd om den inlandschen regter ten aanzien van den vreemden gezant regtsmagt op te dragen (2). De bevoegde regter van den gezant blijft, in dat stelsel, uitsluitend die van zijn domicilie in het land waar hij te huis behoort, en het arrest op hier te lande aanwezige goederen kan alléén plaats hebben *securitatis ergo*, zonder meer. Dat dit regtskundig, althans naar het tegenwoordig Nederlandsch regt, moeilijk denk-

(1) BIJNKERSHOEK, l. l.

(2) BYNKERSH. l. l. Quidam senatores arrestum probabant *securitatis*, sed non *jurisdictionis obtinendae ergo*, at plurimis id merito displicuit.

baar is, zal hier onder blijken, maar stel het ware doenlijk, dan blijft toch nog altijd de eisch tot van waarde verklaring over. Wie zal de regter zijn, bevoegd om daarvan kennis te nemen? de regter van de woonplaats des schuldenaars, zegt art. 738 van het Wetb. van Burg. Regtsv., maar de vreemde gezant heeft hier te lande geene woonplaats, hij is afwezig. Doch bovendien, men stelle die fictie eens voor een oogenblik ter zijde, en neme aan, dat in zoodanig geval de gezant voor den regter van de plaats zijner residentie gedagvaard kan worden, en de regter zich bevoegd verklaard heeft ten aanzien der gevraagde van waarde verklaring, hoe zal dan deze daarop regt kunnen doen, zonder in een onderzoek omtrent de schuldvordering zelve te treden, eene vordering waarvan hij krachtens het Exterritorialiteits-regt geen kennis kan nemen? Eindelijk, indien de in beslagneming uitsluitend *securitatis et non jurisdictionis obtinendae* ergo plaats had, en mitsdien de schuldvordering zelve tegen den gezant buiten 'slands aangebragt en beslist werd, wat zou het gelegd arrest alsdan baten? het vreemde vonnis is hier te lande voor geene ten uitvoerlegging vatbaar, en het geding zelfs bij den Nederlandschen regter op nieuw aan te brengen, verbiedt het Exterritorialiteits-regt.

De slotsom van dit alles is, onzes inziens, dat men of het beginsel, dat vreemde gezanten in het land hunner residentie wegens door hen aangegane verbindtenissen niet gedagvaard kunnen worden, moet laten varen, en daartegen verzet zich het algemeen aangenomen gebruik der volken, of men blijve zich zelven gelijk, en weigere den schuldeischer iedere in beslagneming onder derden, althans voor zoo verre zij eene persoonlijke vordering ten grondslag heeft.

Uit het vroeger gezegde blijkt, dat ook het Exterritorialiteits-regt zijne uitzonderingen heeft, met name dat

het de dagvaarding van den gezant voor den regter van het land zijner residentie in sommige gevallen toelaat. De moeilijke vraag blijft over, waar en op welke wijze bij zulke gelegenheden de gezant gedagvaard kan worden (1). De woning van den gezant is, evenzeer als zijn persoon, onschendbaar en vrij, en het is voor twijfel vatbaar of het met die onschendbaarheid zij overeen te brengen, dat dagvaardingen en dergelijke geregtelijke handelingen aan het hotel van den gezant plaats hebben, en dit te meer, omdat daarenboven de gezant geacht wordt zijn verblijf te hebben in het land, dat hij vertegenwoordigt. BIJNKERSHOEK vermeent, dat door het doen van dagvaardingen en dergelijken de heiligheid van de extritoriale woning niet geschonden wordt, en, naar het ook ons voorkomt, bestaat er geene wezenlijke reden om niet aan de woning zelve van den gezant te mogen exploiteren: *nec dignitatem (legati) minuit, nec quicquam habet ponderis*. Daarbij komt, dat de fictie, volgens welke de gezant steeds buitenslands zich ophoudt, alleen schijnt te kunnen gelden voor de gevallen, in welken hij indedaad de bevoegdheid heeft zich op het Exterritorialiteits-regt te beroepen, terwijl hier alleen de rede is van die zaken, waarin hij, met terzijdestelling van dat regt, aan den gewonen regter van het land, waar hij verblijft, onderworpen is.

Intusschen valt het niet te ontkennen, dat tegenover BIJNKERSHOEK de meening van vele andere schrijvers staat (2), en het gebruik in de Europese Staten tot

(1) Men vergelijke Mr. D. POLAK DANIELS, *Iets over de protesten van non-acceptatie of van non-betaling van wissels aan de woonplaats van een Buitenlandschen gezant in ons Koninkrijk*. *Themis*, 1847, bladz. 529.

(2) HEFFTER, t. a. pl. bladz. 81, nota 1, die overigens geenszins het Exterritorialiteitsregt in een uitgebreiden zin neemt zegt: *Die Citationen können oder sollten wenigstens nur auf diplomatischem Wege befördert*

nu toe, ook in Nederland, gevolgd, het dagvaarden aan de woning des gezants niet toelaat. Hoe in Nederland te dezen aanzien te handelen zij, durven wij, bij gebrek aan eene wetsbepaling, welke van onmiddellijke toepassing is, niet met zekerheid beslissen. Echter zou art. 4, n°. 8 van het *Wetboek van Burg. Regtsv.* wellicht aanleiding kunnen geven, om het exploit te doen aan den ambtenaar van het openbaar ministerie bij het regterlijk collegie, voor hetwelk de vordering moet gebragt worden; de ambtenaar van het O. M. zou daarop het afschrift der akte aan den Minister van Buitenlandsehe Zaken kunnen doen toekomen, en aldus zou, gelijk de wetenschap en het gebruik der volken medebrengen, de gezant worden gedagvaard langs den diplomatischen weg.

De dagvaarding om in eene burgerlijke zaak getuigenis der waarheid af te leggen wordt, als strijdig met het gezantschapsregt, evenmin toegelaten, en de toepassing trouwens op den gezant van de voorschriften, daarentrent vervat in art. 116 en volgg. van het *Weth. van Burg. Regtsv.*, zou geene geringe zwaarigheid in hebben.

Tot nog toe werd door ons alleen de zoogenaamde contentieuse jurisdictie behandeld, en de vraag onderzocht in hoeverre de vreemde gezant daaraan in het land zijner residentie gehouden is.

Ten aanzien der vrijwillige jurisdictie mag worden aangenomen, dat hij in geen geval daaraan is onderworpen. Wat meer zegt, de meeste schrijvers kennen den gezant de bevoegdheid toe, om die zelf uit te oefenen met opzigt tot zijn huisgezin en al degenen,

werden. Men zie ook MERLIN, t. a. pl. Sect. V, § 4, waar een arrest van het Parlement van Parijs voorkomt van 20 Junij 1729, houdende schorsing voor den tijd van drie maanden van een *huissier*, die eene dagvaarding had geëxploiteerd aan het hotel van den gezant van Lotharingen aldaar.

welke aan het gezantschap verbonden zijn. Moet er alzoo eene akte van geboorte of overlijden worden opgemaakt, eene akte van bekendheid (art. 127, *B. Wb.*) afgegeven, een voogd benoemd worden of dergelijke handelingen van vrijwillige regtspleging plaats hebben, dan is het de gezant, welke zoodanige daden ten behoeve van allen, die tot zijn gevolg behooren, pleegt, en de aldus plaats hebbende handelingen worden in het land van den vreemden gezant voor geldig en van kracht gehouden. De regterlijke of administrative autoriteiten van den Staat, waar de gezant resideert, in ieder ander geval met voormelde werkzaamheden belast, mogen niet dan in de uiterste noodzakelijkheid, of op verzoek van den gezant zelven, tusschen beide treden (1).

Nog een enkel woord over het geval dat een exterritoriaal persoon zich aan misdrijf schuldig maakt. Het is boven gezegd, ook van de criminele jurisdictie, is de gezant met zijn gevolg bevrijd. Daarop zijn geene uitzonderingen toegelaten. Is het gepleegd misdrijf van gering belang, men zal wel doen het als niet gebeurd te beschouwen: is het van meer gewigt, men beklage zich bij het hoofd van den Staat, waartoe de overtreder behoort, men vordere zijne terugroeping, zijne straf, en bij gebreke van de gevraagde voldoening bevele men hem het land te verlaten, maar men brenge hem nimmer voor den strafregter van het land zijner residentie (2).

(1) MARTENS, *Droit des Gens*, II. 94, 356. KLÜBER, I. 331, 333, 342. Sommige schrijvers kennen den gezant ook de contentieuse jurisdictie toe over zijn gevolg, doch ten onregte. Men zie PINHEIRO-FERREIRA op MARTENS, I. noot 63 en II. noot 38.

(2) Een Decreet van 13 Ventôse an II, interdit à toute autorité constituée d'attenter, en aucune manière, à la personne des envoyés des gouvernements étrangers. Les réclamations qui pourraient s'élever contre eux (heet het verder) seront portés au comité du salut public, qui est seul compétent pour y faire droit. *Moniteur* 14 Ventôse an II. pag. 664 en

Doch de Staat behoudt in ieder geval zijn regt tot zelfverdediging, en mogt de gezant zich schuldig maken aan aanslagen tegen de uitwendige of inwendige veiligheid van den Staat, of tegen het leven van den vorst, bij wien hij geaccrediteerd is, hij zal, naar de regelen van het Volkenregt zelf, vermogen te worden gevangen gehouden, of, indien de noodzakelijkheid dit niet schijnt te vorderen, eenvoudig over de grenzen gezet worden. (1)

Evenmin als aan andere strafwetten is de gezant onderworpen aan de straffen, bij eenvoudige reglementen van politie bepaald. Echter heeft de uitvoerende magt de bevoegdheid om, bij wege van politie-maatregel, den gezant en zijn gevolg feitelijk te beletten om tegen dezelven te handelen (2).

Dat de vreemde gezant in het land zijner residentie eene criminele jurisdictie zou vermogen uit te oefenen over zijn gevolg, is door velen beweerd en dikwerf in praktijk gebragt. Dat iets zoodanigs in Nederland echter geheel ondenkbaar is, behoeft niet betoogd te worden. Het gevolg intusschen van den gezant geniet, ook ten aanzien van de criminele regtspleging, dezelfde privilegien als hij zelf. Met name moet dit gezegd worden van alle, tot het gezantschap behorende, ambtenaren, die onmiddellijk van staatswege zijn aangesteld, zoo als de gezantschaps-secretaris, de attaché, enz. Omtrent andere personen, die alleen in dienst van den gezant zijn, b. v. zijne dienstdoden, schijnt het hoogst twijfelachtig, of niet dezen geacht moeten worden aan het gewone regt onderworpen te zijn. Is dit laatste waar, gelijk wij zou-

MERLIN, t. a. pl. Sect. V. § IV, art. XI in f. Zie verder GROTIUS, *de J. B. ac P. II. c. 18* § 4, no. 5 en 6. BIJNKERSH. c. XVII.

(1) GROTIUS, t. a. pl. § 6. BIJNKERSHOEK, c. XIX. VATEL, livr. IV, chap. VII, waar het bekende voorbeeld van den Prins VAN CELLANARE, gezant van Spanje te Parijs, voorkomt.

(2) KLÜBER, I, 331. MERLIN, t. a. pl. sect. IV, art. XI.

den vermeenen, dan zijn op hen de regelen van art. 8 der Wet houdende Algem. Bep. en van het Wetboek van Strafvordering geheel van toepassing, en zullen zij, naar de voorschriften van dat Wetboek, kunnen gevat worden, des noods tot in het hotel van den minister. De woning van den gezant toch is wel onschendbaar, maar het *jus asyli* heeft hij niet (1). Meent men echter het Exterritorialiteits-regt ook tot den minsten bediende van den gezant te moeten uitstrekken, dan heeft men wel de bevoegdheid om van den gezant hunne uitlevering te verzoeken, of, bij weigering daarvan, hunne verwijdering uit het land te bewerken, maar straffen kan men hen niet (2).

Evenmin als in burgerlijke zaken, vermogen exterritoriale personen voor den strafregter als getuigen gedagvaard te worden; ook te dezen aanzien zijn de bij de wet aangegevene dwangmiddelen op zich zelven en uit hunnen aard buiten toepassing (3).

(1) Over het *jus asyli* raadplege men o. a. VATTEL, livr. IV, chap. VIII, § 113, waar het gebeurde met den Hertog VAN RIPPERDA, die te Madrid met geweld uit de woning van den Engelschen gezant gehaald werd, ter sprake wordt gebracht.

Overigens onderscheiden vele schrijvers tusschen die bedienden van den gezant, welke, even als deze, vreemdelingen zijn, en hen die onderdanen zijn van het land waar de gezant verblijft. Met het oog op art. 8 der wet houdende algem. bep., komt ons die onderscheiding voor Nederland onaannemelijk voor. De nationaliteit van den hier te lande misdrijvende persoon doet niets ter zake: de vraag is dus niet, of de bediende van den gezant een Nederlander of vreemdeling zij, maar in het algemeen, en zonder verdere onderscheiding, of ook de bedienden van den gezant exterritoriale personen zijn, of niet.

(2) GROTIUS, § 8. BIJNKERSHOEK, c. XX.

(3) Ons is echter een geval bekend, waarin een te 's Gravenhage residentende buitenlandsche gezant, onder eede op de openbare teregtzitting getuigenis voor den strafregter aflegde, doch zonder vooraf te zijn gedagvaard, en niet dan na daartoe speciaal door zijn gouvernement gemagtigd te zijn, en onder uitdrukkelijk voorbehoud van het exterritorialiteits-regt voor het tegenwoordige of toekomstige.

Het begin en het einde van het Exterritorialiteits-regt, waarvan wij het voortdurend bestaan in dit opstel onderzochten en de grondtrekken in verband beschouwden met de Nederlandsche burgerlijke- en strafwetgeving, hangt af van het tijdstip waarop de exterritoriale persoon den vreemden Staat binnenkomt en wederom verlaat. Het begint zoodra hij de grenzen heeft overschreden. Het eindigt niet met het afscheidsgesprek bij den vreemden vorst, wanneer zijne functien ophouden, maar zijn gezantschaps-regt blijft van kracht tot dat hij uit den vreemden Staat vertrokken is, of billijkerwijs dien heeft kunnen verlaten (1).

Het begrip van Wissel in art. 100 van het Wetboek van Koophandel vergeleken met dat van de Algemeene Duitse Wisselwet, door Mr. J. G. KIST, Advocaat te Leiden.

Er zijn weinig onderwerpen van Burgerlijke wetgeving, wier regeling voor de welvaart van een volk van meer dadelijk belang is, dan die van den wissel, en toch zijn er weinig regtsbegrippen, in welke vaststelling de wetenschap meer weifelt, en bijgevolg de wetgeving van de meeste landen gebrekiger is, dan juist in de uiteenzetting van het begrip van *wissel*.

De reden van dit verschijnsel ligt niet in het duister. De wissel, in het Romeinsche regt geheel en al onbekend, ontstond alleen door het gebruik toen zich in de meeste landen reeds een geheel systeem van burgerlijk regt ontwikkeld had. Voor dat de wetgeving zich eenigzins daarmede had bemoeid, had hij zich reeds, zoowel in het regt zelve, als in de regtsvordering eene bevoorregte toestand verworven, zoodat er reeds een

(1) MERLIN, t. a. pl. sect. V, § IV, art. VIII. BIJNKERHOEK, ib. I. VATEL § 125.

particulier wisselregt bestond voor dat nog eenig Jurist zich een begrip van den wissel had gevormd.

Toen de Regtsgeleerden uit het reeds bestaande wisselregt een systeem wilden afleiden, letteden zij te weinig op het handelsgebruik, dat den wissel had doen ontstaan. Men vroeg niet welk denkbeeld de koopman zich van den wissel vormde en welk doel hij zich bij het 'trekken van eenen wissel voorstelde, maar ging bijna alleen op de woorden van den wisselbrief af. Deze schenen eenige gelijkheid van den wissel met sommige contracten van het Romeinsche Burgerlijk Regt aan te duiden, en daardoor werd men in het denkbeeld gebracht, dat de zaak zelve ook gelijk was. Twee doeleinden stelde men zich voor, ten eerste den wissel in de eene of andere hoofdsoort, waarin men de Romeinsche regtsbegrippen verdeeld had, in te schuiven, en ten tweede de voordeelen van den wisselkoers tegen het verwijt van woeker en zelfs van interessen te vrijwaren (1).

Men zag in den wissel *koop, ruiling, cessie, pecunia trajectitia* en zelfs *huur*, doch bij de toepassing van de voorschriften omtrent die contracten bestaande, bespeurde men dat het gebruik zich daartegen verzette, en was dus genoodzaakt zooveel uitzonderingen te maken, dat er van den regel zelf bijna niets meer overbleef. Eindelijk kwamen tot dat zamengestelde en gekunstelde begrip van wissel-contract, hetgeen door POTHIER is ontwikkeld. Dat idee nam de Fransche Code uit de Ordonnantie van LODEWIJK XIV van 1673 over. Ons tegenwoordig Wetboek van Koophandel, hoewel het in sommige bepalingen aan het handelsgebruik heeft toegegeven, b. v. in de toelating van het blanco-endorsement en in de meerdere vrijheid bij de erkenning der waarde, wordt evenwel, wat het systeem zelf betreft, nog geheel door dat begrip

(1) BERGSON, in de *Revue du Droit Français*. V. n°. 2, bl. 103.

beheerscht en heeft zelfs in sommige gevallen dat systeem nog consequenter ontwikkeld, dan het Fransche Wetboek zelve.

Latere Duitsche geleerden hebben weder uit andere Romeinsche regtsbeginselen de natuur van den wissel zoeken te verklaren, zonder evenwel de zaak daardoor veel vooruit te zetten, want, hoewel men in den wissel eene lastgeving of een mandatum in rem suam of iets anders ziet, denkt niemand er aan de regels die omtrent die contracten gelden en niet de regelen van het wisselrecht zelf op den wissel toe te passen.

Het gebrekkige van alle die begrippen van den wissel is in den laatsten tijd duidelijk aangetoond door ERBERT, in zijn boek: *Das Wechselrecht nach dem Bedürfnisse des Wechselgeschäfts*, Leipzig 1839. Hij heeft het onpractische en onware der tot dusverre gevolgde theorien op het duidelijkst uiteengezet en heeft, zich geheel en al op het handelsgebruik grondende, een systeem ontwikkeld, hetwelk onbetwistbaar veel waars bevat.

Volgens hem is de wissel het papierengeld der kooplieden, want het doel van den wissel is circulatie, betaling. De woorden van den wissel kunnen niet dienen, om daaruit de natuur van den wissel te leeren kennen, want zij zeggen iets anders, dan partijen bedoelen. Zij schijnen een mandaat van den trekker om eene zekere som te betalen uit te drukken, doch dit is niet waar, daar zulk eene lastgeving door den trekker, of niet, of vroeger gegeven wordt. Ook is in de woorden van den wissel niets te vinden, waaruit eene belofte van den trekker, dat de betrokkene accepteren zal, is af te leiden en toch is het eene algemeene wisselregtelijke regel, dat de trekker ook voor de acceptatie instaat. De wissel bevat dus niets anders dan eene belofte van den trekker, dat hij of zelf (*solawissel*, ons orderbiljet), of, door een derde (*traite*), de daarin uitgedrukte som, op den be-

paalden tijd en plaats betalen zal. Indien een derde de betaling doen moet, belooft hij tevens, dat die derde zal accepteren, alles op zijne verantwoordelijkheid. Hij belooft dit niet alleen aan den nemer, maar aan het geheele publiek.

De betrokkene voegt zich door zijne acceptatie als borg bij de verbindtenis van den trekker. Het endossement is, daar waar het endossement in blanco is toegelaten, en dit wordt overal, het zij door de wet, het zij door het handelsgebruik toegelaten, alleen borgstelling, geene overdracht van den wissel, deze geschiedt door de lichamelijke overgave van den wissel, en de wissel zou het best aan zijn doel beantwoorden, indien dezelve in blanco of aan toonder getrokken werd. Hoewel dit systeem van EINERT veel waars bevat, en hem vooral de verdienste moet worden toegekend, dat hij de gebreken van de tot dusverre algemeen gevolgde theorie duidelijk heeft aangewezen, zijn er echter met grond vele en gewichtige aanmerkingen op gemaakt (1).

De hoofdaanmerking geldt zijn beginsel. Men zegt, dat hij in plaats van eene naauwkeurige bepaling eene analogie geeft, die in sommige gevallen past, in andere niet. Inderdaad beteekent zijn beginsel: «De wissel is het papieren-geld der kooplieden,» of niets, of het is onwaar.

Neemt men toch het woord papieren-geld in den gewonen zin op van eene *mun*t vervaardigd van papier, aan welk *papier* eene *fictive waarde* wordt toegekend, dan is het onwaar, want aan den *wisselbrief* zelf wordt geene denkbeeldige waarde toegekend, men geeft er geld voor, omdat hij eene som gelds *repraesenteert*, die men overtuigd is bij de vertooning te zullen ontvangen, de wissel is dus *repraesentant* van geld.

(1) Dr. LIEBER in de *Motive zum Braunsch. Entw. einer Wechselord.* in het *Arch. f. civil. Praxis*, XXIV, bl. 146. *Die Allgemeine Deutsche Wechselordnung*, *Einl.*, bl. XXI.

Vat men het woord *papieren-geld* oneigentlijk in den zin van *repraesentant* van geld op, dan beteekent het beginsel niets, want ieder bewijs van regt op eene geldsom, repraesenteert eene geldsom. In dien zin zou men, al hield men aan het denkbeeld vast, dat de wissel het bewijs is van een wissel-contract, toch den wissel papieren-geld kunnen noemen.

Omdat men met wissels betalen kan, wordt de wissel nog geen geld. Dit blijkt vooral hieruit. Bij overdragt van geld ontstaat geene verbindtenis tusschen de bezitters, er bestaat wel eene reden, eene oorzaak waarom men geld overdraagt, doch is het eens overgegeven, dan bekommert niemand zich meer om hen, die het voor of na ons bezeten hebben. Anders is het bij den wissel, ook hier bestaat eene oorzaak, waarom men den wissel overdraagt, even als bij het geld; doch er ontstaat bovendien eene wissel-regtelijke betrekking tusschen trekker, endossanten en houder, die tusschen hen regtsgevolgen doet geboren worden, waaraan men bij geld in het geheel niet denken zoude. Wanneer men dus den wissel met geld gelijk stelt, laat men het geheele bijzondere wisselregt varen.

Eene tweede aanmerking, die met de eerste zamenhangt, geldt het endossement. EINERT beweert dat het endossement alleen borgstelling is, geen overdragt. Indien toch het endossement overdragt ware, zou de onwaarheid van zijn beginsel, dat de wissel papieren-geld is, reeds dadelijk bewezen zijn. Zijn bewijs rust geheel en al op het endossement in blanco. Het endossement bewerkt volgens EINERT daarom geene overdragt, omdat, indien de wissel ééns in blanco geëndosseerd is, ieder, die in het bezit is van den wissel, de belofte van den trekker op zich kan toepassen, want de orde van den vorigen houder is niet genoemd. De ligchamelijke overgave van den wissel is dus genoeg, om alle regten uit den wissel te verkrijgen.

Men zou deze redenering moeten toegeven indien alle endossementen in blanco geschieden en het volledig endossement niet voorkwam, doch het blanco endossement is alleen eene verkorting van het gewone volledige endossement. Staat er een volledig endossement op den wissel, dan is de lichamelijke overgave niet genoeg om den eigendom des wissels te verkrijgen, want hij aan wien de wissel is geëndosseerd is genoemd; in dat geval is dus tot overdracht een nieuw endossement noodig, zonder dat kan niemand eenig regt uit dien wissel verkrijgen. Staat er een blanco-endossement op den wissel, dan is wel de lichamelijke overgave genoeg om den wissel over te dragen, en is er geen nieuw endossement noodig; doch dit is nog geen bewijs, dat het endossement geen middel van overdracht is, want juist dat eerste blanco-endossement is een middel van overdracht geweest, zonder dat endossement zou de vroegere geëndosseerde nog eigenaar van den wissel zijn. Het bewijst alleen, dat er gevallen zijn, waarin de wissel zonder endossement kan overgaan, namelijk wanneer er een blanco-endossement op den wissel staat, en dit geschiedt alleen door den onbepaalden vorm van dat endossement, waarbij de geëndosseerde niet genoemd wordt. Zoo lang dus de wissel niet aan toonder getrokken wordt, en zoo lang er volledige endossementen geschieden, moet ook het blanco-endossement voor een middel tot overdracht gehouden worden.

Een meer bepaald, en, zoo als mij ten minste voorkomt, waar beginsel ligt aan de algemeene Deutsche wisselwet (1), en de ontwerpen voor Pruisen en Brunswijk ten grondslag.

De ontwerpers van die wetten hebben van EINERTS beschouwing van den wissel veel gebruik gemaakt, en komen in vele punten met hem overeen, in andere daar-

(1) Die Allgemeine Deutsche Wechselordnung. Leipz. 1848, ontworpen door een congres uit het Tolverbond en den 25 Nov. jl. door de Frankforter Nationale Vergadering als wet aangenomen.

entegen verschillen zij zeer van hem. Vooral hierin verdienen zij de voorkeur, dat zij de natuur van den wissel juister bepalen. Zij gaan van het besinsel uit, dat alle wisselregtelijke verklaringen, het trekken van den wissel, het accepteren, endossieren, enz. eenzijdige handelingen zijn, door den vorm alleen verbindende (formal-akte), en verwerpen dus geheel en al de theorie van het wisselcontract. Niet de toestemming der partijen, de vorm, het schrift zelf, alleen verbindt (1).

Eene zeer duidelijke uiteenzetting van dit systeem vindt men in de Motiven van het ontwerp voor Brunswijk. Alle handelingen waaruit verbindtenissen ontstaan worden daar verdeeld in *formele* en *materiële*. *Materiële* zijn de zoodanige, waar het doel of de toestemming der partij en de grond der verbindtenis is. *Formele* daarentegen die waar het rechtsgevolg alleen uit den vorm zelf ontstaat, waar dus niet het doel, dat zij zich hebben voorgesteld, maar alleen het bestaan van een bepaald feit, door de wet of het gebruik gevorderd, de oorzaak der verbindtenis is. Zoodanige zijn in het Romeische recht de stipulatio en de literarum obligatio. Daar ontstaat de verbindtenis uit de vraag en het daarop gegeven antwoord, en uit het schrift zelf, zoodat men niet naar eene verdere oorzaak, de toestemming der partijen bv., behoeft te zoeken.

Zoo is het ook met den wissel. Ieder, die hetzij als trekker, hetzij als acceptant, hetzij als endossant zijnen naam, op de door de wet of het gebruik gevorderde wijze, op den wisselbrief schrijft, is door die naamteekening zelf verbonden, zonder dat men eenigen verderen materiëlen grond voor die verbindtenis, of in cessie, of in

(1) Zie daarentegen, BRAUER, Die Allg. Deutsche Wechselordnung. Erlangen 1849, bl. 14. Hij beweert dat de Deutsche wisselwet op het beginsel van EINERT gebouwd is. Hoe dit overeen te brengen is met verscheidene bepalingen dier wet, bv. met § 9. «Der Remittent kann den Wechsel an einen anderen durch *endossament* uebertragen.» is mij onbegrijpelijk.

lastgeving of in eenig ander contract, waarvan de wissel het bewijs zoude zijn, behoeft te zoeken. Wel trekt, endosseert of accepteert men geen wissels, alleen om te trekken, te accepteren of te endosseren, wel stellen de in den wissel betrokkene personen zich een doel voor, dat zij door die handeling trachten te bereiken, dat doel evenwel staat in geen verband met de verbindtenissen, die uit dien wissel geboren worden. Het schrift alleen verbindt, en hij die een wissel getrokken heeft, is steeds op dezelfde wijze verbonden, onverschillig of hij het gedaan hebbe om te betalen, om ter leen te geven of geleend geld terug te geven, om aan een last van den betrokkene te voldoen, of alleen uit liberaliteit, indien slechts de bij de wet gevorderde wisselvorm aanwezig is. De trekker belooft aan den nemer of order den wissel of zelf of door een derde te voldoen. Die eenzijdige belofte dus wordt door den vorm verbindend (1). Ook volgens dit systeem vervalt het mandatum van den trekker aan den betrokkene, de acceptatie is dus geene aanneming van last, het is de toetreding van den betrokkene tot de verbindtenis van den trekker. Het endossement blijft evenwel een middel om den wissel over te dragen, hoewel het tevens borgstelling is; het is ontstaan uit de vroegere gewoonte, om, indien men een wissel wilde overdragen, eenen nieuwen wissel te trekken, zoodat bij iedere overdragt een nieuwe wissel bij den ouden gevoegd werd.

Opmerkelijk is het dat Prof. HOLTJUS op eene geheel andere wijze, niet door theorethische, maar door historische onderzoekingen, door de explicatie van twee consilia van BALDUS in wisselzaken, tot bijna hetzelfde beginsel gebragt wordt (2).

(1) Hetzelfde beginsel heeft de Hongaarsche wet van 1840, cf. Dr. J. WILDNER EDLEM VON MAITHSTEIN, Commentar der auf dem Ungarischen Reichstäge zu stande gekommenen Creditsgesetze, 1 Band. Wien. 1845.

(2) HOLTJUS. Het Wisselregt in de XIV eeuw, gelezen in de Vergad.

Ook hij neemt aan, dat de wissel een *literarum obligatio* bevat. De wisselbrief schijnt het karakter behouden te hebben, dat vroeger aan alle handelsschifturen toekwam, volgens den ouden regel: «*Stabiles et firmæ debent esse mercatorum scripturæ.*» Den oorsprong van deze eigenschap der handelsgeschriften verklaart hij aldus. Oorspronkelijk (1) werden zoodanige contracten voor eene overheid bevestigd en kregen daardoor de hoedanigheid van geregelijke akten. Bij de *campsores*, die als gezworen, verborgd en geregteijk toegelaten (2) het karakter van *publicæ personæ* schenen te hebben, werd zulks niet gevorderd, en hunne schifturen, ja zelfs hunne boeken werden, zoowel in bewijskracht, als ten aanzien der parate executie en het korte proces, met *publica instrumenta* gelijk gesteld; zulks werd naderhand weder op den handelstand in het algemeen overgebracht. Ten bewijze strekken de volgende woorden uit twee *consilia* van BALDUS, aldus luidende: «*Dictam scripturam executioni mandari petens procedi secundum formam statutorum et maxime statuti positi sub rubrica de scripturis mercatorum et campsores:*» die uit het volgende aldus luidende: «*Quia scriptura mercatorum et campsores habetur pro sententia, et ut ita dixerim, sua fide transit in rem judicatam.*»

Het korte en strenge regt is geen eigenschap van het *wisselcontract*, maar van den *wisselbrief*, en de regtelijke natuur van dezen is, volgens BALDUS, *literarum obligatio*.

Prof. HOLTJUS verschilt dus alleen hierin van het Duitse systeem, dat hij een *contractus literis*, het Duitse systeem, eene eenzijdige handeling door den vorm alleen verbindende, aanneemt. Doch wanneer men in

der derde klasse van het Kon. Ned. Instit., 5 Maart 1840. Amsterd. 1840, p. 20.

(1) MARTENS, Ursprung des Wechselrechts, bl. 18—32.

(2) BRIEGLER, Executiv Process. I, bl. 81.

aanmerking neemt, dat hij geschreven heeft over het wisselregt in de XIV eeuw, toen het endossement nog niet gebruikelijk was (1), en wissel nog niet aan order getrokken werd, terwijl het Duitsche systeem bij de tegenwoordige uitbreiding van den wisselhandel, en de groote circulatie van wissels is opgesteld; en tevens dat ook hij de causa der verbindtenis niet in de toestemming, maar in het schrift zoekt, zal dit verschil niet in den weg staan en zal men veilig het een voor eene ontwikkeling van het ander mogen houden.

Wanneer men nu aan den eenen kant let op die innerlijke waarde van het systeem, deszelfs eenvoudigheid en overeenstemming met het handelsgebruik; aan den anderen kant de historische bewijzen ziet voor deszelfs oorsprong, en opmerkt, dat op deze wijze het ontstaan van den wissel en het bijzonder wisselregt op eene voldoende wijze wordt verklaard, dan geloof dat het beginsel der Duitsche wisselwetten, dat het schrift de oorzaak is der wisselverbindtenis, en dat alle wissel-regtelijke verklaringen, acceptatie, endossement, enz. eenzijdige handelingen zijn door den vorm alleen verbindende, aan weinig twijfel meer kan onderhevig zijn.

De waarheid van dit stelsel zal het beste blijken, indien wij het begrip van den wissel, dat aan genoemde ontwerpen ten grondslag ligt, vergelijken met de definitie, die door onzen wetgever in art. 100 Weth. van Kooph. gegeven wordt, daardoor zal tevens het gebrekkige van het oude systeem in het oog vallen.

In art. 100 Weth. van Kooph. wordt de wissel, in navolging van POTHIER (2), aldus beschreven: «De wisselbrief is een geschrift uit eene plaats gedagteekend, waarbij de ondertekenaar iemand last geeft, om eene daarin uitgedrukte geldsom, in eene andere

(1) HOLTIVS, l. l. p. 15.

(2) Contrat de Change, Art. Prelim. § 3.

« plaats, op of na zigt of op eenen bepaalden tijd, aan « eenen aangewezen persoon of aan deszelfs order te betalen, met erkenning van ontvangene waarde of van « waarde in rekening. »

Gemeenlijk noemt men dit art. eene definitie van den wissel, eigenlijk evenwel bevat het slechts eene opgave der vereischten van den wissel, niet zoo als in art. 110 *Cod. de Comm.* zonder zamenhang, achter elkander opgenoemd, maar in eene zinsnede aan elkander verbonden.

Het is eene beschrijving van het uiterlijk aanzien van den wissel, naar de meest gebruikelijke formulieren. Men is geheel en al aan de woorden blijven hangen, zonder er aan te denken, dat het wel eens gebeuren kon, dat die de bedoeling van partijen niet juist uitdrukten. Vandaar dan ook, dat men uit art. 100 alleen, nooit een juist denkbeeld van het wezen van den wissel krijgen zal. Omdat men in den wissel las: « De Heer « N. N. *gelieve* te betalen » enz. heeft men gemeend, dat de wissel eene lastgeving bevatte; en omdat men aan het slot der gewone wisselformulieren las « waarde « genoten of waarde in rekening » heeft men ook het artikel besloten met de woorden « met erkenning van « ontvangene waarde of van waarde in rekening, » zonder te zeggen *van wien* men erkennen moet de waarde ontvangen te hebben en *waarvoor*. Die woorden hangen toch met het eerste gedeelte van het art. volstrekt niet zamen, want gesteld, dat de wissel eene lastgeving van den trekker aan den betrokkene bevat, dan heeft toch de erkenning van ontvangen waarde met die lastgeving niets gemeen; die erkenning geschiedt ten behoeve van den nemer en verdere houders, het is de opgave van de oorzaak der overeenkomst tusschen trekker en nemer. Van eene overeenkomst tusschen deze, die toch volgens ons regt bestaat en die, bij het trekken van den wissel, de eenige is, waarvan het mogelijk is, dat

in den wissel blijke, wordt met geen woord in de definitie gesproken. Ik geloof dus veilig te kunnen zeggen, dat al ware het systeem, dat onze wet omtrent den wissel aanneemt, het ware, dan nog eene definitie, zoo als die van art. 100, zelfs volgens dat systeem, hoogst gebrekkig is. Beter zou men gehandeld hebben, indien men zich bij eene opgave der vereischten bepaald had en het geven eener definitie aan de wetenschap had overgelaten. Wilde men volstrekt eene definitie geven, waarom dan niet liever den natuurlijken gang der zaak gevolgd, en de definitie begonnen met de verbindtenis tusschen trekker en nemer.

Doch genoeg reeds over den vorm, laat ons nu het begrip zelf, met het begrip, waarop de Deutsche wet grond is, vergelijken.

Volgens ons wetboek bevat de wisselbrief twee overeenkomsten. De eene tusschen trekker en nemer, waarbij aan den eenen kant de nemer de waarde geeft of met den trekker over de betaling van die waarde eene overeenkomst aangaat, terwijl aan den anderen kant de trekker hem een wissel ter hand stelt met belofte om die, indien de betrokkene niet betaalt, te zullen rembourseren (1), terwijl hij tevens voor de acceptatie instaat (2).

De andere overeenkomst is die tusschen trekker en betrokkene. De trekker geeft aan den betrokkene last om de som in den wissel nitgedrukt, aan den nemer of order te voldoen (3), welken last de betrokkene door de acceptatie aanneemt.

Bovendien vordert onze wet, wat den vorm aangaat, als wezenlijke vereischten van een wisselbrief: « 1°. dagteekening van den wissel zelf; 2°. verschil der plaats waar de wissel getrokken wordt, en der plaats waar hij zal moeten wor-

(1) Art. 100, 104. v. 103. 135. K.

(2) Art. 108. 177. K.

(3) Art. 100, 140, 148. E.

den betaald; 3°. bepaling van den tijd der betaling, en 4°. erkenning van ontvangene waarde of van waarde in rekening.

Groot is het verschil van dit begrip met dat van de Duitsche wet. Deze geeft geene definitie, alleen eene opgave der wezenlijke vereischten (1). Het spreekt in het geheel niet van overeenkomsten, waarvan de wissel het bewijs zoude zijn, doch uit de afzonderlijke bepalingen en uit de toelichting blijkt, dat men den wissel beschouwt, als bevattende eene eenzijdige handeling door den vorm alleen verbindende (formal-act.) Er is dus 1°. geene overeenkomst tusschen trekker en nemer in den wissel zelf; 2°. De wissel bevat geene lastgeving van den trekker aan den betrokkene. Ook in de vereischten tot den vorm bestaat verschil, want 1°. men vordert, dat het woord *wissel* in den brief voorkome; 2°. geen verschil van plaats der trekking en van die der betaling; 3°. geene erkenning van genoten waarde of van waarde in rekening.

Deze punten van verschil zullen wij kort nagaan.

1°. *Overeenkomst tusschen trekker en nemer.*

Volgens ons regt is de wissel, naar het algemeen gevoelen der schrijvers, het bewijs van eene geslotene overeenkomst tusschen trekker en nemer (2). De trekker verbindt zich aan den nemer tegen eene gegevene of gecrediteerde waarde, hem door middel van een' geleverden wisselbrief, eene bepaalde som door een' derde te zullen voldoen. Dit is het zoogenaamde pactum cambii. De nemer ontleent dus zijn regt aan de geslotene overeenkomst, dat regt kan hij door endossement overdragen.

Volgens de Duitsche wisselwet is de wissel alleen het bewijs van eene *belofte* van den trekker, welke voor hem door den vorm verbindend is. Er kan wel eene overeenkomst tusschen trekker en nemer plaats hebben,

(1) *Die allg. Deutsche Wechselord.* p. 4. § 4.

(2) D. PINTO, *Wetb. v. Kooph.* II. Ged. pl. 96 en 98.

waarbij de trekker zich verbindt den wissel te leveren, terwijl de nemer zich verbindt om het een of ander daarvoor in de plaats te zullen geven, of reeds vroeger iets gegeven heeft. Doch dit is niet noodzakelijk, daar de trekker den wissel ook ten geschenke geven kan.

In geen geval evenwel is de wissel het bewijs van die overeenkomst, en de reden, waarom de trekker den wissel aan den nemer ter hand stelt, ligt geheel buiten den wissel. De verbindtenis van den trekker hangt niet af van de eene of andere overeenkomst, maar alleen van den vorm waarin hij de belofte doet.

Hij belooft dat hij de som in den wissel uitgedrukt, op den bepaalden tijd en plaats aan den nemer of order door een derde zal laten voldoen, en stelt zich zelf daarvoor aansprakelijk. Die belofte wordt dus niet alleen gedaan aan den nemer, maar ook aan zijn order, dat is aan allen, die op eene wettige wijze in het bezit van den wissel gekomen zijn. Misschien zal men zeggen, dat de nemer, door den wissel van den trekker aan te nemen en er gebruik van te maken, zijne toestemming openbaart en er dus toch eene overeenkomst plaats heeft. Ik zou dit kunnen toegeven, doch welk nut heeft het zulk eene overeenkomst aan te nemen, wanneer de vorm der eenzijdige handeling die handeling reeds verbindend maakt, vooral daar men dan eene reeks van stilzwijgende overeenkomsten der volgende houders van den wissel met den trekker zou moeten aannemen, om hunne regten te verklaren.

Het Duitsche systeem schijnt mij toe meer met de waarheid overeenkomstig te zijn, dan het onze, om deze twee redenen:

1°. Omdat het systeem alleen den overgang der regten van den nemer op de verdere houders, zonder dat tegen hen eenige exceptien, die tegen den persoon van den cedent zouden gelden, kunnen worden ingeroepen, ver-

klaart. Want, indien men aanneemt, dat de nemer zijn regt ontleent uit eene overeenkomst met den trekker, dan zal de volgende houder, die den wissel van hem ontvangt, al zijn regt van den nemer ontleenen, en dus nooit meer regt kunnen hebben, dan zijn cedent had, «Nemo plus juris in alterum transferre potest, quam ipse habuit.» De trekker zal dus de personele exceptien of tegenvorderingen, die hij tegen den nemer had, ook tegen de volgende houders kunnen geldig maken. Bij voorbeeld, iemand is uit een wissel *f* 100 schuldig en heeft van den houder *f* 50 te vorderen, dan zoude volgens gemeen burgerlijk regt de vordering door compensatie voor de helft van regtswege vernietigd worden, art. 1462 B. W., de houder zou dus slechts eene vordering hebben van *f* 50 en niet meer kunnen overdragen. En toch is het een algemeene wisselregel (1), dat de regten, die men als houder van eenen wisselbrief heeft, niet gestoord worden door de betrekking, waarin vroegere houders tot dengenen stonden, die den wissel betalen moet. Men is gewoon dit als eene uitzondering van de regels van gewoon burgerlijk regt aan te nemen, die alleen op politieke gronden steunt. Doch het systeem der Duitse wet verklaart dit verschijnsel op juridische gronden. De wissel behelst eene betalingsbelofte door den trekker gedaan aan den nemer *of order*, d. i. aan dengenen die de nemer in zijne plaats mogt willen stellen, door middel van endossement (2). De geëndosseerde kan dus die belofte op zich toepassen en ontleent dus zijn regt niet alleen aan den endossant, maar verwerft een eigen regt uit die belofte van den trekker en heeft dus niets te maken met exceptiën of tegenvorderingen, die de trekker tegen zijnen voorganger had.

2°. Omdat volgens de meeste wissel-wetgevingen, zelfs

(1) EINERT. I. I. p. 33. § 13.

(2) Die allg. deutsche Wechselord. p. 63.

volgens den Code de Commerce en ons Wetboek (1), geldige wissels getrokken worden kunnen, zonder dat er een nemer in voorkomt, waar dus geene overeenkomst tusschen trekker en nemer denkbaar is, en derhalve de verbindtenis van den trekker niet op eene overeenkomst rusten kan.

Ik bedoel de gevallen van art. 101, n°. 1, en art. 111 Wetb. v. Kooph.

Art. 101, n°. 1 zegt: «De wissel kan ook getrokken worden 1°. aan de order van den trekker» enz; in den Franschen Code. art. 110: «Elle est à l'ordre d'un tiers ou du tireur lui-même.» Hier wijst de trekker zich zelf aan als nemer, hij behoudt zich hetzelfde regt voor hetgeen anders de nemer hebben zoude, om den wissel aan een ander over te dragen, en zelfs om het bedrag van den wissel, hetzij door een gevolmagtigde (art. 111), hetzij zelf bij den acceptant te ontvangen. Hier is dus volgens de ondubbelzinnige bepaling der wet een wissel zonder nemer, dus zonder pactum cambii, waarop toch, naar het oordeel van alle schrijvers over ons Wetboek en over den Franschen Code, de verbindtenis van den trekker gegrond is. De verdedigers van het Fransche systeem zoeken dat hier te redden door te beweren; dat zulk een geschrift eerst door endossement wissel wordt (2), omdat dan pas eene soort van pactum cambii mogelijk wordt. Ik meen echter aan de waarheid van die bewering te mogen twijfelen: 1°. omdat zij strijdt tegen de woorden zelve der wet. De wet noemt een geschrift getrokken aan de order van den trekker dadelijk wissel, zonder eenige

(1) *Die allg. deutsche Wechselord.* § 6, p. 5. v. WILDNER, *Ungarische Creditsgesetze*, § 17, p. 65. *Cod. d. Co.*, art. 110. *W. B. v. K. H.*, art. 101 en 111.

(2) LOCRÉ, *Esprit du Cod. de Com.* II. bl. 23, 24. PERSIL, *Traité de la lettre de Change*, art. 101, n°. 34. DE PINTO, *Wetb. v. Kooph. Aant.* § 68, p. 98.

restrictie, zonder die hoedanigheid van wissel van eenige latere handeling of overeenkomst te doen afhangen. De wet maakt bij art. 101 uitzonderingen op art. 100, dit blijkt uit het woordje *ook*. *De wissel* kan *ook* getrokken worden, d. i. niet alleen op de wijze in art. 100 opgegeven, maar ook op de volgende. Die uitzonderingen zijn hoogst gewichtig; want bij n°. 1 vervalt de overeenkomst tusschen trekker en nemer, bij n°. 3, die tusschen trekker en betrokkene, en kan er alleen aan eene overeenkomst, tusschen den derde door wiens rekening getrokken is en den betrokkene gedacht worden,

2°. Omdat, wanneer men erkent, dat er op zulk een geschrift een geldig endossement kan geplaatst worden, men ook erkennen moet, dat dat geschrift voor het endossement, wissel was. Alleen wisselbrieven, orderbriefjes en assignatiën, kunnen door endossement worden overgedragen. Een geschrift zoo als de wissel aan de order van den trekker, mist de vereischten van assignatie of orderbriefje, het kan dus alleen, indien het een wissel is, geëndosseerd worden. Is het geen wissel, dan is er ook geen geldig endossement mogelijk. Er blijft dus niets anders over, dan aan te nemen, dat het, zoo als de wet gebiedt, van het oogenblik der trekking af aan wissel is, of te beweren dat het nooit een wissel worden kan. Dit laatste beweert niemand, er blijft dus niets over dan het eerste, namelijk, dat het van het oogenblik der trekking af, wissel is, dat het dus van dat oogenblik af, even goed voor acceptatie, als voor endossement of aval vatbaar is.

3°. Op grond van art. 111 Weth. van Kooph. «De wissel getrokken zijnde aan de order van een derde, «alleen ten einde daarvan de betaling te vorderen, zoo «is zulks tusschen den trekker of dengenen voor wiens «rekening getrokken is en den nemer, eene enkele lastge- «ving» enz.

De overeenkomst tusschen trekker en nemer, hier

lastgeving zijnde, kan dus geen pactum cambii, geen wissel-contract zijn; en hij, die nemer genoemd wordt, is eigenlijk slechts gevolmagtigde van den trekker. Het is dus bijna hetzelfde geval als in art. 101, n°. 1, bij den wissel aan eigene order, want in plaats dat de trekker zich zelf als nemer in den wissel aanwijst, verschijnt er een ander, die in zijnen naam, in zijne plaats en op zijnen last doet hetgeen hij anders, in geval van art. 101, zelf doen zoude, die namelijk den wissel overdraagt of incasseert. Ook hier bestaat dus geen overeenkomst tusschen trekker en nemer, ook hier rust dus de verbindtenis van den trekker niet op overeenkomst, want de akte, die die overeenkomst zou moeten bewijzen, bestaat reeds vóór dat er eenige overeenkomst plaats gehad heeft. En toch noemt art. 111 zulk een geschrift een wissel, waarvan de nemer, hier gevolmagtigde van den trekker, de *betaling kan vorderen*, die dus geldig kan geaccepteerd worden, en waaruit de nemer eene actie tegen den acceptant ontleent, indien hij niet vrijwillig betaalt. Die wissel kan door den gevolmagtigde *worden overgedragen*, volgens het slot van het artikel, niettegenstaande hij uit eigen hoofde geen regt uit den wissel heeft, maar alleen de regten van den trekker uitoefent. Daar nu de trekker als trekker nog geene regten uit den wisselbrief ontleent, kan hij als zoodanig ook geene regten door een ander laten uitoefenen, maar moet hij bovendien nog eene andere qualiteit hebben, waaruit hij het regt, om de betaling van den wisselbrief van den acceptant te vorderen, en dat om den wisselbrief aan een ander over te dragen, ontleent. De trekker kent dus in zoodanigen wisselbrief zich zelven de regten van nemer toe, en laat die door een ander uitoefenen.

Misschien zal men ook hier beweren, dat eerst het endossement van den gevolmagtigde zulk een geschrift tot wissel maakt, indien men dit toch beweert bij den

wissel aan eigene order, is er geen grond om het ook niet bij dezen wissel te beweren; doch dit strijdt al te duidelijk met de woorden van het artikel. Want 1°. kan de nemer, zoo als reeds gezegd is, *betaling vorderen*, dus ook *acceptatie* vragen; 2°. kan hij *den eigendom des wisselbriefs* overdragen. De wet erkent dus het geschrift reeds als *wisselbrief* voor de overdragt, voor het endossement.

Doch neem eens aan, tot de geldigheid van de en wissel is endossement noodig, dan zijn er nog gevallen, waarin men het denkbeeld, dat de wissel het bewijs is van een wissel-contract geheel zou moeten opgeven.

Stel, de trekker endosseert een wissel, getrokken aan eigen order in blanco. Nu is trekker, nemer en endossant een persoon, en de geëndosseerde is niet genoemd. Eene overeenkomst tusschen endossant en geëndosseerde kan dus in dit geval niet uit den wissel bewezen worden, en kan dus ook niet in de plaats treden der bij de wet gevorderde overeenkomst tusschen trekker en nemer, en toch is zulk een wissel geldig.

Het blijkt dus, dat, zelfs volgens ons Wetboek, wissels kunnen getrokken worden, waarop het systeem van dat zelfde Wetboek niet toepasselijk is. Men schijnt door het handelsgebruik gedwongen te zijn, in sommige gevallen bepalingen te maken, die met het systeem strijden. Dit alleen is reeds een bewijs voor deszelfs onjuistheid.

Het Deutsche systeem, daarentegen, is op alle wissels toepasselijk. De uiterlijke vorm maakt de belofte van den trekker verbindende, er behoeft dus geene overeenkomst te worden aangenomen als grond der verbindtenis, en een wissel aan toonder zou, indien er zich geene politieke redenen tegen verzetteden, even geldig zijn, als die aan een bepaald persoon.

2°. *Overeenkomst tusschen trekker en betrokkene.*

Onze wet heeft ook hier het Fransche systeem gevolgd, en eene overeenkomst van lastgeving tusschen trekker en betrokkene aangenomen. Dit beginsel wordt zelfs meer uitgewerkt en consequenter ontwikkeld, dan in den Code de Comm. In den Code wordt nergens uitdrukkelijk van lastgeving gesproken; onze wet daarentegen spreekt niet alleen in art. 100 van lastgeving, maar zegt zelfs in art. 140: «tusschen trekker en betrokkene ontstaat *uit den wissel* eene handeling van «lastgeving.» Ja, men geeft zelfs eene actie, op die lastgeving gegrond, waarvan in den Franschen Code niet gesproken werd, namelijk de actie van den trekker, die den wissel gerembourseerd heeft, tegen den acceptant, die de betaling geweigerd heeft (1). Het is niet te ontkennen, dat, indien er lastgeving in den wissel plaats heeft, er ook, op grond van den wissel, eene wissel-actio mandati gegeven moet worden, en niet alleen de directa, zoo als bij art. 148, maar ook de contraria van den acceptant tegen den trekker, op grond van den betaalden wisselbrief. Deze wordt echter nergens gegeven, en men zou, door zoodanige actie, het geheele wisselregt vernietigen. De trekker zou dan, nadat de wissel geregeld betaald was, nog bloot staan aan eene actie gegrond op den wissel, waartegen hij zou moeten bewijzen fonds bezorgd te hebben. Een bewijs dat, in de meeste gevallen, zeer moeilijk zijn zoude (2).

Men is hier te veel aan de woorden blijven hangen, en heeft niet bedacht, dat zij den aard der verbindtenis wel eens minder juist konden uitdrukken. Evenwel moet

(1) Art. 148.

(2) EINERT, I. I. § 22, p. 96.

dit dadelijk in het oog vallen, wanneer inen de woorden van eene assignatie met die van eenen wissel vergelijkt. Zij zijn meestal volmaakt dezelfde, en toch drukken die van den wissel wat anders uit, dan die van eene assignatie, want de trekker van een wissel belooft ook, dat de wissel zal worden geaccepteerd, terwijl bij eene assignatie geene acceptatie plaats heeft.

Men bleef bij het oude systeem en meende, dat de trekker *in den wissel* den betrokkene last gaf, om den wissel aan den houder te voldoen, welke last door den betrokkene door zijne acceptatie werd aangenomen. Dit is evenwel, wat de handeling zelf betreft, meestal onwaar; want 1°. trekt de trekker dikwijls op last van den betrokkene, die hem b. v. den prijs van verkochte goederen schuldig is. 2°. Indien er lastgeving plaats heeft, dan geschiedt dat bij *advijsbrieven*, vóór dat de wissel nog bestaat; 3°. zijn er zelfs gevallen mogelijk wanneer tusschen trekker en betrokkene volstrekt geene overeenkomst bestaat, bij den wissel getrokken voor rekening van een derde. Bovendien is die lastgeving juridisch onvoldoende, om de natuur der verbindtenis uit de acceptatie ontstaande, te verklaren. Het is toch een algemeene wisselregtelijke regel, in ons Wetboek bij art. 144 gehuldigd, dat de houder eene actie heeft tegen den acceptant, tot betaling van den wisselbrief. Waarop zou deze actie gegrond zijn, indien de acceptatie aanneming ware van eenen last des trekkers? Zou dat contract van lastgeving den houder het regt kunnen geven om tegen den acceptant te ageren? Dit is, dunkt mij, onmogelijk, daar men uit een pactum tertii geene actie kan ontleenen en de overeenkomst van lastgeving tusschen trekker en betrokkene een pactum tertii zoude zijn ten aanzien van den houder, en alleen aan den trekker regt zou kunnen geven om de vervulling der verbindtenis te vragen; want dat de trekker last geeft om aan den nemer

of order te betalen, geeft aan dien order nog geene actie om de voldoening van dien last te vorderen. Hoe zou bovendien de verpligting in art. 162 K. aan den acceptant, die meerdere exemplaren van denzelfden wissel heeft geaccepteerd, opgelegd, om alle die geaccepteerde wisselbrieven te betalen, uit eene overeenkomst kunnen worden verklaard? Aanneming van last is hier volstrekt niet denkbaar, daar één last maar eens door denzelfden persoon kan worden aangenomen en maar ééne verbindtenis doet geboren worden, terwijl hier iedere acceptatie eene afzonderlijke verbindtenis ten gevolge heeft. Men zal dus eenen anderen grond moeten zoeken, om die verbindtenis van den acceptant aan den houder te verklaren.

EINERT (1) neemt zijne toevlugt tot borgstelling. Doch de verbindtenis uit borgtogt ontstaande, werkt eerst als de hoofdschuldenaar niet aan zijne verpligting voldoet, terwijl de acceptant van een wissel vóór den trekker tot betaling verpligt is, en de trekker eerst tot rembourss gehouden is, wanneer de acceptant niet betaalt. Daarom zoude ik ook hier weder aan het systeem van de algemeene Deutsche wisselwet de voorkeur geven. Dit noemt, in navolging van het Brunswijksche Ontwerp de acceptatie eene *adpromissio* (2). Daarmede is de acceptatie het best te vergelijken. Beiden zijn handelingen, waaruit door den vorm alleen eene verbindtenis ontstaat.

De trekker heeft aan den houder in eenen bepaalden vorm eene belofte gedaan, uit die belofte is door den vorm voor hem eene verbindtenis ontstaan, en tot die verbindtenis treedt de acceptant bij. Hij schrijft zijnen naam op de door de wet bevolene wijze op den wissel, en is daarvoor aan den houder verbonden tot betaling van den wissel, *ohi accetta, paga*, en aan den trekker tot schadevergoeding, indien hij hem door het niet ver-

(1) EINERT, I. I. § 22, p. 97.

(2) *Die allg. deutsche Wechselordnung*. Erlaut. p. 92.

vullen zijner verbindtenis schade berokkent. (1) De acceptatie is dus even als het trekken van den wissel zelf eene eenzijdige handeling, door den vorm, het schrift alleen verbindend. Waardoor de acceptant tot de acceptatie is overgehaald, of hij den trekker last gegeven heeft, om op hem te trekken, of de trekker hem last gegeven heeft om te accepteren, of hij dit doet zonder voorafgegaane overeenkomst of om eene overeenkomst met een derde aangegaan, gedaan heeft, dit alles ligt buiten den wissel en heeft geen invloed op den aard der acceptatie.

In de formele vereischten van den wissel, merken wij drie punten van verschil op:

1°. De Duitsche wet vordert de uitdrukkelijke vermelding van het woord *wissel*, in dezelfde taal als de wissel zelf gesteld is. Ons Wetboek vordert dit niet. Ofschoon dit een verschil is van minder aanbelang, zou ik evenwel dit vereischte niet geheel overbodig durven noemen; het is, dunkt mij, beter te regtvaardigen dan verscheidene vereischten, die thans door onze wet gevorderd worden. Want door die vermelding komt men de verwarring van den wissel met soortgelijk handelspapier voor, en kan iedereen dadelijk zien, welk papier hij teekent en aan welke regtsgevolgen hij zich onderwerpt; hetgeen bij de strenge gevolgen van het wissel-regt zeker niet nutteloos is.

2°. *Vershil van plaats.*

Art. 100 vordert, dat de wissel getrokken worde op eene andere plaats, in navolging van art. 110, *C. de*

(1) Dat de verbindtenis van den acceptant allen uit den vorm, het schrift ontstaat, blijkt vooral uit art. 161, 162 K. De acceptant heeft daar zijne materiële verbindtenis reeds voldaan, hij heeft den wissel betaald, en toch is hij verplicht de som nog eens te voldoen, indien hem nog een ander exemplaar van denzelfden wissel, waarop insgelijks zijne acceptatie staat, vertoond wordt.

Comm.: «La lettre de change est tirée d'un lieu à un autre.» Dit hangt naauw zamen met de theorie van het wissel-contract. Vroeger, toen men in den wissel alleen een middel tot geldverzending zag of wilde zien, toen men bovendien alles aanwendde om den wissel van verbruikleen te onderscheiden, om zoo het verwijt van woeker van den wissel af te wenden, en toen het endossement nog niet zoo algemeen gebruikelijk was, was het natuurlijk, dat men op het denkbeeld kwam, dat verschil der plaats van trekking en der plaats van betaling een vereischte was van het wissel-contract (1), omdat dit anders aan deszelfs doel niet zou beantwoord hebben. Men vorderde toen remise de place en place, van de eene plaats waar eene bank was op eene andere. Bij het ontwerpen van den *Code de Comm.* zag men evenwel in, dat ook zij, die zich op andere plaatsen bevonden, waar geen bank was, groot belang hadden bij het trekken van wissels, en dat het voor de bewoners van plaatsen, waar banken waren, dikwijls nuttig zijn kon, om op andere plaatsen te kunnen trekken; men wilde daarom de remise de place en place niet meer in den Code opnemen, doch achtte het verschil van plaats toch nog zoo noodzakelijk, dat men het niet geheel kon laten varen. Men vorderde daarom verzending «d'un lieu à un autre.» Onze wet nam die bepaling over. De Duitsche wet vordert het evenwel niet, en niet zonder grond, want een wissel op dezelfde plaats getrokken, kan even nuttig zijn, als die op eene andere plaats getrokken, en het verschil in plaats als vereischte voor de geldigheid van den wissel te vorderen is in vele gevallen schadelijk voor den koopman.

Men heeft sinds lang begrepen, dat de wissel niet alleen dienen kan tot verzending van geld, maar dat men door wissels andere doeleinden bereiken kan. Zoo trekt

(1) POTBIER, *Contrat de Change*. Chap. III, § 1, n°. 30.

de verkooper op zijnen kooper, die hem eerst na eenigen tijd moet betalen, om dien wissel dadelijk te kunnen escompteren en op die wijze zijn kapitaal dadelijk weder te kunnen gebruiken. Zoo trekt men wissels om die in omloop te kunnen brengen, als repraesentanten van geld, om daarmede schulden te betalen, enz.

Dit is vooral mogelijk sinds de algemeene invoering van het blanco-endorsement. Daardoor is de aard van den wissel eenigzins veranderd, en thans is het gebod der wet, dat de plaats der trekking verschillend moet zijn van die der betaling, meer hinderlijk dan nuttig. Want een wissel getrokken op Amsterdam te Amsterdam, kan even nuttig zijn als een wissel getrokken te Amsterdam op Rotterdam. PARDUSSUS zoekt dat verschil van plaats te verdedigen, doch, naar het mij voorkomt, vruchteloos (1). «Il est encore essentiel au contrat de change,» zegt hij, «que la somme convenue soit payable dans un lieu different.... autrement les chances diverses fondées sur l'abondance et la rareté de la monnaie, la plus au moins grande étendue des besoins, les risques plus ou moins considérables dans le transport, que nous avons indiqués comme les principaux élémens du cours de change n'existeraient plus.»

Zijn eenige grond is dus de koers, daarin schijnt hij het eenige doel van den wissel te zoeken. Zelfs al ware dit zoo, dan is door zijne redenering nog alleen maar dit bewezen, dat een wissel, getrokken op de plaats waar de trekker woont, geene koersvoordeelen zou kunnen opleveren, zoolang hij op die plaats blijft. Maar niets belet dat een wissel, getrokken te Amsterdam op Amsterdam, geëndosseerd worde naar New-York en van daar naar Londen of Parijs, om eindelijk ten vervalddage weder te Amsterdam terug te keeren. Zulk een wissel levert even goed koersvoordeelen op, en beantwoordt even goed aan

(1) *Droit Commercial*. Part. III, Liv. II, Ch. I, Sect. 1, § 320.

zijne bestemming, als een wissel die van Amsterdam op New-York getrokken is. Ik geloof dus dat het thans, nu men niet meer bevreesd behoeft te zijn, dat de voordeelen van den wisselkoers voor woeker zullen gehouden worden, in het geheel niet noodzakelijk is, dat verschil van plaats als vereischte van den wissel aan te nemen.

Maar het is zelfs schadelijk voor den handel dit bij de wet te vorderen, vooral het zóó te vorderen als onze wet en de Fransche Code. Want wat is eene plaats in art. 100 Wetb. van Kooph., *un lieu* in art. 110 Code de Comm.? Kan men van de eene wijk eener stad op de andere trekken? Is er een zekere afstand noodig tusschen de plaats der trekking en die der betaling? en hoe groot moet die afstand zijn?

Men heeft de beslissing van deze vragen aan de jurisprudentie overgelaten. Waarom dan, als een vereischte tot de geldigheid van wissels, verschil van plaats gevorderd, en niet bepaald wat eene plaats is of hoe groot dat verschil zijn moet?

Die onbepaaldheid pleit reeds tegen het vereischte zelf. Men doet op deze wijze het belang van den handel afhangen van het arbitrium judicis, en hoe goed de uitspraak des regters ook moge zijn, altijd wordt er onzekerheid door te weeg gebracht. Groote geldsommen kunnen op het spel staan en de geldigheid van een wissel van duizende guldens kan afhangen van de beslissing der vraag: of de afstand van de plaats der trekking tot de plaats der betaling groot genoeg was om aan het vereischte der wet te voldoen?

Reeds bij de ontwerping van den Code, opperde het Tribunaat een ander bezwaar, hetgeen evenwel de opname niet belet heeft. Men merkte op, dat die bepaling aanleiding gaf tot een faux de convention, daar men dikwijls gedwongen werd eene valsche opgave van plaats in dien wissel te zetten, erwijl aan den ande-

ren kant, die bepaling voor den koopman lastig was, daar zij hem dwong tot onnoodige kosten en verplaatsing.

Al die aanmerkingen zijn, dunkt mij, van dien aard, dat het wenschelijk zijn zoude, dat ook onze wetgever, dat verschil van plaats niet meer als vereischte tot de geldigheid van den wissel vorderde.

3°. Het laatste punt, dat ons ter behandeling overblijft, is de *erkenning van ontvangen waarde of van waarde in rekening*.

De vraag of die erkenning een noodzakelijk vereischte voor de geldigheid van den wissel is, is eene der meest bestredene, uit het wisselregt.

De meeste oudere wetgevingen vorderen de erkenning, zoo ook de Code de Commerce en ons Wetboek in Art. 100, met dit verschil evenwel, dat ons Wetboek niet meer vordert, dat er uitgedrukt worde, waarin de waarde ontvangen is, zoo als de Code vorderde.

De latere Duitsehe ontweapen voor Pruisen, Brunswijk en de algemeene Deutsche Wechselordnung, vereischen de erkenning niet (1).

Het hoofdargument, waarmede men de noodzakelijkheid der erkenning verdedigt, is dit. Iedere overeenkomst moet eene geoorloofde oorzaak hebben. De oorzaak bij den wissel is de ontvangst der waarde, want de overeenkomst tusschen trekker en nemer is verwisseling van geld tegen den wissel. Het ontvangen der waarde is dus de reden, waarom de trekker, zoo de acceptant niet betaalt, tot rembours gehouden is. De liquiditeit van de schuld wordt door de uitdrukking der oorzaak vermeerderd. In het systeem van de Duitsehe wet, is dus de erkenning geheel onnoodig. Dat neemt geen overeenkomst tusschen trekker en nemer aan, omdat die overeenkomst de wisselregtelijke betrekkin-

(1) Het Wurtembergsche ontwerp van 1839, hetgeen in vele opzig ten ons Wetboek gevolgd is, vordert de erkenning.

gen van trekker, nemer en endossanten niet verklaart. De trekker is alleen door zijne onderteekening tot rem-bours gehouden, onverschillig of hij waarde ontvangen heeft of niet. Alleen tegen de vordering van den nemer zelf zou hij zijne vordering tot betaling der waarde kunnen overstellen, aan de latere houders is hij altijd verbonden.

Doch zelfs volgens het systeem van ons Wetboek, is het in de meeste gevallen, voor de actie der in den wissel betrokken personen, geheel en al hetzelfde, of de wet de erkenning van ontvangen waarde vordert of niet, en is het dus onnoodig dat de wet de erkenning als vereischte tot de geldigheid van den wissel vordert, ja in sommige gevallen is dat vereischte zelfs nadeelig.

Toen het endossement nog niet gebruikelijk was en de wissel in handen van den nemer bleef, en toen de waarde meer bepaald werd uitgedrukt, was het dikwijls voor de betrekking, tusschen trekker en nemer van belang, dat de ontvangst der waarde werd uitgedrukt. Naderhand evenwel, toen het gebruik meerdere vrijheid in de erkenning begon toe te staan, en de uitdrukking *waarde in rekening* werd toegelaten; toen het endossement algemeen werd, is dat zoozeer veranderd, dat de erkenning thans eene bloote formaliteit geworden is, die zelfs in sommige gevallen onmogelijk te vervullen is.

De uitdrukking *waarde in rekening*, beteekent niets, daar zij zoo algemeen is, dat zij bijna alle gevallen omvat, en er dus in het geheel niet uit blijken kan, wat tusschen trekker en nemer is overeengekomen. Het groote verschil der redenen waarom wissels getrokken worden, en de afkeer, dien de koopman steeds heeft om zijne zaken publiek te maken, schijnt den wetgever genoodzaakt te hebben, die uitdrukking toe te laten.

Volgens het algemeen aangenomen gevoelen toch beteekent die uitdrukking, dat de trekker over de betaling der waarde eene overeenkomst met den nemer heeft aan-

gegaan, hetzij dat de trekker den nemer de waarde crediteert, of dat hij met den nemer in rekening courant staat, zoodat naderhand eerst zal kunnen blijken wie schuldenaar, wie schuldeischer is. In allen gevalle dus zal door eene nadere bewijsvoering moeten worden uitgemaakt of de nemer de waarde nog betalen moet of niet, want de wissel zelf kan dit niet bewijzen. Wat er van zijn moge de trekker zal tegen derde houders altijd gehouden zijn en tegen den nemer zal hij uit den wissel zelf niets kunnen bewijzen.

De uitdrukking *waarde ontvangen* kan voor de actie van den nemer zelven tegen den trekker in sommige gevallen van belang zijn, het is de quitantie voor den nemer, dat hij de waarde betaald heeft. De trekker kan tegen hem evenwel, indien hij de waarde niet ontvangen heeft, de onwaarheid der erkenning bewijzen. Het is dus ook in dit geval hetzelfde of de wet de erkenning vordert of niet. Want vordert de wet de erkenning niet als vereischte van den wissel, dan zal toch de trekker, tegen de acte van den nemer tot rembour, indien hij de waarde niet ontvangen heeft, de vordering tot betaling der waarde kunnen overstellen, en dus mogen bewijzen, dat hij de waarde niet ontvangen heeft.

Daarenboven kan de erkenning geen invloed hebben op de actie der verdere houders tegen den trekker. Men is het toch algemeen eens, dat de trekker, die om aan het vereischte der wet te voldoen, in den wissel erkent de waarde ontvangen te hebben, niettegenstaande hij geene waarde ontvangen heeft, zich tegen de endossanten niet op de onwaarheid dier erkenning beroepen kan. Hij heeft zich dan voor den nemer borg gesteld (1). En inderdaad zou dit den geheelen wisselhandel vernietigen, daar

(1) POTHIER, Contr. de Change, Part. 1, cap. III, § 1, no. 34. FREMERY, Droit Comm., p. 126. MITTERMAIER, Archiv. f. Civ. Prax. XXV. p. 325. Die allgem. deutsche Wechselordn. Erlauter. p. 52.

niemand meer een wissel zou willen overnemen, indien zijne actie tot rembours door eene exceptie van den trekker, op de betrekking van nemer tot hem gegrond, kon worden krachteloos gemaakt. Die betrekking toch kan aan de verdere houders niet bekend zijn. Voor de endosantanten komt het dus niet op de waarheid der erkenning aan, maar alleen op de uitdrukking zelve; die uitdrukking is derhalve alleen eene bloote formaliteit, geen bewijsmiddel meer, waartegen tegenbewijs zou kunnen worden overgesteld.

Heeft de trekker eens eenen wissel in den wettigen vorm uitgegeven dan is hij tot rembours gehouden, onverschillig of de wet tot dien vorm de erkenning van ontvangen waarde vordert of niet.

Men heeft de noodzakelijkheid der valuta-erkenning zoeken te verdedigen, door te beweren, dat de actie tot rembours alleen te regtvaardigen zoude zijn, indien de nemer de waarde betaald had of over de betaling daarvan met den trekker overeengekomen was (1). Heeft de nemer niets gegeven, dan is de wissel geschonken, of de nemer lasthebber. En in geen van beide gevallen zou de trekker, naar men beweert, tot rembours gehouden zijn.

Het zal aan geen twijfel onderhevig zijn, dat de trekker *aan zijnen lasthebber* tot geen rembours uit den wissel gehouden is, want deze verkrijgt zelf geen regt van vordering uit den wissel, hij oefent alleen het regt van een ander uit. Aan de verdere houders, evenwel, aan wie de lasthebber den wissel heeft overgedragen, is de trekker ook in dit geval gehouden.

Is dit evenwel reden genoeg om de erkenning van genoten waarde als een algemeen vereischte voor de geldigheid van wissels te vorderen. Indien in alle andere gevallen de trekker tot rembours gehouden is, in geval van lastgeving alleen niet, is het, dunkt mij, eenvoudi-

(1) Ontwerp voor Wurtemberg. § 551. Motiven, bl. 175.

ger de exceptie uit te drukken, dan den regel. Dit doet men dan ook steeds. Men heeft, om de betrekking van lastgeving uit te drukken, bijzondere formulieren, bv. «alleen om de betaling van den wissel te vorderen, in Art. 111, Wetb. van Kooph. zoo ook «per procura» enz. De weglating van de erkenning der valuta is dus niet genoegzaam, om aan te duiden, dat de nemer slechts lasthebber is, en de trekker zal steeds, zoo hij op die wijs een wissel trekken wil, van andere formules gebruik maken.

Is de wissel geschonken, dan zoude de actie tot rembours niet kunnen worden toegelaten, volgens het gevoelen van den ontwerper van het Wurtembergsche ontwerp, omdat de schenker tot geene vrijwaring gehouden is. Aan de toepasselijkheid van deze regel van burgerlijk regt op dit geval meen ik te mogen twijfelen, want er is hier geen vrijwaring.

Wat schenkt de trekker aan den nemer, indien hij hem eenen wissel geeft? Hij geeft eene schuldvordering tegen zich zelve tot welke de betrokkene naderhand zal bijtreden, want zoowel de trekker, als de acceptant zijn hoofdschuldenaren; indien er geen acceptatie plaats heeft is de trekker alleen schuldenaar. Betaalt de acceptant niet, dan neemt de nemer regres tegen den trekker, die hem den wissel geschonken heeft, niet uit hoofde van eene verpligting van dezen tot vrijwaring der vordering tegen den acceptant, maar alleen uit hoofde van zijne verbindtenis in den wissel, want hij heeft beloofd den wissel of zelf of door den acceptant te zullen voldoen. Het is dus in het geheel niet noodig, dat men zijne toevlugt tot vrijwaring neme, om de actie tegen den trekker te regtvaardigen; die actie is gegrond op eene eigene verbindtenis van den trekker als *hoofdschuldenaar*. De trekker een wissel schenkende, is dus in hetzelfde geval, als iemand die eene schuldvordering

tegen zich zelven aan een ander ten geschenke geeft, tegen beide zal op den vervalldag met grond de voldoening gevorderd kunnen worden.

Om deze redenen, geloof ik dat de erkenning van genoten waarde of van waarde in rekening geen noodzakelijk vereischte voor de geldigheid van den wissel is, te meer niet, omdat er landen zijn, b. v. Engeland, Amerika, waar ontelbare wissels getrokken worden zonder die erkenning, terwijl het verkeer er niet het minste nadeel van ondervindt.

Doch bovenal zoude het wenschelijk zijn, dat de wet die formaliteit afschafte, daar zij zoo dikwijls aanleiding geeft tot valsheid, en daar er zelfs volgens onze wet wissels getrokken worden, waarin die erkenning niet anders, dan valsch zijn kan.

Men heeft in de wet iets bevolen dat niet altijd na te komen is. Want, ofschoon de koopman de onbepaalde uitdrukking: «waarde in rekening» op vele oorzaken toepassen, zijn er toch gevallen, die er niet onder kunnen gebracht worden; en waar de erkenning van ontvangen waarde eene onmogelijkheid is. Onze wet erkent twee zulke gevallen, in art. 101, n°. 1 en art. 111 Wetb. v. Kooph., dezelfde waar, zoo als wij boven hebben aangetoond, geene overeenkomst tusschen trekker en nemer denkbaar is.

In het geval van art. 101, n°. 1, de wissel aan de order van den trekker, geeft men algemeen toe (1), dat de waarde-erkenning in het ligchaam van den wissel niet kan worden uitgedrukt, hetgeen trouwens ook duidelijk genoeg in het oog springt, daar de trekker de eenige persoon is, die in den wissel voorkomt en dus in

(1) Mr. DE PINTO, *Wetb. v. Kooph. Aant. I* sl. § 86. *Wetb. v. Kooph.* met aant. van Mr. ASSER, BERG VAN DUSSEN MUILKERK, CODEPROF., TYDEMAN en DE VRIES, *ad* Art. 101.

den wissel aan niemand kan erkennen, dat hij waarde van hem ontvangen heeft. Doch daar men beweert, dat zoodanige wissel, niettegenstaande de duidelijke bepaling der wet, eerst wissel wordt door het endossement, houdt men de waarde-erkenning in het endossement voor voldoende. Boven heb ik getracht dat beweren te wederleggen; hier wil ik alleen nog doen opmerken, dat, ook al neemt men aan, dat het endossement zulk een geschrift eerst tot wissel maakt, dan nog een endossement in blanco mogelijk is, en er dus geldige wissels in omloop zouden kunnen worden gebragt zonder waarde-erkenning.

In het geval van art. 111, «de wissel aan de order van eenen derde alleen om daarna de betaling te vorderen,» is de erkenning even onmogelijk. De nemer is slechts lasthebber en oefent dus de regten van den trekker uit, hij doet wat de trekker in art. 101 zelf doet. Overdragt van den wissel heeft er dus niet plaats, waarde wordt er niet betaald en de lasthebber heeft geene actie tot rembours tegen den trekker. Evenwel is de heer DE PINTO, *Wetb. van Kooph.*, *Aant.* 1, § 88, bl. 99, van oordeel, dat in dit geval de erkenning van «genoten waarde» of van «waarde in rekening» in den wissel moet voorkomen; anders, zegt hij, is er geen wissel. Hij wil dan naderhand, aan den trekker het bewijs opdragen, dat de causa debiti valsch was en dat hij den nemer slechts last had gegeven.

Naar het mij voorkomt is dit minder consequent, want indien in het eerste geval de erkenning niet in den wissel kon voorkomen, kan zij het ook in dit geval niet, en men zou met even veel grond kunnen beweren, dat de erkenning van genoten waarde, bij het endossement van den lasthebber voldoende is, als in art. 101 bij het endossement van den trekker. De nemer is hier slechts last-

hebber, hij handelt dus op naam van den trekker, en hetgeen hij overeenkomstig zijnen last verrigt, wordt gerekend door den trekker zelf te zijn gedaan. Het is dus hetzelfde, of de trekker zelf of zijn lasthebber voor hem den wissel ter acceptatie presenteert of endosseert. Doch men heeft begrepen, dat zulk een wissel reeds wissel was voor dat endossement. De woorden van art. 111 laten ook geen twijfel over en het kan gebeuren, dat de lasthebber den wissel in het geheel niet overdraagt, maar zelf *de betaling daarvan* bij den betrokkene *invordert*. Misschien zegt men, dat de trekker in dat geval waarde in rekening kan erkennen, omdat hij de waarde naderhand met zijnen lasthebber zal verrekenen. Men zou dit doende de beteekenis der woorden *waarde in rekening* verdraaijen. Die woorden toch beteekenen steeds, dat men den eigendom van den wissel, of liever het regt van vordering uit den wissel, aan den nemer heeft overgedragen en over de daarvoor te betalen waarde eene overeenkomst, welke dan ook, heeft aangegaan. Zij vooronderstellen dus steeds eene overdragt van het regt. Deze heeft hier geene plaats, de trekker blijft eigenaar. Indien de trekker dus niettemin, om aan het vereischte der wet te voldoen, de erkenning van waarde in rekening in den wissel plaatste, zou hij niet alleen eene valsche oorzaak opgeven, maar zou hij geheel het tegenovergestelde uitdrukken van hetgeen er gebeurd is. Hij zou erkennen een regt te hebben afgestaan, hetgeen hij wil behouden. Ik zoude het er daarom ook liever voor houden, dat de wet, door geschriften als wissels te erkennen, waar de erkenning der waarde eene onmogelijkheid is, juist daardoor eene exceptie op den regel, dat wissels de erkenning der waarde moeten inhouden, gemaakt heeft; liever dan tot het besluit te komen, dat de wet zou bevelen eene valsche oorzaak op te geven.

Welk gevoelen men ook aanneme, het is in allen gevalle een argument tegen het vereischen der erkenning.

De verrekening der waarde tusschen trekker en nemer, is eene zaak buiten den wissel, alleen voor trekker en nemer van belang, niet voor de latere houders. Wil de nemer quitantie hebben der betaalde waarde, laat hij zich die dan, het zij op den wissel, het zij daarbuiten doen geven, doch men late van die quitantie de geldigheid van den wissel niet afhangen, en dat wel, ook in gevallen, waarin die quitantie niet kan gegeven worden. Thans is de erkenning der waarde eene bloote formaliteit, die dikwijls eene onwaarheid bevat, en reeds, omdat zij eene formaliteit is zonder beteekenis, den handel onnoodigen last veroorzaakt, en dus moest worden afgeschaft.

Wij hebben nu onze vergelijking ten einde gebracht. Over het algemeen kwamen wij tot het besluit, dat de regten der in den wissel betrokkene personen beter door de beginselen van de Duitsche wet, dan door die van ons Wetboek worden verklaard. Ons doel was alleen de aandacht van anderen op dit belangrijk punt te vestigen. Mogt de meerdere ervaring en regtskennis van anderen er door worden uitgelokt tot een grondiger onderzoek, dan zal het bereikt zijn.

BOEKBEOORDEELINGEN EN VERSLAGEN.

(NEDERLANDSCHE LITERATUUR.)

Handboek voor de Kantongeregten, door Mr. J. G. DE WITT HAMER JR., Plaatsverv. Kantonregter en Advokaat te Goes. Schoonhoveu bij S. E. VAN NOOTEN, 1848.

Nauwelijks was het werk van den heer VAN DER KEMP: *Ontwikkeling van het Recht betrekkelijk de Kantongerechten* in het licht verschenen, of eene uitnoodiging om op het Handboek, dat wij hier aankondigen, in te teekenen, werd mede verspreid. Reeds destijds zeide de schrijver een ander doel te beoogen, dan v. D. KEMP; daar, had deze geschreven voor hen, die zich met kantongeregtelijke zaken bezig houden, het Handboek daarentegen zoude wezen een leiddraad, den kantonregters, hun' griffiers en deurwaarders bij de uitoefening hunner functiën in handen te geven. Men wordt alzoo gedrongen beide werken met elkander te vergelijken; doch dan kan men dat groote onderscheid tusschen beide niet bemerken. Beide zijn evenzeer *Handboek* en *Ontwikkeling van het recht*; beide hebben bijna dezelfde volgorde, dezelfde indeeling der onderwerpen en zijn op dezelfde wijze behandeld.

Wanneer v. D. KEMP zich bepaalt tot eene aanhaling der plaatsen, waar over het een of ander onderwerp gehandeld wordt, geeft het Handboek daarentegen de arresten en vonnissen, benevens de gevoelens der verschillende schrijvers over zoodanig onderwerp, dikwijls woordelijk terug. Deze wijze van behandeling heeft hare goede zijde, omdat men daardoor in staat is het vóór en tegen te overwegen, zonder genoodzaakt te zijn, elken schrijver of elk arrest of vonnis steeds na te slaan. Doch in een Handboek wordt meer vereischt; het moet een leiddraad bieden of het beantwoordt niet aan het doel waar-

mede het is uitgegeven. Dit schijnt de schrijver te dikwijls uit het oog verloren te hebben, wanneer hij wel de verschillende wijzen, waarop een artikel der wet is opgevat, vermeldt; doch het daarbij dan ook laat blijven, en geene de minste poging waagt om tusschen die verschillende meeningen den gebruiker van zijn Handboek een' goeden en juisten leidraad aan de hand te geven. Wel zegt hij in zijne voorrede eene oordeelkundige compilatie geleverd te hebben, doch dikwijls is het slechts compilatie zonder meer, wat men in het Handboek vindt; niet altijd beantwoordt het aan zijnen titel.

De kantonregter, die dit werk als een leidraad bij de Strafvordering wil in handen nemen, zal zich bedrogen vinden, want over dit onderwerp zwijgt het Handboek. Of behoort deze zaak niet in een Handboek te huis? Waarom niet liever over de Strafvordering gehandeld, dan dertig bladzijden nutteloos te besteden aan de optelling der kantons en der daarin liggende gemeenten.

Zoo hadden wij ook, daar het werk van v. d. KEMP hiervoor den eersten grondslag had gelegd, nog meerdere volledigheid gewenscht bij de opnoeming der verschillende extra judiciële werkzaamheden des kantonregters; terwijl wij nu mede hier niet veel meer vinden, dan hetgeen v. d. KEMP reeds geleverd heeft. Wij erkennen het, in den chaos onzer Fransche en Hollandsche wetten en verordeningen is het moeilijk zoeken, en nog moeilijker is het juist te onderscheiden, wat nog bestaat, wat afgeschaft is. De schrijver zegt dan ook pag. 635 zich niet te vleijen met de zekerheid van al die werkzaamheden volledig te hebben opgesomd. Sommige wetten en verordeningen, waarover wij wel gewenscht hadden in dit werk gehandeld te zien, zullen wij straks opgeven; men beslisse dan, wat al dan niet afgeschaft is.

Voor de bearbeiding van zijn werk toont de schrijver, hetgeen de beste schrijvers over de door hem behandelde

onderwerpen hebben geschreven, opgeslagen, gelezen en onderzocht te hebben, en dat de jurisprudentie hem eigen is; dit is dan ook de beste aanbeveling van zijn werk. In het bijzonder vonden wij Hoofdstuk I, over de bevoegdheid der kantonregters, grondig en goed uitgewerkt; evenwel bevreedde het ons daar niet aangehaald te zien het werk van Mr. v. GORKUM, *de Bevoegdheid der Kantongeregtten*, enz.

Zoo moeten wij mede loffelijke melding maken van die plaatsen waar de schrijver, zoo ons voorkomt, beter dan anderen, de juiste uitlegging der wet heeft gegeven, als: op pag. 210, waar hij het getuigen-verhoor, bij art. 121 B. R. omschreven, brengt tot de Regtsvordering, terwijl v. D. KEMP dit onder de extra-judiciële werkzaamheden des kantonregters gerangschikt had; pag. 242, waar hij wegens een verhoor op vraagpunten het indienen van een verzoekschrift voorschrijft; pag. 299, dat de decisoire of suppletoire eed bij interlocutoir en niet bij eindvonnis moet opgelegd worden; pag. 242, dat de toezierende voogdij blijft voortduren, niettegenstaande de voogdij openvalt.

Daar wij het werk des schrijvers en niet dat van anderen willen beoordeelen, zullen wij die plaatsen, waar wij met hem verschillen, doch die door hem met opgave der verschillende autoriteiten vóór en tegen ontwikkeld zijn, meestal met stilzwijgen voorbijgaan, ons slechts bepalende bij die punten, waar hij zijne eigene en o. i. eene verkeerde gevolgtrekking mededeelt. Tevens zullen wij eene opgave geven van eenige wetten, verordeningen, enz., die bij de Kantongeregtten nog in aanmerking kunnen of moeten komen.

Vooraf moeten wij de indeeling van het werk vermelden. Na eene inleiding, waarin over de wijze van benoeming, de regten en verplichtingen, de titulatuur enz. der ambtenaren bij de kantongeregtten en de indeeling

der kantons gesproken wordt, handelt de schrijver in het eerste hoofdstuk over de bevoegdheid des kantonregters; in het tweede over de manier van procederen; in het derde over de extra-judiciële werkzaamheden des kantonregters, dezen bij het Burgerlijk Wetboek en bij die van Regtsvordering en van Koophandel opgedragen; in het vierde over art. 60 T. W.; en in het vijfde over het tarief, de registratie- en zegelwetten, benevens over eenige punten van ondergeschikt belang.

Pag. 5. Volgens Arr. 19 Vend. an IX (ROND. I p. 254) zal in de plaats des regters of diens plaatsvervangers, die binnen eene maand na den dag, dat zijne benoeming hem bekend gemaakt is, geene zitting heeft genomen, een ander benoemd worden.

Pag. 13. Bij sommige kantongeregten bestaat eene gewoonte, welke stellig met de wet in strijd is, te weten: om eenen eenmaal benoemden waarnemenden griffier bij hernieuwde afwezigheid des griffiers, zonder nieuwe benoeming, steeds weder te doen zitting nemen. Doch sommigen gaan nog verder; zoo bestaan er soms twee van die waarnemende griffiers, die zelfs niet eens door den tegenwoordigen kantonregter, maar door diens voorganger benoemd zijn. Wij stemmen volkomen met den schrijver in, dat zoodanig kantongeregts onwettig is zamengesteld, daar de wet bij elke vernieuwde ontstentenis of ziekte des griffiers steeds op nieuw de benoeming van eenen waarnemenden griffier vordert. Eene benoeming *voor voorkomende gevallen* en derhalve voor langer dan vijf jaren, kan zelf de koning niet doen; nog minder dus de kantonregter.

Pag. 16. Hier had men over de in artt. 15, 71 en 73 Regl. opgenoemde personen (concierges enz.) en hunne beëdiging moeten spreken.

Pag. 30. Blijkens Circ. Proc.-Gen. van Z.-H., 19 Sept. 1842, is het costuum ten hove veranderd.

Pag. 32. De griffiers genieten behalve hun tractement griffie-regten en kleine geregtskosten, welke laatste verschillen van *f* 25 tot *f* 300, en betaald worden door de provincie.

Pag. 33. De schrijver wil den plaatsvervangers en zitting hebbenden kantonregter alleen op grond van billijkheid doen deelen in de vacatiegelden enz. Blijkens Circ. van het Hoog Geregtsb., 23 Mei 1822 is o. a. bepaald, dat bij vacature de regter-plaatsvervanger, die den eersten dag van een kwartaal in functie is, regt heeft op het tractement dier ingetreden drie maanden; dat daarentegen alle geschillen tusschen vrederegters en hunne plaatsvervangers wegens uitkeering van een proportioneel gedeelte der wedde of der emolumenten voor den tijd, dat de laatste de functiën der eersten waarnemen, het Gouvernement niet aangaan, maar voor den gewonen regter moeten gebragt worden. — Hier moesten vermeld zijn: de Circ. Min. van Fin., 26 Junij 1816, en Min. van Just. 1838 *gelastende om* 1 Januarij, 1 April, 1 Julij en 1 October aan den griffier bij de Arrond. Regtb. te melden, de namen van de in leven zijnde kantonregter en griffier; art. 50 der wet van 6 Frimaire an VII (FORT. I, pag. 442) over het vrij transport over sommige ponten, veeren enz.; art. 41 der wet van 10 Julij 1791 (FORT. I, pag. 153) over de eerbewijzingen in vestingen enz., aan regterlijke collegiën te bewijzen, artt. 82, 101 en 103 Decr. 24 Dec. 1811 (FORT. III, pag. 429) over de regtspleging in plaatsen welke in staat van beleg zijn verklaard; en het Kon. Besluit van 22 April 1841 W. 201, volgens hetwelk de kantonregter is lid van het bestuur der kantonnale gevangenis.

Pag. 37. De regterlijke indeeling der kantons is nog geregeld bij eene elfde wet, die van 28 April 1835 *Stbl.* n°. 10 art. 81. Even verkeerd is hetgeen de schrijver

op pag. 64 mede v. D. KENP naschrijft, dat de Koning de bevoegdheid heeft, de Kantongeregten in andere gemeenten te vestigen, omdat de bepalingen hieromtrent bij een eenvoudig besluit genomen zijn. De schrijver heeft art. 112 R. O. over het hoofd gezien.

Pag. 65 en 107 stelt de schrijver: *De Regtsmagt der Kantonregters is EXCEPTIONEEL*. Ook ik heb wel eens dat woord gebruikt, doch ten onregte. Immers, volgens art. 1 R. O. zijn zij even goed gewone regters als de Arrondissements-Regtbanken. Nergens vindt men dan ook in de wet het woord *exceptioneel* als het kenmerkende van hunne regtsmagt gebruikt. Dat toch bij hen eene exceptionele of liever bijzondere wijze van procederen bestaat, bewijst daarom niet, dat hunne regtsmagt exceptioneel is. Hunne regtsmagt is *beperkt*, even als die der regtbanken, enz.

Voor elk dier collegiën zijn de grenzen, waarin zij regt spreken, afgebakend; de uitzonderingen daarop vindt men in art. 157, 355 B. R. Hetgeen men dus alleen kan zeggen, is: de kantonregters oordeelen over alle vorderingen, waarvan hun de kennisneming bij de wet of volgens art. 43 R. O. door partijen is opgedragen; de Arrondissements-Regtbanken over alle vorderingen, waarvan de kennisneming hun niet ontzegt is.

P. 90 en 170. De schrijver stelt, dat de woorden in art. 97 B. R.: *tot roerende goederen betrekking hebbende* nimmer hunne toepassing kunnen vinden. Het tegendeel heeft de schrijver aangewezen op pag. 96. Immers het personeel der vordering hangt niet daarvan af of er eene geldsom gevorderd wordt. Doch in die gevallen zal het stellig moeten blijken, dat de vordering geene hoogere waarde heeft dan f 200.

Pag. 106 De schrijver zegt, dat de kantonregter nooit anders, dan wegens wanbetaling van huurpenningen, de ontbinding eener huur-overeenkomst, kan uitspreken.

O. i., om welke oorzaak ook, zal hij dit kunnen doen, mits in dit geval de vordering valle in de termen van art. 38 R. O.; dit volgt uit hetgeen de schrijver gezegd heeft, op pag. 87. Alleen bij wanbetaling van huurpenningen kan de ontruiming bevolen worden, omdat deze vordering onbepaald is.

Pag. 128 en 129. Zonder zijn eigen gevoelen mede te deelen, geeft de schrijver het vóór en tegen op over de vraag, of de kantonregter bevoegd is kennis te nemen van geschillen, over de goeodheid van eenen borg. O. i. is de kantonregter onbevoegd: 1°. omdat art. 125 B. R. niet opnoemt titel VII uit het tweede boek; 2°. omdat het geschil over de goeodheid van eenen borg de beperkte regtsmagt der kantonregters te boven gaat; 3°. omdat die zekerheid zal moeten gesteld worden voor het bedrag der veroordeeling, des kosten van executie, enz. en mitsdien bijna altijd de som van f200 zal te boven gaan; 4°. omdat in de gevallen, wanneer die geschillen bij den kantonregter moeten gebragt worden, de wet dit uitdrukkelijk zegt. (Art. 152 in verband met art. 125 B. R.; art. 395 B. W.).

Pag. 134. De schrijver zegt, dat bij prorogatie (art. 43 R. O.) de regtspleging moet geschieden overeenkomstig boek I, tit. 3, B. R. De wet leert dit nergens, en evenmin v. d. HONERT, op pag. 82 (welke schrijver hier aangehaald wordt).

Op deze wijze zou dan ook het geheele nut dier prorogatie (besparing van groote proceskosten) verloren gaan, omdat dan de zaak door procureurs, en naar haren aard summier of bij geschrifte zou moeten behandeld worden. Bij prorogatie, tit. 3, of de gewone wijze van procederen, zoo als de schrijver dit noemt, te volgen, zou onmogelijk zijn, daar bij het Kantongeregt geene procureurs bestaan. Eindelijk de wet zelve zegt het tegendeel, want het opschrift van tit. II, luidt: *bijzondere bepalingen betrek-*

kelijk de wijze van procederen voor den kantonregter, dus het zij de zaak bij dagvaarding, het zij zij op eene andere wijze wordt aanhangig gemaakt is die titel toepasselijk. (Verg. mede de woorden in art. 99 B. R. ten dage en ure tusschen partijen bestemd.)

Op pag. 151 wordt gesteld, dat een verweerder, kosteloos willende procederen, *daartoe zijn verzoek eenvoudig woordelijk moet voordragen op den dag der verschijning in judicio, ten gevolge der dagvaarding als hij tegenover den eischer staat.* Hiermede kunnen wij niet instemmen: 1°. kan dit verlof gevraagd en gegeven worden, in elken stand van het geding, want art. 855 B. R. zegt: de vergunning kan worden verleend door den regter bij wien het rechtsgeding moet worden aangevangen *of hangende is* (OUDEMANS EN DIEPHUIS, *Opmerkingen*, II, pag. 304); 2°. kan dit verlof niet *woordelijk*, maar moet het *schriftelijk* gevraagd worden; art. 871 B. R., alleen van toepassing bij den kantonregter in verband met het voorgaande art. 855 schrijft evenzeer aan den verweerder als aan den eischer het indienen van een verzoekschrift voor.

Op pag. 162, 211 en 264 worden de artikelen 129, 133, 148—151, 219—224, 228—236 B. R. bij art. 125 B. R. niet van toepassing verklaard bij de Kantongeregten aangehaald en ontwikkeld, niettegenstaande op pag. 202 en 210, de schrijver zelf het beperkende van art. 125 B. R. aanneemt. Hetgeen in het eene geval waar is, zal dit ook wel in het andere zijn. Dat de bij dit art. 125 opgenoemde en gene andere artikelen van toepassing zijn, blijkt daaruit, dat dit art. later ruimer is gesteld, dan bij de eerste redactie geschied was; terwijl, indien men den geheelen derden titel van toepassing had willen verklaren, die afzonderlijke optelling van sommige afdeelingen ware onnoodig geweest. Maar, hoor ik vragen, is in die gevallen de kantonregter dan niet,

de Arrondissements-Regtbank wel door de wet gebonden? Hoe vreemd dit schijnen moge, moeten wij toestemmend antwoorden. Die artikelen, voor zoo verre zij regelen van gewone proces-orde inhouden, zijn bij den kantonregter niet van toepassing, en behoeven mitsdien door partijen niet opgevolgd te worden.

Daarentegen zijn de beginselen van art. 129, 134 B. R. en zoo vele andere bij de kantongeregten daarom van toepassing dewijl die algemeene beginselen of definitiën ook dan waar zouden zijn bij de Regtbanken, wanneer zij daar niet expressis verbis waren voorgeschreven; zij zijn dit dus mede bij de Kantongeregten. Zoo ligt het regt om zijnen eisch te wijzigen of te verminderen, reeds opgesloten in art. 99 B. R., en om eene vordering bij het Kantongerecht te kunnen instellen dient men wel te weten, wat eene personele vordering is (art. 38 R. O.). Zoo is art 600 B. R. van toepassing, omdat het algemeen spreekt *van den regter*, en die verplichting tot verschijning voor den regter mede kan bestaan, wanneer het een geding bij den kantonregter geldt; art. 616 B. R. omdat het algemeen spreekt, zonder te onderscheiden, of het vonnis door eene Regtbank dan wel door een Kantongerecht is geweest; art. 624 B. R., omdat het voor de benoeming van scheidsmannen, den regter aanwijst, *welke bevoegd was geweest om kennis te nemen van het geschil, bijaldien het compromis geen plaats had gehad*; art. 800 B. R. omdat het niet onderscheidt, voor welken regter *het regtsgeding* hangende is.

Pag. 164. Er is nog eene wet, waarop de deurwaarder letten moet, daar zijne exploiten, volgens art. 3 der Wet van 21 Aug. 1816 *Staatsblad* n°. 34, geene andere berekeningen mogen inhouden, dan ingevolge het nieuwe stelsel van maten en gewigten, (Friesland 20 Mei 1846, W. n°. 710, Oudemans, *Opmerkingen*, II, pag. 191); hierbij behoort het Besluit van 16 Augustus 1823, dat het niet

geoorloofd is, benevens de nieuwe, eenige der oude benamingen te bezigen; dat het evenwel vrij staat de systematische benamingen daarbij te voegen.

Pag. 183. De bijzondere reglementen, bepalende de dagen en uren der teregtzittingen, zijn goedgekeurd bij Besluit van den Min. van Just., 9 Febr. 1839.

Pag. 192. De schrijver stelt, dat ook voor het vonnis de defaillant, wanneer hij voor den regter verschijnt, dat verstek kan doen opheffen. Doch hoe zal hij dit kunnen doen, wanneer de wederpartij hierin niet toestemt, ten zij op de gewone wijze, d. i., bij exploit houdende zijne middelen van verzet. Eene andere wijze kent de wet niet.

Pag. 210. Juist uit de bepaling van art. 106 B. R., als voor een bepaald geval (het getuigen-verhoor) voorgeschreven, volgt, dat in andere gevallen de tegenwoordigheid der wederpartij zonder dier toestemming niet voor betekening geldt, en dat evenmin de kantonregter bij elk ander soort van interlocutoir- of eind-vonnis, dag en uur tot voortzetting der zaak kan bevelen, omdat het al of niet voortzetten van een geding van partijen en niet van den regter afhangt. De eenige uitzondering hierop is gemaakt bij geregtelijke plaats-opneming, wanneer, blijkens art. 101 B. R., de regter mede dag en uur moet bepalen; hoe zouden partijen anders ook weten, wanneer deze door hem zal geschieden. — Doch moet dan elk vonnis betekend worden, en telkens eene hernieuwde oproeping der wederpartij tot voortzetting der zaak plaats hebben? Ja, wanneer uit zoodanig vonnis regten ten behoeve van de eene en verplichingen ten laste van de andere of wederpartij voortvloeijen (verg. art. 65 en 66 B. R.); de reden *besparing van kosten* kent de wet niet: de wederpartij wordt niet geacht een vonnis te kennen, noch is gehouden daaraan te voldoen, omdat zij bij de uitspraak is tegenwoordig geweest, dan wanneer de wet dit uitdrukkelijk zegt. De regtbank heeft geene bevoegdheid om

eigenmagtig op dag en uur door haar te bepalen de voortzetting eener zaak te gelasten; te minder dus kan men zoodanige bevoegdheid den kantonregter toekennen (1).

Doch de wet geeft eenen middenweg, die tot besparing van kosten leidt; zijn partijen bij de uitspraak van het vonnis tegenwoordig, zoo kunnen zij zelve bepalen, of zij al dan niet dadelijk de zaak willen voortzetten. Willen zij dit, zoo vragen zij hiervan acte, en bepalen overeenkomstig art. 99 B. R., om dadelijk of op eenen later door hen te bestemmen dag en uur voort te procederen.

Pag. 249 stelt de schrijver, dat het verzoek tot voeging of tusschenkomst geschied *mondeling*. Wij vermeenen evenwel, dat hiermede wel degelijk een verzoekschrift gevorderd wordt: 1°. omdat art. 286, bij art. 125 B. R. van toepassing verklaard, dit uitdrukkelijk voorschrijft; 2°. omdat partijen, ten einde te kunnen weten, of zij er zich al dan niet tegen verzetten zullen, met de gronden dier voeging en tusschenkomst te voren moeten bekend wezen, en voor dit onderzoek het oogenblik der teregtzitting te laat is (verg. art. 287 B. R.); 3°. omdat het verzoekschrift treedt in de plaats der dagvaarding, en daarbij dan ook woonplaats moet gekozen worden; 4°. omdat partijen vooraf moeten bekend zijn met de stukken, waarop de voeging of tusschenkomst berust, en het aanbod van afschrift dier stukken tegelijk met het verzoekschrift moet beteekend worden. Een mondeling verzoek kan dan alleen voldoende zijn, wanneer partijen in die voeging en tusschenkomst toestemmen, en mitsdien de dag en het uur van verschijning tusschen allen bestemd is (art. 99 B. R.).

Op pag. 267 had melding moeten gemaakt worden van de makelaarsboeken, waarvan de regter mede de openlegging kan bevelen (art. 67 K.).

(1) Verg. Amst. 4 Jan. 1839. *Bijbl.* 1842, p. 753. Maastricht 24 Febr. 1848, *Bijbl.* 1848, p. 602.

Pag. 294 stelt de schrijver, dat, wanneer de conventionele en de reconventionele eisch beide eene vordering van summieren aard tot onderwerp hebben, de regter geene splitsing kan bevelen. Hieruit volgt, dat die vorderingen bij den kantonregter nimmer voor splitsing zouden vatbaar zijn, want bij de Kantongeregten zijn geene andere vorderingen, dan die van summieren aard bekend. Het legendeel is waar. Het splitsbare dier vorderingen hangt daarvan af, of de eene vroeger dan de andere kan afgedaan worden, d. i. dat de eene wel, de andere niet in staat van wijzen is. Dit en niet anders stelt het door den schrijver aangehaalde vonnis, dat evenwel niet in D. IV, maar in D. VI van het *R. Bijbl.* gevonden wordt. Even als op pag. 198 spreekt de schrijver hier over procedure bij geschrifte, niet bedenkende, dat deze bij den kantonregter onbekend is. (Verg. art. 252 en 99 B. R.).

Uit hetgeen de schrijver op p. 295 stelt, schijnt te volgen, dat hij in het vonnis op straffe van nietigheid vermelding der voornamen wil. De wet zegt dit niet. *Naam* beteekent in onze wet alleen geslachtsnaam. (Verg. artt. 63, 67—69, 107 B. W.). Daar nu bij de dagvaarding de verweerder moet weten, door wien hij gedagvaard is, wordt in dit geval alleen de vermelding der voornamen gevorderd. In art. 52 staat *namen* en in art. 5 B. R. *naam*, omdat in het eerste van twee partijen (eischer en verweerder), in het tweede slechts van eene (den eischer) de rede is.

Op pag. 300 had moeten vermeld zijn art. 8 der wet van 3 Oct. 1843, *Staatsblad* n°. 47, waarbij het aan regters op eene boete van f50. voor elke overtreding, en gehoudenheid tot betaling der boeten en regten, verboden is om op stukken niet van behoorlijk zegel voorzien, vonnis te wijzen, regt te doen of te besluiten, acten op te maken, enz. behoudens de in de bij die wetten opgenoemde uitzonderingen. — De schrijver handelt hier verder over het eind-

vonnis; daar dit werk een handboek voor kantonregters is, hadden wij hier of op pag. 296 onder n°. 3 eene uiteenzetting verlangd, hoe het dictum van den regter moet ingerigt zijn; wat ontzegging, wat niet-ontvankelijkverklaring van den eisch, enz is. Gedeeltelijk heeft de schrijver hierover gehandeld op pag. 247.

Pag. 326. Nog geldende schijnt de wet van 27 Oct. 1796 (FORT. I, p. 297) volgens welke: «Il est défendu sous peine de 300 livres d'amende à tous greffiers de délivrer et à tous huissiers de mettre à exécution aucun jugement rendu contre des défenseurs de la patrie et autres citoyens de service aux armées, si le jugement de réception de la caution n'est point joint au jugement de condamnation.»

Pag. 361. Stelt de schrijver in navolging van DE PINTO (R. O. pag. 187) dat de handelingen der kantonregters, als: bepaling der zekerheid, die een voogd of curator zal moeten geven, de in zekere gevallen vereischte toestemming van den kantonregter tot het aangaan van een huwelijk, vatbaar zijn voor cassatie. Doch hij voegt daar niet bij hetgeen DE PINTO t. a. p. mede stelt, en waarop het hier voornamelijk aankomt, dat de *conditio sine qua non* over de ontvankelijkheid eener voorziening in cassatie is, dat het vonnis, waartegen men opkomt, zij geweest in het hoogste ressort; terwijl men niet ontvankelijk is in cassatie tegen een vonnis in eersten aanleg geweest, wanneer men alleen in hooger beroep kan komen. Hetzelfde zal ook voor de handelingen des kantonregters gelden, en nu schrijven de art. 96 en 398 B. W. bepaaldelijk in de bovengemelde gevallen hooger beroep voor, en is mitsdien daar de cassatie uitgesloten.

Pag. 364 wordt gezegd, dat een vonnis des kantonregters kan worden vernietigd wegens verzuim in de vormen, die op straffe van nietigheid zijn voorgeschreven, b. v. omdat het de gronden niet inhoudt waarop het is

gewezen. Dit is onjuist; om geene andere dan de in art. 99 R. O., tweede lid, opgenoemde redenen kunnen de vonnissen des kantonregters vernietigd worden; daarenboven het niet vermelden der gronden is nergens op straffe van nietigheid voorgeschreven. (Verg. DE PINTO, *R. O.* pag. 192 en 195.)

Op het einde van dit tweede Hoofdstuk vragen wij, waarom niet gehandeld: 1°. over het decreet van 23 en 24 Julij 1793 (ROND. III, pag. 90) relatif à l'organisation des Postes et Messageries, alwaar bij art. 61 bepaald wordt: «Les plaintes et contestations qui pourront s'élever entre les particuliers et la régie seront décidées sur le champ par les juges de paix des lieux, contradictoirement avec les préposés de la régie, sauf l'appel sur lequel il sera prononcé sur simples mémoires, sans procédures et sans frais» (Verg. art. 96 K.); 2°. over art. 8 en 9 van het decreet van 5 Sept. 1810 (ROND. II, p. 543), contenant des dispositions à réprimer la contrefaçon des marques, que les fabricans de quincaillerie et de coutellerie sont autorisés à mettre sur leurs ouvrages.» En wordt alsdan bepaald: «La saisie des ouvrages dont la marque aurait été contrefaite, aura lieu sur la simple réquisition des propriétaires de cette marque: — les officiers de police renverront les parties devant le conseil de prud'hommes, — s'il n'y a en point, le juge de paix du canton prendra connaissance de l'affaire. Il entendra d'abord les parties et leurs témoins; il prononcera ensuite son jugement, qui sera mis à exécution sans appel ou à la charge de l'appel, avec ou sans caution» etc. Waaruit volgt, dat deze beide bepalingen zijn afgeschafft. 3°. Over het verzet tegen dwangschriften uitgevaardigd wegens plaatselijke belastingen, waarvan de kantonregters kennis nemen in het laagste ressort tot eene somma van *f* 50 en behoudens hooger beroep, welke het bedrag van het betwiste regt moge zijn, (art. 5 en 6 der wet van 29

April 1819, *Staatsbl.* n°. 15), terwijl over het al dan niet in debet registreren der vereischte stukken, art. 7, 6, 8, § 1, n°. 35, 49 en 50 der wet van 22 Frim. VII en de Besl. 22 Febr. 1825 en 20 Jan 1831 van toepassing zijn. (Circ. 18 Sept. 1844). 4°. Over de wijze, waarop de zekerheid om tot het bij voorraad ten uitvoer leggen van een vonnis te kunnen overgaan moet gesteld worden, of zij bij deurwaarders-exploit kan gesteld, dan wel bij acte van procureur moet aangeboden worden? Evenmin geeft dit Handboek, hetwelk mede voor deurwaarders geschreven is, eenige inlichting, hoe zij een vonnis executeren moeten.

Bij Hoofdstuk III, handelende over de extra-judiciële werkzaamheden des kantonregters, moeten wij onze bevreemding te kennen geven, waarom niet hier, maar op pag. 153, onder de regtsvordering, waar het niet te huis behoort, gehandeld is over het armenrecht bij extra-judiciële werkzaamheden.

Hier moest nog melding gemaakt zijn van de volgende wetten en verordeningen, die toch alle in een Handboek niet te vergeefs moeten gezocht worden. Volgens art. 5 Besl. 1 Dec. 1813 *Stbl.* n°. 3, moeten de justitiële zaken in de Nederduitsche taal behandeld worden; Besl. 28 Aug. 1829 zegt, dat alle ambtenaren, bevoegd tot het verlijden van authentieke acten, verplicht zijn om, wanneer partijen in de bij dat besluit opgenoemde gevallen dit verlangen, die acten in eene andere, dan de Nederlandsche, mits hun bekende taal te verlijden. Bij Besl. 19 Nov. 1816 in verband met de Circ. Hoog Geregts-hof 22 Febr. 1817 en Proc. Gen. 27 Dec. 1828 is het verboden, om in vonnissen en andere authentieke stukken eene andere dan de nieuwe munttaal en berekeningen te gebruiken; welke verordeningen, als niet regelende het Nederlandsche muntwezen, niet kunnen geacht worden door art. 24 wet van 26 Nov. 1847 *Stbl.*

n°. 49 afgeschaft te zijn. Bij Besluit 26 Jan. 1822 *Stbl.* n°. 1, is bevolen om in de acten te omschrijven, de adellijke titels of qualiteiten waarmede iemand door den Koning begiftigd is; en verboden eenige titels of qualiteiten toe te kennen aan personen, welke daarmede door den Koning niet begiftigd zijn. Eindelijk verbiedt de *Circ. Proc-Gen.* 27 Junij 1827, iemand in eenige acte eene qualificatie (b. v. van Joodsch koopman) te geven, die niet tot den persoon, maar tot diens godsdienst betrekking heeft.

Op pag. 379, 426, 465, 482 enz., haalt de schrijver verscheidene decisiën van den Min. van Financiën aan tot bewijs, wanneer verzegelingen, benoemingen van voogden enz. ambtshalve of ten verzoeke van personen geschied, in debet voor zegel gevisceerd worden; en zegt op pag. 379, dat de volmagten overeenkomstig art. 389 B. W. *in elk geval* op behoorlijk zegel moeten geschreven worden. De schrijver vergat, dat al die decisiën door de wet van 3 Oct. 1843 *Stbl.* n°. 47 art. 27 n°. 10 en 12 zijn afgeschaft; dat de processen-verbaal van verzegeling nu niet anders dan op gezegeld papier kunnen geschreven worden; dat de benoeming van voogden en de andere acten, mitsgaders de volmagten, zijn vrij van zegel, mits van het onvermogen der betrokken personen blijke uit een getuigschrift, afgegeven door het bestuur hunner woonplaats; welk stuk niet behoeft aan de minuut gehecht worden, mits van het getuigschrift op de stukken melding gemaakt worde. (*Res. Min. van Fin.*, 9 Sept. 1846). — In andere gevallen, b. v. bij verzegeling ambtshalve, of wanneer van dat onvermogen niet blijkt, zal de ontvanger, op eene daartoe door den kantonregter gedane aanvraag, aanwijzende de zaak, de acte en de betrokken personen, dezen de regels verschaffen (*Circ. Min. van Just.*, 27 Junij 1844).

Op pag. 377 stelt de schrijver en o. i. te regt, dat de kantonregter en niemand anders veroordeelt tot de

boete bedreigd bij art. 389 B. W. Doch hij stelt tevens dat die veroordeeling *in de vergadering* zal geschieden: hiermede kunnen wij niet instemmen, omdat die uitspraak altijd zal zijn een vonnis tot veroordeeling en mitsdien op de terechtzitting met open deuren moet uitgesproken worden (art. 156 Gr.). O. i. dus zal de Kantonregter de bloedverwanten ter terechtzitting moeten doen oproepen; hetwelk niet belet, dat hij de vergadering, waarover de voorgedij geraadpleegd wordt, later met gesloten deuren houde.

Pag. 406. Er bestaat verschil van gevoelen wanneer de Kantonregter ambtshalve kan handelen, wanneer niet; zoo stelt de schrijver hier, dat de kantonregter ambtshalve eene weduwe kan voor zich roepen, ten einde van haar te weten, of zij al dan niet zwanger is; opdat hij dan in de gelegenheid zij, over de ongeboren vrucht eenen *curator ventri* te benoemen. Wij zijn het met den schrijver en *Diernuis* eens, dat in dat geval eene ambtshalve benoeming door de wet toegelaten wordt; doch begrijpen dan niet, hoe men hem de magt kan ontzeggen, ambtshalve eenen toezienden voogd te benoemen, zoo als de schrijver op pag. 436 mede met *Diernuis* doet. Men zet op den voorgrond, dat den kantonregter eene uitgestrekte magt is gegeven, welke hij ook ambtshalve uitoefent; die magt is hem dan gegeven in het belang der minderjarigen, ten einde deze niet, omdat hunne wettige of benoemde vertegenwoordigers stil zitten in hunne belangen benadeeld worden. Daarom bepaalt dan ook art. 417 B. W., dat de benoeming van eenen voogd geschiedt *ambtshalve*; en naar dit art., en mitsdien naar deze wijze van benoemen, verwijst art. 403 B. W. wanneer het zegt, *dat de benoeming van den curator over de ongeboren vrucht, geschiedt op de wijze als ten opzichte der benoeming van voogden is voorgeschreven*. Wanneer dus hier, waar het de benoe-

ming van eenen *curator ventri* geldt, die later van regtswege toeziende voogd wordt, de kantonregter ambtshalve kan handelen, dan zie ik geene gegronde reden, waarom gelijke magt hem niet toegekend kan worden, ten einde over de reeds geboren kinderen eenen toezienden voogd te benoemen. En dit te minder, wanneer ik in art. 422 de slotwoorden van art. 403 eerste lid terugvind, te weten: *in elke voogdij zal een toeziende voogd door den kantonregter worden benoemd op de wijze als bij de vijfde afdeeling is voorgeschreven*; en wordt dus daar mede naar art. 417 B. W. verwezen. Even zoo wordt bij art. 424, in verband met art. 417 B. W., den kantonregter de bevoegdheid toegekend, ambtshalve eenen toezienden voogd te benoemen. — Men wil eerst de strafbepaling van art. 423 B. W. toegepast hebben, den voogd uit de voogdij ontzetten, en aldus eenen omweg maken; doch die strafbepaling, waarmede de nalatigheid van den langstlevenden der ouders of des testamentairen voogds bedreigd wordt, kan niets ontnemen aan de magt bij art. 422 in verband met art. 417 B. W. den kantonregter toegekend om te dezen ambtshalve te handelen. Daarenboven art. 423 B. W. zegt niet, dat die nalatige voogden *zullen*, maar dat zij *kunnen* ontzet worden. Uit dit alles volgt o. i., dat de kantonregter ook ambtshalve den toezienden voogd kan benoemen. — Zoo zijn wij het met den schrijver evenmin eens, wanneer hij, mede in navolging van Diephuis, op pag. 481 den kantonregter de bevoegdheid toekent om ambtshalve hypotheekstelling te bevelen (1). Hij vindt daarvoor grond in de woorden *de kantonregter bepaalt* enz.; doch zoo zegt men ook de kantonregter *doet witspraak, vonnist*: daarom kan hij dit nog niet ambts-

(1) Hetzelfde geldt van hetgeen de schrijver op pag. 484, 495 en 533 zegt, waar hij mede den kantonregter eené magt tot ambtshalve handelen toekent, welke de wet niet geeft.

halve doen. Juist omdat de wet dit woord slechts in enkele gevallen gebruikt, volgt, dat hem die magt in andere ontzegd is (1). Den toezienenden voogd is het bij art. 428 B. W. opgedragen, toe te zien, dat de voogd aan deze verplichting voldoe; niet den kantonregter. Nog minder dus kunnen wij instemmen met hetgeen op pag. 432 geleerd wordt, dat de kantonregter den benoemden voogd, die weigerachtig is den eed af te leggen, daartoe bij deurwaarders exploit moet oproepen; daar de verplichting om in dit geval de afzetting van den voogd te vragen bij art. 430 B. W. uitdrukkelijk den toezienenden voogd wordt opgelegd.

Pag. 420 wordt gesproken over de voogdij van regenten van een gesticht: hierover hebben wij op eene andere plaats gehandeld, waarhenen wij dus kortheidshalve verwijzen (*Ned. Jaarb. X*, pag. 407).

Pag. 432 stelt de schrijver, dat alleen de voogden, benoemd volgens art. 413 B. W., verplicht zijn, den eed af te leggen. In verband met hetgeen door hem gezegd is op pag. 412, volgt, dat eene moeder na haar tweede huwelijk, op nieuw tot voogdesse aangesteld, den eed moet afleggen.

Pag. 442. De schrijver stelt, dat, daar art. 28 C. P. niet in onze wetgeving is opgenomen, de langstlevende der ouders, tot eene onteerende straf veroordeeld, geen voogd over zijne kinderen kan zijn, *omdat dit art. in onze nieuwe wetgeving niet is opgenomen, en de wetgever, zoo hij dit art. niet had willen afschaffen, het stellig zou opgenomen hebben.* Wij erkennen, dit art. behoort in het Burg. Wetb. en niet in den Cod. Pén. te huis; doch hieruit volgt niet, dat het is afgeschaft. Wat toch stelt de schrijver tien regels later? *dat zoo lang de Code Pénal hier kracht heeft, de bepaling van art. 335 van hetzelfde gelden moet.* Om dezelfde reden,

(1) Artl. 413, 1118 B. W. 660 B. R.

zullen dan artt. 28 en 42 C. P. nog geldende zijn (1). De schrijver is in lijnregten tegenstrijd met zich zelve.

Bij de voogdijen had de schrijver moeten handelen over art. 13 B. W., volgens hetwelk nog steeds acten van adoptie kunnen uitgebragt worden door hem, die op eene wettige wijze vóór 1838 officieuse voogd is geworden.

Op pag. 450 en 453 wordt geoordeeld, dat, wanneer de kantonregter in de gevallen, omschreven bij art. 476 en 481 B. W., de bloedverwanten des minderjarigen hoort, art. 388 B. W. niet van toepassing is, omdat dit art. beperkt wordt tot de titels van voogdij en curatele. Is dit waar, dan is onjuist, hetgeen op pag. 322 geleerd wordt, dat bij een verhoor van bloedverwanten overeenkomstig art. 95 B. W., art. 388 wel van toepassing is; dezelfde reden geldt ook daar. — Uit den aanhef van art. 388 blijkt, dat het buiten voogdij en curatele nergens verplichtend is, noch voor de belanghebbenden, noch voor den kantonregter. Daarentegen zal art. 389 B. W. (en dat gaat de schrijver op pag. 450 en 453 met stilzwijgen voorbij), hoewel mede in denzelfden titel gesteld, ook bij art. 95, 476, 481 en 552 B. W. kunnen toegepast worden. Art. 389 toch spreekt algemeen en is dus toepasselijk *telken reize*, wanneer bloedverwanten gehoord moeten worden. Niemand toch moet straffeloos kunnen wegblijven, wanneer de regter op grond der wet zijne verschijning gelast; en dit te minder, wanneer die verschijning gelast wordt in het belang van onmondigen.

Pag. 480. Zijn door art. 450 B. W. afgeschafte bepalingen van art. 3, 9 en 13 der wet van 14 Jan. 1815, *Stbl. no. 4*, houdende bepalingen op de inschrijving van kapitalen in het Grootboek der Nat. schuld? volgens welke de vrederegters op hunne verantwoordelijkheid zullen toezien, dat bij boedel-beschrijvingen, scheidingen, enz. de certificaten vervangen worden door inschrij-

(1) De schrijver handelt wel over art. 28 maar niet over art. 42 C. P.

vingen op het Grootboek, en wel uiterlijk binnen drie maanden nadat de boedel zal zijn gescheiden enz., terwijl de voogden enz. die hiermede strijdig bandelen, in privé zullen verbeuren eene boete gelijk aan een vierde van elk dusdanig niet ingeschreven kapitaal. Men ziet: deze art. straffen de vrederegters, voogden, enz.; art. 450 B. W. daarentegen den toezienden voogd, terwijl deze bepalingen geenszins met die van het B. W. in strijd zijn.

Hetgeen de schrijver zegt op pag. 510 van het zegel, dat de kantonregter bij verzegelingen moet gebruiken, is onjuist. Het daar aangehaalde besluit komt hier niet te pas. Volgens het decreet 29 Vent. an XIII, moet hem dit zegel of cachet door de Regering verstrekt worden; doch is bij art. 33 Besl. 11 Dec. 1813 bepaald, dat hij bij provisie van zijn eigen cachet gebruik zal maken. Velen doen dit dan ook nog bij provisie! — Bij verzegelingen komen nog in aanmerking de volgende wetten en verordeningen: 1°. *Loi relative aux scellés opposés après le décès des citoyens dont les défenseurs de la patrie sont héritiers*, van 11 Vent. an II, en de daarbij behoorende *Loi add.* van 16 Fruct. an II (*ROND. I*, pag. 213 en 218), welke, volgens hetgeen DALLOZ zegt nog van kracht zijn. (*DALLOZ, Nouv. Ed. in voce absent*, n°. 730—739). 2°. *Décret impérial sur la conservation et administration de biens que possède le clergé dans plusieurs parties de l'Empire*, van 6 Nov. 1813, art. 7, 16—19, 37, 39 en 46. 3°. *Besl. 11 Jan. 1815, Reglement voor de Garnizoensdienst*, art. 336—340, in verband met eene *Circ. Proc. Gen.* 27 Junij 1839. 4°. *Loi 11 Août 1792, concernant les poursuites relatives aux décès, faillites, évasion ou abandon des fonctions des receveurs, trésoriers ou payeurs* (*ROND. IV*, pag. 94) Welke verordeningen bij voorkomende gevallen derhalve nog zullen moeten nageleefd worden, hoewel zij gedeeltelijk in onbruik zijn geraakt.

Op pag. 548 leert de schrijver te regt, dat alleen

onderhandsche en geene notariële boedelschrijvingen behoeven beëdigd te werden. Het tegendeel schijnt hij evenwel op pag. 489, reg. 8 v. o. begrepen te hebben. Hier moest melding gemaakt zijn van de circ. min. v. Just. 3 Nov. 1845, dat die inventarissen alleen op zegel en niet uithoofde van onvermogen op ongezegeld papier mogen geschreven worden.

Pag. 559. De vraag of de kantonregter, indien hij eene boedelscheiding een vader een tegenstrijdig belang heeft met zijn kind, eenen deelvoogd kan benoemen, is meermalen geopperd. De beslissing dier vraag hangt daarvan af, 1°. of door het woord *bewindvoerder*, in art. 1118 B. W. alleen kan verstaan worden de onzijdige persoon, welke ingevolge art. 1117 B. W. door de regtbank benoemd is, dan mede ieder ander soort van bewindvoerder. Indien alleen de eerste bedoeld wordt, dan zal de kantonregter daar aangewezen zijn om de beslissing der regtbank te verbeteren; doch dit zal eigenlijk een *casus non dabilis* zijn, omdat de regtbank bij de benoeming van dien onzijdigen persoon er wel op zal moeten letten, of hij wezenlijk *onzijdig* is. O. i. moet het art. dus in laatstgemelden zin opgevat worden, en daar bij art. 363 de vader van een kind mede bewindvoerder genoemd wordt, zal art. 1118 B. W. toepasselijk zijn, wanneer een vader en zijn kind bij eene scheiding een tegenstrijdig belang met elkander hebben. 2°. Of stelt art. 365 B. W. eene uitzondering daar op art. 1117 B. W., wanneer het eerste voorschrijft, dat *in alle gevallen*, waarin de vader een tegenstrijdig belang heeft met zijne minderjarige kinderen, *laatstgemelden worden vertegenwoordigd door eenen bijzonderen curator, daartoe door de Arrondissements-Regtbank te benoemen*? Eene wet is nergens zoo gebiedend of zij geeft dikwijls uitzonderingen op de regels, welke zij vroeger verordende. Art. 365 B. W. was wet en regel in 1838; art. 1118 B. W. is voor een

speciaal geval (boedelscheiding) in 1843 gemaakt, en heeft dus gedeeltelijk art. 364 afgeschaft, of liever eene uitzondering op den algemeenen regel van dit art. daargesteld. Hieruit blijkt, dat wij met den schrijver niet instemmen, maar wel degelijk den kantonregter de bevoegdheid toekennen, om ambtshalve eenen deelvoogd te benoemen voor het kind, dat bij boedelscheiding een tegenstrijdig belang met zijnen vader heeft. Het tegendeel zou tot vermeerdering van kosten leiden, iets wat juist de wet van 1843 heeft getracht te vermijden.

Op pag. 597 had nog over art. 816 B. R. gehandeld moeten worden.

Op pag. 579 en 610 handelt de schrijver over verkooping van met hypotheek bezwaard onroerend goed en stelt, dat bij die verkooping de griffier niet behoeft tegenwoordig te zijn. Daar wij over dit punt en in het algemeen over de bevoegdheid en verpligtingen des kantonregters bij die verkooping elders (*Themis IX, n°. 4*) gehandeld hebben, kunnen wij volstaan daarhene te verwijzen. Wij vermeen en dan ook nog, dat de griffier wel degelijk mede bij die verkooping moet tegenwoordig zijn.

In het vierde Hoofdstuk handelt de schrijver over de werkzaamheden den kantonregters opgedragen bij art. 60 T. W., waaronder hij, hetgeen hoogst bevreemdend is, mede schijnt te begrijpen, die handelingen, welke bij sommige wetten na 1838 hun zijn opgedragen. Behalve de door hem opgenoemde werkzaamheden en aangehaalde verordeningen komen hier nog in aanmerking: 1°. art. 16 der wet van 27 Dec. 1817 (St. n°. 37, bepalende dat, wanneer de deskundigen, benoemd tot waardering van onroerend goed, niet overeenstemmen, de kantonregter eenen derden deskundige zal benoemen. Op grond van dit art., in verband met artt. 224 en 228 B. R. worden de deskundigen beëdigd voor den kantonregter, en zullen zij daar overeenkomen, omtrent dag en

uur, waarop zij tot de taxatie zullen overgaan; 2° Ge-
lijke wijze van handelen is voorgeschreven bij art. 17,
18 en 19 der wet van 22 Frim. an VII in zake van regis-
tratie (ROND. III, p. 210); 3° bij verschil tussehen de
eigenaars en de ingenieurs over de noodzakelijkheid van het
al of niet sluiten eener mijn, zullen er drie deskundigen
benoemd worden, van weêrszijde één, en de derde door
den vrederegter (art. 7, Decreet 3 Jan. 1813 (FORT. III,
p. 426); 4° art. 58 der wet van 22 Frim. an VII, dat
de ontvangers der registratie geene extracten uit hunne
registers mogen afgeven ten behoeve van derden, dan
op bevel des vrederegters; 5° Bij art. 3 en 4, Tit. IX,
in verband met art. 9, Tit. IV, wet 29 Sept. 1791, sur
l'administration forestière (ROND. III, p. 461), zijn de
werkzaamheden des vrederegters voorgeschreven, wan-
neer door veldwachters vee geschut is, en de eigenaars
dat vee al dan niet terugvorderen; 6° bij art. 7, Tit II,
der wet van 6 Oct. 1791 (ROND. III, p. 490), is hun
opgedragen de door de bij die wet strafbaar gestelde
daden veroorzaakte schade te waarden of daartoe des-
kundigen te benoemen; 7° bij art. 3° der wet van 19
Julij 1793, in verband met art. 1 der wet van 25 Prair.
an III, is hun opgedragen om, ter requisitie en ten voor-
deele der schrijvers, teekenaars, enz., of hunner erfge-
namen en regtverkriggenden, de, zonder het uitdrukkelijk
verlof dier personen, gedrukte en gegraveerde werken
in beslag te nemen, welke bepalingen door het besluit
van den 24 Jan. 1814 St. n°. 17 en de wet van 25 Jan.
1817 St. n°. 5, m. i. zijn afgeschaft.

Bij § 2, over de beëdiging van onderscheidene amb-
tenaren handelende, komen nog in aanmerking: Arr. 7
Brum. an IX (ROND. III, p. 15) «Nul ne pourra remplir
les fonctions de peseur, mesureur et jaugeur sans prêter
le serment de bien et fidèlement remplir ses devoirs; ce
serment sera reçu — devant le juge de police du lieu;

Art. 23 der instructie voor de opzieners der jagt, volgens welke zij den eed op die instructie voor den kantonregter afleggen. — Bij § 10, handelende over de wet van 29 Maart 1833 (St. n°. 4) *op het personeel*: Resol. Min. Fin. 23 Maart 1833, art. 4, bepalende den eed, welchen de schatters zullen afleggen. Bij § 11, art. 1 Instr. Min. v. Fin. 18 Aug. 1845, waarbij de eed is voorgescreven, dien de deurwaarders der directe belastingen volgens art. 19 no. 2 der wet van 22 Mei 1845 (St. n°. 22), in handen des kantonregters moeten afleggen. Bij de vermelding van art. 17 dier wet had wel mogen gezegd worden wat *zeer gewigtige redenen* zijn, waarom de kantonregter magtiging tot inlegering kan weigeren, b. v. wanneer wegens dezelfde schuld reeds dwangbevel is uitgevaardigd. — § 12. Art. 15 der wet van 26 Dec. 1833 (St. n°. 72), is bij art. 17 en 18 nog in andere gevallen van toepassing verklaard. — Bij § 13, handelende over de wet van 14 Maart 1819, St. n°. 12, had nog moeten melding gemaakt zijn van een K. Besl. van 29 Oct. 1823, volgens hetwelk bij de overlevering der verklaring van eigendom of der reederscedullen, *altoos*, ook wanneer de overlegging van het laatste koopcontract voldoende is, de belanghebbende moet vertoonen den oorspronkelijken bijlbrief, gesterkt door eene daarop gestelde verklaring van het bestuur der gemeente, waar het schip gebouwd of van stapel geloopt is. Zoo niet, dan zal de regter hem niet toelaten tot het afleggen van den eed, maar verwijzen naar den directeur der directe belastingen, in wiens directie het vredegeret gelegen is. — Wanneer zoodanige bijlbrief wordt overgelegd, zal aan den voet der aantekening, uit kracht van art. 7 der wet van 14 Maart 1819 op de reederscedul te stellen, nog vermeld worden: « Volgens den vertoonden bijlbrief, voorzien van de bevestigende verklaring van het gemeentebestuur te — in dato —, is het in hoofd

dezes gemelde schip gebouwd en van stapel geloopen ,
in den jare — bij — .

Behalve de bij deze wetten en verordeningen opge-
noemde werkzaamheden, zijn hem dikwijls nog vele andere
bij provinciale en gemeentelijke reglementen en keuren
opgedragen. Ook kan gevraagd worden, of art. 12 en
13, decreet van 22 Jan. 1813 en art. 11, wet van 18
Dec. 1790 (FORT. I. p. 131), regelende de wijze van af-
koop van renten, gevestigd op onroerende goederen van
minderjarigen, nog van kracht zijn. Eindelijk merken wij
nog aan op p. 637 dat, wanneer overeenkomstig art.
23 en volg. K. inschrijving ter griffie plaats heeft der
acte, waarbij eene vennootschap is aangegaan, geene
acte van depôt der voorwaarden behoeft te worden op-
gemaakt. Circ. Min. v. Just. 24 Febr. 1842.

VOORBURG.

G. B. EMANTS.

*Kerkelijke wetten voor de Hervormden in het
Koningrijk der Nederlanden. Verzameld en met
aanteekeningen voorzien door C. HOIJER, predi-
kant te Zaltbommel. = Een ele kenne sine regh-
ten, maer een ele kenne ooc sine plighden. =
Zaltbommel bij JOH. NOMAN EN ZOON. 1846. 8°.*

Geen deel des regts welligt, dat sints geruimen tijd
bij ons in het algemeen zoo verwaarloosd was als het kerk-
regt der hervormden. Getuigde dat feit van bedroefelijke
onverschilligheid? Of zoo geen belang wordt gehecht in
de regten der kerk, zal dan de belangstelling hoog zijn
in wat in de kerk geleerd en gedaan wordt?

Voor al in een land als het onze, dat als tusschen twee

groote gezindten gedeeld is, is onbekendheid met kerkregt en kerkelijke instellingen over het algemeen zeer te betreuren. Hoe menig feit ware niet tot stand gekomen bij voldoende kennis van eigen kerkregt, hoe menig scheef oordeel en vrees voor vermeende aanmaling achterwege gebleven bij juiste kennis van inrigting en regt van anderen?

De laatste jaren hebben begonnen eenige verandering daarin aan te brengen. Bij eene groote menigte evenwel is het nog een onbekend terrein.

Weinig in aantal waren de geschriften die bij de beoefening van het kerkregt leiden konden. Vooral de bron was voor de meesten ontoegankelijk. De verzameling der kerkelijke wetten en reglementen, bekend als het *Handboek voor Hervormde Predikanten en Kerkeraadsliden* van G. VAN DER TUUK, was te kostbaar om voor ieder bereikbaar te zijn. Voor het dagelijksch gebruik, getuigt de verzamelaar zelf, dat het thans te uitvoerig is. Was het werk ook wel opgezet met het oog op de *gemeente*, en niet veeleer voor de leden der kerkelijke *regering*? Niettegenstaande dus het bestaan dier verzameling, was er gemis aan een gebruikelijk handboek, waarin gevonden werd wat hem noodig is, die uit de bron zelf kennis van het kerkregt der hervormden wil putten. Aan die behoefte heeft de heer HOLZER willen voldoen, en voldaan tevens door het geschrift, dat aan het hoofd dezer regelen staat vermeld.

In twee deelen is de bundel gescheiden, waarvan het *eerste* bevat 1° het algemeen reglement voor het bestuur der Hervormde Kerk van 7 Januarij 1816, in de Instructie voor de Algemeene Synodale Commissie van 20 Julij 1844; 2° de overige algemeene reglementen; 3° de provinciale reglementen, en 4° de reglementen voor de Protestantsche gemeente van Veenhuizen en van de Ommerschans. Het *tweede* geeft de wetten en besluiten, die niet

bij de reglementen zijn opgenomen, en hier geraangschikt zijn onder vijf hoofden, als van de kerkelijke besturen in het algemeen, elk kerkbestuur in het bijzonder, kerkelijke gemeenten en personen, kerkelijke vierdagen en plegtigheden, kerkelijke geldmiddelen en goederen.

Vóór alles wordt ter inleiding een overzicht gegeven der voornaamste oud-Nederlandsche kerkordeningen; gevolgd door het, met aantekeningen voorziene, zesde hoofdstuk der Grondwet, als de regeling « der wederzijd-sche betrekking van den nederlandschen staat en het hervormd kerkgenootschap.»

Die hier alleen eene bijeenzameling zoekt van de kerkelijke reglementen en verordeningen, zal meer vinden. Aangenaam zal hij verrast zijn door inleidingen, die enkele voorname stukken voorafgaan, en vooral door de aanmerkingen, waarmede de schrijver vele bepalingen heeft toegelicht.

Het is het doel van dit opstel, over een werk als het tegenwoordige, niet in de beschouwing te treden der, door de daarin verzamelde voorschriften en bepalingen gemaakte inrigting des hervormden kerkgenootschaps, noch naar de juistheid van elke door den Heer HOIJER opgeteekende bedenking of verklaring een onderzoek in te stellen. Beiden zouden mij te ver heen voeren, wilde ik geen grond tot eene beschuldiging van oppervlakkigheid geven. Ik bepaal mij dus tot de eenvoudige aankondiging dezer verzameling, welker algemeen gebruik getuigenis aflegt van den hoogen prijs, waarop zij teregt door velen wordt geschat.

G. M. VAN DER LINDEN.

Handleiding voor voogden en toeziende voogden
door A. SMIT Gz., Candidaat-Notaris. — Amsterdam,
J. C. SPIJKER Az., 1848.

Dit boekken houdt, volgens den titel in: «*eene handleiding voor voogden en toeziende voogden.*»

De schrijver was van oordeel, dat het vervaardigen van zulk eene handleiding «*een arbeid wezen kon, welks vruchten niet onwelkom zouden zijn,*» en schreef: «*om in eene (volgens zijn gevoelen), bestaande behoefte te voorzien.*»

Het doel des schrijvers was kennelijk niet, eene regsgeleerde beschouwing, uitlegging, verduidelijking, of hoe men het noemen wil, van de bepalingen betrekkelijk voogdijen te leveren; — hij schreef, d. i., hij compileerde, voor voogden en toeziende voogden, en wel alleen voor de zoodanigen, die, tot de oningewijden behoorende, het wetboek niet steeds in handen hebben, of wel, dit bij de hand hebbende, er niet in weten te zoeken, immers niet te vinden wat zij zoeken, misschien ook voor hen, die liever een doorlopend verhaal dan een artikelsgewijs geschreven wetboek lezen. Zulken zijn er.

Men zou den S. onregt doen, indien men zijne zamenstelling onbepaald afkeurde; zij is naauwkeurig en in geleidelijke orde uit de wet geput. Wij zijn niettemin zoo vrij het nut in twijfel te trekken van zulke soort van boeken, die den onkundige meer van den wal in de sloot helpen, dan hem den weg wijzen in eene wetenschap, die hij toch niet begrijpt. Om regsgeleerde te zijn, wordt iets meer vereischt, dan een wetboek of een daaruit nageschreven handboek te kunnen lezen.

In vier hoofdstukken is een en ander vermeld in de volgende §§. *Minderjarigheid*, — regten en verplichtingen van minderjarigen, — *Ouderlijke magt*, —

Voogdij, — ouderlijke voogdij, — voogdij door vader of moeder opgedragen, — voogdij door den kantonregter opgedragen, — voogdij over kinderen in gestichten, — besturing der voogdij, — rekening en verantwoording der voogdij; — *Toeziende voogdij*, — betrekking van den toezienden voogd tot de belangen des minderjarigen.

Wij volstaan met deze korte aankondiging. Voor eene eigenlijke recensie komt het boek ons voor, minder vatbaar te wezen. Alleen vestigen wij des S. aandacht op de algemeen gevestigde jurisprudentie omtrent art. 1053 B. W., door hem op bladz. 10 aangehaald, kunnende zij, die *venia aetatis* hebben verkregen, wel degelijk uitvoerders van uiterste wilsbeschikkingen zijn. Zie ook de derde verzameling van regtsgeleerde adviezen, bladz. 93 en volgg.

DAV. H. LEVYSSOHN.

ACADEMISCHE LITERATUUR.

De directe belastingen, inzonderheid die op de inkomsten. Eene staatshuishoudkundige proeve ter verkrijging van den graad van Doctor in de regten, aan de Utrechtsche Hooge School, door E. VAN VOORTHUYSEN, Hz. Te Utrecht, bij J. G. BROESE, 1848. 2 Dl. 8°. 219 en 227 bladz.

Het hier aangekondigde werk is wederom eene proeve, om, ter verkrijging van den Doctoralen graad, eene dissertatie in de moedertaal, in plaats van in de gebruikelijke Latijnsche, te leveren. Het vereischte alzoo bij den jeugdigen beoefenaar der wetenschappen eene zekere

mate van moed, om zich, in dit opzigt, over bestaande vooroordeelen heen te zetten en eenen anderen weg in te slaan, dan dien, welken men steeds gewoon was te bewandelen; die door zoo velen nog dagelijks gevolgd wordt. Het is ondertusschen waar, dat men in allen opzichte het besluit van den Schrijver hieromtrent mag toejuichen, daar het onderwerp, door hem ter behandeling gekozen, voor eene Latijnsche bewerking ten eenenmale ongeschikt was. Hoe toch zoude men dikwerf afgetrokkene denkbeelden der staatshuishoudkunde, hoe hare vele eigenaardige uitdrukkingen, hoe de redeningen van eenen SMITH, SAY en RICARDO slechts eenigermate verstaanbaar, in eene doode taal, hebben kunnen teruggeven? Maar er is meer! De mogelijkheid van een en ander aannemende, zoo vragen wij, welk nut zoude het gehad hebben? Voorzeker geenerlei; terwijl men ons toch wel niet antwoorden zal, dat dit, bij het leveren van een akademisch Proefschrift, slechts eene bijkomende zaak is, naardien het hoofddoel in een ijdel vertoon van geleerdheid zoude bestaan! De staatshuishoudkunde is eene wetenschap voor de levenden, is, vooral in onze dagen, eene wetenschap voor het publiek. Men spreke en schrijve dan over haar, niet in doode talen, maar in de moedertaal; niet in afgetrokkene of diepzinnige redeneringen, maar zoo eenvoudig en duidelijk mogelijk, opdat hare waarheden, van ieder gekend, bij ieder ingang mogen vinden. Geldt het gezegde voor de behandeling van alle staatshuishoudkundige en staatswetenschappelijke onderwerpen, hoeveel te meer nog voor het bepaalde onderwerp, dat de S. zich hier ter behandeling koos. Belastingen, verandering van stelsel, afschaffing van accijzen, belasting op inkomsten, *impôt unique et progressif*, zijn woorden, die overal herhaald, op de schandelijkste wijze misbruikt, door onkundigen op de domste wijze nagepraat worden, en die dikwerf ten naauwste en bijna onmerkbaar zijn

zamengeweven met sociale stelsels en revolutionnaire woe-lingen. Wanneer men over een onderwerp van zoo dringend en algemeen belang wil schrijven en oordeelen, wanneer men daarover meer licht wil verspreiden, zoo wordt het gebruik der moedertaal niet slechts raadzaam en wenschelijk, het wordt pligt. Die wijze van behandeling, die der waarheid het meest algemeen ingang verschaffen kan, is de eenige goede, die men voor vaderland en medeburgers gehouden is te volgen. Wij brengen dan den Schrijver onzen opregten dank toe, dat hij, niettegenstaande de vooroordeelen van velen, dien weg gekozen heeft (1); wij brengen er ook onzen dank voor toe aan die verlichte en verdienstelijke mannen, die er hem toe aanspoorden (p. VI).

De heer V. heeft zijn uit den aard reeds uitvoerig onderwerp op eene zeer uitgebreide wijze behandeld, hetgeen dan ook waarschijnlijk tot de verdeeling zijns arbeids in twee deelen heeft aanleiding gegeven. In het 1ste deel houdt hij zich in den aanvang (p. 1—106) met eene algemeene beschouwing van zijn onderwerp bezig en behandelt daarin hoogstgewichtige vragen; weérlegt vele, zeer algemeene dwalingen.

Zoo toont hij aan hoe onbillijk en onjuist zij handelen, die steeds de groote sommen der tegenwoordige staatslasten in vergelijking brengen met die van vroegere eeuwen; maar daarbij vergeten, dat vermeerdering van veiligheid en bescherming met al hare zegeningen: toeneming van nationalen rijkdom en welvaart, verminderde waarde der edele metalen, dit voordeel, schijnbaar

(1) De ijsbroeker op dien weg was in 1847, W. C. D. OLIVIER, met zijne bekende *Proeve over de beperkingen van den eigendom door het policieregt*; spoedig gevolgd door de *Aanteekeningen op den 9^{en} titel van het Eerste Boek van het Wetboek van Koophandel*, door G. J. A. FABER, daarna door C. J. DIEMONT, over de regten van vreemdelingen in zake erfopvolging en schenking, en thans door den heer VOORT-HUYSEN.

Red.

Themis, D. X, 1° St. [1849].

zeer groot, in de werkelijkheid veel geringer maken. Men moet bij de opbrengst der staatslasten niet slechts zien op de sommen, die in de staatskas komen; maar ook op de diensten, die de Staat daarvoor aan zijne ingezetenen bewijst. Naarmate deze laatste aanzienlijker zijn, zullen ook de eersten toenemen. Het ligt in den aard en het wezen der menschelijke betrekkingen, dat men op den duur geene groote en blijvende voordeelen kan erlangen zonder daartegen overstaande opofferingen. De groote vraag is slechts, die opofferingen zoo billijk mogelijk te verdeelen, zoo weinig mogelijk storend voor verdere ontwikkeling te maken. Dit nu kan alleen geleerd worden door eene goede theorie der belastingen. Zij alleen geeft de juiste oplossing der vragen: op wie de belasting eigenlijk drukt, welken invloed de staatsregeling daarop uitoefent, welke wijze van heffing te verkiezen zij, of eene enkele dan wel meerdere grondslagen tot opbrengst zijn aan te bevelen? De schrijver heeft zich, in het eerste hoofdstuk, met de beantwoording van deze en dergelijke vragen bezig gehouden en de denkbeelden van de geachtste schrijvers daaromtrent met meerdere of mindere uitvoerigheid vermeld en aan eigen oordeel getoetst. Teregt brengt hij aan ADAM SMITH welverdienden lof toe, bij de uiteenzetting dier weinige, maar onveranderlijke beginselen, die de vader der staatshuishoudkundige wetenschap als den grondslag voor elk goed en deugdzaam belastingstelsel aanwees.

Anderen poogden hem hierin te verbeteren; maar slaagden daarin niet steeds even gelukkig. SISMONDI breidde die denkbeelden uit, en hem viel de uitbundigste lof ten deel van FONTEYRAUD, in zijne over het algemeen genomen weinig beduidende aantekeningen bij de vertaling der werken van RICARDO. Deze is daarbij echter wederom eene schrede verder gegaan dan SISMONDI, en verklaart zich in de overdrevenste bewoordingen voor

eene sterk progressieve inkomenbelasting (1). Het is ons steeds voorgekomen, dat FONTEYRAUD, in vele zijner redeneringen, eene noodlottige zucht verraadt, om bestaande verkeerde denkbeelden te huldigen. Het onbesuisd eischen van belastingen, die vooral weelde en rijkdom zwaar treffen, ten einde den min gegoede welligt geheel vrij te stellen, is den weg banen tot eene wettelijke invoering van het socialisme. FONTEYRAUD heeft ook, in zijnen ijver, om de rijke *Nabobs* te treffen, gelijk de S. zeer juist opmerkt, geheel voorbijgezien, dat hij zich tegen een der hoofdbeginselen van SISMONDI, zoo hoog door hem geprezen, verklaarde. Deze zag namelijk zeer goed het gevaarlijke van zoogenaamde progressieve belastingen op rijkdommen en weelde in, als die dikwerf de kapitalen uit het land doen verdwijnen.

Er zijn weinige punten van de belastingwetenschap, waarover het publiek onjuister denkbeelden koestert, dan over de vrage, op wien ten slotte de belastingen drukken? Het is niet onnatuurlijk, dat de minkundige en oppervlakkige beoordeelaar in den waan verkeert, dat alle heffingen ten slotte op de verbruikers neêrkomen. Ook de mannen der wetenschap hebben hierover diepzinnig getwist. De S. heeft (pag. 30 volgg.) de gevoelens van QUESNAY, SAY, MAC CULLOCH en RICARDO medegedeeld; maar komt, te regt, tot het besluit, dat dergelijke vrag niet algemeen kan beantwoord worden, en heeft zich later, bij de afzonderlijke behandeling der verschillende *directe* belastingen, nogmaals, en wel uitvoeriger, daarmede bezig gehouden (pag. 150 volgg.). In het 2de Hoofdstuk behandelt de schrijver op eene grondige en zakelijke wijze de

(1) «Une taxe sur les revenus devra tenir compte non seulement du chiffre des revenus, mais encore de leur destination et ne pas demander 5 pour cent à un pauvre rentier de 500 fr., comme au *Nabob*, qui reçoit annuellement 500,000 fr.» — *Oeuvres Complètes* de RICARDO par A. FONTEYRAUD, p. 199.

verschillende *directe* belastingen, als de *grondbelasting*, belasting op de *huurwaarde*, op *voorwerpen van weelde*, op *bedrijven (patenten)*, de *hoofdelijke belastingen*, die op *werkloonen* en ook de *armenbelasting (poortax)* (pag. 110—218). Hij heeft deze soort van belasting (*de directe*) vooral daarom met meerdere zorg behandeld, omdat zich, bij de tegenwoordige zucht naar verandering van belastingstelsel, meer en meer voorliefde openbaart voor de *directe* en afkeer voor de zoogenaamde *indirecte* belastingen (pag. 110).

Het was derhalve een gelukkig denkbeeld des S. om ook hier, door een uitvoerig en onpartijdig onderzoek, vooroordeelen te doen verdwijnen. Het volstrekt onvoldoende om door *directe* belastingen in de bestaande behoeften der Staten te voorzien, blijkt uit dit onderzoek ten duidlijkste. Het is zonderling, dat eene meerdere of mindere uitbreiding der juist thans zoo veroordeelde *indirecte* belastingen een vrij zekere maatstaf oplevert van den hooger trap van ontwikkeling, rijkdom en welvaart der volken. Men kan als regel aannemen, dat in onbeschaafde landen en naarmate de maatschappij nog meer als het ware in hare kindschheid verkeert, de *directe* belastingen en vooral de zoogenaamde *grondbelastingen* bij uitsluiting worden aangewend (1). Naarmate een volk zich ontwikkelt, zijne kapitalen toenemen, handel en nijverheid zich uitbreiden, komen langzamer-

(1) De voorbeelden hiervan levert de geschiedenis van elke jeugdige maatschappij. Zoo was bij de oude volken van INDIE eene *grondbelasting*, en wel *in natura*, namelijk een gedeelte van den oogst, voor den vorst des lands bestemd; evenzoo vonden de Spanjaarden het in Peru. Dergelijke opbrengsten, gelijk trouwens de geheele *grondbelasting*, spruiten eigenlijk voort uit het denkbeeld, «*that the property of the soil resided in the sovereign.*» MILL, *History of British India*. London 1820, vol. 1, p. 265. Te regt zegt THIERS, *de la Propriété*, liv. IV, ch. 6: «*L'impôt indirect est l'impôt des pays avancés en civilisation, tandis que l'impôt direct est celui des pays barbares.*»

hand de *indirecte* belastingen op, nemen in aantal en bedrag toe, en eindigen met verre het aanzienlijkste gedeelte van de landsinkomsten uit te maken. De S. heeft dit met het voorbeeld van Engeland en Pruisen toegelicht (p. 126 volgg.). Zoude men, indien alzoo uit daadzaken blijkt, dat uitbreiding van *indirecte* belastingen steeds een gevolg was van toenemenden bloei van handel en nijverheid, de zucht tot vermindering, de klagten over te zwaren druk dier belastingen, niet althans gedeeltelijk aan achteruitgang van de volkswelvaart mogen toeschrijven? Wij gelooven, dat eene dergelijke gevolgtrekking, in den tegenwoordigen toestand der meeste natiën, door daadzaken zoude geregvaardigd worden.

De S. heeft onder den titel van *Hoofdelijke belasting*, naar aanleiding van het werk van HOFFMANN (1), een niet onbelangrijk overzicht der zoogenaamde *Klassensteuer* in Pruisen gegeven. Het is van te meer gewigt, omdat deze belasting van het denkbeeld der engelsche inkomstenbelasting uitgaat. Men nam echter, niet zoo als in Engeland, het wezenlijk of vermoedelijk inkomen tot maatstaf; maar het uiterlijk leven en den stand, dien de belastingsschuldige in de maatschappij bekleedde. Zij werd opgebracht door 6/7 gedeelten der bevolking, of door 11,000,000 zielen, en bedroeg 7,000,000 thalers, of gemiddeld 0,6 thaler per hoofd. De verhouding der opbrengst van de 4 groote klassen, waarin de belangstingschuldigen verdeeld werden, en die elk, ter uitbreiding van het progressief stelsel, in onderafdeelingen gesplitst waren, bedroeg voor de eerste $3\frac{1}{2}$, voor de tweede 17, voor de derde 36, voor de vierde 43 pct. Niettegenstaande nu de laagste klasse zoo aanzienlijk veel minder dan de overige belast is, en daarin nog vele personen geheel waren vrij gesteld, leverde zij bijna de helft van het geheele bedrag.

(1) *Die Lehre von den Steuern.*

der belasting. De jaarlijksche opbrengst neemt nog steeds toe, echter *geenszins in verhouding* met het toenemen der bevolking, terwijl de opbrengst voor de hoogere klassen eer *vermindert*. Waarlijk geene zeer bevredigende uitkomsten voor de voorstanders van *directe* en *progressieve* stelsels.

Zij zullen zich echter in hunne meeningen en verwachtingen nog meer te leur gesteld vinden, wanneer zij den heer V. met aandacht en onpartijdigheid in het 2° deel zijner dissertatie volgen. Men vindt hier, in het 3° Hoofdstuk, de meer opzettelijke beschouwing van de belasting op het *inkomen*, die men, gelijk de S. zeer juist opmerkt (p. 5), vooral niet verwarren moet met eene belasting op *bezittingen*, zoo als dikwerf jammerlijk geschiedt. Eene belasting op de bezittingen keurt de S. bepaald af, en men zal dit gereedelijk met hem doen, wanneer men bedenkt, dat zij eene regtstreeksche vermindering van nationalen rijkdom ten gevolge heeft, daar zij het volkskapitaal zelf onmiddellijk aantast, en uiterst moeilijk, ja bijna onmogelijk, eens ieders bezittingen te bepalen zijn. Men moet zich derhalve tot de inkomsten of de vruchten van ons vermogen en onze vlijt wenden, « *die alles bevatten wat iemand ver-
«teren kan zonder zich te verarmen* » (p. 14). Dit overblijvende levert den eenigen billijken maatstaf voor de belasting, daar zij, wanneer men haar op de ruwe opbrengst vestigde, spoedig weder het kapitaal zoude aantasten. De S. behandelt hier verder de vraag van de noodzakelijkheid om eene som, voor levensnooddrift benodigd, van het belastbaar inkomen af te trekken en de belasting alleen het daarbovengaande te doen treffen. Hij betoogt, naar ons inzien te regt, de billijkheid hiervan, ofschoon hij erkent dat het stellen eener grens hiervoor in de praktijk moeilijk zal zijn en dikwerf tot onregtvaardigheden voeren. — Hij onderzoekt vervolgens

welke inkomsten men al of niet zoude moeten verschoonen, zoo als van ambtenaren, zoogenaamde *professionele* inkomsten (uit beroepen en bedrijven voortspruitende), renten uit openbare fondsen (p. 30 volgg.). — Over het algemeen kunnen wij ons met des S. denkbeelden omtrent het *niet wenschelijke* van vele vrijstellingen volkomen vereenigen. Zijne redeneringen nopens de billijkheid, dat ook de ambtenaar en rentheffer van den Staat, mits slechts naar vermogen (p. 32), in de belasting bijdragen, zijn volkomen waar en juist. Voor mindere belasting van professionele inkomsten zoude welligt nog het meeste te zeggen zijn; maar het komt ons voor, dat de S. het tegengestelde geenszins op de beste gronden verdedigt, wanneer hij (p. 38) beweert, dat de ambtenaar of gestudeerde inkomsten geniet, die geene opoffering van kapitaal gekost hebben. Of zouden de onkosten van jaren lange voorbereiding en studie niet een zeer aanzienlijk kapitaal vormen en zouden hunne hoogere verdiensten niet veeleer eene rente van dat kapitaal zijn, dan eene *loutere winst*?

De S. heeft ook (p. 60—74) de drieërlei wijzen nagegaan, waarop bij eene inkomen-belasting de schatting van het inkomen kan plaats hebben, namelijk door derden, door de belastingschuldigen zelve, of door beiden vereenigd. De laatste schijnt wel de meeste aanbeveling te verdienen en is dan ook in Engeland aangenomen. (p. 75). Deze Engelsche inkomen-belasting nu, waarvan zoovelen den mond vol hebben en waarmede zoo weinigen eigenlijk bekend zijn, wordt in het 4^e. hoofdstuk uitvoerig behandeld. De S. beschouwt eerst kortelijk de inkomen-belasting van PITT, die, ter voorziening in de kosten des oorlogs, van 1798 tot 1815, geheven werd. Daarna geeft hij zeer uitvoerig en duidelijk den hoofdzakelijken inhoud der Engelsche wet van 1842. Het is bekend, hoe, bij den toenmaligen slechten toestand der Britsche

geldmiddelen, ten gevolge van de kosten des oorlogs met China en andere omstandigheden, eene buitengewone voorziening noodzakelijk was. PEEL stelde daartoe weder eene belasting op het inkomen voor, welke opbrengsten hem tevens in staat zouden stellen, zijne voorgenomen wijzigingen in het tarief te volbrengen (1). Zij werd aanvankelijk voor drie jaren toegestaan, maar bestaat op dit oogenblik nog, waaruit weder ten overtuigendste is gebleken, dat zeldzaam eene eenmaal in werking gebragte belasting later kan worden ingetrokken.

Men is den Heer VAN VOORTHUYSEN in allen opzichte dank verschuldigd voor het uittreksel en overzicht der Engelsche wet, dat hij (pag. 108—162 volgg.) den Nederlandschen lezer aanbiedt, en dat strekken kan, om ook hier meer algemeene en helderder denkbeelden van eene zaak te geven, die ons welligt spoedig te wachten staat en die in dat geval, waarschijnlijk veel op de Engelsche wetgeving zal gegrond zijn. De hier geleverde arbeid is van te meer belang, omdat wij volkomen met den S. instemmen, dat de geheele vorm, en dus nog meer de studie eener Engelsche parlamentsakte zoo langwielig en weinig aanmoedigend is, dat slechts zeer weinigen daartoe den moed zullen bezitten.

De S. heeft zijne taak hiermede nog geenszins vol-eindigd beschouwd, maar geeft in het 5de Hoofdstuk (pag. 178—185) een overzicht der Bernsche wet, houdende eene belasting op vaste goederen, kapitaal en inkomsten. Dit overzicht is almede belangrijk, omdat deze wet eerst in 1847 is in werking gekomen, derhalve buiten 's lands nog weinig of niet bekend is, en zij in

(1) Men zie hierover PORTIELJE en VISSERING, *Geschiedenis der Tariefshervorming*. Volgens PEEL'S eigene verklaring, was er in de laatste 7 of 8 jaren, vóór hij in 1841 aan het bewind kwam, een jaarlijksch te kort geweest, dat gedurende de laatste 5 jaren, eindigende met 5 April 1842, 6,500,000 p. st. beliep. p. 221 volgg.

vele opzigten nog al van de Engelsche wetgeving verschilt, en eenige goede en doelmatige bepalingen schijnt te behelzen. (p. 188).

Van hoog gewigt en ten naauwste met de tegenwoordige denkbeelden over belasting en vooral over die op inkomsten zamenhangende zijn de beschouwingen (p. 77 volg.) over het zoogenaamd *progressief* stelsel. Het mag in onze dagen vooral niet overbodig heeten te zien, hoe bekwame staatshuishoudkundigen van alle landen, TURGOT, SODEN, MURHARD, MAC CULLOCH en anderen dit stelsel, op eenigszins groote schaal toegepast, als onaanwendbaar hebben veroordeeld en hoe de uitkomst van alle in dien geest genomene proeven hun oordeel ten volle heeft geregvaardigd. Het *progressief* stelsel op de *uitgebreidste schaal* druischt lijnrecht aan tegen theorie en daadzaken, was steeds en nog de leuze van oproermakers en volksmenners (1); is de zekere en onfeilbare weg om tot het *communismus* te geraken.

Het is waar, dat velen ook, te goeder trouw dwalende, met schijnbare juistheid beweren, dat ieder burger in de staatsbehoeften moet dragen *naar verhouding* van zijn persoonlijk vermogen. Men dwaalt echter reeds grovelijk, wanneer men meent, dit als den eenigen maatstaf eener belasting te moeten aannemen. Men moet veeleer dien maatstaf zoeken in de meerdere of mindere bescherming, die elk burger van den Staat geniet, en voorzeker niet klimt met het toenemen van het vermogen. Men redeneert geheel onjuist, wanneer men beweert, dat alleen de vermogenden belang hebben bij de instandhouding der maatschappij, en zulks meer naarmate zij vermogender zijn; de arme heeft er evenzeer en welligt nog grooter belang bij. Er is echter nog meer. Een hoog

(1) Zoo als van ROBESPIÈRE. TURGOT zeide daarentegen van een dergelijk plan; *«il faut exécuter l'auteur et non le projet,»* en JOLLIVET noemde het, *«le vautour déchirant ses entrailles.»*

opgevoerd progressief stelsel benadeelt meer dan iets anders het toenemen der kapitalen, van dat *fonds*, waarop rijken, maar *vooral ook* armen leven moeten. Het is derhalve, uit dit oogpunt, ten slotte voor de min gegoede klassen het allerverderfelijkt.

Dat voor het overige bij eene belasting op inkomsten eenigermate eene progressie worde toegepast, is door de wetgevers in Pruisen, bij de *Klassensteuer*, ook in Engeland en Bern, ingezien en wij zouden mede hier voor zijn. Dat echter eene dergelijke verdeeling in klassen, vooral bij de inning, tot allerlei moeilijkheden voert, leert het voorbeeld van Engeland, waar, in het eerste jaar, door te hoog aangeslagenen niet minder dan 82,842 klagen werden ingeleverd (p. 167). Het is natuurlijk, dat ieder zich in de laagstmogelijke klasse tracht gerangschikt te zien. Dat een en ander tot bedrog voert, en dat weder tot eene moeilijke en omslagtige administratie, is duidelijk in de Engelsche wetgeving te bespeuren, die waarlijk niet om hare *eenvoudigheid* behoeft aanprezen te worden.

De slotsommen nu, waartoe een veelzijdig en grondig wetenschappelijk onderzoek den schrijver gevoerd hebben, zijn kortelijk deze: dat eene belasting op de inkomsten geenszins wenschelijk of als eene weldaad voor het volk te beschouwen is, als die in hare inning steeds onaangenaam, en moeilijk in hare ophrengsten, beneden de verwachting zijn zal (p. 93); terwijl zijne denkbeelden over tragsgewijze verhooging geheel zijn uitgedrukt in de 15^e door hem ter verdediging gestelde *Thesis*. «*Systema progressivum, quod vocant, in tributo redituum non nisi moderate cum fructu adhiberi posse.*» Hij ontkent daarbij echter niet, dat de bestaande behoefte tot eene herziening van ons belastingstelsel en de druk van sommige accijnsbelastingen op nijverheid en eerste behoeften, welligt wijzigingen raadzaam kunnen maken, in welk geval eene

matige en voorzigtige toepassing der belasting op inkomsten welligt gevoegelijk in de te veroorzaken te korten zoude kunnen voorzien. Men zal dan het voetspoor van PEEL kunnen volgen, die van zijn stelsel, althans aanvankelijk, goede vruchten plukte. Welk eenigszins der zaken kundige zal zich niet volgaarne vereenigen met uitkomsten door een zoo ijverig en grondig onderzoek verkregen en met zooveel bescheidenheid voorgedragen, als zulks door den jeugdigen schrijver in dit geschrift geschied is?

Het is ons ten slotte aangenaam, uit den aard en inhoud van dit geschrift, onze overtuiging te mogen uitdrukken, dat eene bewerking van academische proefschriften in de moedertaal dezelve geenszins in belangrijkheid zullen doen verliezen. Taal en stijl zijn vloeijend en zuiver; en het is gewis geene der minste voordeelen, die uit eene dergelijke behandeling voor den jeugdigen regtsgeleerde voortvloeijen, van dikwerf, ook in zijne moedertaal, afgetrokkene denkbeelden en ingewikkelde redeneringen klaar en duidelijk te leeren uiteenzetten. Wij zijn ten volle overtuigd, dat weinigen, die dit geschrift in handen nemen, hetzelfde geheel onvoldaan zullen ter zijde leggen en wenschen zoowel, om den schrijver, als vooral ook, om het hooge gewigt van het door hem behandelde onderwerp, dat zijn arbeid door velen gelezen en rijpelijk overwogen mag worden.

W. R. BOER.

J. J. VAN LEEUWEN. *De damno reo absoluto illato, cum privatim tum publice resarciendo, Tr. ad Rhen.*, 1843. — 40 pag. in-8°.

Hoezeer deze verhandeling reeds van eenigzins oude dagteekening is, heb ik niettemin gemeend, dat het nuttig zijn kan juist in deze dagen de aandacht te vestigen op een geschrift, hetwelk één van die gewigtige onderwerpen behandelt, hetwelk in ons ongelukkig Wetboek van Strafvordering op eene meer dan treurige wijze is verwaarloosd.

Indien een burger of ingezetene van Nederland het beklagenswaardig slagtoffer is geworden het zij van boosaardigen laster, het zij van ligtvaardige vermoedens en verdenkingen; indien men hem, om welke redenen dan ook, heeft verdacht gehouden van een misdrijf, waaraan het bewezen wordt, dat hij *niet* schuldig was; indien men hem niettemin, ten gevolge eener meestal ligtvaardige, altijd ongegronde beschuldiging, maanden of jaren misschien, heeft opgesloten in eene gevangenis, die niet achter hem had moeten zijn gesloten; indien men hem daar onregtvaardig en onregtmatig alle de kwellingen en ontberingen van het ellendig en onzedelijk gevangenis-leven heeft laten verduren; indien men hem daar gewend heeft om alle gevoel van menschelijke waardigheid af te leggen, en zich te laten behandelen als *een ding*; indien men hem slechts bij lange tusschenpozingen, en dan nog als eene gunst heeft toegestaan zijne vrouw, zijne kinderen, zijne vrienden, zijne andere geliefde betrekkingen te zien en te spreken door een naauw en donker kerker-gat, en dan nog in tegenwoordigheid van een cipiers-knecht, die hem bespiedt en beluistert, en die met ongeduld op zijn horologie sturende, het oogenblik tracht te verhaasten, waarop het hem geoorloofd zal zijn den lastigen bezoeker met meerdere of mindere beleefdheid weg te jagen,

indien men hem zijne eer, zijn goeden naam geroofd, zijn ligchaam uitgeput, zijne gezondheid vernield, zijn leven verkort heeft; indien men zijn gezin van welstand tot armoede en gebrek gebragt heeft; — en indien dan die man, na alle die plagen geduldig te hebben gedragen, door den regter wordt **ONSCHULDIG** verklaard: wat doet men dan voor hem? wat voor zijn verarmd gezin? hoe vergeldt men al dat leed? hoe stelt men hem ten minste schadeloos voor die groote verliezen, die men hem heeft doen lijden?

Wat men voor hem doet? **NIETS**; men spreekt hem vrij; men zegt, dat men zich vergist geeft; men zendt hem heen, met de helft der levenskrachten waarmede men hem vroeger opsloot; de andere helft laat hij in de gevangenis, men zendt hem heen naar zijne verloopene nering, naar zijn vernielden handel, naar zijn verarmd en uitgehongerd gezin, zonder vergoeding, zonder geld; zonder een troostend woord zelfs; en daarmede is de zaak afgedaan.

En waarover zou hij zich kunnen beklagen? Was het niet zijne schuld, dat hij dom of onhandig genoeg was, om zich te laten verdenken en opsluiten? Of kan het land of zijne justitie het helpen? De justitie is immers onfeilbaar, aan haar kan dus de schuld niet liggen. Hij had immers wel kunnen wegloopen! Hij had toch wel dadelijk kunnen bewijzen, dat hij onschuldig was!

Het was een schoon en waar woord van **BENTHAM**; «*faibles et inconséquens que nous sommes, nous jugeons comme des êtres bornés, et nous punissons comme des êtres infaillibles.*»

Het cynismus onzer wetten gaat nog verder, want wie kent niet de erbarmelijke vergoeding, die men geeft aan hem die onschuldig is veroordeeld, gestraft, opgesloten, gegeeseld, om het leven gebragt, alles bij *vergissing*? vergoeding, die meer heeft van eene bespotting dan van

de vervulling van eenen heiligen plicht? Maar ik wil daarover thans niet eens spreken, omdat ik mij wil bepalen tot het onderwerp dezer verhandeling.

De leer onzer wet is dan deze: die onschuldig is, betaalt de kosten zijner verdediging, en houdt alle schade en verliezen, van stoffelijken en zedelijken aard, die men hem onregtmatig vergde, voor zijne rekening; hij mag wel gelukkig en dankbaar zijn, dat men hem vrijspreekt.

En waarom is dat zoo?

Men is zoo goed geweest, toen men die booze wet maakte, ons daarvoor twee redenen te geven; eene beleefdheid, die men niet altijd had.

Vooreerst was het een maatregel van économie; het zou het land te veel geld kosten, indien het al die naaendeelen moest vergoeden; en er is bovendien niet zoo veel aan verloren, want een beklagde, het zij hij worde veroordeeld, het zij hij worde vrijgesproken, is toch maar zeer zeldzaam onschuldig.

Ik mag, geloof ik, beginnen met te vragen, of dat niet twee phrases zijn, waarvan de laatste de eerste doodt? Als toch zoo zelden iemand onschuldig wordt vervolgd en gevangen gehouden, dan zal er ook even zelden, dat is bijna nooit, iets te vergoeden vallen.

Maar behalve dat, wat beteekenen zulke uitvlugten? Het is waarlijk, of het land reeds voor goed was verklaard in staat van kennelijk onvermogen, en men vergeet zelfs dan nog, dat voor den gefailleerden schuldenaar de betaling zijner schulden het laatste voorwerp van weelde is, waarvan hij zich ontdoen mag.

Maar, zoo lang wij nog rijk genoeg zijn om beuls te bezoldigen, om den schuldigen te geesselen en op te hangen, om gevangenen te onderhouden, om er schuldigen en onschuldigen in op te sluiten; zoo lang wij nog geld hebben, om *alle andere schulden* te voldoen (ik spreek nog van geene zaken van weelde); zoo lang zijn

wij in zulke flauwe exceptien *non paratae pecuniae* niet ontvankelijk, als wij ons daarmede willen onttrekken aan de voldoening onzer meest heilige verplichtingen.

En zou men ook niet denken, dat er sprake kon zijn van eene uitgave van tonnen gouds? — Maar men wachte zich voor bedriegelijken schijn; niemand verlangt immers, dat een ieder, die wordt vrijgesproken, daardoor alleen regt zal krijgen op eene rijke bruidschat uit onze schatkist; maar wat verlangd wordt is niets anders, dan dat ook de Staat zal gehouden zijn aan de eenvoudigste en eerste voorschriften van strikt regt; dat een beklagde, die wordt *onschuldig* bevonden, aanspraak zal hebben op vergoeding zoo wel van de kosten, die men hem heeft genoodzaakt tot zijne verdediging te maken, als van de geldelijke verliezen, die men hem heeft veroorzaakt, terwijl het aan het *arbitrium judicis* mag worden overgelaten, immers wat de schadevergoeding betreft, en of daartoe gronden zijn, en waarin de vergoeding bestaan moet.

En waarlijk, ik geloof niet, dat men behoeft bevreesd te zijn voor een te kwistig gebruik van dat regt door den regter; en, indien het dan waar is, wat men als *ratio legis* onzer wet gaf, dan zal de betaling dier schuld het Rijk niet veel kosten. Nietteming mag het opgemerkt worden, dat het niet de vraag is, of men veel of weinige onschuldigen opsluit; maar wel, wat regtens moet zijn, *wanner dit geschied is?* En dat het geschiedt, al ware het dan ook maar eens in de 25 jaren, kan men toch wel niet ontkennen; want welke trotsche en overdrevene denkbeelden men dan ook nu en dan over onze regters mag verkondigen, zoo ver heeft men het toch nog niet gebragt, om aan hunne onfeilbaarheid te gelooven; en daarvan kan in ieder geval ook minder sprake zijn, daar waar geene sprake is van een onregtvaardig vonnis, maar van eene onregtvaardige preventieve opsluiting.

De tweede reden was, dat, zoo iets voor den *beschuldigde* nadeelig zijn zou, daar het zou kunnen leiden tot *veroordeeling in twijfelachtige gevallen*, ten einde de Staat niet te belasten met schadevergoedingen.»

Welk eene vaderlijke zorg voor de onschuld! Maar hoe vereerend tevens voor onze regters!

De regter zal moedwillig de wet verkrachten, zijn pligt verzaken, zijn eed verbreken en een godslasteraar worden; en dat alles waarom? Om den Staat af te helpen van de betaling van eenige ellendige guldens tot kwijting eener heilige schuld.

Neen, zoo laag is onze eerlijke Hollandsche magistratuur nog niet gevallen.

Neen, van zulke gekken-praat (als ik het zeggen mag, om geen erger woord te gebruiken), bedient zich de smerigste advocaat van kwade zaken nog niet; ware het niet, omdat het wapen hem te onedel voorkwam, hij zou het nog laten, om zich niet te laten uitlagchen.

Neen, die woorden verdienen wel aan de kaak gesteld te worden, maar zij verdienen geene ernstige wederlegging.

Maar men kan zich een denkbeeld maken van de voortreffelijkheid des werks van eene wetgevende vergadering, die zich door zulke magtspreuken laat afschepen.

En genoeg nu. De verhandeling van den heer VAN LEEUWEN bestrijdt die leer der onregtvaardigheid met nadruk en overtuiging, en op gronden, die niemand wederleggen zal, omdat zij voor geene wederlegging vatbaar zijn.

Hij behandelt in drie hoofdstukken de wetten, die vroeger in Duitschland en in Nederland den onschuldige recht gaven op vergoeding, de hulpmiddelen die latere wetgevers en schrijvers geven tegen het bestreden kwaad, en de gronden die de vergoeding uit onze wetgeving verbanden, met hunne wederlegging.

Ik zeg het den schrijver ten slotte gaarne na:

Quum igitur tum ex historia e scriptis jureconsul-

torum atque philosophorum tum et refutando adversarios demonstraverimus, legis beneficium, cujus necessitatem propugnamus, principiis univesri juris apud nos constituti omnino fore consentineum, huic dissertationi finem imponentes, jam haud injustum facere credimus, fore ut aliquando reis absolutis ipsa lex plenius consulat, adeoque melior iis effulgeat lux.»

Mogt aan die verwachting spoedig voldaan worden.

A. D. P.

H. A. VAN RAPPARD. *De excusatione testimonium dicendi in judiciis eorum, qui propter munus, professionem vel legitimam necessitudinem arcanorum sunt depositarii.* — Traj. ad Rhen. 1847, 70 pag. in 8°.

Hetzelfde onderwerp is in hetzelfde jaar aan de Leidse hooge school behandeld. Zie *Themis*, VIII, 444, 445.

De beschouwingen van beide schrijvers loopen omtrent sommige punten nog al uiteen; de heer OP DEN HOOFF strekt onder anderen het voorregt der artt. 65 en 189 Strafv. veel verder uit dan de heer VAN RAPPARD.

Deze laatste schrijver onderzoekt in een eerste gedeelte zijner verhandeling, welke de personen zijn, die zich, op grond van deze artt. kunnen verschoonen van het geven van getuigenis; en hij laat geene anderen toe dan Roomsche Katholieke priesters, advokaten en procureurs. Geestelijken van andere gezindheden, notarissen en geneeskundigen zijn volgens hem van dit voorregt uitgesloten.

Ik zou het betwijfelen, of er wel voldoende gronden bestaan, om dit voorregt zoo zeer te beperken. Immers men mag niet uit het oog verliezen, dat er juist geene wet gevorderd wordt, die geheimhouding oplegt, in welk geval zeker zelfs de notarissen en procureurs, denkelijk ook de Katholieke priesters zich op de vrijstelling

niet zouden kunnen beroepen; maar dat het uit den aard zelve van het beroep of van de betrekking moet worden beoordeeld, in hoe verre zij tot geheimhouding verplicht zijn.

En dan komt het mij voor, dat ook de geestelijke eener andere gezindheid, die door zijne leeken wordt onderhouden of geraadpleegd over zijne geestelijke belangen, al is er dan geen biecht, niettemin verplicht is daaromtrent het geheim te bewaren, en dat hij evenmin als de biechtvader kan genoodzaakt worden dit geheim te verraden; dat voor den notaris zeer dikwijls dezelfde redenen van geheimhouding kunnen bestaan als voor den advocaat of den procureur; en dan geloof ik ook niet, dat de geneeskundigen zoo onbepaald van de vrijstelling kunnen worden uitgesloten, wanneer het ten minste ziekten of kwalen betreft, waarvoor hunne hulp door hunne patienten vrijwillig wordt ingeroepen.

In een tweede gedeelte wordt de meening bestreden van hen, die leeren, dat ook zij die openbare bedieningen bekleeden, zich van het geven van getuigenis kunnen verschoonen.

A. D. P.

P. J. G. VERBEEK. *De fide in causa criminali testibus, qui dicuntur famosi, habenda.* — Trad. ad Rhen. 1847. 67 pag. in 8°.

De schrijver dezer verhandeling vangt aan, met als het doel, dat hij zich voorstelt, te doen kennen, een onderzoek der vraag, in hoe verre zij die wegens misdaad zijn veroordeeld (*testes famosi*), als getuigen moeten worden toegelaten en geloof verdienen in strafzaken.

Ik geloof niet, dat de schrijver, indien men zijn arbeid naar dit standpunt beoordeelen wil, het verwijt van oppervlakkigheid, gemakkelijk zal ontloopen; zeker ten minste is het, dat hij ons meer het werk en het voordeel van anderen, dan het zijne geeft. Trouwens,

dit laat zich ook reeds *a priori* verwachten uit het programma, dat wij aantreffen op pag. 4, alwaar de schrijver zegt, dat hij eerst zal handelen over het Romeinsche regt, daarna de leer zal onderzoeken of liever opsporen der oude criminalisten en van eenige nieuwere schrijvers, die het strafregt meer uit een wijsgeerig dan eigenlijk regtskundig oogpunt behandeld hebben; en eindelijk eenige aanmerkingen over zijn onderwerp zal ontleenen uit de vergelijking van het bepaalde bij sommige nieuwere wetgevingen.

Daaruit nu volgt wel, dat de schrijver beter zou gedaan hebben een anderen titel te kiezen, en dat hij eigenlijk iets anders geeft dan wat hij belooft; maar er volgt nog niet uit, dat, wat hij geeft, daarom van alle verdiensten ontbloot is. Ik geloof integendeel, dat zijne bloemlezing uit de voornaamste plaatsen van het Romeinsche regt, en vooral uit de schriften van FARINACIUS, DAMHOUDER, CARPZOVIVS, MATTHAEUS, THOMASIVS, BOEMER en LEYSER niet zonder zorg en naauwkeurigheid verzameld, met belangstelling zal worden gelezen.

De leer, welke uit dit onderzoek schijnt te mogen worden afgeleid, als die waarover men het onder het oude regt tamelijk eens was, is deze: er zijn sommige *misdrijven*, welke hem die zich daaraan schuldig maakt alle geloofwaardigheid doen verliezen, en bij gevolg onbekwaam maken tot het geven van getuigenis; die onbekwaamheid hangt echter niet af van de *straf*, maar van den aard van het *misdrijf*: «ictus fustium infamiam non importat, sed CAUSA, propter quam id pati meruit, si ea fuit, quae infamiam damnato irrogat.» (L. 22 D. de his qui *not. inf.*); die onbekwaamheid bestaat echter nooit van regtswege, zonder voorafgaande veroordeeling, en zij is daarenboven niet *absoluut*, maar het getuigenis der onbekwamen wordt somtijds toegelaten, daar waar geen ander bewijs mogelijk is; eindelijk wordt over dit geheele onderwerp zeer veel overgelaten aan het *arbi-*

trium judicis. Gewigtig zijn daarom vooral de ook door den schrijver aangehaalde rescripten van HADRIANUS door CALLISTRATUS medegedeeld in de *L. 3 D. de test.*

Alleen op hem die wegens meened veroordeeld was, maakte men die leer niet van toepassing; maar men was het integendeel vrij algemeen over den regel eens, dien men onder anderen aantreft bij LEYSER: Semel enim perjurus et mendax semper perjurus et mendax praesumitur.

Minder streng daarentegen waren de schrijvers der zogenaaude wijsgeerige school van de vorige eeuw, wier gevoelens in eene volgende § worden medegedeeld, als van BECCARIA, VOLTAIRE, FILANGIERI, BENTHAM. Dezen leerden namelijk, dat men geen getuigenis weigeren moet dan alleen uit vrees van bedrogen en misleid te worden; omdat men vroeger zich schuldig maakte aan een misdrijf, daaruit volgt niet, dat men in eene gansch andere zaak, waarbij men persoonlijk geen belang heeft, niet zal kunnen of willen de waarheid zeggen; voor hen is dan ook eene vroegere veroordeeling geene reden van onbekwaamheid of uitsluiting; doch de regter moet op deze en andere omstandigheden letten bij de waardering van de verklaring.

Hoezeer de heer VERBEEK, die tot geen eigenlijk besluit komt, dit nergens uitdrukkelijk zegt, schijnt hij echter ook die leer tot de zijne te maken. Ik geloof dit te mogen afleiden uit de scherpe, maar gegronde beoordeeling der Fransche leer over de infamie, uit den lof door hem toegezwaaid aan de leer van FILANGIERI, maar vooral ook uit de merkwaardige plaats van ROSSI, waarmede hij zijn werk besluit, en wiens woorden hij zegt tot de zijne te maken.

Het is jammer dat die leer niet eene meer volledig wetenschappelijke ontwikkeling in de verhandeling zelf heeft gevonden. Zij was dit wel waardig; en het onderwerp is belangrijk genoeg.

A. D. P.

BERIGTEN VAN GEMENGDEN AARD.

HET LEVEN EN DE WERKEN

VAN

EDUARD LIVINGSTON,

NAAR HET FRANSCH VAN MIGNET (1).

EDUARD LIVINGSTON werd in 1764 in de volkplanting Nieuw-York geboren. Hij was gesproten uit een oud en beroemd Schotsch geslacht. De LIVINGSTON'S hadden een magtigen clan uitgemaakt, en hun opperhoofd was een der lords onder wier voogdij de jeugdige koningin MARIA STUART was geplaatst geweest.

In de XVIIe eeuw gaf de godsdienst-vervolgving aanleiding dat vele godvruchtige uitgewekenen, bestemd om de kiem van een groot volk te worden, van de Britsche eilanden naar de noordkusten van 't Amerikaansche vasteland werden henen gedreven; — daaronder behoorden ook de LIVINGSTON'S. Zij verlieten het Schotsche gebergte om zich aan de vrije boorden van de Hudson te vestigen. Bij de herinnering aan hunne vorige grootheid, die ze over de zeeën volgde, en bij hen den eerbied voor de overleveringen, te gelijk met den geest van onafhankelijkheid aankweekte, gaven zij aan hunne Amerikaansche inrigtingen eenige der namen die de burgten hunner voorzaten droegen. Dit edelaardige geslacht, dat zijn oud vaderland was ontweken ter wille der vrijheid, nam met stoutheid de verdediging van zijn nieuwe vaderland op zich, toen de regten daarvan door het moederland miskend werden en de ure van zijne algeheele onafhankelijkheid had geslagen.

Ed. LIVINGSTON, laatste telg van een talrijk kroost, was bij den aanvang dier gewigtige omwenteling nog zeer jong. Hij had zijne eerste levensjaren doorgebracht te Clermont, een rijk landgoed van zijne familie aan de schoone oevers van de Hudson, te midden van aartsvaderlijke zeden, edele denkbeelden, hoffelijke levenswijze en onder den invloed van eene strikte braafheid, die in dit geslacht erfelijk mogt geheeten worden. Op die wijze opgeleid, bij goede voorbeelden, wier invloed

(1) Gelezen in de Fransche Akademie van zede- en staatkundige wetenschappen. — Wij geven dit levensbericht zoowel om den inhoud zelve, als omdat het zich aansluit aan het levensbericht van een ander beroemden Amerikaanschen schrijver en rechtsgeleerde, WHEATON, voorkomende in *Thesis IX*.

onmerkbaar, doch gedurig en krachtig op het ontluikend gemoed werkt, even als eene zuivere en levenwekkende lucht op het ligchaam dat zich ontwikkelt, had LIVINGSTON edele zucht, godsdienstig gevoel, smaak voor 't verhevene verkregen. Maar weldra ontving hij nieuwe en meer krachtige lessen door de groote gebeurtenissen waarvan zijn vaderland het schouwspel aanbood.

Hij was getuige van den geweldigen opstand, die de Engelsch-Amerikaansche koloniën, in vrije Staten herschiep; hij hoorde de eerste kreten van tegenstand tegen de onderdrukking des moederlands slaken, en zag dat al zijne bloedverwanten die grootsche zaak omhelsden. Zijn broeder ROBERT LIVINGSTON nam zitting in die vergadering van edele mannen, die gedurende zeven jaren, en door alle wisselvalligheden van den oorlog henen, geen enkel oogenblik wanhoopten aan het geluk van Amerika en die hem, met JEFFERSON en FRANKLIN, tot een der vijf leden benoemde, wien zij opdroeg het ontwerpen van de verklaring van onafhankelijkheid, die der nieuwe natie het aanzijn zou geven. Zijn schoonbroeder, MONTGOMMERY, nam in zijne tegenwoordigheid afscheid van JOHANNA LIVINGSTON, met wie hij nog geen jaar gehuwd was, om tegen Canada op te trekken, waar die dappere bevelhebber, nadat hij de stad Montreal ingenomen had, bij 't beleg van Quebec, onder het schroot der Engelschen moest vallen.

EDUARD LIVINGSTON was tegenwoordig bij het treffend afscheid van dit paar; hij zag hoe 't dankbare land, bij een staatsbesluit, een gedenkteeken aan de nagedachtenis van den jongen held oprigtte, en zijne weduwe, als eene Romeinin, vijftig jaren lang met het rouwgewaad bleef omhangen, voor hem, dien zij haar krijgsman heette. Hij zag te Clermont de groothartige en onversaagde hulpbenden aankomen, die roemzucht, het ontluikende vrijheidsgevoel en de belangen der staatkunde, van Europa naar Amerika deden snellen; en de eerste en tevens de beroemdste hunner, met wien hij bekend raakte, was LAFAYETTE, die bij de LIVINGSTONS zijn' woning vond, en die van nu af, als verdediger der volken optrad. Dat zijn de voorbeelden van vaderlandsliefde, de treffende tooneelen, de beroemde personen, te midden waarvan de jeugtingstijd van EDUARD LIVINGSTON werd doorgebracht. Hij vond in den boezem van zijn eigen gezin, te gelijk de zedelijke opleiding, die den braven mensch kweekt, en de opleiding in het staatkundige, die den regtgeaarden burger vormt.

Mogt nu het karakter van E. S. LIVINGSTON in die krachtige school zijne ontwikkeling ontvangen, zijn verstand zelfs daar reeds vroegtijdig gerijpt wezen, zijn onderrigt was daarentegen wel wat verwaarloosd. Tijden van burgerkrijg zijn niet gunstig voor de letteroefeningen, en een

volk dat zijn bestaan tracht te gronden, bekreunt er zich weinig om, zijn verstand te versieren. 't Gebied der letterkunde was echter niet gansch en al vergeten. Amerika, dat door zijne instellingen van Europa was afgescheiden, was door de denkbeelden nog steeds aan dat werelddeel gehecht gebleven, en, met betrekking daartoe, was 't alsof het nog eene volkplanting der oude wereld uitmaakte. Die edele trek naar verstandsbeschaving was niet te loor gegaan; zoo verre was men daar nog niet gekomen, dat men er louter en alleen zon op werkelijke bedrijvigheid, en dat men de verhevene diensten van 't verstand niet anders inriep, dan om in dadelijke behoeften te voorzien. De uitblinkende mannen, voedslerlingen van Europa's genie, leefden nog en strekten hun land tot sie-raad, nadat zij het bevrijd hadden. Hun nam ED. LIVINGSTON tot voorbeeld; hij legde zich op de beoefening der letteren en de regtsgeleerdheid toe met die kracht van wil en dien volhardenden ernst, welken hij sedert in alle zaken aan den dag heeft gelegd. Hij rustte zich toe met de kennis van het gewoonterecht van Engeland, dat door Amerika behouden is in de talrijke verzamelingen van arresten, een duistere doolhof van verwarde beslissingen, die den regtsregel zijne meest noodwendige verdiensten ontneemen, daar zij dien regel klaarheid noch algemeenheid meer overlaten, en dusdoende den wetgever, om zoo te zeggen, steeds door den regter doen aanvullen. Met de kennis ook van de toepassing der Engelsche regtsgeleerdheid paarde hij die van de regtsbeginselen zelve, welke hij uit de Pandecten van POTHIER putte. Met behulp van dat werk, waarin de schoone regtsregelen, die de regtschapenheid der ouden en de bekwaamheid van de Romeinen nagelaten hebben, in eene voortreffelijke orde gerangschikt zijn, klom EDUARD LIVINGSTON tot de bron zelve der wetenschap op. Hij ontleende daaraan intusschen niet de gedachte van zijne eigene wetboeken, die eerst later bij hem opkwam, maar de gestrenge en stelselmatige manier waardoor hij haar verwezenlijken kon.

Zóó toegerust trad hij als pleitbezorger op bij de balie van New-York. Menige schitterende zege behaalde hij, en al zeer spoedig mogt hij den naam van een hoogst bekwaam advocaat verwerven. De advocaten zijn in de democratische landen de natuurlijke kandidaten voor de wetgeving. ED. LIVINGSTON was, veel meer aan de faam, die spoedig van hem uitging, dan aan den vermogenden invloed van zijne maagschap, verschuldigd, dat men hem, ondanks jeugdigen leeftijd, van de balie tot de staats-zaken riep. Op nauwelijks dertigjarigen ouderdom toch, in 1794, vaardigde de staat van New-York hem als vertegenwoordiger in het congres af. Om de stelling die hij daar innam, de vriendschapsbetrekkingen in 't staatkundige die hij aanknoopte, de staatkundige rol die hij er speelde naast de stichters der Amerikaansche vrijheid, wel te schatten, moeten wij een vlugtigen blik werpen op den staat

der nieuwe republiek, op de partijen die haar verdeelden en de verschillende rigtingen die ze aan hare ontlukende bestemming wilden geven.

WASHINGTON, eerst de redder van de republiek der Vereenigde Staten, was thans haar regeerder. Twee malen na elkaar was hij tot voorzitter verkozen, en hij zou het gewis tot zijnen dood toe gebleven zijn, indien hij dit gewild had. Nadat Amerika bevrijd was, had het de gewoonte aangenomen, die 't grootste vertrouwen aan den dag legde, om zich door dien bewonderenswaardigen burger te laten leiden, die noch van het onbeperkt gezag, noch van de zege misbruik had gemaakt, die den Staat wist te regeren, zoo als hij geweten had dien te verdedigen, die zooveel dapperheid in het krijgbevel, zooveel staatkundige wijsheid in de grondvesting van den Staat had ten toon gespreid, zooveel eenvoud met grootheid, en bescheidenheid met roem gepaard had. Noord-Amerika beminde dien grooten man, wiens braafheid onbezoedeld, wiens ziel immer verheven, krachtig en helder was; het beminde dat karakter zonder gebreken, dat allerscherpst verstand, dat leven zonder blaam; het beminde den man, die den schoonen lof verdiende dat hij geweest was de eerste in den krijg, de eerste in den vrede, de eerste in 't hart zijner medeburgers.

Het Amerikaansche volk was in 1783 den hagehelijken bevrijdingstrijd te boven gekomen, nadat het zeven jaren om de zege gedongen had tegen de krachten des moederlands, dat toen zijn onafhankelijk bestaan had erkend. Het was in 1789 de crisis der staatsinrigting te boven gekomen door het tot stand brengen van eene krachtige bondsregering, waardoor het reeds voor eene dreigende ontbinding behoed was, en dus had het over de nijpendste gevaren in 't veld en in 't staatkundige gezegevierd. Het had wijselijk den klem verzekerd aan een algemeen bewind met zijn opperhoofd, zijne vergaderingen, wetten, regtbanken, krijgsmagt en geldmiddelen, en daardoor de gebreken hersteld, want zòò waren de verdeeldheden voorkomen, die tot op dien tijd de afzonderlijke republieken en verbonden bedreigd hadden. Daardoor was het ook in staat zoo vele volkplantingen die noch denzelfden oorsprong, noch dezelfde staatsregeling hadden, wier geest evenveel verschildte als het luchtgestel, en die zoowel door belangen als gewoonten onderscheiden waren, in één volksbond zamen te sluiten. Maar de Voorzienigheid en zijn bijzondere toestaad hadden meer voor dit volk gedaan dan de voorzigtigheid en de instellingen zelve der wetgevers. Zij hadden het geplaatst op een uitgestrekt vastland, waar geene naburen het bekommering inboezemden en dus ook zonder vijanden, zonder buitenlandschen krijg en dienvolgens ook zonder binnenlandsch gevaar. Zij hadden eene onmetelijke ruimte voor zijne werkzaamheid geopend. Zij hadden het gegeven woestenijen te bevolken, wouden te vellen, weiden te bebouwen, bergen te overstijgen, stroomen te regelen, kortom eene gansche wereld te door-

kruisen en voor de beschaving te winnen. Het Amerikaansche volk was gelukkig genoeg dat het die overmaat van kracht, welke oude Staten in hunne handelingen zoowel als in hun grondgebied beperkt, welke die Staten tegen anderen of tegen zich zelve keerden, slechts tegen de natuur behoefde aan te wenden. Voor langen tijd had de maatschappij niets te vreezen van den man, die, vrij te midden van die groote uitgestrektheid, zonder gevaar voor haar, ook aan den vurigsten lust tot veroveren kon voldoen, van den man, die de landpalen kon uitzetten zonder iemand van zijne bezittingen te berooven; die strijden kon zonder eens anders bloed te vergieten, die zooveel werk kon vinden als hij er slechts behoefte aan gevoelde en zooveel ondernemingen kon bij de hand nemen als de begeerte daartoe hem ontstak. In die gesteldheid van zaken, hadden zich twee partijen gevormd, waarvan de eene de ontwikkeling van 't democratisch beginsel scheen te duchten en de andere de herstelling der Engelsche instellingen vreesde. De eerste werd de federalistische, de andere de republikeinsche partij geheeten. Nog een zweem van overgeblevene genegenheid voor het oude moederland, waarmede Amerika in den bloede, in zeden en taal verwant was, eene soort van verwijdering ontstaan door de gruwelen der Fransche omwenteling, stemden de partij der federalisten voor eene toenadering tot Engeland, door overeenkomst van wetten, zoowel als door de banden van verdragen. Zorg en blakende ijver voor de onafhankelijkheid en de berekeningen van eene beleidvolle staatkunde, deden de democratische partij de voorkeur geven aan den bondgenoot die de vrijmaking ondersteund had boven den vijand die ze had bestreden, en hielden haar getrouw aan Frankrijk gehecht. De eene partij, ongerust over de geheimzinnige lotsbestemming haars lands, hield zich met voorzigtigheid en angstvalligheid aan het verledene geklemd; de andere, vol instinctmatig vertrouwen, snelde stoutmoedig die onbekende toekomst te ontmoet. De bekwaamsten in den lande en de grootste burgers waren 't hierover oneens. WASHINGTON ondersteunde met gematigdheid de partij der federalisten, die JOHN ADAMS door zijn ijver aanvuurde. FRANKLIN had zich, gedurende zijn leven, voor de democratische partij verklaard, aan wier spits toen THOMAS JEFFERSON stond.

Ed. LIVINGSTON ombelsde de laatste partij in het Congres van 1794; ofschoon zijn leeftijd hem niet vergunde eene eerste plaats in te nemen, welke bezet werd door de stichters der Amerikaansche vrijheid, die bijna allen nog in leven waren, deed hij zich door zijne gaven toch bijzonder opmerken. Hij bestreed het tractaat van 1794, met Engeland gesloten, een tractaat, dat de noordelijke grens der Vereenigde Staten, waarop de Britsche troepen tot dien tijd nog altijd post hadden gehouden, bevrijdde, eene goede zijde in dat verbond, welke in de oogen der Fransche partij

werd verzwakt door eene te sterke voorliefde voor het oude moederland, en door eene te nederige onderwerping aan zijne heerschzucht op zee en aan zijne eischen nopens den handel. Hij verzette zich eveneens tegen de invoering van de Engelsche *alien-bill*, waardoor de voorzitter, in zekere omstandigheden, de vreemdelingen van het grondgebied der Vereenigde Staten zou hebben kunnen weren. Deze maatregel zou gansch in strijd zijn geweest met de bestemming eener republiek, die toegankelijk moest blijven voor alle uitgewekenen, open, om de overvloedige bevolking van Europa in hare uitgestrekte bezittingen in 't Westen te ontvangen en te verspreiden. De redevoering bij die gelegenheid door ED. LIVINGSTON uitgesproken, raakte bekend in die Westerstreken, waarheen de Amerikaansche colonisatie, van den beginne af, immer en in onweerstaanbare beweging henenrok, en men las ze langen tijd daarna in de landhoeven, die als de voorposten der republiek waren en de rijke kiemen voor toekomstige en magtige staten uitmaakten. Kentucky, dat toen met vele vestigingen bezaaid was, gaf uit erkentelijkheid den naam van Livingston, aan een zijner graafschappen. In 't Congres werden naauwe staatkundige banden aangeknoopt tusschen ED. LIVINGSTON en de hoofden der democratische partij. Toen kwam hij ook in betrekking met den nog onbekenden afgevaardigde van den opluikenden staat van Tennessee. ANDREAS JACKSON, die naderhand zoo beroemd zou worden, en aan wien hij zoo wel door gelijkheid van meeningen als wederspraak van aard door langdurige vriendschap verbonden bleef.

ED. LIVINGSTON hield zitting in 't Congres, en behoorde tot de tegenpartij tot aan het einde van het voorzitterschap van JOHN ADAMS, met hetwelk ook der magt van de partij der federalisten een perk werd gesteld. De democratische partij zegevierde in 1801, door de verheffing van TH. JEFFERSON tot het voorzitterschap der Vereenigde Staten. Zijne vrienden gingen, door het natuurlijke spel van dezen regeringsvorm, van de tegenpartij tot het bewind over, en verwisselden de staatsvergaderingen met staatsbedieningen. ED. LIVINGSTON, die tot de verheffing van zijn opperhoofd had medegewerkt, werd door hem tot procureur-generaal in den Staat van New-York benoemd. Het volks-vertrouwen paarde zijn gunst met de magt, die hij van de regering ontvangen had, en koos hem tot burgemeester van New-York, destijds de tweede bediening in de republiek.

Als vertegenwoordiger van de algemeene wet en bijzonder gevolmagtigde van de meest bevolkte en bloeiendste stad van Amerika, toonde hij in de uitoefening van zijn dubbel ambt, bekwaamheid en minzaamheid. En weldra bevond hij zich in de treurige gelegenheid, om die deugd van den overheids-persoon in al hare kracht te doen uitblinken. De gele koorts, die pest der Nieuwe Wereld, greep New-York geweldig aan. Hevig was de schrik, die allen om 't harte sloeg, en de vermogenden verlieten veelal de stad. Een toneel

vol bezieling en luister, werd eensklaps door eene doodsche en akelige eenzaamheid vervangen. De straten waren verlaten, de meeste huizen gesloten. In de stille haven waren de schepen zaamgedrongen, die door de bemanning verlaten waren, en mast-bosschen verbieven zich, maar . . . onbewegeijk. De kaden waren opgehoopt met verlaten koopwaren. Al wat had kunnen vlugten was met overhaasting uit die stad vol treurens weggeijld, om op eene verwijderde plaats maar geene van den dood zwangere lucht in te ademen. De heer LIVINGSTON bleef met die niet konden henen gaan! — Zijn pligt weêrhiel hem. Daarvan was hij overtuigd en hij volbragt dien pligt bedaard en met moed. Dat onverwachte gevaar was in zijn oog, zoo als hij het in de taal der regtsgeleerden zeide, de ongunstige kans van het aleatoir-contract, dat hij had aangegaan toen hij de eerste betrekking van eene groote stad aangenomen had. Hij meende dat gevaar te moeten trotseren om nuttig te zijn; misschien het beste middel om er zich aan te onttrekken, maar zeker het edelste, als hij er onder mogt bezwijken. Hij bleef dus niet alleen, hij wijdde zich met gansch zijn hart aan de zaak. Dagelijks bezocht hij de zieken in persoon, had alle zorgen, geld en krachten voor hen veil. Menigeen was hem 't leven verschuldigd. Wilskracht en 't sterktegevende genoeg van wèl te doen, bewaarden hem langen tijd voor besmetting. Zij begon voor hem, toen ze voor iedereen was geëindigd. Hij ook werd door de ziekte aangetast. Maar toen ook oogste hij de betuigingen in der dankbaarheid en der bezorgdheid van 't algemeen. Zijne ontstelde medeburgers vervulden in stilte de straten, drongen tot in zijne woning door, wisselden elkander van uur tot uur aan zijne sponde af, en toen de gelukkige mare, dat zijn sterk gestel en zijn kalme geest gezegevierd hadden over het gevaar, de stad rondliep, wekte zij er evenveel vreugde als de verdwijning zelve van de vreeselijke kwaal. De heer LIVINGSTON had het inwendige genot van wèl gehandeld te hebben en het zoete bewustzijn, dat hij daarvoor op deze wijze was beloond geworden.

Maar weldra werd hij genoodzaakt van de uitdrukking zijner gevoelens, van de uitoefening zijner bediening, ja van het verblijf in zijn land af te zien. Op veertigjarigen ouderdom moest hij zijn leven weêr beginnen. De gewoonte aan een wat hoog opgevoerden stand, eene welligt wat te kostbare vertooning, overvloedige ondersteuning aan de zieken, en meer dan dat alles de onvoorzigtigheid van een vriend, wien hij aanzienlijke sommen, die aan de Vereenigde Staten behoorden, in bewaring had gegeven, en die hij later voluit betaalde, beroofden hem van zijn vermogen. Hij moest weêr van meet af de pleitzaal intreden, om op nieuw fortuin te maken. Overigens was deze oogeblikkelijke wederwaardigheid later de gelegenheid tot zijnen roem, daar hij hierdoor in een nieuw land gevoerd werd, waarvan hij de wetgever zou zijn.

Door een gelukkig zamentreffen van zijn' toestand en zijne behoeften, hadden de uitgestrekte en rijke landen, aan de boorden van de Mississipi, zich voor de Amerikaansche nijverheid en zijne heerschappij tevens geopend. De kanselier ROBERT LIVINGSTON, broeder van EDUARD en minister der Vereenigde Staten in Frankrijk, had te Parijs over de belangrijke aanwinst der Republiek van Louisiana onderhandeld. Die Fransche volplanting, welke de zwakke regering van LODEWIJK XV, bij tractaat van 1763, aan Spanje had afgestaan, had de Spaansche regering weder, bij tractaat van San Ildefonse, in 1800, aan Frankrijk overgedragen. Het staatsbeleid van den eersten consul BONAPARTE had dat tractaat geheim gehouden, zoolang de oorlog met Engeland geduurd had. Maar bij den vrede van Amiens, verlangde de roemvolle krijgvoerder, nadat hij het twistvuur in Frankrijk had gebluscht, zonder dat zijn ijver er door was gedooft, nadat hij door tractaten den uitslag van zijne overwinningen op het vaste land verzekerd had, het ook zijne vorige koloniale groothed terug te schenken. Met dat doel had hij zich de koloniën doen teruggeven, die Engeland veroverd had, had hij van Spanje Louisiana verkregen, en de expeditie van St. Domingo ondernomen. Maar 't falen van die pogingen, zoowel als de tijd vrijdelden zijne inzigten. De verovering van St. Domingo mislukte, en de oorlog met Engeland stond op 't punt weër uit te barsten. Nu wanhoopte hij aan het behoud van Louisiana, en wilde het toch niet door de Engelschen laten nemen; daarom gaf hij het aan de Amerikanen terug. Amerika's vergrooting was in zijn oog Englands verzwakking. Behalve het staatkundig voordeel, dat hij verkreeg, als hij een bondgenoot tegen een vijand versterkte, putte hij uit dien afstand 30,000,000 franken voor Frankrijk, en kwam overeen dat zijne oude kolonie, als vrijen staat aan de bondgenootschappelijke republiek zou worden aangesloten, met al de voordeelen der vereeniging en alle bijzondere regten der souvereiniteit.

ED. LIVINGSTON vertrok naar Nieuw-Orleans, waar hij tegen het einde van 1803 aankwam, ongeveer tegelijker tijd met de Amerikaansche commissarissen die belast waren met de inbezitneming dier landstreek. 't Was het schoonste land der aarde, gelegen in het midden der nieuwe wereld, in eene heerlijke golf, doorsneden door den grootsten stroom des aardbois, die bevaarbaar is ter lengte van 1200 mijlen, die de talrijke en breede rivieren ontvangt welke van het Rots-gebergte en de keten der Alleghanys afdaalt en daarmee eene onmetelijke vallei vormt waarop andere welige valleijen uitloopen, even als krachtige takken van een reusachtigen boom; voorts gelegen onder eene gunstige luchtstreek, tegelijkertijd beveiligende tegen de strenge winters die traag maken, en de brandende hitte die ontzenuwt; een grond geschikt voor alle bebouwing en die de overstromingen der rivier sedert onheuge-

lijke tijden, tot eene matelooze vruchtbaarheid hadden voorbereid, maar meestal nog geheel bedekt met aloude bosschen en overstroomde velden, scheen dat schoone land bestemd eenen wondervollen bloei te ontmoeten, als de mensch zich dáár de natuur zou onderwerpen, die zich hier toonde in al hare ongerepte schoonheid, maar tevens in al hare woestheid, en als hij hier eenmaal voor arbeid en verstand het gebied zou vestigen.

Daartoe was de aankomst der Amerikanen het teeken. Het land was tot op dien tijd bijna onbebouwd en woest gebleven. Vijf en zestig duizend inwoners verspreid op twee honderd duizend vierkante mijlen maakten gansch de bevolking uit. Sedert veertig jaren van Frankrijk afgescheiden, weinig ingenomen met Spanje, dat niets voor dit landschap gedaan had, gevoelde Louisiana zich door de gedachte, even als de onbewerkte stof door de aantrekking der massa's, henengetrokken naar dat nieuwe volk, dat, nog even slechts eene omwenteling te boven geraakt, den Oceaan met zijne schepen bedekte, de bosschen van het Westen met zijne delvers en grondstekers vervulde, de eenzame oorden van Kentucky met eene avontuurlijke menschensoort bevolkte, langzaam, maar zonder ooit op te houden, voortschreed, en aan den Oostelijken oever van de rivier gekomen was, die alleen de zee voor eigene voortbrengselen en krachtdadige handelingen kan openen. Het vernam dan ook met vreugde dat het niet langer meer eene volkplanting zou zijn en zou worden ingelijfd bij eene vrije, voorspoedige en magtige natie. Te uitgestrekt om slechts een enkelen Staat te vormen, werd het in vier deelen gesplitst, daar het bestemd was om vier afzonderlijke Staten te worden, onder de namen van Louisiana, Arkansas, Illinois en Missouri.

Er waren twee trappen van staatkundige inwijding voor de landen die in het verbond werden opgenomen. De eene bestond in het daarstellen van een voorloopig bestuur, die regering van het Grondgebied werd geheeten, de andere in de daarstelling van een definitief bestuur, Staatsregering genaamd. De eerste strekte om het land te regelen en geleidde het langzamerhand tot de soevereiniteit, opdat het er niet zonder de noodzakelijke voorbereiding en de voldoende geschiktheid toe zou geraken. De tweede gaf het een eigen bestaan en stelde het in staat zich zelf te regeren met inachtneming van de algemeene wetten en het voldoen der bondslasten. Op den eersten trap was het land in zeker opzicht geplaatst onder de voogdij van het algemeen gezag, dat een gouverneur afvaardigde om het te besturen, een wetgevenden raad om het te regelen, en een opperste gerechtshof om te vonnissen. Onder de tweede regering had de Staat zijne kamer van vertegenwoordigers, zijn senaat en zijne onafhankelijke constitutie.

Louisiana werd aan die voorloopige voogdij onderworpen eer het tot zijne geheele vrijmaking geraakte. Met de territoriale regering, ontving het de *habeas-corporis-acte* en de jury, die met den Amerikaan in de geheele

landstreek doordrongen waar hij zich vestigde, om hem vrijheid en regt te verzekeren. Maar dat voorloopige regt, 't welk alle burgerlijke en criminele feiten, die zijn eigendom en zijn persoon betroffen aan de jury onderwierp, was niet voldoende. De wetgeving, welke op die feiten zou toegepast worden, moest bepaald en de regtspleging die men zou in acht nemen geregeld worden. Zou men de wetgeving van Louisiana, een verward mengsel van Romeinsche wetsbepalingen, Fransche costumen, Spaansche teksten behouden, of zou men de Engelsche wetgeving met de onzekerheid van hare precedentes, de spitsvondigheid van hare fictiën en de langdradigheid harer vormen invoeren? Daarover werd voor het opperste gerechtshof beraadslaagd. De Amerikaansche regtsgeleerden eischten de uitsluitende aanneming van de Engelsche wet in burgerlijke- en strafzaken. Maar op de vertoogen van den heer LIVINGSTON, die de nieuwe bezitters aan de voorwaarden van het traktaat herinnerde, uit kracht waarvan Louisiana in alle de voordeelen der Amerikaansche vereeniging moest deelen, zonder eigene voordeelen te verliezen, werd beslist dat het zijne burgerlijke wetten zou behouden, maar dat het de strafwetten van Engeland zou erlangen, die veel beter waren dan de wetten, die dit landschap onder de Spaansche beheersching hadden geregeerd. Het behield dus, dank den heer LIVINGSTON, zijne gebruiken en strekte zijne regten uit, beide zaken, waaraan een volk het meeste hecht en waartoe het zich 't beste leent. Altijd herinnerde Louisiana zich aan die weldaad.

Daar de burgerlijke regtszaken onder de wetgeving van Louisiana niet aan de jury waren onderworpen, 't geen het Amerikaansche regt vorderde werd het noodig eene nieuwe regtsvordering voor hetzelfde in te rigten. De heer LIVINGSTON werd met dien arbeid belast, waartoe zijne bekwaamheid en ondervinding hem geschikt maakten. Hij vervaardigde eene wet nopens de regtsvordering, een voorbeeld van eenvoudigheid en gezond verstand. De aanleg, gang, vervolging, en de beoordeeling der burgerlijke zaken werden met veel beleid geregeld. De heer LIVINGSTON beoogde de degeerlijkheid in den regtshandel, en verwierp het ingewikkelde der vormen. De vormen zijn de eerste trap der justitie, hunne langzame werking beschermt in tijden van willekeur en geweld; maar wanneer de wet alleen regeert, dan moet men langs den onmiddellijken weg der billijkheid, en niet langs de kronkelpaden der vormen tot den grond der zaken komen. Besparing van tijd leidt altijd spoediger tot het regt, zoo als vroeger tijdverlies met meer zekerheid daartoe kon brengen. Dat begreep het scherpzinnig verstand van den heer LIVINGSTON volkomen. In die korte en zakelijke wet, gaf hij zoowel de eindeloos gerekte procedure der Fransche regterlijke collegiën op, als de oude fictiën der Engelsche wet. Billijkheid was zijn streven, klaarheid zijn geleidster, en hij stelde een regel vast die den loop van het proces vereenvoudigde, en wiens goed

gevolg hem later van dienst was bij de zamenstelling van een grooter werk van wetgeving.

De heer LIVINGSTON was een der stichters van de voorloopige regering van Louisiana; waarvoor hij, op verzoek van de territoriale regering, het charter eener bank en later een wetboek nopens de quarantaine, enz., opstelde. Hij werkte nog mede tot den arbeid der Fransche regtsgeleerden MOREAU-LISLET en DERBIGEY, die de oude burgerlijke wetten van Louisiana in één boek vereenigden. Onder die wetgeving, welke nog een aantal jaren zou duren, deed het land snelle voortschreden op de baan van vooruitgang. De volkplanters kwamen van alle kanten daarheen, de bosschen vielen onder de bijl, de verlaten streken die de verschillende groepen van inrigtingen van elkaër afscheidde, werden met bebouwde velden bedekt; de haven van Nieuw-Orleans werd met schepen vervuld die de stroomen van het land opvoeren, welks valleijen, reeds door den akkerbouw in bloeienden staat gebragt, zij door den handel nog meer verlevendigden. De waarde der eigendommen klom wel tot het tienvoud, en de heer LIVINGSTON, de beroemdste en bekwaamste advocaat van Louisiana, won gereedelijk dien rijkdom terug, welks verlies hem genoopt had zijn land te verlaten.

Maar hij kon gelukkig fortuin erlangen, zonder dat hij daarvan zijn bepaald doel maakte. Want zijn verstand behoefde edeler voedsel; hij vond dat: toen vatte hij, altijd het beroep van advocaat voortzettende, het ontwerp op van een groot Wetboek, dat de strafwetgeving, de strafvordering en de hervorming der gevangeniszen zou behelzen.

Om zich tot dien onmetelijken arbeid voor te bereiden, bestudeerde de heer LIVINGSTON de Wetboeken, die de verschillende tijden en de verschillende volken hadden geregeerd; hij leefde in betrekking met de groote meesters der wetenschap. Hij zette zich geestkracht bij door MONTESQUIEU'S gewrocht; ontwikkelde zijne edelaardige gevoelens door BENTHAM; oefende zijne gave van juiste niteenzetting der zaken door BENTHAM; hij volmaakt zich in de kunst van zamenstelling door POTHIER, en vormt zijn stijl voor de wetgeving naar de bekwame opstellers van Frankrijk's Wetboeken.

Hij werd van die schoone bepeinzingen afgeleid door eene gebeurtenis die hem verplichtte zijne boeken vaarwel te zeggen en de wapens op te vatten. Nadat de Vereenigde Staten langen tijd van de zijde van Engeland de vernederendste eischen voor eene vrije natie hadden ondergaan, waren zij eindelijk, maar te spaè, tot het besluit gekomen, om zich aan Frankrijk's zijde te scharen, ten einde de vrijheid der zeeën en het regt der onzijdigen te verdedigen. Met groote dapperheid hadden zij den strijd gedurende twee jaren volgehouden. Vervolgens alleen in 't strijdperk overgebleven, toen NAPOLEON in 1814 gevallen was, zagen zij zich aan de aanvallen der vereenigde Engelsche oorlogskrachten blootgesteld. Er

werd eene ontzettende onderneming tegen Louisiana in gereedheid gebragt. Vijftien duizend geharde krijgers, die in Portugal en Spanje gestreden hadden, werden ingescheept naar die landstreek, de laatste die in het Amerikaansche Verbond was opgenomen, en die men dan ook meende dat er 't gemakkelijkst van zou kunnen worden losgerukt.

Nieuw-Orleans, dat zoo ernstig bedreigd werd, was van alle verdedigingsmiddelen ontbloot. Aan den linkeroever der Mississipi gelegen, scheen het wel beschermd door de meiren, die de wateren der rivier gevormd had, en door de moeras- en andere losse gronden, die zij aan hare monden had aangespoeld; maar het had vestingwerken noch troepen. Naauwelijks kon het 1200 man op de been krijgen. Het nakende gevaar bragt Nieuw-Orleans dan ook in groote verslagenheid. Zijne inwoners hadden nooit gestreden. Sedert twee jaren waren zij in 't vol genot hunner onafhankelijkheid. Zij waren soevereinen, maar zonder staatsregeling. Zij bezaten regten die den wil kenschetsten; zij bezaten echter nog geene magt die den wil vereenigt. Dat is het groote ongerief der democratische Staten, die van den anderen kant het voordeel hebben krachtige geoederen te kweeken, wier gedachte een vlugtig middel van staatsregeling wordt, en die door stoutheid van karakter voor een oogenblik eenheid van bevel en samenwerking van pogingen daarstellen, Louisiana was gelukkig genoeg om één dier mannen aan te treffen in den generaal-majoor ANDREAS JACKSON.

De voorzitter MADISSON belastte hem met de verdediging van 't bedreigde Louisiana, de generaal JACKSON nam die moeilijke taak zonder aarzelen aan.

In zijn avontuurlijk leven had hij zich met de gedachte vertrouwd dat niets onmogelijk is. Zijne ouders hadden hem voor het priesterschap bestemd en uit eigene keuze was hij de pleitzaal ingetreden: zijne wezenlijke roeping was echter de oorlog. Mogt hij al door WASHINGTON tot advocaat-generaal in Tennessee benoemd zijn, mogt hij als wetgever aan het Congres deel genomen, in een opperste gerechtshof de waardigheid van regter bekleed hebben, vooral had hij zich onderscheiden met de wapens in de hand. Op veertienjarigen leeftijd had hij als vrijwilliger onder het vaandel der onafhankelijkheid gestreden en hij was gewond geraakt. Door behoefte aan handeling, door de onstuimigheid van zijn aard en den smaak naar avontuur vervoerd, was hij naar 't Westen uitgetrokken, waar hij een der meest beteekenende grondleggers van Tennessee geworden was. Als hoofd der krijgsmagt van dien Staat in den oorlog van 1812, had hij de Creeks overwonnen en de Engelsen uit Rensacola verdreven. Een onvervaarde moed, die hem gelukkig uit de grootste persoonlijke gevaren gered had en de meest vermetele ondernemingen had doen gelukken, blies hem een onbepaald vertrouwen in.

Hij was van gevoelen dat onder de menschen, even als onder de landen, die 't meest vermag, die 't beste wil.

In die stemming kwam hij te Nieuw-Orleans aan. Hij had zijn vriend, den heer LIVINGSTON, sedert vijftien jaren niet gezien. Hij vond hem, vol ijver en vastberadenheid, aan het hoofd van een comité van verdediging dat hij opgericht had, en benoemde hem tot zijn adjudant. In overeenstemming met hem nam de bevelhebber al de maatregelen van verdediging; en, overtuigd, dat de eenheid van magt in 't oogenblik van gevaar noodzakelijk is, dat het heil van een land zonder staatsregeling in den vasten wil van één man gelegen is, maakte de democraat JACKSON zich-zelfen tot dictator.

Hij kondigde de krijgswet af, hief de *habeas-corporis*-acte op, en verbood zelfs later de wetgevende magt bijeen te komen. Hij riep al de burgers onder de wapenen, nam tot hulphenden de zeeroovers van het eiland Carataria, en drong bij de krijgsmagt van Tennessee en Kentucky er op aan dat ze in allerijl omstreeks Nieuw-Orleans zouden opkomen. De kracht van zijne besluiten en de vastberadenheid van zijnen moed boezemde iedereen het vertrouwen in waarmede hij zelf scheen bezield te zijn.

Gedurende dien geheelen veldtogt was de heer LIVINGSTON de ijverige steun van generaal JACKSON. Hij nam deel aan zijne maatregelen en had dus ook zijn aandeel in den roem over den goeden uitslag waarmede ze bekroond werden. Hij was hem terzijde bij den vreesselijken aanval van 23 December, waarin hij de plannen der Engelsche voorhoede verijdelde, haar hevige vaart stuitte. Hij hielp hem in het aanleggen van de verschansing, die hij op twee uren afstands van Nieuw-Orleans tusschen de moerassen en den stroom opwierp, en waar hij den vijand met vastheid afwachtte. Hij was getuige van de pogingen, die het Engelsche leger tweemaal vergeefs aanwendde tegen die in der haast opgehaalde versterkingen, welke het geschut van eenige zeeroovers en de moed van 5000 soldaten van 't leger verdedigde. Eindelijk was hij den 3 Januarij 1815, den dag die altijd gedenkwaardig zal blijven in de geschiedrollen van Louisiana, tegenwoordig bij den veldslag, die over het lot van dat land besliste. Hij zag oude Engelsche troepen langzaam en in goede orde voortrukken om de Amerikaansche linie in een laatsten aanval te breken. Hij zag dat ze, ondanks de snelheid hunner bewegingen, en hun koelbloedigheid, de gracht niet bereikten die ze wilden doortrekken; hij zag dat hunne gelederen, uit de verte door kogels en schroot geopend, deinsden, en zonken toen zij in 't bereik kwamen van de karabijnen dier onversaagde jagers uit het Westen, wier hand vast, wier oog zeker en wier schot onfeilbaar is. Binnen eenige oogenblikken werd de generaal opperbevelhebber, Sir EDUARD PACKENHAM, gedood, de generaals GIBBS en KEANE, die na het bevel op zich namen, werden doodlijk gewond; de meeste officie-

ren door de kogels der Amerikanen doorschoten, 2000 gesneuvelden bedekten den grond; het ontmoedigde leger liet de handen vallen, blies den aftogt, en Louisiana was gered.

LIVINGSTON had op grootsche wijze deel genomen aan de verrigtingen en de gevaren van dien oorlog. Hij had generaal JACKSON door zijn wijzen raad geschraagd, hem den bijstand van zijn beraden moed en zijne bewakwame pen verleend. Hij had zijne proclamatiën opgesteld, zijne bevelen overgebracht, zijne dépêches geschreven. Nadat hij hem te velde vergezeld had, onderhandelde hij met goed gevolg over de uitwisseling der gevangenen. Later ook, toen het Amerikaansche Congres, de tolk van 's volks dankbaarheid, den generaal JACKSON eenen gedenkpenning toekende, geslagen ter herinnering aan zijne overwinningen, zeide hij aan den heer LIVINGSTON: «Treed nader en aanschouw 't geen gij mij hebt helpen winnen!»

Na de bevrijding van Louisiana en den vrede van Gend, hervatte de heer LIVINGSTON zijne studiën. Hij gaf er zich met zulk een volhardenden ijver aan over, dat hij, na verloop van eenige jaren, het geheele plan zijner hervorming van 't strafregt had vastgesteld. Verlangend om dat plan door Louisiana te doen aannemen, werd hij lid van de wetgevende magt van dien Staat, ten einde het aan haar onderzoek en goedkeuring te onderwerpen. Hij stelde haar dus voor de gebrekkige wetten die den Staat bestuurden te veranderen, en noopte haar andere wetten aan te nemen, die meer met de rede en de zeden van den tijd overeenkwamen en gegrond waren op de wezenlijke beginselen van het strafregt. Nadat de Senaat en de Kamer der vertegenwoordigers van Louisiana hem gehoord hadden, verklaarden ze, bij plegtige acte, den 10 Februarij 1820, dat er een bekwaam regtsgeleerde zou benoemd worden, om een nieuw wetboek te vervaardigen dat de misdaad beteugelen, maar voornamelijk ten doel hebben zou die te voorkomen; dat de vergripen zou aanwijzen welke bij de wet waren strafbaar gesteld; dat ze in klare bewoordingen zou omschrijven, dat de straffen zou bepalen die er op zouden worden toegepast, altijd de straf in evenredigheid met het misdrijf brengende; dat met klaarheid den duidelijken regel zou vaststellen die op de feiten toepasselijk was, om alle vergissing te voorkomen; dat eene eenvoudige wijze van regtsvordering zou aannemen, om de traagheid der processen te voorkomen, en dat, eindelijk, met duidelijkheid de pligten der magistraats-personen en officieren van justitie zou regelen, om te verhoeden, dat zij hun gezag zouden te buiten gaan en ten einde in het onvoldoende van dat gezag te voorzien. Den 13 Februarij 1821, benoemde dezelfde vergadering den heer LIVINGSTON, als den regtsgeleerde die de bekwaamheid bezat om dat groote werk ten uitvoor te brengen, en zij benoemde hem tot afgevaardigde ter wetgevende kamer.

Eindelijk gaf zij den 21 Maart 1822, ten gevolge van een bewonderenswaardig verslag, waarin de heer LIVINGSTON zijn geheele stelsel blootlegde, en de vergadering verbaasde door de grootschheid van inzigten, de uitgestrektheid van wetenschap, de liefde tot regtvaardigheid en de schoonheid van taal, hare goedkeuring aan het plan dat hij voorstelde, en verzocht hem, in een volgend decreet, dringend zijn' arbeid voort te zetten. De heer LIVINGSTON ging dan ook voort, en wijdde zich daaraan twee jaren lang. Hij raadpleegde de praktijk der meest verlichte landen en de kennis der geleerdste mannen. Hij trad in briefwisseling met Europesche criminalisten, wier vermaardheid of leerstellingen bij hem eene aanbeveling waren; en na verloop van twee jaren was een der meest uitgestrekte, volmaakte en bestingerigte werken van wetgeving gereed, dat ooit uit één brein is voortgekomen.

Welke voortgang had de menschelijke geest tot op dien tijd in zake van strafregt gemaakt, welke verbetering hadden de wetten ondergaan? Van welk punt ging de heer LIVINGSTON uit om dien schoonen weg der wetgeving nopens de justitie, die door den arbeid van de laatste eeuw geopend en door den zijnen uitgebreid was, in te slaan?

Gedurende langen tijd was de maatschappij, onmagtig om de misdaden te beteugelen, tusschenbeide getreden om de personen te bevedigen en niet om ze te straffen. Hare wijze van beteugeling was eene eenvoudige daad van bemiddeling tusschen vijanden geweest; en zij was genoodzaakt om de misdaad als een oorlogsfeit te behandelen. Zij had dat stelsel van geldelijke vergoeding aangenomen, met behulp waarvan de een zijn misdaad betaalde, en de andere zijn wraak verkocht. Maar langzamerhand sterk genoeg geworden, om zich zelve met de onderdrukking der aanslagen te belasten, had zij ze vervolgd, beoordeeld in haar naam en voor hare rekening. Nog grof en geweldig in hare justitie, had ze het regt van bijzondere wraak vervangen door dat van publieke wraak. De wreedheid was van de zeden in de wetten overgegaan, en de straffen der justitie geleken naar de wraakoefening van den hartstogt. En daarom waren er wreede wetten, verharde regters, eene geheime regtsbedeeling, geene verdediging, de pijnbank, als toevoegsel tot het onderzoek, de bekentenis aan de smart ontruikt, als middel van zekerheid, geene verhouding tusschen straffen en overtredingen; vunze, onreine gevangnissen, afgrijsselijke straffen; de schande der straf strekte zich uit over onschuldige familiën en geslachten, ziedaar wat zij bijna overal had vastgesteld en 't geen tot in 't midden der laatste eeuw had stand gehouden!

Op dat tijdstip was MONTESQUIEU de tolk van meer regtvaardige en menschelijke gedachten in zake van strafregt geworden. Die groote man had met nauwkeurigheid de openbare magten onderscheiden, en met juistheid de magt om wetten te maken afgebakend van die om vonnissen

te vellen. Opkomende tegen de verblindheid der oude regtspleging en de buitensporigheid der straffen, had hij het gezag der onafhankelijke justitie en der gematigde straffen voorbereid, en eene school van hervormers in de wetgeving gesticht. Tot die school hadden behoord BECCARIA, FILANGIERI, SERVAN en JEREMIAS BENTHAM, die, terwijl ze de denkbeelden van MONTESQUIEU uitbreidden of overschreden, in verschillende mate aan dezelfde zaak hadden ten dienste gestaan, — BECCARIA, door de edelaardigheid zijner gevoelens, die hem er toe bragten om zelfs aan de maatschappij het doodrecht op hare leden te ontzeggen en de onschendbaarheid van 't menschelijke leven te verkondigen; — FILANGIERI, door de kracht zijner gedachten; — SERVAN, door het gezag zijner ondervinding; — BENTHAM, door het wonderstrengte van zijne redeneerkracht. Tot die school hadden ook behoord de vorsten die, in de XVIII eeuw, de hervorming in het strafregt hadden aangevangen, en de schrijvers onzer wetboeken, die ze nog verder gedreven hadden door eene jury, de openbaarheid en verdediging voor de regtbanken, de trapswijze opklimming in de straffen en de wegneming van alle onnoodige smart in de straffen in te voeren.

Ten zelfden tijde dat deze omwenteling in beschouwing en werkdadige toepassing der strafwetgeving tot stand kwam, was er eene andere voorbereid om haar tot voltooiing te strekken. Mannen van verheven geest en van eene ziel vol ontferming waren getroffen geworden door den ellendigen staat van vernedering waarin de schuldige viel, nadat hij veroordeeld was. Zij waren op de edele gedachte gekomen, om hierin te voorzien door den toestand der gevangenen te hervormen. De burggraaf DE VILAIN XIV in de Nederlanden, de deugdzame HOWARD in Engeland, en de quakers in Pennsylvanië hadden zich aan die vrome taak gewijd. De veroordeelden, naar leeftijd en misdaden gerangschikt, waren onderworpen geweest aan de tucht van stilzwijgen en arbeid en soms van eenzame opsluiting. Men was begonnen om de gevangenis tot eene plaats van boete en opvoeding te maken, waar, naast de vrees voor straf, tot op dien tijd het eenige doel der wet, het berouw over de misslagen en het middel voor nieuwen val, plaats hadden gevonden. Dat schoone denkbeeld was, na een langdurig tijdsverloop en vele proefnemingen, zelve een grondig stelsel geworden onder den naam van penitentiaire hervorming. Deze strekte om de misdaden als ziekten te doen behandelen, en de schuldigen als zieken, wier onstuimigheid in de eenzaamheid kon gematigd worden, indien ze door de hevigheid der driften tot het kwaad gesleept waren, om de slechte gewoonten door behulp van den arbeid te verbeteren, indien zij door ledigheid daartoe geraakt waren; om door middel van onderwijs het verstand te verlichten, indien de onwetendheid hen op 't dwaalspoor had bragt. Door middel dier laatste verbetering, werd de wet, die wraak-

zuchtig geweest was en daarna regtvaardig, thans liefderijk; zij strafte niet slechts de daad, zij hervormde de ziel des misdadigers, en voltooide de kunst van straffen, door de kunst van genezen.

De heer LIVINGSTON heeft de werkzaamheden zijner voorgangers voortgezet, en de gansche strafwetgeving, van de eerste bepalingen af die ze maken moet om de maatschappij tot waarborg te strekken, tot aan de eind-uitkomsten die ze moet bereiken, door de schuldigen te hervormen, met den geest omvat en in zijn werk opgenomen. Hij heeft het in vier Wetboeken verdeeld: Wetboek van misdaden en straffen; Wetboek van regtspleging; Wetboek van bewijs; Wetboek van hervorming en tucht voor de gevangenen. De titels dier verschillende Wetboeken, waarvan ieder een lijvig boekdeel uitmaakt en door eene breedvoerige inleiding wordt voorafgegaan, toont het onderwerp aan en bewijst wat redekundige bekwaamheid de heer LIVINGSTON bij de verdeeling van zijn werk heeft in acht genomen. Het Wetboek der misdrijven en straffen legt met klaarheid bloot en omschrijft met naauwkeurigheid al de openbare vergripen tegen den Staat, zijne souvereiniteit, zijne verschillende magten, zijne rust, zijne inkomsten, zijn binnen- en buitenlandschen handel, de wettige gangbare munt, de vrijheid van drukpers, de gezondheid, de zeden, den openbaren eigendom, de wegen, de uitoefening der godsdienst; en alle de bijzondere vergripen tegen de individus, hun persoon, goeden naam, staatkundige en burgerlijke regten, hunne bedieningen en eigendommen. Het bepaalt tevens, volgens den aard der schade die ze veroorzaken en de mate van het kwade inzicht waarmede ze gepleegd worden, de straffen die op elk dier misdrijven toepasselijk zijn. In dat dubbele opzicht, doet hij zich als vernuftig opmerker, geleerd en diepzinnig criminalist kennen. Hij volgt het voetspoor der groote beginselen van regtvaardigheid en menschelevendheid die de laatste eeuw heeft verkondigd, de voortreffelijke regels en praktische bedoelingen van onze Wetboeken en de persoonlijke waarborgen door de Engelsche wet toegekend, en past ze op zijne wijze en met oorspronkelijkheid toe.

De heer LIVINGSTON verwerpt alle straffen die het ligchaam alleen treffen, en die de ziel in vernedering houden, haar nog dieper doen zinken. Hij neemt geenszins de zweep te baat, die nog in verschillende landen en vooral in het zijne in gebruik is, noch de ijzers of kogels die in het onze bestaan, en ook niet de openbare kaakstraf die allen toch slechts geschikt zijn om den mensch, die ze ondergaat, te stijven in het kwaad en te verharderen. Hij neemt nog minder de onteerende straf van het brandmerk aan, sedert dien tijd gelukkig uit onze wetten weggewischt, welke de schande der misdaad deed voortduren, zelfs nadat ze geboet en vergeven was, en welke schier onyermijdbaar tot herhaling van misdaad bracht. De heer LIVINGSTON verklaarde zich ook tegen de doodstraf. Hij ontzegt der

maatschappij het regt niet om het leven te ontnemen aan hem die zich in openlijk oproer tegen haar stelt, maar hij staat dat regt eerst toe op het oogenblik van den aanval. Wanneer de crisis der verdediging voorbij is, en de vijand der maatschappij haar gevangene is geworden, dan kent hij haar die bevoegdheid niet meer toe, omdat hij er de noodzakelijkheid niet meer toe ziet. De onherstelbare aard dier straf, de feilbaarheid van 't regt der menschen, de verantwoordelijkheid eener onherstelbare dwaling, welke naar zijn inzien, niet op den regter moet vallen, die volgens den schijn veroordeelt, maar op den wetgever die weet dat de schijn soms bedriegelijk kan zijn. Het ongenoegzame van het voorbeeld, dat, altijd naar zijne meening, door het gezigt van bloed en de wegsleping tot navolging nog meer tot de misdaad aanzet, dan dat het die door schrik-aanjaging voorkomt; het afgrijpselijke van het schouwspel dat het bloedige offer aanbiedt van een krachtvol schepsel aan 't welk de maatschappij, die het niet in 't aanzijn geroepen heeft, zich het regt aanmatigt, even als God, dat aanzijn te ontnemen, en dat wel in koelen bloede, zonder de dadelijke noodzakelijkheid van zich te verdedigen, met de mogelijkheid van zich te vergissen, en zonder dat de gedrukte of verharde ziel van den persoon die gedood heeft, en dien de wet doodt, op 't kwaad betrapt, en als 't ware nog geheel in 't kwaad verkeerende, gereed is om dien gewigtigen overgang van leven tot dood te doen, dit alles boezemt den heer LIVINGSTON een onoverwinbaren afkeer van de doodstraf in. Daarom sloot hij die buiten zijn Wetboek.

Maar welke straffen past de heer LIVINGSTON dan in zijn Wetboek toe? Zij zijn van verschillende soort en alle bestemd om de straf en de verbetering des misdadigers te bewerken. Zij moeten meer op zijne ziel dan op zijn ligchaam werken. Derhalve worden de eenvoudige opsluiting, de opsluiting met arbeid, de eenzame opsluiting, tegen de verschillende wanbedrijven of misdaden uitgesproken. Hij gebruikt ze derwijze dat de verschillende graden van 't zedelijk bederf er door getroffen worden. Het strafstelsel van den heer LIVINGSTON is een penitentiair stelsel. Geplaatst tusschen de beide beroemde stelsels die in de gevangenis van Auburn en in die van Philadelphia gevolgd worden, welke het onderwerp van algemeen onderzoek zijn geworden, waarvan het eene de gevangenen gedurende den nacht afzondert, en, na hen in klassen verdeeld te hebben, ze overdag gezamenlijk, maar stilzwijgend, laat arbeiden; en waarvan het andere de afzondering bij dag en bij nacht, de volkomene afscheiding der gevangenen en het arbeiden in eenzaamheid voorschrijft, neemt de heer LIVINGSTON een gemengd stelsel aan, dat de voordeelen schijnt te vereenigen en de nadeelen uit te sluiten die ieder der beide anderen aankleven. Dus legt hij den misdadiger de gevangenisstraf op, om hem het kwaad dat hij bedreven heeft te doen boeten door de

beroving van de vrijheid, die hij misbruikte; hij plaatst hem in eenzaamheid, om hem tot nadenken te brengen; hij veroorlooft hem te arbeiden, om hem eene bezigheid te geven, die hem later voor ledigheid of ellende behoedt, die ook tot de misdaad leiden; hij verschaft hem verstandelijk en zedelijk onderwijs, dat hem zal leeren zich goed te gedragen. Hij vereenigt wonder wel, en met veel schranderheid, eenzaamheid en arbeid, afzonderlijk onderrigt met gezamenlijk onderwijs, zonder dat hij geweld tegen de gevangenen behoeft aan te wenden en zonder te moeten vreezen voor bederf. Zijn stelsel sluit zóó volkomen ineen. Het bevat huizen van verzekering voor de beschuldigten, huizen van hervorming voor de veroordeelden die den leeftijd van 18 jaren nog niet bereikt hebben, strafgevangnissen voor hen die boven dien leeftijd zijn, eindelijk huizen van toevlugt en arbeid voor de gevangenen die in vrijheid zijn gesteld. Derhalve zijn er bewaarplaatsen waar men naar beschikking der wet bewaard wordt; strafgasthuizen waar men in naam der wet genezen wordt, inrigtingen voor hen die aan de betere hand geraken, welke strekken om van den leefregel der ziekte tot dien der zedelijke gezondheid, van de gevangenis in de maatschappij over te gaan.

Is dus het stelsel van den heer LIVINGSTON wel anders dan regtvaardig, zachtvaardig, menschlievend en afdoende? Men schijnt het, naar het uiterlijke te oordeelen, wel te moeten gelooven; maar verscheidene dier bepalingen kunnen toch ook ernstige tegenwerpingen doen oprispen, en, ondanks de voorzigtigheid en de menschlievendheid, die ze heeft voorgeschreven, beschouwd worden te gevaarlijk of te hard zijn. Zonder dien grooten strijd van het behouden of afschaffen der doodstraf te willen aanroeren, past de heer LIVINGSTON aan hen, die ze onder onze wetgeving verdienen, geene straf toe, die nog vrij wat strenger is? Wijkt hij zelfs niet van zijn eigen stelsel ten hunnen opzichte af, als hij zegt:

«De verbetering komt in hunne behandeling slechts te pas, voor zoo-
«veel ze hun in 't bijzonder betreft. Daar zij voor altijd uit de maatschappij gehannen zijn, bevat de wet geene bepaling, om ze voortaan
«daarin meer te doen werkzaam zijn. Onverschillig omtrent de gewoonten, die zij kunnen aannemen, houdt zij zich uitsluitend en in hun
«belang alleen, bezig om hen in staat te stellen hun vrede met den
«Hemel te sluiten, omdat zij vermijdt, ze met den dood te straffen;
«maar hunne ziel niet zou willen doodden.»

Worden die gevangenen, welke voor hun gansche leven in eene nauwe en donkere plaats opgesloten en dood zijn voor de wereld, waarin zij niet meer kunnen terugkeeren, want het regt van gratie kan ten hunnen behoeve niet worden uitgeoefend, die gevangenen vreemd aan hunne familie, die hunne goederen verdeelt, geregeld, gedurende verscheidene maanden

van 't jaar, onderworpen aan eene volkomene eenzaamheid en eene verdrietende werkeloosheid, die nooit eene zuivere lucht inademen of eene zonnestraal kunnen opvangen, en in hunne cel begraven zijn als in een graf, waarop men hun grafschrift reeds leest, worden zij niet harder gestraft, dan die, wien het leven niet op die verschrikkelijke voorwaarden gelaten wordt? Is het niet te vreezen dat hunne rede bezwijkte, dat hunne ziel, die men wil redden, in wanhoop vervalle? Indien men het ligchaam niet dooden moet, dan moet men het verstand nog minder dooden, want het is beter dood dan gek te zijn. Dergelijke straffen overschrijden dan ook de regten der maatschappij en schijnen eene tegenstrijdigheid te zijn in het stelsel van den heer LIVINGSTON, die, wanneer hij den misdadiger wil hervormen, evenmin straffen moest aannemen, die niet kwijtgescholden kunnen worden, als straffen, die onherstelbaar zijn.

Indien het menschelijk verstand gevaar loopt omtrent de straf te kort te schieten, heeft de heer LIVINGSTON, in andere gevallen, niet wel eens aan de voorzigtigheid, of de gematigdheid, de ware regtvaardigheid te kort gedaan? Heeft de behoefte aan navorschen en opsporen hem soms niet wat te verre henengeleid, als hij, ondanks de wijze behoedzaamheid van onze wetboeken, de vrouw heeft toegelaten om tegen haren man getuigenis af te leggen, en den zoon in de zaak des vaders? Men moet den mensch niet tusschen twee strijdige pligten klemmen, hem niet de keus laten tusschen natuur en wet, stem des bloeds en eedschennis. Is hij niet te streng geweest, als hij den eerverkrachter en den doodslager op gelijke lijn stelt? Men kan hem ook verwijten, dat hij te toegevend is geweest voor de misdrijven, die uit de democratische gewoonten ontstaan, en te streng al weder voor de gevallen van herhaling, waartegen hij, altoos, de eeuwigdurende gevangenisstraf uitspreekt, daar hij den recidivist als ongeneesbaar beschouwt, zeker omdat hij zich niet naar zijn stelsel heeft gedragen. Kortom, soms kan men hem aanmerken als te veel eischende, uit zucht naar de volle waarheid; als te licht uit volksneiging, als te straf uit hervormingszucht.

In weêrwil van de onvolmaaktheden, die van een zoo omvattend werk onafscheidelijk zijn, biedt de strafwetgeving van den heer LIVINGSTON een uitmuntend en grootsch geheel aan; zijne vier wetboeken steunen elkaar en voltoojen elkander. Zij maken als een gewelf uit, waarvan elke steen de sleutel is. Wierd één daaraan ontruikt, alles zoude instorten. Hij heeft het trouwens, uit besef van de verdienste zijn werks, gezegd, en hij heeft er bijgevoegd: « Dit werk, gedurende verscheidene jaren met « eene onverflauwde aandacht voortgezet, met eene eerbiedige schatting « van de gevoelens van anderen en eene strikte in 't ooghouding van het- « geen in de toepassing bevonden is, laat mij de hoogstaangename voldoe- « ning, dat ik al de mogelijke voorzorgen genomen heb, om mij voor

«eigenwaan te vrijwaren, dat ik geen der middelen heb gespaard, die mij konden worden ingegeven door het diep besef van 't gewigt des onderwerps, en door het gemoedelijk verlangen om 't geluk der menschen te bevorderen, door de ware beginselen van regt in de maatschappij vast te stellen.»

Inderdaad beveelt het boek van den heer LIVINGSTON, dat in 't algemeen de verdediging van de maatschappij uit beginsel van regtvaardigheid aanneemt, dat de vervolging van de misdaad instelt met den aan 't regt verschuldigten eerbied, het bewijs der feiten opspoort met de zucht voor waarheid en de behoefte aan wisheid, en dat de schuldigen straft, met het doel om ze te verbeteren, beveelt dit boek zich aan den wijsgeer aan als een schoon stelsel wat de bespiegeling aangaat, en aan der volken gebruik, als een omvattend geschreven Wetboek. Dat groote werk was nu ten einde. De heer LIVINGSTON, op nieuw tot lid van het Congres der Vereenigde Staten afgevaardigd, had zich naar Nieuw-York begeven, om het te doen drukken. Op zekeren nacht, nadat hij zijn handschrift met zorg had nagelezen, vóór dat hij het uit de handen zou geven om gedrukt te worden, laat hij 't, door den slaap overmand, op een' marmere tafel liggen. Bij zijn ontwaken, vindt hij niets meer dan . . . asche. Het vuur had alles verteerd. De vruchten van eene langdurige inspanning van geest en te gelijk alle zijne uitzigten op billijken roem lagen daar op eens vernield. Iedereen kan zich verbeelden wat de heer LIVINGSTON bij dat groot verlies gevoelde, maar niemand bespeurde het. De zwakke ziel slechts treurt, de kracht van wil herstelt. Denselven dag ging de heer LIVINGSTON aan den arbeid, en in minder dan twee jaren, verscheen zijn Wetboek, geheel op nieuw zamengesteld, zoo als wij het thans bezitten (1). Ik weet niet wat men hier in den heer LIVINGSTON meer moet bewonderen: de kracht van karakter, die hem zijn werk nogmaals deed opvatten, of de sterkte van geest, die 't hem deed ten uitvoer leggen.

De uitgave van dat uitgebreide stelsel van wetten bevestigde den roem van den heer LIVINGSTON in zijn vaderland, ja verspreidde dien roem over de gansche wereld. Brazilië nam het wetboek van den heer LIVINGSTON tot grondslag van zijne wetgeving. De republiek Guatemala aarzelde zelfs niet het aan te nemen. Op het oude vaste-land, dat in zake van wetten en verstand nog beter regter was, oogstte de heer LIVINGSTON algemeene lofuiting in. De meening van Europa rangschikte hem onder het getal der wetgevers die met een wijsgeerigen geest zijn begaafd, en onze academie haastte zich, zoodra zij hersteld was, hem een bewijs te geven van de hooge achting die zij gevoelde voor zijn' arbeid, door hem

(1) Dat stelsel van strafwetten, bevattende vier Wetboeken, een boek van de Bepalingen en de Inleidingen, die tot elk Wetboek behooren, is in het Engelsch geschreven; en in het Fransch vertaald door den heer JULES DEVASO, voorzitter van het collegie van Nieuw-Orleans.

te benoemen tot een der vijf buitenlandsche associés. De heer LIVINGSTON droeg er roem op, dat hij met zijn vermaarden landgenoot THOMAS JEFFERSON, de eer gedeeld had van tot het Instituut van Frankrijk te behooren.

Het Amerikaansch Congres zelf, getroffen door de verdienste, zoo helder in het wetboek voor Louisiana in 't oog springende, belastte den heer LIVINGSTON met het vervaardigen van een bijzonder wetboek voor al de hoven van 't Verbond der Vereenigde Staten. Die hoven moeten vonnissen in zake van misdrijf tegen de regering en het regt van vereeniging. De heer LIVINGSTON voldeed aan den wensch van zijn land. Hij ontwierp volgens hetzelfde voorbeeld, volgens dezelfde inzigten, maar met verschillende bepalingen eene zeer uitgebreide wetgeving, die alle misdrijven in zake van vergadering, verkiezing, van misbruik van gezag, oproer, verraad, van tolregten, zeeroof, oorlog en volkenregt omvatte. Hij beschreef er den aard van, regelde de regtspleging, bepaalde de straffen. Dat wetboek, 't welk gevoelens van edelmoedige onbekrompenheid met de behoeften der regering op zijde doet staan, dat het volken- en staatsregt onderling paart, dat voor de eerstemaal de beginselen bevatte van algemeene regtvaardigheid welke tot nu toe in de zeden der volken waren overgebleven als een louter gebruik, dat niet altijd in acht genomen werd, doet veel eer aan den bespiegelenden geest des heeren LIVINGSTON. Het strafstelsel voor den bijzonderen Staat van Louisiana, en dat voor de hoven van 't Verbond der Vereenigde Staten. waarvan het eene in dit jaar te Nieuw-Orleans in beraadslaging is, en waarvan het andere ongetwijfeld weldra door het Amerikaansche Congres zal worden aangenomen, maken de beide wezenlijke aanspraken uit, die de heer LIVINGSTON bezit op de dankbaarheid van zijn land en de vereering van het nageslacht.

Nadat de heer LIVINGSTON die uitgebreide werkzaamheden had volbragt wijdde bij 't overige zijns levens aan de staatkunde. Hij was lid van den Senaat, toen zijn vriend, generaal JACKSON, tot het voorzitterschap van de Vereenigde Staten werd verkoren. Eerst weigerde hij hooge bedieningen die hem werden aangeboden, maar kort vóór eene nationale crisis, nam hij het ministerie van Buitenlandsche Zaken aan. Op dat oogenblik waren de Staten van het Noorden en die van het Zuiden, waarvan dezen zich op het fabriekwezen, genen op den landbouw toeleghden, door meening en belangen verdeeld, omtrent de regten welke op de vreemde koopwaren onderworpen waren. Zuid-Carolina gaf het teeken van opstand tegen de wet die ze regelde, had haar nietig verklaard en de wapens opgeval. De Vereenigde Staten van Amerika, als in 't hart aangetast door Tweedragts-vuur, dat elk Verbond met ondergang bedreigt, schenen straks hunne ontbinding te naderen. In dien gevaar-

vollen toestand bezielde LIVINGSTON den voorzitter JACKSON met zijne gematigdheid en leende hem zijne welsprekendheid. Hij liet zich in eenen verzoenenden geest uit, en stelde die schoone, treffende en vaderlands-liefde-ademende proclamatie, welke zoo krachtig medewerkte om de scheuring van het Amerikaansche Verbond te verhoeden. Maar zijne voorzigtigheid, het doet mij leed dit te moeten zeggen, scheen hem later te begeven, toen hij, tot minister der Vereenigde Staten in Frankrijk benoemd, er op de uitvoering aandrang van een traktaat, dat ons nog zoo versch in het geheugen ligt; hij waardeerde, in zijne vorderingen en depêches, de onvermijdelijke traagheid van eene vrije regering niet; en de diplomaat toonde zich minder verzoenend dan weleer de staatsman was.

Zijne briefwisseling, die in Amerika in het licht is gegeven, geeft grond te denken dat hij te laat eene loopbaan was ingetreden die zooveel overleg en geduld in alle handelingen vordert, en dat hij in 't geheel geen gebruik heeft gemaakt van zijne oude vriendschap om den generaal JACKSON te beletten eene taal te voeren die ongebruikelijk is tusschen bevriende regeringen, vooral wanneer van de eene zijde onlangs eene terugvordering van gelden was gedaan, maar ook van de andere een oud regt van erkentelijkheid bestond.

De heer LIVINGSTON overleefde die zending niet lang. In Amerika teruggekeerd, begaf hij zich naar zijn landgoed van Montgomery aan de oevers der Hudson. Sedert eenige maanden gaf hij zich daar over aan de stille landgenoevens, toen hij overvallen werd door eene ziekte die hem wegrukte. Zijne laatste oogenblikken waren voor zijne gade, voor zijne dochter, die hij de innigste gevoelens van genegenheid toedroeg, en hij behield steeds eene godvruchtige oppgeruimdheid. Hij overleed op 72jarigen onderdom, den 23 Mei 1836, op denzelfden dag en hetzelfde uur waarop hij, volgens den familie-bijbel, geboren was.

Op de tijding van zijn overlijden, gevoelden zijne medeburgers dat zij een man verloren hadden, die hun door zijne werken voordeel, doch bovenal eere aan zijn land had gedaan. De republiek van Guatemala, die zijn wetboek had aangenomen en zijn naam aan hare hoofdstad had gegeven, vaardigde een openbaren rouw van drie dagen uit. Dat leedwezen en die hulde waren verdiend. Mannen zooals de heer LIVINGSTON zijn overal zeldzaam; en nog meer is dit het geval in Amerika, 't welk nog zoo jeugdig en meer geschikt is voor de ontwikkeling der karakters dan voor de oefening van het verstand, dat stoute zeevaarders, ondernemende planters, onvermoeide onderzoekers, maar weinig van die bewonderenswaardige lediggangers oplevert, die opstaan uit de menigte die in alle rigtingen des levens voortdringt, om zich aan de beschouwing der natuur en der maatschappij te wijden, beider geheimen en wetten

te bespieden en die aan huns gelijken meê te deelen, wien de draag des levens geen tijd overlaat om ze te ontdekken.

Amerika heeft door den dood van den heer LIVINGSTON zijn meest vermogend vernuft, de academie een harer beroemdste associés, en de menschheid een harer ijverigste weldoeners verloren.

— Volgens de uitvoerige statistieke tabellen, in België opgemaakt, nopens het beleid van de criminele justitie gedurende de vier jaren 1840 tot 1843, heeft het getal beschuldigingen, voor de hoven van assises gebragt, belooopen 1,287, het getal beschuldigten 1892. Laatstgemeld getal bedroeg in 1840, 520; in 1841, 451; in 1842, 484; en in 1843, 437. Men merkt hier dus eene vermindering op. Er waren gemiddeld

In 1826 en 1827,	756	beschuldigten,
» 1828 » 1831,	725	»
» 1832 » 1835,	604	»
» 1836 » 1839,	508	»
» 1840 » 1843,	473	»

zoodat laatstgemeld tijdperk eene vermindering van omstreeks 7 ten honderd aanbiedt, in vergelijking met het vorige.

Er waren in 1840—1843, 1032 (62 ten 100), die lezen noch schrijven konden; 435 (26 ten 100), die slechts een onvolkomen onderwijs hadden genoten; 150 (9 ten 100) die een goed lager en 60 (3 ten 100) die een meer omvattend onderwijs genoten hadden.

De verhouding der beschuldigten, die geheel van onderwijs verstoken waren, is in het laatstgemeld tijdperk juist dezelfde geweest, als in de vier jaren 1836—39. Het getal beschuldigten, die een goed lager of meer omvattend onderwijs hadden genoten, is afgenomen; het getal beliep 11 ten 100 der eerste categorie en 4 ten 100 der tweede, gedurende de jaren 1836—39.

— In het *Jaarboekje* over 1849, van den heer LOBATTO, vindt men de statistieke opgaven, betreffende de gevangenissen in Nederland, in 1847. Daaruit ontleenen wij de zamengetrokken uitkomsten, vergeleken met die van 1846.

Gemiddelde bevolking der	in 1846.	in 1847.
Strafgevangenissen	3200	3333.
Burgerlijke en militaire huizen van arrest	1751	1996.
Huizen van arrest	633	748.
Te zamen	5584	6077.
Bevolking des Rijks	3,062,223	3,050,840

Met verwijzing naar de vergelijking met vroegere opgaven (1836 en 1845), in *Themis* IX, bl. 159 enz., laten wij hier volgen de hoofdtabellen over 1847.

S T R A F G E V A N G E N I S S E N 1847.

Overzicht van de sterkte der bevolking, misgeaders van den maatschappelyken en zedelyken toestand der gevangenen.

S T R A F G E V A N G E N I S S E N 1847.

GEVANGENISSEN.	GETAL GEVANGENEN HETWELK TE GELIJK IS AANWEZIG GEWEEST.										GETAL GEVANGENEN GEDURENDE HET JAAR BIJ AFWISSELING IN HET GESICHT GEWEEST.									
	Grootste.		Kleinste.		Herkomst.		Echtelijke staat.		Geloofsbelijdenis.		Standpunt van beschaving.				Bostraffing.		TOTAAL-GENERAAL.			
	Mannen.	Vrouwen.	TOTAAL.	Mannen.	Vrouwen.	TOTAAL.	Inlanders.	Vreemden.	Ongehuwden.	Hertrouwen van verschillende kerkenoosch.	R. Katholyken.	Israëliën.	Die bij hunc on- aankomst niet kon- den.	Die dit bij hunc on- aankomst niet kon- den.	Die dit bij hunc on- aankomst niet kon- den.	Die dit bij hunc on- aankomst niet kon- den.		Die dit bij hunc on- aankomst niet kon- den.		
	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19		20	21	22
3	2	1	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16		17	18	
Leijden, (militairen)	767	616	720	594	8	9	1001	43	1030	553	472	19	668	376	118	30	357	637	1044	
Woerden, (crim. mannen)	589	499	550	499		499	604	51	362	324	263	68	343	312	163		114	541	655	
Gouda, (crim. vrouwen)	238	140	159	138		138	200	18	159	121	92	5	94	124	9		2	216	218	
Gouda, (correct. vrouw.)	118	177	182	146		146	280	16	208	185	106	5	142	154	12		4	292	296	
Rotterdam, (jeugdige ver- oord. van het mannelyk geslacht)	210	238	241	145		145	339	10	346	211	132	6	82	267	186		90	259	349	
Hoorn, (correct. mann.)	900	886	897	767		767	1192	126	897	885	379	54	865	453	144		266	1052	1318	
Amsterdam, (jeugdige veroord. van het vrou- welyk geslacht)	50	38	41	34		34	69	69	47	20	2	2	14	55	28			69	69	
Leeuwarden, (criminele mannen)	1000	848	850	718		718	905	130	583	685	348	2	730	305	64		83	952	1035	
Totale van 1847	3872	3442	3640	2723		2723	3041	4590	394	3654	3011	1812	161	2938	2046	724	1322	916	4068	4984
Idem, 1846	3552	3318	3200	3001		3001	3045	4016	377	3268	2571	1674	148	2709	1684	711	973	846	3547	4393

HUIZEN VAN BEWARING 1847.

PROVINCIE.	Getal der huizen van bewaring.	STANDPLAATSEN DER HUIZEN VAN BEWARING.		Getal gevangen. vertrekken.	Bevolking op ultimo Decem-ber 1847.	Gemiddelde bevolking.	Aanmerkingen.
		Afzonderlijk gevestigd.	Vereenigd met het huis van verzeke- ring of met het huis van arrest.				
1	2	3	4	5	6	7	
NOORD-BRABAND.	19	Oss, Grave, Heusden, Tilburg, Boxtel, Waalwijk, Veghel, Boxmeer, Asten, Helmond, Oirschot, Ginneken, Oosterhout, Oudenbosch, Zevenbergen en Bergen op Zoom.	's Hertogenbosch, Eindhoven en Breda.	15	35	42	a) Is het huis van arrest te Breda is voor de bewaring van gevangenen geen geestelijke verzorging. Te Oudenbosch bestaat er een geestelijke plaatselijke politie te doortrekken gevangenen.
GELDERLAND.	21	Apeldoorn, Zevenaer, Wageningen, Nijkerk, Elburg, Zalt-Bommel, Harderwijk, Wijchen, Druten, Elst, Lochem, Groenlo, Aalten, Doetinchem, Doesburg, Bergh en Culemborg.	Arnhem, Nijmegen, Zutphen en Tiel.	7	4	8	b) Is het huis van arrest te Roermond voor de bewaring van gevangenen geen geestelijke verzorging.
ZUID-HOLLAND.	24	Delft, Voorburg, Naaldwijk, Noordwijk, Woubrugge, Alphen, Woerden, Vlaardingen, Maassluis, Schiedam, Hillegersberg, Gouda, Schoonhoven, Strijen, Oud-Beijerland, Ridderkerk, Vianen en Sommelsdijk.	's Gravenhage, Leijden, Rotterdam, Dordrecht, Gorinchem en Brielle.	24	35	39	
NOORD-HOLLAND.	15	Weesp, Naarden, Schagen, den Helder, Enkhuizen, Medemblik, Purmerend, Edam, Beverwijk en Zaandam.	Amsterdam, Nieuwer Amstel, Alkmaar, Hoorn en Haarlem.	26	38	22	
ZEELAND.	11	Vlissingen, Sluis, Oosburg, Kortgeen, Axel, Hulst, Brouwershaven en Tholen.	Middelburg, Goes en Zierikzee.	13	9	19	
UTRECHT.	8	Utrecht, Rheden, IJsselstein, Wijk bij Duurstede, Loenen, Maarssen en Amerongen.	Amersfoort.	17	5	28	
VRIESLAND.	3	Omtrent deze huizen van bewaring zijn, voor alsnog, geene opgaven mogelijk.	Leenwarden, Heerenveen en Sneek.	7	6	5	
OVERIJSSSEL.	7	Kampen, Steenwijk, Zwartsluis en Oldenzaal.	Zwolle, Deventer en Almelo.	12	7	5	
GRONINGEN.	6	Groningen, Zuidbroek, Hoogezand en Onderdendam.	Appingadam en Winschoten.	9	9	3	
DRENTHE.	4	Hoogeveen, Meppel en Coevorden.	Assen.	5	1	1	a)
LIMBURG.	15	Venlo, Weert, Sittard, Gulpen, Heerlen, Valkenburg, Well, Horst, Kessel, Susteren, Gennep, Thorn en Stein.	Maastricht en Roermond.	b) 4	4	4	
Totale van 1847.	133	100	33	429	179	247	
<i>Idem</i> 1846.	130	97	33	422	267	262	

Themis,

REGTSKUNDIG TIJDSCHRIFT.

TIENDE JAARGANG.

STELLIG REGT (NEDERLANDSCH).

BURGERLIJK REGT EN REGTSVORDERING. — *Over het praelegaats. Bijdrage tot verklaring van art. 1006 van het Burgerlijk Wetboek*, door M^r. G. VAN BELL, Advocaat, te 's Gravenhage.

Het ontwerp van het Burgerlijk Wetboek 1820 stelde te regt eene afzonderlijke bepaling (1) omtrent het praelegaats voor, die evenwel in ons tegenwoordig Wetboek niet werd overgenomen. Gelijk in het Fransche regt, zijn de bepalingen omtrent legaten, en alzoo ook art. 1006 Burg. Wetb., zonder uitzondering, op het praelegaats nog van toepassing. De toepassing van dat art. bij het praelegaats, waarbij de hoedanigheid van erfgenaam en legataris zich in denzelfden persoon vereenigt, heeft echter in sommige opzichten het vervallen van een gedeelte van dat legaat ten gevolge; hetgeen voorzeker met de te veronderstellen bedoeling des erfstaters, de uitkeering namelijk van het geheele legaat, wel niet overeenkomstig

(1) Art. 1811. «Aan eenen uit meer erfgenamen kan een praelegaats gemaakt worden, ten dien gevolge, dat dezelve de gelegateerde zaak bekomt vóór alle deeling.»

Themis, D. X, 2^e St. [1849].

kan geacht worden; zoodat het, bij het maken van dergelijke beschikkingen, van belang is, dat daarop worde gelet.

Het kwam mij niet onbelangrijk voor op de verschillende toepassing en gevolgen van art. 1006 Burg. Wetb., de aandacht te vestigen; te meer daar de praktijk in deze een gevoelen voorstaat, dat, mijns inziens, met de Wet volstrekt strijdig is.

Het volgende geval gaf mij tot die opmerking de aanleiding.

A heeft aan zijnen broeder B, bij vooruitmaking en boven zijn erfdeel, gepraelegateerd *f*1000, en voorts tot eenige erfgenamen voor het overige zijner nalatenschap benoemd, voor de helft zijnen broeder, den voornoemden B, en voor de wederhelft zijne zuster C; met bepaling ten opzichte van zijnen broeder, dat al hetgeen hij uit des erflaters nalatenschap als erfgenaam verkrijgen zou, door hem bij zijn overlijden zal worden uitgekeerd aan zijne wettige kinderen, reeds geboren of nog geboren zullende worden (2).

Na het overlijden van A moest het bedrag bepaald worden, dat aan de kinderen van B, als verwachters, onder fideïcommissair verband, zou te beurt vallen.

Vandaar de vraag, hoeveel verkrijgt B als legataris? Eene vraag, wier beantwoording bij den eersten oogopslag geenen redelijken grond van twijfel oplevert. Immers het antwoord is gereed: B de legataris ontvangt, als zoodanig, even zoo veel als de erflater hem gelegateerd heeft, *f*1000. Bij de verdeling des boedels wordt, volgens het in de praktijk aangenomen gevoelen, aan B het legaat van *f*1000 vooraf uitgekeerd en vervolgens het overige tusschen hem en zijne mede-erfgename verdeeld. Het praelegaat wordt, gelijk men het in de

(2) Art. 1021 Burg. Wetb.

praktijk uitdrukt, door den erfgenaam *vooruit genomen*.

Art. 1006, 1^e lid, Burg. Wetb. (3) kan met die beschouwing van het praelegaas, als legaat bij vooruitneming, niet worden overeengebragt.

Men kan bij dat art. twee gevallen onderscheiden: *of* de erfflater, die aan eenen zijner erfgenamen een legaat gemaakt heeft, belastte de andere erfgenamen met de uitkeering; *of* de erfflater droeg aan geen zijner erfgenamen den last tot uitkeering bepaaldelijk op.

De toepassing van art. 1006 Burg. Wetb. levert in het eerste geval geene bezwaren. Anders in het tweede. Hetgeen het praelegaas eigenaardig van het gewoon legaat onderscheidt, wordt, gelijk in het Romeinsche regt (4), alleenlijk in dat geval waargenomen.

Heeft de erfflater niemand met de afgifte van het legaat belast, — onze casus-positie geeft daarvan een voorbeeld, — dan zijn, volgens art. 1146 Burg. Wetb., alle zijne erfgenamen daartoe *pro rata parte* gehouden. De praelegataris is tevens erfgenaam. Bij gevolg moet hij, in evenredigheid van zijn erfdeel, *in casu* voor de helft, tot de uitkeering der legaten bijdragen. Als legataris evenwel moet hij de afgifte der gelegateerde zaak, overeenkomstig het 1^e lid van art. 1006 Burg. Wetb., aan hen, die daarmede belast zijn, vragen, dus voor het gedeelte, waarvoor hij erfgenaam is, *aan zich zelve*. Doch niemand kan schuldeischer en schuldenaar derzelfde zaak

(3) «De legataris zal de afgifte van de gelegateerde zaak aan de erfgenamen of legatarissen, die daarmede belast zijn, moeten vragen.»

(4) Zie VON VANGEROW, Leitfaden für Pandekten Vorlesungen II, p. 428. «Hat aber in solchen Falle der Erblasser keinen speziellen Querirten angeordnet, so entsteht der technische Begriff des Prälegats, welche mehrfache Eigenheiten hat. Mit den alten Legatsformen hing übrigens die Theorie der Prälegate niemals zusammen, und es würde ganz irrig sein, wenn man die dabei vorkommenden Eigenheiten etwa mit der früheren Form *per praeceptionem* in Verbindung bringen wollte.» Zie ook PUCHTA, Pandekten, § 526.

te gelijk zijn en mitsdien een erfgenaam niet met de uitkeering van een legaat aan zich zelve belast worden. *Heredi a semetipso legari nequit* (5).

Hiervan moet noodwendig het gevolg zijn, dat nog tegenwoordig, als in het Romeinsche regt, *het gedeelte van het praelegaat, dat de erfgenaam van zich zelve te vorderen had*, voor *niet geldig* moet beschouwd worden.

De uitkeering van het *geheele* legaat, het gevolg der in de praktijk aangenomen opvatting van het praelegaat, als legaat bij vooruitneming, laat zich dus door art. 1006 Burg. Wetb., geenszins regtvaardigen. Daarbij komt, dat de wetgeving van het beginsel uitgaat, dat alleen de erfgenamen en niet de legatarissen, bij het overlijden des erflater, van regtswege in het bezit treden van de nagelaten goederen (6). De legatarissen verkrijgen slechts het regt om de gelegateerde zaak te vorderen (7), en daarmede hangt naauw de verplichting zamen om de afgifte dier zaak aan hen, die daarmede belast zijn, te vragen.

Is nu het praelegaat, volgens onze wetgeving, geheel aan dezelfde bepalingen als het gewoon legaat onderworpen, zoo moet de beschouwing van het praelegaat, als legaat bij vooruitneming, tot niets minder dan tot volkomen veronachtzaming dier stellige wetsvoorschriften leiden. Met die beschouwing vervalt alle denkbeeld van afgifte vragen of uitkeeren, daar op die wijze de praelegataris zich eigenmagtig verschaft, hetgeen, volgens de Wet, eerst na voorafgaand vragen van afgifte kon worden verkregen, zoodat het eerste lid van art. 1006 Burg. Wetb. ten aanzien van het praelegaat, als voor niet geschreven zou moeten worden beschouwd.

(5) L. 116, § 1, D. *de leg.* 1. (30).

(6) Art. 330 en 1002 Burg. Wetb.

(7) Art. 1005 Burg. Wetb.

Vóór dat ik overga tot het onderzoek naar den invloed, dien de toepassing van het eerste lid van art. 1006 B. W. op de medegedeelde uiterste wilsbeschikking uitoefent, is het hier de plaats eene aanmerking mede te deelen en te wederleggen, omtrent de al of niet toepasselijkheid bij praelegaten van den regel: «*heredi a semetipso legari nequit.*»

Die regel is in onze wetgeving niet opgenomen, doch dit zal, dunkt mij, wel geen argument kunnen zijn om zijne geldigheid te ontkennen. Die regel is de noodzakelijke toepassing eener eenvoudige waarheid, die, als geheel in den aard der zaak (8) gegrond, door eene uitdrukkelijke wetsbepaling niet eerst in het leven behoefde te worden geroepen of erkend; deze namelijk, dat niemand schuldeischer en schuldenaar derzelfde zaak te gelijk zijn kan (9). Door dien regel gaven de Romeinsche regtsgeleerden, ten opzigte van het praelegaat, te kennen, dat een erfgenaam niet met de uitkeering van een legaat aan zich zelve kan belast worden. Hij spreekt als het ware van zelve. Nam men het tegenovergestelde aan, men zou eene ongerijmdheid, eene juridieke onmogelijkheid willen. Bovendien is geene enkele bepaling onzer wetgeving met dien regel in strijd. En zoodanig eene zou moeten bestaan om zijne toepasselijkheid met eenigen grond te kunnen ontkennen. Die regel, als de toepassing van het beginsel: *nemo sibi ipsi creditor et debitor esse potest*, op een bijzonder geval, mag

(8) «*Et quamvis GROENEWEGIUS ad L. 116 D. de leg. 1, existimat, dicta haec tenus de herede a semetipso legatum non capiente, nimia niti Romani juris subtilitate, adeoque non amplius observanda esse; tamen, cum supra demonstratum jam sit, regulam illam, quod nemo a se capere possit, non sola ratione civili, sed et naturali suffultam esse; dum nemo sibi ipsi naturaliter debitor et creditor esse potest. VOËT, ad tit. D. de leg. n°. 6.*»

(9) Ook het beginsel van schuldvermenging. Zie art. 1472 B. W.

derhalve wel tot die regels gerekend worden, die, ofschoon niet in de wetgeving uitgedrukt, niettemin als door haar voorondersteld, kunnen worden aangemerkt.

Het bevreemde mij daarom bij een geacht schrijver de niet-toepasselijkheid van dien regel bij praelegaten, zelfs in het Romeinsche regt, als onbetwistbaar te zien voorgesteld.

Mr. J. VAN DER LINDEN (10) schreef met beroep op VOET (11) «Het lijdt geen twijfel dat, volgens de analogie «van ons regt, overeenkomstig die van het Romeinsche «regt, de regel *nemo a se ipso capere potest* geen «plaats heeft in praelegaten; zoodanig dat, indien aan «een van verscheidene erfgenamen eenig goed vooruit- «gemaakt is, of wel aan elk der erfgenamen bijzondere «goederen, zulk een goed voor het geheel, zonder eenige «vermindering of aftrek, behoort aan hem, wien het «gepraelegateerd is.»

In de vooronderstelling dat VOET zijne meening deelde, liet VAN DER LINDEN zich misschien door dat gezag medeslepen. In den Commentarius van VOET wordt t. a. pl. inderdaad gezegd: «Praelegata quod attinet, in iis locum «non habet regula superior, quod nemo a se ipso capere «possit.» Zoo men echter deze phrase niet isoleert, doch in haren samenhang beschouwt met hetgeen te dier plaatse verder volgt en let op de door VOET uit het Romeinsche regt geciteerde fragmenten, komt men tot het besluit, dat hij zich wel is waar juister had kunnen uitdrukken, doch niettemin de niet-toepasselijkheid van den meergenoemden regel bij het praelegaat geenszins leerde, en bij gevolg door VAN DER LINDEN, tot ondersteuning van zijn gevoelen, niet had kunnen worden aangevoerd.

(10) In zijne aanmerkingen, gevoegd bij de vertaling van de Verhandeling van POTHIER, over legaten, p. 182.

(11) Ad tit. D. de leg. n°. 7.

De plaats uit den Commentarius van VOËT, ad tit. D. de legatis, n°. 7, luidt geheel: «Praelegata quod attinet, «in iis locum non habet regula superior, quod nemo a «se ipso capere possit. L. Titia cum testamento 34 § «Lucius 1, D. de leg. 2, ex ratione, quia praelegata «heres partim jure hereditario, partim jure legati capit; «jure quidem legati pro illis partibus, quibus alii defuncto «heredes sunt, jure vero hereditario pro ea parte qua «ipse heres est: uti id ex eo colligi potest, quod here- «ditatem restituere rogatus etiam praelegata reddere tene- «tur pro ea parte, qua heres est, nisi aliud testator «voluerit, ut patet ex L. 18 § ult., L. 78, § 13 D. ad «Sct. Trebell. junct § 9, I, de fideic. hered. et in tit. de «Sct. Trebell. latius explicabitur; quodque etiam in «quartam Falcidiam pro ea parte, qua praelegato hono- «ratus heres est, imputantur. L. Titia testamento 86 in fine «D. ad leg. Falc. cum tamen ibi sola illa imputentur «quae jure hereditario non quae jure legati vel fidei- «commissi heres capit. L. 91 pr. ad leg. Falc.»

Ook volgens het gevoelen van VOËT t. a. p. wordt wel een praelegaat besproken, doch niet *geheel* jure legati verkregen; hetgeen voorzeker onjuist zou zijn, indien het praelegaat *voor het geheel* gelden kon. Daar evenwel de legataris, naarmate van zijn erfdeel, met de uitkeering van een gedeelte van het legaat belast was, en mitsdien, op grond van den regel *nemo a se ipso capere potest*, dat gedeelte hem niet als legaat kan opkomen, zoo behoudt hij dit, — gelijk ik hierna meer opzettelijk zal aantoonen, en door de bij VOËT aangehaalde plaatsen bevestigd wordt, — als erfgenaam. En ditzelfde leert VOËT als hij, met beroep op L. 18 § ult. D. ad Sct. Trebell., zegt: «praelegata heres partim jure «hereditario partim jure legati capit.»

Doch zelfs, — afgescheiden van de meening door VOËT voorgestaan, — is het eene tastbare dwaling, aan te nemen,

dat, overeenkomstig de analogie van het Romeinsche regt, de regel, *neminem a se ipso capere posse*, geen plaats heeft bij praelegaten (12). Genoeg uitspraken van Romeinsche regtsgeleerden bevatten de toepassing van dien regel, ook bij het praelegaats, om die aanmerking voor voldoende wederlegd te beschouwen. Zie b. v. L. 34 § 11 D. de leg. 1 (30); L. 116 § 1, D. eod.; L. 18 § 2 D. de his, quae ut indign. auf. (34, 9); L. 18 § 3 D. ad Sct. Trebell. (36, 1); L. 1 § 6 D. quod legat. (43, 3).

Neeemt men de toepasselijkheid van den regel: *heredi a semetipso legari nequit*, bij het praelegaats, ook in onze wetgeving aan, en geeft men toe, dat het praelegaats, krachtens art. 1006 B. W. en der beginselen omtrent legaten niet als legaat bij vooruitneming kan beschouwd worden, zoo moet thans de vraag worden beantwoord: welken invloed oefent die regel bij het praelegaats, in onderscheidene gevallen uit?

Twee gevallen zijn hier mogelijk: 1°. de praelegataris *aanvaardt* de erfenis; 2°. hij *verwerpt* haar.

I. Bij aanvaarding der erfenis moet onderscheiden worden of hij al dan niet medelegatarissen heeft.

a. Heeft hij *geene* medelegatarissen, dan verkrijgt hij, — behalve het geldig gedeelte van het legaat, dat hem door de andere erfgenamen wordt uitgekeerd, en dat hij mitsdien als legataris erlangt, — ook het niet geldig gedeelte van het legaat, dat hij van zich zelve te vorderen had; doch niet als legataris *titulo singulari* maar als erfgenaam, *titulo universali* (13).

In dit geval is het voor den praelegataris, voor zijn pecunieel belang, onverschillig, of mijn gevoelen, dan dat der praktijk worde gevolgd.

Stel B en C ieder voor de helft erfgenamen eener

(12) Zie Mr. J. VAN DER LINDEN, t. a. p.

(13) Zie VOET, t. a. p. «partim jure hereditario partim jure legati»
VON VANGEROW, o. l. p. 429, L. 18 § 2. D. de his, quae ut indign. (34, 9).

nalatenschap groot $f4000$.—, belast met een praelegaat aan B van $f1000$.— Tot uitkeering daarvan zijn, krachtens artt. 1006 en 1146 B. W., beide erfgenamen gehouden; doch die uitkeering kan slechts door C voor zijn aandeel, ten bedrage van $f500$, plaats hebben. B. verkrijgt alzoo $f2000 + f500$. C daarentegen $f2000$.— $f500$.— Bij de beschouwing van het praelegaat, als legaat bij vooruitneming, had men hier hetzelfde resultaat bekomen.

Van hoeveel belang nogtans de juiste waardeering dier verschillende beschouwing is, blijkt vooral bij die testamentaire beschikkingen, waarin de erflater hetgeen de praelegataris als erfgenaam verkrijgt aanzekere bepalingen heeft onderworpen.

De casus-positie, die ik stelde, geeft daarvan een voorbeeld. Dan toch zal het gevolg mijner beschouwing zijn, dat, wanneer aan eenen praelegataris zijn erfdeel, als erfstelling over de hand, nagelaten is, onder die erfportie ook het gedeelte van het praelegaat begrepen is, dat hij aan zich zelve zou hebben moeten voldoen.

Geheel overeenkomstig aan den regel: *heredi a semetipso legari non posse*, leert ULPIANUS in L. 18. § 3 D. ad Sct. Trebell. (36. 1.) «Si legatum sit heredi relictum, et rogatus sit portionem hereditatis restituere, id solum non debere eum restituere, quod a coherede accepit; ceterum quod a semetipso ei relictum est, in fideicommissum cadit, et id D. MARCUS decrevit (14).»

Bij de hierboven medegedeelde testamentaire beschikking zal men op gelijke wijze moeten beslissen. Gelijk ik getracht heb te betoogen, moet, ook thans nog, een gedeelte van het praelegaat, dat de erfgenaam aan zich

(14) Met deze uitspraak van ULPIANUS is die van JULIANUS in L. 36 D. ad Leg. Falc. (35.2), — gelijk VON VANGEROW o. l. p. 429 en 430, mijns inziens, te regt opmerkt en betoogt, — niet in strijd. Zie ook CUJACIUS. *Opp.* VI. p. 278.

zelve zou moeten voldoen, voor niet geldig beschouwd worden, en komt hem dit als erfgenaam maar niet jure legati toe. Zoo de erfater dus, als *in casu*, hetgeen door den erfgenaam als zoodanig zal verkregen worden met een fideicommissair verband bezwaard heeft, zal daaronder het gemelde gedeelte van het praelegaas moeten worden begrepen (15*). Anders zou voorzeker de beslissing zijn, zoo men het praelegaas als legaat bij vooruitneming kon beschouwen. Naar mijne meening zal in ons regt aan B, als legataris, minder en aan zijne kinderen, onder fideicommissair verband, meerder worden toegekend, dan zij volgens het andere gevoelen erlangen zouden.

Stel bij onze casus positie, gelijk in het straks gebezigde voorbeeld, B en C, ieder voor de helft, erfgenamen eener nalatenschap groot *f* 4000.—, en B, praelegataris voor *f* 1000.—. B verkrijgt, naar mijn gevoelen, van dat legaat *f* 500.— als legataris; de overige *f* 500.— waarvan hij, krachtens art. 1006, in verband met art. 1146 B. W., de afgifte aan zich zelve zou moeten vragen en doen, behoudt hij als erfgenaam. Zijne kinderen zullen alzoo als verwachters van hetgeen hij als erfgenaam uit de nalatenschap erlangt, onder fideicommissair verband, aanspraak hebben op *f* 2000.— Volgens de meening der praktijk, verkrijgen zij *f* 1500.— en B, bij vooruitneming, *f* 1000 als legaat.

C, de andere erfgenaam, ontvangt, volgens beider gevoelen, steeds *f* 1500.—.

(15*) Hoe dit te verhinderen? De Romeinsche practijk had daartoe, naar het schijnt (cf. § 9. l. de fideic. hered. (2. 23), het middel gevonden, door in het testament te bepalen, dat hij, die de erfenis moest uitkeeren, het regt zou hebben eene zekere som of zaak af te trekken; met andere woorden, de erfenis te restitueren na aftrek van zoodanige som, die blijken zou het gedeelte van het legaat, dat de erfgenaam aan zich zelve had moeten voldoen, uit te maken.

b. Heeft de praelegataris mede legatarissen (namelijk alleen diegene, ten wier voordeele (16) aanwas moet plaats hebben), zoo blijft in dat geval het niet geldig gedeelte van het praelegaats *niet* bij hem, die met de uitkeering van dat gedeelte belast was. De praelegataris behoudt hier niet, gelijk in het hiervoor sub litt. a vermelde geval, dat gedeelte als erfgenaam, maar dat gedeelte wordt door regt van aanwas door zijne mede legatarissen verkregen. Het Romeinsche regt leert dit *totidem verbis* (17). «Si duobus sit legata, quorum alter heres institutus sit, a semetipso ei legatum inutiliter videtur, ideoque quod ei a se legatum est, ad collegatarium pertinebit.» Het geval, dat de beschikking ten opzichte van eenen der legatarissen voor een gedeelte geen gevolg kan hebben, heeft hier plaats. Er is dus, volgens art. 1049 B. W., ten voordeele der anderen aanwas. Beschouwt men daarentegen het praelegaats, als legaat bij vooruitneming, dan is er geen aanwas.

Stel in onze casus-positie (de nalatenschap weder op f 4000. berekend en door B en C geërfd wordende), dat het legaat van f 1000. door den erfflater aan B en X gezamenlijk was gemaakt. B en C voldoen te zamen aan X f 500.—. Volgens het gevoelen der praktijk *neemt* B de overige f 500., die in het legaat begrepen zijn, als legataris, *vooruit*, zoodat hij, als erfgenaam, onder fideicommissair verband ten behoeve zijner kinderen, f 1500.— verkrijgt.

De andere beschouwing zal ten gevolge hebben dat B en C, die, krachtens art. 1146 B. W., de legaten moeten voldoen, aan X uitkeeren f 500.—, dat B aan C, naar aanleiding van art. 1006 B. W., de afgifte vraagt van f 250.—, als daartoe, in evenredigheid van

(16) Zie art. 1049 B. W.

(17) I. 34. § 11. D. de leg. 1 (30).

zijn erfdeel, gehouden. De overige *f*250.—, tot uitkeering waarvan hij aan zich zelve zou gehouden zijn, kunnen echter door hem, op grond van den regel: heredi a semet ipso legari non posse, niet als legataris worden genoten. Voor dat gedeelte kan ten zijnen opzichte het legaat geen gevolg hebben, en dat gedeelte (*f*250) behoort dus, door aanwas, aan zijnen medelegataris X. Bij gevolg erlangt X van B *f*250.—, van C *f*250.—, door aanwas *f*250, alzoo te zamen *f*750.— B, als legataris, *f*250.— en B en C als erfgenamen, ieder *f*1500.—.

II. Bij verwerping der erfenis door den praelegataris, verkrijgt hij het *geheele* legaat, vermits dan van uitkeering aan zich zelve, ten opzichte van een gedeelte van het legaat, geen sprake zijn kan (18). De erfgenaam toch, die de nalatenschap verwerpt, wordt geacht nooit erfgenaam geweest te zijn (19).

De aangevoerde voorbeelden, die met verscheidene andere nog zouden kunnen vermeerderd worden, zullen genoegzaam zijn om het praktisch gewigt onzer regtsvraag aan te toonen, en tevens, dat het van belang is de beginselen, die bij legaat en praelegaat den grondslag behooren uit te maken, in voorkomende gevallen, juister dan tot dusverre geschiedt, te onderscheiden.

(18) Zie L. 17 § 2, L. 18 D. de leg. I, (30) «et quidem totum legatum petere potest: quamvis a semet ipso inutiliter ei legatum fuisset.» add. L. 91 § 2. D. eod. VON VANGEROW. o. l. p. 437. 439.

(19) Art. 1104 B. W.

Eene vraag betrekkelijk den inbreng in eene nalatenschap, beantwoord door Mr. DAV. H. LEVYSSONN, advocaat te 's Gravenhage.

Eene grootmoeder heeft, na over alles waarover zij mogt beschikken, bij haar testament ten behoeve harer kinderen te hebben gedisponeerd, uitdrukkelijk verklaard, dat het kind harer vooroverledene dochter, hetwelk niet meer dan de legitime portie zou erlangen, zal moeten worden aangerekend *f*, als teruggave van hetgeen voor diens opvoeding door haar is verstrekt. — Dit geval heeft zich werkelijk voorgedaan. Voor het kind geraadpleegd, heb ik het onbestaanbare der bezwarende beschikking van inbreng, tegen het gevoelen van den raadsman der zoo zeer bevoordeelde medeërfgnamen, volgehouden. Men heeft toegegeven, misschien meer ter vermindering der proceskosten, die misschien meer dan het in te brengen quantum zouden hebben bedragen, dan wel uit overtuiging dat men ongelijk had. De vraag, die misschien, naar het gevoelen van sommigen, geene vraag heeten kan, is dus niet onderworpen aan eene regterlijke beslissing: zij komt mij belangrijk voor, en ik ben overtuigd, dat het regt aan zijde van het kind is; er bestaat verschil van opinie. Ziedaar de redenen, die mij hebben bewogen, om eenige woorden aan haar onderzoek in de *Themis* te wijden.

Het is mijn plan geenszins, om de leer van den inbreng hier geheel uiteen te zetten. Ik zal mij bepalen bij hetgeen meer onmiddellijk betrekking heeft tot het onderwerp der hierboven gestelde vraag.

Alleen merk ik hier op, dat de wet in art. 1132 B. W. wil, dat alle schenkingen onder de levenden door de erfgenamen in de nederdalende linie des erflaters in diens nalatenschap moeten worden ingebracht, ook al zijn zij slechts tot het wettelijk erfdeel geroepen. Vol-

gens art. 1135 behoeven de ouders de giften niet in te brengen, die aan hun kind door deszelfs grootouders gedaan zijn, maar is het kind, dat slechts bij plaatsvervulling de erfenis van die grootouders *beurt* (!), verplicht de giften in te brengen, die aan zijne ouders gedaan zijn.

Overigens vindt men in art. 1142 de uitdrukking: *alle schenkingen onder de levenden, welke zij* (alle erfgenamen) *van den erflater hebben genoten*, in art. 1132 voorkomende, in den vorm eener uitbreiding *verklaard*: want ik kan in de verplichting eens erfgenaams, om in te brengen «al hetgeen is verstrekt, om hem eenen stand, een beroep of bedrijf te verschaffen, of ter betaling van deszelfs schulden en al hetgeen ter huwelijk is gegeven,» geene uitbreiding van *alle genoten schenkingen*, waarvan in art. 1132 reeds de rede is, vinden. Daarom is het woord *behalve* in art. 1142, mijns inziens, minder juist.

Eindelijk zondert de wetgever in art. 1143, in de eerste plaats, van den inbreng uit, *de kosten van onderhoud en opvoeding*.

Met deze wetsbepalingen houde ik dit voor de eenige ware leer, dat de erfgenamen in de nederdalende linie de kosten van onderhoud en opvoeding, in den boedel van een hunner adscendenten en mitsdien van de geheele opgaande linie, niet behoeven in te brengen. — Ik voeg hier dadelijk bij, dat op dien wettelijken regel geene uitzondering wordt gedoogd; dat die wettelijke bepaling niet krachteloos kan worden gemaakt door eene strijdige wilsverklaring des erflaters.

De wet wil, dat ook het wettelijke erfdeel zal worden ingekort door den inbreng, dat is door hetgeen, volgens de wet, moet worden ingebracht; maar hetgeen, volgens de wet, *niet* moet worden ingebracht, kan daarom ook niet van het wettelijk erfdeel worden afgetrokken: geen niterste wil vermag dit mede te brengen. De reden is hoogst eenvoudig: de wetgever beschouwt de legitime

als een goed, waar het *noli me tangere* op gegrift staat. Het mag van den wil des erflaters niet afhankelijk zijn, het quantum al dan niet te verminderen. Daarom konde het van des erflaters wil niet afhankelijk zijn om datgeen, wat, volgens art. 1143, *niet* aan inbreng is onderworpen, als rapportabel te verklaren en daarmede de legitime te verminderen. De wetgever heeft dat dan ook niet gedaan, Hij heeft duidelijk gezegd, dat al hetgeen *volgens de wet* moet worden ingebracht in de regte linie, wel van die verplichting kan worden ontheven, maar hij heeft *niet* gezegd, dat al hetgeen, volgens de wet, *niet* moet worden ingebracht in de regte linie, rapportabel kan worden verklaard. De legitime portie zou daardoor kunnen worden aangerand; de wet zou met zich zelve in strijd zijn. In art. 960 zou zij verklaren, dat over het wettelijk erfdeel bij uitersten wil niet mag worden beschikt en zij zou gedoogen, dat diezelfde testateur door een bevel van inbreng de legitime verminderde, door datgeen daarvan af te trekken wat zij zelve in art. 1143 verklaart, niet aan inbreng te zijn onderworpen! Maar men toone mij de plaats aan, waar de wet dit zou doen. Ik kan niet anders dan art. 1132, n°. 1, aanhalen, waar zij het in te brengen (dat is hetgeen volgens het art. 1132, princ. in verband met art. 1142, moet worden ingebracht), ook in de regte lijn doet gelden en mitsdien tot de legitime uitstrekt.

Hetgeen, volgens de wet (art. 1143), *niet* aan inbreng is onderworpen, kan nogtans soms rapportabel worden verklaard, — maar door wie, en hoe? Art. 1132, n°. 2, geeft het antwoord; door alle andere erfgenamen, staat daar, het zij bij versterf, het zij bij uitersten wil, doch alleen in het geval, dat de erflater of schenker den inbreng uitdrukkelijk heeft bevolen of bedongen. Dit is weder zeer natuurlijk en zeer consequent. In de nalatenschap van die anderen buiten de regte linie kan er

geene quaestie van een wettelijk erfdeel zijn. Daar is de erfstelling facultatief, daar is de erflater niet tot het achterlaten van een gedeelte verplicht, en daarom kan zoodanige erfenis met den last tot inbreng van hetgeen volgens de wet *niet* moet worden ingebracht, worden bezwaard. Omtrent zoodanige successie bestaat volle vrijheid bij den erflater. Dat is eene volstrekt disponible successie, en daaromtrent mag de testateur beschikken zoo als hij wil. Hij behoeft, bij voorbeeld, om duidelijk te zijn, zijnen neef of nicht niets te laten, en daarom kan hij hem of haar wel iets latende, daaraan de verplichting verbinden tot inbreng van hetgeen, *volgens de wet*, *niet* behoeft gerapporteerd te worden. Let wel, dat dan nog daartoe een uitdrukkelijk bevel of beding wordt gevorderd. Ik ben het dan ook volstrekt eens met Mr. G. DIEPHUIS, als hij in zijn bekend werk: *Het Nederlandsch burgerlijk regt, naar de volgorde van het Burgerlijk Wetboek*, V, n°. 506, leert, dat de algemeenheid der bepaling van art. 1143 niet belet, dat, ten aanzien der in art. 1132, sub 2°., bedoelde erfgenamen, uitdrukkelijk ook voor deze uitgaven inbreng wordt bevolen of bedongen; — maar ik verschil hemelsbreed van hetgeen hij daarop laat volgen: «hiertoe acht ik overigens ook de bloedverwanten in de opgaande lijn bevoegd.» Ik betwist die meening op de vorenstaande gronden.

Met welken grond zoekt die kundige schrijver zijne meening goed te maken? De reden die hij voor deze zijne meening aanvoert, is: «dat art. 1134 alleen leert, dat de daar bedoelde uitgaven *in den regel* vrij van inbreng zijn, *zonder eene uitdrukkelijke vrijstelling van den erflater te behoeven*, maar dat dit een beding of een bevel omtrent den inbreng niet uitsluit.»

De heer DIEPHUIS misbruikt dien grond: hij mag daarmee wel staven de verplichting tot inbreng door *alle andere erfgenamen, buiten de erfgenamen in de neder-*

dalende linie, maar tot staving van diezelfde verplichting bij deze laatste volstrekt niet.

Ik wil, afgescheiden van de argumenten hierboven aangevoerd, het gevraagd hebben, waarom in a. l. 1 van art. 1132 dan toch wel van remissie van bij de wet verplichten inbreng, maar niet van bevel of beding tot den inbreng van hetgeen bij de wet zelve is geremiteerd, wordt gesproken, — waarom dat laatste integendeel wel wordt gedaan in het onmiddellijk volgende nummer van hetzelfde artikel, — of de regel *inclusio unius est exclusio alterius* de leer des schrijvers niet in den weg staat, — of het den regts-uitlegger vrijstaat, om datgeen hetwelk als in eenen adem door den wetgever voor twee verschillende gevallen verschillend wordt bepaald, te verwarren, uit het verband te rukken, eene met de wet strijdige leer te prediken? Ik verwerp dat *ultra legem sapere*.

De heer DIEPHUIS haalt de aanteekening van den heer SCHÜLLER op art. 1143 aan, maar ik vind daar niets dat zijne confusie versterkt; ik vind daar wel enkele oppervlakkige en min juiste opmerkingen, gelijk ik bij art. 1132 zie, dat ook deze schrijver niet genoeg op de woorden *vrijstelling* in n°. 1, en *uitdrukkelijk bevoelen of bedongen* in n°. 2 van hetzelfde heeft gelet.

Wanneer ik de erfgenamen in de nederdalende linie nooit verplicht achtte tot den inbreng van hetgeen in art. 1143 wordt opgenoemd, en dat deed omdat dat artikel hen daarvan voor altijd ontslaat, en omdat hunne legitime daardoor zou worden aangerand, — zoo wete men, dat ik dat tweede argument vooral heb aangevoerd, om de waarheid van mijn gevoelen te sterker te doen uitkomen. Ik mogt dat doen, omdat de wet in art. 1132, n°. 1, spreekt van erfgenamen in de nederdalende linie, die *slechts tot het wettelijk erfdeel* of tot meerder zijn geroepen. Maar de leer, die ik voorsta, geldt niet minder

ten aanzien van het beschikbare in de nalatenschap in de regte linie; mijn grond is eenvoudig deze: de wetgever stelt in art. 1143 de erfgenamen vrij van zekeren inbreng; de testateur, bedoeld in art. 1132, n°. 1, wordt niet, even als die van wien in art. 1132, n°. 2, de rede is, bevoegd verklaard anders te bevelen of te bedingen. Hem wordt alleen remissie van anders verpligten inbreng gegund, ook zelfs wanneer zijn kind of kleinkind tot meerder dan het wettelijk erfdeel wordt geroepen. Ik zal dus altijd volhouden, dat de afkomeling, in welken graad ook, *nimmer en in geen geval*, zelfs wanneer de bloedverwant in de opgaande linie het tegendeel mogt hebben bevolen of bedongen, tot den inbreng van hetgeen in art. 1143 voorkomt, is gehouden.

De straks genoemde Heer SCHÜLLER ziet wijders over het hoofd, dat de kosten uitkeeringen en uitgaven in art. 1143 vermeld niet aan inbreng zijn onderworpen, in de *geheele regte linie*, wanneer hij bijv. als reden, waarom ook «de kosten van onderhoud en opvoeding» hiertoe zijn gebragt, bij het woord *onderhoud* aantee- kent: omdat de *ouders* tot het maken dezer kosten verpligt zijn enz. — Zie ook zijne aantekening op het woord *bruiloftskosten* aldaar. — Zag de dispensatie van den inbreng der kosten van onderhoud en opvoeding alleen op de *ouderlijke* successie en niet op die van verdere adscendenten: wilde men, gelijk SCHÜLLER en anderen schijnen te bedoelen, die dispensatie tot de erfenis der ouders hebben beperkt, alleen op grond en als een noodzakelijk gevolg van artt. 159, 353, 284 en 285 houdende de uit het huwelijk voortspruitende *verpligting* voor ouders tot het onderhoud en de opvoeding hunner kinderen; ik zou, en met vrij wat meer regt, juist uit die artikelen het tegendeel afleiden, en met het volste vertrouwen staande houden, dat dan de wetgever eene dwaasheid heeft gedaan met de kosten van onderhoud en

opvoeding, die de ouders *verplicht* zijn geweest ten behoeve hunner kinderen aan te wenden, van den inbreng door die kinderen in der ouderen nalatenschap uitdrukkelijk uit te zonderen. Het zou dan hier zijn eene vrijstelling van inbreng van hetgeen aan die kinderen was verschuldigd en door hen is ontvangen. Is er ooit quaestie geweest, of eene wettig gedane betaling in den boedel des debiteurs al dan niet moet worden ingebracht? — Ik keer dus het argument ten gunste van mijn systeem, en zeg: omdat en onderhoud en opvoeding der kinderen zijn wettelijke verplichtingen der ouders jegens dezelve, en de kosten daarvan niet uitdrukkelijk van den inbreng in de ouderlijke nalatenschap behoeften te worden uitgezonderd, zoo heeft de wetgever kennelijk met de meergemelde vrijstelling alleen de grootouderlijke en verdere nalatenschappen in de linie der ascendenten bedoeld, immers zeer zeker niet enkel de ouderlijke nalatenschap op het oog gehad, als waarin van die kosten geene quaestie meer wezen kan. Het is eene wettelijke schuld die voor den dood is betaald. De onverpligte betaling der bedoelde kosten door grootouders stelt eene gift daar: alleen omtrent giften kan van inbreng quaestie zijn; alleen enkele giften, geene betalingen, heeft de wet van den inbreng willen vrijstellen. De beperking tot de ouderlijke successie zou in den wetgever eene ongerijmdheid doen onderstellen, die niemand ligtelijk zal dulden. In allen gevalle: *ubi lex non distinguit, nec nostrum est distinguere*.

Ik hoop overtuigend te hebben aangetoond, dat volgens onze wet grootouders geene bevoegdheid hebben, om den inbreng te bevelen van ten behoeve hunner kleinkinderen aangewende kosten, die art. 1143 buiten inbreng wil gehouden hebben. Zij zijn aan art. 1132, n°. 1 gebonden: art. 1143 is voor hen geschreven. In hun testament kan niet aan de wet worden gederogerd. Ik heb de quaestie zuiver voorgesteld,

en zonder op bijzondere omstandigheden te letten, behandeld. Ik kan echter niet afzijn van op te merken, dat de kosten van onderhoud en opvoeding, (waarbij ik mij uitsluitend heb bepaald, ofschoon de door mij voorgestane leer tot al het in art. 1143 opgenoemde betrekking heeft), uit haren aard ten behoeve van minderjarigen wordende aangewend, ook niet door inbreng dezer laatsten zijn te verhalen, omdat zij zich niet door legale aanneming jegens de grootouders donateurs hebben kunnen verbinden. De ouders van het kind behoeven de giften van hunne ouders, en dus van zijne grootouders niet in te brengen volgens art. 1135, welk artikel daarenboven wel bepaalt, dat het kleinkind bij plaatsvervulling tot de grootouderlijke nalatenschap geroepen, daarin wel de giften moet inbrengen die *aan zijne ouders* gedaan zijn, maar dit zelfde niet bepaalt omtrent de giften die door zijne grootouders *aan hun kleinkind zelve*n zijn gedaan. Men zegge nu niet, dat de kosten van onderhoud en opvoeding van dat kleinkind revera zijn te beschouwen als eene gift aan zijne ouders gedaan ten behoeve van hun kind: want al moge dit door den oningewijden in Themis tempel worden beweerd, de juridieke wereld zal dat beweren wraken.

Ik geloof, dat ik ook in den geest van het Nederlandsch Burgerlijk Wetboek heb geadviseerd, en niet alleen aan de letter der wet ben blijven hechten, want als ik het werk van M^r. C. AssER (1) opsla, dan vind ik, dat bij hetzelfde twee regels ten aanzien van inbreng zijn vastgesteld: 1°. dat giften onder de levenden aan medeërftgenamen in het algemeen gedaan, niet aan inbreng onderworpen zijn, ten zij de erfflater zulks mogt hebben bevolen, 2°. dat echter de bloedverwanten in de nederdalende linie tot inbreng gehouden zijn, wanneer de erfflater hen niet daarvan heeft vrijgesteld.

(1) Het Nederlandsch Burgerlijk Wetboek vergeleken met het Wetboek Napoleon, § 579 inf. p. 391 der 2^e. uitgaaf.

Die belangrijke schrijver voldoet mij minder in zijn § 586, p. 395, wanneer hij in de in art. 1143 opgesomde kosten alleen zoodanige uitgaven ziet, waartoe de ouders *volgens de wet* verplicht zijn. Ik weet niet, waar de wet ouders verplicht tot plaatsvervanging of nummerverving in gewapenden dienst. Ik weet ook niet, waar de verplichting der ouders tot het maken van bruiloftskosten, of het geven van kleederen en kleenoodien tot huwelijksuitzet (streckende tot aanmoediging van huwelijken!) in de wet is te lezen.

ASSER heeft ook in die § maar alleen het oog op de ouders, en hij, de eerste die over ons Wetboek heeft geschreven, heeft dus tot de dwaling der lateren geleid.

Ik eindig dit stukje, dat alleen moest strekken, om de toepassing der genuïne beginselen op een speciaal geval te doen uitkomen. Men vindt er daarom niet veel omhaal in. Ik wil er echter nog slechts dit bijvoegen, dat de regtsvraag naar het Romeinsche regt, hetwelk aan de leer van onze wet op den inbreng ten grondslag is gelegd (1), niet anders dan door mij is geschied, zou kunnen worden beantwoord: dat dit evenzeer het geval zou zijn geweest naar het omtrent den inbreng verschillende Fransche regt. Zie bijv. TOULLIER, Tom. IV, n^o, 478, p. 503, 5^e. Ed. Zie vooral ZACHARIA, Tom. II. p. 484 die de quaestie ook naar het Nederlandsche regt behandelt.

Gelijk een voortreffelijk regtsgeleerde in België verklaard heeft, mijn gevoelen geheel te deelen, zoo ook vertrouwd ik, dat weinigen van mij zullen verschillen.

(1) Men zie dit in den geheelen titel der Pandecten de collatione (XXXVII. 6.).

REGTSGESCHIEDENIS.

Studie naar aanleiding van FR. VAT. § 47, benevens eenige opmerkingen over Actio in rem en in personam, door Mr. J. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO, Advocaat te 's Gravenhage.

De Romeinen hebben met bijzondere voorliefde de belangrijkste aller dienstbaarheden, het regt van vruchtgebruik, behandeld. Hunne beginselen werden bijkans onveranderd in de tegenwoordige wetgeving overgenomen. Daarom zou een onderzoek naar de wijze, waarop dit regt te Rome ontstond en zich ontwikkelde, hetgeen, wanneer het mogt slagen, eene belangrijke bijdrage zoude leveren tot het regt verstand van het Romeinsche regtstelsel, mede voor de juiste beoordeeling van het onze vruchten beloven. Zoodanig onderzoek stelt zich dit opstel ten doel.

Eerst van latere dagteekening (1), zonder bekende aanleiding van buiten, werden personele dienstbaarheden in het ius civile niet door eene daad van stellige wetgeving ingevoerd, maar door het vrije handelsverkeer. Een regt door het gebruik geschapen moet eens voor het eerst zijn gevestigd. Telt het tijdens zijnen bloei meerdere vestigingsvormen, een daarvan zal de oorspronkelijke zijn, tot welken zich de overigen, als afgeleide verhouden.

In FR. VAT. § 47 (2) bezitten wij eene volledige lijst der vestigingsvormen van vruchtgebruik ex iure civili. Beschouwen wij daarvan eerst dat gedeelte, hetwelk op res mancipi toepasselijk is, voor alsnog, schoon gehouden, om zulks later goed te maken, res nec mancipi ter zijde stellende.

(1) Es ist wohl unbedenklich zu behaupten, dass die servitutes praediorum älter sind, als die Personalservitut. PUCHTA. *Inst.* II. 303. (1846).

(2) Ex PAULI l. 1. *Manualium*.

Per mancipationem deduci ususfructus potest, non etiam transferri; per «do, lego» legatum et per in iure cessionem et deduci et dari potest; item potest constitui familiae erciscundae vel communi dividundo iudicio legitimo.

Trachten wij bij onderlinge vergelijking dien vorm te schiften, welke de oorspronkelijke zal zijn geweest.

In iure cessio.

Met GAIUS te rade gaande, schijnt hij ons de in iure cessio aan te wijzen als datgene, wat wij zoeken. Hij zegt:

Ususfructus in iure cessionem tantum recipit (3).

Hij (4) was het, die ons meer omstandig het karakter leerde kennen der legis actiones, waarin na de wetgeving der XII tafelen een groot deel van den regtshandel te Rome gedreven werd. Zij waren plegtige, mondelinge dingtalen tusschen partijen, te zamen voor de overheid (praetor) verschenen en onder hare medewerking handelend (in iure). De oudste en algemeene was de legis actio per sacramentum. Met deze greep de vindicatio plaats. Beide partijen begaven zich met het voorwerp der opvordering voor de overheid. De eischer spreekt het, als het zijne aan, zeggende: HANC EGO REM EX IURE QUIRITIUM MEAM ESSE AIO. Doet zijn tegenstander van zijne zijde dit insgelijks (contravindicatio), zoo komt het tot een regtsgeding door de overheid geordend. Laat hij daarentegen zulks na, dan wijst deze het opgevoerde aan den eersten, als het zijne, toe (addictio). Van dit beginsel bediende men zich tot overdragt of afstand van een door vindicatio vervolgbaar regt. De verkrijger vindiceert (5). Hij, die overdraagt, berust er stil-

(3) II. § 30.

(4) IV. §§ 11—30.

(5) In iure cessio autem hoc modo fit: aput magistratum populi Romani, velut Praetorem, vel aput Praesidem provinciae is, cui res in iure ceditur, rem teneus ita dicit: HANC EGO HOMINEM EX IURE QUIRITIUM MEUM ESSE AIO.

zwijgende in of stemt zijn beweren uitdrukkelijk toe. Door de *addictio des praetors* wordt de overdracht volkomen. Zoodanige overdracht heette zeer passend in *iure cessio* (6).

De vorm der in *iure cessio* brengt mede, dat men bewere, dat iets het zijne is, en wel *EX IURE QUIRITUM*. Zij is niets anders dan *vindicatio per legis actionem per sacramentum* met een bijzonder doel. De *vindicatio* oorspronkelijk uitgedacht tot rechtsvervolging, wordt gebezigd tot rechtsverkrijging. Daaruit volgt, naardien het eene ongerijmdheid wordt te zeggen, dat iets het zijne is, wat men op geenerlei wijze kan hebben verkregen; daar *vindicatio* ondenkbaar is, ten zij men zich het recht, waaruit zij ontspringen, hetgeen zij vervolgen zal, als voorhanden kan verbeelden, dat zij, alleen daar mogelijk, waar *vindicatio* op zich zelve het is, steunende op de veronderstelling eener andere verkrijging (7) buiten

deinde, *postquam hic vindicaverit, Praetor interrogat eum, qui cedit, an contra vindicet. quo negante aut tacente, tunc ei, qui vindicaverit, eam rem addicit; idque legis actio vocatur. GAI. II. § 24. ULP. XIX. §§ 9. 10.*

(6) Ten onrechte stelt men haar soms als een schijnstrijd voor. Juist het niet ontstaan van den strijd, ten gevolge van het achterwege blijven der *contra vindicatio*, maakt haar wezen en den grond uit der *addictio*. In zeker opzigt kan zij met de *confessio in iure* en de *res iudicata* worden vergeleken. cf. L. 6. § 2. D. *de conf.* (42. 2). v. VANGEROW. *Leitf.* I. 523. PUCHTA. *Instt.* II. 208. 309.

(7) De volgende aanwijzing toone daarvan de uitvoerlijkheid. Men veronderstelle bij in *iure cessio*:

rei mancipi, mancipatio; nec mancipi, traditio; (GAI. II. §§ 19. 22. ULP. XIX. §§ 3. 7. 9).

fili, iustae nuptiae. (GAI. I. § 134.)

tutelae legitimae, (GAI. I. § 168. ULP. XI. § 7. XIX. § 11), hereditatis legitimae, non aditae (GAI. II. § 35. III. § 85. ULP. XIX. §§ 12. 13.) agnatio;

(hereditatis legitimae aut testamentariae aditae is, (GAI. II. §§ 35. 36. III. §§ 85. 86. ULP. XIX. §§ 12. 14.) quasi rerum singularum in i. c.) servitutes praedii rustici, mancipatio. (GAI. II. § 29.)

haar, van een regt nimmer de oorspronkelijke of eenige, maar steeds eene afgeleide en daardoor algemeene wijze van verkrijging moet zijn geweest (8).

Wij zullen derhalve de zoo even aangehaalde woorden van GAIUS voor eene wijl uit de gedachte moeten zetten, om onder de drie overigen naar den begeerden grondvorm te zoeken.

«Do, lego,» legatum.

Het «do, lego» legatum (9) is, volgens PAULUS, bij vruchtgebruik van even uitgebreide toepassing als de in iure cessio. Reeds de XII tafelen bekrachtigden het (10). De begiftigde verkreeg daardoor het regt, om het vermaakte, als het zijne te vindiceren (11). Van daar heette het legatum per vindicationem. Vóór de invoering

praedii urbani, de daad des eigenaars van twee naburige erven, die bij de overdragt van het eene door eene lex mancipii daarop eene dienstbaarheid vestigt ten behoeve van datgene, hetwelk het zijne blijft of omgekeerd (L. 3. L. 6. pr. D. comm. Pr. (8. 4.) L. 32. D. de usufr. (7. 1.). usus vel usufructus, deductio per mancipationem. Gelijksoortige toepassing der legis actio (vindictio in libertatem met achterwege blijven der contra vindictio in servitatem) kwam voor bij de manumissio vindicta. (GAI. I. §§ 138. 132. 134. 115. ULP. I. § 6. PAUL. R. S. II. xxv. § 4.) oorspronkelijke vorm, manumissio censu.

(8) Communis abalienatio, et mancipi rerum, et nec mancipi. Ulp. XIX. § 9. Uit hare afgeleide natuur verklaart zich het verschijnsel, dat reeds Hugo's aandacht wekte (*Gesch. d. R. R.* I. 226 (11. Aufl., 1832.), dass die mancipatio bey den Alten immer vor ihr genannt wird. Men treft dit aan in de XII tafelen. (FR. VAT. § 50)?, bij CICERO. TOP. c. V in l., VARRO. *de r. r.* II. 10. 4. GAI. II. §§ 22. 26. 31. 41. 59. 63. 65. 204. 214. ULP. I. § 16. XIX. § 2. L. 1. COD. HERMOG. *de don. int. v. et u.* (VII.)

(9) Dat per damnationem of sinendi modo geeft slechts de bevoegdheid om van den erfgenaam de vestiging met eene condictio te vorderen, (GAI. II. §§ 204. 213. PAUL. R. S. III. VI. § 17.) onderstelt dus de mogelijkheid der verkrijging onder de levenden.

(10) GAI. II. § 224. ULP. XI § 14. XIX § 17. L. 120. D. *de V. S.* (50. 16.)

(11) GAI. II. § 194.

der formula moest die vindicatio noodwendig per legis actionem per sacramentum geschieden (12). Denken wij ons terug in dien ouden tijd, toen men alles aan uiterlijke, plegtige daden te verbinden plagt, met hooge mate van waarschijnlijkheid dringt zich het vermoeden bij ons op, dat het die vindicatio per legis actionem zal geweest zijn, die men eertijds, als de eigenlijke daad van verkrijging beschouwde.

Treffend wordt de eenheid in beginsel met de in iure cessio. Gelijk bij zijn leven draagt men na doode zijne zaak over door aan iemand te vergunnen haar te vindiceren (13). Daardoor ontzegt men den erfgenaam de contravindicatio, de addictio des praetors volgt. Contravindiceert de erfgenaam, de making betwistend, het komt tot een regtsgeding, beslist naar den regel der XII tafelen :

« uti legassit suae rei, ita ius esto. »

Het verdient opmerking, dat wij van beide deze stellingen, zoowel dat de vindicatio het middel van verkrijging was, als dat zij in den vorm der legis actio geschiedde, schoon sedert alles anders geworden was, nog bij de classische juristen de sporen wedervinden.

Ter gelegenheid van den bekenden stelregel voor het regt van aanwas bij vruchtgebruik :

ususfructus cotidie constituitur et legatur,
wordt er uitdrukkelijk bijgevoegd :

non, ut proprietas, eo solo tempore, quo vindicatur (14).

En PAULUS berigt ons ten aanzien van het vruchtgebruik :

(12) SCHULTING ad ULP. XXIV. n. 14.

(13) En dus, a fortiori, tegen den derden bezitter, die niet, gelijk de erfgenaam, op zich zelve ten regt zou contravindiceren.

(14) FR. VAT. § 77—L. 1 § 3. D. de usufr. accr. (7. 2.) Ook THEOPHILUS, gewoon uit goede bron te putten, zegt: Paraphr. ad § 2. J. de leg. (2. 20).
αὕτη δε βινδικασιῶν δεσπότην ἐπιόει τὸν ληγατάριον.

ex certo tempore legari possit an in iure cedi (15) (vel an adiudicari possit) variatur. Videamus ne non possit, quia nulla *legis actio* prodita est de futuro (16).

Volgens PAULUS werd het door sommigen betwijfeld (17), of het vruchtgebruik door legatum, in iure cessio of adiudicatio ex certo tempore kon worden verkregen, en wel, omdat zich daartegen de aard der *legis actio* verzet.

Moeijelijk kan hier aan de *legis actio* als middel van rechtsvervolgning worden gedacht. Van de in iure cessio weten wij, dat zij steeds *vindicatio per legis actionem* ter rechtsverkrijging is gebleven (18). Wij zijn derhalve genoodzaakt om aan te nemen, dat ook het legatum per *vindicationem* en de *adiudicatio* zoodanige *legis actiones* geweest zijn in den verouderden vorm, aan de gevolgen waarvan men, niettegenstaande de later voorgevallen veranderingen, meer of min getrouw bleef.

Het bewijs aan deze plaats ontleend vervalt voor het legatum, indien men met BETHMANN-HOLLEWEG (19) tegen het handschrift leest:

ex certo tempore legari *potest*. An in etc.

Hij geeft voor reden: V. et MAL. *possit*, quod falsum esse et grammatica ratio, et prudentium de usufructu ex certo tempore legando consensus docet.

Zoo immer, kan men zich tegen dien laatsten grond op den stelregel beroepen, nihil probat, qui nimis probat. Zoodra toch alle gedachte aan vroeger verschil onder de prudentes moet worden verbannen, indien daarvan

(15) Hij heeft dus *datio* op het oog, want bij *deductio* is het niet het vruchtgebruik, maar de zaak, quae legatur et in iure ceditur.

(16) FR. VAT. § 49.

(17) Hij zelf deed dit. Blijkens het volgend fragment, niet. Met *videamus* voert hij den grond eener meening aan, die hij niet billijkt.

(18) Z. n. 5.

(19) *Corp. iur. anteiustin. bonn.* I. 246. n. 18.

niet tevens van elders blijkt, zal men noodzakelijk ook de vermelding der adiudicatio moeten delgen; want stelliger kan men zich niet uitdrukken dan **ULPIANUS** ten aanzien van deze:

Ususfructus ex certo tempore et usque ad certum tempus et alternis annis adiudicari potest (20).

Ja, hetzelfde zou met de in iure cessio het geval moeten zijn. Vruuchtgebruik kan worden opgedragen (datio), zoowel door in iure cessio als door legatum, en daardoor alleen. Zonder tusschen beiden te onderscheiden zegt **PAULUS**:

et exstat, quod in praesens vel *ex die dari potest (21).*

Bijna nog sterker grond tegen **BETHMANN HOLLWEG's** gissing levert het volgend fragment (22).

in mancipatione vel *in (23)* in iure cessione an deduci possit vel ex tempore vel ad tempus, vel ex condicionem vel ad condicionem dubium est.

en wel om den vorm, waarin het zou moeten gebeuren:

Quemadmodum, si is, cui in iure ceditur, dicit:
AIO HUNC FUNDUM MEUM ESSE DEDUCTO USUFRUCTU EX KAL. IAN. vel DEDUCTO USUFRUCTU USQUE AD KAL. IAN. DECIMAS vel AIO HUNC FUNDUM MEUM ESSE DEDUCTO USUFRUCTU, SI NAVIS EX ASIA VENERIT: item in mancipatione: EMTUS MIHI EST PRETIO DEDUCTO USUFRUCTU EX KAL. ILLIS; —

(20) L. 16 § 2. D. Fam. etc. (10. 2.)

(21) L. 4. D. de usufr. (7. 1.). Hij zou *legari* hebben geschreven, had hij alleen daarop het oog gehad, en er ware voor de **COMPILATOREN** geene reden uit te denken geweest, om het te veranderen. Kent men aan *exstat* de kracht toe, om aan te duiden een thans beslechten twijfel, waarmede de voor de adiudicatio aangehaalde plaats van zijnen tijdgenoot **ULPIANUS** instemt. zoo is er geen grond, om gelijke beteekenis te ontzeggen aan *constat*. *Posse enim ususfructum ex die legari et in diem constat* zegt **ULP.** L. un. § 3. D. *quando dies usufr.* (7. 3.)

(22) **FR. VAT.** § 50,

(23) *In* behoort te worden herhaald. De deductio geschiedt *bij in iure cessio* der zaak.

USQUE AD KAL. ILLAS. et eadem sunt in condicione.

Hij kiest ten voorbeeld een voorbehoud ad certum tempus, en deelt daarbij mede (24), dat POMPONIUS het onbestaanbaar acht, schoon hij de mogelijkheid eener dergelijke datio erkent:

POMPONIUS igitur putat non posse ad certum tempus deduci, nec per in iure cessionem, nec per mancipationem, sed tantum transferri ipsum posse.

Hij zelf ziet het bezwaar niet in, evenmin als zijne voorgangers, zelfs voor het oude regt,

ego didici, et deduci ad tempus posse: quia et mancipationem et in iure cessionem lex XII tabularum confirmant.

wat nu voor het ad certum tempus, dat is ook regtens voor de andere gevallen,

numquid ergo et ex tempore et condicione deduci possit?

wat voor mancipatio en in iure cessio, dat is ook regtens voor legatum:

Sequitur, ut et legato deduci ad certum tempus possit.

derhalve, twijfel en beslissing zijn *aan alle vormen gemeen*. Een twijfel, die bij alle dienstbaarheden bestond. Allen werden op ongeveer dezelfde wijze verkregen (25). Daarbij kwam overal, of mancipatio, of legis actio te pas. Overal keerde dus de vraag terug, of zij konden worden gevestigd: ex die vel in diem, ex condicione vel ad condicionem (26). Wij vinden haar door

(24) Dit is misschien de reden dier keuze, en uit die algemeene overeenstemming op het punt der datio ad certum tempus verklaart zich de stellige toon in FR. VAT. § 48.

(25) L. 5 pr. D. *de Serv.* (8, 1). De serv. rust. waren als res mancipi vatbaar voor dadelijke mancipatio, terwijl aan de andere zijde vruchtgebruik bij res nec mancipi eenigzins afwijkende vormen had.

(26) L. 77 D. *de R. I.* (50, 17). FR. VAT. §§ 318, 329.

PAPINIANUS bij erfdiensbaarheden behandeld (27). PAULUS deed dit, en wel toestemmenwijze, ten opzichte van vruchtgebruik in l. I *Manualium*, doch broksgewijze. De COMPILATOR VATICANUS zamelde deze fragmenten, die elkander onderling aanvullen, bijeen, §§ 48, 49, 50.

In § 49 wordt de zaak besproken ten opzichte van *datio ex certo tempore*. «Het wordt verschillend beslist,» zegt PAULUS, «of vruchtgebruik *ex certo tempore* door «legatum of in iure cessio kan worden opgedragen.» In een tusschenzin voegt hij er bij: «ja zelfs of het aldus» «door *adiudicatio* gevestigd worden kan.» Versterkenwijze. Bij *de constitutio per adiudicationem* was het oorspronkelijk verband met de *legis actio* het meest op den achtergrond geraakt. Voor het dubbele *possit* is reden; zoodat de *grammatica ratio* daartoe zich bepaalt, dat misschien in den aanvang *an* zou kunnen worden aangevuld, iets, hetwelk, zelfs bij minder slordige zamenstelling dan die der FR. VAT., geene aanleiding tot tekstverandering mag zijn.

Doch nemen wij, mede op grond van dit fragment, aan, dat men oudtijds uit krachte van een «do, lego» legatum verkreeg door middel eener *legis actio*, zeker is het, dat, toen PAULUS leefde, die vorm sedert lang was ten onder gegaan. De *legis actiones*, inzonderheid die per *sacramentum* (28), hadden onmiskenbaar een

(27) L. 4 D. *de Serv.* (8. 1).

(28) EX IURE QUIRITUM (hetgeen volgens HUSCHKE's opmerking steeds vooraanstaat, (*Zeitschr. f. gesch. Rechtswiss.* XIII, 291, 1846).) AIO heeft al het aanzien van een eed. De regter onderzoekt wie van beiden een geroegten eed zwoer, van daar: *ius-regt*. Hij, die blijkt valsch gezworen te hebben, verbeurt de daartoe van te voren uitgeschoten som, welke, als aan de Goden vervallen zoenoffer, in de offerkist wordt gestort, *sacramentum*. (VARRO *de l. l.* IV, 36.) Dit wordt ondersteund door het verband tusschen *ius* en *iuro* (*ius iurandum*, *ius peieratum*. HOR. *od.* II, 8, 1. *iure iurare* LIV. XLI, 15 in f.) Eenen eed zweren is het heilige aanroepen. Heilig komt

godsdienstig karakter. Toen de eerbied voor de oude volks-godsdienst gedaald was, werden zij door haren omslag en overheid en burger tot last (29). Nog bloeide de republiek, toen men aanving haar af te schaffen. Allengskens werd dit volbragt, nooit volkomen. De legis actio per sacramentum bleef in gebruik, waar zij onmisbaar was tot regtsverkrigging. Waar zij strekte tot inleiding voor een regtsgeding, noch daar overal, trad de formula in hare plaats. Zulks moest mede het geval zijn bij het legatum per vindicationem. Eigendomsoverdragt steunt op des eigenaars wil. Daarvan bleek bij in iure cessio eerst in iure; bij legatum reeds uit den uitersten wil. Het staat den erfgenaam niet vrij te contravindiceren. Doet hij het, het komt tot een regtsgeding, en juist als regtsingang (30) was men de legis actio moede.

Vrijere ontwikkeling lette meer op het wezen, dan op den vorm, minder op de wijze, dan op den grond der verkrigging. Men begreep, dat, daar de erfflater het regt gaf tot vindicatio, zoodra men wilde, dat regt niet

duis misschien het naast aan de stambeteekenis van ius. Oorspronkelijk stond te Rome het regt onder het opperbestuur der priesters. (L. 2. § 6, D. de Or. I. (1. 2.) ПУЧТА. *Instt.* 1, 142 (1845). Voorzeker oefenden deze hun gezag op eene heilige plaats, van daar: in iure, voor de regtsprekende overheid. Voor dit alles ware ook een etymologische grondslag gevonden, indien het mogt aangaan, waarover meer bevoegden het oordeel verbljve, ius zich als verwant te denken aan *ἔσθός*. Voorbeelden eener zoodanige verwantschap; *ἔθς*, *ἔλκός*, unus, ulcus. Daardoor lostte zich tevens de overgang van u in e in sommige composita van iuro op (deierare, eierare, peierare.)

(29) GAL. IV, § 30.

(30) Uitsluitend als zoodanig schildert ze GAIUS in zijnen *comm.* IV af. Maar uit de in iure cessio blijkt, dat haar nut zich daartoe geenszins bepaalde. Naar hij vermeldt, vonden reeds zijne tijdgenooten deze lastig, II, § 25. Desmettemin kan men met veel schijn beweren, dat in haar de legis actio de formula heeft overleefd. Over de afschaffing der legis actiones in het algemeen, z. ПУЧТА, *Instt.* II, 98. SAVIGNY, *Syst.* V, 66.

anders dan eigendom (31) zelf kon zijn; het eigendom niet door de vindicatio, maar door het legatum werd verkregen. Daardoor evenwel gaf men het vaste punt, dat men tot nog toe gehad had, prijs, en geraakte over het eigenlijk oogenblik der verkrijging in strijd (32).

Het meest consequent was het gevoelen der SABINIANI: quod ita legatum sit, statim post aditam hereditatem putant fieri legatarii.

Doch het leed aan een groot bezwaar; men maakte den begiftigde eigenaar buiten zijn wil. Daarom namen de PROCULIANI eene wijziging te baat:

Non aliter putant rem legatarii fieri, quam si voluerit eam ad se pertinere.

Dit gevoelen behield de bovenhand. Daarin ligt eenigermate terugkeer tot het oude begrip, want van dien wil zal op het ondubbelzinnigste blijken door geregelijke opvordering, vindicatio (33).

Het omtrent de in iure cessio opgemerkte is derhalve in allen deele op «do, lego» legatum van toepassing. Het kan geene oorspronkelijke of eenige, maar moet eene afgeleide en daardoor in haren kring algemeene wijze van verkrijging zijn geweest (34). In de beginselen aan de in iure cessio gelijk in vorm, gaf het later eigendom alleen, omdat het regt gaf tot vindicatio. Wie het anders beschouwt, moet er toe besluiten om te beweren, of, dat men niet altijd uit dit legatum eene vindicatio had, of, dat men daardoor alles naar willekeur voor vindi-

(31) Of dicastbaarheid.

(32) GAL. II, §§ 194 seqq. Vgl. PUCHTA, *Instt.* III, 290.

(33) Gelijk zigthbaar is uit het nog in onze bronnen zoo menigvuldig vindicare legatum.

(34) Sive mancipi res, sive nec mancipi sit. ULP. XIX, § 17, cf. § 9. In § 2 verbindt hij in iure cessio, adiudicatio en legatum. Alleen datgene wat de erflater zelve in iure had kunnen cederen, kon er het voorwerp van zijn. ULP. XXIV, § 7. GAL. II, § 196.

catio vatbaar maken kon, vergeten, dat ook de waarschijnlijkheid er voor pleit, dat men niet kon geven bij uitersten wil, wat onder de levenden op geenerlei wijze had kunnen ontstaan.

Adiudicatio.

Van de adiudicatio, wier rol eene zeer ondergeschikte is, is ons weinig met zekerheid bekend (35). Wij weten, dat zij alleen bij de iudicia divisoria voorkwam, en daarbij de toewijzing was van het aanbedeelde aan elk der deelgenooten door den arbiter, die de scheiding had gemaakt, door welke in een iudicium legitimum eigendom of dienstbaarheid 'ex iure civili werd verkregen (36). De last en de magt om te adiudiceren werd, zoo als GAIUS mededeelt, door den praetor aan den arbiter in een afzonderlijk, daartoe bestemd bestanddeel der formula, hetwelk daarnaar mede adiudicatio heette, verstrekt (37). Dit alles is slechts toepasselijk op de regtspleging per formulas. Hoe het vóór de invoering der formula met de zaak gesteld is geweest, daaromtrent ontbreekt het ons aan dadelijk berigt. Met gelijk regt als voor het «do lego» legatum volgt uit FR. VAT., § 49, dat aanvankelijk eene vindicatio per legis actionem de plaats der adiudicatio moet hebben bekleed. Naar alle waarschijnlijkheid droeg het zich dus toe. Eertijds maakte de arbiter de scheiding. De deelgenooten begaven zich gezamenlijk voor den praetor. Elk vindiceerde, wat hem was aanbedeeld. Het achterwege blijven der contravindicatio had de addictio des praetors ten gevolge. Zoo omslagtige wijze om tot de

(35) HUGO, *Gesch. d. R. R.*, I, 223.

(36) ULP. XIX, § 16. § 7. *J. de off. iud.* (4, 17.) L. 6, § 1. *D. de usufr.* (7, 1.) L. 22, § 3. *D. Fam. erc.* (10, 2.) BÜCHEL, *Civilr. Erört.* I, 139. (1817). PUCHTA, *Instt.* II, 650, 810.

(37) GAI. IV, § 42. PUCHTA, *Instt.* II, 131.

Themis, D. X, 2^e St. [1849.]

scheiding te geraken schafte men na de invoering der formula af. Uitvloeisel van zijne algemeene magt tot *addictio*, gaf de praetor in onze gevallen aan den arbiter in de formula de magt tot *adiudicatio*. De toebedeeling werd dadelijk van kracht (38). In haar beginsel berustte de *adiudicatio* op denzelfden grondslag, als de in *iure cessio* en het *legatum per vindicationem*. Men bleef bij veranderden vorm aan de gevolgen daarvan getrouw. De arbiter kon door zijne *adiudicatio* slechts geven wat partijen door in *iure cessio* hadden kunnen te weeg brengen (39). Nieuwe regten in te voeren, vermogt hij niet. Ook de *adiudicatio* kan nimmer oorspronkelijke of eenige, zij moet steeds eene afgeleide en daardoor in haren kring algemeene (40) wijze van verkrijging zijn geweest.

Gewigtige aanwijzingen pleiten voor deze voorstelling.

De vier hoofdvormen der intentio van de in *rem actio* met formula in *ius concepta* kunnen allen worden herleid tot eene vroeger gebruikelijke *vindicatio per legis actionem* (41). Van de *iudicia divisoria* wordt gezegd: *mixtam causam obtinere videntur tam in rem, quam in personam* (42). Zulks, omdat hunne formula eene te zamengestelde was, uit eene intentio in *personam* en de *adiudicatio*, als onpersoonlijk gesteld, in *rem* (43).

(38) *Statim eius fit, cui adiudicatum est*, § 7. J. *de off. iud.* (4, 17.) Wanneer THEOPHILUS, in *Paraphr. ad h.* § zegt: *Δεῖ τοίνυν καὶ ταύτην τῆν κτῆσον ταῖς ἐννόμοις ἰδιωταῖς πράξεσι συναριθμεῖν, τὴν ἀπὸ τῆς ἀδιονοματίας*, heeft het dan niet het aanzien van eene modernisering der stelling door hem in zijne oude bronnen gevonden, dat de *adiudicatio* oorspronkelijk eene *legis actio* was?

(39) Cf. L. 36 in f. D. *Fam. etc.* (10, 2.)

(40) *Sive mancipi, sive nec mancipi res sit*, ULP. XIX, § 16.

(41) SAV. *Syst.* V, 21, 78.

(42) § 20, J. *de act.* (4, 6.)

(43) SAV. *Syst.* V, 89. PUCHTA, *Instt.* II, 141. *Familiae erciscundae iudicium*, zegt ULPIANUS, *ex duobus constat, i. e. rebus atque praesta-*

Naar ons gevoelen herstelt zich het verband. Want, gelijk in de intentio de aanvang, de vindicatio actoris, spiegelt zich in de adiudicatio het slot af der legis actio, de addictio praetoris.

Is de adiudicatio verwant aan de vindicatio in het algemeen (44), niet minder wordt zij, ten aanzien harer voorwerpen eveneens bepaald (45), door de Romeinen klaarblijkelijk met de in iure cessio en het legatum per vindicationem in gedachte verbonden (46).

Zoo lezen wij b. v., dat een homo alieni iuris gelijkelijk ongeschikt was, om voor zijn heer door in iure cessio of door adiudicatio te verwerven (47). Bij genen wordt als reden opgegeven, dat hij de bevoegdheid mist tot vindicatio (48). In de veronderstelling, dat de adiudicatio in de plaats eener verouderde vindicatio is getreden, vindt men voor gelijken regel gelijken grond.

Over den aard en den omvang van het legatum per praeceptionem werd door de Romeinsche regtsscholen getwist (49). Volgens de SABINIANI was het alleen van kracht tusschen medeërfgenen, en verkreeg door de adiudicatio zijn bestand. Volgens de PROCULIANI moest men

tionibus . quae sunt personales actiones. L. 22, § 4. D. Fam. etc. (10, 2.)
Op de laatsten had dus de intentio in personam betrekking, de eersten werden eerst door wederkeerige vindicatio, later door adiudicatio verdeeld.

(44) Ziet daarop in het oorspronkelijk verband het zeggen van PAULUS: *Finium regundorum actio in personam est, licet pro vindicatione rei est.* L. 1. D. Fin. reg. (10, 1.)?

(45) GAL. II, § 220. ULP. XXIV, § 11. L. 2, § 5. L. 4, pr. D. Fam. etc. (10, 2.)

(46) ULP. XIX, § 2 in f. Cf. §§ 16 et 9, 17 in f. FR. VAT. §§ 48, 49.

(47) FR. VAT., § 51. cf. ULP. XIX, § 18.

(48) GAL. II, § 96. Bij leg. per vind. verviel dit bezwaar, omdat het eigenlijk slechts het regt gaf tot vindicatio, welke door den heer zelven ingesteld werd. L. 12, § 2. D. de Leg. I. (30.) L. 20. D. de Leg. II. (31.)

(49) GAL. II, §§ 216 seqq.

de lettergreep «prae» als overtollig beschonwen, zoodat ook iemand, die geen erfgenaam was, er door kon worden bevoordeeld, in welk geval het geheel de natuur van een gewoon legatum per vindicationem aannam. Dit verschil lost zich uit ons gegeven hoogst eenvoudig op. PRAECIPITO was de eertijds gebruikelijke vorm voor een legatum per vindicationem onder medeërfgenenamen. Wat de eene erfgenaam, als zijn deel, tegen den ander te vindiceren plagt, werd later het gebied der adiudicatio. De SABINIANI hechtten aan het oude woord (50); PRAECIPITO kon alleen op erfgenamen zien. De PROCULIANI met dieper inzicht in het wezen der zaak hielden zich aan het eigenlijk begrip.

Maar zelfs, wie zich moeilijk met dit alles kan vereenigen, waar hem, zoekende naar den grondvorm der vruchtgebruiksvestiging, de keus tusschen de deductio per mancipationem en de constitutio per adiudicationem wordt gelaten, zal hij aarzelen, om aan den handel van het vrije verkeer den voorrang toe te kennen boven het hoofdbreken van den arbiter?

De onderlinge vergelijking der vier door PAULUS opgegeven vormen leidt tot het besluit, dat de deductio per mancipationem de gezochte grondvorm is, en de overigen op de daardoor mogelijk geworden vindicatio ususfructus zijn gebouwd.

Stelsel dier vormen.

De betoogde stelling wordt door een blik op het geheel van FR. VAT. § 47 ondersteund.

Het is opmerkelijk, dat alle de vormen van vruchtgebruiksvestiging de zoodanige zijn, waarin eigendom wordt verkregen en overgedragen. Wanneer men de op den achtergrond geschoven, niet zeer beduidende constitutio

(50) Zoodat men hier eenigermate een voorbeeld heeft van hetgeen POMPONIUS als het kenmerk dier scholen opgeeft. L. 2, § 47. D. de Or. 1. (1, 2.)

per adiudicationem voor het oogenblik ter zijde stelt, maakt de rangschikking, het onderling verband, waarin PAULUS die vormen voordraagt, in nog hooger mate onze aandacht gaande. Hij stelt als hoofddenkbeeld op den voorgrond:

ususfructus, aut deducitur, aut datur.

Een kunstbegrip, ook elders weder te vinden (51). Het onderscheid is daarin gelegen, dat men in het eene geval zich voorstelt een eigenaar, die bij de overdracht zijner zaak aan een derde daarop voor zich het vruchtgebruik *voorbehoudt*, in het andere geval iemand, die eigenaar zijner zaak blijvende, het vruchtgebruik daarop aan een derde *opdraagt*. De Romeinen dachten zich dus de vruchtgebruiksvestiging als eene daad des eigenaars, die in hier voege zijn eigendom tusschen zich en een derde, als het ware, splits. In het wezen der zaak kan die onderscheiding haren grond niet hebben. Want niet alleen staat er de constitutio per adiudicationem buiten, schoon zij datzelfde karakter van eigendomssplitsing vertoont:

GAIUS. Constituitur adhuc ususfructus et in iudicio familiae erciscundae et communi dividundo, si iudex alii proprietatem adiudicaverit, alii usumfructum (52).

JULIANUS ait, si alii fundam, alii usumfructum fundi iudex adiudicaverit, non communicari usumfructum (53).

ULPIANUS. Officio iudicis etiam talis adiudicatio fieri

(51) FR. VAT. §§ 50. 51. 80. GAI. II. § 33. § 1. J. *de usufr.* (2. 4.)

deductio. L. 6. pr. § 3. L. 36. § 1. L. 46. pr. L. 54. D. *de usufr.* (7. 1.)

L. 1. § 4 L. 3. § 1. L. 5. L. 6. § 1. D. *de usufr. accr.* (7. 2.) L. 17 L. 29. pr.

D. *qu. mod. usufr.* (7. 4.) L. 4. D. *si usufr. pet.* (7. 6.) L. 14. § 1. D. *Fam.*

erc. (10. 2.) L. 15. § 2. D. *de cond. indeb.* (12. 6.) L. 46. pr. L. 62. § 2. D. *de*

Evict. (21. 2.) L. 26. D. *de usufr. leg.* (33. 2.) L. 56. § 7. L. 126. § 1. D. *de*

V. O. (45. 1.).

datio. L. 3. pr. L. 4. L. 25. § 4. L. 37. L. 63. D. *de usufr.* (7. 1.) L. 7. § 2.

L. 66. L. 78. § 3. D. *de J. D.* (23. 3.) L. 57. D. *sol. matr. qu. dos.* (24. 3.)

L. 126. § 1. D. *de V. O.* (45. 1.).

(52) L. 6. § 1. D. *de usufr.* (7. 1.).

(53) L. 16. § 1. D. *Fam. erc.* (10. 2.).

potest, ut alteri fundum, alteri usumfructum adiudicet (54), maar ook bij legatum behoort er niet veel nadenkens toe, om in te zien, hoe bezwaarlijk zij vol te houden is (55). Aan den aard van het regt verandert het niets, of het door deductio of datio ontstaat. Bij de Romeinsche juristen, aan geene uit de lucht gegrepen kunstbegrippen gewoon, kunnen wij niet anders, dan de oorzaak zoeken in den vorm. Werkelijk vonden wij in een geval, waarin de vorm alleen reden van verschil is, door POMONIUS omtrent opdragt toegegeven, wat hij omtrent voorbehoud ontkent (56). Te rade gaande met eigene voorstelling, vertoont zich de deductio aan ons als het minst belangrijke, ondergeschikte geval (56*). Bij de Romeinen schijnt het tegendeel aangenomen te zijn geweest. Want, terwijl voorbehoud overal mogelijk is, waar opdragt, vinden wij daarvoor nog bovendien een eigen vorm opgegeven, deductio per mancipationem. De deductio opent bij volledige opsomming der rij, de datio volgt; de deductio per mancipationem staat aan hoofd van allen (57). Wijst het niet als met den vinger aan, dat zij de grondvorm is, waar uit zich de overigen trapsgewijze ontwikkelden? Het is dan de vraag, of zich van die ontwikkeling een beeld laat ontwerpen, dat aan de eischen ten minste der waarschijnlijkheid voldoet.

(54) L. 6. § 10. D. *comm. divid.* (10. 3.).

(55) B. v. het vruchtgebruik wordt aan den een, de zaak aan den ander gelegateerd, wat heeft er nu plaats deductio of datio? Vgl. artt. 930, 1004, *BURG. WETB.*

(56) *FR. VAT.* § 50.

(56*) Ja de deductio is eigenlijk in ons regt onbekend. Volgens art. 306 *BURG. WETB.* wordt vruchtgebruik verkregen door de wet, of *door den wil des eigenaars d. i. datio*. Voorbehoud wordt alleen toegelaten bij *schenking*, en dan met twee radicale afwijkingen van het begrip der deductio. Zoodanig voorbehoud is slechts *titel*, niet middel van *verkrijging* van vruchtgebruik, hetwelk eerst de overschrijving geeft. Zoodanig voorbehoud kan gedaan worden voor zich of een *derde*, artt. 1706, 969, 307 *BURG. WETB.*

(57) *FR. VAT.* §§ 47, 50.

Ontwikkeling.

Dienstbaarheden behooren tot de meest besproken, minst toegelichte deelen des regts. Beperkingen des eigendoms, welks wezen onbeperktheid is, hoe zijn zij ontstaan? Door de ligging der akkers, door de belending der gebouwen schijnen erfdienstbaarheden te voorschijn geroepen, vóór het regt over hare toelating kon beslissen. De personele, terwijl zij een voor het eigendom ongelijk gevaarlijker karakter vertoonen, zijn het gewrocht van menschelijke willekeur alleen (58). Van dat regt, hetwelk, voor het oogenblik althans, het eigendom, van zijnen inhoud beroofd, als in het niet doet terugzinken en tot eene bloote verwachting venedert (59), van vruchtgebruik vooral zal men zich het eerste optreden niet mogen denken, dan in het minst opzien wekkend gewaad. De deductio per mancipationem was eene gelukkige keuze.

Een landeigenaar, die zijne bezitting te gelde maken, doch daarvan het gebruik niet wil ontberen, verkoopt en draagt zijn erf over, doch behoudt daarbij door eene *lex mancipii* (60) er zich het levenslang genot van voor, deducto usufructu mancipatur fundus.

Niet op de invoering van een nieuw regt is het gemunt. Koopbeding, gelijk een ander, ziet niemand er zoo voet-

(58) Man kann nicht sagen, dass dieser ein natürliches Bedürfniss unterliegt, wie es zu jenen hinführt. PUCHTA. *Instit.* II. 803.

(59) Hier ist der Gewinn, der sich von der Sache machen lässt, von dem fremden Recht in Anspruch genommen, dem Eigenthümer bleibt — von der regelmässigen Benutzung der Sache nichts übrig, es steht ihm nur das von seinem reellen Nutzen für die Gegenwart entblösste Eigenthum zu, ein Eigenthum, das für jetzt eben nur noch Eigenthum ist, und das darum die *nuda proprietas* heisst. PUCHTA. *Instit.* II. 800.

(60) Naar het voorschrift der XII tafelen: *QUUM NEXUM FACIET MANCIPIUMVE, UTI LINGUA NUNCUPASSIT, ITA IUS ESTO. FESTUS in v. nuncupatio. cf. l. 48. D. de paci. (2. 14.) FR. VAT. § 50.*

stoots al de toekomst van in. Eenmaal in zwang, regelt zich door gebruik en regtspraak de verhouding tusschen ouden en nieuwen eigenaar. Al meer en meer komt het eigenaardige van den gedreven regtshandel tot ontwikkeling en bewustzijn, om eindelijk als den vorm zich te openbaren, waarin de belangrijkste aller dienstbaarheden zich ingang heeft verschaft. De aandrift doet zich gevoelen, om verder te gaan. Niet enkel voor zich moet de eigenaar vruchtgebruik kunnen voorbehouden, hij moet het voortaan ook een ander kunnen geven. Kan dit door deductio per mancipationem geschieden? Naar den vorm, neen; inderdaad, ja; langs een omweg. De eigenaar mancipere zijne zaak cum fiducia, opdat men haar, deducto usufructu, aan hem remancipere. Eene handelwijze, zoo strookende met Romeinsche begrippen, dat zij, nog ten tijde der classische juristen, als eenige uitweg werd gevolgd, waar de in iure cessio onbruikbaar werd.

Adquiri nobis potest usufructus, et per eos, quos in potestate, manu, mancipiove habemus. —

per in iure cessionem autem vel iudicio familiae eriscundae non posse; per mancipationem ita potest, *ut nos proprietatem, quae illis mancipio data (sit), deducto usufructu, remancipemus* (61).

Een omweg doet naar een korter, een onveilig voertuig naar een zekerder omzien (62). Men vond het in de in iure cessio. Nu eenmaal, zoo wel deductio, als datio door deductio per mancipationem te bereiken was, behoefde men zich dit alles slechts als geschied te verbeelden, beide partijen zich te begeven voor den praetor, daar de eene het vruchtgebruik, de andere de zaak, deducto usufructu, te vindiceren, de praetor aan elke het

(61) FR. VAT. § 51.

(62) Bij mancipatio cum fiducia is men, gelijk het woord reeds uitdrukt, nooit geheel veilig voor kwade trouw.

gevindiceerde toe te wijzen, en wat men begeerde, kwam tot stand. De vorm was deze :

De vruchtgebruiker (63) | De dominus proprietatis (64).
zeide:

HAC EGO RE IUS UTI FRUI	HANC EGO REM EX IURE QUI-
EX IURE QUIRITIVUM MIHI ESSE	RITIVUM MEAM ESSE AIO, DEDUC-
AIO.	TO USUFRUCTU.

Dit, zoo beide spraken, de in iure cessio uitdrukkelijk geschiedde. Dan behield zich de vervreemdende eigenaar tegen over de vindicatio proprietatis het vruchtgebruik door de plegtige vindicatio usufructus voor, of hij droeg het den derden op, wiens confessoria hij met erkenning der deductio, met de vindicatio rei, deducto usufructu, beantwoordde. Dan week men van het aanvankelijk begrip in den vorm niet af, waaruit niet was te bespeuren, of er voorbehoud plaats greep of opdragt. De verschillende stand van partijen onderling besliste het. En ook bij de in iure cessio bleef behouden, wat het karakteristieke uitmaakt der echt Romeinsche vruchtgebruiksvestiging, dat zij niet geschied *door*, maar *ter gelegenheid* eener eigendomsoverdragt.

Doch wat uitdrukkelijk, dat kan met gelijk regt stilzwijgend in iure worden gecedeerd (65). Deze, minst omslagtige, werd eenig gebruikelijke manier. *Door stilzwijgen op de rei vindicatio, deducto usufructu, voorbehouden, werd vruchtgebruik opgedragen door stilzwijgen op de vindicatio usufructus.* Schoon immer tot deductio te herleiden, ontstond voor beide gevallen een verschil tot in den vorm, waardoor zichtbaar werd wat voorviel, en naar dezelfde reden als toelating der rei vindicatio in iure cessio rei is, waaronder ook *voorbehoud* (toelating der rei vindicatio, deducto usufructu,)

(63) L. 20. pr. D. de S. Pr. R. (3. 3.)

(64) FR. VAT. § 50.

(65) Quo negante aut tacente. GAL. II. § 24.

behoort, is erkennen der *confessoria*, *opdragt*, of der *negatoria*, *afstand*, in *iure cedere usumfructum* (66). Dit is het, wat *GAIUS* (67) bedoelt, wanneer hij leert: *ususfructus in iure cessionem tantum recipit.*

hetwelk hij dus uitlegt:

nam dominus proprietatis alii usumfructum in iure cedere potest, ut ille usumfructum habeat et ipse nudam proprietatem retineat (*opdragt.*) of:

ipse usufructuarius in iure cedendo domino proprietatis usumfructum efficit, ut a se discedat et convertatur in proprietatem. (*afstand.*)

GAIUS staat derhalve op een ander standpunt dan *PAULUS* (68). Deze behandelt de *vestiging* door in *iure cessio*, waarbij hij tusschen *deductio* en *datio* onderscheidt; gene het denkbeeld *in iure cedere usumfructum*, waaronder één geval der *vestiging* benevens *afstand* behoort, daar het eene toepassing is van het begrip *iuris vindicatio*, dat en *confessoria* en *negatoria* omvat. Maar hij waarschuwt zelf tegen de opvatting, als ware in *iure cessio* de eenige vorm van vruchtgebruiksverkrigging, door op te merken:

quod autem diximus usumfructum in iure cessionem tantum recipere, non est temere dictum, quamvis etiam per mancipationem constitui possit eo, quod in mancipanda proprietate detrahi potest. *Non enim ipse ususfructus mancipatur, sed cum in mancipanda proprietate deducatur, eo fit, ut aput alium ususfructus, aput alium proprietas sit.*

Zoo blijkt dan het onderscheid daarin te zijn gelegen, of zich het vruchtgebruik als eenig voorwerp der handeling vertoont, of, gelijk in zijne geboorte, als *bijzaak*,

(66) L. 20. pr. D. de S. Pr. R. (8. 3.) L. 78. § 2. D. de J. D. (23. 3) L. 57. D. sol. matr. qu. dos. (24. 3.) L. 3. § 3. D. de leg. III. (32.).

(67) II. §§ 30 seqq.

(68) In FR. VAT. § 47.

terwijl het eigenlijk, oorspronkelijk karakter, overdragt des eigendoms, op den voorgrond blijft. In het eene geval in iure cessio ususfructus, in het andere mancipatio (of in iure cessio) (69) proprietatis. Maar zoo ver is het er van daan, dat de in iure cessio zich zou hebben uitgestrekt over eene ruimer gebied, dat men veeleer, waar zij hare dienst weigerde, tot de mancipatio zijne toevlugt nemen moest (70).

Desniettemin, eerst door de invoering der onmiddellijke datio had het vruchtgebruik onder de levenden zijne zelfstandigheid ten volle verkregen. De begeerte sprak, om het ook te geven na doode. Men legde den erfgenaam door legatum per damnationem of sinendi modo de verpligting tot in iure cessio op. Bovendien, wat bij leven door in iure cessio, dat kon men in den regel per vindicationem wegschenken bij uitersten wil. De erfflater geve den begiftigde het vruchtgebruik, terwijl het eigendom aan den erfgenaam verblijft, zoodat gene het vruchtgebruik, deze de zaak, deducto usufructu, (uitdrukkelijk of stilzwijgend) vindiceert, datio (71), of hij vermake de zaak, deducto usufructu, wanneer de erfgenaam het vruchtgebruik behoudt, deductio (72), en partijen in iure van rollen wisselen. Zoo lang de legis actio daarbij in gebruik bleef, bestond in haren vorm dezelfde grond, als bij de in iure cessio, om tusschen deductio en datio te onderscheiden. Inderdaad had men de eigenlijke grenzen dier onderscheiding overschreden. Echte deductio is het, waar men zich zelve, niet waar men een ander,

(69) GAI. spreekt van de deductio per in iure cessionem niet. In FR. VAT. § 50. wordt degeen, jegens wien zich de eigenaar het vruchtgebruik voorbehoudt, uitdrukkelijk genoemd is, *cui in iure ceditur*.

(70) FR. VAT. § 51.

(71) § 1. J. *de usufr.* (2. 4.) LL. 11. 12. D. *de usufr. accer.* (7. 2.).

(72) L. 6. D. *de usufr.* (7. 1.) L. 1. § 4. D. *de usufr. accer.* (7. 2.) L. 14. § 1. D. *Fam. erc.* (10. 2.).

al is hij erfgenaam, het vruchtgebruik voorbehoudt. Men ging nog vrijer te werk. De erfflater vermaakte den een het vruchtgebruik, den ander de zaak, deducto usufructu (73). Ten opzichte van dezen zou het als eene quasi deductio kunnen worden aangezien, ten opzichte des vruchtgebruikers was het eene datio (74). Naar het wezen der zaak mist de onderscheiding thans alle toepassing. Nogtans, toen sedert eeuwen reeds de oude vormen waren verdwenen, bleef men haar, ten minste in de woorden, getrouw; ja, zoo streng gehecht aan den eens in onbeperkten omvang geldenden regel:

usufructus, nisi deductus, a proprietate separationem non recipit (75),

dat nog **MODESTINUS** leerde, en **JUSTINIANUS** overnam (76):

(73) § 1. *J. de usufr.* (2. 4.) L. 4. L. 9. *D. de usufr. accr.* (7. 2.).

(74) De Romeinen beschouwden het voorzeker als eenvoudige datio, want, naar wij zagen, vindicatio usufructus is datio: proprietatis, deductio. Nu vindiceert hij, aan wien de zaak «deducto usufructu» is vermaakt, desniettemin haar *pure* van den erfgenaam. Maar de vruchtgebruiker vindiceert van hem of van dezen het *vruchtgebruik*. Men brenge deze gevallen terug tot den volledigen, uitdrukkelijken vorm; dan verschijnen zij allen in hetzelfde licht *eener door partijen op last van den erfflater in iure bewerkstelligde deductio*.

(75) Cf. § 1. *J. de usufr.* (2. 4.). Uit de opmerking van **PAPLIUS** in L. 63. *D. de usufr.* (7. 1.) blijkt, dat in de oogen der Romeinen de datio immer iets afwijkends behield.

(76) L. 19. *D. de usufr. leg.* (33. 2.). Het opnemen van dezen regel van het oude *ius civile* kan moeilijk uit anderen hoofde, als het verband met eveneens opgenomen plaatsen (e. gr. L. 3. § 2. L. 9. *D. de usufr. accr.* (7. 2.) L. 26. § 1. *D. de usufr. leg.* (33. 2.)) worden verdedigd. Een voorschrift toch, hetwelk, schoon van des erfslaters bedoeling ondubbelzinnig blijke, aan het woord *fundus*, zonder de bijvoeging *deducto usufructu*, in uiterste willen eene beteekenis weigert, daaraan bij uitspraak des arbiters (Z. n. 73) niet alleen zonder schroom, maar als noodzakelijk toegeschreven, is volgens **MODESTINUS** eigen verklaring in dadelijke tegenspraak met den rechtsregel *plus valet quod actum, quam id, quod dictum aut scriptum sit* (cf. L. 6. § 1. L. 73. *pr. D. de contr. emt.* (18. 1.) L. 25. *D. de her. vel. act. vend.* (18. 4.) L. 13. § 3. *D. de instr. vel. instrum. leg.* (33. 7.) L. 3.

si alii fundum, alii usumfructum eiusdem fundi testator legaverit, si eo proposito fecerit, ut alter nudam proprietatem haberet, errore labitur. Nam *detracto usu fructu* proprietatem eum legare oportet, eo modo, «TITIO FUNDUM DETRACTO USUFRUCTU LEGO» vel (77) «SEIO EIUDEM FUNDI USUMFRUCTUM HERES DATO.» Quod nisi fecerit, ususfructus inter eos communicabitur, *quod interdum plus valet scriptura, quam peractum sit.*

Met dezelfde beginselen moet de constitutio per ad-
iudicationem in verband worden gebracht.

C. de lib. praet. (6. 23.), en buiten het historisch verband ten eenemale willekeurig. Zal men zich dan met K. A. SCHNEIDER, *Anwachsungsrecht bei Legaten*, 297, verwonderen, dat onze plaats van oudsher den uitleggers vele moeite baarde (Z. b. v. DE GLOSSE en SCHULTING en SMALLENBURG ad h. l.), en dass «von allen Eigenthümlichkeiten des Ususfructus» «legates sich die Neueren am wenigsten mit dieser haben befreundeten» «können, die sie hervorgegangen glaubten aus der blossen Wortscrupulösität des älteren Rechtes;» reden, waarom naar het getuigenis van VOET ad D. de usufr. (7. 1.) § 8 en VINNIUS ad § 1. J. h. t. deze beslissing des Romeinschen regts in ons Vaderland nooit gegolden heeft; of in ernst met hem willen beweren: «dass der Satz unmittelbar hervorgeht aus dem substantiellen Gedanken, den das Römische Recht im Ususfructus überhaupt anerkennt?» Z. ook V. VANGEROW. *Leitf.* II. 549.

(77) Men wachte zich, om met CUIACIUS ad L. 27 § 1. D. de Pact. (2. 14.) l. 961. (1658), daarin door P. FABER voorgegaan en door vele anderen gevolgd, *vel* uit te werpen. Er wordt gevraagd, hoe men de nuda proprietas moet legateren? per vindicationem, door de zaak «deducto usufructu» te legateren aan den een, het vruchtgebruik aan den ander, of het te laten aan den erfgenaam. Ook kan men den erfgenaam de verplichting opleggen om het vruchtgebruik te geven per damnationem, in welk geval van geen legare proprietatem, en dus van geene moeilijkheid deswege sprake kan zijn. Werpt men *vel* weg, men verplicht den erfgenaam, om het *hem* voorbehouden vruchtgebruik aan een derde over te dragen, wat regtens onmogelijk is. Wanneer toch de erflater de nuda proprietas wegmaakt, zonder over het vruchtgebruik te beschikken (namelijk direct, per vindicationem), blijft het in de erfenis, d. i. worden de erfgenamen vruchtgebruikers, elk voor zijn aandeel. L. 4. D. si. usufr. pet. (7. 6.) L. 14. § 1. D. Fam. etc. (10. 2.).

Medeërftgenamen willen een tot den boedel behoorend landgoed aldus verdeelen, dat de een daarvan het vruchtgebruik, de ander den eigendom bekomt. De een zal den ander zijn aandeel manciperen, opdat hij hem het geheele goed «deducto usufructu» remancipere. Korter brengen zij dit door in iure cessio tot stand. Wat partijen vermogen kan de arbiter gelasten. Hij zal de scheiding in dier voege maken, en elk het hem aanbedeelde per legis actionem vindiceren. In den vorm deductio, is het inderdaad deductio voor het eene, datio voor het andere deel (78). Na de afschaffing der legis actio is de toescheiding dadelijk van kracht (79). De onderscheiding tusschen deductio en datio, niet zoo zeer in het wezen der zaak, als in den vorm der mancipatio of legis actio gegrond, moest bij de adiudicatio der formula worden opgegeven. De vestiging had opgehouden daad van partijen te zijn, om die des regters te worden. Zij werd eenvoudig *constitutio* per adiudicationem genoemd, mede van toepas-

(78) Neemt men de analogie der in iure cessio te baat, zoo kan men van beide partijen, overeenkomstig den aard van een duplex iudicium (L. 10 D. *Fin. reg.* (10. 1)) zeggen, is, *a quo* en *cui* in iure ceditur, zoodat bij de legis actio immer de volledige vorm te pas kwam, waarbij de eene als usufructum, de andere als rem, ded. usufr., vindicans optreedt. Op deze eigenschap der scheiding, dat daarbij noodwendig elke partij eene andere rol bekleedt, is de beslissing van JULIANUS, L. 16. § 1 D. *Fam. ere.* gegrond: dat, wanneer de arbiter, die de eene het vruchtgebruik heeft toegewezen, ten aanzien van de andere zich bedient van het woord fundus, zonder er bij te voegen deducto usufructu, evenwel de nuda proprietas wordt toegescheiden, zonder aandeel in het vruchtgebruik. Zij toont tevens, dat men ook bij de adiudicatio naar de toepasselijkheid van de regelen der deductio vroeg. Door adiudicatio ten gevolge van een legatum per praeceptionem echter kan hetzelfde vruchtgebruik aan meerderen worden toegescheiden. cf. L. 22. § 1. D. *Fam. ere.* (10. 2.)

(79) Op gelijke wijze verklaart het zich, dat ook het met de deductio usufructus zoo naauw verwante imponere servitutem (cf. L. 3. L. 6. pr. D. *comm. Pr.* (8. 4.) L. 32. D. *de usufr.* (7. 1.)) door adiudicatio mogelijk was. L. 22. § 3. D. *Fam. ere.* (10. 2.)

sing op vruchtgebruik tusschen medeërfgnamen per praeceptionem gelegateerd.

Het tweede gedeelte van ons betoog, wat betreft de res Mancipi, is volbragt. Had eene onderlinge vergelijking der opgegeven vormen de deductio per Mancipationem aangewezen als den grondvorm, het is nu gebleken, dat werkelijk de overigen daaruit stelselmatig kunnen worden afgeleid. Het zal echter niet ondienstig zijn, voor wij tot de behandeling der res nec Mancipi overgaan, den gevonden draad nog een oogenblik te vervolgen.

Aard van het vruchtgebruik.

De loop van ons onderzoek opende ons het belangrijk oogpunt, dat naar oud Romeinsche begrippen vruchtgebruik iets is, hetwelk bij den ouden eigenaar na de vervreemding der proprietas uit zijn vorig dominium terug blijft, ten gevolge waarvan men bij de verschillende daaruit voortgevloeide wijzen van verkrijging aan de voorstelling vasthield, dat vruchtgebruiksvestiging eene daad is des eigenaars, die zijn eigendom tusschen zich en een derde in twee stukken, ususfructus en proprietas splitst, in dier voege, dat aan zijnen kant het eene deel verblijft, terwijl het andere op dien derde overgaat. Kon het anders, of deze wijze van beschouwing moest leiden tot de stelling, dat het vruchtgebruik een deel van het dominium is?

JULIANUS, qui usumfructum fundi stipulatur, deinde fundum, similis est ei, qui partem fundi stipulatur, deinde totum, quia fundus dari non intelligitur, si ususfructus detrahatur (79*).

PAPINIANUS. Fructus portionis instar obtinet (80).

(79*) L. 58 D. de V. O. (45. 1.) kennelijk wordt hier op de deductio per Mancipationem vel in iure cessionem bedoeld.

(80) L. 76. § 2. D. de Leg. II (31).

PAULUS *ususfructus in multis casibus pars domini est* (81).

Van dit aan het oude *ius civile* ontleend begrip wisten zich de classische juristen tot regtvaardiging hunner beslissingen meesterlijk te bedienen (82), doch tevens met de vrijheid hun eigen, waar het abstracte regelen geldt, die toepassing binnen hare natuurlijke grenzen te beperken. Want, schoon bij de vestiging het *dominium* werd verbrokkeld, het werd niet gedeeld in dien zin, dat beide partijen aandeel in den eigendom bekwamen, gezamenlijk eigenaar werden. Met specifiek verschillende regten, erlangt de vruchtgebruiker eene dienstbaarheid, vertegenwoordigt de *dominus proprietatis* het eigendom voor het geheel (83). Dit in het oog te houden is voor de *vervolgving* (in *petitione*) van groot gewigt. Men denke zich b. v. het hoogst eenvoudig geval, dat aan den een het vruchtgebruik wordt gemaakt, aan den ander de zaak, *deducto usufructu*. Indien thans de *dominus proprietatis* als slechts gedeeltelijk eigenaar moet worden aangemerkt, kan hij, zonder gevaar van *pluris petitio*, van den erfgenaam niet meer eischen, dan de zaak, *deducto usufructu* (84). Daardoor zou het vruchtgebruik, tot hij, die er mede begiftigd was, het opvorderde, aan dien erfgenaam verblijven, ja eigenlijk in zijn persoon worden gevestigd. Niets zou meer strijden en tegen de bedoeling en tegen het regt. De erfgenaam heeft op dat vruchtgebruik, dat niet

(81) L. 4. D. *de usufr.* (7. 1.) *in multis casibus*. Het gezegde geldt toch eigenlijk slechts van *ususfructus in re mancipi ex iure civili constitutus*, waarvan, gelijk uit het volgende *dari potest* blijkt, PAULUS ter dezer plaatse handelde.

(82) Cf. e. gr. L. 2. pr. D. *de cond. inst.* (28. 7.) L. 16. § 1. D. *de bon. lib.* (38. 2.) L. 8. § 2. D. *de liber caus.* (40. 12.) L. 43. pr. § 1. D. *de acq. poss.* (41. 2.) BACHOFEN, *das Römische Pfandrecht* 1. 99. n. ⁸ (1847).

(83) L. 1. § 1. 2. D. *de senates. Silan.* (29. 5.)

(84) BACHOFEN. *Pfr.* I. 136.

hem, maar den begiftigde werd voorbehouden, geene aanspraak (85). *De dominus proprietatis vindiceert pure, als eigenaar voor het geheel*; eene vindicatio rei, deducto usufructu, komt alleen bij de legis actio ter vestiging te pas. Daarom wordt ten aanzien der vervolging gezegd door denzelfden:

JULIANUS recte eum agere et *fundum* eum petere, ait, quia usufructus in *petitione servitutis locum obtinet* (86).

PAPINIANUS. fundo legato, si usufructus alienus sit, nihil ominis *petendus* est ab herede; usufructus enim *etsi in iure, non in parte consistit*, emolumentum tamen rei continet (87).

PAULUS. Recte dicimus *eum fundum totum nostrum esse* (88), *etiam quum usufructus alienus est, quia usufructus non dominii pars, sed servitutis* (89) sit, ut via et iter; nec falso dici, totum meum esse, cuius non potest ulla pars dici alterius esse; hoc et JULIANUS, et est verius (90).

De herhaalde tegenspraak (91), zoo onderling als met

(85) L. 4. D. *si usufr. pet.* (7. 6.)

(86) § 9. J. *de Leg.* (2. 20.) De vraag is bepaaldelijk deze: kan hij, wien de zaak werd gelegateerd, en die het vruchtgebruik reeds ex causa lucrativa heeft, haar pure of moet hij deducto usufructu vindiceren? Cf. JANUS A COSTA. ad h. §.

(87) L. 66. § 6. D. *de Leg.* II. (31) cf. L. 33. § 1. D. *de usufr.* (7. 1.)

(88) i. e. pure vindicamus.

(89) Cf. L. 6. § 1. D. *S. Pr. R.* (8. 3.)

(90) L. 25. pr. D. *de V. S.* (50. 16.)

(91) Zoo GAIUS. cf. L. 49. D. *de Evict.* (21. 2.) L. 70. § 2. D. *de fideiuss.* (46. 1.) ULPIANUS. L. 4. § 11. D. *de Manum.* (40. 1.) L. 43. § 12. D. *de Furt.* (47. 2.) Geen wonder, dat dit de aandacht der uitleggers in hooge mate tot zich trok, en de zonderlingste pogingen tot vereeniging uitlokte. (Z. b. v. DE GLOSSE, SCHULT. en SMALL. ad L. 4. D. *de usufr.* (7. 1.) *et cett. cit.*, BÜCHEL, *Civilr. Erört.* I. 239. BACHOFEN, *Pfr.* I. 97.) Schijnbaar is de strijd tusschen de beide plaatsen van PAULUS het heftigst. De andere *Themis*, D. X, 2^e St. [1849.]

zich zelve, waaraan de Romeinsche juristen zich in dit geval schijnen schuldig te maken, lost zich in dier voege op: schoon bij de *vestiging* en *ususfructus* en *proprietas* zich als deelen vertoonen van het verbrokkeld *dominium*, wordt echter *in petitione* het eerste vervolgd met eene *confessoria*, het laatste met de *rei vindicatio*, want het eerste is eene *servitus*, het andere *onverdeeld eigendom*.

Usucapio.

Bekend is het beginsel van het Romeinsche regt, dat *usucapio* wel een middel is om eigendom, maar geenszins om vruchtgebruik te verkrijgen (92), daar zij op bezit zich grondt, hetwelk niet bij den vruchtgebruiker, maar bij den *dominus proprietatis* bestaat. Nadat echter ons onderzoek geleerd heeft, dat de Romeinen hunne overige eigendomsverkrijgingen niet regtstreeks op vruchtgebruik toepasten, maar langs een omweg, daar zij het zich voorstelden, als gevestigd ter gelegenheid van de overdragt der zaak, verdient het vermoeden, dat bij ons oprijst, of op gelijke wijze misschien vruchtgebruik ter gelegenheid der *usucapio* van de zaak kon worden bevestigd, nadere overweging. Klaarblijkelijk zullen wij ons het geval zoo moeten denken, dat bij de vestiging van het vruchtgebruik zelf de vorm van het *ius civile* in acht genomen zij, d. i. dat iemand, door *mancipatio* of *in iure cessio* het hebbe voorbehouden of opgedragen zonder eigenaar te zijn. Zoodanige *mancipatio* of *in iure cessio*

over het hoofd ziende, heeft men wel eens den vrede willen maken ten koste van den text in L. 4. D. *de usufr.* (7. 1.) Als conjectuur niet onaardig is die te vinden bij M. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, post. *Dissert. de Furtis ex iure XII tabb.* Th. 1. (Amstel. 1845); *par dominio est*, naar het *μμενται* der *BASILIC.* Dat *JUSTINIANUS* den regel nog opnam, wordt door de menigvuldig daarvan gemaakte toepassingen geregtvaardigd. (92) Cf. L. 3. D. *de usuc.* (41. 3.) ULP. XIX. § 8. PAUL. R. S. I. XVII. § 2.

is buiten kijf nietig tegen derden, tegen den waren eigenaar. Tusschen partijen moet zij ten minste hebben hare natuurlijke nevengevolgen, wat het bezit betreft. *Bij datio*, blijft hij, die opdraagt, bezitter; is hij het ad usucapionem, zijne usucapio loopt af, als ware er niets voorgevallen. *Bij deductio* (93), die een constitutum possessorium bevat, gaat het bezit over, zoodat, wanneer de nieuwe bezitter het is ad usucapionem, twee gevallen mogelijk zijn: of de vorige was het ook, dan wordt de usucapio volbragt binnen den tijd van hun vereend bezit, of deze was het niet, dan vangt de usucapio met de deductio aan. Na haren afloop heeft de vruchtgebruiker van den ouden eigenaar niets meer te vreezen. Treedt deze met de negatoria op, men voert hem te gemoet: door de usucapio uwer zaak hebt gij aan den dominus proprietatis uw eigendom en daarmede uw regt tot deze actio verloren. Zal de nieuwe eigenaar den vruchtgebruiker kunnen verjagen, beweren, toen ik u het vruchtgebruik opdroeg, toen gij de zaak aan mij overdragende u het vruchtgebruik voorbeholdt, hadt gij daartoe geen regt? Het ware met regt en reden in strijd. Partijen moeten de wettigheid van het tusschen haar gehandelde erkennen, en bij dergelijke vervreemding voor den afloop der usucapio moet men aan haar toekennen eene terugwerkende kracht, het beschouwen, als ware zij volbragt op het oogenblik van haren aanvang (94). Zoo wordt dan het vruchtgebruik door een niet eigenaar, doch in den door het ius civile gewildén vorm gevestigd, door de opvolgende usucapio van den dominus proprietatis beves-

(93) L. 8. L. 9. C. THEOD. de Don. (8. 12.) L. 23. L. 35 § 5. C. de Don. (8. 54.) SAV. Bes. 373 n². (1837.)

(94) Bij deductio b. v. zal de usucapiens geacht worden het eigendom van den deducens te hebben bekomen, arg. L. 13. pr. L. 33. D. de m. c. don. (39. 6.), cf. L. 9. D. Fam. erc. (10. 2.) L. 41. D. de pign. act. (13. 7.) L. 60. D. de solut. (46. 3.)

tigd (95). Hoe waar het zij naar den vorm, wat GAIUS leert: *Ususfructus in iure cessionem tantum recipit* (96), voorbeeld der in iure cessio rei incorporalis;

incorporales res usucapionem non recipere manifestum est (97).

Dieper ingezien beheerscht een beginsel de gansche stof: *vruchtgebruik ex iure civili wordt ter gelegenheid van eigendomsovergang verkregen.*

Wanneer het vruchtgebruik door den eigenaar, doch door middel der traditio is verleend, bestaat aan usucapio, waarvoor het regt onvatbaar is, en die bij de zaak niet te pas komt, behoefte noch gedachte. De praetor verleent hulp (98). Zijne tuitio brengt voor den vruchtgebruiker in de werkelijkheid dezelfde gevolgen te weeg, als of hij het regt ex iure civili had verkregen. Is hij, die het vruchtgebruik aldus geeft, geen eigenaar, zijne usucapio kan den vruchtgebruiker geen meer voordeel aanbrengen, dan gelijkstelling met den zoodanige, die van den eigenaar door traditio verkreeg.

Res nec Mancipi.

Ten haren opzigte berigt PAULUS in FR. VAT., § 47: *in re nec Mancipi per traditionem deduci ususfructus non potest.*

Daarbij ontbreekt, wat bij res Mancipi de deductio per Mancipationem bleek te zijn, de grondvorm, zoodat eertijds vruchtgebruik daarop niet zal hebben kunnen worden verkregen. Gevolg van het voorgaande

(95) De vruchtgebruiker heeft dus tegen de negatoria van dezen eene dadelijke, geene zijdelingsche verdediging. Wilde men hem slechts eene exceptio geven, het zou eene exceptio ususfructus *deducti vel dati* moeten zijn. Doch erkent men de deductio of datio, dan erkent men het bestaan van het regt ex iure civili, en is dus de exceptio overbodig.

(96) II. § 30. cf. § 28. ULP. XIX. § 11.

(97) L. 43. § 1. D. *de acq. dom.* (41. 1.) L. 9. D. *de usuc.* (41. 3.)

(98) L. 1. pr. D. *Qu. mod. ususfr.* (7. 4.) FR. VAT. § 61.

behoeft het geen dadelijk bewijs, onmogelijk te leveren bovendien, daar JUSTINIANUS al, wat aan de afgeschafte onderscheiding tusschen *res Mancipi* en *nec Mancipi* herinnerde, zorgvuldig heeft uitgewischt, en ook de onvervalschte bronnen, die wij bezitten, afkomstig zijn van juristen, ten tijde van welke de senaat sedert lang elke beperking uit den weg had geruimd. Desniettemin moge de poging worden gewaagd, om uit eene reeks van aanwijzingen den historischen draad weder te vinden.

Deze aanvankelijke beperking van het vruchtgebruik zal dan eerst dragelijk zijn geweest, wanneer daaraan bij *res nec Mancipi* geene zeer dringende behoefte bestond. Uitgaande van de eenvoudigste voorstelling, zal men in het voorwerp van vruchtgebruik vorderen :

1°. dat het zij eene enkele zaak, bij welke *en* *proprietas* *en* *usufructus* na de scheiding eene zekere waarde hebben;

2°. en die geschikt is tot een genot, waardoor haar wezen niet wordt aangetast, door den vruchtgebruiker in persoon te trekken, d. i. eene zaak opleverende natuurlijke vruchten.

Men is bij geene dezer voorwaarden blijven staan.

Men liet vruchtgebruik toe, waar het in het leven niet wel denkbaar is, dan op eene hoeveelheid (99).

Men liet het toe, waar, hoewel niet dadelijk *usu consumpta*, de zaak niet kon worden teruggegeven dan *usu trita* (100).

Men beschouwde het als vruchttrekken, waar het genot werd overgelaten aan een ander (101).

Men achtte vrucht, wat voor het gebruik der zaak werd betaald (102).

Zoo als ten overvloede blijkt uit de wijze, waarop het

(99) Z. n. 110 - 113.

(100) L. 9. § 3. D. *Usufr. qu. cav.* (7. 9.)

(101) L. 12. § 2. LL. 33 - 40. D. *de usufr.* (7. 1.)

(102) L. 53. D. *de usufr.* (7. 1.)

wordt medegedeeld, was dit alles eerst het gewrocht van voortgaande wetenschappelijke ontwikkeling. Waar het te doen is om het oorspronkelijk begrip, blijve het buiten aanmerking.

Aan de gestelde voorwaarden voldoet in allen deele een erf. Van vruchtgebruik daarop is in den regel in de bronnen de rede.

Ten andere, slaven. Hunne diensten, als fructus aangemerkt (103), waren voor den Romein levensbehoefte. Vruchtgebruik op een slaaf is een geliefkoosd onderwerp hunner juristen.

Eindelijk vee. Vruchtgebruik op vee vindt men herhaaldelijk besproken.

Juist deze drie soorten van zaken kunnen *mancipi* zijn. *Ceterae res nec Mancipi sunt* (104).

Zelfs nadat alle beletselen waren opgeheven, schijnt vruchtgebruik daarop zeldzaam en onbelangrijk te zijn gebleven.

In de *FR. VAT.* ten minste vonden wij er eens van gesproken (105).

PAULUS (106), na gezegd te hebben :

Ususfructus uniuscuiusque rei legari potest, ontleent zijne voorbeelden aan *res Mancipi* alleen. En *GAIUS* (107), leerende, waarop vruchtgebruik kan worden verkregen, na zorgvuldig de *res Mancipi* te hebben opgeteld, doet de *res nec Mancipi* af met een minachtend *ceterisque rebus*.

Trouwens zij voldoen niet dan in geringe mate aan de opgenoemde vereischten. Men kan ze ongeveer tot deze hoofsoorten brengen :

(103) L. 3. L. 4. D. *de oper. serv.* (7. 7.)

(104) ULP. XIX. § 1.

(105) § 72. *navis*.

(106) *R. S.* III. VI. § 17 *seqq.*

(107) L. 3. § 1. D. *de usufr.* (7. 1.)

a. Voorwerpen in den regel bestemd tot een gebruik waardoor zij geraken uit des gebruikers magt, *res quae usu tolluntur* (108). Zij vallen al dadelijk voor ons vraagstuk uit, daar zij immer van *ususfructus verus* uitgesloten moesten blijven.

b. Schepen. Zij worden een en andermaal als voorwerp van vruchtgebruik vermeld (109), doch werden te laat voorwerp van dagelijksch marktverkeer te Rome, om voor ons vraagstuk gewigt te hebben.

c. Kleederen. *Ususfructus vestium* wordt op de eene plaats genoemd een *quasi* (110), in de andere behandeld als *verus* (111). Men heft de tegenspraak op het eenvoudigst op, door aan te nemen, dat het het een of het ander was naar gelang van omstandigheden (112). In geen geval valt er dus aan te denken voor het senaatsbesluit.

d. Akkergereedschap.

e. Huisraad (113).

Sloot het oude *ius civile* deze dingen als zelfstandige voorwerpen van vruchtgebruik, waarvoor zij zoo weinig geschiktheid betoonen, uit, de beperking er uit geboren verviel grootendeels, doordien zij, als gevolgen eener *res*

(108) L. 5. § 1. D. *de usufr. ear. r.* (7. 5.) als daar zijn: geld. FR. VAT. § 46. Vruchten van landbouw en veeteelt. LL. 7. 11. D. *de usufr. ear. r.* (7. 5.) Waren L. 32. § 2 D. *de usufr. leg.* (33. 2.) Zoodanig gedierte, als bijna alleen tot spijze dient, gelijk varkens, gevogelte, wild. visschen. L. 9. § 5. L. 62 pr. D. *de usufr.* (7. 1.)

(109) FR. VAT. § 72. LL. 12 § 1. D. *de usufr.* (7. 1.) L. 10. § 7. D. *qu. mod. usufr.* (7. 4.) spreken van *ususfructus navis legatus*.

(110) § 1. J. *de usufr.* (2. 4.) L. 39. D. *de usufr. leg.* (33. 2.)

(111) L. 15. §§ 4. 5. D. *de usufr.* (7.1.) L. 9. § 3. D. *usufr. qu. cav.* (7. 9.)

(112) PUCHTA. *Inst.* II. 805 n^w.

(113) L. 37. D. *de usufr. leg.* (33.2.) *ususfructus legatus vasorum* L. 12. D. *usufr. qu. cav.* (7. 9.) *numismatorum* L. 28. D. *de usufr.* (7. 1.) (cf. L. 9. § 4. D. *ad exhib.* (10. 4.) *scyphorum* L. 36. pr. *ead. statuæ et imaginis* L. 41. *ead. massæ et ornamenti* L. 10 §§ 5. 6. D. *qu. mod. usufr.* (7. 4.)

mancipi, als inboedel eener landhoeve, stoffering van een huis, uitrusting van een slaaf onder het vruchtgebruik der hoofdzaak mede konden worden begrepen (114). In deze omstandigheid worde de aanleiding tot het *senatus consultum* gezocht. Van den steeds stijgenden rijkdom en weelde te Rome moest buiten verhouding verhoogde waardij van dit deel van het vermogen het gevolg zijn. Meer en meer, vooral tusschen echtgenooten buiten in *manum conventio* gehuwd, kwam een *legatum ususfructus omnium bonorum* in zwang (115). Het omvatte alle de *res mancipi* van den erflater en zooveel zijner *res nec mancipi*, als er gevolgen van waren. Telkens leverde het bezwaar op de lijn met juistheid te trekken (116). Van daar onophoudelijke haarkloverijen, te aanstootelijker, naarmate met het in onbruik geraken der *legis actio* de vormelijke reden van het onderscheid op den achtergrond trad, en het beletsel, in den aard dier zaken gelegen, *quae usu tolluntur aut minuuntur*, kunstmatig te verhelpen scheen. De senaat tast door:

Senatus censuit, ut omnium rerum, quas in cuiusque patrimonio esse constaret, ususfructus legari possit (117).

Dit besluit heeft kennelijk een «do, lego» *legatum* voor oogen, hetgeen alleen die zaken kan omvatten, welke den erflater in eigendom toebehooren (*quas in cuiusque patrimonio esse constaret*) (118). Zij zijn *mancipi* of *nec mancipi*. Beide soorten worden gelijkelijk vatbaar verklaard voor vruchtgebruik (*omnium rerum*) (119). Voor

(114) L. 9. § 1. 7. L. 15. § 6. L. 62. § 1. D. *de usufr.* (7. 1.) L. 16. pr. D. *de usu et hab.* (7. 3.) L. 32. § 2. D. *de usufr. leg.* (33. 2.)

(115) Vgl. PUCHTA. *Instt.* II. 304.

(116) CICERO. *Top.* 3.

(117) L. 1. D. *de usufr. ear. r.* (7. 5.) cf. L. 1. D. *de usufr. leg.* (33. 2.)

(118) Cf. GAL. II. § 102. § 224.

(119) *Omnes res aut mancipi sunt, aut nec mancipi.* ULP. XIX. § 1.

den erfgenaam wordt gezorgd door dubbele cautio (120):

Fructuarium usurum fructurum boni viri arbitrato, et finito usufructu restitutum iri, quod inde exstabit.

Daar het doel was opheffing van elke aanleiding tot geschil door meest mogelijke uitbreiding van het *legatum*, werd niets buitengesloten:

Quo senatus consulto inductum videtur, ut earum rerum, quae usu tolluntur vel minuuntur, possit usufructus legari (121).

Doch kon de senaat het *ius civile*, hetwelk zijne besluiten mede hielpen vormen, wijzigen door het beletsel weg te nemen in de regtshoedanigheid van het voorwerp als *res nec Mancipi*, in de *civilis ratio* gelegen, de *naturalis ratio* te veranderen, vermogt hij niet. Op zoodanige zaken, als door gebruik te loor gaan, is niet alleen, omdat zij *res nec Mancipi* zijn, maar uit haren aard vruchtgebruik onbestaanbaar.

Nec enim naturalis ratio auctoritate senatus commutari potuit (122).

Nogtans wist men het beginsel in het besluit aangenomen, met de eischen der natuur overeen te brengen, door de invoering van *quasi usufructus*:

Sed remedio introducto coepit quasi usufructus haberi, en dit zelfs verder te ontwikkelen. Het besluit, dat slechts sprak van res, breidde men tot nomina uit (123).

(120) L. 1. pr. D. *usufr. qu. cav.* (7. 9.) L. 11. D. *de usufr. ear. r.* (7. 5.)

(121) L. 1. D. *de usufr. ear. r.* (7. 5.) cf. L. 69. D. *ad l. Falc.* (35. 2.) Aan slijtaadje is elke zaak onderhevig, wier hoofdgebruik niet zonder aantasting van haar wezen geschiedt, d. i. niet in het opleveren van natuurlijke vruchten bestaat; daarom past dit kenmerk op *res nec Mancipi* in het algemeen.

(122) L. 2. § 1. D. *de usufr. ear. r.* (7. 5.) GAIUS. Op dit dubbel beletsel, dat de senaat hier te overwinnen had, zinspelen de woorden van den ouden jurist (denkelijk uit de aurei van GAIUS. cf. L. 3 D. *de usufr.* (7. 1.), overgegaan in § 2. J. *de usufr.* (2. 4.), haec *res neque naturali ratione, neque civili recipiunt usufructum.* (cf. GAL. I. § 158. II. § 65.)

(123) L. 3. D. *de usufr. ear. r.* (7. 5.)

Sedert dat besluit was alzoo vruchtgebruiksvestiging op alle *res nec Mancipi*, voor zoover haar aard het toeliet, mogelijk door *legatum per vindicationem* (124), dat toen reeds dadelijk het regt gaf, niet meer door de *legis actio*, maar met de formula vervolgd. Doch er bestond gene reden om het niet mede van toepassing te maken op *legatum per damnationem* (125), in welk geval de vestiging door den erfgenaam, d. i. onder de levenden moest geschieden.

Gelijk bij *res Mancipi* de *Mancipatio* door haar vormelijk wezen de gelegenheid opende tot vormelijke *deductio*, bood de levering der *res nec Mancipi* in hare feitelijke natuur het middel aan, om haar te bezigen tot verschillende einden. Overgifte der zaak bragt zij, naarmate van der partijen handel, of eigendoms- of bezits- of eenvoudig overgang der detentie te weeg. *Vruchtgebruik* op *res nec Mancipi* werd *ex iure civili* gevestigd door *traditio rei, ususfructus nomine* (126), hetgeen natuurlijkerwijze immer *datio* zijn moest, daar *deductio*

(124) In dien geest verklare men ULP. XXIV. §§ 26. 27,

(Sedert de Senaat de *civilis ratio* uit den weg ruimde) is een *legatum ususfructus ex iure civili* overal mogelijk, waar de *naturalis ratio* het niet belet.

(*Ususfructus iure civili legari potest earum rerum, quarum salva substantia utendi fruendi potest esse facultas*)

waar deze er zich tegen verzet, daar heeft de senaat er voor gezorgd enz.

(*senatus consulto cautum est, ut, etiamsi earum rerum, quae in abusu continentur etc.*)

Het *senatus* staat in zoover tegen het *ius civile* over, als het iets onmogelijks (*quasi ususfructus*) betreft. cf. GAL. II. §§ 197. 198. 255. ULP. XXIV § 11. De stelling, dat het zich uitsluitend met *quasi ususfructus* zou hebben bezig gehouden, vindt daarin hare wederlegging, dat ULP. die daaraan uitdrukkelijk toeschrijft het vruchtgebruik eener zaak, quae usu minuitur, een *ususfructus vestis, quae attrita redditur*, behandelt als verns. cf. L. 1. D. de usufr. ear. r. (7. 5) c. L. 9 § 3. D. usufr. qu. car. (7. 9.)

(125) L. 5. pr. D. de usufr. ear. r. (7. 5.)

(126) L. 7. L. 12. D. usufr. qu. cav. (7. 9.) Evenmin als aan *Mancipatio* valt dus aan *traditio ususfructus* te denken.

juist het tegenovergestelde, *traditio rei, proprietatis nomine* ware geweest (127).

In beginsel werd nu ook de in iure cessio toepasselijk. Toch mag men twifelen, of zij in gebruik was. Op zich zelf reeds zeldzaam, was vruchtgebruik bij res nec mancipi in den regel gevolg van legaat. Bij datio bediende men zich van de traditio. Alleen tot deductio onder de levenden zou men in iure cessio hebben noodig gehad (128). Hare ongebruikelijkheid schijnt te blijken uit de wijze, waarop de zaak door GAIUS wordt voorgesteld.

(127) Het zeggen van PAULUS, in res nec mancipi per traditionem *deduci non potest*, sluit, in verband met het vorige, noodwendig in zich, *sed tantum dari*; anders zou hij gelijk bij de onmiddellijk voorafgaande adiudicatio, of den slaaf, qui peregrino traditur, die volgt, in het algemeen van *constitui* hebben gesproken. Gemeenlijk, daar men de onderscheiding tusschen deductio en datio te gering telt, komt men tot een lijnrecht tegenovergesteld besluit. Er volgt: nec in homine, si peregrino tradatur; *civili enim actione constitui potest, non traditione, quae iuris gentium est*, welke slotwoorden men ook op res nec mancipi toepasselijk maakt, en meent dat PAULUS wil te kennen geven, dat traditio als iuris gentium nooit vruchtgebruik ex iure civili geven kan. (Z. PUCHTA *Instt.* II. 621. 810. BÜCHER *Civilr. Erört.* I. 189.) Dit bewijst te veel, omdat dan hetzelfde van eigendomsoverdragt moest gelden, terwijl integendeel bij res nec mancipi uit haren aard de traditio iuris civilis is. ULP. XIX. § 2. CICERO. *Top.* 5. Men moet derhalve die slotwoorden alleen op het onmiddellijk voorgaande toepassen, *op den slaaf, die, op zich zelf res mancipi, aan een vreemdeling wordt geleverd*. Op dezen kan in dat geval in het geheel geen vruchtgebruik ex iure civili worden gevestigd, hetwelk slechts door eene handeling tusschen burgers (civilis actio) gebeuren kan, geenszins, door zoodanige levering (traditio), als als middel van vervreemding in het marktverkeer tusschen lieden van verschillende volkstam gebruikelijk is (*quae iuris gentium est*): *quae*, niet *quia*, doet juist denken aan eene andere traditio, *quae iuris civilis est*.

(128) De senaat sprak van *ususfructus legatus*, dus van *datio*. Alle de aangehaalde plaatsen stemmen daarmede overeen. Door traditio weten wij stellig, dat geene deductio mogelijk was. Zal deze bij res nec mancipi misschien in het algemeen ongebruikelijk zijn geweest, en daardoor in iure cessio, welke, gelijk wij zagen, in uitdrukkelijke of stilzwijgende erkenenis der deductio bestaat?

Waar *ususfructus iure legati constitutus* op den voorgrond staat, vergeet hij niet ten slotte van de *res nec Mancipi* te gewagen :

consistit autem ususfructus non tantum in fundo et aedibus, verum etiam in servis et iumentis, ceterisque rebus (129).

Bij de behandeling der in *iure cessione ususfructus* daarentegen wijst hij, na haar te hebben omschreven, op het onderscheid tusschen *fundi soli italici* en *provincialis*, welke laatste de hoedanigheid missen van *Mancipi* of voor vruchtgebruik *ex iure civili* vatbaar te zijn, en doet daarop opmerken, dat zoodanig onderscheid bij de overige *res Mancipi* niet ter sprake komt.

Sed cum *ususfructus et hominum et ceterorum animalium* constitui possit, intelligere debemus, horum *usumfructum* etiam in provinciis per in *iure cessionem* constitui posse (130).

Hij schijnt dus niet onduidelijk te veronderstellen, dat alleen bij deze zaken van zoodanige in *iure cessione* de rede kon zijn, gelijk hij mede bij de vergelijking tusschen de in *iure cessione ususfructus* en de *deductio per Mancipationem*, waartoe hij aanstonds overgaat, er met geen enkel woord van gewaagt, dat deze ten aanzien harer voorwerpen beperkter van aard zijn zoude. Is men niet gedrongen om aan te nemen, dat *Gaius*, wiens naauwkeurigheid bekend is, had hij onze gevolgtrekking niet gewild, niet *ceterorum animalium*, maar gelijk elders *ceterarum rerum* zou hebben geschreven?

Aan de *adiudicatio*, gelijk haar de formula had ingevoerd, belet niets, waar het pas geeft, gelijke kracht toe te kennen, als aan het «do, lego» *legatum*.

Ook bij *res nec Mancipi* moest de *usucapio* van den-

(129) L. 3 § 1. D. *de usufr.* (7.1.)

(130) II. § 32. cf. I. § 121. *personae serviles et liberae, item animalia, quae Mancipi sunt.*

gene, die de zaak ususfructus nomine had geleverd, bevestigend werken.

De verkregen uitkomsten zijn te zamen gevat in dit

OVERZIGT.

Res Mancipi.

Res nec Mancipi.

I. MANCIPIATIO.

I. TRADITIO

(*Deductio.*)

(*Datio.*)

De kooper zegt:

rei, ususfructus nomine. (134)

HANC EGO REM EX IURE QUIRITIUM MEAM ESSE

AIO. EAQUE MIHI EMPTA EST (PRETIO)

DEDUCTO USUFRUCTU. (130*)

II. LEGIS ACTIO.

II.

Vindicatio.

Domini.

fructuarii.

a. *proprietatis.*

HANC EGO REM EX IURE

QUIRITIUM MEAM ESSE

AIO, DEDUCTO USU-

FRUCTU. (130*)

b. *ususfructus.* (nega-

toria.)

HANC EGO RE IUS UTI

FRUI EX IURE QUIRITIUM

TIBI NON ESSE AIO.

(131).

c. *ususfructus* (con-

fessoria).

HANC EGO RE IUS UTI

FRUI EX IURE QUIRI-

TIUM MIHI ESSE AIO.

(131)

A. IN IURE CESSIO.

vindicatio.

A.

a. *proprietatis.* de vruchtgebruiker

zwijgt

in iure cessio *rei, deductio.*

c. *ususfructus.* de dominus proprie-

tatis zwijgt,

in iure cessio *ususfructus,*

datio.

b. *ususfructus.* de vruchtgebruiker

zwijgt,

in iure cessio *ususfructus, af-*

stand.

alleen gebruikelijk als:

in iure cessio *usus-*
fructus. (133)

constitutio. (132)

afstand?

(130*) FR. VAT. § 50

(131) L. 20 pr. D. *S. Pr. R.* (8. 1.)

(132) FR. VAT. § 47.

(133) GAI. II. § 30.

(134) FR. VAT. § 47. L. 7. pr. D. *Usufr. qu. cav.* (7. 9)

B. LEGATUM PER UINDICATIONEM. B.

Vindicatio.

Van den *legataris* tegen den *erfgenaam*, die zwijgt.

a. *proprietatis*, legatum proprietatis, *deductio*.

c. *ususfructus*, legatum ususfructus, *datio*.

Is den een de *proprietas*, den ander de zaak gelegateerd, de *eerste* vindiceert de zaak tegen derden *pure*, de *ander* het vruchtgebruik, *datio*.

De legis actio wordt door de formula vervangen. gelijk bij res mancipi. (*Senatus cs.*)

Het legatum geeft het regt, vervolgd met de formula.

De onderscheiding tusschen deductio en datio blijft behouden.

C. FAMILIAE ERSCISCUNDAE, COMMUNI C.

DIVIDUNDO IUDICIUM.

Op bevel van den arbiter vindiceert de eene deelgenoot de *proprietas*^a, de andere het vruchtgebruik^c.

Naar den vorm *deductio*, in het wezen ten deele het een, ten deele het ander.

ADIUDICATIO.

De formula vervangt de legis actio. In een gelijk bij res mancipi. harer bestanddeelen, adiudicatio, wordt de magt tot dadelijke toescheiding gegeven. Geene onderscheiding meer tusschen deductio en datio. *Constitutio*.

III. USUCAPIO.

De usucapio van den dominus proprietatis, bij *deductio*, in het bezit gekomen, bij *datio*, daarin gebleven, bevestigt het vruchtgebruik ex post facto.

III.

De usucapio van den dominus proprietatis, die de zaak, ususfructus nomine, leverde, bevestigt het vruchtgebruik ex post facto.

Ondergang van het vruchtgebruik.

Na ons zoo lang bij de verkrijging van het vruchtgebruik te hebben opgehouden, willen wij nog een oogenblik stilstaan bij zijnen ondergang.

Ontstaan door scheuring gaat het niet zonder heeling des eigendoms (*consolidatio*) te loor, te weeg gebragt, òf doordien de *proprietas* komt bij het vruchtgebruik, òf doordien het vruchtgebruik terugvalt aan de *proprietas* (135). Het keert daartoe terug, òf wanneer het ophoudt, òf wanneer het wordt verloren.

Het houdt op, hetzij door des vruchtgebruikers dood, hetzij door het verstrijken van den tijd, waarvoor het werd voorbehouden of opgedragen (136).

Dit laatste volgt dadelijk uit de wijze, waarop dan de vestiging plaats heeft (137). Het eerste is een hoogst merkwaardig verschijnsel. Voortvloeiende uit den louter personelen aard van het regt (138), voert het tot de vraag, waarop zich die persoonlijkheid grondt. Men kan haar niet met de opmerking beantwoorden, dat er dan toch, wilde men de *proprietas* niet vernietigen, op de eene of andere wijze grenzen aan het vruchtgebruik moesten worden gesteld (139), want daaruit heldert zich

(135) *Ususfructus amissus ad proprietatem recurrit. Amittitur autem quinque modis: capitis minutione.*

rei mutatione.

non utendo.

in iure cessione.

dominii comparatione. PAUL. R. S. III. VI. § 28.

(136) *Finitur ususfructus, aut morte, aut tempore; morte, cum usufructuarius moritur; tempore, quoties ad certum tempus ususfructus legitur, velut biennio aut triennio. eod. § 33.*

(137) FR. VAT. § 50.

(138) L. 3. § 3. D. *qu. mod. ususfr.* (7. 4.)

(139) L. 3. § 2. D. *de usufr.* (7. 1.) L. 56. *eod.* L. 3. D. *de usufr. leg.* (33. 2.) cf. L. 66. § 7. D. *de leg. 11.* (31.) STAHL. *Philos. d. Rechts*, II. 292. (1845.)

in geenen deele de keuze van juist dezen grens op. De wijze, waarop het ontstond, is daarvan de oorzaak. Het was een der hoofdbeginselen van het oude *ius civile*, in welks strenge handhaving eerst later eeuw verslaptte: *nec paciscendo, nec legem dicendo, nec stipulando quisquam alteri cavere potest* (140), en daarvan een onmiddellijk gevolg,

Servitatem recipere (ergo usumfructum deducere), nisi sibi nemo potest (141).

Uit eene *lex mancipii*, uit beding geboren, is vruchtgebruik in zijn ontstaan aan de obligatio verwant, schoon in inhoud juist het tegengestelde van deze; want, terwijl de obligatio het regt des schuldeischers is op eene daad des schuldenaars jegens hem *ad dandum vel faciendum* verbonden (142), bestaat het vruchtgebruik in een regt om zelf te doen, wat de eigenaar moet dulden: *ususfructus ex fruendo consistit i. e. facto aliquo eius, qui utitur et fruitur* (143).

Gelijc overdragt van inschuld ondenkbaar is, omdat de schuldenaar zich jegens niemand dan zijn schuldeischer *ad dandum vel faciendum* heeft verplicht, is overdragt van vruchtgebruik onmogelijk, waardoor het ophouden zou te zijn, wat werd voorbehouden, waarnaar de *lex mancipii* alleen hij, die het zich voorbeheld, door den eigenaar behoort te worden geduld. Dit sluit tot den overgang op den erfgenaam uit. Een regt,

(140) L. 73. § 4. D. *de R. J.* (50. 17.)

(141) L. 5. D. *comm. Pr.* (3. 4.) Bij *servitt. praed.* moet *sibi* verstaan worden van het in eigendom behouden of overgedragen *erf.* Ook daarop grondt zich de onderscheiding in *servitt. personarum et praediorum.* cf. L. 32. D. *de usufr.* (7. 1.) *Si quis unam aedem, quas solas habet, vel fundum tradit, excipere potest id, quod personae, non praedii est, veluti usum et usumfructum.*

(142) Cf. L. 3. pr. D. *de O. et A.* (44. 7.)

(143) L. 1. pr. D. *qu. dies usufr.* (7. 3.) = *FR. Vat.* § 59.

dat in de bevoegdheid bestaat, om zelf iets te doen, maakt een ander vruchtgebruiker tot een ander vruchtgebruik: *diversi sunt fructus* (144). — *nec enim a personis discedere sine interitu sui potest* (145).

Niet eens kon het voor den erfgenaam mede worden voorbehouden, daar alleen datgene voor hem bedongen worden, op hem overgaan kan, wat bij dien overgang hetzelfde blijft, waarbij des erfaters persoonlijkheid zich met de zijne vereenzelvigt (146),

Door *deductio per mancipationem* ontstaan, moest vruchtgebruik zijn een *bloot persoonlijk* regt. Gelijk is aangetoond, sloten zich aan haar de overige vormen aan, die allen konden worden gebracht onder het oogpunt eener *deductio in iure*: uit vrijen wil, in *iure cessio*; op bevel des erfaters, *legatum per vindicationem*; op last van den arbiter, *adiudicatio*.

Het vruchtgebruik wordt verloren: *capitis minutione* (147), in werking aan den dood gelijkvormig (148).

rei mutatione (149).

non usu. non utendo amittitur ususfructus, si possessione fundi biennio fructuarius non utatur, vel rei mobilis anno (150.)

(144) L. 33. § 12. D. de V. O. (45. 1.)

(145) L. 15. D. Fam. etc. (10. 2.)

(146) L. 11. D. de O. et A. (44. 7.) GAI. III. § 153. cf. L. 33. D. de Pact. (2. 14.) L. 10. D. de J. D. (23. 3.) Alhoewel schoorvoetende laat ULPIANUS de stipulatio sibi, heredique suo uti frui licere toe. L. 33. §§ 10—12. D. de V. O. (45. 1.)

(147) *Capitis minutione amittitur, si in insulam fructuarius deportetur, vel si ex causa metalli servus poenae efficiatur, aut si statum ex adrogatione vel adoptione mutaverit.* PAUL. R. S. III. VI. § 29.

(148) GAI. III. § 153.

(149) *Rei mutatione amittitur ususfructus, si domus legata incendio conflagraverit aut ruina perierit, licet postea restituatur.* PAUL. eod. § 31.

(150) eod. § 30.

Themis, D. X, 2^e St. [1849].

Blijkbaar bestaat er tusschen den non usus en de usucapio verband, ofschoon aan geene libertatis usucapio mag worden gedacht (151). Aan den vruchtgebruiker behoort van regtswege de detentie der zaak. Het bezit des eigenaars hangt van zijn houden af. Laat hij de zaak uit zijne magt gaan, hij stelt haar aan usucapio, den eigenaar bloot aan verlies van zijn eigendom, terwijl hij zelf ongedeerd blijft, naardien het tot de eerste regtsbeginselen behoort, dat de vruchtgebruiker van de usucapio der zaak niets heeft te vreezen (152). In ons geval schijnt dit onbillijk en veeleer aannemelijk, dat, waar de zaak geusucapieerd wordt ten gevolge van des vruchtgebruikers niet bezit, hij deele in het verlies. Men stelde eenvoudiger regel, en bewaarde daardoor de zuiverheid van het beginsel en de praktijk voor menig bezwaar. De usucapio wachtte men niet af, maar nam aan, dat zoodra zij ten gevolge van des vruchtgebruikers niet bezit zou kunnen zijn mogelijk geweest (153), zijn regt te loor gegaan, en derhalve met de proprietas hereenigd was.

PAULUS zegt ten slotte :

In iure cessione amittitur ususfructus, quoties domino proprietatis eum fructuarius in iure cesserit (154).

Hij onderstelt, dat de vruchtgebruiker door in iure cessio zijn regt alleen aan den eigenaar kan verliezen, d. i. dat hij het *afstaan*, niet *overdragen* kan. Eene veronderstelling, die instemt met het wezen van dit regt. Kon het in den persoon des vruchtgebruikers ophouden

(151) *eod.* I. XVII. § 1.

(152) L. 17. § 2. D. *de usufr.* (7. 1.) L. 19. D. *qu. mod. ususfr.* (7. 4.) L. 44. § 5. D. *de usuc.* (41. 3.)

(153) Weshalve bij praedia provincialia, (quae usucapi non possunt. L. 12. § 2. D. *de Publ. act.* (6. 2.)) de amissio non usu wegviel. PUCHTA. *Inst.* II. 326.

(154) *eod.* § 32.

om, op een ander overgegaan, in diens persoon een nieuw leven te beginnen, het zou ophouden te zijn datgene, wat werd voorbehouden, een bloot persoonlijk regt. Aan het wezen van het regt beantwoorden de vormen.

In iure cessio ususfructus bestaat in vindicatio ususfructus, erkend door hem, die regtens haar tegenspreken kan. Die vindicatio is van tweeërlei aard: of de zoodanige, die de deductio beweert, *confessoria*. Hare erkenenis is vervat in de uitgesprokene of verzwegen *vindicatio rei*, *deducto usufructu*, welke alleen kan worden gedaan door hem, jegens wien de deductio geschieden moet, *dominus proprietatis*; of de zoodanige, die de deductio ontkent, *negatoria*. De ongeschondenheid des eigendoms bewerende, komt zij alleen den *eigenaar* toe, gelijk zij door niemand kan worden toegegeven, dan door hem, die zich op de deductio beroepen, de verbrokkeling des eigendoms beweren kan, *fructuarius*. Zoodat alle vindicatio ususfructus moet plaats grijpen tusschen eigenaar en vruchtgebruiker, als *opdragt* of *afstand*. *Overdragt*, vindicatio ususfructus door een derde is onbestaanbaar. Confessoria noch negatoria (155) zou hem baten. Eene vindicatio, waarbij hij beweerde, dat eens anders regt het zijne was :

(155) Afscheiden van het vereichte, dat men daartoe eigenaar behoort te zijn, zou hij door de negatoria niets verkrijgen. Door de confessoria van een ander toe te geven zou de vruchtgebruiker zich hoogstens hebben verplicht, om dezen *nevens zich* als vruchtgebruiker te erkennen. Het is daarbij niet als bij de zaak, welke behoort of aan den een, of aan den ander. Verschillende personen kunnen elk voor zich gerechtigd zijn tot het vruchtgebruik voor het geheel. In dat geval heeft er tusschen hen concursus en ius aderescendi plaats. Fr. Vat. § 79. Neemt men dus aan, dat de vruchtgebruiker zich bindt door eens anders confessoria toe te geven, dan moet hij dezen, als concurrent, dulden, die echter met de negatoria verjaagd, zijn regt weer vrij maakt. Men bleef liever getrouw aan den eisch der zaak, dat niemand dan de eigenaar zich door erkenning van het vruchtgebruik kan binden, omdat niemand dan hij daarover te beschikken heeft. Daarop ziet het *creditor nihil agi* van GAJUS.

ius, quod tibi est, mihi esse aio,

ware de ongerijmdheid zelve. In iure cessio door den vruchtgebruiker aan een ander dan den eigenaar heeft derhalve noch ten gevolge, dat hij zijn regt verliest, noch dat die ander het verkrijgt. Zij is nietig en naar het wezen des regts en naar de eischen van den vorm.

Alii vero in iure cedendo nihilominus ius suum retinet; creditur enim ea cessione nihil agi (156).

Si usufructus fundi, cuius proprietatem mulier non habebat, dotis nomine mihi a domino proprietatis datur, difficultas erit post divortium circa *reddendum ius mulieri*, quoniam diximus, *usumfructum a fructuario cedi non posse, nisi domino proprietatis*, et si extraneo cedatur, i. e. ei, qui proprietatem non habeat, nihil ad eum transire, sed ad dominum proprietatis reversurum usumfructum. Quidam ergo remedii loco recte putaverunt introducendum, ut, vel locet hunc usumfructum mulieri maritus, vel vendat numo uno, ut ipsum quidem ius remaneat penes maritum, perceptio vero fructuum ad mulierem pertineat (157).

POMPONIUS stelt het geval, dat iemand het vruchtgebruik van een erf, waarvan hij eigenaar is, aan den man tot huwelijksgoed voor de vrouw heeft gegeven. Wanneer nu de vrouw geene eigenaresse is op het oogblik, dat de teruggave der dos moet plaats hebben, levert de uitkeering van dit regt aan haar moeijelijkheid op. Naar de gewone regelen toch keert het huwelijksgoed (dos adventicia) na de echtscheiding niet terug tot hem, van wien het kwam, noch blijft aan den man, maar wordt overgedragen aan de vrouw (158).

Dit is in ons geval onmogelijk, omdat, gelijk POMPONIUS reeds vroeger zegt te hebben ontwikkeld, het

(156) GAI. II. § 30.

(157) L. 66. D. de J. D. (23. 3.)

(158) ULP. VI. § 6. L. 2. pr. D. sol. mat. qu. d. p. (24. 3.) PUCHTA. Instt. III. 134.

vruchtgebruik door den vruchtgebruiker niet dan aan den dominus proprietatis kan worden in iure gecedeerd, in iure cessio aan een derde noch voor het oogenblik op dezen het regt doet overgaan, noch voor het vervolg belet, dat het vruchtgebruik (als ware er niets voorgevallen) terugkeert tot de proprietas (159), weshalve de eenige uitkomst is, dat de man het regt behoudende, de uitoefening daarvan afsta aan de vrouw. Zonderling genoeg heeft men in deze redenering de stelling willen vinden, dat dergelijke in iure cessio het regt, al draagt zij het niet over, toch vernietigt en met de proprietas hereenigt, waaruit dan blijken zou, dat op dit punt de leer van POMPONIUS met die van GAIUS en PAULUS in strijd is (160).

Men mag vragen, wanneer de jurist zich den niet overgang op den derde en den terugkeer tot de proprietas gedacht had, als onafscheidelijk aan hetzelfde tijdstip, de in iure cessio, verbonden, kon hij het eene hebben voorgesteld, als oogenblikkelijk (non transire), het andere als in de toekomst, (reversurum)?

Zoodanige verklaring druischt niet minder tegen de woorden van POMPONIUS en de overige getuigenissen, als tegen de regtsbegrippen en vormen der Romeinen aan. Desniettemin heeft zij nog in v. VANGEROW (161) een voor-

(159) Het is dit met de natuur der dos strijdig resultaat, dat het ten huwelijk gegevene niet van den man kan scheiden, zonder daarheen te keeren, van waar het kwam, in plaats van de vrouw te volgen, dat de jurist wil doen nitkomen, niet het abstracte begrip, dat de mogelijkheid van regts-overdragt de consolidatio onbepaald verschuiven zou. PUCHTA. *Vorles.* I. 343.

(160) Een strijd voortgezet in het JUSTINIANESCHE regt, waar in § 3. J. *de usufr.* (2. 4.) het gevoelen van GAIUS werd opgenomen.

(161) *Leitf.* I. 676., waar men ook de literatuur vindt. Daartegen z. PUCHTA. *Instt.* II. 322. n^o. In het gevoelen van v. VANGEROW deelt ook DERNBURG, *Kann ein ususfructus übertragen werden?* *Zeitschr. f. Civilr. u. Proc.* N. F. II. 53. fgg. (1845), doch deze verwart regts-overdragt met gebruiks-afstand. RUDORFF. PUCHTA'S *Pand.* § 173 n^o. (1848). BÜCHEL *Civilr. Erört.* I. 442 n^o.

stander gevonden, die haar op deze wijze te regtvaardigen zoekt. Het zou een regel van het oude *ius civile* geweest zijn, dat elke in *iure cessio*, zoo zij al de bedoelde niet te weeg bragt, echter al de gevolgen had, welke mogelijk waren. Belette in ons geval de natuur van het regt den overgang, volgens dat oude beginsel moest het verlies van kracht blijven. Daaraan hield zich POMPONIUS. GAIUS en anderen beslisten in milder zin, en lieten ondanks het *ius civile* den vruchtgebruiker zijn regt behouden.

Zonder naar de juistheid der toepassing te vragen (162), mag de regel zelf voor eene hersenschim worden gehouden. Want zonder stevig bewijs kan men er zich niet van overtuigd houden, dat de Romeinen bij in *iure cessio* eener zaak aan een slaaf b. v. het er voor hielden, dat het eigendom, ofschoon niet verkregen (163), verloren en de zaak nullius werd. Dat bewijs ontbreekt geheel. De regel schijnt gevormd door eene abstractie uit twee gevallen, voor eerst, dat door in *iure cessio hereditatis aditae* de schuldeischers van het sterfhuis bevrijd worden (164), ten andere, dat eene gecedeerde *tutela legitima* bij verdere cessie aan den oorsponkelijken voogd der vrouw terug valt (165). Maar men mag niet voorbij zien, dat de in *iure cessio* noodzakelijk in elk geval zich rigt naar de bijzondere natuur van het regt, waarop zij betrekking heeft. Zoo behoort b. v. de *tutela legitima* bij uitsluiting aan den naasten *agnatus* (166). Hare in *iure cessio* moest alzoo daarin bestaan, dat de naaste *agnatus*

(162) De regel zou toch wel niet kunnen gelden, dan van eene op zich zelve bestaanbare in *iure cessio*, gelijk in de beide gevallen, waaruit bij wordt afgeleid. Wij nu zagen, dat voor in *iure cessio ususfructus* aan een derde geen vorm denkbaar, d. i. dat zij op zich zelve onbestaanbaar is.

(163) GAI. II. § 96.

(164) GAI. II. § 35. ULP. XIX. § 14.

(165) ULP. XI. § 7.

(166) GAI. I. § 164.

ten opzichte dezer tutela een ander als zoodanig erkende, aan welke erkentenis hij jegens dezen was gebonden. Maar hij verloor daardoor geenszins deze zijne hoedanigheid in het algemeen, en dus zijne bevoegdheid, om zich daarop tegen derden te beroepen (167). Zonder dat, had de tutor cessicius niets verkregen; want, hield de cedens op de naaste te zijn, dan trad de volgende agnatus in zijne plaats. Hoe zou de tutor cessicius dezen hebben kunnen afweren, wanneer hij hem niet op het bestaan van den legitimus tutor had kunnen wijzen? Daarom behoudt de tutor cessicius de tutela slechts zoo lang, als de legitimus tutor zulks blijft:

ipse quoque, qui cessit, si mortuus aut capite diminutus sit, a cessicio tutela discedit, et revertitur ad eum, qui post eum, qui cesserat, secundum gradum in tutela habuerit,

en valt aan den anderen kant de tutela, wanneer de cessicius, jegens wien alleen hij zijn regt heeft opgegeven, ophoudt tutor te zijn, aan den legitimus terug.

Is autem, cui ceditur tutela, cessicius tutor vocatur. Quo mortuo aut capite diminuto, revertitur ad eum tutorem tutela, qui cessit (168).

ULPIANUS voegt daarbij: *sive alii tutelam porro cesserit.*

Cedeert de tutor cessicius de tutela verder, hij moet het eveneens doen door toe te geven, dat degeen, aan wien hij ze cedeert, de naaste agnatus is. Aan die erkenning is de legitimus tutor, die met dezen nooit gehandeld heeft, niet gebonden. Zich beroepende op zijne hoedanigheid, als naasten agnatus, ontrukkt hij hem de tutela. Hem wederom door den cessicius, dezen weder door dengene, aan wien hij ze cedeerde, den laatsten op nieuw door den legitimus tutor en zoo vervolgens, te ontrukken? Ook de tweede in iure cessio was regtens

(167) In een woord, ondergaat geene *capitis diminutio*.

(168) *GAI. I. §§ 169. 170. ULP. XI. § 7.*

bestaanbaar. Daardoor verloor derhalve de *cessicius* zijn regt, zoodat naar *haren* algemeenen regel de tutela aan den legitimus terugviel. Op een gevolg van de bijzondere natuur van het *ius agnationis* kan geen algemeene regel voor de in *iure cessio* worden gebouwd.

Het mag thans als van alle zijden bewezen beschouwd worden, dat den Romeinen niet meer dan drieërlei in *iure cessio* bij vruchtgebruik bekend was: voorbehoud, opdracht, afstand.

De eerste in *iure cessio rei*, erkenning der *vindicatio rei*, *deducto usufructu*. Natuurlijk moesten daarbij alle de voorschriften worden in acht genomen, ten opzichte der *rei vindicatio* in het algemeen geldig. Er werd dus vereischt tegenwoordigheid of vertegenwoordiging der zaak in *iure* (169).

De tweede in *iure cessio ususfructus*, erkenning der *confessoria vindicatio ususfructus*, uitdrukkelijk of stilzwijgend (170) uitgebragt door *vindicatio rei*, *deducto usufructu*. Zoodat er mede bij opdracht tegenwoordigheid of vertegenwoordiging der zaak in *iure* vereischt werd.

De laatste, in *iure cessio ususfructus*, erkenning der *negatoria vindicatio ususfructus*. *Negatoria* en *vindicatio rei*, *deducto usufructu*, staan met de *confessoria* in gelijksoortig, doch omgekeerd verband. Gene is in het vijandelijke, wat deze in het minnelijke is, hare *contra vindicatio*. Men mag er uit besluiten, dat beide ook in dit opzigt gelijk stonden, dat er eveneens bij afstand tegenwoordigheid of vertegenwoordiging der zaak in *iure* werd vereischt. Met andere woorden: deze in *iure cessiones* waren allen *vindicaciones in re corporali* (171). De onderscheiding tusschen in *iure cessio rei* en *usus-*

(169) GAL. IV. § 17.

(170) Het zwijgen heeft toch eerst daar kracht, waar men spreken kon. cf. L. 142. L. 3. D. *de R. J.* (50.17.)

(171) BÜCHEL, *Civilr. Erört.* I. 291. n. 5.

fructus grondt zich daarop, dat in het eene geval de *vindicatio rei*, in het andere de *vindicatio ususfructus* wordt toegestemd, hetgeen in algemeener vorm gebragt daartoe leidt, dat de onderscheiding tusschen *in iure cessio* rei en *iuris* (rei corporalis en incorporalis) eene toepassing bevat der hoogere onderscheiding tusschen *vindicatio* rei en *iuris* (rei corporalis en incorporalis). Voor de volledigheid van het onderzoek wordt het wenschelijk ook hierbij nog even te verwijlen.

Rei en iuris vindicatio.

De rei vindicatio is de actio des eigenaars, die de zaak, als de zijne, opvordert van elken houder. Zij schijnt haar naam te ontleenen aan haar voorwerp. Men verwacht bij de *iuris vindicatio* hetzelfde. Gelijk de eigenaar op grond van zijn uitsluitend regt op het bezit, eischt de vruchtgebruiker de zaak van elken houder op grond van zijn uitsluitend regt op de detentie. Teruggave der zaak, ziedaar wat en eigenaar en vruchtgebruiker vraagt. Daarom kan de aanleiding, om hier van *rei*, ginds van *iuris* vindicatio te spreken, niet in het stoffelijk voorwerp der vordering gelegen zijn.

Van oudsher waren bruikregten op eene vreemde zaak den Romeinen bekend:

Iter, actus, via, aquaeductus.

Wat zij waarnamen bij den persoon, overbrengende op het erf, noemden zij ze, gezien uit het standpunt van het bezwaarde erf, *servitutes*, van het bevoordeelde, *iura* (172). Zij telden ze onder de *res Mancipi* (173), dus onder de voorwerpen van het suum, zoodat de regtsvordering, die er uit voortspoot, eene zoodanige zijn moest, waarbij men het suum doet gelden, *vindicatio*. De aard der *legis actio* brengt mede, dat, zal het tot

(172) PUCHTA, *Instt.* II. 775. BÜCHEL, *Civibr. Erört.* I. 285.

(173) GAL., II. § 17.

een geding komen, eene contravindicatio de vindicatio beantwoorde. Beide partijen moeten elkander volkomen logenstraffen (174). Sprak de eene de zaak als de hare aan, de andere kon dit niet stelliger ontkennen, dan door van hare zijde hetzelfde te doen, gelijk regt te beweren. Beide gaven als het voorwerp van het suum de zaak aan. Men noemde dit *rei vindicatio*. Beweert daarentegen iemand, dat eene weg- of waterdienstbaarheid de zijne is, in dit zijn beweren ligt van regtswege de belijdenis opgesloten, dat de dienstpligtige zaak eene vreemde, in den regel, dat zij die des gedaagden is (175). Zijne vindicatio is eene *confessoria*. Zij kan dus niet met de *rei vindicatio* worden betwist, en daar een positief beweren van hetzelfde regt aan de andere zijde evenmin te pas komt, neemt de contravindicatio van zelve een bloot ontkennend karakter aan, is zij eene *negatoria* (176). Noemt de een het regt het zijne, de ander zegt, dat het van zijn tegenstander niet is. Beide geven, als voorwerp van het suum, het *regt* aan. Men noemde dit *iuris* (177) vindicatio.

De regtsvordering des vruchtgebruikers, ofschoon in

(174) *GAL.*, IV. § 16.

(175) In overeenstemming met den regel, dat tot de *negatoria* slechts de eigenaar bevoegd is, dacht men zich aanvankelijk de *confessoria*, als gericht tegen dezen alleen. Nam. *etsi servitus, coepit adversus quemvis posse vindicari*. L. 1. § 25. D. *de aqua rot.* (43. 20.) cf. L. 6. § 3. D. *si serv. vind.* (8. 5.) L. 5. § 1. D. *si ususfr. pet.* (7. 6.)

(176) Item *actio ex diverso adversario est negativa*. *GAL.* IV. § 3. *actio, per quam neget rem actoris esse*. § 2. inf. J. *de act.* (4. 6.) (In § 1 *eod.* (et *possessor dominum se esse dicat*) vindt men eveneens een spoor der contravindicatio bij de *rei vindicatio*.) Et hic quoque, sicut in ceteris servitutibus, *actio contraria dabitur*, hoe est, *ius tibi non esse me cogere*. L. 8. pr. D. *si serv. vind.* (8. 5.) Kon nu eenmaal de eigenaar zich met de *negatoria* verdedigen, zoo kon hij natuurlijk daarmede ook aanvallen. Na het wegvallen der contravindicatio werd dit haar eenig nut.

(177) *Sciendum tamen in his servitutibus possessorem esse eum, iuris et petitem*. L. 6. § 1. D. *si serv. vind.* (8. 5.)

haar stoffelijk voorwerp meer aan de rei, dan aan de iuris vindicatio verwant (178), was in ieder ander opzigt de natuur van deze deelachtig. Een regt van gebruik op eene vreemde zaak als voorwerp stellende van het suum, moest zij eene confessoria, met tegenoverstaande negatoria, vindicatio *ususfructus* zijn (179).

De invoering der formula deed de legis actio en hare contravindicatio te niet, maar geenszins onze onderscheiding of haren grond, want in de intentio der formula nam men den inhoud der vroegere vindicatio of contravindicatio over. Naarmate de intentio (180) inhield:

of *rem actoris esse*,

of *ius eundi, agendi actori (reo non) esse*,
of *utendi, fruendi*

bleef men van *rei* en *iuris* vindicatio spreken, onder welke laatste benaming waren begrepen de *confessoriae* (181) en *negatoriae*, of eene in het *ius civile* bekende dienstbaarheid betreffende *actiones*. Gezien uit een ander dan het Romeinsche standpunt, is deze onderscheiding zonder innerlijke waarde. Het had haar aan de aanleiding ontbroken, wanneer de formula anders ware ingerigt geworden, b. v.:

Si paret actorem dominum, usufructuarium etc. esse.

Men kan zich hiervan niet beter overtuigen, dan door het voorbeeld der *vindicatio nudae proprietatis*. Wel is waar trad de *dominus proprietatis* tegen derden met de

(178) Zij strekte zich, volgens sommigen ten minste, mede over de uitoefening der erfdienstbaarheden uit. L. 5. § 1. D. *si ususfr. pet.* (7. 6.) l. 1. § 20. L. 2. D. *de O. N. N.* (39. 1.) L. un. § 4. D. *de remiss.* (43. 25.)

(179) L. 5. pr. D. *si ususfr. pet.* (7. 6.) *Sicut corpora vindicanti, ita de ius. Fr. Vat.* § 92. L. 62. § 2. D. *de Evict.* (21. 2.)

(180) GAL. IV. § 3. § 5. L. 25. pr. D. *de O. et A.* (44. 7.) SAV. *Syst. V.* 32. 78.

(181) In geheel andere verbinding komt actio confessoria voor. L. 23. § 11. L. 25. pr. D. *ad leg. Aq.* (9. 2.)

rei vindicatio pura op, en betwistte den vruchtgebruiker zijn regt met de negatoria. Doch PAULUS (182) leert ons, dat de vindicatio proprietatis wel degelijk in gebruik was bij de deductio in iure. Zij is eene vindicatio rei, deducto usufructu. De negatoria, die de ongeschondenheid des eigendoms handhaaft, wier inhoud zich dus laat weergeven: *rem meam esse aio, non deducto usufructu* (183), is *iuris*, de vindicatio proprietatis, d. i. van een *nudum ius*, eener bloote verwachting, rei, kan er stelliger bewijs worden uitgedacht, dat alleen aan den vorm het kenmerk is ontleend? (184)

Art. 129, al. 1, WETB. VAN BURG. REGTSV.

Het is te vermoeden, dat menigeen, misschien welwillend genoeg, om aan een onderzoek, als het bovenstaande, eenig nut toe te kennen voor het juist verstand van het Romeinsche regtsstel, daarom nog geenszins zal willen gelooven, dat dusdanige navorschingen dringend gevorderd worden voor de grondige beoordeeling van het onze.

(182) FR. VAT. § 50.

(183) Eensdeels aan het voorbeeld, dat men van oudsher in de vindicatio servitutis rusticae bezat, anderdeels aan de strenge symmetrie (*adversarius eadem similiter dicebat et faciebat*. GAI. IV. § 16), die men bij de legis actio vorderde, is het te wijten, dat zij dien vorm niet werkelijk aannam. Daarentegen schijnt de *petitoria formula* het eerst bij vruchtgebruik ingevoerd. Cf. RUBR. D. *si usufr. petatur* (7. 6.) et RUBR. D. *si serv. vindicetur*, (8. 5.) L. 2. pr. D. *eod.*

(184) Bijaldien men haar karakter als contravindicatio uit het oog verliest, wordt het moeilijk eene reden te bedenken, waarom men de negatoria usufructus uitvond. Men kan toch aan PECHTA niet toegeven, (*Instt.* II. 595 n. 5) dat de eigenaar zijne reivindicatio niet zou kunnen gebruiken tegen zijnen houder. (Z. FRITZ. *Ueber den unus casus*, *Zeitschr. f. Civilr. u. Proc.* N. F. I. 83. (1844. 1), en in allen gevalle erkent de eigenaar dengene, wiens vruchtgebruik hij ontkent, als zoodanig niet. Onze wet behandelt dan ook den vruchtgebruiker (art. 323. BURG. WETB.) gelijk de Romeinen den *superficiarius*.

Een met het onmiddelijk voorgaande naauw zamenhangend voorbeeld, waaruit zulks ontegenzeggelijk blijkt, ligt zoo voor de hand, dat wij, niettegenstaande het na de behandeling van ons eigenlijk onderwerp voert op een eenigzins ander gebied, der verzoeking geen weerstand kunnen bieden, om daarop de aandacht te vestigen.

Het is menigwerf in onze regtspleging eene vraag van gewigt, of eene regtsvordering al dan niet zakelijk is. De wetgever, die voor het overige de leer der acties aan de wetenschap overliet (185), begreep daarom op dit punt zelve te moeten spreken, en bepaalde: «de zakelijke regtsvordering is de zoodanige, waarbij de eigendom van «eene zekere en bepaalde zaak, of wel eenig ander zakelijk regt geëischt wordt.»

Men kan zich daarmede moeilijk te vreden houden. Men vrage: is er dan eigendom eener *onzekere* en *onbepaalde* zaak, en zoo ja, is niet *elk* eigendom (186) eene soort van zakelijk regt, en dus reeds in de woorden «*of wel eenig ander*» opgesloten? Zoodat, herleid tot de eenvoudigste uitdrukking:

Zakelijke regtsvordering is vordering van zakelijk regt (187).

Zoo iets gelijkt meer naar eene woordspeling, dan naar eene wettelijke definitie. De verwondering hierover neemt eene andere rigting, bijaldien men opklimt tot de bron, waaruit men putte. Het begrip der zakelijke regtsvordering, zoo dacht men, is uit het Romeinsche regt afkomstig. Tot het zuiver Romeinsche dan teruggekeerd, wil men den regter een onbedriegelijk rigtsnoer in handen

(185) VOORDUIN, *Geschiedenis en beginselen*. V. 427. vlgg.

(186) Art. 584. *BURG. WETB.*

(187) BOONACKER, *Dissert. de nonn. cod. Neerl. capit. ex iuris discipl. vel max. illustr.* (Amst. 1846.) *Itaque actio realis est, qua ius quoddam reale petimus*. p. 21.

geven. De ontdekking van GAIUS bood daartoe de gelegenheid. Hij had geleerd (188):

In rem actio est, *cum aut corporalem rem intendimus nostram esse, aut ius aliquod nobis competere, velut utendi, aut utendi fruendi, eundi, agendi, aquamve ducendi, vel altius tollendi vel prospiciendi. item actio ex diverso adversario est negativa.*

Zijne woorden poogde men, zoo goed dit gaan wilde, te vertalen. *Intendere*, dit lijdt geen twijfel, is de daad des eischers, ons *eischen*; rem *nostram esse*, bevat de bewering van *eigendom*; *corporalem*, kon niet letterlijk worden overgebracht, waar ook *onligchamelijke* zaken (189) voor eigendom vatbaar waren verklaard, doch GAIUS meende niet anders, dan de *vindicatio rei singularis*, d. i. *eener zekere en bepaalde zaak*; *aut aliquod ius*, of *eenig zakelijk regt*, volgde nu van zelf. De voorbeelden van *confessoriae*, mitsgaders de vermelding der *negatoria*, bleven achterwege. Men kon moeijelijk onoordeelkundiger hebben gehandeld. Het springt toch voor oogen, dat de omschrijving van GAIUS te dezer plaatse, eensdeels *onvolledig* is, dewijl hij, slechts van *rei en iuris vindicatio* sprekende, *hereditatis petitio*, *praedicia* en *adiudicatio* vergeet; anderdeels alleen toepasselijk op de *formula in ius concepta*, als aan de *inrigting harer intentio ontleend* (190). Wat reeds bij GAIUS, schoon op levende vormen gegrond, in zekeren zin woordenspel was, moest het in gedachtenlooze overzetting blijven.

Summa divisio actionum in rem et in personam.

Overtuigd, dat onze wetgever zich vergist heeft bij de keuze van het te vertalen fragment, bleek ons ten minste

(188) IV. § 3.

(189) Art. 555. BURG. WETB.

(190) BÜCHEL, *Civilr. Erört.* I. 449.

duidelijk van zijne bedoeling, om zich, wat betreft de zakelijke regtsvordering, te gedragen aan de beginselen van het Romeinsche regt, zoodat een onderzoek naar de voorstelling door de Romeinen met hunne in rem actio verbonden voor ons dadelijke waarde verkrijgt. Men mag hopen, dat dat onderzoek niet moeilijk zal vallen. Bij hen gewoon aan helder gedachte, juist uitgedrukte begrippen, kan men niet veronderstellen, dat zij zullen ontbreken daar, waar het de eerste regtsbeginselen geldt. Men vindt zich in die verwachting bedrogen. In de bronnen schijnt men te vergeefs naar eene voldoende bepaling te zoeken, en bij de uitleggers zijn de denkbeelden zoo onbestemd en uiteenloopende, dat men de nieuwste en meest geachte onder hen zich telkens een nieuw standpunt ziet kiezen (191).

Het is dus zaak voor alles datgene vast te stellen, wat buiten bedenking mag worden geacht.

I. De indeeling der actiones in in rem of in personam omvat ze *allen* (192).

(Si quaeratur) quot genera actionum sint, verius videtur, duo esse: in rem et in personam (193).

Omnium actionum-summa divisio in duo genera deducitur, aut enim in rem sunt, aut in personam (194).

Actionum genera sunt duo in rem — et in personam (195).

II. In personam noemen de Romeinen de zoodanige, welke uit verbindtenis spruit, en dien ten gevolge ten

(191) Vgl. v. VANGEROW *Leitf.* I. 135. (§ 113.) THIBAUT, *Versüche.* II. 2. *Ueber dingliches und persönliches Recht.* 23. DUROI, *Bemerkungen über actio in rem und actio in personam.* *Archiv für die civilistische Praxis.* VI. 252. fgg. (1823.) KIERULFF, *Theorie des gem. Civilr.* 158. fgg. v. SAVIGNY, *Syst.* V. 11. fgg. (§§ 206-209.)

(192) SAV. *Syst.* V. 13.

(193) GAL. IV. § 1.

(194) § 1. *J. de act.* (4. 6.)

(195) L. 25 pr. D. *de O. et A.* (44. 7.) cf. et L. 36 D. *de V. S.* (50. 16.)

onderwerp heeft een dare vel facere door een bepaald persoon (196).

In personam actio est, qua agimus, quotiens cum aliquo, qui nobis vel ex contractu vel ex delicto obligatus est (*contendimus*) (197) i. e. cum intendimus dare facere *adversarium* (198) oportere (199).

Namque agit unusquisque aut cum eo, qui ei obligatus est vel ex contractu vel ex maleficio, quo casu proditae sunt actiones in personam, per quas intendit *adversarium* ei dare aut facere oportere, et aliis quibusdam modis (200).

In personam actio est, qua cum eo agimus, qui obligatus est nobis ad faciendum aliquid vel dandum, et semper adversus eundem locum habet (201).

III. Uit deze gegevens volgt, dat elke andere actio, die niet uit de verbindtenis spruit, in rem is.

Aut cum eo agit, *qui nullo iure ei obligatus est*, movet tamen alicui de aliqua re controversiam, quo casu proditae actiones in rem sunt (202).

IV. Doch men kan zich met deze *negative* bepaling niet laten te vreden stellen, omdat het onloochenbaar is, dat, bijaldien die *summa divisio* steunt op een innerlijken grond, *beide* hare leden moeten hebben een *positief*

(196) PUCHTA, *Instt.* II. 107.

(197) Ita LACHMANN, *sec. COD. ED.* 2. actio est, quoties cum aliquo agimus.

(198) ED. 2. *praestare*. COD. p'starie(u). HUSCHKE, *Zeitschr. f. gesch. Rechtswiss.* XIII. 249. (1846) *adversarium*. 1°. naar het voorbeeld der J. 2°. om het ontbreken eener intentio met *praestare*. 3°. omdat anders dare, facere zijn subject mist. Dit kan men verhelpen, door voor *cum* te lezen *eum*.

(199) GAL. IV. § 2.

(200) § 1. J. *de act.* (4. 6.)

(201) L. 25 pr. D. *de O. et A.* (44. 7.)

(202) § 1. J. *de act.* (4. 6.)

karakter (203). Dit is bij in de rem actio het punt in verschil.

Wij houden ons niet op bij de ruwe voorstelling, als werd de actio in rem vervolgd *tegen de zaak*, die in personam *tegen den persoon*, welke, ofschoon zij nog eenige aanhangers moge tellen, ernstige wederlegging niet verdient (204). Het nog heden meest verbreide gevoel, dat daarbij het voorkomen heeft van op de bronnen te steunen, bepaalt de in rem actio als de zoodanige, welke gerigt wordt tegen iederen bezitter. Het wordt wederlegd door de volgende gronden (205).

De genoemde eigenschap, geenszins aan elke in personam actio vreemd, komt evenmin bij elke in rem actio voor. Zij is noch op praeiudiciales actiones, quae in rem esse videntur (206), noch op adiudicatio toepasselijk. Van hereditatis petitio is het juist eene der bijzonderheden, dat zij gerigt wordt tegen bezitters van eene bepaalde soort (pro herede en pro possessore) (207). Juris vindicatio (waarbij het dubbelzinnig wordt, welk bezit men verlangt, dat der dienstbare zaak of van het gevindiceerde regt?), wordt gegeven *aan den bezitter zelve* (208), zoodat het eene eigenschap is, die slechts bij rei vindicatio opgaat. Van deze alleen leeren de bronnen:

Veluti, si rem corporalem possideat quis, quam TITIVS suam esse affirmet et possessor dominum se esse dicat (209).

In rem actio est, per quam rem nostram, quae ab

(203) Dass die obligatio der actio in personam vollkommen entspricht, darf nicht bezweifelt werden. — Hierans möchte aber mit Nothwendigkeit folgen, dass der actio in rem ebenfalls eine bestimmte Klasse von Rechten entspreche. v. VANGEROW *Leitf.* I. 139.

(204) Zie daartegen THIBAUT, *Vers.* II. 32.

(205) Vgl. THIBAUT, *Vers.* II. 35. SAV. *Syst.* V. 24.

(206) § 13. J. *de act.* (4. 6.)

(207) LL. 9. 10. 11. D. *de H. P.* (5. 3.)

(208) § 2. J. *de act.* (4. 6.) Vgl. SAV. *Syst.* V. 30nd.

(209) § 1. J. *de act.* (4. 6.)

Themis, D. X. 2^e St. [1849.]

alio possidetur, petimus, et semper adversus eum est, qui rem possidet (210).

Haar plegen de Romeinen ten voorbeeld op den voorgrond te stellen (211). Dit bragt in den waan, dat, wat van haar wordt opgemerkt in het bijzonder, door hen bedoeld wordt van de in rem actio in het algemeen.

Wanneer die eigenaardigheid der rei vindicatio zich werkelijk bij elke in rem actio vertoonde, mogt het niet onopgemerkt blijven, dat men door deze te omschrijven als de zoodanige, die gerigt wordt tegen elken bezitter, en van de andere zijde onder de technische beteekenissen van possessor die op te geven van gedaagde bij eene in rem actio (212), kennelijk geraakt in een cirkel, terwijl het eindelijk altoos zou blijven eene eigenschap, die uit het wezen der actio moest worden verklaard, waarvan het waarom? moest worden in het licht gesteld, zoodat men er niets door zou vorderen.

Geleid door deze bedenkingen tracht men dikwerf het te wenden over een anderen boeg. In tegenstelling namelijk der actio in personam, stelt men die in rem voor, als de zoodanige, die gerigt wordt tegen eenen *onbepaalden gedaagde* (213), of wel, men onderscheidt of voor den regtsingang (litis contestatio) eene verbindtenis al dan niet tusschen partijen bestaat (214). Het is duidelijk, dat men zoo handelende vervalt in hetgeen reeds boven, als onvoldoende, werd verworpen, in eene louter

(210) L. 25 pr. D. der O. et A. (44. 7.) SAV. Syst. V. 593.

(211) Dit heldert zich uit de geschiedenis der petitoria formula op. SAV. Syst. V. 30.

(212) SAV. Bes. 107.

(213) THIBAUT, Vers. II. 36. SAV. Syst. V. 28. BÜCHEL, Civilr. Erört. I. 211.

(214) Es kommt darauf an, ob vor dem vollständig eingeleiteten Rechtsstreit (vor der Litiscontestatio) eine eigentliche Obligation wahrgenommen wird oder nicht. SAV. Syst. V. 16.

negative bepaling der in rem actio als de zoodanige, die niet uit verbindtenis spruit (215).

Men kan deze zwarigheden evenmin vermijden door alles toe te schrijven aan de bijzondere wijze van regtspleging bij de Romeinen ten tijde der classische juristen in gebruik, aan de inrigting der formula, en bepaaldelijk harer intentio (216). Ofschoon deze meening, gelijk in het vervolg blijken zal, een deugdelyk element bevat, wordt zij echter in hare uitsluitendheid wederlegd door de opmerking, dat onze verdeeling de regtspleging reeds tijdens de legis actio beheerschte, dus vóór de formula bestond (217). Dit is, onzes inziens, het punt dat moet worden vastgehouden, want het ligt in de reden, dat men om het oorspronkelijk begrip te vinden, opklimt tot de oorspronkelijke bron. Zooveel een beknopt overzicht toelaat, willen wij dit denkbeeld uiteenzetten.

Het tijdvak der uitsluitende heerschappij der legis actiones valt te zamen met, of liever is de vormelyke uitdrukking voor, het tijdvak, toen het ius civile de eenige bron van het regt der Romeinsche natie was. *Dat ius civile vormde een volkomen stelsel, hetgeen niet meer dan twee gezigtspunten kende, waaronder een regt zich brengen liet;*

(215) In der materiellen Bedeutung ist der Begriff der Eintheilung so zu geben: in personam actiones sind Klagen aus Obligationem, in rem actiones Klagen aus andern Rechten. PUCHTA. *Vorles.*, I. 172.

(216) Zoo zegt BACHOFEN, *Pfundr.* I. 33. Aus dem Gesagten ergeben sich zwei Bedeutungen der Ausdrücke in rem actio und vindicatio, eine weitere und eine engere. In der letztern bezeichnen sie die Eigenthumsklage ohne Rücksicht, auf den Gegenstand des Eigenthums; die erstere dagegen umfasst ausserdem auch noch alle andern actiones, deren Formel nicht in personam concipirt ist. In dieser rein negativen Weise wird der Ausdruck in allen denjenigen Stellen auf zu fassen sein, in welchen es sich um Aufstellung einer die Gesammtheit der Klagen erschöpfenden Eintheilung handelt. Trouwens hij kent het onderscheid reeds tijdens de legis actio, 32. Doch weder vormelyk, als agere met en zonder manum consortio.

(217) SAV. *Syst.* V. 28.

òf, dat eener *betrekking tusschen wederzijds onafhankelijke personen*, waarvan de een jegens den ander ad dandum vel faciendum was verbonden, *obligatio* (nexus);

òf, dat eener *strengte afhankelijkheid, suum* (manus) (218).

Voorwerpen van het laatste waren menschen, *personae*, of dingen buiten den mensch, *res*.

Die *personae* waren *serviles* aut *liberae* (219).

Want niet minder, dan van zijn *slaaf*, kon de Romeinsche paterfamilias van het *kind*, dat hij in potestate (220) van de *vrouw*, die hij in manu (221), van den

(218) Zoo is de vrouw, als sua haars mans, *in manu*; de daad van iemand uit zijne magt te laten *manu missio*; de daad van iemand geregteijk van zijne persoonlijkheid te herooven, zoodat voor hem een vindex optreden moet, *manus iniectio*. Vandaar *manceps*, *ipium*, *pare*. Op voorgang der ouden (cf. GAI. I. § 121.) ontbindt men het veelal in manu capere. Dit wordt niet begunstigd door de analogie van andere dergelijke verbindingen in het Latijn, waarbij geregeld het nomen zich aan het verbum sluit, niet als middel, maar als doel. e. gr. *au - muni - parti - vesti - ceps*, *ipium*, *ipare* (ij); (*ago*) *rem-ex*, *igium* *igare*; (*curo?*) *au-gur*, *urium*, *urari*; (*dico*) *iu - vin - dex*, *icium* (*iae*) *icare*; (*facio*) *aedi - arti - muni - opi - fex*, *icium*, *icare*; (*sacri*) *ficus*, *icium*, *icare*; (*pleo?*) *locu-ples*, *etari*; (*seco*) *joeni-sex*, *icium*; (*spicio*) *au - haru - igni - eati - spex*, *icium*, *icari* etc. Diensvolgens zou *man-ceps* beteekenen *magt verkrijger* (*eigenaar*).

(219) GAI. I. § 120. Eo modo et serviles et liberae personae mancipantur. De slaaf is persona in tweeërlei opzigt: 1°. als van nature voor de vrijheid vatbaar, is hij voorwerp der vindicatio *in libertatem*, met contravindicatio *in servitatem*. Daarop berust de opheffing der manus door legis actio, manu missio vindicta, om voor welke vatbaar te zijn de vrije eerst werd gebragt in imaginariam servilem causam L. 3, § 1, D. de cap. min. (4, 5). 2°. als in potestate, behoort hij tot de *personae per quas nobis adquiritur*. Daarentegen als in eigendom, als voorwerp der vindicatio en contravindicatio *servi*, is hij *res*.

(220) GAI. I. § 134, vindicat apud praetorem *filium suum esse* L. 1. § 2. D. de R. V. (6, 1.)

(221) GAI. I. §§ 113, 115.

vrije, dien hij in mancipio had (222), beweren, dat zij ex iure quiritium de zijne waren. Ja ook de tutela en cura (225), zoo arm was de aloudheid aan voorstellingen, behoorden in dit regtsdeel te huis.

Wat de res betreft, zaken (res corporales) zijn in haar geheel voorwerpen van het suum (*dominium*), en kunnen tevens onderworpen worden aan een vreemd *bruikregt* (*servitus, ius*), welk regt dan als het voorwerp van het suum wordt aangezien, en als zoodanig is eene *res incorporalis* (224). Eindelijk kan ook een *boedel* (*hereditas, universitas*) voorwerp van het suum zijn, mede *res incorporalis*.

De summa divisio iurium bragt noodwendig eene summa divisio actionum, het tweeledig regtsbegrip tweeërlei regtsvervolgung te weeg, naarmate men, de obligatio doende

(222) GAI. I. § 133. LIV. XLI. 3. in f.

(223) Immers § 1. J. de tut. (1, 13) de tutela is volgens SERVIUS ius ac potestas in capite libero. De legitima tutela mulierum ten minste (agnatorum, gentiliumque SAV. Beytr. z. Gesch. der Geschlechtstut. Zeitschr. f. gesch. Rvss. III. 332. n^o (1817)) heet zoowel potestas CIC. pro MUR. c. 12, als manus LIV. XXXIV. 2, en is vatbaar voor in iure cessio, dus voor vindicatio. GAI. I. § 168. Het kan dus niet bevreemden, wanneer CIC. de orat. I. 38. ook tutelarum iura onder de causae centumvirales rangschikt Vgl. BETHMANN HOLLWEG Ueber die Competenz des Centumviralger. Zeitschr. f. gesch. Rvss. V. 370. (1825). De cura legitima noemen de XII. Taff. zelve eene potestas: Lex est: SI FURIOSUS EXISTIT. AGNATORUM, GENTILIUMQUE IN EO PECUNIAQUE EIUS POTESTAS ESTO. CIC. de inv. II. 50. de Republ. III. 33. Tusc. Disp. III. 5. AUCTOR ad HERENN. I. 13. GAI. II. § 64. L. 1 pr. D. de cur. fur. (27. 10). Men houde in het oog, dat door de tutela legitima mulierum ten minste, (z. SAV. t. a. pl. 334. n^o) naar Romeinsche begrippen bescherming beoogd werd, niet alleen der regten van den onmondigen, maar ook van de belangen des voogds. GAI. I. § 192. CIC. pro FLACCO, c. 34. Vgl. PUCHTA Instt. II. 52 n^f. BACHOFEN. Pfandr. I. 194.

(224) En wel van oudsher aan de res corporales gelijk gesteld, en als res mancipi behandeld, water- en weg-dienstbaarheden, of, zoo als de overigen, gedacht als verkregen bij mancipatio of in iure cessio der zaak.

gelden, beweerde, dat een van ons onafhankelijk persoon jegens ons ad dandum vel faciendum was verbonden: *AO TE MIHI DARE OPORTERE* (225), agere *in personam*, of op iets, als voorwerp van het suum, aanspraak gemaakt werd, *AO ALIQUID MEUM ESSE*, *vindicatio*.

Deze was vierderhande: *personae, rei, iuris, hereditatis*.

Bij haar ging een *manum conserere*, een *imponere festucam*, op het in iure aanwezig of voorgesteld stoffelijk voorwerp en andere plegtigheden vooraf.

Deinde eadem *sequebantur, quae cum in personam ageretur* (226).

De *legis actio* ruimde, als regelmatige wijze van geding voeren, voor de formula de baan. Deze oefende eenen merkwaardigen invloed uit op den vorm der regtspleging, en tevens op het regt zelf, want in de hand des praetors werd zij het middel, waardoor zich het vrije regtsbewustzijn, dat zich bij de Romeinsche natie, ten gevolge vooral van het toenemend handelsverkeer met vreemden (*ius gentium*), allengs geopenbaard had, lucht wist te verschaffen (227). Eene juiste voorstelling van de wijze, waarop deze omwenteling tot stand kwam, is de eerste voorwaarde voor het verstand van het Romeinsche regt.

Het *ius civile* sloot zich, sedert in de nieuw ontstaande regtsbehoeften door den praetor kon worden voorzien. Wat latere wetgeving daaraan toevoegde, mogt er toe behooren naar den vorm, nevenpunten uitgezonderd hield zijne innerlijke ontwikkeling op (228). Dat *ius civile*

(225) *AUCTT. LAT. LING.* ed. D. GOTHFR. (1602), 1453. Vgl. PUCHTA *Instt.* II. 89. n^b.

(226) *GAI.* IV. § 16.

(227) PUCHTA. *Instt.* II. 98.

(228) Vgl. PUCHTA. *Instt.* I. § 73. § 83.

vormde een geordend stelsel van regten (229). Een stelsel, nadat in het edictum de nieuwe regsbron begon te vloeijen, niettemin dat der Romeinen gebleven. *Zelfs de classische juristen hebben geen ander gekend.* Daarom heen, als om haren kern, zetteden de nieuwe instellingen

(229) Niettegenstaande zooveel reeds ten zijnen tijde verouderd was, draagt nog GAIUS het voor. I (SUUM.) In B. I worden A. PERSONAE geschilderd als voorwerpen van het suum. a. als *serviles aut liberae*, met bepaald opzigt tot de vindicatio in libertatem of manu missio vindicta. b. als in *potestate, manu, mancipione*, of voorwerpen der volslagen afhankelijkheid (*quae non sibi, sed patrifamilias adquirunt.*) c. als in *tutela vel cura*, of voorwerpen der gedeeltelijke afhankelijkheid. B. II. leert ons B. de RES, als voorwerpen van het suum kennen, eerst a. als *res corporales* (*dominium*), verkregen *mancipatione* (*traditione*), *legis actione* (GAIUS kent nog maar de in iure *cessio*, als zoodanig; van daar verwijzing van het *legatum per vindicationem* § 97, en zwijgen over de *adiudicatio*), *usucapione*; ter gelegenheid der *mancipatio* en in iure *cessio* behandeling b. der *iura* § 28. (z. n. 224.), begin der *res incorporales*. De verkrijging der *res singulae* vervangt nu die *per universitatem*, § 97, en wel e. der *hereditas*, door *testamentum* of *mancipatio familiae*, en in B. III. c. krachtens *familieregt*, ab *intestato*. Korte vermelding van andere *modi acquirendi per universitatem* bekroont de leer van het SUUM. II. Daaraan sluit zich een beknopt overzicht der OBLIGATIO aan. doordien zij als regtsvoorwerp mede tot de RES INCORPORALES behoort. en (uitgezonderd de vier *contractus consensu*) ontstaat RE, eerst a. de obligatio *et re contracta*, daarna *β. die verbis* en *γ. literis* (beide fingirtes Gelddarlehn. SAV. Syst. V. 531. 532). *δ. consensu*. Eindelijk b. de *obligationes ex delicto* (mede RE. L. 4. D. de O. et A. (44 7.) B. IV is gewijd aan C de ACTIONES, middel zoowel van regtsverkrigging als van regtsvervolgging. Alleen in de laatste hoedanigheid door GAIUS beschreven, die daarin de aanleiding vindt voor zijn leerrijk onderrigt over het geding per *formulas*; (dus B. I. PERSONAE, B. II. en III. RES, B. IV. ACTIONES). Het lijdt geen twijfel, of hij onderwijst het *ius civile in engeren zin*. Voor de andere gedeelten des regs verwijst hij naar zijne overige werken. (cf. I. § 133. III. § 33. § 54.) Oogenschojnlijk doet hij het, niet naar eene willekeurige, zelf gekoene, maar naar de natuurlijke, hergebragte volgorde. Hij draagt het *ius civile* voor, *als een volkomen geordend, in zich gesloten stelsel van regten.* (Vgl. SAV. Syst. I. 395. PUCHTA Instt. I. 453. BÖCKING Instt. I. § 23. et in *corp. iur. Rom. antejustin. bonn.* I. seqq.).

zich, onder de hoede des praetors door het vrijere regtsbewustzijn dagelijks in het leven geroepen (230). Op kunstmatige wijze werd die aansluiting volbragt. Het *ius civile* had aan ieder regt, dat het had opgenomen in zijnen kring, eene eigene *actio* verleend. Uit de *legis actio* nam de praetor deze *actiones* over in de *intentio* zijner in *ius concepta formula*, om ze vervolgens uit te breiden op oorspronkelijk daaraan vreemd gebied, zoodat hare bruikbaarheid zich in het oneindige vermenigvuldigde (*directae-utiles*) (231). Deze uitbreiding werd door middel van *fictiones* bewerkstelligd (232). Waar het geheel der vormelijke voorwaarden was onvervuld gebleven, waaraan het *ius civile* de *actio* verbond, doch voorhanden was, wat het vrijere regtsbewustzijn als wezenlijk beschouwde, nam de praetor het ontbrekende aan als vervuld, en gebod den regter regt te spreken naar die veronderstelling (233). Een voorbeeld maakt dit duidelijker, dan omschrijving. Hij, die eene zaak *ad usucapionem* bezat, kon zich daaromtrent van de *rei vindicatio*, door het *ius civile* uitsluitend aan den eigenaar toegekend, niet bedienen, vòòr zijne *usucapio* afgeloopen was. Toen men het onbillijk begon te vinden, om een zoodanig bezitter zonder hulp te laten tegen hem, die geen eigendom tegenwerpen kon, nam de praetor *PUBLICVS* den afloop der *usucapio*, waar zij had aangevangen,

(230) *Ius praetorium est, quod praetores introduxerunt adiuvandi vel supplendi vel corrigendi iuris civilis gratia, propter utilitatem publicam.* L. 7. § 1. D. *de J. et J.* (1. 1). Het wordt hier onbewimpeld gezegd, dat het *ius praetorium* niet dan een *parasyt* van het *ius civile* is.

(231) Over deze tegenstelling, ook in hare meer algemeene toepassing, z. MÜHLENBRUCH *Cession.* § 15. (1836).

(232) Zoodat de regtsvorming door den praetor zich geheel terugtrok in het *edictum*, in het stelsel der *actiones*, zonder een nieuw of eigen stelsel van *regten* te scheppen.

(233) *GAI.* IV. §§ 34. *seqq.* *SAY.* *Syst.* V. 70. *PUCHTA Instt.* II. 123.

in de formula aan, en gebood den regter, wien thans alleen te onderzoeken overbleef (234), of er bezit ad usucapionem bij den eischer was voorhanden geweest, regt te doen naar die veronderstelling. De rei vindicatio, die het ius civile den eigenaar toekende als directa, gaf hij den bonae fidei possessor door eene fictio als utilis.

Bij deze fictiones ging de praetor stelselmatig, naar vaste beginselen te werk (235). Als voorhanden aannemende, wat ontbrak, of wegdenkende, wat bestond, deed hij zulks niet, dan ten opzichte van datgene, wat op zich zelf en naar Romeinsche rechtsbegrippen mogelijk en bestaanbaar was. Ook dit make een voorbeeld aanschouwelijk. Reeds sedert lang had het ius civile zijne schepingskracht verloren, als zich de behoefte deed gevoelen, om den superficiarius van eigene regtsvorderingen te voorzien (236). Wij, naar onze wijze van denken, zouden hem gelijk den vruchtgebruiker behandeld willen hebben (237). Zoo iets was voor den praetor onmogelijk. Daar het ius civile het regt van den superficiarius nooit als den mogelijken inhoud van een ius of servitus erkend had, was het regtens onbestaanbaar hem eene iuris vindicatio (confessoria met tegenstaande negatoria) te geven: ius superficiem (aedificatum) in alieno solo habendi sibi esse (238).

(234) SAV. *Syst.* V. 82.

(235) Vgl. KELLER, *Zeitschr. f. gesch. Rechtswiss.* XI. 315. (1842).

(236) BÜCHEL. *Civilr. Erört.* I. 342 n.¹

(237) Wel bezien het omgekeerde. Zoo behandelt onze wet den vruchtgebruiker, gelijk de praetor den superficiarius, art. 328, BURG. WETB. en reeds de Romeinen dachten er aan, om in sommige gevallen den vruchtgebruiker de actiones des eigenaars, als utiles, te geven. Cf. L. 11. § 10. D. *ad leg. Aqu.* (9. 2.) L. 1. § 20. D. *de O. N. N.* (39. 1.) L. 22. pr. D. *de aquae. pl. act.* (39. 3.) L. 13. § 3. D. *de damn. inf.* (39. 2). Vgl. SAV. *Bes.* 334 n.¹. BÜCHEL. *Civilr. Erört.* I. 351.

(238) Cf. L. 17. D. *Comm. Pr.* (8. 4.)

Men onderstelde wat, schoon werkelijk anders, op zich zelf mogelijk en denkbaar was, dat hij van den eigenaar cessie zijner regtsvorderingen verkregen hebben, ja, dat hij zelf de eigenaar zijn zou, en gaf hem naar die veronderstelling al de *directae actiones*, welke het *ius civile* den eigenaar toekende, als *utiles* (239).

Doch ook met deze uitbreiding werd het stelsel der formula in *ius concepta* te eng voor den steeds zich verbreedenden kring van het regt. Door de *ficitia formula* gewend, om in schijn den eisch van het *ius civile* getrouw, inderdaad de beslissing te doen afhangen van het bestaan der feiten door de *ficcio* aangevuld, ging men eene schrede verder, wierp het mom af, en stelde de formula in *factum concepta* op, waarin den regter gelast werd te veroordeelen of vrij te spreken, naarmate al of niet van de waarheid der daarin uitgedrukte daadzaken bleek (240). Het een entte zich op het ander. Kunstmatig gebruik van eenvoudige wetten bragt bonte verscheidenheid van toepassing te weeg. Met behoud van het oude stelsel, zonder geweldigen ommekeer, wist men bevrediging van elken nieuwen eisch te vereenigen met

(239) BÜCHEL. *Civilr. Erört.* I. 353. Daarentegen, zoodra de inhoud van een erkend *ius* voorhanden was, doch de vormelijke voorwaarden voor zijn bestaan *ex iure civili* ontbraken, kon de praetor ze, als vervuld, aannemen, en zoo eene *utilis confessoria* en *negatoria* toelaten (*servitus, usufructus tutione praetoris*. L. 10. D. *si serv. vind.* (8. 5.) L. 1. pr. D. *quod. mod. usufr.* (7. 4.). Uit dit alles blijkt het ongegronde van het beweren, dat uit *iuris vindicatio* tot *iuris (quasi) possessio* te besluiten zij. Ongeveerlijkslachtige dingen kan men niet vergelijken. *Res* en *iuris vindicatio* zijn scheppingen van het *ius civile*, uit haren aard van elkander onafhankelijke *actiones (directa: directa)*. De *interdicta* behooren den praetor. Het *utile* is hetzelfde als het *directum*, doch uitgebreid buiten zijn sfeer. Die uitbreiding vordert fictie *dier possessio*, die het *directum* voortbrengt (*corporis, quasi possessio*). *Utilia interdicta* zijn met *utilis reivindicatio* te vergelijken. Vgl. v. VANGEROW. *Leitf.* I. 278.

(240) PUCHTA. *Instt.* II. 127.

onveranderlijkheid der eens aangenomen beginsels. Juist doordien het zich sloot, werd het *ius civile* de onbewe- gelijke spil, waaromheen zich de regtsontwikkeling, als ware het met den onverstoorbaren loop eener natuur- wet, bewoog, om onder het bestuur der classische juris- ten haar toppunt te bereiken.

Wij kunnen thans de formula zelve beschouwen:

A. In *ius concepta* ontleende zij hare intentio aan het *ius civile* (241). Deze was dus van tweeërlei aard:

a. de zoodanige, waarmede men de obligatio deed gelden, welker intentio ongeveer vierderhan- de was:

intenditur reum actori,

α. dare (242),

β. dare facere (242), oportere,

γ. dare facere ex fide bona eius (243),

δ. damnum decidere (244),

b. of de zoodanige, welke, in de plaats der vroe- gere vindicatio getreden (*petitoria formula*), insgelijks vierderhande was:

intenditur,

α. *TITIVM liberum* (245),

β. *rem actoris* (246),

γ. *ius aliquod actori* (246), esse.

reo non,

δ. *hereditatem actoris* (247).

(241) GAI. IV. § 45.

(242) *Conditiones*. GAI. IV. § 5. § 41. PUCHTA. *Instt.* II. 115.

(243) *Bonae fidei actiones* GAI. IV. §§ 47. 62. CIG. *de officiis*. III. 15.

VALERIUS MAXIMUS. VIII. II. 1. SAV. *Syst.* V. 490.

(244) *Furti actio* en eenige andere civiles actiones ex delicto. GAI. IV. § 37.

§ 45. PUCHTA. *Instt.* II. 113.

(245) § 13. J. *de act.* (4. 6.)

(246) GAI. IV. § 3. (*rei en iuris vindicatio*.)

(247) *Hereditatis petitio*. L. 10. D. *de H. P.* (5. 3.)

Waaraan zich het eigenaardig bestanddeel der formula bij de iudicia divisoria aansloot (*ad-iudicatio*).

ε. Quantum adindicari oportet, iudex TITIO ad iudicato (248).

Het verschil tusschen beide hoofdsoorten der formula is dubbel, *innerlijk* en *uiterlijk*.

De eerste doet gelden de *obligatio*.

De andere het *suum*, want praeiudicium (249) en adindicatio (250), waarbij het oorspronkelijk verband verduisterd werd, traden beide in de plaats eener verouderde vindicatio.

In het eerste geval bevat de intentio de namen van *beide* partijen, als zoodanig, in het andere van slechts *éene* van haar, in den regel dien des *eischers* (251).

(248) GAI. IV. § 42. § 20. *J. de act.* (4. 6.)

(249) Het aangevoerd praeiudicium was tijdens de formula in de plaats gekomen der verouderde legis actio. Met deze werd de strijd over de vrijheid dus gevoerd. Tegen hem, wiens vrijheid men ontkende, ageerde men per manus iniectioem LIV. III. 44. PUCHTA. *Inst.* II. 91. n^k. Hij werd gevindiceerd in libertatem door een vindex of assertor GAI. IV. §§ 14. 32. pr. *J. de iis. per quos ag. poss.* (IV. 10.), met contravindicatio in servitutum, door welke men het suum deed gelden. L. 7. § 5. *D. de lib. e.* (40. 12.). Daarom behoort deze actio hier te huis, geenszins omdat de vrije beschouwd werd, als *eigenaar van zich zelf*, gelijk v. VANGEROW. *Leitf.* I. 141. wil. Uit de toepassing van het begrip van het suum op zaken ontstond het eigendom, niet omgekeerd. Het regt om zelf als eischer voor zijne vrijheid op te treden, was eerst sedert JUSTINIANUS (cf. L. 1. C. de ass. toll. (7. 17.)). ZIMMERN, *Rom. Civpr.* 109. 205), niet door de formula mogelijk. LL. 1. 5. *cod.* Naar dit voorbeeld kunnen alleen *tales* praeiudiciales actiones voor in rem gehouden worden, welke over een regt handelen tot het suum behorende, gelijk die zijn de statu, § 13. *J. de act.* (4. 6.) L. 6. *D. si ingenuus esse dic.* (40. 14.) L. 1. § 2. *D. de R. F.* (6. 1.). Vgl. SAV. *Syst.* V. 21. BÜCHEL. *Civilr. Erört.* I. 213.

(250) Z. n. 43.

(251) Uitzondering maakt de iuris vindicatio. In den regel voldoet daarbij de confessoria aan het algemeen voorschrift, maar houdt daarentegen de negatoria, ten gevolge harer boven verklaarde, oorspronkelijke

Ten einde de tegenstelling uit te drukken tusschen mondelinge of schriftelijke rede met opzigt tot een bepaald persoon, of zonder zoodanig opzigt (onpersoonlijk) gesteld, bediende zich de Latijnsche regtstaal in het algemeen van de woorden *in personam* en *in rem* (252). Dit toepassende op de formula sprak men in het eerste geval van *agere, intendere in personam*, in het laatste van *agere, intendere in rem*.

B. *in factum concepta* wederstreeft de formula de ontwikkelde beginsels niet.

a. Wat het wezen der actio *in personam* betreft, kon het, onafhankelijk van den vorm, in ieder geval worden beslist, of de actio al dan niet uit verbindtenis voortvloeide.

Daarentegen valt, naar het schijnt, het uiterlijk ken teeken weg, daar deze formula geene zoodanige intentio inhield, maar daarvoor de uitgedrukte daadzaken in de plaats traden:

in quibus nulla talis intentionis conceptio est, (sed) intentio formulae nominato eo, quod factum est, adiciuntur ea verba, per quae iudici damnandi absolvendive postestas datur (253).

Doch, wat voor die *in ius* dus wordt uitgedrukt, naarmate al of niet *in hare intentio*, dit kan voor de formula stelling als *contravindicatio*, alleen den naam des gedaagden in. Doch bij *negative servituten* keert de verhouding tusschen *confessoria* en *negatoria* op dit punt wederom om, cf. L. 15. pr. D. *de serv.* (8. 1.) L. 4. L. 21. D. S. Pr. U. (8. 2.) L. 20 pr. D. S. Pr. R. (8. 3.) L. 4. § 7. 8. L. 3. § 5. D. *si serv. vind.* (8. 5.) FR. VAT. § 53. Het *praeiudicium* bevat den naam van hem, wiens staat betwist wordt.

(252) Bij *servitutis constitutio*. L. 12. D. *de ann. leg.* (33. 1.) *edictum*. L. 9. § 1. D. *quod met. c.* (4. 2.) L. 5. § 3. D. *quod ex. c. in poss.* (42. 4) *exceptio* L. 4. § 33. D. *de doli mali et met. exc.* (44. 4.) *interdictum*. L. 1. § 3. D. *de interd.* (43. 1.) *iuramentum*. L. 1. § 3. D. *quod rer. act.* (44. 5.) *nunciatio*. L. 10. D. *de O. N. N.* (39. 1.) *in integrum restitutio*. PAUL. R. S. I. VII. § 4. *pactum* L. 7. § 8. L. 57. § 1. D. *de pact.* (2. 14.) *stipulatio*. L. 5. pr. D. *usufr. quod cav.* (7. 9.) Cf. BRISSONIUS *in voce res.* § 17. SAV. *Syst.* V. 24 n^o. (253) GA1. IV. § 46.

in factum concepta worden weer gegeven door het in dier voege om te keeren, naarmate al of niet *vóór de condemnatio* beide partijen, als zoodanig, worden genoemd. Dan is er geene reden, om te betwijfelen, of werkelijk plaats greep, wat de aard der zaak medebrengt, dat wie eene verbindtenis doet gelden hem noemt, dien hij als jegens zich verbonden beschouwt (254).

b. Bij gebreke van een bepaald getuigenis deswege (255) mag niet worden ontkend, dat hij de Romeinen mede in rem actiones met formula in factum concepta in gebruik zijn geweest. Meer dan waarschijnlijk behoorde daartoe de hypothecaria (256). Eene der voorwaarden, die zij den regter te onderzoeken stelde, was, dat de in pand gegeven zaak zich op het oogenblik der verpanding *in bonis* des verpanders had bevonden. Dit in bonis, eene soort van eigendom, behoort onder het suum. De actio was in rem, niet zoo zeer uit kracht van het pandregt, dan wel uithoofde van het regt des verpanders. Zij was eene *vindicatio* van het verpande voorwerp (257). Hare formula werd ons

(254) Voorbeelden bij GAL. IV. §§ 46. 47.

(255) SAV. *Syst.* V. 81. PUCHTA. *Instt.* 128.

(256) L. 6. *Cod. si al. res.* (3. 16.) L. 3. L. 15. § 1. D. *de Pign. et Hyp.* (20. 1.) L. 23. D. *de prob.* (22. 3.) BACHOFEN *Pfandr.* I. 43. Zoo is ook de actio PAULIANA in rem, qua permittitur ipsis creditoribus, rescissa traditione, eam rem petere, id est: dicere, eam rem traditam non esse, et ob id *in bonis debitoris* mansisse. § 6. J. *de act.* (4. 6).

(257) Zulks mag als uitgemaakt worden beschouwd. BÜCHEL. *Civill. Erört.* I. 120, n°. 450. BACHOFEN. *Pfr.* I. 37. Het is noodzakelijk, zoodra men met velen eene fictio fiduciae in de formula aanneemt of RUDORFF's gevoelen over hare samenstelling billijkt, of met KELLER's hypothese, *reversie* van BACHOFEN in RICHTER u. SCHNEIDER's *krit. Jahrb.* XI. 978. (1847. 9.), in den strijd over dit *in bonis* den oorsprong der SERVIANA zoekt. Hiermede hangt zamen de in den laatsten tijd zoo betwiste vraag, of de Romeinen het pandregt rangschikten onder het *ius in re* (of zoogenaamde Sachenrechten, ijverig verdedigd door PUCHTA. *Vorles.* I. 373 fgg.), of onder de (rei) obligatio (of dingliche Forderungsrechten, met geen minderen ijver voorge-

niet overgeleverd (258). Men moge aannemen, dat daarin vóór de *condemnatio* twee personen werden aangeduid,

staan door BÜCHEL. *Civilr. Erört.* I. 120. fgg. bij wien, gelijk bij v. VANGEKOW. *Leitf.* I. 735 de literatuur te vinden is.) Daar *ius in re* als *kunstabgrip* den Romeinen onbekend is, en onder de regten door hen bij voorkeur *iura* genoemd, de servituten, voorzeker niemand het pandregt rekent. kan de vraag geene andere zijn dan deze: behoort het pandregt onder de voorwerpen van het snuim of tot de *obligatio*? Voor het *ius civile* gedaan, is het antwoord, dat daarin het pandregt geene *eigene* soort van regt uitmaakt. maar of eigendom (*fiducia*) is, of bezit (*pignus*). Eerst de praetor beschonk het pandregt door gunning (*hypotheca*) met eene in *rem actio*. Doch hij vormt geen stelsel van regten, maar van *actiones*. ja de praetorische pandactie bepaalde zich tot de *hypotheca* niet. (BACHOFEN. I. 634. KELLER. 1021). Daarom lost zich bij de Romeinen de theorie op in de ontwikkeling der *conditiones* van de praetorische pandactie. Op dezen grond bouwt BACHOFEN. wien RUDORFF, PUCHTA's *Pand.* § 193. n^d. bijvalt. KELLER, t. a. pl. 993 verklaart daarentegen het pandregt voor een *praetorisch ius in re*. iets praetorisch te noemen, wijst in den regel op iets civiels, waaraan het parallel loopt. Men kan b. v. de *bonae fidei, iuris, honorum, possessio* met den naam van *praetorisch eigendom, dienstbaarheid, erfregt* bestempelen. Doch het *ius civile* kent het pandregt als *afzonderlijk ius in re* niet. Zal dan praetorisch *ius in re* beduiden, *regt tot eene praetorische in rem actio*, zoodat b. v. de b. f. *possessio* zulks zijn zou? Romeinsch ware dit spraakgebruik zeker niet, en ook KELLER schijnt het niet te bedoelen, daar hij kennelijk, wat onder het begrip van eigendom valt, van *ius in re* uitzondert. Wil men, overeenkomstig de thans meest gangbare voorstelling, *iura in re* noemen alle regten op eene *vreemde* zaak met in *rem actio*? 1°. heeft het pandregt slechts *onder anderen* zaken ten voorwerp. 2°. is dit denkbeeld evenmin aan de bronnen ontleend. Wanneer toch GAIUS. L. 19. pr. D. *de damno inf.* (39. 2.) L. 30. D. *de nox. act.* (9. 4.) (cf. et L. 71 §§ 5. 6. *de Leg.* I. (30.)) van den *fructuarius, creditor* of *superficiarius* zegt, dat zij eenig regt op de zaak hebben (*aliquid ius in ea re habent*), is dit nog geheel iets anders dan een *ius in re* op de zaak hebben (*ius in re in ea habere*) cf. L. 2. § 22. D. *de vi bon. rapt.* (47. 3.). THIBAUT, *Vers.* II. 28. SENTENIS. *Pfandrecht.* 7. n¹. Ook zoude men in die opvatting van *praetorisch ius in re* niet kunnen spreken, dan in den zin van regt in het *ius civile* geheel onbekend (*superficies* b. v.), zoodat b. v. *usufructus* *titutione* praetoris daarentegen een *civiel ius in re* zou zijn. Over de verschillende beteekenissen van *ius in re* Z. ook. BÜCHEL, *Civilr. Erört.* I. 282.

(258) Vermoedens over hare inrigting vindt men bij MÜLENBRUCH, *Cession*

zeker niet, gelijk onze regel wil, de beide gedingvoerende partijen als zoodanig, maar de pandhouder en de verpander *in deze zijne hoedanigheid*, zoodat, naar den regel: tot personae, quot qualitates, ook wanneer zij tegen hem wordt gerigt, op het door ons aangenomene geene inbreuk wordt gemaakt.

Wij vatten zamen :

Bij het instandhouden van het stelsel van het ius civile, hield de daaruit voortgevloeide summa divisio actionum in duo genera stand, ondanks verduistering van den oorspronkelijken zamenhang in enkele opzigten.

In de formula verkreeg zij tevens een nieuw uiterlijk bestaan. Voor het classische regt is:

De actio in personam, de zoodanige, die uit verbindtenis spruit, in wier formula, in de intentio, zoo zij in ius, vóór de condemnatio, zoo zij in factum concepta is, beide partijen worden genoemd.

De actio in rem, de zoodanige, die het *suum* doet gelden, in wier formula, in de intentio zoo zij in ius, vóór de condemnatio, zoo zij in factum concepta is, slechts ééne der partijen als zoodanig (in den regel de eischer) wordt genoemd.

Non videtur *suum* esse, quod *vindicari* non possit (259).

13. n². DUROI. *Archiv. f. civil. Prax.* VI. 402. FRANCKE. *Civilist. Abhandl.* 103. SAV. *Syst.* V. 31. n¹. BÜCHEL. *Civilr. Erört.* I. 235. RÜDORFF. *Zeitsch. f. gesch. Rechtswiss.*, XIII. 206. HUSCHKE. *Studien.* 377. *Zeitsch. f. Civilr. u. Proc.* XX. 163. BACHOFEN. *Pfundr.* I. 49. 637. KELLER. *aangeh. recens.* 981, geeft haar aldus :

Si paret eam rem. Q. D. A. ab eo, cuius in bonis tum fuit, ob pecuniam (oder rem u. dgl.) debitam (promissum u. dgl.) A.º A.º pignori obligatam eamque pecuniam, neque solutam, neque eo nomine satisfactum esse neque per A.º A.º stare, quominus solvatur, satisve fiat, nisi arbitratu tuo N.º N.º A.º A.º restituat, quanti ea res est, N.º N.º A.º A.º condemna S. N. P. A.

(259) L. 27. § 2. D. de auro et arg. leg. (34. 2.) cf. L. 49. § 1. D. de R. V. (6. 1.)

Petitoria autem formula haec est, qua actor intendit, rem *suam* esse (260).

Cum in rem agitur, nihil in *intentione* facit eius persona, cum quo agitur — tantum enim intenditur *rem actoris* esse (261).

Nam, si Titius *suam* esse intendat, in rem actio est (262).

De verkregen uikomsten moeten nog tegen eenige bedenkingen worden gerijvaard.

Ten einde den zamenhang beter te doen uitkomen, leidden wij de intentio der formula in ius concepta bij de in rem actio dadelijk uit de legis actio af. Historisch ligt het geding per sponsionem daartusschen. Naar het schijnt vond men er aanvankelijk zwarigheid in, om anders dan bij in personam actio de formula toe te laten (262*). In deze leemte voorzag men, door de in rem actio kunstmatig over te brengen in eene in personam. Partijen sloten eene sponsio omtrent den inhoud der vindicatio. Daaruit sproot eene condictio voort met op dare

(260) GAL. IV. § 92.

(261) GAL. IV. § 37.

(262) § 1. J. *de act.* (4.6.) cf. L. 14. § 2. D. *de exc. rei iud.* (44.2.) L. 159. D. *de R. J.* (50.17.) Wel is waar, schijnen deze plaatsen, wat trouwens zamenhangt met de geschiedenis der petitoria formula, meer bepaaldelijk de *rei vindicatio* voor oogten te hebben. Door deze opmerking liet DUROI zich verleiden, om deze als de oorspronkelijk eenige in rem actio voor te stellen, waaraan zich de overigen op kunstmatige wijze zouden hebben aangesloten. *Archiv. f. civil. Praxis.* VI. 252. fgg. Men vindt eene breedvoerige wederlegging daarvan bij SAV. *Syst.* 15. 30. fgg. Er blijft dus niets over, dan te drukken op het *suum*. En waarlijk wordt *res* dikwerf in de ruimste beteekenis gebruikt. Reeds de indeeling in *res corporales* en *incorporales* toont het, waarbij het zelfs de *personae vindicatio* omvat. (ULP. XIX. § 11.) Daardoor verkrijgt eerst het redegevend *nam* der J. zijne volle kracht, en wordt *rem actoris esse* meer *als nur Beyspiel*, gelijk SAV. *Syst.* 39. n°. zich uitdrukt.

(262*) BETTMANN-HOLLWEG. *Ueber die Comp. des Centumviralger.* *Zeitschr. f. gesch. R. w. sch.* V. 380. (1825.)

Themis, D. X, 2^e St. [1849].

oportere gerigte intentio, waarbij het suum bewijsthema werd.

Per sponsonem vero hoc modo agimus: provocamus adversarium tali sponzione: SI HOMO, QUO DE AGITUR, EX IURE QUIRITUM MEUS EST, SESTERTIOS XXV. NUMOS DARE SPONDES? deinde formulam edimus, qua intendimus sponsonis summam nobis dari oportere, qua formula illa demum vincimus, si probaverimus rem nostram esse (263).

Dra sloot men die sponso alleen voor de leus.

Nec tamen haec summa sponsonis exigitur, non enim poenalis est, sed praeiudicialis, et propter hoc solum fit, ut per eam de ea re iudicetur (264).

Van daar tot de petitoria formula was de overstap klein. Men liet de sponso weg, en maakte haar bewijsthema, den inhoud der vroegere vindicatio, tot intentio eener bepaaldelijk voor de in rem actio bestemde, petitoria, formula (265). Het geschiedde bij sommige in rem actiones vroeger, bij andere later. Ten tijde van GAIVS bestonden alle deze vormen nevens elkander. Wanneer het geding werd gevoerd voor de CENTUMVIRI, bediende men zich van de vindicatio per legis actionem; voor andere regters van de formula, waarbij men tusschen de petitoria en de sponso de keus had:

Cum in rem actio duplex sit, aut enim per formulam petitoriam agitur, aut per sponsonem (266).

Ofschoon regtens in het laatste geval werd gestreden met actio en formula in personam (267), is het natuurlijk, dat men, gelet op het eigenlijk en erkend doel van partijen, ook daarbij van in rem agere bleef spreken.

(263) GAI. IV. § 93.

(264) GAI. IV. § 94.

(265) PUCHTA. *Instt.* II. 143.

(266) GAI. IV. § 91.

(267) SAV. *Syst.* V. 477.

Wij kwamen tot het besluit, dat steeds aan de actio in rem eene formula in rem, aan de actio in personam eene formula in personam beantwoordde. Toegegeven (268) voor de formula in ius concepta, wordt het ontkend voor de actio in personam met formula in factum concepta, op grond van deze twee plaatsen:

I. Interdicta omnia, licet *in rem* videantur concepta, vi tamen ipsa personalia sunt (269).

Op de interdicta, formulae geheeten (270) in dien algemeenen zin, waarin dat woord op elke mondelinge of schriftelijke rede van vasten vorm past, wonden de commentarierende juristen mede de tegenstelling in rem aut in personam aan, naarmate zij, gelijk zij in het *EDICTUM* waren opgenomen, met opzigt tot een bepaald persoon of zonder zoodanig opzigt waren gesteld (271). Doch formulae in den engeren, technischen zin waren zij niet. Zij hielden geenen last in door den praetor aan den regter verstrekt, maar bevelen door hem uitgevaardigd tusschen partijen (272). Deze gingen wederzijds omtrent den inhoud van zoodanig bevel stipulationes aan, en voerden dan met de *condictiones* daaruit geboren het geding, zoodat met het volste regt kon worden gezegd, dat

(268) So kann man auch von einer intentio in rem oder in personam concepta sprechen, je nachdem darin die Person des Gegners ausgedrückt ist oder nicht; man muss dann sagen, jede in rem actio habe eine in rem concepta intentio, aber eine in personam actio könne nach Umständen bald in personam, bald in rem concepta intentio haben. Jedoch gilt Dieses nur von den prätorischen Klagen. L. 1. § 3. D. *de interd.* (43. 1.) L. 5. § 13. D. *quod vi.* (43. 24.) Bey den Civilklagen war die Natur der Klage stets aus der Fassung der Formel unmittelbar zu erkennen. SAV. *Syst.* V. 24. n^a.

(269) L. 1. § 3. D. *de interd.* (43. 1.)

(270) GAL. IV. § 139. FR. VAT. § 90.

(271) L. 5. § 13. D. *quod vi* (43. 24.)

(272) GAL. IV. §§ 139. 140. PUCHTA. *Instt.* II. 151. Nevens het regelmatig geding per sponsiones werd bij interdicta restitutoria en exhibitoria ook eene arbitraria formula toegelaten. §§ 141. 163. 165. eod.

«de interdicta, schoon zij zelve onpersoonlijk mogten zijn
«gesteld, niet anders konden ten gevolge hebben dan
«actiones in personam.» (273)

Evenmin als tot de formulae, behoorden zij tot de ac-
tiones in den eigenlijken zin des woords. In plaats van
onder de summa divisio te zijn begrepen, worden zij
daaraan tegengesteld:

Et ad omnia, sive interdicta, sive actiones in rem,
sive in personam sunt (274).

*Hunne inrigting is dus voor het verband tusschen
formula en actio kennelijk onverschillig.*

Desniettemin waren zij het noodzakelijk middel, om
tot de actio te komen. Even als men van in rem agere
bleef spreken, waar met eene uit de sponsio geboren
condictio geding werd gevoerd, begreep men de inter-
dicta, zonder welke het geding niet mogelijk was, on-
der de actiones in den ruimeren zin van het woord:

Interdicta quoque actionis verbo continentur (275).

II. Het is een gewoon beweren, dat de actio, quod metus
causa, wat haar wezen betreft, als actio, in personam
is, schoon naar haren vorm, formula, in rem (276).

Het eerste, bovendien buiten twijfel, vindt men stellig
geleerd:

(273) Vgl. BALLHORN ROSEN. *Ueber Dominium*. 160. SAV. *Bes.* 32.

(274) L. 63. D. *de R.V.* (6. 1.) cf. L. 35. § 2. L. 39. pr. D. *de Proc.* (3. 3.)

(275) L. 37. pr. D. *de O. et A.* (44. 7.) Wanneer pr. J. *de interd.* (4. 15.)
gezegd wordt: dispiciamus de interdictis, seu actionibus, quae pro his
exercentur, heeft dit een gansch anderen zin, daar het § 3 *eod.* den onder-
gang te kennen geeft der oude wijze van geding voeren, door de extra-
ordinaria cognitio vervangen, bij welke van geen onderscheid tusschen
formula en actio sprake kan zijn. (Vgl. BETHMANN HOLLWEG. *Handb. des
Civilprozesses*. 392.) Ja in het *pro his* ligt niet onduidelijk eene herin-
nering aan het vroeger verschil tusschen actio en interdictum. Cf. RUBB.
D. *de interdictis sive extraordinariis actionibus, quae pro his compe-
tunt.* (43. 1.) L. 3. 4. C. *eod.* (3. 1.) L. 17. C. *de act. emti.* (4. 49.) Vgl.
HUSCHKE, *Analecta litteraria*, 185.

(276) PUCHTA. *Instt.* 107. n^d.

In personam, veluti, quibus de eo agitur, quod aut *metus causa*, aut dolo malo factum est (277).

Het laatste zou moeten volgen uit het zeggen van **ULPIANUS**:

Quum autem *haec actio in rem sit scripta*, nec personam vim facientis coerceat, sed adversus omnes restitui velit, quod *metus causa factum est* (278).

De praetor verleende zijne hulp, niet bepaaldelijk tegen hem, die zich in persoon van dwang had bediend, maar tegen de gedwongen handeling zelve. Zoowel het edictum (279), als de exceptio (280) quod *metus causa*, daarnaar ingerigt, worden om die reden door de juristen genoemd in rem of onpersoonlijk gesteld. Hetzelfde getuigt **ULPIANUS** in onze plaats van de actio. Hoe kan, wat het wezen uitmaakt der gansche instelling, als eene bloote bijzonderheid der formula worden opgevat, terwijl de woorden van den jurist, die bepaaldelijk de actio noemt, niet dan zeer overdragtelijk van haar zouden kunnen worden verstaan? Het is zoo, zij moet zijn ingerigt geweest, naar de aard der actio medebragt, dat is, zonder dat daarin de persoon werd aangewezen, die den dwang had gepleegd. Maar dit is juist daarvan het gevolg, dat, naar de leer van **ULPIANUS**, geenszins deze als zoodanig de gedaagde is. Indien men aanneemt, dat de formula eerst ophoudt in personam te zijn, indien daarin vóór de condemnatio de *gedaagde* niet wordt kenbaar gemaakt, komt ten deze alleen in aanmerking, niet of de

(277) § 31. J. *de act.* (4. 6.) Zij spruit daaruit voort, dat de gedaagde onregtmatig gebaat is, zonder te restitueren, nec cuiquam iniquum videtur ex alieno facto alium in quadruplum condemnari, quia non statim quadrupli est actio, sed si res non restituatur. L. 14. § 3. D. *quod met. c.* (4. 2.) Zij is dus ex quasi delicto.

(278) L. 9. § 3. D. *quod met. c.* (4. 2.)

(279) L. 9. § 1. *eod.*

(280) L. 4. § 33. D. *de dol. m. et met. exc.* (44. 4.)

persona vim facientis, maar of *hij*, van wien men de *restitutio* vraagt ongenoemd bleef (281). Dat dit zoo was, daarvoor ontbreekt het aan bewijs, ja het tegen- deel mag als stellig worden beschouwd. De aange- vallen handeling moest natuurlijk worden omschreven, en tot de voorwaarden, waarvan de veroordeeling af- hankelijk werd gesteld, behoorde niet alleen, dat den eischer dwang was aangedaan, maar bovendien, dat *de gedaagde daardoor was gebaat, zonder te restitu- ren* (282). Men denke zich b. v. dit geval. SEIUSDWINGT A^s. A^s. om zijn slaaf STICHUS aan N^s. N^s. te leveren. A^s. A^s. stelt tegen N^s. N^s. de actio quod metus causa in. De praetor geeft hem deze formula:

Si paret A^m. A^{um}. N^o. N^o. STICHUM servum, Q. D. A. metus causa tradidisse, neque is servus arbitrio tuo restituatur (283), *quanti ea res erit* (284), *tantae pecuniae quadruplum N^m. N^{um}. A^o. A^o. condemna S. N. P. A.*

Schoon niet blijkt, wie den dwang aandeed, lijdt het wel geen twijfel, of zoodanige formula, waarin vóór de condemnatio en eischer en gedaagde als zoodanig voorkomen, houdt daarom niet op in personam te zijn. Onzes inziens is de ware verklaring deze:

(281) PUCHTA. *Vorles.* I. In dieser (intentio) wurde entweder die Person des Beklagten genannt, intentio in personam, oder nicht, intentio in rem. 172. Bei der actio quod metus causa wurde diese Eigenthümlichkeit in der Klagformel ausgedrückt, die auf der Existenz einer Gewalt gefasst wurde, nicht dahin: dass der Beklagte sich derselben schuldig gemacht habe. Daher wird diese actio in rem scripta genannt. 173. Folgt daaruit, dat in het mid- den wordt gelaten, wie den dwang aandeed, dat *de gedaagde* ongenoemd blijft?

(282) In hac actione non quaeritur, utrum is, qui convenitur, an alius metum fecit; sufficit enim hoc docere: metum *sibi* illatum vel vim, et ex hac re eum, qui convenitur, etsi crimine caret, lucrum tamen sensisse. L. 14. § 3. quod met. c. (4. 2.)

(283) § 11. cod.

(284) § 7. cod. Vgl. Sav. Syst. VI. 206.

Hoewel in het edictum de actio niet bepaaldelijk tegen hem, die den dwang aanleed, maar tegen elk, die er door gebaat werd, wordt toegezegd, en dus (in het edictum) in rem scripta is (285), is zij in personam, zoo-wel wat betreft haar wezen, want zij spruit voort uit verbindtenis, als wat betreft hare formula, want deze noemt beide partijen.

Op hare beurt moest de formula voor de extraordinaria cognitio wijken, die de afscheiding tusschen ius en iudicium ophief (286), waardoor de summa divisio haar vormelijk hulsel verloor. Aangevangen onder de laatste der classische juristen, tot stand gebracht, nadat het regt het hoogste toppunt zijner innerlijke ontwikkeling had bereikt, oefende deze verandering daarop geen algemeenen invloed uit. Gewrocht der Romeinsche natie fixeerde het zich, toen deze verdween. Hun, die er voortaan onder zouden leven, werd het een innerlijk vreemd (287). Het wetenschappelijk scheppingsvermogen was uitgeput, de weelderige wasdom begon te verstikken. Herhaaldelijk stelde men poging op poging te werk, om het classische regt te brengen in een voor den tijdgeest ligter te verteren vorm. Aan JUSTINIANUS gelukte dit. Niettegenstaande al, wat in de vormen daaraan herinnerde, werd afgeschaft, ging de geest van het ius civile uit de schriften der classische juristen in zijne compilatie over. Aan zamensmelting der verschillende historische bestanddeelen tot een in zich zelf waarlijk samenhangend geheel dacht, wie de stof niet meesterde, niet. Doch het oude stelsel, schoon niet vervangen, was

(285) Daardoor behoudt onze plaats haren zin in het JUSTINIANESCHE regt, waarin het edictum wordt medegedeeld. L. I. D. h. t., dien zij, ware hier van eene eigenschap der formula de rede, missen zou.

(286) PUCHTA. *Instt.* II. 258.

(287) PUCHTA. *Vorles* I. 2.

verbroken. De eenheid, die eens de verschillende regten verbond door het *ius civile* onder het suum gerangschikt, was in het later regtsbewustzijn allengskens opgeheven geworden. Behouden als onmisbaar tot het verstand der uittreksels uit de Schriften der classische juristen leefde de *summa divisio actionum*, waaraan de bodem ontzonken, die van haar hulsel beroofd was, als historische overlevering voort. De in *rem actio* nam voortaan een bloot ontkennend karakter aan, dat van niet in *personam* te zijn, van niet uit verbindtenis te spruiten (288). Moeite in de toepassing was daaruit niet te vreezen, die door de classische juristen tot in de fijnste bijzonderheden was uitgesponnen, maar het had ten gevolge, dat eene voor het JUSTINIANESCHE regt passende, stellige bepaling, waardoor eerst een wetenschappelijk begrip wezenlijke waarde verkrijgt, niet kon worden gegeven.

Ons regt.

Uit een historisch oogpunt moge de verkregen slotsom voldoen, voor ons regt stelt zij deerlijk te leur. Wat in de JUSTINIANESCHE wetboeken als historische overlevering bleef, moest overgenomen in de onze historisch misverstand worden. Stof noch vorm leenen zich meer tot eene classificatie aller regtsvorderingen in twee hoofdsorten (289). Het is zoo, ook wij, wanneer wij de vordering, die uit verbindtenis spruit, persoonlijke heeten, kunnen bij zuiver logische tegenstelling elke andere, die *niet* uit verbindtenis spruit, onpersoonlijke, wil men, zakelijke noemen. De meening des wetgevers is dit niet. Zijne bepaling kent der zakelijke regtsvordering

(288) Voor het JUSTINIANESCHE regt is dus de door PUCHTA en anderen gegeven negative bepaling (z. n. 215), juist. Alleen de materielle *Bedeutung* wordt dan zeer gering.

(289) Z. echter art. 53 WET OP DE REGT. ORG.

een *stellig* karakter toe. Hoe ongerijmd in haar historisch verband, blijft zij, deel der wet, ons binden. Zij moet in bruikbaren zin worden verklaard. Daartoe is noodig te antwoorden op de vraag: wat verstaat de wet door *zakelijk regt*?

De wetgever heeft het nergens gezegd. Hij bragt dit begrip mede uit de school, welke het van de beoefenaars van het Romeinsche regt had ontvangen, schoon daarin nergens geleerd. Zullende beantwoorden aan de gevonden *summa divisio actionum*, schijnt men reeds vroegtijdig de regten in twee klassen te hebben verdeeld, als de zoodanige, welke opleveren, of eene *actio in rem, ius in re*, of eene *actio in personam, ius ad rem* (*obligatio*) (290). Het leidt wederom voor het *ius in re* tot het besluit, dat het is *elk regt, dat niet in eene verbindtenis bestaat*.

Doch ook aan *zakelijk regt* hecht onze wet zoo uitgebreide beteekenis niet. Zij beperkt het tot het gebied des zoogenaamden *vermogenregts* (291), en sluit negative bepaling uit, door de regten, aan welke zij die eigenschap toekent bij name op te sommen.

«Men kan op zaken hebben,»

«hetzij een regt van bezit,»

«hetzij een regt van eigendom,»

«hetzij een regt van erfgenaamschap,»

«hetzij een vruchtgenot,»

«hetzij een regt van erfdienstbaarheid,»

(290) THIBAUT *Vers.* II. 30. SAV. *Syst.* V. 23. BÜCHEL. *Civilt. Erört.* I. 282. (Die Veranlassung zu dieser Terminologie liegt in cap. 8 *de concess. praeb.* in 6to (3. 7.) in quibus *ius non esset quaesitum in re, licet ad rem. cf. cap. 40 de praeb. et dignitat.* in 6to (3. 4.) cap. an. CLEM. *de sequestr. poss.* (2. 6.); cap. 1. EXTRAV. JOH. XXII. *de concess. praeb.* IV.) v. VANGEROW *Leitf.* I. 139. U. HUBER *ad ius in re et ad rem et Digress.* IV. c. 4. Wat bij VOORDEUN. *Geschied. en begins.* I. 101. ten voordeele dier onderscheiding wordt bijgebracht, is niet zeer voldoende.

(291) Art. 584 vgl. met art. 555. BURG. WETB.

«hetzij een regt van pand of hypotheek.» (292)

Die lijst houdt men gewoonlijk voor onvolledig. Want niet alleen, dat onder vruchtgenot, zoowel erfpacht (292) en opstal (293), als vruchtgebruik (294), gebruik en bewoning (295) schijnen te zijn begrepen, maar ook grondrente, tiendregt (296), privilegie, kortom alle de in

(292) Art. 767. BURG. WETB.

(293) Art. 753. Volgens yelen (z. DE PINTO *Handl. op het Burg. Wetb.* II. 204. VAN ASSEN *Leiddr.* 186. DIEPHUIS. *Het Nederl. burg. regt.* III. 505. § 895) is het regt van opstal *eigendom van het opgestalde, zonder eigendom van den grond*. In strijd met het algemeene beginsel van art. 656 BURG. WETB., en art. 759, waarin de wet spreekt van vervreemding of onderzetting van het *regt* van opstal, niet van het *opgestalde*, in tegenstelling der aan dat regt onderworpen *goederen*, tijdelijk met erfdiensbaarcheid te bezwaren. Men tracht het te bewijzen door argg. a contr. 1°. *hebben* in art. 758. zal beteekenen *eigenaar zijn*. Dit onjuridieke woord heeft noch in de wet (is het *vrij genot, het vol genot, het genot*, artt. 625, 767, 1584 BURG. WETB. voorwerp van *eigendom*?), noch in het gemeene spraakgebruik eene andere dan feitelijke beteekenis (cf. et L. 2 § 33. D. *Ne quid in loco publ.* (43. 8.) L. 1. § 33. D. *de Vi* (43. 16) L. 138 pr. D. *de V. S.* (50. 16.)) Men beweert. de wet had anders *plaatsen* gezegd. Sluit dit in *en het geplaatste in gebruik behouden?* (Vgl. *uitzigten, vensters hebben* in artt. 695. 696 BURG. WETB.) Integendeel, men liet in de tegenwoordige redactie de woorden: *en als eigendom bezitten*, van art. 1280. *ontw.* 1820 weg. (VOORDUIN III. 509.) 2°. art. 762 zegt: «Bij het eindigen van het regt van opstal *treedt* de grondeigenaar *in den eigendom* der gebouwen » enz. Wie er in *treedt*, zegt men, *is* er niet in. Men vergeete niet, dat (VOORDUIN. III. 515. DIEPHUIS III. 505 § 893.) onzen wetgever, de oude theorie van slapenden en nuttelijken eigendom (*dominium directum* en *utile*, waarover z. THIBAUT. *Vers.* II. 67. fgg.) nog voor den geest zweefde. Men wilde dit zeggen: de grondeigenaar, die tot nog toe slechts den *slapenden* had, *treedt* thans *in den rollen* eigendom der gebouwen. Daartegen verbindt hem de wet, om aan den opstaller de waarde daarvan te betalen, tot zekerheid van welken persoonlijken eisch aan dezen een regt van retentie wordt gegeven. 3°. *terugnemen*, art. 763. ziet evenmin noodzakelijk op herkrijging des eigendoms, als terug *geven*, terug *ontvangen*, vgl. b. v. art. 1756. BURG. WETB.

(294) Art. 303. BURG. WETB.

(295) Art. 365. BURG. WETB.

(296) Ook deze beide regten benevens beklemming begrijpt DIEPHUIS III. 48. § 90. onder *vruchtgenot* in art. 584.

het tweede boek van het **BURGERLIJK WETBOEK** geregelde regten benevens dat van beklemming pleegt de algemeene stem daartoe te rekenen (296*). Doch zelfs na deze aanvulling zijn er regten over, die zeer zeker tot het vermogenregt behooren, niet in eene verbindtenis bestaan, en waarbij echter geene enkele aanwijzing toont, dat de wet ze voor zakelijk houdt, b. v. de algeheele gemeenschap van goederen tusschen echtgenooten door het huwelijk gewrocht (297). Evenmin kan door abstractie

(296*) Z. DE PINTO. I. I. I. 115. II. 177. DIEPHUIS. III. 47. § 87. VAN ASSEN. § 127. Hoe vrijgevig men op dit punt zij, valt het echter zwaar, om zich te vereenigen met de stelling § 192 ald., dat in art. 1177 **BURG. WETB.** aan alle schuldeischers, uit kracht der verbindtenis, een *zakelijk* regt op alle de goederen van hun schuldenaar wordt toegekend. Aan overeenkomst met het pandregt in dien zin, dat de aansprakelijkheid bij de wet vermeld zou blijven kleven op de goederen, ook nadat zij opgehouden hadden tot des schuldenaars vermogen te behooren. of aan prioriteit onder de schuldeischers, denkt zeker niemand. Het oud Romeinsch regtsbeginsel stelt den persoon des schuldenaars, niet zijne goederen aansprakelijk, onderwerpt niet deze aan de executie, maar den schuldenaar zelf. (**PUCBTA. Instt. II. § 179.**) Het later regt keerde dit om. Niet het lijf, maar de goederen zijn executabel (zelfs *lijfsdwang* is middel om te dwingen tot *betaling*.) Dit beginsel, den regtsgrond der vermogens-executie, drukt ons art. uit. Men moge al het wezen der inschuld naar het tegenwoordig regt niet in die aansprakelijkheid van des schuldenaars vermogen zoeken, minstens is het *een regt, dat elke verbindtenis vergezelt*. Zoo nu uit elke verbindtenis een *zakelijk* regt voortvloeit, wordt dan niet de grens nitgewischt, het laatste vaste punt prijs gegeven, dat namelijk verbindtenis en zakelijk regt elkander afstootende begrippen zijn?

(297) Zij is zeker geene maatschap, want bij haar is van geen inbrengh (*actio pro socio*) de rede, maar de boedelmenging grijpt ipso iure plaats. In ons aan het Romeinsche ontleende regtsstelsel vat men misschien die boedelmenging het best als een *successio per universitatem* op, als het regt, waardoor staande huwelijk wordt te weeg gebragt *een voortdurende staat van wederkeerige opvolging voor de helft van den eenen echtgenoot in het vermogen des anderen*. Voor ons vroeger regt onderzoekt dit punt **KIST, Diss. de commun. univers. inter conjuges dissolut. eiusque effect. iure Belg. antiq.** Introd. (Lugd. Bat. 1847.)

een kenmerk worden gevonden aan alle de als zakelijk opgenoemde regten eigen, en waardoor tevens zij zich van alle overigen onderscheiden (298).

De eigenschap van zakelijk te wezen blijkt alzoo te zijn, *een door den stelligen wetgever, buiten de historische aanleiding willekeurig, aan bepaalde regten verleend praedicaat, dat de gevolgen heeft daaraan door hem uitdrukkelijk verbonden* (299).

Een en wel het gewigtigste dier gevolgen is de zake-

(298) Kende onze wetgever het beroemde geschrift van v. SAVIGNY, *vom Beruf unsrer Zeit.*, waarin hij van het Oostenrijksche Wetboek zegt: Zu den dinglichen werden die bekannten fünf Arten gerechnet: Besiz, Eigenthum, Pfand, Dienstbarkeit und Erbrecht, deren Zusammenstellung allein schon hinreicht jeden bestimmten Gattungsbegriff ganz unmöglich zu machen. 100 (1828)? Z. ook BOONACKER, aangeh. *Diss.* cap. I. Anders wordt daarover gedacht bij DIEPHUIS l. I. III 47 § 87, alwaar men deze bepaling vindt, dat zakelijke regten « regten zijn, die iemand heeft op eene « bepaalde zaak, welke eene betrekking daarstellen tusschen dien persoon « en die zaak, zonder bepaalde betrekking tot eenen persoon, die tot iets « verbonden is, en dat zij de bevoegdheid in zich sluiten om die regten tegen « elken bezitter der zaak te doen gelden. » Kan de lezer te regt van gebrek aan nadenken beschuldigd worden, wien het min of meer duister is, hoedaniige voorstelling hij zich maken moet van « regt op eene bepaalde zaak, » om daaronder b. v. een regt van erfgenaamschap te verstaan? welk denkbeeld verscholen ligt in « welke eene betrekking daarstellen tusschen dien persoon « en die zaak, »? hoe van het regt om grondrente of tiend te heffen, b. v., of liever nog van pandregt, welks eigenschap het is gevolg en verzekering eener schuld te zijn, gezegd kan worden, dat het bestaat zonder bepaalde betrekking tot een persoon, die tot iets verbonden is? en die eindelijk het regt van vervolging tegen elken bezitter bij bezit- of erfregt b. v. zich zoo geheel onbepaald niet verbeelden kan?

(299) Zoo doende behoudt, en de wet hare kracht, en de wetenschap bij den bouw van haar stelsel de vrije hand. Neemt men aan, dat alleen historische aanleiding de bepaling gaf, dan moet men van 's gelijken zoodanige regten, welke ons in het leven overgebleven zijn uit eene regtsbedeeling, wier ontwikkeling zich gesloten heeft, ook thans nog al of niet als zakelijk behandelen, naar mate het vroeger regtsbewustzijn, waartoe zij behoorden, hen al dan niet als zoodanig erkende.

lijke regtsvordering. Door de vordering, waarbij de eigendom of enig ander zakelijk regt wordt geëischt, heeft men voorzeker die tot levering niet bedoeld (300). De eigendom of het zakelijk regt is niet als het voorwerp, maar als het onderwerp, als de bron der vordering gemeend. Het eerste vereischte is, de *eenige* grond van den eisch behoort te zijn het bestaan van een zakelijk regt. Daarop kan natuurlijkerwijze niet anders worden gevraagd dan de inhoud of de onbelemmerde uitoefening van dat regt, en dit wederom niet dan tegen hem, die door zijne betrekking tot het stoffelijk voorwerp van dat regt den eischer die uitoefening belemmert. Zoodat de wettelijke bepaling dus kan worden uitgebreid:

de zakelijke regtsvordering is de zoodanige, waarbij de eischer, op den enkelen grond van door hem beweerd bestaan van een zakelijk regt, daarvan de onbelemmerde uitoefening vordert van dengene, die door zijne betrekking tot het stoffelijk voorwerp van dat regt hem in die uitoefening niet laat geworden.

Tegen deze bepaling zijn twee bedenkingen te wachten. Vooreerst de vraag, of de eischer niet behoort te beweren, dat het zakelijk regt *het zijne* is? Naar ons inzien, neen. B. v. ook bij ons sluit de persoonlijke natuur van het vruchtgebruik regts-overdragt uit. Alleen de uitoefening kan worden vervreemd (301). Zal de regts-

(300) Te oordeelen naar hetgeen men omtrent de beraadslagingen bij V. D. HONERT, *Handb. v. de Burg. Regtsv.* § 129 vindt opgeteekend, was de zaak noch der regering noch der vertegenwoordiging zeer helder. Bij DE PINTO, *Handb. tot het Wetb. van Burg. Regtsv.* II. 235, kan men al de oude wanbegrippen leeren kennen. Bij OUDEMAN, *het Nederl. Wetb. van Burg. Regtsv.* I. 185. (1846), vindt men ten aanzien der verdeeling in rem aut in personam: «deze verdeling is *in de wetenschap van het natuur-*» *regt en ook in het Romeinsche regt bekend.*» Werkelijk vindt men haar bij de leeraars van het oudere natuurregt, gelijk KANT *Rechtslehre*, 103. Vgl. ook STAHL *Philos. des Rechts*, II. 286.

(301) Art. 819 BURG. WETB. ZACHARIÄ *Handb. d. Franz. Civilr.* II. 14. (1837).

vordering des koopers tegen den houder des goeds ophouden zakelijk te zijn, omdat het regt, waarvan de uitoefening hem toekomt, op welks bestaan hij zich grondt, niet het zijne, maar dat zijns verkoopers is? In dergelijk geval verkeert elk, aan wien, zonder eigenaar te zijn, de opvordering van erfdiensbaarheid toekomt (302), de pachter van een tiendregt en dergelijken.

Ofschoon tot het bestaan van het regt noodzakelijk zij, dat het aan iemand behoort, behoeft het juist niet, dat des eischers te zijn. Genoeg, zoo hem er de uitoefening van toekomt. Doch het is onnoodig dit afzonderlijk uit te drukken, als reeds opgesloten in den regel: point d'interêt, point d'action.

De tweede bedenking is van een geheel anderen aard.

Naar onze bepaling moest ook de regtsvordering uit erfregt: «*die tot verkrijging eener erfenis*» zakelijk zijn. De wet verklaart haar voor *gemengd* (303). Het is eene stellige uitzondering. Als gemengd worden verder opgegeven:

«die tot boedelseheid;»

«die tot deeling van gemeenschap;»

«die tot afpaling van bij elkander gelegen erven.»

Het karakter der gemengde regtsvordering bestaat daarin, dat zij «te gelijk persoonlijk en zakelijk is.»

Wederom in historische aanleiding moet de grond van dit alles worden gezocht. De laatstgenoemde regtsvorderingen beantwoorden juist aan de iudicia divisoria der Romeinen, in het classische regt beschouwd als:

quae mixtam causam obtinere videntur, tam in rem quam in personam,

op grond hunner intentio in personam, gevolgd door de adiudicatio, zoo wel wegens haren vorm, als haar

(302) Vgl. artt. 768, 821, 823 BERG. WET.

(303) Art. 129 WETB. V. BERG. REGTSV.

verband met de vroegere vindicatio, in rem (304). Wordt reeds JUSTINIANUS terecht gegispit (305), omdat hij dit nog mededeelde, zonder te overwegen, dat daarvoor ten zijnen tijde geen grond meer bestond, wat valt van onzen wetgever te zeggen, die niet alleen gedachteloos hem naschreef, maar daarenboven de zaak nog verwarde? De regtsvordering tot verkrijging eener erfenis wordt namelijk op geen anderen grond door onze wet onder de gemengde gerangschikt, dan omdat DIOCLETIANUS van de hereditatis petitio, overal elders in het Romeinsche regt voorgesteld als in rem actio (306), eenmaal in een rescriptum zeide:

Praescriptione longi temporis non submoveri, nemini incognitum est, quum *mixtae personalis actionis ratio* hoc respondere compellat (307).

Wat men daarmede door den keizer eigenlijk bedoeld achtte (308), dit lijdt geen twijfel, of zijn «mixta personalis actio» heeft een gansch anderen grond en beteekenis, dan het «mixta, tam in rem, quam in personam» bij de iudicia divisoria. Doch de uitleggers noemden de eene, zoowel als de anderen, actiones mixtae. Den wetgever was dit genoeg (309). Ook de eigenschap

(304) Z. n. 43.

(305) Diese Bemerkung, zegt PUCHTA *Instt. II. 141 n^h*, hat für das Justinianische Recht keinen Sinn mehr, denn in materieller Rücksicht, die für dieses Recht allein übrig geblieben ist, sind jene Klagen rein persönliche.

(306) SAV. *Syst. V. 18 n^b*.

(307) L. 7. C. de P. H. (3. 31.)

(308) Vgl. SAV. *Syst. V. 37. 479*. PUCHTA *Instt. II 121 n⁹⁹* KIERVLFF, *Theorie des gem. Civilr. I. 162ⁿ*.

(309) Ook hier «dacht de wetgever er niet aan, dat uitspraken van Romeinsche regtsgeleerden, die men overnam, in derzelver verband met andere in het Romeinsche regt, soms eenen anderen zin opleveren, uitgebreider of beperkter dan in een ander systema, al waren dan ook zulke uitspraken letterlijk in de wetgeving opgenomen. Woorden vergeleek men, maar lette niet op verband en beginsels.» V. BELL, *over de exceptie van gewijsde zaak*, *Nederl. Jaarb. voor Regtsgel. en Wetg. IX. 617. (1847, 4).*

van gemengd te zijn, kan niet anders worden beschouwd, dan als:

een uit historisch misverstand door den stelligen wetgever aan bepaalde regtsvorderingen toegekend praedicaat, dat de gevolgen heeft daaraan door hem uitdrukkelijk verbonden.

Zal, wie een ongebaand pad bewandelde, zich voor struikeling en afdwaling hebben behoed? Genoeg, zoo het met hulp en teregtwijzing van anderen tot goede uitkomst leidt.

ALGEMEENE REGTSGELEERDHEID.

Bedenkingen tegen het regt van exterritorialiteit in Nederland, door M^r. W. C. K. EVERTSEN DE JONGE, Advocaat, te 's Gravenhage.

De aanleiding tot deze bedenkingen gaf mij het eerst het opstel in *Themis* 1849, n^o. I, p. 55—79, en vervolgens eenige opmerkingen en gronden vóór en tegen, door sommigen mijner ambtgenooten aangevoerd.

Men kan het bestaan van dat regt en de niet-afschaffing daarvan op twee wijzen verdedigen omtrent Nederland.

Men kan beweren, dat er tegenover den *regel* van het Burg. Regt en van het Strafr. eene *uitzondering* van het *volkenregt* is, dat dit volkenregt wel niet *geschreven*, maar toch in het algemeen erkend is door de *wetenschap*, en door *gewoonte*, bij alle beschaafde volken, in alle tijden aangenomen; dat dit regt derhalve niet voor het Burgerlijk- of Strafrecht behoort *onder te doen*,

omdat het *niet geschreven* is (1); dat men niet moet verwarren *wetten* van *publiek* regt met die van *civiel-regtelijken* aard.

Dit systeem wordt door anderen voorgestaan op grond van eene *geheele afscheiding* van volkenregt als regelende de betrekkingen der volken onderling, van Burgerlijk Regt en Staatsregt, van ieder volk op zich zelf.

Eene tweede wijze van verdediging van het *niet afgeschafft* zijn van dat regt in Nederland bestaat in het opgeven van *geschrevene bepalingen* daaromtrent en van *aangenome gewoonten* onder de Republiek der Vereenigde Nederlanden voor 1795, welke noch door volgende Staatsregelingen, noch door Burgerlijke of Strafwetgeving zouden zijn vervallen.

Wat nu de eerste stelling betreft, zoo is dit volkenregt in zijnen *oorsprong*, en in zijne *daarstelling* of vestiging *hoogst onzeker*, hetzij men hetzelfde doe berusten op de *wetenschap*, hetzij op *aangenomene gewoonten* onder beschaafde volken. Onder de eerste voorstanders daarvan behoort, volgens het getuigenis van oudere en latero, ja zelfs van de laatste (2) schrijvers over dat onderwerp, HUG DE GROOT, wiens verdiensten daaromtrent door allen erkend worden; en nu vragen wij op welke gronden vestigt deze dit regt in het algemeen, en het regt van gezanten in het bijzonder?

Het eerst op natuurregt, als *natuurlijk* volkenregt en afgescheiden daarvan als vrijwillig (positief) regt berustende op de vrijwillige uitgedrukte of stilzwijgende toestemming der volken voor het algemeen nut der volken.

(1) *Themis*, 1849, n°. I, p. 57, 58, 60, 61.

(2) BY WHEATON, in zijne *Eléments de droit internat.* 1848. T. I, p. 2—7, fondateur de la science du droit des Gens moderne; MARTENS, *Précis du Droit des Gens* 1831, § 12, p. 55.

Themis, D. X. 2° St. [1849.]

Natuurregt rust op de beginselen van zuiver (absoloot) regt, van regt op zich zelf beschouwd. DE GROOT is wederom één der eerste daarstellers van de beginselen daarvan: die beginselen zelve kunnen op zeer verschillende wijzen begrepen worden en de toepassing daarvan wordt in de praktijk tegenover positief Burgerlijk- of Strafrecht zeer twijfelachtig; omtrent het regt van gezanten laat hij alléén toe het vrijwillige regt, het regt van algemeene gewoonten.

Wat de algemeen aangenomene gewoonte (1) aangaat, hetgeen men ook later het *positieve* volken-regt heeft genoemd, zoo heeft dit volgens mijn inzien *zeer weinig positiefs*, daar men twee of drie voorbeelden uit eene eeuw pleegt aan te halen, waartegen over men ligt een paar andere voorbeelden kan stellen; maar DE GROOT en zelfs vóór hem BIJNKERSHOEK bepalen zich tot het aanhalen van voorbeelden uit de *Romeinsche* of *Grieksche* geschiedenis, welke voor zoo vele eeuwen later zeer weinig bewijzen, of BIJNKERSHOEK tot wetten uit de Digesten. De laatste wel is waar, haalt aan, besluiten over regtspleging van KAREL den Stouten en van KAREL den Vden, waarvan hij zelf moet erkennen dat de inhoud twijfelachtig is en niet regtstreeks doelt op gezantschappen. Verscheidene voorbeelden door hem aangevoerd, voor 1679 pleiten tegen eene aangenomene gewoonte; voorbeelden van andere volken van dien tijd ontbreken bij hem; hij beroept zich op schrijvers, *voornamelijk* DE GROOT, op zijne volgelingen en op den partijdigen WICQUEFORT, *judex ipse in sua causa*. Hij

(1) HUGO GROTIVS, de J. B. et P. cum not. BARBAYR. et GRONOV. ed. M. TYDENAN 1773, *Prolegom.*, § 17, T. I, p. XIII., L. I. cap. I. § X, p. 9, seqq. § XIII, XIV, p. 18. L. II. cap. I, II, IV, T. I. p. 520, seqq. Restat veniamus ad obligationes quas ipsum per se jus gentium, quod voluntarium dicitur, induxit; quo, in genere illud praecipuum est caput de jure legationum.

erkent, dat de zaak uit het oogpunt der redenering *twijfelachtig* is, dat is dus, dat het *natuurregt* omtrent regten van gezanten aan twijfel onderhevig is, ofschoon hij eindigt met het te verdedigen gedeeltelijk op zeer zwakke gronden, zoo men zich aan het *zuivere regt* houdt (1).

De eenige schijnbare rechtsgrond is: er bestaat geene jurisdictie zonder de middelen om er gevolg aan te geven, — alle oproeping in regten, alle uitspraak van regters is ijdel, zoo de gezant er niet aan gehoorzaamt. Dit heeft echter meer betrekking op de uitvoering dan op het regt zelve. Heeft de Staat dan geene kracht van uitvoering tegenover den persoon en moet eene regtsuitspraak om van werking te zijn, altijd *dwang* tegen den *persoon* tot gevolg hebben? Is het dikwijls niet genoegzaam dat men zich verhaale op de goederen?

Andere schrijvers van vroegeren en lateren tijd over dit onderwerp volgen met eenige wijzigingen GROTIUS en BYNKERSHOEK grootendeels, en beroepen zich met hen op aangenomene gewoonten zonder dit te staven door andere bewijzen dan hoogstens een paar voorbeelden per eeuw. MARTENS erkent ook het onhoudbare van

(1) CORN. VAN BYNKERSHOEK, Opera Minora de Foro Legatorum, cap. V, p. 454—456, ut moribus constanter videatur receptum, en de form. car., te regt onderscheidt hij tusschen sanctitas (inviolabil.) en privilegium fori, cap. VI, over de Rom., cap. VII, p. 463—470. Ubi legati conveniri vel accusari debeant, si *rationem, eamque solam, sequamur magistrum definire non est in facili.*

Tegen het regt geeft hij op: men moet hun niet beletten om uit te voeren het mandaat van hunnen Souverein; zoo zij contracteren buiten mandaat, dan zijn zij onderworpen aan de wet van het land, waar zij fungeren.

Voor Quanti Gentium tranquillitas et amica quies, tanti legatorum necessitas et utilitas existimanda est. Sine his quis pacem et foedera conciliaverit.

Dit zijn alléén redenen van politiek, geene rechtsgronden; vóór GROTIUS is er slechts een schrijver van eenig belang, GENTILIS.

algemeene gewoonten omtrent alle punten, ook omtrent het regt van gezantschappen (1).

Het volkenregt, in zooverre het als zoogenaamde wetenschap en op gewoonten gevestigd is, kan men nog als eene wetenschap *min of meer in hare kindschheid* noemen. Sedert ruim eene halve eeuw zijn daarentegen het staatsregt en vooral het burgerlijke- en strafregt door *geschrevene wetten* veel meer *ontwikkeld* en *geregeld* op het vaste land van Europa; er bestaat daaromtrent meer algemeene *zekerheid* voor iederen ingezetenen.

Dit is eene weldaad der Fransche revolutie van 1789, al mogen ook hier en daar gebreken zijn in de geschrevene wetgeving. Men is niet meer uitsluitend afhankelijk van adviezen van regtsgeleerden en uitspraken van regters.

Nu mogt in vorige eeuwen een volkenregt op *gewoonten* gegrond, eenige kracht hebben, toen gewoonten zoo sterk bij alle volken het Romeinsche regt aanvulden, en zeer *weinig geschreven* regt bestond: de geheel *veranderde* en *ontwikkelde* toestand van het vaste land van Europa heeft de kracht hiervan ook omtrent het volkenregt grootendeels ontnomen.

Ook het volkenregt is vatbaar om voor een zeer groot gedeelte geschreven te zijn, van daar ook het sluiten van veel *meer tractaten* dan *vroeger*; zoo lang dit niet het geval is met eenig punt, hetgeen daarvoor vatbaar is,

(1) MARTENS, *Précis du Dr. des Gens*, Paris 1831. Notes de PINH. FERREIRA. T. I. § 8, 9. p. 48. 49, vooral § 12. p. 54. T. II. § 215—217. p. 86—90. Note 34. 35. PINH. ontkent niet het regt, het beginsel, maar de fictie. Hieromtrent dwalen FOELIX en de schrijver in *Themis*, 1849. I. p. 57, n°. 1, PUFENDORF aangeh. bij WHEATON, *Eléments du droit internal*. T. I. p. 7—9 ontleent de regten v. gezant voorn. uit natuurregt. BARBEYRAC onderscheidt met hem wat den oorsprong aangaat, ad L. II. C. XVIII. GROTH J. B. N°. 1. FOELIX. *Tr. d. Dr. Intern. privé*. L. II. Ch. IV. n°. 184—193. p. 265—275. n°. 1. ad p. 266. HEFFTER. § 142, § 205 eum § 204.

zoolang geene wetten in landen daaromtrent zijn ingevoerd, zal het als *minder ontwikkeld* moeten onderdoen voor het geschreven staatsregt en privaatregt van ieder volk (1).

De regten van gezanten zijn vatbaar om in een tractaat en vervolgens in eene wet omschreven en bepaald te worden. Men kan vooreerst den persoon van den gezant, handelende in zijne betrekking, *onschendbaar* verklaren in het algemeen of met uitzonderingen; men kan dit toepassen op zijn gevolg en op zijne goederen, mits binnen vrij enge grenzen. Men kan zoo doende juist én dit regt erkennen én binnen billijke grenzen beperken.

Men heeft op verschillende wijzen aangedrongen op de afscheiding van *publiek* en *privaatregt*. Bedoelt men onder publiek regt *en staatsregt en volkenregt*, of wil men afzondering van *volkenregt*, van *staatsregt* en *privaatregt*, dan diene in beide gevallen hierop ten antwoord, dat *en omtrent staatsregt en omtrent volkenregt* men moet erkennen, dat die regten afzonderlijk bestaan en beide hunne grenzen van afscheiding hebben van het privaatregt, doch dat er toch vele punten zijn, waarop *en staatsregt en volkenregt* in verband komen met *privaatregt*, of *volkenregt* met *staatsregt*.

Omtrent *staatsregt* en *privaatregt* leze men slechts het bekende art. 147 der nieuwe Grondwet over het regt van eigendom in verband met het algemeene nut, wat het beginsel aangaat overeenkomstig met dergelijke bepalingen van vorige Grondwetten.

Geldt het hier niet het waarborgen van een *privaatregt* en het overeenbrengen van het *algemeen* nut daarmede? Wordt dit niet versterkt door de wet van 29 Mei 1841, *Staatsbl.* n°. 19, waar niet alleen voor den *eigenaar*, maar voor *huurders* en *bruikers voorloopig*

(1) *Themis* 1849. l. p. 60. 61.

gezorgd wordt, art. 3 en 4, en *definitief* door art. 13 voor alle *derden die belang hebben*, en art. 14, voor alle lasten, die op den grond rusten, dus ook voor allen, die het regt hebben om dien last in te roepen tegen den eigenaar en na de onteigening tegen den Staat.

Om nog een bekend voorbeeld aan te voeren, zoo wordt de rechtspraak over eigendom, schuldvordering en in het algemeen over *burgerlijke* regten, dus over *alle quaestien* van zuiver *privaatrecht* opgedragen door de *Grondwet* aan de regterlijke magt.

De strijd over art. 57 der Grondw. van 1840 is geëindigd door de meer zekere bepaling van dat art. in de Grondwet van 1848, over de magt des Konings, in tegenoverstelling van die der Staten-Generaal omtrent het sluiten en *bekrachten* van verdragen. Geldt het een zuiver *volkenrechtelijk* punt, dan blijft die magt aan den Koning. Zoodra een traktaat inhoudt eene bepaling of verandering in betrekking tot *wettelijke* regten, kan de Koning wel onderhandelen en voorloopig sluiten, doch sub conditione, dat de Staten-Generaal goedkeuren zoodanige *bepaling* of *verandering*; dan eerst kan het worden bekrachtigd, en krijgt het kracht tusschen de volken. En waarom? omdat de *regten* van een volk op *zich zelf* genomen, hetzij staatsregt, hetzij privaatrecht, hier in aanmerking komen, omdat het *niet meer* ziet op eene zuiver *uiterlijke* betrekking. Dit kan nu doelen b. v. op eene belasting, het kan op privaateigendom, b. v. van de eigenaars van de oevers eener rivier betrekking hebben. Is dit waar van de wetgevende magt, dan is dit evenzeer van kracht omtrent de *regterlijke* magt. Hiervoor herinnere men zich slechts de regtsvraag over de Rhijnvaart, uitvoerig door Mr. BAKKER behandeld: volgens het tractaat met de Deutsche Staten zou over quaestien van Rhijnvaart eene *gemengde regtbank* oordeelen, gedeeltelijk uit Duitschers zamengesteld.

Teregt kwam men hiertegen op. De Nederl. regter was bij *uitsluiting* bevoegd om te oordeelen over twistgedingen van eigendom en burgerlijk regt.

Men kan nu eenen gezant wel beschouwen als een volkenregtelijk persoon, maar als hij overeenkomsten aangaat van privaatrecht met andere personen, vervalt hij dan niet in de algemeene burgerlijke wet van het land, waarheen hij als gezant is gezonden?

Ik plaatste deze algemeene beschouwingen voorop, om des te beter uit te doen komen de *stellige* en *algemeene* bepalingen van het *geschrevene regt* in Nederland omtrent *vreemdelingen*.

Art. 9 der Alg. Bep. heeft toch het oog op de gansche wetgeving en niet op het Burg. Wetb. alleen, zoo als het opschrift reeds bewijst. Art. 9 is in *algemeene* bepalingen vervat voor alle regtsvragen van *Burgerlijk regt*; de eenige uitzondering daaromtrent is de *wet*, waar deze bepaald het tegendeel vaststelt; door *wet* moet men hier *uitsluitend* verstaan bepalingen der Grondwet, van het Burgerlijk Wetboek, Wetb. van Kooph., van Strafr. en de Wetbb. over Regtsvord. of van *speciale* latere wetten.

Zoo treft men twee uitzonderingen aan over erfopvolging bij versterf en bij uiterste wilsbeschikking, art. 884 en 957 B. W.

Bij de behandeling in de Afdeel. en in het Comité-Gener. in 1821 van dit artikel, werd door sommigen het syst. van reciprociteit volgens tractaten, door anderen ook buiten tractaten voorgestaan; dit laatste behield de overhand; ja zelfs *gelijkheid* voor vreemdelingen werd *regel*. De eerste redactie en ook het plan der Staten-Generaal was het *toekennen* van regten, het *genieten* van regten. De regering verkoos *het burgerlijk regt is hetzelfde*, op grond, dat het *noodig* was te *doen* gevoelen, dat *zij* (d. i. vreemdelingen) ook aan dezelfde

burgerlijke *verplichtingen* onderworpen waren. De heer DOTRENCE verzette zich vooral tegen den Franschen text als minder juist, ofschoon hij persoonlijk en individueel de *gelijkheid van verplichtingen* niet als *algemeen* waar beschouwde. De Staten-Generaal bij meerderheid namen aan de redactie der regering, en erkenden hierdoor de *gelijkheid van verplichtingen* voor *vreemdelingen* (1). DOTRENCE stond geheel alleen met zijne aanmerking, en deze had misschien betrekking *op den staat* van vreemdelingen.

Art. 3 der Grondwet van 1848 (art. 4 Gr. 1840) gelijke bescherming aan vreemdelingen voor personen en goederen verleende, moet dus in verband beschouwd worden met art. 9 der Alg. Bep., en zijdelings volgt ook uit dat artikel, dat bij gelijke bescherming *gelijke verplichtingen* op den vreemdeling rusten.

Het doel der Grondwet kan ook geenszins zijn, om den vreemdeling te *bevoordeelen ten koste van den Nederlander*.

De uitzondering van art. 3 Gr. heeft geene betrekking op dit onderwerp, en sluit andere uitzonderingen uit.

Prof. THORBECKE in zijne Aant. op de Gr. van 1840, ad art. 3, D. I, p. 15, schrijft, dat art. 163 (art. 148 der nieuwe Grondwet) op den vreemdeling van toepassing is; dit moet nu evenzeer *ten zijnen nadeele* als *ten zijnen voordeele* gelden.

De Grondwet maakt evenmin als de Alg. Bep. eenig onderscheid tusschen *verschillende soorten* van vreemdelingen of naarmate van *hunne betrekkingen*. Art. 148 geeft de beslissing over twistgedingen van eigendom, schuldvordering en andere burgerlijke regten bij *uitsluiting* aan de *regterlijke magt*, d. i. zooals zij door de

(1) VOORDEUN *Geschied. en begins. der Nederl. Wetb.* I D., II Sl., p. 356 — 367 com.-gen., p. 359 gevoelens van KEMPER, p. 359, 360, van DOTRENCE, REYPHINS, NICOLAÏ, p. 360, 363, Antw. der Reger., p. 363.

wet op de regterlijke organisatie is daargesteld, hetgeen bevestigd wordt door art. 149 der nieuwe Grondwet, in verband met art. 1 en 2, der Wet op de regt. organ.

Nu mag men met den schrijver in de *Themis* dit uitleggen als eene *uitsluiting van de administratieve jurisdictie* (1), de woorden der Grondwet en van de wet op de regt. organ. zijn *algemeen*, en laten *geene* uitzonderingen toe; het mag voornamelijk zien op eene tegenoverstelling van administratieve collegiën, de wet zegt, dat de *éénige* regters in Nederland zijn, zij die zijn daargesteld door de Wet op de regterlijke organisatie en over Nederlanders en over vreemdelingen van welke hoedanigheid ook, ten *voordeele* en ten *nadeele* van vreemdelingen. Heeft dus een gezant van eene vreemde mogendheid eene verbindtenis met eenen Nederlander aangegaan, en komt hij deze niet na, bestaat er tegen hem eene geldige schuldvordering, kan men dus in regten zijne verplichtingen bewijzen, dan moet de regter, daargesteld volgens de regt. organ. in Nederland daarover oordeelen, want de *wet onderscheidt* niet, maakt *geene uitzondering* (2).

De *wet onderscheidt* niet tusschen Nederlanders en vreemdelingen; tusschen vreemdelingen *naarmate* van hunne *hoedanigheid* of *betrekking*; derhalve moet de regter in Nederland, volgens de Nederl. wet regt spreken, volg. art. 11 der Alg. Bep. Art. 11 zal toch voorzeker wel doelen, op hetgeen twee artt. vroeger is vastgesteld, art. 9 namelijk. Op zich zelf zou het voor de *bevoegdheid* misschien niet bewijzen, in verband met art. 9 *versterkt* het mijn gevoelen; er tegen zal het toch niet strijden.

Dat nu de bedoeling van den Wetgever niet is ge-

(1) *Themis* 1849, I, p. 62.

(2) Ik stem omtrent dit beginsel overeen met den schrijver in *Themis* 1847, n°. 4, p. 533, waar de wet niet onderscheidt.

weest, om den vreemdeling alleen *regten* te geven, geene *verplichtingen*, of om hem te bevoordeelen boven den Nederlander, blijkt uit art. 127 van het Wetb. van B. R., volgens hetwelk een *vreemdeling* voor den Nederlandschen regter kan worden *gedagvaard*, al houdt hij *zijn verblijf* niet in Nederland. De voorwaarde is, dat hij eene verbindtenis heeft aangegaan, jegens eenen *Nederlander*; ja het is onverschillig, of deze verbindtenis is geschied in *Nederland* of in een *vreemd* land. Zoo sterk waarborgt de wet de regten van *Nederlanders* tegenover vreemdelingen. Houdt men zich nu aan de *fictio juris* van het blijven wonen in een *vreemd land* voor eenen gezant; dan kan deze toch *gedagvaard* worden voor eene Regtbank in Nederland, of zal de *fictie* meer gelden, dan de werkelijkheid? Art. 127 vooronderstelt, dat een vreemdeling in *werkelijkheid* geen *verblijf* hebbe in Nederland. Ja het laat de *dagvaarding* toe, al is de verbindtenis niet *in Nederland* aangegaan, terwijl wij altijd stellen, dat de verbindtenis *in Nederland* heeft plaats gehad.

Kan men *dagvaarden* voor eene Regtbank, dan kan men ook *regtspraak* en *regtsgevolgen* verkrijgen, althans omtrent de goederen. Hiertegen voert men nu aan algemeen aangenomene gewoonten, terwijl art. 3 der Alg. Bep. gewoonte alleen toelaat, wanneer de *wet* er naar verwijst. *Wet* moet wederom verstaan worden van wetten in den engen zin, in den zin van Nederl. wetten, sedert de omwenteling van 1813.

Bij de beraadslagingen, ik erken het, heeft men het oog voornamelijk gehad op het Burg. regt (1); doch de

(1) VOORDUIN, D. I, St. II, ad art. 3, p. 332—339. Zie aldaar art. 6, van ontw. van 1820, *menigvuldigheid* van *gelijksoortige gevallen*, noodzakelijk voor gewoonte. NICOLAÏ in com.-gen. 1821, volgens de Grw. kan geen *regt* bestaan, dan volgens eene *wet*, voorn. KEMPER en VAN CROMBRUGGHE, oordeelen de bepaling noodtig.

woorden der wet zijn hier wederom algemeen, en noch uit de antwoorden der regering, noch uit de beraadslagingen kan men afleiden, dat men heeft willen uitsluiten van dezen regel, gewoonten van het *volkenregt*. Het zijn Alg. Bep. in betrekking tot het regt in het algemeen (1).

Wij meenen hiermede het eerste systeem genoegzaam wederlegd te hebben; zien wij nu kortelijk, of er onder de oude Republiek algemeen aangenomene gewoonten of blijvende wettelijke bepalingen, omtrent het regt van exterritorialiteit van Gezanten, van hun gevolg of hunne goederen bestaan hebben.

Onze groote leidsman tot aanwijzing der feiten, zal BIJNKERSHOEK zijn, vergeleken met de Placaten van 1651 en 1679.

Het Hof van Holland heeft in 1644 beweerd tegen den Gezant van Zweden, dat het regtsmagt had over Gezanten, zoodra het andere zaken gold dan hunne ambtsbezigheden, en daarna heeft het den Gezant van Portugal niet alleen wegens schulden en schuldverdering laten roepen voor het Hof, maar in gijzeling gehouden of ten minste beslag op zijne goederen laten leggen; zoo heeft het ook den Spaanschen Gezant voor zich doen verschijnen. In deze gevallen hebben de Staten van Holland er zich niet tegen verzet; men leest dit slechts van één geval van den Engelschen Gezant, die in gijzeling schijnt gehouden te zijn, volgens een Arrest, hetwelk door de Staten van Holland in 1689 is vernietigd (2).

(1) Hetgeen omtrent *régime intérieur* van waarde mag zijn in Frankrijk, is van geene toepassing in Nederland, daar art. 9 en 11 Alg. Bep. nieuw zijn en art. 9 verschilt van art. 11 C.C.

(2) VAN BIJNKERSHOEK, *de Foro Legat.*, Cap. VII, p. 465, 466: in 1644 erkenden zij eene uitzondering *dummodo ne ipsa legati persona cogatur eique relinquatur ne egeat*; wat beteekent *legatum arresto detinuit*; slaat dit op personen of op goederen? *quae ejus officium non concernunt*.

Een zoogenaamd Resident, minder in rang dan Gezant, doch meer in rang dan Secretaris van Legatie van Portugal is, wegens gecontracteerde schulden in regten vervolgd voor het Hof van Holland in 1666; op bevel van den regter zijn zijne roerende goederen te pand gehouden en verkocht, en in 1668, is hij in persoon in gijzeling gehouden, door een Arrest van het Hof van Holland; hij heeft zich gewend tot de Alg. Staten, deze hebben het opgedragen aan de Staten van Holland, en echter is hij niet vrijgelaten, dan na eene transactie met zijne schuldeischers, 1 Julij 1669. **BYNKERSHOEK** vindt dit nu wel strijdig met het volkenregt, maar het bewijst tegen *vaste, algemeen aangenomen* gewoonten. Hij was diplomatisch persoon, al was hij geen Gezant in strikten zin, al kocht hij dan ook heden om morgen te pand te geven en baar geld in handen te krijgen. Het Hof van Holland hield zijne magt vol (1).

Een voorbeeld bij **BYNKERSHOEK**, volgens **AITZEMA**, duidt juist aan het onderscheid tusschen zuiver volkenregtelijke quaestien. De Spaansche gezant verzocht een geregteijk onderzoek tegen den Franschen gezant, omdat deze eenen brief, door het Spaansche Hof aan den Spaanschen gezant gezonden, had open gebroken en openbaar gemaakt. De Staten-Generaal antwoordden in het jaar 1651, dat dit onderzoek behoorde aan beider Koningen, dat zij in zoodanig geval (cas) niet verantwoordelijk waren dan aan hunne Koningen (2). Het was

(1) **BYNKERSHOEK**, *de Foro. Legat.*, Cap. XIII, p. 495. Het Hof van Holland gaf als motief op 1644, *idque convenire consuetudini plerarumque Gentium praesertim Europaeorum* op laud, p. 465, aangeh. **AITZEMA** en **BORT de arrestis**. Dat men in den tijd van **H. DE GROOT** het nog oneens was, blijkt uit zijn *H. de leg. jure J. B. et P. II, 18, Cap. IV, n°. 1* en 2 *varie a claris huj. saec. ingenii tractata — censent enim privilegia ex jure communi interpretanda — ex juris exemplis evinci non potest.*

(2) **BYNKERSHOEK**, CVII, p. 468. **AITZEMA**, I, XXXI.

toen geene zaak tusschen eenen *Nederlander* en eenen *gezant*, maar tusschen *twee gezanten* van *Buitenlandse Mogendheden*, d. i., tusschen twee *volkenregtelijke personen*, *zuiver* handelende in hunne betrekking.

Als geschreven regt worden vooreerst aangehaald twee Placaten van den Hove van Holland en van de Staten van Holland, het eerste van 25 Oct. 1644; waarbij verboden wordt publieke Ministers of hunne dienaren te *offenseren*. Dit strekt dus alleen om tegen te gaan *beledigingen*, en heeft geene de minste betrekking op het regt van exterritorialiteit.

Het is niets dan een politie maatregel tot beveiliging van de personen der gezanten en van hunne dienaren, en tegen *beschadiging* van het hôtél der Ambassade.

Er was in 1644 twist ontstaan tusschen Nederlanders en dienaren van sommige gezanten, men klopte aan de deuren van de hôtels der Ambassade, er ontstond oploop, men wierp glazen in van die hotels. Het Hof verbiedt dit en dreigt arbitraire straffen; zoo de dienaren en gezanten ongelijk hebben aangedaan aan Nederlanders, kon men zich beklagen aan het Hof. Men beroept zich voornamelijk op erkenning van het volkenregt omtrent gezanten. Men leest niets anders dan « zyn saecken — strydende jegens de publycque securiteyt van d' Heeren Ambassadeuren en hunne familien, *naar aller volkeren rechten alomme competerende.* »

De Staat moet zorgen, dat gezanten, hunne familien of gevolg niet beledigd worden, dat geen geweld hun wordt aangedaan. Vloeyen hieruit voort privilegien wat de regtspleging aangaat?

Zoo waren gezanten of hun gevolg ook beledigd in het jaar 1651, hiertegen vaardigen de Staten van Holland een Placaat nit en roepen daaromtrent het volkenregt, gewoonten bij alle volken in, niet omtrent privilegien of fictien; de gewoonte was toen te eeren en

te helpen. «Al is het schoon soo dat nae *het recht aller volcken*, ook by de Barbarische Natien, de *Persoonen* van Ambassadeurs, Residenten, Agenten ende andere diergelycke publycque Ministers van Coningen, Vorsten ende Republicquen, in zoodanigen *hoogen achtinge* alomme werden ghehouden, dat se selve by niemant, wie het oock soude mogen wesen, en *werden gheoffenseert, beledicht*, ofte in eenigen deelen *beschadicht*, maar integendeel van dien van een yeder gewoon *zyn gherespecteert*, hoogh *aangesien* en ge-eert te werden — hebben goet ghevonden — te ordonneren — dat niemant — d' Ambassadeurs — met woorden, daden ofte gebaerden ofte in eenigen manieren — t' offenseren (1).

Dit ziet dus alleen op beledigingen met daden of woorden; er wordt nu wel gesproken van volkenregt, maar alleen in verband met eerbetuigingen, dit zijn gewoonten, die *niet* behooren *tot het regt*; of tot het zich *onthouden* van *beledigingen*, ook dit stelt dus geen *bijzonder regt* daar. Men handhaaft het *algemeene regt* alleen *strenger* omtrent *gezanten*.

Het Hof erkende in zijn Placaat *zijne jurisdictie* over dienaren van gezanten.

Omtrent inviolabiliteit van personen mogt het min of meer in aanmerking komen; nooit omtrent exterritorialiteit, nooit omtrent regten wat de goederen aangaat.

Het eenige Placaat, hetgeen van belang is voor het regt van exterritorialiteit, is het in de Themis ook aangehaalde van de Staten-Generaal van 9 Sept. 1679. Omtrent beginselen van volkenregt of algemeen aangenomen gewoonten komt hierin echter niets voor. Integendeel begint dit Plac., met op te geven, dat de aanleiding

(1) Groot Placaetboek, D. I. 528 en 529. 25 Oct. 1644, 29 Maart 1651. Ik heb uit het laatste Placaat gewigtige gevolgtrekkingen hooren maken omtrent het erkennen van het volkenregt. Het is hetzelfde onderwerp als van l. 7 ff. ad leg. Jul. de vi publ.

hierin ligt, dat er *dagelijks* vele moeilijkheden ontstaan, doordien «d' Inghezetenen van den Staet haer vervorderen (zich aanmatigen) de Personen, Domestiquen, ofte goederen van uytheemsche Ambassadeurs — te doen arresteren ende aanhouden — hiertegen willen nu de Alg. Staten voorzien.

Van daar, dat dit Placaat uitsluitend op het arresteren van *personen van gezanten of dienaren* of van *hunne goederen* ziet, en andere regtsvragen daaromtrent geheel onaangeraakt laat.

De aanleiding van dit Placaat was geheel *tijdelijk*, namelijk het aanhouden van het huisraad van den Deenschen gezant, volgens een arrest van het Hof van Holland, Gr. Pl. B. III, p. 310. BYNKERSHOEK, p. 478.

Het Hof van Holland heeft dan ook in 1721 den gezant van Holstein gedagvaard en beslag gelegd op zijne roerende goederen (goederen, penningen en effecten,) behalve op de meubelen van zijn hotel en zijne equipagien. Deze uitzondering mag voorzigtigheidshalve genomen zijn (1). Niets bewijst dat die goederen aan hem toebehoorden als *koopman*, zooals BYNKERSHOEK wil doen vooronderstellen; de Staten hebben dit niet vernietigd, maar hebben den Hertog genoodzaakt de schulden van zijnen gezant te betalen, niettegenstaande dat het Placaat van 1679 strikt genomen, verbood het in beslag nemen *van welke goederen ook*.

Ziedaar een merkwaardig voorbeeld tegen de kracht van zoodanig Placaat, het is niet hernieuwd in de XVIIIe eeuw. Het is nu bijna twee honderd jaren geleden. De gewoonte is niet voortdurend geweest. Zal men die dan niet als niet meer bestaande mogen beschouwen na de Alg. Bepal. en na onze geschrevene wetgeving?

(1) BYNKERSHOEK, CXVI, p. 513, CXI, p. 430. Brief v. 21 Febr. 1721 en Memorie.

BOEKBEOORDEELINGEN EN VERSLAGEN.

(NEDERLANDSCHE LITERAATUUR.)

De tolquestie van het Zwolsche Diep toegelicht. Regtskundig onderzoek, door Mr. L. OLDENHUIS GRATAMA, plaatsvervangend Kantonregter in het kanton Assen, Procureur bij het Provinciaal gerechtshof van Drenthe en bij de Arrondissements-Regtbank te Assen. — Amsterdam, P. N. VAN KAMPEN, 1848. — 67 bl. in 8°.

De zaak van het Zwolsche Diep en van de daarop gegeven tol is van gewigt, niet alleen voor de daarin betrokken partijen, maar zij is ook belangrijk om de gewigtige staatsregtelijke vragen, die daarbij ter sprake komen, en als zoodanig voor de wetenschap.

Het aangekondigde werkje van den heer OLDENHUIS GRATAMA, behandelt deze zaak zeer breedvoerig; het is voornamelijk bestemd om de onwettigheid aan te toonen der twee Koninklijke besluiten van 20 Junij 1844, waarbij de oprigting werd vergund eener naamlooze maatschappij tot verbetering van den handelsweg over het Zwolsche Diep, en aan de maatschappij in vollen en vrijen eigendom werd afgestaan, voor zoo ver de Staat daarover kon beschikken, en *behoudens de regten van derden*, met uitzondering altijd *van het vaarwater zelf* (dat derhalve bij den Staat bleef), de bodem van een gedeelte van den zeeboezem; en van dat van 4 Julij 1848, houdende een tarief der te heffen regten op de scheepvaart over het Zwolsche Diep.

Het werkje is verdeeld in 7 §§, als: 1°. daadzakelijke toelichting; 2°. wat bepaalt het besluit van 26 Junij 1844? 3°. wiens eigendom is daarbij afgestaan? 4°. welke was de bevoegdheid der regering tot het vervreemden

van staats-eigendom tijdens dat besluit? 5°. Is dat besluit wettig gegrond op art. 41 der wet van 16 September 1807, of op art. 21 en volgg. van het Keizerlijk decreet van 11 Januarij 1811? 6°. Is het in overeenstemming met de Grondwet? en 7°. Is het besluit van 4 Julij 1843 bestaanbaar?

Ik zal den schrijver in alle die bijzonderheden niet volgen; alles lost zich hoofdzakelijk op in deze drie vragen:

Is de regering bevoegd op eigen gezag staats-domein te vervreemden, te verkoopen, of om niet weg te schenken?

Kan bij Koninklijk besluit eene tol worden geheven op het gebruik van openbare wegen of vaarten?

Kan de opbrengst van zoodanige tol worden afgedaan aan een partikulier zedelijk ligchaam?

Het eerste is geschied bij het eerste, het tweede en derde bij het tweede besluit. Ik geloof met den schrijver, dat het antwoord op ieder dezer drie vragen *ontkennend* zijn moet.

De eerste vraag is voor het tegenwoordige van minder belang, nadat de wet van 29 Aug. 1848 (*Staatsbl.* n°. 39) *voor het vervolg* aan de regering uitdrukkelijk de bevoegdheid gegeven heeft om domein-goederen *te verkoopen*, met inachtneming der bepalingen daarbij voorgeschreven.

Die wet echter kan natuurlijk het vroeger besluit van 1844 niet wettigen; en inderdaad schijnt vroeger de regering dat regt niet te hebben gehad, omdat het haar vroeger bij geene wet gegeven werd; en omdat dat in geen geval was af te leiden uit art. 41 der wet van 16 Sept. 1807, of uit art. 21 van het Keizerlijk decreet van 11 Jan. 1811, beide welke geschreven zijn voor zeer speciale gevallen, en die daarom dus geen algemeen regt vestigen.

Het besluit van 1844 zou zelfs, al ware het gegeven onder de wet van 1848, daardoor niet geregtvaardigd worden; omdat die wet wel *het verkoopen*, niet *het schenken om niet*, zoo als hier geschied is, van staats-domein toelaat.

Van oneindig meer gewigt zijn de vragen over het tolregt.

Het komt ook mij voor, dat *een tol* niets anders is dan eene belasting op het gebruik van den weg of het water, juist omdat die tol willens of onwillens moet worden voldaan door ieder die van den weg of van de vaart wil gebruik maken; het besluit van 1848 heft eene tol op het *vaarwater van den Staat*; want het vaarwater bleef, zooals wij vroeger zagen, ook na het besluit van 1844, Staats-domein, en aan huur voor het gebruik van dat water, van ieder die het bevaart, valt natuurlijk niet te denken; vooreerst niet, omdat de Staat den eigendom van het openbaar vaarwater niet heeft *jure civili*, maar *jure publico*, en ten tweede niet, omdat huur niet denkbaar is zonder contract, en dat contract niet bestaanbaar is zonder *duorum in unum placitum consensus*, zonder uitdrukkelijke wils-verklaring der beide contracterende partijen; en men zal dan ook wel niet willen beweren, dat er tusschen den Staat en ieder die over het Zwolsche Diep vaart, stilzwijgend eene huur- en verhuur-overeenkomst gesloten wordt, daargelaten nog, dat dergelijke stilzwijgende contracten in het regt niet bekend zijn.

Maar wanneer het nu waar is, dat tol belasting is, dan is ook de oplossing der beide gestelde vragen gevonden; want dan is de onwettigheid, wat den inhoud betreft van het besluit, daardoor tevens uitgemaakt, vooreerst, omdat belasting alleen kan worden geheven bij de wet en niet bij Koninklijk besluit, ten tweede omdat geene belasting kan worden geheven dan ten

behoefte van het Rijk, de provincie of de gemeente, en in geen geval ten behoeve van een particulier, individu of zedelijk ligchaam.

Maar ook, naar den vorm, voldoet zeer zeker dat laatste besluit niet aan de grondwettige voorschriften, omdat het niet ter overweging is gebragt bij den Raad van State, en niet is afgekondigd. Het één en het ander zou zelfs noodig zijn voor een reglement van algemeen bestuur, bestemd om voor het algemeen verbindend te zijn.

A. DE PINTO.

M. M. C. VAN HALL, *Gemengde schriften betrekkelyk tot de geschiedenis, de letterkunde, en de geschiedenis der Vaderlandsche regtsgeleerdheid*, Amsterdam 1848, bladz. 432.

Al wie boeken schrijft, timmert, gelijk het heet, aan den openbaren weg, en al wie dat doet, stelt zich aan beoordeeling bloot. De student, die, de Hoogeschool verlatende, een proefschrift in de wereld zendt, geniet zelfs de eer, dat dit proefschrift aan een opzettelijk onderzoek wordt onderworpen: hij toch is niet meer, gelijk vroeger het geval was, tot het schrijven eener dissertatie gehouden, maar kan met de verdediging van theses volstaan. Schrijft hij *onverplicht* eene dissertatie, hij voegt zich dan in den rij der schrijvers, en mag zich verheugen, dat op zijn eersteling de aandacht wordt gevestigd. De redactie der *Themis* wil zich daartoe wel verledigen, en anderen eene plaats daartoe inruimen. Onpartijdig is haar oordeel: de schrijver is veelal den beoordeelaar onbekend, haar altijd bij de beoordeeling onverschillig, en de recensent onderschrijft zijn gevoelen met zijnen

naam — het publiek kan er dus waarde aan hechten of niet.

Treedt een hoog bejaarde regtsgeleerde van algemeen erkende verdienste op, ook hij mag er op rekenen, dat zijn werk zal worden gelezen en beoordeeld. Dit laatste geschiedt onbevooroordeeld, en thans door hem die, behoudens den meesten eerbied voor den voortreffelijken geleerde, zich alleen de vraag voorstelt: wat wordt hier geleverd? Hooge leeftijd is even weinig reden tot toegevendheid als jongelingsjaren daartoe kunnen nopen. Beiden, en grijsaard en jongeling, schrijven *uit eigene verkiezing*. Het is uit vrijen wil, dat de recensent zijn gevoelen over het geleverde uit.

De betrekking waarin de redactie der Jaarboeken tot den schrijver staat, konde haar dan ook niet meer doen zeggen van dit geschrift, dan hetgeen daarvan XI, pag. 126 en 127 voorkomt.

Misschien hecht men, om de onpartijdigheid, aan dit stukje eenige waarde, — hetgeen zelfs het geval is met naamlooze beoordeelingen.

Ofschoon ik den schrijver ten deze geheel ter zijde stelle, kan ik mij niet onthouden te verklaren, dat het mij verheugt, dat ook de grijze geleerde lust heeft om de voortbrengselen van zijnen geest ten nutte des publieks bekend te maken.

Het werk, dat hier wordt aangekondigd, bevat ook stukken betrekkelijk tot de *geschiedenis der vaderlandsche regtsgeleerdheid*, en moest daarom in de *Themis* niet worden vergeten.

Men vindt op bl. 245 en volgende eene verhandeling *over de plakaten der Stadhouders MAURITS en FREDERIK HENDRIK van Oranje in 1610 en 1637, omtrent de tweegevechten uitgevaardigd*. In dit stuk vindt men vermeld, dat het plakkaat van Prins MAURITS van 1610 is gevolgd door dat van Prins FREDERIK HENDRIK van

3 Julij 1627 en dit laatste door dezen hernieuwd op 1 Julij 1637, welke allen in het groot plakkaatboek worden gevonden. Het eerstgemelde is de eerste wettelijke bepaling tegen de tweegechten in ons Vaderland gemaakt naar aanleiding van het Edict van HENDRIK IV Koning van Frankrijk van 27 Junij 1609, en in de Fransche taal geschreven, als betreffende uitsluitend de krijgsmagt van den Staat, onder welke zich vooral ten tijde van MAURITS vele Fransche vrijwilligers bevonden. — De latere is eene herhaling van de eerste: die herhaling of hernieuwing is, volgens den S. p. 268, buiten allen twijfel het gevolg van den ondervonden weldadigen invloed ter voorkoming der tweegechten.

Deze plakكاتen zijn door de voorm. Stadhouders als Opperbevelhebbers van het leger afgekondigd, en zij hadden geene bevoegdheid als zoodanig, om die buiten het leger voor de overige ingezetenen verbindend te verklaren. Dat regt toch behoorde bij de algemeene Staten.

Het tegengaan en verder voorkomen der tweegechten was het doel der beide plakكاتen die nagenoeg van denzelfden inhoud zijn. — Menschkundig wordt in dezelve vooropgezet, dat het tweegevecht niet altijd onredelijk is, en de bepalingen zelve brengen de verpligting mede tot openlegging der redenen van het geschil en tot het vragen van verlof tot het aangaan van een tweegevecht.

Beknopt, maar hoogst belangrijk is de geschiedkundige behandeling van het onderwerp. Het Edict van HENDRIK IV, dat ook in de onderwerpelijke plakكاتen wordt vermeld, wordt om deszelfs strenge strafbepalingen als ondoelmatig beschouwd. De schrijver verwijst vooral naar het merkwaardig requisitoir van den Procureur-Generaal DURIN van 22 Junij 1837, en leert ons onder veel wetenswaardigs, dat eens in Frankrijk vooral, het tweegevecht geoordeeld werd een regterlijk bewijs ter beslissing van twijfelachtige gevallen te kunnen opleveren, en dat,

volgens DUPIN, Keizer OTTO, bijgenaamd de Grootte, een regterlijk tweegevecht gehoord, om te beslissen, of in de erfopvolging het regt van representatie tusschen kleinkinderen van een oom zou plaats hebben, of niet; en deze vraag DOOR DE UITKOMST VAN HET GEVECHT bevestigend was uitgemaakt.

De wetenschappelijke beoefenaar van het regt vindt hier veel wetenswaardigs voor de geschiedenis van het tweegevecht met eene lijst der voornaamste schrijvers, vooral van vroegeren tijd en over het onderwerp hier te lande.

Niet minder belangrijk zijn de *bijdragen tot eenige aloude regtsgewoonten en gebruiken*, als 1°. over het zeventuig, 2°. de *loos- en eigenpanding*, en 3°. de *oude gewoonten en gebruiken, die bij de regtsplegingen in lijfstraffelijke zaken te Amsterdam vroeger hebben plaats gehad*. Elke dezer verhandelingen betreft vroegere regtsgewoonten en gebruiken bij ons, welker raadpleging, ook volgens ons gevoelen, tot de kennis der zeden en van den geest des volks allernoodzakelijkst zijn. De waardige VAN HALL heeft dus hier, even als vroeger de door hem vereerde MEIJER, die in dezelve altijd een grond van gezond verstand en billijkheid zag, gewigtige hulpmiddelen voor de geschiedenis des vaderlands aangebragt, die alleen door zulke voortreffelijke regtsgeleerden en regtsonderzoekers konden geleverd worden.

Het *zeventuig* is de uitspraak van zeven buurtregters, die aan geen hooger beroep was onderworpen: — het doel der *loos- en eigenpanding* was, om den poorters der stad Amsterdam, die schuldverbindtenissen hadden aangegaan, en buiten staat waren, daaraan richtig te voldoen, een zeer lang, maar bepaald uitstel en tijd te geven, ten einde zich gedurende den loop van hetzelfde daarvan te kwijten of zich met hunne schuldeischers deswege te verstaan. Deze regtsgewoonte

had ook in andere steden en streken, met name te Leiden en elders in Zuid- en Noord-Holland, plaats. Zij heeft zich tot aan de invoering der Fransche wetten staande gehouden. In art. 1244 van het door N. G. VAN KAMPEN *heileloos!* geheeten Code Napoléon wordt de leer der loos- en eigenpanding nog gevonden. Zie ook art. 1797 en 1798 B. W.

De derde der straks bedoelde verhandelingen geeft ons belangrijk licht in de voormalige lijfstraffelijke regtspleging. Hier toch zal men geleerd vinden de verplichting aan schepenen opgelegd, om vooral in lijfstraffelijke zaken, den raad van andere regtbanken of dien van regtsgeleerden in te roepen; — de onbevoegdheid der schepenen tot vaststelling van den dag der openbare regtspleging van ter dood veroordeelden zonder goedkeuring van burgemeesteren, van wier *praeadvij's* WAGENAAR spreekt; — de gevorderde toestemming van burgemeesteren tot het uitvoeren van een doodvonnis (1), en veel meer nog, dat tot de ten uitvoerlegging betrekking had.

Sedert de afschudding van het Spaansche juk werd den veroordeelde geen andere bijstand dan die van geestelijken van de geloofsbelijdenis der Hervormden verleend. Een schrijver van onzen tijd heeft aangeteekend, dat, indien de verwezen lijder de Roomsche Katholieke eeredienst was toegedaan, er zich in de nabijheid der strafplaats een priester van die geloofsbelijdenis zou bevonden hebben, ten einde op de eene of andere wijze den verwezene den aflat van zonden toe te spreken. — Het is mij uit het werk van den heer VAN HALL niet gebleken, of er werkelijk zoodanig verbod bestond; — of er doodvonnissen aan belijders van andere gezindheden met inachtneming van dat onregt zijn ten uitvoer gelegd; — dan wel of de schrijver onzer dagen die vergoe-

(1) Zie pag. 332 en volgg.

lijking van hetzelfde heeft uitgedacht op de bloote veronderstelling, dat de inachtneming dier barbaarschheid heeft plaats gehad. Voor de eer onzer voorouders wenschte ik, dat het waarheid mogt zijn, dat in die dagen slechts Hervormden ter dood zijn gebragt; maar het misgunnen der troostmiddelen in de ure des doods doet mij de veroordeeling van andersdenkenden meer dan waarschijnlijk achten. — Ik noem het meer dan eene bekrompene gewoonte: het is een duidelijk blijk van het gevaar van overdreven godsdienstijver, eene daarmede gepaard gaande onverdraagzaamheid. — God geve, dat die onder onze vrijzinnige Grondwet niet te veel veld winne. —

Thans volgen herinneringen betreffende de verdienstelijke regtsgeleerden Mr. JAN BONDT en zijnen vader Mr. NICOLAAS BONDT. — Dankbaarheid en vriendschap zijn de drijfveren tot deze mededeelingen; de waarheidsliefde des schrijvers verdringt de vrees voor altijd mogelijken, onwillekeurigen invloed dier drijfveren; — de bekendheid met de personen wordt van den schrijver op den lezer geheel en genoegelijk overgebragt.

Ik eindig dit stukje met de opregte verklaring, dat ik in lang geen boek heb gelezen, dat mij zoo zeer heeft bevallen. Dit is niet aan mijne neiging tot historisch onderzoek van het regt alleen toe te schrijven: ik schrijf het vooral toe aan den grooten voorraad van wetenswaardige zaken, in bijzonder boeienden stijl geleverd, door een man die, door eigen deelneming aan de regtsbedeeling en regtspractijk gedurende meer dan eene halve eeuw, datgeen weet op te helderen, waarnaar jongeren vruchteloos zullen streven.

Moge de waardige schrijver lust behouden en tijd vinden, om uit zijne herinnering en aantekeningen ons de middelen te blijven verschaffen tot het regt verstaand ook der nieuwere wetten en instellingen in ons Vaderland!

DAV. H. LEVYSSONN.

ACADEMISCHE LITERATUUR.

B. D. H. TELLEGEN, *Disputatio juris gentium inauguralis de jure in mare imprimis proximum.*
Groningae 1847.

Dissertatiën over onderwerpen, op het volkenregt betrekking hebbende, zijn zeldzaam; vooral de zoodanige, die zich niet bepalen tot de geschiedenis van vredesverdragen of onderhandelingen. Dit is misschien nog minder te wijten aan het weinige werk, dat doorgaans aan onze academiën van die wetenschap gemaakt wordt, dan aan den zeer onvolmaakten toestand, waarop zich de wetenschap zelve bevindt, die het niet geraden maakt om zich op de ondervinding van anderen te verlaten, terwijl de nog niet gepromoveerde natuurlijk niet in gelegenheid is geweest van eigene ondervinding op te doen. Het blijkt immers genoeg uit de schriften der meest geachte schrijvers over het volkenregt, dat zij nog in het duistere rondtasten op menig punt, dat men oppervlakkig zeggen zoude dat reeds lang behoorde uitgemaakt te zijn, dat zij menigwerf twisten over vragen, die eigenlijk geen vragen zijn; en hoe dikwijls bevindt men niet dat zij verre van volledig zijn als men hen raadpleegt. Dit is ondertusschen geen wonder. Het volkenregt, de wetenschap der wederzijdsche regten en verplichtingen der natiën als individus beschouwd, moct zich, even als elk ander regt, ontwikkelen uit de gewoonte en uit de onderlinge overeenkomst van hen, die er aan onderworpen zijn; en nu heeft de gewoonte nog weinig invloed kunnen uitoefenen; terwijl stelselmatige onderlinge overeenkomst tusschen de natiën ook nog weinig heeft plaats gegrepen. Om gewoonteregten te vestigen behoorde er meer gelijkheid geweest te zijn tusschen den staatsregtelijken toestand der volken als tot nu toe het geval is geweest;

en het is eerst weinig jaren geleden dat er aan is kunnen gedacht worden om door onderlinge overeenkomst beginselen vast te stellen, die dan nog dikwerf meer betrekking hadden op *étiquette* dan op zaken van wezenlijk belang. Hierbij komt nog dat het eenige middel ontbreekt om te handhaven, dat regtens is: een onpartijdig regter. Zoolang die niet geworden zal zijn, moet wel menigwerf het onregt der sterkeren zegevieren boven het regt der zwakkeren, en vele ongerijmde vorderingen zullen worden doorgedreven.

De schrijver der hier aangekondigde dissertatie is omtrent tot dezelfde slotsom gekomen na een ernstig onderzoek van zijn onderwerp: het regt van elk volk op de zee, vooral het gedeelte dat zich dicht bij zijne oevers bevindt.

Zelfs de laatste schrijvers over volkenregt tasten hier nog zeer in het onzekere rond of behelpen zich soms met zonderlinge bewijsgronden. WHEATON b. v. (1), na de zwakheid van vroegere redeneringen te hebben doen opmerken, weet niet beter in de plaats te stellen dan:

I. Une chose ne peut devenir la propriété d'un homme à moins de passer en sa possession. Pour que la mer pût devenir la propriété d'une nation, il faudrait donc que cette nation pût en prendre possession et la conserver. Cela n'est pas possible pour la mer.

II. En second lieu, la mer est un élément qui appartient également à tous les hommes, de même que l'air. Aucune nation n'a donc le droit de s'en approprier, quand même cela lui serait physiquement possible.

Il est donc démontré que la mer est libre, et que par suite l'usage de la mer reste ouvert et commun à tous.

Het is zeker, de zee kan niet bezeten worden als een stuk lands, maar het onderscheid tusschen haar en eene steppe of andere woestijn is zoo groot niet wat betreft de

(1) *Elémens du droit international* éd. de 1848. I. 173.

mogelijkheid van het bezit; en *werkelijk* heeft menige natië een geruimen tijd lang hare heerschappij op een gedeelte der zee gehandhaafd. En de vergelijking der zee als *element* met de *lucht* (reeds door *ULPIANUS* gemaakt in l. 13 § 7D. DE INJUR.) is en onwetenschappelijk en onjuist. Buiten zeer bijzondere gevallen is de lucht door elk in den grootst mogelijken overvloed te bekomen zonder dat iemand anders daardoor minder ontvangt; met de zee is dat, vooral bij visscherij, niet zoo volstrekt het geval.

De zaak wordt, gelooven wij, tamelijk eenvoudig als men, zoo als de heer T. ook van meening schijnt, goed het onderscheid vast houdt tusschen de zee als middel van vervoer en als plaats waar nuttige natuur-voorbrengheden te bekomen zijn. Als middel van vervoer behoort zij, in het belang van groote zoo wel als kleine mogendheden, vrij te wezen; alleen die streken uitgezonderd, waar van dat vrije verkeer misbruik zoude kunnen worden gemaakt tegen het naburige land. Of nu die afstand op een kanonschot van de kust gerekend moet worden, of verder, is eene vraag die, in het afgetrokkene niet wel kan worden uitgemaakt en die dus aan onderlinge overeenkomst moet worden overgelaten, of bij gebrek daarvan aan het oordeel van het kustvolk, mits daardoor geen inbreuk makende op de regten van anderen.

Wat nu betreft het regt van visschen of insecten te vangen (de heer T. schijnt op bl. 64 bij vergissing de oesters enz. onder de visschen te tellen); het regt op eene mijn, wier opening in de zee uitkomt, en dergelijken, zouden wij meenen dat privaatregtelijke regelen moeten worden gevolgd.

Hoewel de beantwoording van alle die vragen misschien nu van veel minder practisch gewigt is dan vroeger, daar de overdrevene eischen der groote zeemogendheden grotendeels hebben opgehouden, zoo is hare behandeling

door den schrijver zeker leerrijk voor hem zelven geweest en de lezer zal zich niet beklagen van deze dissertatie te hebben doorgelopen. De gevoelens der verschillende schrijvers, van Bartolus af, worden er in opgegeven met eene korte en, zoo ons voorkwam, meestal juiste beoordeeling, terwijl de schrijver op het eind twee hoofdstukken aan de ontwikkeling van zijne eigene meening toewijdt.

J. DE WITTE VAN CITTERS.

C. TH. VAN LIJNDEN. *Specimen juris gentium inaugurale, quo inquiritur an matrimonio ducis de Montpensier pax Rheno-Trajectina violata dici possit. Trajecti ad Rhenum a^o. 1848.*

Deze vraag heeft op het oogenblik veel van haar belang verloren en zal misschien nimmer weder eenig gewigt verkrijgen. Dit neemt echter de verdiensten niet weg van den schrijver dezer dissertatie, die, gelooven wij te regt, zijn onderwerp is blijven behandelen na de gebeurtenissen van Februarij 1848.

Hij komt tot het besluit dat het Fransche ministerie ten onregte door het Engelsche is beschuldigd, van niet alleen gehandeld te hebben tegen de later aangegane overeenkomsten, maar ook tegen art. 6 van den vrede van Utrecht.

Het onderwerp is met zorg behandeld en van de bronnen vlijtig gebruik gemaakt. Wij meenen dus dat dit stuk onder de goede academische proefschriften kan gerekend worden.

J. DE WITTE VAN CITTERS.

C. H. L. VAN WENSEN, *specimen juridicum inaugurale de negotiorum gestione sine mandato*, Lugd. Batav. 1846, pag. 41.

Vreemd klinkt de titel dezer dissertatie in de ooren van ieder jurist. De negotiorum gestio toch is daarin van het mandaat onderscheiden, dat er geen last is voorafgegaan. De woorden *sine mandato* hadden dus gevoegelijk kunnen en mijns inziens behooren achterwege te blijven. Men zal die bijvoeging ook niet in het opschrift van tit. 5, lib. 3 Dig. of tit. 19, lib. 2 Cod. Just. vinden. De dissertatie van Mr. F. M. VAN DER DUYN, L. B. 1832, voert ook slechts ten opschrift ad locum Juris Romani de negotiis gestis. — Die bijvoeging in de onderwerpelijke dissertatie was onnoodig: de schrijver toch zegt zelf, pag. 10: «negotiorum gestor dicitur is, qui gerit negotia alterius absentis vel ignorantis, *sine mandato*, (dit komt in de omschrijving te pas); nam statim postquam quis alteri mandatum negotiorum gerendorum obtulerit, sive *expresse sive tacite*, is qui gerit, *mandatarius dicitur.*» — Het is waar, hij die geen regtsgeleerde is, zal zeggen, dat men iemands zaken met en zonder lastgeving van dengenen, wien zij aangaan, kan waarnemen, en het daarom niet overtollig kan zijn te zeggen en wel reeds op het titelblad, dat men in dit boekje over den laatsten handelt. De auteur schreef echter voor juristen, en voor dezen was het niet noodig te zeggen, dat negotiorum gestio is *sine mandato*. De praefatie wijders bevat de gewoone punten: opgave hoe lang men aan de academie is geweest; het toelagchen der behandelde stof; en het *ubi desunt (sic!) vires, tamen laudanda voluntas*. Ik mis er het bedankje aan de professoren in, om haar geheel te doen zijn overeenkomstig een formulier misschien. Ik herinner mij in een praefatie voor eene dissertatie gelezen te hebben: *nullas haec praefatio continebit gratias pra-*

ceptoribus aestumatissimis (sic!), non quod ingratus sim aut nihil iis debeam, sed tum quia nostris non indigent praeconiis tum quia locis communibus quae dicuntur vacare non potest hoc proëmium. — Was dit ook de reden voor den schrijver? De dissertatie vangt aan, gelijk bijna alle, met de plaats van Cicero houdende: a definitione proficiscendum. — Ik mis hier het: omnis definitio in jure periculosa van JAVOLENUS in l. 202, Dig. de reg. jur.

Vraagt men nu, waartoe die lange uitweiding over den vorm, het antwoord is gereed: omdat over het fond niet veel te zeggen valt.

De leer der negotiorum gestio, en de verplichtingen zoowel van den negotiorum gestor als van den dominus negotii gesti worden nog al wel medegedeeld. Veel geleerdheid zal men er niet in vinden. Het verschil der beginselen der Romeinsche van Fransche en Nederlandsche wetgeving wordt kortelijk opgegeven, en hij die zich voor zijn doctoraal-examen voorbereidt, — en in die voorbereiding voor examina is helaas! het studeren ontaard, — zal het stukje met vrucht kunnen lezen.

DAV. H. L.

L. A. A. VAN WENSEN, *dissertatio juridica inauguralis de recusatione judicis*, Lugd. Batav. 1848, pag. 75.

Deze dissertatie vangt niet aan met eene voorrede, maar levert in een exordium een overzicht over de wettelijke vereischten tot de regtersbetrekking in de verschillende regterlijke collegiën in Nederland, en over zijne verplichtingen in het algemeen. — Dit begin was voor den schrijver eene geschikte inleiding tot de behan-

deling van het door hem gekozen onderwerp, de wraking eens regters. Deze behandelt hij in hoofdstuk I in het algemeen, hij geeft in hoofdstuk II de redenen van wraking, in hoofdstuk III den tijd wanneer die kan geschieden, terwijl hij in hoofdstuk IV de wijze van procederen in deze opgeeft. Deze dissertatie is waarlijk niet kwaad: zij toont dat de schrijver het belangrijke der regterlijke betrekking bevroedt, die door onafhankelijkheid en onpartijdigheid als hare hoofdvereischten wordt gekenschetst. De onpartijdigheid is de grond, waarop de leer der wraking is gebouwd; bij haar heeft de maatschappij, hebben de twistende partijen belang. Waar vreemde invloed 's regters oordeel zou kunnen leiden, behoort hij zich uit eigen beweging daarvan te onthouden, d. i. te doen ontslaan; en het is voor het geval, dat de regter dat niet doet, dat de wet aan partijen de bevoegdheid geeft dien regter te wraken, maar opdat dit niet in bloote grilligheid ontaarde, de wet de redenen bepaaldelijk opgeeft, waarop die wraking mag worden voorgesteld. — Wijselijk is de schriftelijke behandeling of procedure vastgesteld, want de waardigheid des regters mag niet buiten noodzaak kunnen lijden. — Door de erkende integriteit des Nederlandschen regters mogen de bepalingen omtrent wraking misschien in onbruik geraken, maar zij zullen door onbruik, evenmin als eenige andere wet, voor afgeschafft kunnen worden gehouden: zij zijn de waarborgen voor goed regt.

DAV. H. L.

J. A. MOLSTER. — *De solidaria in rebus mercatorii obligatione.* — Traj. ad Rhen., 1848. — 58 pag. in 8^a.

Deze verhandeling heeft eigenlijk ten doel de wederlegging der leer van sommige schrijvers, dat in handelszaken alle verbindtenissen in den regel solidair zouden zijn; die leer is, volgens den schrijver, in strijd met de billijkheid, de wet en de gewoonte.

De 12 laatste bladzijden zijn aan het onderzoek en de wederlegging dezer stelling gewijd. Het betoog is zeer kort, misschien wel wat oppervlakkig; ofschoon over de kracht van gewoonte, en over de verkeerde zucht der kooplieden om hunne gewoonten in de plaats der wet te dringen, zeer juiste opmerkingen gemaakt worden.

Maar wat hiervan zij, over de zaak zelve zullen zeker niet velen van de schrijvers in gevoelen verschillen. Althans naar onze wet komt het mij voor, dat daarover niet veel twijfel kan bestaan. De regel van art. 1318 B. W., dat geene hoofdelijkheid wordt voorondersteld, maar dat zij alleen plaats heeft, wanneer de wet of een uitdrukkelijk beding haar uitspreekt, is algemeen, en bij gevolg toepasselijk op handels- zoo wel als op burgerlijke zaken; en daaraan is nergens in het Welboek van Koophandel gederogerd, dan voor enkele bepaalde gevallen, als voor de ondertekenaars van handelspapier, voor de leden eener vennootschap onder eene firma, enz., niet eens voor de handelingen voor gemeene rekening, zoo als de schrijver te regt beweert; want ook dit kan onder ons regt althans niet meer worden in twijfel getrokken.

De drie eerste hoofdstukken van dit proefschrift handelen over den aard en het begrip van solidaire verbindtenissen, over hare geschiedkundige ontwikkeling, meer bijzonder ook bij de Romeinen, de Franschen en bij ons; en, eindelijk, over de solidaire verbindtenissen

in handelszaken, naar ons hedendaagsch regt: en in dit laatste hoofdstuk wordt afzonderlijk gehandeld over handels-vennootschap, wissels (waarom ook niet over ander handelspapier?) en handelingen voor gemeene rekening.

Mijne opmerking trok eene stelling van den schrijver op pag. 40, dat men namelijk niet zou kunnen dagvaarden de vennootschap onder eene firma, maar dat men zijne vordering zou moeten rigten tegen de leden der vennootschap. Waarom? Daarvoor wordt eigenlijk geene andere reden gegeven, dan dat het tegendeel ongerijmd zou zijn.

Het kan zijn, maar dit is, dunkt mij, de vraag niet. Intusschen, wanneer ik mij niet bedrieg, leert toch art. 4, n°. 4, W. v. B. R., vrij duidelijk, dat men wel degelijk de vennootschap, de firma, *kan*, zoo al niet *moet* dagvaarden.

Werd ook hier niet, wat wel meer het geval is in de Academische verhandelingen, weder over het hoofd gezien, dat wanneer men schrijft over de geschrevene wet, in de allereerste plaats behoort gevraagd te worden, wat die wet leert, niet wat men *in abstracto* voor goed of kwaad houdt?

A. D. P.

BERIGTEN VAN GEMENGDEN AARD.

Vroeger is reeds gewag gemaakt van de *Verzameling van Instructiën, Ordonnanciën en Reglementen voor de regering van Nederlandsch Indië*, vastgesteld sedert de vestiging der Nederlanders in Oost-Indië, met andere stukken en historische aantekeningen, uitgegeven door Mr P. MIJER, vice-president van de beide Hooge Geregts-hoven van Nederlandsch Indië

Om de waarde dier *Verzameling* wel te doen bevatten, kunnen wij niet beter doen dan een uittreksel te geven van de *Inleiding* tot het werk zelf, dat, bij de aanstaande beraadslagingen over de Indische aangele-

Themis, D. X, 2^e St. [1849.]

genheden in de wetgevende kamers zeker in menig opzigt zal geraadpleegd worden.

«De uitgave dezer Verzameling van Regerings-Instructiën (leest men o. a. in die Inleiding) heeft de tweeledige strekking, om de oudste en belangrijkste oorkonden van ons voormalig koloniaal Regeringsstelsel, welke tot nog toe slechts *beschreven* zijn, duurzamer te bewaren, en om de kennis van de hoofdbeginselen, naar welke de Oost-Indische bezittingen van den Staat, van onze eerste vestiging hier te lande af tot nu toe, zijn bestuurd geworden, meer algemeen te verspreiden.

Overeenkomstig de mij bij die beschikkingen verleende vergunning, heb ik, in 's lands archief alhier, naar de gewaarmerkte of authentieke afschriften der Instructiën van de voormalige Oost-Indische Maatschappij, welke in dezen bundel zijn opgenomen, gezocht, doch aldaar slechts ongewaarmerkte of onderhandsehe kopijen van twee van dezelve aangetroffen, namelijk die van 26 November 1609 en 26 April 1650. Bij de uitgave der Instructie van 26 November 1609 ben ik op dat afschrift afgegaan, terwijl die van 22 Augustus 1617, 17 Maart 1672 en 26 April 1650, naar mijne eigene handschriften zijn afgedrukt, welke ik aan de vriendschap van wijlen den Raad van Indië J. J. SEVENHOVEN verschuldigd ben.

Ik betreur zeer, dat het gemis van eene enkele Instructie, namelijk die door gecommitteerden uit de vergadering van de XVIIe op den 1 Maart 1613, voor den Gouverneur-Generaal GERARD REIJNST, deze verzameling onvolledig maakt (1). Met het oog echter op de omstandigheden, waaronder GERARD REIJNST, die de onmiddellijke opvolger van BOTH was, zijne waardigheid aanvaardde, en op de reeds vier jaren later vastgestelde Instructie van 22 Augustus 1617, de tweede in deze verzameling, vermoed ik, dat zijne Instructie in de hoofdpunten overeenkomt met die van zijnen voorganger.

Hoezeer in de door mij gevolgde handschriften, even als in al de andere, welke onder mijne oogen zijn gekomen, de oorspronkelijke Hollandsche stijl van het begin en midden der XVIIe eeuw, waarvan de vier Instructiën van de Comp. dagteekenen, onveranderd wordt teruggevonden, is echter in dezelve eene jongere spelling gevolgd, veel overeenkomende met die, welke vóór vijftig jaren in ons Vaderland nog gebruikelijk was. Ik had geene redenen, om deze latere en zeer weifelende spelling te behouden.

De overige, vroeger reeds gedrukte, staatsstukken, in dezen bundel opgenomen, heb ik letterlijk *overgedrukt* met behoud van de spelling, taal en interpunctie, zoo als die voorkomen in de werken, waaruit

(1) De heer WISELIUS heeft in zijn werk (*Wederlegging van het nader request van Mr. H. CRAS e. s. enz.*), eenige artikelen van deze Instructie medegedeeld, met het Plakaat van de Staten-Generaal van den 11 Mei 1613, bij hetwelk die Instructie, in alle punten, is bekrachtigd geworden.

dezelve zijn overgenomen, hetwelk ik verzoek, dat bij de lezing en beoordeeling moge in acht genomen worden.

Ik heb den zakelijken inhoud van al de verzamelde staatsstukken in een algemeen overzicht, vóór de Instructiën geplaatst, zamengetrokken, om, als het ware, met één oogopslag te kunnen nagaan, welke onderwerpen daarin behandeld zijn, en waar ter plaatse.

Van de belangrijkheid en den rijkdom van dien inhoud behoef ik niets te zeggen, gelijk ik, gedachtig aan de voorwaarden dezer uitgave, mij zorgvuldig van alle beoordeeling der Instructiën zelve onthoude. Doch ik mag mij niet ontslaan van eenige historische mededeelingen omtrent de samenstelling en kracht der Regerings-Instructiën, welke in deze verzameling zijn opgenomen.

Het *Plakkaat van de Staten-Generaal* van den 27 November 1609, hoezeer van latere dagteekening dan de Instructie, welke onmiddellijk daarop volgt, verdiende echter, naar mijne meening, deze vooraf te gaan, omdat zij, behalve de benoeming van PIETER BOTH tot Gouverneur-Generaal, de echte en eerwaardige oorkonde behelst, waarin de eerste instelling voorkomt van twee waardigheden, welke door een bijna tweehonderd vijftigjarig bestaan, geheel tot het wezen van het regeringsstelsel van Nederlandsch Indië behooren, namelijk die van *Gouverneur-Generaal* en *Raad van Indië*.

De daaropvolgende *eerste* Instructie, van den 26 November 1609, wordt gezegd ontworpen te zijn door CORNELIS MATELIEF, *de Jonge*, een van onze edelste zeehelden en tevens Bewindhebber der O. I. Compagnie. Dezelve geeft een juist begrip van den toenmaligen staat der handelsbetrekkingen van de Nederlanders in O. I. welke nog onbestemd was. De benoeming van PIETER BOTH tot Gouverneur-Generaal, en de last, hem bij deze Instructie gegeven, om, bij zijne komst te Bantam, dadelijk een *ligchaam of collegie van Regering*, onder den naam van *Raad van Indië*, aan te stellen en in werking te brengen, hadden de strekking, om personen en handelingen onder een algemeen plaatselijk toezigt te stellen, éénheid van inzichten te bevorderen, kracht aan alle ondernemingen bij te zetten, vertrouwen aan de Indische Vorsten en volken jegens onze natie in te boezemen en de betrekkingen met het Moederland op eene regelmatige wijze te onderhouden. Langs welken weg en door welke middelen deze doeleinden op de plaats, d. i. in Indië zelf, moesten of konden bereikt worden, wordt in de Instructie niet bepaald aangewezen. Trouwens was dit toen ook niet wel mogelijk. Wij hadden, wel is waar, destijds reeds genoegzaam de Molukken overmeesterd, met Bantam, Borneo, Makassar, Djohor, het Maleische Schiereiland, Atchin, Malabaar, Coromandel en zelfs met China handelsbetrekkingen geopend, doch een vereenigingspunt of eenen vasten hoofdzetel bezat de Comp. nog niet; de houding van de Spanjaarden en Portugezen bleef, ondanks het toenmalig Bestand, gespannen, de gezindheden van de meeste Indische

Vorsten waren slechts ten deele bekend, en er bestond dus nog geen vaste grond, waarop men kon bouwen, hoezeer er reeds vele stoffen verzameld waren. Buiten hetgeen de boekhouding, de verzending der schepen en den handel van de Molukken betreft, is deze Instructie meer in een raadgevenden, dan in eenen bevelenden toon gesteld. Zij dringt meer aan op onderzoek naar zaken en personen, dan op uitvoering van bevelen, welke zij verklaart, dat «omtrent zaken, de regering, commercie, trafiek en de betrekkingen met de koningen van Indië betreffende, nog niet konden gegeven worden.»

Dat zulk eene Instructie slechts van kortstondige werking zijn konde, volgt van zelf, en wij hebben dan ook reeds aangeteekend, dat vier jaren later voor den Gouverneur-Generaal REIJNST, die BOTU onmiddellijk opvolgde, eene andere Instructie is vastgesteld geworden. Niettemin heeft deze Instructie, als staatsstuk, eene bijzondere waarde behouden, zoo als, onder anderen, gebleken is, toen, na de overname der bezittingen, eigendommen en schulden der voormalige O. I. C. door de Bataafsche Republiek, bij de Staatsregeling van 1798, de actionisten en participanten in die Maatschappij, hunne vorderingen tegen den Staat luide en met aandrang lieten gelden. Toen namelijk kwam mede het belangrijk vraagstuk ter sprake, welke regten de Staat op de overgenomen bezittingen had, en beriep men zich, tot staving van die regten, op de Instructiën, onder de bekrachtiging van den Souverein, toenmaals de Staten-Generaal, voor de Gouverneurs-Generaal BOTU en REIJNST vastgesteld, volgens welke men beweerde, dat deze hunne waarigheden en magt ontleenden aan de opdragt van het Staatsgezag in Nederland, en dat de Comp. de landen en plaatsen, welke zij, gedurende haar octrooi, in Indië behield en bezat, *voor en namens den Souverein* zoude hebben *gehouden en bezeten*.

De *tweede* Instructie in deze verzameling is van den 22 Augustus 1617. Uit eene Resolutie, in het kasteel te Amboina, op Zaterdag, den 23 Maart 1619, onder de leiding van KOEN genomen, leid ik af, dat dezelve eerst kort te voren aldaar was ontvangen, omdat daarin voorkomt, dat dezelve *met de jongste schepen* herwaarts was gezonden. Deze Instructie werd, even als de eerste, mede door de Staten-Generaal bekrachtigd. Zij is rijker van inhoud, bestemder van uitdrukking, dan de eerste Instructie, en heeft eene meer ontwikkelde orde van zaken tot grondslag, dan nog acht jaren te voren bestond. Zij wordt bij de volgende Instructie van 17 Maart 1632 gehandhaafd, en ter opvolging aanbevolen op alle kantoren, forten en andere plaatsen, in alle punten, waartegen daarbij geene andere bevelen zijn gegeven. Zij wordt in eene missive van de XVIIe, van dezelfde dagteekening als de vierde Instructie van 26 April 1650, zelfs als nog voortdurend verbindend verklaard, en wanneer, bij aflijvigheid van eenen Gouverneur-Generaal, een van de Raden in diens plaats moest opvolgen, handelde men, tijdens het bewind der Comp., altijd volgens artikel I dezer

Instructie (1), terwijl de Regering hare bevoegdheid, om *Keuren*, *Instructiën* en *Ordonnantien* te maken, steeds aan art. 80 van dezelve ontleende.

De derde Instructie voor den Gouverneur-Generaal HENDRIK BROUWER, van den 17 Maart 1652, schijnt niet door de Staten-Generaal bekrachtigd te zijn geworden; misschien wel, omdat zij slechts eene *particuliere* was, zoo als in de missive van de XVIIe van 26 Augustus 1654 gezegd wordt, en bovendien uit den toon waar in zij gesteld is, blijkt.

Onder al de bepalingen van dit staatsstuk, trekt het eerste artikel vooral de aandacht. Het wijst den grondslag aan, waarop het gansche *regtswezen* hier te lande, gedurende twee eeuwen, gevestigd is geweest, namelijk: *de Instructiën en praktijken in de vereenigde Nederlanden doorgaans, in het civiel, als in het crimineel, geobserveerd*. Men kan deze Instructie voorts in drie hoofdafdeelingen splitsen, waarvan de *eerste* maatregelen en bevelen omtrent de menage en tot bezuiniging der luishouding bevat, de *tweede* van den handel, en de *derde* van «eenige particuliere» zoo als daarbij gezegd wordt, handelt, waarmede bedoeld worden persoonlijke zaken en andere, welke niet onder een meer bepaald hoofddeel konden gebragt worden. Vele in deze Instructie voorkomende bepalingen bevatten slechts maatregelen van tijdelijke bestemming, en hoezeer andere, zoo als wij met een voorbeeld hierboven reeds opmerkten, eene meer duurzame werking beoogden, werd echter «tot besluit» bij dezelve serieuselijk gelast, om de Instructie van 1617, praecieselijk te achtervolgen en te doen achtervolgen. Dit *Besluit* is bovendien in alle opzichten waardig opzettelijk nagelzen te worden, niet alleen omdat het in weinige woorden de gansche strekking der Instructie uitdrukt, maar ook, omdat daarin de belijdenis voorkomt van een hoofdbeginsel, hetwelk de Comp. gedurende haar gansch bestaan nimmer verzaakte, hetwelk de *nationaliteit* in deze gewesten bijzonder bevorderde, en uitnemend heeft bijgedragen, om het gezag en den invloed van het Moederland op deszelfs O. I. Koloniën te onderhouden. Ik hedoel den last, daarbij gegeven, om *alle zaken, zoowel de justitie, policie, als den handel aangaande, wel te dirigeren en te doen dirigeren, conform de fundamenteën en maximen van de Regering der geunieerde provincien*.

De vierde Instructie, van den 26 April 1650, is mede niet door het Staatsgezag in Nederland bekrachtigd geworden. Haar vorm en inhoud geven daarvan verklaring, want in beiden verschilt zij van de vroegere Instructiën. Zij voert tot titel: *Punten en artikelen in vorm van Generale Instructie*. In de Instructie zelve wordt de bedoeling daar-

(1) Zie, onder anderen, in ARIJ HOIJERS, *Beknopte Beschrijving der O. I. etablissementen* (van 1792) de acte van verkiezing van REIJNER DE KLERK, tot Gouverneur-Generaal, in de plaats van JEREMIAS VAN RIENSDIJK (den 3 October 1777 overleden).

van uitgedrukt. Het streven namelijk was, om de *principaalste maximen*, waarop de *negotie in de respectieve kantoren en residentien van de generale Nederlandsche geotroijeerde O. I. C. gefundeerd werd*, daarbij *neder te stellen*, en om te *recapitulieren de principaalste maximen*, dewelke de *Comp. op de zaken in Indië heeft*. Bij onderlinge vergelijking is mij gebleken, dat deze *Punten en Artikelen* in form van *Generale Instructie* eene zamentrekking bevatten van de Patriasche missives van 1640—1650, naar dewelke, en meer bijzonder naar die van 1644, daarbij dan ook bepaaldelijk wordt verwezen. De stijl van deze Instructie is ook geheel anders, dan die der vroegere. Zij is de verhalende of beschrijvende, hoezeer zij zich daarom niet minder bepaald uitdrukt. Het geheele *handels-stelsel* der *Comp.* wordt daarin bloot gelegd, met eene uitvoerigheid, welke vroeger niet mogelijk was, omdat zij toen de hoogte nog niet bereikt had, waarop zij nu stond.

Zij wenschte niet anders, dan voor de laagste prijzen te koopen en voor de hoogste te verkoopen. Daartoe ging zij overeenkomsten, onder verschillende benamingen, met de Vorsten of de Hoofden der bevolking aan, het haar toekomende oppergezag latende in handen van die Hoofden, zonder zich in onmiddellijke betrekking te stellen met de bevolking zelve. En door deze daadzaak wordt het verklaarbaar, waarom de *Comp.* het, na 1650 tot aan hare opheffing, onnoodig geoordeeld heeft, andere Instructien te geven, hoezeer zij sedert van *koopman* tot eene geduchte *Mogendheid* in Indië was opgeklommen. Wel mogt de Raad van Justitie des Kasteels daarom, in zijnen brief aan de Regering van 16 Februarij 1747 verklaren, *dat de Instructie van 1650 het fundament van de Hooge Regering alhier altoos geweest is en alsnog blijft*.

Het is nogtans meermalen beweerd, dat deze uitsluitende verkleedheid der *Comp.* aan de beginselen van haar *handelsstelsel*, gevoegd bij andere samenwerkende omstandigheden, vooral van buiten, en onder deze de toenemende vaart van andere Europesche natiën op O. I., haar eerst tot een noodlottigen stilstand van winsten, en vervolgens tot gedurige verliezen gebragt hebben.

Kundige mannen vestigden dan ook reeds in het midden der vorige eeuw, de aandacht van het bewind op de verachtering, welke de zaken der *Comp.* langzamerhand ondergingen, en onder deze verdient de Gouverneur-Generaal VAN IMHOFF bijzonder genoemd te worden. Dan hunne wenken werden niet, of slechts voor een gering deel gevolgd, omdat de *Comp.* uiterlijk of schijnbaar in eenen bloeienden toestand bleef. Toen echter, na den Engelschen oorlog van 1780, vaart en handel gestremd werden, vele bezittingen, wegens gebrek aan verdedigingsmiddelen, verloren gingen, en andere ter naauwernood en met zware kosten behouden werden, onderzocht men eerst de oorzaken van het kwaad en beraamde later de middelen tot herstel. Daartoe werden Staats-Commissiën in het Vaderland benoemd, en is in 1793 eene hui-

tengewone Commissie van daar naar Indië gezonden; doch al deze welmeenende pogingen hebben de gewenschte uitkomsten niet opgeleverd. Bij Publicatie van de Nationale Vergadering van den 15 Januarij 1798, werd het octrooi der O. I. C. wel nogmaals voor één jaar, te beginnen met 1° Januarij 1799 en te eindigen met ultimo December deszelfden jaars, verlengd, echter zonder gevolg. want, na het verstrijken van het octrooi in 1798, heeft er geen octrooi meer bestaan, terwijl het voormalig Bewind der Comp. reeds twee jaren te voren was vervangen door een ander, door den Staat ingesteld, onder den naam van *Commissie tot de zaken van den O. I. Handel en Bezittingen*. Dit *commissie* werd echter op den 15 Mei 1800 onthouden, en op den 19 daaraanvolgende vervangen door een *Raad der Aziatische Bezittingen en Etablissementen*, reeds bij de Staatsregeling van 1798 ingesteld. De graaf G. K. VAN HOGENDORP noemde nogtans dit nieuw bestuur een *nieuw comptoir, in de plaats van het oude, gereed tot denzelfden uitsluitenden handel*. Hevig was de strijd over de beginselen, welke men omtrent de O. I. bezittingen wilde gevolgd hebben. Verschillend waren de begrippen van de kundigste mannen over deze aangelegenheid, en de beginselen der voormalige Comp. vonden in het Vaderland even veel voor- als tegenstanders. In dezen stand van zaken droeg het Staatsbewind der Bataafsche Republiek, bij deszelfs Besluit van den 11 November 1802, n°. 41, aan eene *Commissie*, zamengesteld uit de Heeren J. MEERMAN, W. M. SIX, J. F. PONTOL, C. A. VERBEEF, D. VAN HOGENDORP, S. C. NEDERBURGH, en ROBERT VOUTE, de gewigtige taak op, om aan hetzelfde te dienen van consideratiën en advijs: *aangaande den voet en de wijze, waarop de handel op 's lands bezittingen in O. I. zoude behooren gedreven en die bezittingen bestuurd te worden, in dier voege, dat aan dezelve de hoogstmogelijke trap van welvaart, aan den koophandel der Republiek het meeste nut, en aan 's lands finantiën het meeste voordeel worden aangebragt*. Deze Commissie maakte terstond een geregelden aanvang met haren arbeid, verzocht eenpariglijk tot haren Voorzitter den eerstbenoemden en beroemden J. MEERMAN, en zag zich reeds op den 31 Augustus 1803 in staat, haar uitgewerkt *secret* rapport over de hierhoven omschreven aangelegenheden, met eene menigte daartoe betrekkelijke en daarbij behoorende ontwerpen, het Staatsbewind aan te bieden. Hoezeer dat rapport geheim was, is hetzelfde echter gedrukt geworden, doch waarschijnlijk alleen voor de leden der Commissie en van het Staatsbewind, want in den handel is hetzelfde nimmer verkrijgbaar geweest. Een van die gedrukte exemplaren is, door aankoop op eene openbare veiling van boeken alhier, in mijn bezit gekomen en reeds bij de eerste lezing kwam het mij zoo belangrijk voor, dat ik betreurde, dat het niet meer algemeen bekend was. Wijlen de Raad van Indië Mr. H. W. MUNTINGHE, heeft het oordeel van dat bewind zakelijk medegedeeld, hetwelk ik niet mag terughouden.

« Het Rapport der *Commissie in dato 31 Augustus 1803* (zeide « deze staatsman, destijds lid van den Britschen Regeringsraad op « Java) (1), was ten eenenmale ongunstig voor het ontwerp van een « geheel stelsel van nieuwigheden. Naar haar oordeel, moesten het « leenstelsel, de contingenten en de heerendiensten behouden blijven. « insgelijks het monopolie, voor zoo verre zulks de groote voortbrengselen « aangaat van *koffij* en *peper*. De andere artikelen van minder aanbe- « lang, zoo als *indigo*, *cardamon*, *katoen*, enz., stelde men voor, dat « aan den vrijen handel en vrijen aanbouw zouden overgelaten worden. « Het overige van dit Rapport bepaalde zich hoofdzakelijk tot de admi- « nistratie in Holland en Indië, en tot bezuinigingen op Java, de afschei- « ding van het bestuur, met het beleid van den handel, het oprigten « van een Raad van inkomsten en handel (van Financien en Domeinen) « en eene verbetering voor de justitie en policie op Java.

« Over den inhoud van dat Rapport, voor zooveel aangaat het bewa- « ren van het feodaal systeem en het monopolie, waren te dier tijd de « begrippen zeer verdeeld. De Engelsche inrigtingen waren daarbij « ongetrouw en onvolledig voorgesteld; de schets van het Javaansche « karakter, deszelfs loomheid en werkeloosheid was overdreven. Het « begrip van het uitvoerend Bewind te dier tijd strookte zoo weinig met « dat der Commissie, dat in het Besluit, hetwelk, ten gevolge van haar « Rapport, genomen werd, de *koffij* en *peper* te gelijk met alle andere « voortbrengselen aan den vrijen handel overgelaten werden. Dit besluit « is nooit ten uitvoer gebracht, uit hoofde van de veranderingen, die in « het Hollandsch Staatsbestuur voorvielen. Bij de aanstelling van den « Generaal DAENDELS tot Gouverneur van deze bezittingen, hielden zijne « instructiën (in) het bevrijden der Javanen van de ondragelijke onder- « drukking, onder welke zij gebukt gingen, met verderen last, om aan « de Regering in Holland verslag te doen, in hoe ver het plan der Haag- « sche Commissie van 1803, met den staat en de omstandigheden van « deze bezittingen overeen te brengen was »

De Generaal DAENDELS heeft in zijn bekend werk zijn oordeel over dit belangrijk vraagstuk met weinige woorden uitgedrukt, en openhartig verklaard, dat hij, in weerwil zijner overtuiging, dat het belang der Javanen de afschaffing der verpligte leveranciën niet eerderde, om het gewigt der zaak tot geen besluit is kunnen komen.

Indien het besluit van het Staatsbewind, op de voorstellen en ontwerpen der Staats-Commissie van 1803, werkelijk zoodanig geweest is, als de heer MUNTINGHE het voordraagt, waaraan trouwens niet kan getwijfeld worden, dan was het zeker niet gunstig. Doch dit oordeel, — en het zij mij geoorloofd, dit daartegen te stellen, — is onmogelijk gebleven buiten den invloed der gebeurtenissen, welke het Staatsbewind

(1) Zie zijne memorie aan den Luit.-Gouverneur van Java, van 28 Julij 1813. te vinden in de *Nederlandsche Normes* van het jaar 1828, blad. 263 en volg.

beleeftde, en welke het aannemen van een bepaald stelsel, vooral van dien omvang, als hetzelve van de Commissie gevraagd en verkregen had, ten eenemale ontraadden. Welken invloed de veranderingen in het Staatsbestuur in het Vaderland op het besluit van het bewind mogen gehad hebben, zeker is het, dat de toenmalige toestand van geheel Europa, meer dan iets anders, daarop gewerkt heeft, en dat de, door den in 1803 weder uitgebarsten oorlog, gestremde gemeenschap van de O. I. bezittingen met het Moederland, het vaderlandsch Bewind wel in de *verplichting* bragt, om de Indische Regering te magtigen tot den verkoop van al de Indische producten tegen contante specie, voor zoo ver 'slands kas en de bestaande omstandigheden zulks zouden vorderen. Hieronder werden de specerijen ook begrepen, in afwijking van het bestaand streng verbod op den uitvoer van dezelve.

Dan hoe dit ook zij, en welk ongunstig oordeel destijds aan het Rapport der Haagsche Commissie van 1803 moge zijn ten deel gevallen. Haar arbeid werd later op zijne regte waarde geschat, toen de O. I. bezittingen, in 1814, aan de Nederlanden waren teruggegeven. Men behoeft de Regerings-reglementen van 1815 en 1818, en de Instructie voor het Hoog-Geregtshof van den jare 1819, slechts te vergelijken met de ontwerpen der Commissie van 1803, om zich te overtuigen, dat de invloed van deze op de zamenstelling van gene al zeer beduidend geweest is. En daar de latere reglementen van 1827, 1830 en 1836 geenszins als het werk van die jaren alleen, maar als de gemeenschappelijke arbeid der tijden en gebeurtenissen, na den val der Comp., te beschouwen zijn, zal men de kennis, hoe men tot deze of gene bepaling in die reglementen gekomen is, het best kunnen putten uit het Rapport der Staats-commissie, hetwelk, tot nog toe, het enig volledige stuk is, waarin van Staatswege de gronden en beginselen van het koloniaal Regeringsstelsel zijn verklaard en ontwikkeld geworden.»

(Hier treedt de geachte schrijver in bijzonderheden over de Instructie van den Gouverneur-Generaal **DAENDELS**, die door den loop der tijden, echter de noodige authenticiteit miste.)

«De Instructiën van 1807 (gaat hij voort) zijn echter hier te lande nimmer openlijk afgekondigd geworden, zoo als, althans ten aanzien van die, voor den *Gouverneur-Generaal* alleen vastgesteld, de bedoeling van Koning **LODEWIJK** was; doch de vorige Instructiën voor den Gouverneur-Generaal en de Raden van Indië, voor zoo verre dezelve met den inhoud dier Instructiën streden, zijn daarbij gehouden voor vernietigd.

Gedurende het daaropvolgend tijdvak van 1811—1816, is Nederlandsch Indië tweemaal door vreemde magten bestierd geworden, eerst door de Fransche, later door de Britsche heerschappij.

Aan de Generale Commissie, door den Koning belast om, krachtens het verbond, met Zijne Groot-Brittannische Majesteit op den 13 Augustus 1814 gesloten, in H. D. naam weder bezit te nemen van N. I., de opperste magt alhier uit te oefenen, en de Regering in alle derzelve

deelen in te rigten en in werking te brengen, was bij haar vertrek uit Nederland, in de laatste helft van 1815, medegegeven het Regerings-Reglement, op den 3 Januarij van dat jaar, door Z. K. H. den Souvereinen Vorst der Vereenigde Nederlanden vastgesteld. Dit Reglement, bij welks zamenstelling men het ontwerp-charter der Haagsche Commissie van 1803 genoegzaam in alle zijne hoofdbepalingen heeft gevolgd, is wel gedrukt, doch nimmer alhier in werking gebragt. De sedert het vaststellen van hetzelfde veranderde orde van zaken, gepaard met de ondervinding, gedurende een tweejarig bestuur verkregen, had aan de Generale Commissie de overtuiging verschaft, dat vele der daarbij voorkomende bepalingen dienden gewijzigd, sommige veranderd, en ook vele nieuwe bepalingen behoorden te worden daargesteld; en om deze redenen werd eerst, bij de Publicatie van den 22 December 1818, een door Commiss.-Gen. zelve ontworpen Regerings-Reglement afgekondigd, ingerigt, zoo als zij oordeelden, naar de toenmalige gesteldheid en behoeften. Gedurende het tweejarig aanwezen van de Commissie, bekleedde de Baron van der Capellen de blijvende waardigheid van Gouverneur-Generaal over N. I. en Opperbevelhebber der Land- en Zeemagt beoosten de Kaap de Goede Hoop, terwijl hij gelijktijdig mede-Commissaris-Generaal was, opdat hij, zelf deel nemende aan de beradslagingen en onderzoekingen der Generale Commissie, te geleidelijker en met meer volledige kennis van zaken, na de ontbinding der Hooge Commissie, de maatregelen zoude kunnen uitvoeren en handhaven, tot welker daargestelling hij zelf medegewerkt had. Eerst ten gevolge der invoering van het Regerings-Reglement van 1818, werd dus de Regering, welke tot dien tijd toe in den persoon van den Gouverneur-Generaal alleen berustte, in die van den Gouverneur-Generaal in Rade gevestigd.

De Burggraaf du Bus heeft in de overwegingen van het besluit, waarbij het door hem ontworpen Regerings-reglement van 30 Augustus 1827 is vastgesteld, verklaard, dat het reglement, door CC. GG., in 1818, onder de nadere goedkeuring des Konings, ingevoerd, nimmer aan de bekrachtiging van Z. M. is onderworpen geworden, en dat er sedert dien tijd, door de Indische Regering, op eigen gezag, bepalingen genomen zijn, afwijkende van de beginselen bij het gedachte reglement vastgesteld, en ten gevolge waarvan van 's Konings opzettelijke overwegingen uit te maken. Hoezeer niemand de belangrijkheid dezer verklaring zal miskennen, is zij echter een nader onderzoek overwaardig, te meer, daar Commissarissen-Generaal, in de overwegingen van het door H. H. E. E. vastgesteld Reglement, te kennen hebben gegeven, dat zij daartoe, vóór het eindighunnen werkzaamheden, overgingen, uit kracht van het gezag, door den Koning in hen gevestigd en naar aanleiding van den last, hun door Zijne Majesteit gegeven.

Het is ons niet gebleken, dat het provisioneel Regerings-reglement

van 1827 door Z. M. bekrachtigd, noch dat hetzelfde daartoe den Koning is aangeboden geworden.

Het eerste, na 1816, hier te lande in werking gebragt Regerings-reglement, hetwelk vooraf door den Koning was vastgesteld, is dat, hetwelk op den 19 Januarij 1830 werd afgekondigd. Het is bij Kon. besluit van den 16 Mei 1829, n°. 6, gearresteerd.

Dit reglement is, bij Kon. besluit van den 20 Februarij 1836, n°. 91, vervangen door een ander daarbij vastgesteld, hetwelk den 26 September daaraanvolgende alhier afgekondigd, en thans nog in werking is. »

— Het is ons aangenaam uit de ontvangst van de twee eerste nummers van het *Regt in Nederlandsch Indie*, te ontwaren dat die onderneming voortgang heeft, en uit de « voorwoorden van de Redactie, » dat de deelneming in Indie op dat tijdschrift ruim kan geheeten worden. Het toont, zoo als de redactie opmerkt, dat de belangstelling in hetgeen regt en regtswetenschap betreft, in die gewesten niet zoo gering is, als men wel eens beweerd heeft.

« Dit tijdschrift is, naar luid van het prospectus, bestemd tot de openbaarmaking, door den druk, van belangrijke vonnissen, door de verschillende regterlijke collegiën gewezen, inzonderheid door het Hoog-Geregtschhof, met vermelding tevens, waar het gewigt der zaak zulks wenschelijk maakt, van de conclusiën van het Openbaar Ministerie en van die der practizijs van de gedingvoerende partijen, gelijk mede van den voornamen inhoud der tot adstructie van die conclusiën gediende schrifturen en gehoudene pleidooijen. Niet alleen toch wordt door zoodanige openbaarmaking het regt verstand der wet bevorderd en aan de justiciabelen een nieuwe waarborg geschonken voor het bekomen van goed en onvertogen regt, maar dezelve is daarenboven onmisbaar voor de vestiging eener vaste jurisprudentie en van die eenheid in de regtspraak, welke bovenal bevorderlijk is tot het inboezemen van vertrouwen in 's regters beslissingen.

Behalve het hovenvermelde algemeene doel, stelt men zich ook voornamelijk voor, te trachten nuttig te zijn voor zoodanige ambtenaren, die, zonder eene voorafgegane opleiding, tot de uitoefening van het regter-ambt geroepen zijn, uit kracht van de door hen bekleede administratieve betrekkingen.

Bij de vermelding van voor inlandsche regtbanken gevoerde proceduren, zal men bij voorkeur dezulke kiezen, welke het meest geschikt zijn om de kennis der eigenaardigheden van het karakter, de zeden, instellingen en gewoonten der verschillende onder het Nederlandsch gebied in Indië gevestigde volkstammen te vermeerderen.

Aan belangrijke verhandelingen, het regt en de daarmede in verband staande wetenschappen betreffende, zal gaarne eene plaats in dit tijdschrift worden ingeruimd, vooral ook aan die, handelende over onderwerpen van geregte geneeskunde.

De judiciele statistiek zal een onderwerp van de bijzondere zorg der redactie uitmaken.

Voor recensie en kritiek is dit tijdschrift gesloten, ten zij dezelve zich uitsluitend bepalen tot boekbeoordeelingen.

De jongste berichten omtrent hetgeen in Nederland en, zoo veel mogelijk, ook in andere landen, met betrekking tot het regt en de regts-wetenschap voorvalt, zullen worden medegedeeld, waarbij ook in het bijzonder zal worden acht gegeven op het handelsregt.

Eindelijk zullen alle mutatiën onder de regterlijke ambtenaren in Nederlandsch Indië worden vermeld, en zoodanige Gouvernementsbesluiten opgenomen, welke de wetgeving en het regt bepaaldelijk betreffen.

De uitgave van het tijdschrift zal geschieden maandelijks, eenige weinige dagen na de aankomst van den overland-mail.

Elke aflevering zal bevatten 4 à 5 vellen druks, of 64 tot 80-bladzijden.»

De Regering heeft het tot stand brengen van deze onderneming zoo veel doenlijk ondersteund, en zal volgens de redactie (die onder hoofd-leiding staat van Mr. A. PRINS), voortgaan, die te schragen.

Zij neemt alreeds vooraf eenige bedenkingen op, die op haar ontwerp gemaakt zijn, en zegt daarbij onder anderen:

«Het is der redactie van verschillende zijden gebleken, dat door velen wordt afgekeurd, dat dit tijdschrift gesloten is voor recensie en kritiek, ten zij dezelve zich uitsluitend bepalen tot boekbeoordeelingen, beweerende men dat althans de gelegenheid had behooren te zijn opengesteld tot de beoordeeling van vonnissen.

Hieromtrent meent men te moeten in het midden brengen, dat het voorkomt, dat een tijdschrift als het onderwerpelijke, hetwelk hoofdzakelijk beoogt de openbaarmaking van regterlijke gewijsden, de gelegenheid niet moet openstellen tot aanranding dierzelfde gewijsden.

Het is bekend hoe bijna altijd, en vooral in de maatschappij waarin wij leven, 's regters uitspraak, inzonderheid in burgerlijke zaken, bloot staat aan de scherpe, doch zeker niet onpartijdige kritiek der verliezende partij, hare vrienden en allen die er belang bij hebben.

Wierd zoodanige kritiek in dit tijdschrift opgenomen, eene antikritiek van de winnende partij of hare voorstanders zoude bijna onvermijdelijk volgen.

De eene door de redactie aangenomen wordende, zoude de andere niet wel kunnen worden geweerd, en een onvoegzaam geschrijf en tegengeschrijf zoude, zelfs na eene regterlijke uitspraak in het hoogste ressort, gevoerd worden als in eene derde instantie, zonder tot eenige andere uitkomst te leiden, dan tot hartstogtelijkheid en persoonlijkheden, welke, — het doet ons leed het te moeten zeggen, — nog al te veel in de Indische praktijk voorkomen.

Het is dan ook uit innige overtuiging, dat de redactie gemeend heeft

dit tijdschrift, buiten het geval van boekbeoordeelingen, voor recensie en kritiek te moeten sluiten, omdat zij daarvan geen nut, maar integendeel vele onaangenaamheden verwachtte, en vooral ook omdat het toelaten daarvan voor het wetenschappelijke overbodig scheen, nadat in den prospectus reeds was verklaard, dat voor belangrijke verhandelingen het regt betreffende dit tijdschrift zoude geopend zijn.

Wenscht men toch wetenschappelijk eenige regsquaestie te behandelen, welke ook het onderwerp eener regterlijke uitspraak heeft uitgemaakt, daartoe bestaat de gelegenheid, ook dan wanneer men een ander gevoelen mogt toegedaan zijn, dan bij die uitspraak is aangenomen. Dit kan nuttig zijn, doch eene dadelijke of opzettelijke kritiek of recensie van vonnissen, — waarvan trouwens ook in Nederland de voorbeelden zeldzaam zijn, — zoude hier, wij herhalen het, maar al te dikwerf leiden tot partijdige, meer persoonlijke, dan zakelijke beoordeelingen of liever veroordeelingen, waarbij de eerbied, welken men den regterverschuldigd is, waarschijnlijk niet zelden zoude worden uit het oog verloren. »

De beide eerste nummers behelzen de redevoering van den Staatsraad Jhr. Mr. H. L. WICHERS, gehouden den 1 Mei 1848; — voorts het begin van een overzicht der wettelijke bepalingen omtrent de regtspleging voor de landraden op Java en Madura, regt sprekende in zaken van misdrijf, door Mr. P. B. v. H.; — iets over het regtswezen in Britsch-Indië, naar het Fransch uit de *Revue des Deux Mondes*; — eenige berigten en arresten van het Indisch Hof in strafzaken, en eenige sententien in burgerlijke zaken vóór 1 Mei 1848 aanhangig gemaakt; — en een kort overzicht van de *werkzaamheden van den Hoogen Raad der Nederlanden, de Provinciale Geregtschoven in Gelderland en Zeeland*, aan de Nederlandsche regtsbladen ontleend, in verband met die van het *Hoog-Geregtsch Hof van Nederlandsch Indië*.

Dat kort overzicht komt, wat het Indische gedeelte betreft, op het volgende neder:

Blijkens de publicatie van den 17 Januarij jl. (aan het slot van dit nummer opgenomen), is het noodig bevonden, boven het bij art. 152 van het Reglement op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie bepaald getal, aan het hoog-geregtsch Hof van N. I. twee raadsheeren, en aan den procureur-generaal bij hetzelfde, één advocaat-generaal toe te voegen, terwijl tevens bepaald is, dat het hof voortaan in twee kamers zal verdeeld zijn.

Het hoog-geregtsch Hof van N. I. zal dus, in geval 's Konings goedkeuring op dezen maatregel wordt verkregen, in den vervolge te zamen gesteld zijn, uit: 1 president, 1 vice-president, 7 raadsheeren, 1 procureur-generaal, 2 advocaten-generaal, 1 griffier, 2 substitoot-griffiers.

Deze samenstelling is dezelfde, als die der meeste provinciale hoven in Nederland, met dit onderscheid alleen, dat bij de laatste in den regel slechts 1 advocaat-generaal werkzaam is.

Eene vergelijking der werkzaamheden van den hoogen raad der

Nederlanden en een tweetal provinciale hoven, met die van het hooggeregtschhof van Nederlandsch-Indië, zal de noodzakelijkheid van den door Zijne Exc. den Minister van Staat, Gouverneur-Generaal, genomen maatregel tot vermeerdering van het personeel bij laatstgemeld hof, volkomen doen beseffen, vooral als men daarbij in aanmerking neemt de uitbreiding, welke bij de nieuwe regterlijke organisatie in Nederlandsch-Indië, aan den werkkring van dat opper-regterlijk collegie is gegeven.

Hoog-Geregtshof van Nederlandsch Indië.

	Jaren			
	1820.	1830.	1840.	1847.
Arresten in revisie van strafzaken geweest	731	1632	3403	3850
Sententien in burgerlijke zaken, zoo in eersten aanleg, als in hooger heroep gewezen	154	40	63	67

In 1847 is door het Hoog-Geregtshof van Nederlandsch Indië gedisponneerd of geadviseerd op 498 requesten, en wel gedisponneerd op: 215 verzoeken, alle zaken van regtspleging betreffende, en geadviseerd op:

285 verzoeken, waarvan: 153 om gratie, 6 om remissie van boeten, 1 om abolitie vóór den regtsingang, 1 om brieven van atterminatie, 18 om dispensatie van wettelijke bepalingen, 13 om brieven van wetting, 1 om rehabilitatie, 7 om relief substantieel, 7 om venia aetatis, 6 om naams-verandering of vermeerdering, 70 van allerlei aard.)

Wij wenschen deze onderneming in het belang van het regt en van de meer en meerdere kennis van de O. I. bezittingen den meesten bloei en onbekrompen medewerking toe; de in het Vaderland teruggekeerde Staatsraad Jhr. Mr. H. L. WICHERS wordt door de redactie ten slotte van het tweede nummer erkend als den man, aan wiens belangstelling en aanmoediging dit tijdschrift voor een groot gedeelte zijn aanwezig verschuldigd is.

— De derde klasse van het Koninklijk-Nederlandsche Instituut van wetenschappen, letteren en schoone kunsten, heeft onder andere weder uitgeschreven de volgende prijsvraag:

« Daar in den jongsten tijd de aandacht van eenige geleerden bepaaldelijk is gevestigd op de wetgevingen van den Indischen Archipel, en deze soort van letterkundige monumenten van het hoogste belang mogen geacht worden, zoowel voor de grondige kennis van den aard en de zeden der bevolkingen, als ter voorlichting van hen, die bij het Nederlandsch-Indische gouvernement in politieke of regterlijke betrekkingen zijn geplaatst, heeft de klasse gemeend het vermeerderen en verzamelen der resultaten van dit belangrijk onderzoek, zooveel in haar vermogen is, te moeten bevorderen, door het uitschrijven der volgende in vijf leden gesplitste vraag:

De klasse verlangt:

a. Eene zooveel mogelijk nauwkeurige opgave der bestaande wetboeken van den Indischen Archipel en van de handschriften, waarin die vervat zijn.

b. Een kritisch onderzoek naar de bronnen, waaruit deze wetgevingen gevloeid zijn.

c. Een beknopt zamenstel van de voornaamste bepalingen dezer wetboeken, met onderlinge vergelijking van hetgeen in verschillende streken van kracht was, en waardering van den geest des volks, die in deze wetgevingen doorstraalt.

d. Een onderzoek naar het gebruik, dat thans nog van deze verzamelingen van wetten gemaakt wordt, zoowel in de nog meer of min onafhankelijke gewesten, als in die, welke aan het Nederlandsch bestuur onderworpen zijn, en de verhouding, waarin hun gezag tot dat des Korans staat, bij de bevolkingen, die den Islam hebben aangenomen.

e. Eene ontwikkeling van de wijze, waarop de Nederlandsche wetgeving en rechtspleging in Nederlandsch Indië in verband is gebragt met den bestaanden rechtstoestand, het zij op de Inlandsche, het zij op de Mohammedaansche wetten, gegrond.

Tot de kennis der wetgevingen en van haar gebruik zijn reeds belangrijke bijdragen geleverd, vooral door RAFFLES (in het 12de deel der *Asiatic Researches*); E. DULAURIER (in zijne *Mémoires, Lettres et Rapports relatifs aux cours de Langue Malaye et Javanaise* en in het 6de deel der *Collection de lois maritimes* van PARDESSUS); R. DE FILIETAS BOUSQUET (in het 5de deel 1ste stuk der *Nederlandsche Jaarboeken voor rechtsgelerdheid en wetgeving*); C. F. WINTER (in den 6den Jaargang, deel 1 en 2 van het *Tijdschrift voor Nederl. Indie*); D. L. MOUNTIER (in den 6den Jaargang, deel 1 van hetzelfde *Tijdschrift*); T. J. WILLER (in den 8sten Jaargang, deel 2 van hetzelfde *Tijdschrift*); T. ROORDA (in de door hem uitgegeven *Javaansche Wetten*, Amst. 1844), en A. MEURSINGE (in zijn *Handboek van het Mohammedaansch regt in de Maleische taal*, Amst. 1844).

Aan den schrijver van het voldoende en best gekeurde antwoord zal worden toegewezen de gouden eerepenning van het Instituut, ter inwendige waarde van f 300. Aan den schrijver, wiens antwoord hieraan het naaste komt, en zulks waardig wordt geoordeeld, zal de klasse de uitgave van zijn werk in hare gedenkschriften aanbieden, met bijvoeging van zijnen naam, indien hij zich verkiest te openbaren; en voorts aan hem een loffelijk getuigschrift dienaangaande verleen.

Het staat een ieder vrij, naar den uitgelooften prijs te dingen, behalve den leden van de derde klasse van het Instituut. De geassocieerden en de correspondenten der klasse zijn in deze uitsluiting niet begrepen.

De stukken, die naar den prijs dingen, zullen in de Latijnsche, Nederduitsche, Fransche, Engelsche of Hoogduitsche taal, met de alge-

meene Italiaansche letter moeten geschreven en aan den vasten secretaris van de derde klasse, vrachtfrij, bezorgd zijn, vóór den 1 Nov. van het jaar 1850.

— Te Parijs ziet, bij Gebr. FIRMIN DIDOT, het licht *Essai sur la vie et les ouvrages d'ETIENNE PASQUIER*, door den heer LEON FEUGÈRES. De *Revue des Deux Mondes* van deze uitgave gewagende, zegt: «De heer FEUGÈRES, die reeds zoo gunstig bekend is door zijne uitmuntende editie van PASCAL, heeft eene nieuwe aanspraak erlangd op de erkenning der letterkunde, daar hij het leven van ETIENNE PASQUIER op grond van zekere bescheiden en ten gevolge van ijverige nasporingen beschreven heeft in eenen even geestigen, smaakvollen als vloeienden stijl. Dit leven van PASQUIER is niet alleen de beschrijving van een beroemd man, maar de verpersoonlijking van gansch een tijdsgewricht. Onder de schrijvers van de 16^e eeuw is er maar een, die door oorspronkelijkheid boven hem uitsteekt, MONTAIGNE; doch wie kan bij dezen vergeleken worden? PASQUIER was niet alleen een geletterd man, maar het eerste voorbeeld van die algemeenheid van kennis, die later een der treffendste trekken van den Franschen geest werd. [Waarom juist van den Franschen geest zou men kunnen vragen; het veelomvattende der groote vernuften van de 16^e en 17^e eeuwen, om niet van later tijden te gewagen, was wel algemeen; in ons vaderland denke men aan eenen HOOFT, C. HUIJGBENS, CATS en anderen]. Hij was een der scheppers van het Fransche proza, dat rijkste en onbetwistbaarste en meest algemeen erkende deel van onzen letterroem; hij bragt er toe bij onzer taal die ongedwongenheid, dat duidelijke en stipte te geven, die hare eigenaardige kenmerken uitmaken. In zijn boek *des Recherches*, een woord dat PASQUIER, althans in dezen zin, had bedacht, legde hij de grondslagen van de historische critiek, die nog ten huidigen dage met zoo veel vrucht boven vroeger wordt voortgezet. Daargelaten nog het natuurlijke en *piquante* van de brieven van ETIENNE PASQUIER, behelzen zij eene menigte belangrijke inlichtingen en bijzonderheden. Hoe veel men aan die bron ook moge ontleend hebben, zij blijft nog steeds vloeijen; kortom, gelijk zijne tijdgenooten hem bewonderd hebben, en zoo als de onze, dank den heer FEUGÈRES, hem zullen bewonderen, vereenigde ETIENNE PASQUIER eenen zeldzamen schat van vaak zeer verschillende talenten; met de ondervinding en de vroedheid van den staatsman, paarde PASQUIER eene verbeelding, die verhoogd werd door de beoefening der letteren, wier verlichte en onwrikbare vriend hij steeds was. Men weet dat de overleveringen van dien beroemden Franschen staatsman, regtsgeleerde en schrijver zich in den persoon van een zijner naamgenooten allezins hebben overgeplant.»

Themis,

REGTSKUNDIG TIJDSCHRIFT.

TIENDE JAARGANG.

STELLIG REGT (NEDERLANDSCH).

STAATSREGT. — *De wetten zijn onschendbaar*, door
Mr. W. A. G. DE JONGE, Referendaris bij het departement van Justitie.

De wetten zijn onschendbaar, zegt artikel 115 der Grondwet.

De bedoeling van dien regel, welke bij de herziening des vorigen jaars in de Grondwet werd opgenomen, vindt men aldus in de Memorie van Toelichting door de Regering uitgelegd:

«De onschendbaarheid der wetten heeft eene drie-dubbele beteekenis. Zij plaatst de wet boven alle bedenking, zij waarborgt haar tegen alle aanranding, zoowel van de uitvoerende en regterlijke magt, als van de plaatselijke autoriteiten, aan wie, alleen behoudens de wet, het vaststellen van plaatselijke verordeningen is toegekend.»

Wanneer men echter deze door de Regering aangevoerde beweegredenen wel nagaat, dan blijkt het, dat de voorname, zoo niet de eenige strekking van het tweede lid van artikel 115 der Grondwet slechts zijn

kan de onschendbaarheid der wet boven alle bedenking te plaatsen bij en te waarborgen tegen elke aanranding van de *regterlijke magt*.

Dat toch de wet onschendbaar is en getrouw moet worden nagekomen door de uitvoerende magt, behoefde hier niet uitdrukkelijk gezegd te worden. Dit is eene waarheid, die door niemand betwijfeld zou kunnen worden, ook zonder de bepaling van artikel 115. Het artikel 73 der Grondwet, dat de Ministers verantwoordelijk stelt ook voor de uitvoering der *wetten*, is reeds voldoende om die waarheid te doen inzien.

Evenmin was het noodig de wetten te waarborgen tegen eene aanranding van de plaatselijke autoriteiten. Gelijk de Memorie van Toelichting zelve zegt, is aan deze, *alléén behoudens de wet*, het vaststellen van plaatselijke verordeningen toegekend. Hare wetgevende magt, zoowel als die der provinciale Staten, is afhankelijk van de wetten en het algemeen belang en het daarmede in verband staand loezigt van den Koning.

Ten opzichte der uitvoerende magt, en der provinciale en plaatselijke wetgeving, was de onschendbaarheid der wetten dus ook zonder artikel 115 der Grondwet genoegzaam gewaarborgd.

Het doel en de strekking van het artikel laten zich derhalve gevoegelijk daartoe bepalen, dat het de onschendbaarheid der wetten boven alle bedenking stelt tegenover de regterlijke magt en die wetten waarborgt tegen elke aanranding van deze. Met andere woorden, het ontnemt aan den regter de bevoegdheid om de toepassing der gewone wetten, bij welke naar zijn oordeel eene schending der Grondwet door de wetgevende magt gepleegd is, te weigeren.

Voor zooveel wij hebben kunnen nagaan, heeft geene andere constitutie dat beginsel zoo uitdrukkelijk aangenomen.

De Belgische Grondwet, in art. 107, bepaalt: Les cours et tribunaux n'appliqueront les arrêtés et réglemens généraux, provinciaux et locaux, qu'autant qu'ils seront conformes aux lois. Omtrent de al of niet bevoegdheid van den regter, om de toepassing te weigeren eener *wet*, welke in strijd met de Constitutie geacht werd, laat zij zich niet uit, hoewel niet zonder eenigen grond zou kunnen beweerd worden, dat waar de grondwetgever eene bevoegdheid gaf, gelijk die in artikel 107 omschreven is, de regter voor onbevoegd te houden is, dat artikel bij interpretatie ook tot de eigenlijk gezegde wetten uit te breiden. *Inclusio unius, exclusio alterius*. Wat daar echter van zij, de inhoud van dat artikel vindt eene gereede uitlegging in hetgeen van 1815 tot 1830 tusschen het uitvoerend gezag en de regterlijke magt was voorgevallen, toen van den eenen kant de Regering meende te kunnen zeggen, dat de Grondwet aan den Koning «in het laatste beroep de «hoogste regtsmagt toekent over de wettigheid en geldigheid der reglementen, verordeningen en besluiten, «door de administrative autoriteiten daargesteld;» (1) en van de andere zijde de regterlijke magt somtijds zich overeenkomstig die stelling gedroeg, somtijds zich het regt toekende, dat zij sedert ook in Noord-Nederland onbetwist heeft uitgeoefend, van namelijk zoowel de Koninklijke besluiten, als de provinciale en plaatselijke verordeningen, aan de Grondwet en de wet te toetsen.

De wijze waarop de regterlijke magt de vrije werking der wetgevende beperken kan, is tweecërlei, middelijk of onmiddelijk.

De regterlijke magt doet dit onmiddelijk, wanneer zij, *bij wege van algemeene verordening, dispositie of reglement*, uitspraak doet in zaken, welke aan hare

(1) Men zie de beweegredenen van het Conflicten-besluit van 5 October 1822 (*Staatsbl.* n°. 44).

beslissing onderworpen zijn, en langs dien weg verordeningen daarstelt omtrent onderwerpen, welke door den wetgever tot dien tijd niet of anders geregeld waren. De regterlijke magt treedt daarbij in waarheid op het gebied des wetgevers, beperkt op die wijze in ieder geval de vrije werking van den laatstgenoemde, ja, begeeft zich met den wetgever in eenen openbaren strijd, voor zoo verre het punt, door haar geregeld, reeds vroeger een onderwerp van wetgeving had uitgemaakt, en door den wetgever daarin op eene andere wijze was voorzien, dan thans door haar is geschied.

Reeds in 1790 maakte in Frankrijk de Constituante een einde aan de bevoegdheid der Fransche Parlementen tot het uitvaardigen van zoodanige algemeene verordeningen, bekend onder den naam van *arrêts de règlement* (1). Die bevoegdheid was onbestaanbaar met het groote beginsel door dat staatkundig ligchaam aangenomen, en hetwelk ook voor andere landen van zoodanig gewigtigen invloed geworden is, de scheiding namelijk der drie magten in den Staat. In navolging der Constituante, werd artikel 5 in den Code Civil opgenomen, eene bepaling, die de Nederlandsche wetgever het niet overbodig keurde te herhalen in artikel 12 der Wet, hou-

(1) *Loi sur l'organisation judiciaire du 24 Août 1790*, te vinden in *Lois et Actes du Gouvernement* vol. I, pag. 373. In Tit. II der wet leest men: art. X. *Les tribunaux ne pourront prendre directement ou indirectement aucune part à l'exercice du pouvoir législatif, ni empêcher ou suspendre l'exécution des décrets du corps législatif, sanctionnés par le roi, à peine de forfaiture*; art. XI. *Ils sont tenus de faire transcrire purement et simplement dans un registre particulier, et de publier dans la huitaine, les lois qui leur seront envoyées*; art. XII. *Ils ne pourront point faire de réglemens, mais ils s'adresseront au corps législatif toutes les fois qu'ils croiront nécessaire, soit d'interpréter une loi, soit d'en faire une nouvelle*. Men zie ook MERLIN, *Questions de droit* in v. *arrêts de règlement*. MEYER, *Institutions judiciaires*. Tom. VI. Amsterd. 1823, pag. 46 en elders.

dende Algemeene Bepalingen, en welke hare poenale sanctie vindt in artikel 127, n°. 1, van den Code Pénal. Zoodanige bevoegdheid des regters tot het maken van algemeene verordeningen, was evenzeer onbestaanbaar met die kenmerken, welke men der regterlijke magt in het algemeen pleegt toe te schrijven, te weten, van nimmer dan *geroepen* en *op een bestaand geschil* uitspraak te doen, van slechts *op ieder geval afzonderlijk* en nimmer *in het algemeen* te beslissen.

De regterlijke magt echter kan ook nog op eene andere, eene middelijke wijze de vrije werking der wetgevende magt binnen bepaalde grenzen beperken.

De regter doet dit, wanneer hij weigert eene wet toe te passen op grond dat zij, naar zijn inzien, ongrondwettig is. Hier miskent de regter geene der aan de regterlijke magt eigene kenmerken. Hij doet regt tusschen twee strijdvoerende partijen, in een bestaand regtsgeding, in een afzonderlijk geval, zonder dat zijne uitspraak in de toekomst eenige voor het algemeen verbindende kracht hebbe, zonder dat hij zich op het terrein des wetgevers begeve. En evenwel wordt, dus doende, de wetgevende magt in hare vrije werking beperkt. De regter toch, die eene wet inconstitutionneel verklaart, en haar op dien grond niet toepast, vernietigt wel is waar de wet niet, welke ook na die verklaring in wezen blijft, maar desniettemin is de invloed van zoodanige regterlijke uitspraak gewis, door de zekerheid waartoe zij leidt, dat, blijft de regter ook in het vervolg bij zijne uitspraak volharden, die wet voortaan eene doode letter zijn zal, en steeds te vergeefs zal worden ingeroepen. De regter werkt dus hier op eene negatieve, edoch zekere wijze, tegen de handelingen des wetgevers in.

Er is één land, waar de regterlijke magt die bevoegdheid om de voorschriften des wetgevers aan de constitutie te toetsen, zonder tegenspraak uitoefent. Het is de

Republiek der Vereenigde Staten. Les Américains, zegt DE TOCQUEVILLE (1), ont reconnu aux juges le droit de fonder leurs arrêts sur la *constitution*, plutôt que sur les *lois*. En d'autres termes, ils leur ont permis de ne point appliquer les lois qui leur paraîtraient inconstitutionnelles.

In Frankrijk daarentegen was zoodanige bevoegdheid bij de constitutie van het jaar VIII en het Senatusconsulte organique van het jaar XII, den regter middelrijk ontnomen. Daarbij toch was aan eenen *Senat conservateur* de beoordeeling der al of niet grondwettigheid van alle verordeningen opgedragen, zonder dat na een bepaald tijdstip het onderzoek naar de grondwettigheid meer openstond (2).

Wat was dienaangaande regtens in Nederland, vóór de Grondwetsherziening van 1848?

Reeds in 1829 werd het gevoelen voorgestaan (3), dat de Nederlandsche regter bevoegd was niet alléén om de algemeene maatregelen van inwendig bestuur, de re-

(1) DE TOCQUEVILLE, *De la démocratie en Amérique*. Tom. I. Chap. VI. *Du pouvoir judiciaire aux Etats-Unis, et de son action sur la société politique*. Men zie ook art. 3 van de *Constitutie der Unie*, handelende over de regterlijke magt en art. 6 *alieu*, waarbij echter, en dit verdient opmerking, zoodanige bevoegdheid den regter nergens *uitdrukkelijk* verleend wordt. Hetgeen DE TOCQUEVILLE niet belet te zeggen: *En Amérique ce droit est reconnu par tous les pouvoirs; on ne rencontre ni un parti, ni même un homme qui le conteste*.

(2) *Constitution de l'an VIII, art. 21. Il (le Sénat conservateur) maintient ou annule tous les actes, qui lui sont déferés comme inconstitutionnels par le tribunal ou par le gouvernement. Art. 37. Tout décret du corps législatif, le dixième jour après son émission, est promulgué par le premier consul, à moins que, dans ce délai, il n'y ait eu recours au sénat pour cause d'inconstitutionnalité. Ce recours n'a point lieu contre les lois promulguées. Senatusconsulte du 28 flor. an XII, art. 70.*

(3) VAN SONSBEECK, *Proeve over de zelfstandigheid en onafhankelijkheid der regterlijke magt*, II, 79 en elders.

glementen en keuren aan de wet te toetsen, en hunne toepassing van hunne al of niet wettigheid naar vorm en inhoud te doen afhangen (een punt, waarover men het toen nog lang niet eens was), — maar tevens, dat ook de grondwettige bestaanbaarheid der door Koning en Kamers daargestelde wetten, een onderwerp van kennisneming voor de regterlijke magt konde uitmaken. En inderdaad het valt moeijelijk eene tegengestelde meening aan te kleven. Niemand zal ontkennen, dat de Grondwet de basis is van alle magten in den Staat, dat ook de wetgevende magt slechts op die basis kan en mag voortwerken, dat geene gewone wet die basis veranderen of wijzigen kan. Al hetgeen nu door de wetgevende magt in strijd met dien eersten grondslag gedaan wordt, is dus eene daad, welke buiten den kring harer bevoegdheid ligt, en alzoo van geene verbindende kracht kan zijn voor cenige andere magt in den Staat, met name niet voor de regterlijke magt, wier eerste en eigenaardige pligt het is vóór alles vast te houden aan die wet der wetten, welke haar boven elke andere bindt. De regter zweert, bij de aanvaarding van zijn ambt, dat hij *de Grondwet zal onderhouden en nakomen* (1), maar hoe zal hij dien eed getrouw blijven, indien hij eene wet *moet* toepassen, die naar zijne overtuiging met de Grondwet strijdt? Men erkent thans algemeen de bevoegdheid des regters om de toepassing te weigeren van een reglement van inwendig bestuur, van eene provinciale verordening of plaatselijke keur, zoodra een van dezen naar vorm of inhoud onwettig is, en men zou diezelfde bevoegdheid ontzeggen, waar het eene wet geldt. Heeft dan niet elke verordening, zij moge van den Koning, de Provinciale Staten of den Gemeente-raad uitgaan, zoo lang zij binnen den kring harer bevoegdheid blijft, en

(1) Art. 29 der Wet op de R. O. en het Kon. Besl. van 25 Febr. 1817 (*Staatsbl.* n°. 13) in art: 1.

de vereischte vormen zijn in acht genomen, niet even goed kracht van wet, als de verordening uit het gemeen overleg van Koning en Kamers geboren? Is de eigenlijk gezegde wet, die de Grondwet verkracht, niet evenzeer eene onwettige verordening als de minstbeduidende keur, welke eene bepaling inhoudt, die de bevoegdheid des plaatselijken wetgevers te boven ging? Zoo ja, welke was dan de regtsgrond, waarop de regter zich kon beroepen om, terwijl hij de onwettige keur ter zijde stelde, de inconstitutionele wet toe te passen? De Grondwet van 1815 zwijgt. Zelfs eene bepaling als die van art. 107 der Belgische Constitutie ontbreekt, waaruit ten minste, door eene redenering e contrario, welligt nog zou kunnen worden besloten tot de onbevoegdheid des regters om de constitutionnaliteit eener *wet* te beoordeelen.

Bij gebrek aan eenig bepaald verbod, kon, naar het schijnt, onder de Grondwet van 1815 het niet anders dan regtskundig juist heeten, indien de regter, vasthoudende aan de Grondwet, die de basis uitmaakt der wetgevende, zoowel als der regterlijke magt, en buiten welke geene van beide iets wettigs vermag, vasthoudende aan zijnen eed, en aan het beginsel, dat eindelijk ten opzichte der vrijheid van al of niet toepassing der algemeene en andere reglementen had gezegevierd, zich ook de bevoegdheid had toegekend om de bestaanbaarheid der landswetten, welker toepassing bij hem geëischt werd, aan de Grondwet te toetsen.

Te regt dus werd, indien men zoodanige bevoegdheid voor de toekomst wilde uitsluiten, in 1848 bij de herziening in de Grondwet opgenomen: *De wetten zijn onschendbaar*. Den regter blijft thans geene meerdere bevoegdheid over, dan om te onderzoeken, of naar den *vorm* de wet als zoodanig overeenkomstig de voorschriften der Grondwet is daargesteld. Hare grondwettigheid

naar den inhoud mag hij thans evenmin onderzoeken, als hij immer naar hare innerlijke waarde of billijkheid heeft mogen vragen.

De wetgevende magt derhalve beslist thans als opperste regter omtrent de al of niet grondwettigheid der door haar zelve gegevene bevelen.

Dat het oordeel in het hoogste ressort over de grondwettigheid ook der wetten ergens berusten *moet*, is eene waarheid die niemand betwijfelen zal. Onder de constitutie van het jaar VIII, berustte het in Frankrijk bij den Senat conservateur, in Amerika berust het bij de regterlijke magt, in Frankrijk en elders wordt het tegenwoordig aan den gewonen wetgever overgelaten, in Nederland is het aan dezen thans uitdrukkelijk voorbehouden. De vraag is, welke magt in den staat de meeste waarborgen daarbij oplevert. Het antwoord is niet gemakkelijk. Zeker is het, dat de wetgevende magt, in het systeem van onze Grondwet, regter en partij tevens is. Zij maakt de wet, en beoordeelt tegelijkertijd hare grondwettigheid. Waar liggen de grenzen der wetgevende magt? in de Grondwet. Maar wie beoordeelt die grenzen? de wetgevende magt zelve. Indien de wetgevende magt, dat is, de Koning en de Staten-Generaal, het eens zijn, al is dan de wet nog zoo inconstitutionneel, er valt in dat systeem niets aan te doen. De wetgevende magt is onbegrensd, en kan op geene wettige wijze aan eene getrouwe opvolging der Grondwet gehouden worden (1).

(1) In het Verslag der rapporteurs in de dubbele Kamer betreffende de grondwetsherziening leest men: «Er waren enkele leden, die, in dit voorschrift» (het tweede lid van art. 115 der Grondwet) «eene zeer gevaarlijke strekking zagen, en het afkeurden, dat men aan de regterlijke magt de bevoegdheid scheen te willen benemen, om gewone wetten, wegens daarbij, naar haar oordeel, plaats gehad hebbende schending van de Grondwet, niet toe te passen. Dit gevoelen werd echter geenszins door de groote meerderheid gedeeld.»

De regterlijke magt daarentegen maakt nimmer eene wet, en, dáár, waar zij de bevoegdheid heeft om deze te beoordeelen en aan de Grondwet te toetsen, is zij dus regter, maar nimmer partij tevens. Haar oordeel omtrent de wet wordt alleen uitgesproken, wanneer dit in een gevoerd regtsgeding gevraagd wordt, het heeft dus nimmer eene algemeene strekking, maar beslist telkens slechts in één speciaal geval, het vernietigt niet op eene onmiddelijke wijze, wat de wetgever daarstelde, het weigert geen regt, maar alléén medewerking tot iets dat ongrondwettig is. Men mag vragen, of op die wijze niet het best gewaakt wordt in het belang der openbare orde en der ware vrijheid tegen elke overheersching der wetgevende magt, tegen de mogelijke tirannij eener staatkundige vergadering? Het is waar, ook de regter kan dwalen, en eene wet inconstitutionneel verklaren, die in werkelijkheid geheel met de Grondwet overeenkomt. Dit gevaar echter is nooit even groot, als dat hetwelk uit eene wetgevende magt zonder grenzen, te vreezen is. Het vonnis van den lageren regter is vatbaar voor cassatie, zoo niet op verzoek van partijen, dan toch in het belang der wet, en dit laatste zal veelal reeds voldoende zijn om het kwaad te keeren. De uitspraak van den hoogsten regter laat, wel is waar, geene verdere regtsmiddelen toe. Zoodanige uitspraak evenwel kan, voor zooverre het een geïsoleerd geval is, door een opvolgend arrest verbeterd worden, of ook, wanneer de jurisprudentie een verkeerden weg op gaat, en de hoogste regter er in volhardt ten onregte eene wet als inconstitutionneel te beschouwen, ook dan is het kwaad niet zonder geneesmiddel. Eene gedeeltelijke herziening der Grondwet kan steeds het punt in geschil beslissen. Bovendien schijnt in ieder geval de overdrevene en ongegronde vrees des regters, welke hem belet eene (alléén naar zijn inzien) ongrondwettige wet toe te passen, van eene minder

gevaarlijke strekking te zijn dan, en nog altijd de voorkeur te verdienen boven de mogelijkheid, dat de wetgever zich werkelijk aan eene ongrondwettigheid schuldig make, zonder dat er middelen bestaan om die te verhinderen. In een land toch waar de wetgevende magt het oordeel in het laatste ressort omtrent het al of niet constitutionnele harer eigene bevelen uitspreekt, is de ongrondwettigheid, eens gepleegd, voor geen herstel, voor geen voldoende herstel althans, vatbaar. Eene intrekking der inconstitutionnele wet is niet waarschijnlijk, waar geene bevoegde magt van buiten de noodzakelijkheid daartoe aan den wetgever kan doen gevoelen. Het eenig overblijvend middel om tot zoodanige intrekking te geraken, is de geheele of gedeeltelijke verandering van het personeel der Kamers. Maar hoe zelden zal dit het kwaad herstellen, nadat de ongrondwettigheid reeds gepleegd is. Dikwerf is de wet van eene oogenblikkelijke werking. Of wat zou het baten, wanneer b. v. later eene wet werd ingetrokken, welke in strijd met art. 173 der Grondwet, den Staat geheel of gedeeltelijk van de aangegane verbindtenissen jegens zijne schuldeischers ontheven had? De Staat was intuschen ontrouw aan zijne verplichtingen geworden, het openbaar crediet vernietigd, de ongrondwettigheid geconsommeerd. Geef daarentegen in hetzelfde geval aan de regterlijke magt de bevoegdheid het toepassen der inconstitutionnele wet te weigeren, en de schuldeischer wordt door den regter bij zijne in de Grondwet gewaarborgde regten gehandhaafd, de Staat op grond van gezegd art. 173 tot volledige nakoming zijner verbindtenissen veroordeeld, en de ongrondwettigheid zelve onmogelijk gemaakt.

Hetgeen men aan het stelsel, waarbij den regter de vrijheid gelaten wordt zijne medewerking aan de inconstitutionnele wet te onthouden, met grond kan tegen-

werpen, is dat het niet volledig werkt. De regter treedt in geen onderzoek omtrent eenige wet, ten zij de toepassing er van bij hem in een regtsgeding gevraagd is. Zeer vele wetten, het is waar, komen langs dien weg vroeger of later ter zijner kennisneming, want zeer velen geven regten en leggen verpligtingen op, welke voor tegenspraak vatbaar zijn, en de beslissing des regters bij zoodanige tegenspraak noodig maken. Andere wetten echter kunnen moeilijk of in het geheel niet tot eene actie in regten aanleiding geven, en deze wetten blijven alzoo buiten het bereik van de kennisneming der regterlijke magt. Dit bezwaar intusschen is niet uit den weg te ruimen, of men moest aan de regterlijke magt de bevoegdheid toekennen, om *uit haar eigen* zich van het onderzoek eener wet meester te maken, en *ongeroepen* de ongrondwettigheid er van uit te spreken. Daaraan echter valt niet te denken, of de zoo noodzakelijke scheiding tusschen wetgevende en regterlijke magt valt weg, en de laatste wordt zelve wetgever in plaats van slechts het bolwerk te zijn tegen de uitpattingen der eerste. Aan den Senat conservateur van het jaar VIII kon zulk eene onvolledige werking minder verweten worden. Of daarentegen van zoodanig ligchaam gelijke zelfstandigheid en onpartijdigheid te wachten zijn, als van de regterlijke magt, zou betwijfeld kunnen worden.

Over de middelen om 's rijks rekenpligtige ambtenaren tot het doen hunner rekening te noodzaken, door Mr. A. DE PINTO, Advocaat te 's Gravenhage.

Il ne faut point décider par les règles du droit civil, quand il s'agit de décider par celles du droit politique.

MONTESQUIEU.

Art. 200 der Grondwet van 1840 belast de algemeene rekenkamer met het vorderen van behoorlijke rekening en verantwoording van alle bijzondere landscomptabelen en anderen, achterevolgens zoodanige instructien, als bij de wet zullen worden vastgesteld. Een juist begrip van deze bepaling is ook nu nog van het grootste gewigt, hoezeer zij in art. 176 der tegenwoordige grondwet niet wordt terug gevonden, want werkelijk bestaat zij voor ons nog, omdat de instructie waarnaar zij verwijst, die het beginsel zelf in leven en in werking gebragt heeft, en die gegeven is bij de wet van 5 October 1841, *Staatsbl.* n°. 40, nog op dit oogenblik algemeene rijks-wet is.

De vraag is dan ook, geloof ik, inderdaad belangrijk, welke de ware zin van dit grondwettig beginsel is? welke de invloed daarvan is, in verband vooral met de wet van 5 October 1841, op de dwangmiddelen, die de staat kan in het werk stellen tegen zijne rekenpligtige ambtenaren, die verzuimen of weigeren rekening te doen? met andere woorden, of de staat tegen zijne rekenpligtige ambtenaren heeft, even als een gewoon mandans, de gewone burgerlijke *actio mandati directa*, bij den burgerlijken regter, tot het doen van rekening? dan wel, of het regt en de wet daartoe bijzondere regts- en dwang-middelen aanwijzen?

Die vraag, ik weet en ik erken het, behoorde eigenlijk geene vraag te zijn; en zij zou het niet zijn, indien men zich slechts eenigzins duidelijke en heldere denk-

beelden wilde voorstellen van het begrip van staatsregt, in tegenoverstelling van burgerlijk regt.

Ongelukkig is dit het geval nog niet. Vruchteloos plaatste de heer QUARLES VAN UFFORD in *Themis* IX, 367—433 zijne uitmuntende *beschouwingen over de overschrijding van rechtsgebied door de regterlijke magt en over de algemeene maatregelen van inwendig bestuur*. Even vruchteloos ging de opmerking voorbij in *Regtsg. Bijbl.*, IX, 241: «dat staats- en burgerlijk regt op zich zelve grootelijks van elkander onderscheiden zijn; maar dat het niet behoort tot de verdiensten van onze tegenwoordige regtspraak, dat de grenzen tusschen beide altijd behoorlijk worden in acht genomen.» Onze regtsgeleerden blijven zich bij voortduring schuldig maken aan de zonderlingste verwaringen tusschen publiek en privaats regt en de daaruit voortspruitende regten en verplichtingen; onze burgerlijke regtbanken (enkele loffelijke uitzonderingen daargelaten) gaan voort met vonnis te vellen over allerlei staatsregtelijke geschillen (1).

Om vol te houden, dat een rekenplichtig ambtenaar door den staat, voor den burgerlijken regter kan worden geroepen, ten einde te worden veroordeeld tot het doen

(1) Het volgende voorbeeld is merkwaardig. De arrondissementsregtbank te 's Gravenhage had zich op gronden, die niet ligt zullen wederlegd worden, bij een uitvoerig en krachtig gemotiveerd vonnis, *ratione materiae* ambtshalve onbevoegd verklaard, om kennis te nemen van eene vordering door den staat ingesteld tegen de erfgenamen van een rekenplichtig (of beweerd rekenplichtig) ambtenaar tot het doen van rekening en verantwoording over het beheer van hunnen erflater; maar het hof in Zuid-Holland vernietigde dit vonnis bij arrest van 14 Maart 1849, hoofdzakelijk op grond, dat, vermits de betrekking tusschen den staat en zijne ambtenaren geene andere is, dan die welke voortvloeit uit het contract van lastgeving, de staat-mandans tegen den ambtenaar-mandataris, heeft de gewone burgerlijke *actio mandati*. Zie *Weekblad* n°. 914, 1021.

van rekening en verantwoording, is men wel *volens* verplicht de juridieke en politieke ketterij aan te nemen en te verdedigen, dat er tusschen den staat en zijne ambtenaren eene gewone burgerlijke overeenkomst ontstaat van lastgeving, waarbij de staat als lastgever, de ambtenaar als lasthebber optreedt; want burgerlijke verbindtenis wordt alleen geboren *ex contractu* of *ex lege*. Aan eene verbindtenis *ex lege* kan onmogelijk gedacht worden; er moet dus *een contract* zijn; en dat contract, waaruit de actie tot het doen van rekening zal geboren worden, kan geen ander zijn dan het mandaat.

Eene eenvoudige en zeer oppervlakkige lezing echter van de bepalingen der wet over lastgeving, zou op zich zelve reeds voldoende zijn, om het onaannemelijke van zulk eene zonderlinge stelling aan te toonen. Ik wil slechts op een paar voorbeelden wijzen.

En dan struikel ik al dadelijk over de definitie van art. 1829, die mij leert, dat lastgeving is *eene overeenkomst*; en, vermits men nu toch wel zal willen toegeven, dat het burgerlijk wetboek, wanneer het handelt over *overeenkomsten*, alleen bedoelt overeenkomsten van *burgerlijk regt*, dat lastgeving dus is eene *burgerlijke overeenkomst*; maar het betoog, hoe de staat met zijne ambtenaren dat *burgerlijk contract* sluit, en waarin dit bestaat, zou ik wel gaarne willen zien leveren.

Vrouwen en minderjarigen kunnen in den regel tot lasthebbers worden gekozen, art. 1835. Kunnen zij ook in den regel ambtenaren, en wel rekenplichtige ambtenaren zijn?

De lasthebber mag, indien hem dit vermogen niet *uitdrukkelijk is ontzegd*, zijn last door een ander laten waarnemen, art. 1940 B. W. Aan den ambtenaar wordt dit vermogen zelden of nooit uitdrukkelijk ontzegd in zijn *lastbrief*; dus de ambtenaar mag, onder zijne verantwoordelijkheid, zijn ambt doen uitoefenen door zijn

lakei, kruijer of oppasser; men moet toch consequent zijn, en er is geen middel om dit tegen te spreken of te verhinderen.

Maar genoeg; het zou niet moeilijk zijn deze voorbeelden nog met eene lange reeks van gelijksoortige te vermeerderen; maar ik acht dit onnoodig: *ex paucis cognoscite omnes*.

Laat ons liever nog een oogenblik stilstaan bij de groote menigte dwaasheden en ongerijmdheden, waartoe ons die leer brengen zal.

Als de ontvanger burgerlijk mandataris is, ieder ander ambtenaar is het evenzeer; en als de ééne bepaling van het burgerlijk regt tegen dien quasi-mandataris kan worden ingeroepen, de andere kan het niet minder.

Denk nu b. v. aan den militairen ambtenaar. De staat die den ontvanger-gemagtigde last geeft om zijn geld te ontvangen en te beheeren, geeft den generaal-gemagtigde last om voor hem te vechten en dood te slaan. Tot dus verre had men de gewoonte den generaal, die door zijne schuld of onachtzaamheid een veldslag verloor, of eene vesting overgaf, voor den krijgsraad te roepen, ten einde zijn gedrag te onderzoeken, en hem, naar gelang der omstandigheden te straffen of weg te zenden. Voortaan zal men het beter doen; de generaal is de lasthebber van den staat; en de lasthebber, die zijne pligten niet goed waarneemt, begaat eene onregtmatische daad, en moet de schade daardoor veroorzaakt vergoeden; men zal dus den generaal dagvaarden voor den burgerlijken regter tot schadevergoeding, en waarom ook niet tot *ontbinding van het contract*?

En hoe zal het zijn met den regter? De regter is de lasthebber, die gemagtigd wordt om vonnissen uit te spreken. En indien hij dien pligt niet goed vervult, indien hij slecht regt spreekt, indien hij den staat, den koning, den minister een proces laat verliezen, dat deze

begreep te moeten winnen; wat dan? appelleren? Neen, dit behoeft niet; tot dus verre was dit wel de weg, dien men insloeg; thans is er een ander middel uitgevonden; men zal den gemagtigde, die zijn *contract* schond, dagvaarden tot schadevergoeding.

Men ziet, waartoe eene eerste dwaling brengt: er is geen contract tusschen den staat en den ambtenaar, en daarom ook geene burgerlijke actie: dit is de eenvoudige waarheid; er bestaat ja, eene zekere regtsbetrekking; maar welke? geen *nexus juris civilis*, maar een *nexus juris publici*; geen ambtenaar van den staat zoekt zijne regten en pligten in de burgerlijke wet; maar hij zoekt die, behalve in zijne bijzondere instructiën, in de administratieve en regerings-wet, in het *politiek regt*.

En het is juist daarom, dat de staat zich ook niet kan behelpen, met te zeggen: ik vraag rekening en verantwoording, en rekening en verantwoording is een onderwerp van burgerlijk regt. In den regel mag dit waar zijn, omdat in den regel rekenpligtigheid voortvloeit uit eene burgerlijke overeenkomst, uit lastgeving of uit eene andere; maar die regel komt niet te pas, indien de rekenpligtigheid voortvloeit niet *ex jure privato*, maar *ex jure publico*; veel minder nog, indien de wet voor een bepaald geval daarvoor uitdrukkelijk een ander gezag aanwijst; doch hierover nader.

Ik moet echter nog opmerken, dat het natuurlijk niets ter zake doet, wie de persoon is, van wien rekening gevraagd wordt; maar wel, wat het *onderwerp* is van het beheer, waarover men rekening vordert; de bevoegdheid van den burgerlijken regter hangt af van de vraag, of het beheer is van publiek- of van privaat-regtelijken aard; zoodat de ambtenaar, die tot het doen van rekening in regten wordt aangesproken, de bevoegdheid van den regter niet kan betwisten, omdat hij A of B heet, ook niet omdat hij ontvanger is; maar wel degelijk op

grond, dat er rekening wordt gevorderd van een landsambtenaar, over zijn ambtelijk beheer, dat niet staat ter beoordeeling van den burgerlijken regter.

Het blijkt dus reeds *a priori*, dat *in abstracto* eene burgerlijke actie in regten tot het doen van rekening niet denkbaar is; maar alle twijfel wordt zeker onmogelijk, indien men onze geschrevene wet raadpleegt, en daarin voor die rekening een bijzonderen regter, eene bijzondere wijze van procederen, bijzondere dwangmiddelen, bijzondere middelen van beklag, *van hooger beroep* zelfs, vindt.

En dit brengt mij tot eene beschouwing der vraag van geheel anderen aard, maar waarvan de uitkomst even zeker, even ontwijfelbaar, even bevredigend is.

Men heeft bij ons dikwijls geklaagd over het gemis eener administratieve regtsmagt; anderen echter deelen die klacht niet, omdat zij niet volkomen overtuigd zijn van het nut en de noodzakelijkheid eener zoodanige instelling. Het behoort niet tot mijn onderwerp in een onderzoek te treden naar deze vraag; maar zooveel is, dunkt mij, zeker, dat de klacht *in facto* niet onvoorwaardelijk juist is; want, indien het al waar is, dat wij geene eigenlijk gezegde administratieve *regtbanken* hebben, administratieve *regtsmagt* hebben wij voor meer dan ééne zaak; men denke b. v. slechts aan die van gedeputeerde staten in belasting-, dijk- en polderzaken.

Maar zoo is het ook met de rekenpligtige ambtenaren; de administratieve regter, dien de wet daarvoor aanwijst, is de algemeene rekenkamer, die dus *per se* de bevoegdheid van den burgerlijken regter uitsluit, even als de gedeputeerde staten in belastingzaken. En zeer natuurlijk; de burgerlijke regter is alleen geroepen om te oordeelen over eene actie, die het gevolg is van een burgerlijk *obligo*.

De eenvoudige lezing van art. 148 Gr., vooral zoo als dit thans bij de laatste herziening is gewijzigd, is meer dan voldoende, om zich daarvan te overtuigen, en om aan te toonen, dat het doel daarvan geen ander is, dan om de rechtspraak over *burgerlijke twistgedingen* te onttrekken aan het politiek of administratief gezag, dat het slechts wil, zoo als THORBECKE, II, 155, 156, het uitdrukt, dat *zuiver* burgerlijke regtsgeschillen niet aan de regterlijke magt worden onttrokken; maar dat dus de regter daarentegen alleen beslist over twisten *de meo et tuo*, in den eigenlijken zin dier woorden, dat is over eigendoms-quaestien, over schuldvordering voortspruitende uit *burgerlijk regt* en over andere *burgerlijke regten*, gegrond het zij op contract, het zij op de *burgerlijke wet*; maar zich daarentegen niet mag bemoeijen met staatsrechtelijke geschillen; immers als art. 148 Gr. spreekt van *schuldvordering en ANDERE burgerlijke regten*, dan zal het wel duidelijk zijn, dat die schuldvordering hier bedoeld ook een burgerlijk regt zijn moet, en dat de Grondwet daarbij alleen denkt aan *burgerrechtelijke schuldvordering*.

Het spreekt voor het overige van zelve, dat de staat, als zedelijk ligchaam, zoo goed als ieder ingezetene het voorregt van art. 148 kan inroepen, en zijne schuldeischers voor den burgerlijken regter vervolgen, maar hij kan dit alleen, indien er sprake is van de vervolging van een *burgerlijk*, niet van een *politiek* regt, om de eenvoudige reden, dat ook de particulier geen politiek regt kan vervolgen bij den burgerlijken regter. Omgekeerd kan wel de ambtenaar geroepen worden voor den burgerlijken regter, maar al weder tot vervulling zijner burgerlijke verplichtingen, niet wegens zijne *ambts-daden*.

En met even weinig vrucht zal men beweren, dat de toevlugt tot den regter de regel is, volgens art. 148, en dat het artikel eene actie tot rekening tegen den

ambtenaar niet uitzondert. Want ik antwoord, dat die actie niet valt in den regel, omdat zij haren grondslag niet vindt in een burgerlijk *obligo*, en dat er derhalve geene uitzondering noodig was. Ik heb geene uitzondering noodig, om den vennoot, of den huurder te ontslaan van de verplichtingen, die de wet alleen aan den kooper oplegt.

Een regtstreeksch gevolg van dit een en ander was dan ook de bepaling van art. 200 der Gr. van 1840, dat namelijk de rekenkamer en niet de regter belast is met het vorderen van rekening en verantwoording van alle rekenplichtige lands-ambtenaren; en ook daarom bestaat het beginsel, dat den regter uitsluit voor dergelijke zaken, nog, hoezeer die bepaling van art. 200 in de tegenwoordige Gr. niet letterlijk is overgenomen; terwijl, gelijk wij reeds gezien hebben, in ieder geval, de instructie, waarnaar het art. verwijst, nog landswet is; zoodat in dat opzigt, ook na de herziening der Gr., alles onveranderd is gebleven op den ouden voet.

Dat nu het *vorderen* van rekening niet kan worden verstaan in dien zin, dat het de rekenkamer is, die, in plaats van den staat, in het rekening-proces moet optreden als eischende partij, daarover schijnen bet allen eens. Dit is dan ook kennelijk een gevolg van den geheelen aard en inrigting der rekenkamer, die een collégie is van contrôle over de finantiële handelingen van het bestuur en zijne ambtenaren, maar die in geene geregtelijke of buitengeregtelijke handelingen optreedt, als vertegenwoordiger van den staat, jegens wien alleen de ambtenaar, het zij dan lasthebber of geen lasthebber, rekenplichtig is; en het wordt bovendien bevestigd door den inhoud der instructie, vastgesteld bij de wet van 5 October, 1841, *Stbl.* n°. 40, waarmede wij ons thans zullen hebben bezig te houden. Maar daar nu die woorden toch iets moeten beteekenen, blijft er dan ook niets anders over dan te zeggen, dat de zin deze is,

dat de rekenkamer in de plaats van den regter optreedt, om die rekeningen te vorderen, te onderzoeken en te beoordeelen, gelijk dan ook de instructie dat werkelijk boven allen redelijken twijfel stelt.

Wat toch leert die wet?

De rekenkamer *vordert* rekening en verantwoording wegens alle rijks-fondsen, goederen en eigendommen, art. 18; zij *neemt op* de verantwoordingen van alle personen, die gelden of geldswaarden aan het rijk toebehoorende, ontvangen, beheeren of onder zich hebben, art. 39; en er bestaat tusschen haar en de rekenplichtigen, eene *onmiddellijke* betrekking omtrent *het doen van verantwoording*, en zulks van de inzending af *tot den eindelijken afloop* der rekening toe, art. 44.

Dit laatste vooral is zeer opmerkelijk; de betrekking met de rekenkamer bestaat *tot den eindelijken afloop toe*; geen twijfel dus, of de rekenkamer alleen doet de geheele rekening af, en de regter heeft er volstrekt niets mede te maken.

Deze moeilijkheid is inderdaad groot voor de voorstanders der leer van het burgerlijk mandaat; en tot nu toe heeft men alleen eene spitsvindigheid, die gezocht mag heeten, weten te vinden, om er zich uit te redden. De betrekking met de rekenkamer, zegt men, vangt eerst aan met de inzending der rekening; wordt er dus geene rekening ingezonden, dan bestaat er ook geene betrekking met de rekenkamer.

Natuurlijk niet, althans niet over de niet ingezonden rekening; want als er geene rekening gedaan wordt, dan kan er ook geene rekening onderzocht worden, *door niemand*; even weinig als de regter de rekening kan onderzoeken van een gewoon burgerlijk rekenplichtige, die geene rekening doet; maar dan bestaan daarvoor andere dwangmiddelen in de plaats, zoo wel bij den regter, als bij de rekenkamer; art. 47 voorziet in dat

geval; dat zal later blijken. Dit bewijst dus, dunkt mij, noch vóór noch tegen het beginsel, zoo min als vóór of tegen de bevoegdheid van den regter.

Genoeg is het, dat de betrekking over de rekening, *over de geheele verantwoording*, zoo als art. 44 het uitdrukt, alleen bestaat met de rekenkamer; zij bestaat dus, of er rekening gedaan wordt, of niet; het art. zegt dit duidelijk; en de ongerijmdheid is ook niet denkbaar, dat de rekenkamer zal fungeren als regter, als er wel, en de regter als er geene rekening gedaan wordt.

Maar wat dan, zegt men, als de ambtenaar weigert rekening te doen, en de rekenkamer, die dus noch opnemen kan, noch onderzoeken? In dat geval, zegt men, heb ik geen enkel dwang-middel tot mijne beschikking, en ik moet dus wel naar den regter.

Men bedriegt zich; ware het echter zoo, het zou nog maar bewijzen, dat de wet gebrekkig en onvolledig was; maar ik herhaal het, men bedriegt zich; de wet heeft dit geval volstrekt niet over het hoofd gezien.

«De rekenpligtigen, zegt art. 47, die in de inzending hunner rekeningen achterlijk blijven, zullen door de algemeene rekenkamer worden aangeschreven, om dezelve binnen een bepaalden termijn in te zenden; bij voortdurende nalatigheid zal hun, onder *oplegging eener geldboete*, nog een laatste termijn kunnen worden voorgeschreven; doch mogt, na verloop van dien, de rekening nog niet ontvangen zijn, zal zij de zaak ter kennis brengen van het departement, waaronder de rekenpligtige behoort, en inmiddels hare medewerking weigeren tot de uitbetaling van alle dienstwedden, als anderzins, ten zijnen behoeve.»

Bovendien kan, naar hetzelfde art., bij voortdurende weigerachtigheid van den rekenpligtige hem nog worden opgelegd de betaling eener som, ten bedrage zijner halve jaarlijksche bezoldiging, en zal de kamer daarvan kennis

geven aan het departement van finantiën, *ten einde voor de invordering of inhouding te zorgen.*

Boete: ziedaar dus het dwangmiddel, gezwegen nog van het verlies van bezoldiging, en van de som, als vergoeding te verbeuren, bij voortdurende nalatigheid. Die boete, wanneer zij eenmaal door de bevoegde magt, dat is door de rekenkamer is opgelegd, kan door den gewonen weg van regten worden ingevorderd; en het dwangmiddel is dus nagenoeg hetzelfde als dat, hetwelk art. 772 W. van B. R. geeft tegen den burgerlijk-rekenpligtige.

En of nu die straffen streng genoeg zijn of niet, dit is eene vraag, die ik natuurlijk hier niet heb te onderzoeken; dat is buiten den regter; als de wet niet deugt, dat is de schuld van hem die haar maakt, en die er eene betere maken kan; maar op de vraag over de bevoegdheid van den regter is dit alweder zonder invloed.

Men heeft echter gevraagd, waartoe die kennisgeving aan den minister anders dienen kan, dan om hem in de gelegenheid te stellen den nalatigen rekenpligtige in regten te vervolgen?

Gesteld eens, die kennisgeving diende tot niets, en ware volmaakt doelloos; zou dit dan in den aard der zaak wel eenige verandering te weeg brengen? zou het bevoegd maken den regter, door de wet met uitdrukkelijke woorden onbevoegd verklaard? Ik geloof het niet. Maar bovendien, er kunnen honderd redenen zijn, welke die kennisgeving nuttig, en zelfs noodig maken. Zij kan dienen b. v.:

Om den ontrouwen ambtenaar af te zetten;

Om den oneerlijken ambtenaar, zoo daartoe gronden zijn, te vervolgen bij den strafregter;

Om zelf, des verkiezende, zoo naauwkeurig mogelijk, de rekening op te maken, en casu quo te procederen tot schadevergoeding.

Maar de meest waarschijnlijke, de eigenlijke reden, die voor de hand ligt, is de *invordering der boete*, waarmede het art. den minister belast; dit is de reden, die de wet zelve opgeeft.

Ziedaar dus wat er gebeurt, als er geene rekening gedaan wordt.

Wat nu als er wel rekening wordt gedaan?

Over den aard en de inrigting der rekening, over het onderzoek door de algemeene rekenkamer wordt uitvoerig gehandeld bij de artt. 48—52, en art. 53 vervolgt: «de algemeene rekenkamer schrijft aan de rekenplichtigen de termijnen voor, tot beantwoording harer bedenkingen, tot het indienen van bezwaren tegen hare bijvoegingen en doorhalingen, en tot het inleveren der quitantien wegens de storting der saldo's die daarvan het gevolg zijn; van al hare *beschikkingen* dienaangaande, zoo ook van de *DOOR HAAR erkende voordeelige saldo's voor den rendant*, doet zij geregeld mededeeling aan de betrokken departementen van algemeen bestuur.»

Men ziet wel, dat hier aan geen burgerlijk proces te denken valt; de rekenkamer onderzoekt; de rekenkamer beoordeelt, neemt aan of verwerpt de oplossingen door den rekenplichtige gegeven op de gemaakte bedenkingen; de rekenkamer beslist, sluit de rekening af, stelt het saldo vast; en als de rekenplichtige zich bij de beslissing der rekenkamer bezwaard vindt, dan kan hij niet die beslissing ter zijde stellen, en den staat of de rekenkamer dagvaarden, om op nieuw zijne rekening op te nemen in regten; maar van dit administratief vonnis van den administratieven regter, kan hij appelleren bij den hooger en administratieven regter.

«Wanneer een rekenplichtige, na den eindelijk afloop zijner rekening, bij art. 53 dezer wet bedoeld, zich bezwaard acht door verminderingen, bijvoegingen of doorhalingen, door de algemeene rekenkamer *hevolen*

of *vastgesteld*, zal hij, binnen twee maanden, nadat die *eindbeslissing* ter zijner kennis zal zijn gebragt, de *herziening* daarvan bij *de kamer* kunnen vragen, welke alsdan tot die herziening zal overgaan, evenzeer als zij zulks ook binnen gelijken termijn van ambtswege zal kunnen doen.» — Art. 60. Daarna volgt eene bepaling over de wijze waarop die herziening geschiedt.

En nu vraag ik, of ook dit niet weder het stelsel der burgerregtelijke bevoegdheid als eene onoverkomelijke hinderpaal in den weg staat? Wanneer toch de betrekking tusschen den staat en den ambtenaar is die van *mandans* en *mandataris*; als daarom de staat tegen den ambtenaar heeft de *actio mandati directa*, tot het doen van rekening; dan moet toch ook omgekeerd de ambtenaar tegen den staat hebben de *actio mandati contraria*, tot het opnemen en afsluiten zijner rekening; — en de ambtenaar heeft die actie *niet*.

Bij dit alles komt nu eindelijk nog de bepaling van het tweede lid van art. 53:

«De akten, aanwijzende de voor het Rijk voordeelige saldo's, worden *door haar* TER INVORDERING *aan het departement van finantien gezonden*; en moet daarentegen door het departement, hetwelk de zaak betreft, order worden gesteld op de voldoening der saldo's, welke aan de rekenpligtigen te goed komen.»

De rekenkamer derhalve *bepaalt* het saldo; die beslissing der rekenkamer is de titel voor den staat; en de regering *vordert in* op grond van dien titel; waartoe zal nu een regterlijk vonnis dienen, dat nog eens onderzoekt wat reeds onderzocht is, dat nog eens beslist na *de eindbeslissing* (art. 60), dat nog eens vaststelt een saldo, dat reeds vastgesteld is?

En wat nu is van dit alles het gevolg?

Dat het gansche rekening-proces gevoerd wordt bij de rekenkamer, die het zij boete, als er geene, het zij saldo als

er wel rekening gedaan wordt, bepaalt, ten behoeve van den rekenplichtige of van den staat; — en dat dus de staat geene andere actie *in regten* heeft of hebben kan, dan die tot *invordering* van *boete* of *saldo*, door den bevoegden administratieven regter vastgesteld.

Na dit alles nu meen ik te mogen vragen, hoe het mogelijk is, dat zelfs hij, die den meesten afkeer heeft van theoriën *a priori*, en die de onderscheiding tusschen publiek en privaat regt beschouwt als eene onvruchtbare bespiegeling, als een voortbrengsel der nieuwigheids-zucht van dezen tijd, dat in allen gevalle meer behoudend en meer beschermend is voor de bestaande wettige orde van zaken, en voor een geregeld bestuur, dan de leer der burgerregtelijke bevoegdheid, die den staat en zijne ambtenaren, als contracterende partijen, tegen over elkander plaatst; hoe het, zeg ik, bij zulke duidelijke, geschrevene wetsbepalingen, nog mogelijk is te droomen van ambtenaren-mandatarissen en rekeningprocessen, met al den aanleve van dien?

De vraag eindelijk, welke houding de ambtenaar, die door den staat wordt gedagvaard voor den burgerlijken regter tot het doen van rekening, moet aannemen? of hij zich moet bedienen van de exceptie van onbevoegdheid *ratione materiae* of van de exceptie van niet-ontvankelijkheid? is voor het doel dezer verhandeling tamelijk onverschillig; want, hoe men ook beslisse, het zal slechts een verschil zijn van woorden en vormen; de uitkomst zal altijd zijn, dat de staat in regten geene actie heeft, en dus in ieder geval dezelfde.

Het komt mij niettemin voor, dat ook die vraag zich zelve beantwoordt, en dat alleen de eerste, niet de tweede exceptie, op die gronden, te pas komt; dit blijkt voorëerst uit veel van het reeds aangevoerde. Maar bovendien, wat moet betwist worden? Niet het regt om rekening te vorderen, dat integendeel volstrekt onbetwist-

baar is, en dus erkend wordt; maar betwist wordt alleen het regt om die vordering in te stellen bij den burgerlijken regter, die noch over de rekenpligtigheid noch over de rekening heeft te oordeelen, omdat de wet daartoe een anderen regter, de algemeene rekenkamer namelijk, aanwijst.

BURGERLIJK REGT EN REGTSVORDERING. — *De plaatsvervulling nader verklaard*, door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, Advocaat te 's Gravenhage.

De lezers der *Themis* zullen zich herinneren, dat ik in der tijd de leer der erfopvolging zoo wel bij versterf als bij uitersten wil volgens het Nederlandsche regt, in het 3^e en 6^e Deel van dit Tijdschrift heb toegelicht, immers getracht heb, dat te doen. Zij gelieven nog eens op te slaan Deel III, bladz. 54. Aldaar zal men mijn gevoelen vinden terneder geschreven omtrent de omschrijving van het woord, of zal ik liever zeggen, van het wezen der plaatsvervulling in art. 888 Burg. Wetb. Die omschrijving wilde mij destijds volstrekt niet bevallen: zij wil dat ook nog niet. Ik heb de woorden: «plaatsvervulling geeft aan den vertegenwoordigenden persoon het regt, om te treden in de plaats, in den graad en in de regten van dengenen die vertegenwoordigd wordt,» onnaauwkeurig geheten, omdat een overledene noch plaats, noch graad, noch regten heeft, (zie ook *Themis* II Deel, bladz. 366). Ik heb onmiddellijk op die gemakkelijke kritiek laten volgen, dat het zijn die plaats, die graad, die regten, welke de overledene zou gehad hebben, ware hij in leven gebleven, steunende, gelijk ik ter laatstelijk aangehaalde plaatse had aangeteekend, op de

woorden der 118° Novella van JUSTINIANUS, alwaar gelezen wordt: *quantam (partem scil.) eorum parens, si viveret, habuisset.*

Weinig dacht ik, na eenige jaren nog eene aanvulling van het toen door mij gezegde te zullen moeten geven. Ik doe dat nochtans gaarne, vooreerst omdat het slechts eene aanvulling moet zijn, en ik geen woord van het vroeger gezegde behoef terug te nemen, en ten andere omdat zij het vroeger gezegde nader opheldert en eenig nut kan hebben.

De aanleiding tot het tegenwoordig stukje is gelegen in een schriftelijk aanzoek van een jeugdig veel belovend beoefenaar van ons regt, om mijn gevoelen omtrent de volgende gevallen te kennen:

I. Wordt de plaatsvervulling, zoodanig als zij volgens de wet plaats heeft, ook toegelaten ten voordeele van kinderen of afkomelingen van eenen bij uitersten wil gestelden erfgenaam, wanneer deze vóór den erfflater is overleden?

II. Hoedanig moet de leer der plaatsvervulling worden toegepast bij de uitdrukkelijke erfstelling van de naaste erfgenamen, bij voorbeeld:

a. Wanneer A zijne drie kinderen B, C en D tot zijne erfgenamen stelt, *zonder meer.*

b. Wanneer hij zijne drie kinderen B, C en D tot zijne erfgenamen stelt *ieder voor een derde gedeelte.*

c. Wanneer hij het beschikbaar gedeelte aan zijnen zoon B praelegateert, — en in elk dier gevallen B is vooroverleden?

III. Zullen, in geval A van zijne vier broeders E, F, G en H die tevens zijn zijne eenige erfgenamen bij versterf, de drie laatsten tot zijne erfgenamen institueert, en een van dezen is vooroverleden, diens kinderen bij plaatsvervulling gerechtigd zijn?

Zal de uitgesloten broeder E ooit eenig regt kunnen

beweren op het gedeelte, dat aan den vooroverleden broeder zou zijn gekomen, en zoo ja welk gedeelte?

Ad. I. Wanneer het waar is, en ik houde mij daarvan ten volle overtuigd, dat men, gelijk ik bij herhaling zoo straks en vroeger opmerkte, dat men door plaatsvervulling onder anderen treedt *in de regten die de overledene zou gehad hebben ware hij in leven gebleven*, dan zal zich het moeilijke, dat hier wordt gevonden, wel ophelderen, mits men slechts die omschrijving niet uitbreide tegen de wet, dat is tot die gevallen, waarin de wet hare toepassing uitdrukkelijk, dat is door eene daarmede strijdige bepaling toont niet te gedogen.

De aan het hoofd gestelde woorden schijnen in het algemeen te doelen op het geval, dat een bepaalde persoon tot de nalatenschap bij uitersten wil wordt geroepen, en het zoo gebruikelijke formulier (want dat is het geworden) *en hij vooroverlijden zijne wettige afkomelingen bij plaatsvervulling* daarbij niet wordt gevonden.

Ik antwoord al dadelijk, dat het mij, behoudens beter oordeel, boven allen twijfel voorkomt, dat in geval die bepaalde persoon bij testament tot erfgenaam gesteld, vóór den erfater is overleden, zijne wettige afkomelingen bij plaatsvervulling **NIE**t kunnen opkomen.

Dit mijn gevoelen steunt hierop, *vooreerst*: die afkomelingen zijn door den erfater niet geroepen: er blijkt dus niet, dat het des erfaters wil is geweest, dat deze bij vooroverlijden van den gestelden erfgenaam in diens plaats zouden komen; *ten andere*: zij die op iemands nalatenschap eenig regt krachtens testament willen doen gelden, moeten bewijzen, dat zij in het testament het zij met name of onder eene algemeene denominatie, van wettelijke afkomelingen bij voorbeeld, voorkomen, omdat het eene vrijwillige erfstelling geldt, dat is eene erfstelling van personen, die de erfater naar goedvinden heeft kunnen institueren of voorbijgaan; *eindelijk*: vol-

gens art. 946 Burg. Wetb: moet men met in achtneming van den regel van art. 3 en behoudens de uitzondering ten aanzien van stichtingen, om uit kracht van eenen uitersten wil iets te kunnen genieten, *bestaan* op het oogenblik van den dood des erflaters (1), en in het voorgestelde geval heeft de uitsluitend geroepen, bepaaldelijk aangeduide persoon *niet* bestaan; — en *ten laatste* de descendents van den vooroverleden bij testament ingestelden erfgenaam kunnen niet krachtens de leer der plaatsvervulling tot de erfenis komen, omdat hun auteur bij het openvallen der nalatenschap niet hebbende bestaan, volgens art. 946 niet heeft kunnen erven, en mitsdien geen regt van erven op zijne descendents heeft kunnen overdragen. Hij is voor den erflater overleden: — op het tijdstip van zijn overlijden had hij eene hoop, eene verwachting op des erflaters nalatenschap. Het vooroverlijden eens gestelden erfgenaams doet de erfstelling niet gaan. Door plaatsvervulling treden de erfgenamen in de *regten* van hunnen erflater, dat is, *die deze verkregen heeft en achterlaat*; maar de auteur der representanten had bij zijn overlijden nog geen regt op de nalatenschap van den meerbedoelden testateur die nog leefde, verkregen, hij heeft ze dus niet kunnen achterlaten, en die representanten kunnen dus ook niet in regten van hunnen auteur op eene nooit tot hem gekomen' nalatenschap treden. — Wanneer de wet in art. 888 van regten spreekt, dan bedoelt zij geene andere dan *de bij den vertegenwoordigden verkregene en door hem achtergelaten regten*.

Ik gevoel, dat men mij zal kunnen tegenwerpen, dat ik vroeger heb beweerd, dat men door vertegenwoordiging treedt in de regten *die de overledene zou gehad hebben, ware hij in leven gebleven*, en dat men zal kunnen zeggen, dat vermits de auteur dier repre-

(1) Zie *Themis* VI. bladz. 534 en volg. en VERNEDE op art. 946 A 2.

sentanten, ware hij in leven gebleven tot na den dood des erflater, tot diens nalatenschap zou zijn gerechtigd geweest, en zij representanten nu ook kunnen treden in de regten op die nalatenschap, die hun auteur, ware hij in leven gebleven, zou hebben kunnen doen gelden. *Omnis definitio periculosa est.* Mijne voorgestelde omschrijving zou dan falen; — maar neen, zij bevat den regel van het regt van plaatsvervulling, maar die regel blijft altijd ondergeschikt aan daarmede onvereinigbare wetsbepalingen. Treden de representanten in de regten die de overledene zou gehad hebben, ware hij in leven gebleven, — zij treden daarom toch niet in die regten tot welke verkrijging zijn bestaan dringend wordt gevorderd, en die volgens de wet door zijn niet bestaan zijn verbeurd. De representanten zouden zonder art. 946 in zijne plaats komen, — met hetzelfde hebben zij even als hun auteur alle aanspraak ten deze verloren. — In een woord: de representanten kunnen niet treden in regten die met den dood van hunnen auteur hebben opgehouden, noch ook in die, welke uit hoofde van zijnen dood niet hebben kunnen ontstaan. Ik vertrouw, dat men zich zal overtuigd houden, dat, bijaldien de erflater verlangt, dat hij vooroverlijden van zijnen bij uitersten wil ingestelden erfgenaam, diens afkomelingen bij plaatsvervulling zullen opkomen, hij dit uitdrukkelijk moet verklaren, omdat zonder die uitdrukkelijke verklaring, die afkomelingen daartoe in dat geval *niet* zullen gerechtigd zijn.

Ad II. Ik geloof, dat de ad I voorkomende vraag alleen is gesteld, om het antwoord als een beginsel uit te lokken, waaraan de beide volgende vragen behooren te worden getoetst. Immers het bestaan om erfgenaam te kunnen zijn wordt niet alleen in art. 946 voor de testamentaire erfopvolging, maar evenzeer in art. 883 voor de erfopvolging bij versterf gevorderd. — In de

erfopvolging bij versterf nogtans wordt de plaatsvervulling uitdrukkelijk toegelaten ten behoeve van *nakomelingen van vooroverleden kinderen, en van broeders of zusters van den erflater, ja zelfs van vooroverleden broeders of zusters van zijne naaste erfgenamen*: zie art. 889, 891 en 892 B. W. — Men wil, naar het schijnt, weten, of de in die artikelen voorkomende regelen van plaatsvervulling ook gelden, wanneer de erflater bij uitersten wil het zij zijne kinderen, of zijne broeders en zusters, of zijne naaste erfgenamen in het algemeen tot zijne nalatenschap heeft geroepen.

Hier zet ik al dadelijk op den voorgrond, dat ook hier weder de moeijelijkheid uit slordigheid is geboren. De elfde titel van het tweede boek B. W. handelt, volgens het opschrift, *van erfopvolging bij versterf*; en de eerste afdeeling van dien elfden titel voert aan het hoofd *algemeene bepalingen*. Zoo ook is het met den 12^{en} titel gelegen, handelende *van uiterste willen* en houdende in de eerste afdeeling *algemeene bepalingen*. De algemeene bepalingen van den 11^{en} titel behoorden uitsluitend te betreffen de erfopvolging bij versterf; maar dit is het geval niet. Men vindt bijv. al dadelijk in art. 877, «Erfopvolging heeft alleen door den dood plaats.» Ik vertrouw, dat een ieder mij zal toegeven, dat hiermede zoowel de erfopvolging bij versterf als die bij uitersten wil wordt bedoeld. — In de algemeene bepalingen van den 12^{en} titel (art. 921) vindt men, dat de goederen, welke iemand bij zijn overlijden nalaat, aan zijne wettelijke erfgenamen behooren, en dit had men in die voor de erfopvolging bij versterf behooren te zeggen, des noods met eene verwijzing naar het overig gedeelte van dat art. in verband met de artt. 960 — 964. — Men heeft sommige artikelen in beide de afdeelingen herhaald, gelijk artt.

883 en 946 boven reeds vermeld, om van geene anderen te spreken.

Dan genoeg over dit punt. Het behoort vast te staan, dat geene erfopvolging plaats heeft, dan door den dood, — die bij versterf niet, omdat art. 877 dat medebrengt; — die krachtens uitersten wil niet, omdat daaruit het recht van den geroepene eerst ontstaat; — de nalatenschap van iemand die nog leeft, en zoolang hij leeft, is een ondenkbaar ding, eene contradictio in terminis; omdat een testament, zoolang men leeft, kan herroepen worden, en eerst met den dood kracht erlangt.

Art. 921 wijders leert, dat de regel *nemo partim testatus, partim intestatus decedere potest* bij ons niet meer geldt, maar dat al wat iemand nalaat, aan zijne erfgenamen bij versterf toekomt, behalve datgeen, waarover *wettiglijk* door hem is beschikt.

Eindelijk brengt art. 924 mede, dat eene uiterste wilsbeschikking ten voordeele van de *naaste bloedverwanten of het naaste bloed van den erflater* ZONDER VERDERE AANDUIDING wordt geacht te zijn gemaakt ten voordeele van zijne door de wet geroepen erfgenamen.

Ten slotte dient op den voorgrond te worden herinnerd, dat art. 966 (waarbij art. 919 Cod. Nap. gewijzigd is) leert: dat het aandeel, waarover men beschikken mag, hetzij in het geheel of gedeeltelijk, bij acte onder de levenden of bij uitersten wil, aan vreemden, of wel aan kinderen of andere personen, die tot eene erfenis geregtigd zijn, kan worden weggeschonken (!); behoudens de gevallen, waarin deze laatste, naar aanleiding van den 16^{en} titel van het 2^e boek tot inbreng zijn gehouden.

a. De erflater institueert zijne drie kinderen B, C en D tot zijne erfgenamen *zonder meer*. — B is vooroverleden. Wordt gevraagd, welk het recht zij van de descendenten van B?

Voor dat ik mijn gevoelen omtrent deze vraag terneder schrijve, stel ik, dat de erflater drie kinderen B, C en D hebbende, *zijn naaste bloed*, zonder verdere aanduiding roept, en hij zijn overlijden zijn zoon B reeds was gestorven. In dat geval voorziet art. 924.

De erfstelling wordt geacht te zijn gemaakt ten voordeele van zijne door de wet geroepen erfgenamen. Wil dat nu zeggen, dat de erflater wil, dat zijne drie kinderen elk een derde van het beschikbaar gedeelte boven zijn wettelijk erfdeel zal erlangen, of dat hij de verdeling onder zijne drie zonen aan de wet overlaat? Blijven de drie zonen tot na 's vaders dood leven: het zal geen verschil maken. Zij zullen elk $\frac{1}{3}$ der nalatenschap erlangen: maar bij vooroverlijden van een hunner rijst de vraag, of de descendenten bij plaatsvervulling tot het $\frac{1}{3}$ der geheele nalatenschap zullen komen; dan wel of zij alleen succederen in de legitime van den zoon, hunnen vader, in casu $\frac{1}{4}$, en of het beschikbaar gedeelte, mede $\frac{1}{4}$, tusschen hen en de twee overgebleven zoons des erfaters moet worden verdeeld? Ik aarzel niet, om tot het eerste over te hellen, en zulks omdat hier is eene uiterste *wilsbeschikking ten voordeele* van — dat is waarbij bevoordeeld worden de door de wet geroepene erfgenamen, in casu de twee kinderen en de descendenten van den vooroverleden zoon. Deze zijn gezamenlijk de naasten op des erfaters overlijden. Het is als had de testateur het derde gedeelte van het disponible uitdrukkelijk aan de descendenten van B vermaakt. Er is geene verdere aanduiding: de descendenten komen bij plaatsvervulling tot de legitime, en als des erfaters naaste bloed komen zij tot 's vaders aandeel in het disponible, waartoe zij ook volgens de erfopvolging bij versterf zouden zijn gerechtigd geweest. Zie vooral ook art. 895.

In dat geval is er eene successie ex testamento ten behoeve van diegenen die bij den dood des erfaters zijne

naaste erfgenamen zullen zijn volgens de regelen bij de erfopvolging bij versterf vastgesteld.

Geheel anders is het, wanneer de drie kinderen met name zijn genoemd. Dan bestaat er eene erfstelling ten behoeve der drie kinderen B, C en D. De praesumtie van art. 924 houdt dan op. Het wettelijk erfdeel behoort aan elk der drie kinderen, en bij het plaats gehad hebbende vóór-overlijden van B, komen zijne descendentes tot dat regt, hetwelk hun vader niet heeft kunnen worden ontnomen, en aan zijne descendentes, in geval van zijn vóór-overlijden, bij art. 889 is toegekend. Maar er bestaat eene erfstelling, voor zooveel het disponible betreft, en wel uitsluitend ten behoeve van B, C en D.— B vóór-overleden zijnde, zeg ik, de descendentes van B krijgen het *niet*, 1°. omdat de beschikking dat niet inhoudt; 2°. omdat de gestelde erfgenaam den erflater niet heeft overleefd, art. 946. Het aandeel van B zal aan C en D accresceren, art. 1049.

De reden van dit mijn, van het bij art. 924 voorziene geval verschillend, gevoelen is, omdat hier bepaaldelijk de drie kinderen, B, C en D, en niet het *naaste bloed* of *de naaste bloedverwanten*, ZONDER VERDERE AANDUIDING, zijn geroepen. Dit is geene captie, want descendentes komen alleen bij representatie tot eene ab intestato successie, volgens art. 883, omdat zij, die representerende descendentes, den ab intestato gestorvenen hebben overleefd, en de wet hun dat regt in art. 889 toekent; maar descendentes komen niet bij representatie tot eene testamentaire successie, ten ware de erflater hen uitdrukkelijk had geïnstituëerd voor het geval van vóór-overlijden van hunnen auteur, en zulks omdat de ingestelde erfgenaam den erflater had moeten overleven, om tot zijne nalatenschap gerechtigd te zijn.

b. Wanneer onder gelijke omstandigheden *ieder voor een derde gedeelte* geroepen wordt, kan het twijfelachtig

zijn of dit de uitdrukking *voor gelijke aandeelen of gedeelten*, in de laatste alinea van art. 1049 voorkomende vervangt (welke quaestie ons thans niet behoeft bezig te houden), maar, zoo *ja*, dan bestaat er, even als ad *a*, aanwas volgens dat artikel; zoo *neen*, dan is er over een bepaald aandeel, een derde namelijk in het onbeschikbaar gedeelte der nalatenschap ($\frac{1}{2}$) ten behoeve van een' bepaalden persoon B gedisponeerd. Die bepaalde persoon (of dat een zoon is, of een vreemde, moet bij de regtskundige beoordeeling der vraag volstrekt onverschillig zijn, art. 966) heeft den testateur niet overleefd. Zijne descendents zijn, voor het geval van zijn vóór-overlijden, niet geroepen. Dat $\frac{1}{3}$ in $\frac{1}{4}$, dat is het $\frac{1}{12}$ der nalatenschap, caduceert mitsdien, en C zal zoowel als D, ieder voor een derde, in dat $\frac{1}{12}$ komen, en alzoo ieder boven hun wettelijk erfdeel en hun deel in het disponible nog $\frac{1}{36}$ der nalatenschap krijgen, en de gezamenlijke descendents van den vóór-overleden B zullen het resterend $\frac{1}{36}$ ab intestato boven hunne legitime portie erlangen (zie art. 921 en 889 2^e lid). C heeft dus recht op $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{12}$ en $\frac{1}{36}$, dat is $\frac{13}{36}$, D insgelijks op $\frac{13}{36}$, maar de descendents van B slechts op $\frac{10}{36}$ der nalatenschap.

c. Gemakkelijk is de beantwoording der vraag, welk recht de descendents van den vóór-overleden zoon B hebben, wanneer dezen hunnen auteur het beschikbaar gedeelte der nalatenschap is gepraelegateerd. Het praelegaat caduceert door B's vóór-overlijden. Het behoort dus aan de erfgenamen bij versterf, en de descendents van B zullen dus gezamenlijk $\frac{1}{2}$ in dat disponible $\frac{1}{4}$ of $\frac{1}{12}$ der nalatenschap *beuren*, gelijk de wetgever zich uitdrukt, maar C krijgt ook nog $\frac{1}{12}$, zoo ook D.

Ik behoef hier geene gronden voor dit mijn gevoelen bij te brengen; men vindt ze in het vorig gedeelte van dit verzoeg, van welk vorig gedeelte dit een noodzakelijk

gevolg is. Dit gevolg explicceert zich uit dezelfde beginselen, staaft zich met dezelfde gronden en steunt op dezelfde wetsbepalingen, boven bij herhaling aangehaald.

Ad III. Zoo dan ben ik tot de laatste vraag genaderd. A heeft vier broeders, E, F, G en H. Ware A *ab intestato* gestorven, zij zouden gezamenlijk tot zijne nalatenschap zijn gekomen; maar A heeft het anders gewild, en hij mogt anders willen, hij had geene descendentes of ascendenten, geene erkende natuurlijke kinderen, en mogt daarom over zijne geheele nalatenschap, zelfs ten behoeve van eenen vreemde, beschikken, en alzoo zijne vier broeders, wien geen wettelijk erfdeel is gereserveerd, geheel uitsluiten. Dat doet hij echter niet. Hij institueert drie van hen, F, G en H, *ieders bepaald aandeel aanwijzende* (1). F is vóóroverleden, met achterlating van afkomelingen. Men vergunne mij, dat ik ook hier beknopt zij: ik kan dat zijn, want ik houd mij aan de vaste beginselen, door mij met aanhaling der wetsbepalingen vooropgezet. Daarvan zal het gevolg moeten zijn, dat ik òf in dit geheele stuk dwale òf op alle punten gelijk heb.

Zie hier mijn gevoelen omtrent de in de derde plaats mij voorgestelde vraag. G en H erlangen ieder $\frac{1}{3}$ der nalatenschap, als zijnde dit aan ieder hunner afzonderlijk besproken. Maar het resterend $\frac{1}{3}$ caduceert weder door het vooroverlijden van F. Zijne descendentes representeren hem *niet* in eene door zijn vooroverlijden (a. 946) nimmer tot F. gekomene *testamentaire* successie. Dat $\frac{1}{3}$ is dus de eigendom der *ab intestato* erven, want de testateur heeft er niet over beschikt; — moet het echter tusschen G, H en de descendentes van F worden verdeeld, en alzoo in drie deelen worden gesplitst, of deelt de broeder

(1) Ik veroorloof mij deze woorden hierbij te voegen. Anders is er geene quaestie in. Dan is er accres, volgens art. 1049, zie boven ad II. b.

E, van wien in het testament niet wordt gesproken, mede?

Ware in de vraag die broeder *niet* vermeld, wij zouden hier reeds eindigen en zeggen: bij representatie komen de descendenten van F tot dit *ab intestato* deel van A's nalatenschap voor $\frac{1}{3}$, en G en H mede ieder voor $\frac{1}{3}$. Zoo had de vraag ook eigenlijk slechts behooren gesteld te zijn, want er was blootelijk moeilijkheid omtrent het regt van plaatsvervulling bij het bestaan van een testament. Het aanwezen van dien broeder brengt mij op een ander terrein. Is er formele uitsluiting van dien broeder: moet het niet noemen van denzelfden voor uitsluiting worden gehouden: welke is de bedoeling van den testateur? Het antwoord kan en moet afhangen van de woorden van het testament a. 932 en volgg. Ik meen dit gedeelte der laatste vraag onbeantwoord te mogen laten, immers voor het tegenwoordige.

Ik onderwerp gaarne aan beter oordeel de aangevoerde gronden voor mijn gevoelen, dat *plaatsvervulling volgens de wet alleen kan te pas komen ten aanzien van erfopvolging bij versterf.*

ALGEMEENE REGTSGELEERDHEID.

De grondslag van het recht, door Mr. A. M. DE ROUVILLE, advocaat te Brielle.

La loi de l'égoïsme, par laquelle l'homme cherche à se satisfaire de la manière la plus facile, pourrait devenir un grand obstacle à la formation des sociétés, si une loi plus douce, également inhérente à la nature humaine, ne l'avait en quelque sorte modifiée.

MACKELDEY et WARNKOENIG,
Introd. à l'étude du dr. Rom.

Qui a pu faire que la propriété, instinct naturel de l'homme, de l'enfant, de l'animal, but unique, récompense indispensable du travail, fut mise en question? TRIERS.

Het is een verschijnsel van onze dagen, dat in bijna alle staten van Europa zich meer en meer een democratisch, volgens anderen, een revolutionair beginsel, gewillig of door dwang, op den voorgrond heeft weten te stellen, en dat de vrijheid des menschen weder de leus is geworden, die, met de duizelingwekkende snelheid aan onze spoor-eeuw eigen, even als de stoomkracht, de onstuimige volksmassa in beweging brengt en rusteloos en gejaagd voort doet hollen, tot zoo lang eene krachtige hand zich ten meester stelt van het geheele raderstel en aan de drijfkracht haar geweld ontwingt of tot dat de dolle vaart, door geen spoor meer geleid, zich met onbreidelbare kracht in den afgrond slingert, en in verwoesting en vernieling eindigt.

Tegelijk met de leus van vrijheid moest noodwendig het beginsel van 's menschen natuur, van staatsregeling,

van regt in het algemeen, ter spraak worden gebragt. — Het onderzoek naar het regt van den mensch in zijne betrekkingen tot de maatschappelijke vereeniging gold zelfs meer dan eenig ander.

Verschillende stelsels, uit geheel verschillende oogpunten, heeft men in onzen tijd, of bij vernieuwing of als geheel nieuw, hooren verkondigen en voorstaan.

Sommige stelsels, waaraan eeuwen lang onvoorwaardelijk gezag is toegekend, zijn geheel overstemd; andere golden eene spanne tijds en zijn weder verdrongen geworden door andere, wier tijd van duur onzeker is. Inderdaad, meer dan ooit had hier overstemming en verdringing plaats; want de handeling ging meestal met het begrip gepaard. Wanneer een bloot voorstellen van beginsels *wijsbegeerte* (als leer der beginsels) kon genoemd worden, dan zeker zou Frankrijk in de laatste jaren in eenen letterlijken, hoezeer niet gebruikelijken, zin, een land van *praktische* wijsbegeerte geweest zijn; in zoo ver namelijk, dat een aangenomen beginsel daár even ras tot dadelijke uitvoering gebragt en des noods met barricaden en musketvuur verdedigd werd.

Van waar echter het verschil in de gevoelens omtrent het ware beginsel? Was het, als weleer, tot verbreiding van licht? Was het om het wezen der leer, of was het meer een strijd uit begeerte, dan van leerstelsel? Ik meen, dat de bekende geschiedenis van onzen tijd het antwoord op die vragen geeft. Maar, al mag men aan leerstelselmatigen invloed denken, onbetwistbaar zal het toch wel zijn, dat in staatsberoeringen de groote massa, en niet het individu, beslist. En wie zal willen volhouden, dat de groote massa door een juist begrip van een beginsel, en niet veeleer door eene op eigen belang gegronde leus, gedreven wordt?

Zal voor een honderdste gedeelte van hen, die zich socialisten of communisten noemen, het beginsel hunner

stelling iets meer zijn, dan de meening dat de opvoering daarvan aan hen, meest allen proletarissen, een eigen voordeel moet aanbrengen?

Een groot deel bovendien dergenen, die zelve beginselen verkondigen, bestaat uit parasieten, die zich aan den stam klemmen, niettegenstaande hunne onverzadelijkheid den boom, die hen voedde, tot den dood voert. Voor den parasiet is niets te goed, en zijn welig groen wordt door de menigte, die naar den uiterlijken schijn oordeelt, niet zelden voor de voedsterplant aangezien, zonder dat zij bedenkt, dat de dood van deze ook den val des anderen noodzakelijk medebrengt.

Men wane dan ook niet, dat, bij de heerschende zucht om zich op beginsels te beroepen, het onderzoek naar ware beginsels daarmede noodzakelijk gepaard gaat. Beginsel is het magtwoord, waarop verschillende leerstelsels, die niet zelden zonder éénig beginsel zijn, worden opgetrokken.

Men denke slechts aan de genoeg bekende paralogismen van eenen PROUDHON en DE LAMENNAIS (1), die in een der fransche tijdschriften, door EUG. FORCADE (2), op eene even waardige als vinnige wijze beoordeeld en wederlegd zijn, en waarbij het valsch vernuft en de bedriegelijke voorstelling der drogredenen van den eenen, even als het onafdoende en de zwakheid der bewijsgronden van den anderen, in een helder licht worden gesteld. Ja, met de oppervlakkigheid, aan romantische lectuur en vooral aan die der Fransche school eigen, heeft zelfs een EUG. SUE niet gearzeld, om zijne communistische stelsels (men noeme het geen beginsel), in kernlooze geschriften te prediken en met het fraaiste kleed zijner verbeeldingskracht uitdosschen.

(1) Zie van eerstgenoemden, o. a.: *Le droit au travail et le droit de propriété*, en van den anderen: *De la société première et de ses Lois*.

(2) *Revue des revues*. Décembre 1848, p. 644.

Op die wijze leerstelsels te verkondigen en op te vijzelen, is niets anders dan wijsgeerige kwakzalverij (1).

Neen; wanneer men let op de massa, waar *beginsel* de leus, en een daarop toegepast woord, als: *fourierisme* of *phalansterianisme*, *socialisme*, *communisme*, en wat niet al meer, het wachtwoord is, dan moet men tot het besluit komen, dat alleen *egoïsme* het ware beginsel van de handelingen der menschen is.

Maar het eigenbelang is niet alleen het beginsel van de handelingen; het is ook het rigtsnoer dier handelingen.

Wel moge «het gebrek aan behoorlijke achting voor het natuur- of wijsgeerige regt», waarover een der verdienstelijkste geleerden van onze eeuw klaagde, in ons land bijna tot verklaarden tegenzin zijn overgegaan (2); een THIERS moge zelfs, in zijn voortreffelijk werk over den eigendom, niet dan aarzelend de wijsbegeerte ingeropen hebben; — in een tijdschrift aan de wetenschap gewijd, meenen wij, dat de wetenschappelijke behandeling eener proeve, ten betooge: dat het eigenbelang het beginsel des regts is, niet misplaatst zal zijn.

Ik geloof niet te ver te gaan, wanneer ik het er voor houd, dat aan een zeer groot gedeelte van hen, wier maatschappelijke betrekking regtsbeoefening vordert, de

(1) Teregt zegt FORCADE omtrent het aangeh. werk van PROUDHON: «On a peur au premier abord, de se prêter à une mystification en «prenant au sérieux, non pas le talent, mais le système de M. PROUDHON. «Il y a chez lui des qualités d'esprit et des résultats d'étude si remarquables, qu'on hésite à le croire dupe de la farce grossière qu'il joue.»

(2) Mr. G. DE WAL in zijne door het Kon. Instituut bekroonde verhandel.: *Over het bestaan, den aard en de behandeling van het natuurregt*, § 33. De weinige uitzonderingen op den door mij tot regel gestelden tegenzin, waaronder voornamelijk behoort het belangrijk geschrift van Jhr. Mr. DE BOSCH KEMPER in de *Nederl. Jaarboeken* voor R. en W. 10^e deel, p. 544: *Over de verhouding van Christendom en Staatswetenschap*, welke verhandeling mij eerst na het afdrukken dezes bekend is geworden, zullen toch wel niet tegen mijne stelling pleiten.

gronden en de geschiedenis der wijsbegeerte bijna, zoo niet geheel, vreemd zijn; daar bij de meesten de regtswetenschap eene meer praktische rigting neemt. En hoezeer ik zelf den buitensten zoom van het groote gebied der wijsbegeerte niet verder heb betreden, dan om te leeren kennen, dat het onafzienbaar voor mij ligt, zoo meen ik toch, om de zoo even gemelde reden, een' vlugtigen blik te moeten vestigen op den loop en den stand der wetenschap van de wijsbegeerte des regts, ten opzichte van de leerbegrippen over den grondslag of het beginsel des regts in het algemeen, vóór dat ik tot mijn eigenlijk betoog overga. Men verwachtte in mijne voorstellingen te dezen aanzien niets nieuws, maar slechts datgene, wat aan iederen beoefenaar van dit gedeelte der regtswetenschap ten volle bekend is.

De oudste wijsgeeren, geleid door de opmerkingen van hetgeen zij buiten zich zelve waarnamen, zochten steeds de algemeene beginsels *buiten den mensch*. Deze in etherische bestanddeelen, gene in water of vuur, andere in atomen of ledige ruimte, andere elders, naar mate zij in de dingen, die hen omringden, datgene, wat zij als algemeen beginsel aannamen, min of meer opmerkten.

Van daar, dat ook het regtsbeginsel door de ouden meestal buiten den mensch, in God, of in de natuur, of in eenig ander begrip, gezocht werd. Zoo waren, volgens PYTHAGORAS, die het beginsel van alles in het getal en de daaruit afgeleide harmonie stelde, ook deze de beginsels van regt (1).

Eén is bij hem het grondbeginsel, het *goddelijke* in

(1) Daar ik mij bij de beschouwing van de weinige leerstelsels, die ik zal aanvoeren, alleen zal bepalen tot hetgeen daarvan algemeen bekend is, zoo zal ik in den regel geene verwijzingen doen naar de plaatsen, welke daarbij ingeroepen zouden kunnen worden. Alleen dáár, waar ik dit belangrijk mogt achten, zal ik van dezen regel afwijken. In het

de wereld. Het meer dan één, dat, door de herhaalde toevoeging van één, getallen vormt, en dus in beginsel zich steeds gelijk blijft, is het *stoffelijk* beginsel of de vorm, die het één geeft. Hierop paste hij de harmonie toe, afgeleid uit de klanktoon. De moker, die op het aanbeeld valt, brengt een geluid teweeg, waarbij de verhouding van het gewigt des mokers tot het geluid in dezelfde rede staat, als de verhouding van de lengte der snaar op een speeltuig tot het geluid, dat daardoor wordt voortgebracht. De helft van het gewigt des mokers of van de lengte der snaar staat tot den grondtoon, als 2 : 1, en brengt het octaaf voort; $\frac{2}{3}$ van beiden staan tot den grondtoon, als 2 : 3, en vormen het quint; $\frac{3}{4}$ vormen het quart; zoo ontstaat uit de getallen 1, 2, 3 en 4, die het heilige getal daarstellen, de veelstemmige harmonie, en is één weder de grond daarvan.

Ook het verstand met het weten, de voorstelling en de gewaarwording, zijn harmonisch verbonden door dezelfde getallen. Nu is het regt in eene juiste gelijkheid gelegen; want, waar aan de eene of andere zijde minder is, dan waartoe regt bestaat, is onregt; daarom werd regtvaardigheid door hem voorgesteld als een getal gelijkelijk gedeeld, dus *δικαιον*.

HERACLITUS koos het vuur, als wereldziel, tot het beginsel van alles.

Betrekking kan slechts bestaan bij ongelijkheid en verschil; waar twee zaken volkomen gelijk zijn, bestaat geene betrekking. Door de betrekking ontstaat overeenstemming.

algemeen meen ik, behalve tot de eigenlijke bronnen, te kunnen verwijzen naar VEDER: *Hist. philos. juris apud veteres*. LERMINIER: *Introd. gen. à l'histoire du droit*; denzelfden: *Philos. du droit*. F. J. STAHL: *Die Philos. des Rechts*, 1° b, en de aangeh. prijsverh. van prof. DE WAL.

De ziel is een gedeelte van het vuur of van de wereldziel, die alles wrocht en sloop. Tusschen de wereldziel en het geschapene, dus ook tusschen de ziel en het ligchaam, bestaat verschil; alzoo ook betrekking, waaruit de wetten haar gezag ontleenen. Het regt is in dien zin dan ook weder de harmonie, die uit de betrekking tusschen het ongelijke voortspuit.

DEMOCRITUS nam, in tegenstelling van de beweging en verandering door het vuur, tot stelsel, dat de tijd geen begin had en onbegrensd was; daaruit leidde hij de eeuwigheid der atomen en de ledige ruimte af. De ziel is, volgens hem, in navolging van LEUCIPPUS, eene verzameling van atomen, die het denkvermogen verschaffen, waarin ook het beginsel van regt gezocht moet worden.

Intusschen verdient het opmerking, dat, in het begrip van DEMOCRITUS, de Godheid en de atomen één schijnen te zijn, dewijl de goden gebragt worden tot de beelden, die door de atomen in de menschelijke ziel geplaatst worden. Men zou dus hieruit mogen besluiten, dat, volgens dat stelsel, het beginsel van regt aan de Godheid ontleend werd.

Tot hetzelfde stelsel, dat het beginsel van regt in de Godheid gezocht moet worden, moet ook, naar het mij voorkomt, de fabel van PROTAGORAS gebragt worden (1).

Vermits wij, gelijk vroeger is gezegd, dit algemeen overzicht ternederstellen, niet voor hen, aan wie de onderscheidene stellingen bekend zijn, zij het ons vergund, die fabel kortelijk medetedeelen.

De goden hadden aan PROMETHEUS opgedragen, om de

(1) Ik laat het verschil van gevoelen, of deze fabel aan PLATO, of aan PROTAGORAS moet worden toegekend, in het midden en noemde haar alleen aldus, omdat zij onder dien naam bekend is.

Men zie over den strijd van gevoelen, VEDER t. a. p., p. 114. DEN TEX: *Encyclop. juris*, § 30 in nota.

verschillende dieren van het noodige te voorzien. Deze droeg zijnen last aan EPIMETHEUS over, ten gevolge waarvan deze aan ieder dier de eigendommelijke middelen ter zijner verdediging, bedekking, beweging en voeding verstrekte. Maar toen hij allen voorzien en niets overig had, ontwaarde hij, dat hij den mensch had vergeeten. De dag nadert, waarop de mensch te voorschijn zal treden; maar hoe? naakt, zonder deksel, en zonder verdedigingsmiddel. Terwijl EPIMETHEUS niet weet hoe zich te redden, bedenkt PROMETHEUS een middel. Hij zal den mensch met aan de goden ontroofde gaven toerusten. Hij ontleent aan VULCANUS het vuur, en aan MINERVA de vatbaarheid voor kunst. Nu was de mensch van het noodige voorzien en stond hij door zijne goddelijke eigenschappen boven het dier. En toch, één ding ontbreekt hem. Hij moge in zijne behoeften kunnen voorzien; maar hij bezit niet het middel om zich te verdedigen, want hem ontbreekt de kunst van maatschappelijk bestuur (*ἡ τέχνη πολιτικὴ*). Deze bezat alleen JUPITER. De menschen, niet tegen geweld bestand, trachtten het verdedigingsmiddel in onderlinge vereeniging te vinden. Zij stichtten steden. Maar dit baatte niets; want, bij het gemis der kennis om de inwendige belangen van hunnen maatschappelijken staat te regelen en te handhaven, begonnen zij elkander tenondertebrengeu en gold alleen het regt van den sterkste.

Toen zond JUPITER, uit vrees dat het menschelijk geslacht vergaan zou, MERCURIUS, die het van gevoel van regt en van schaamte voorzag; het regt, gelijk de Hoogleeraar PH. W. VAN HEUSDE leerde, als *«besef van regt, besef van hetgeen men aan een' ander verschuldigd is, hetwelk zich, in den zin van regtvaardigheid, met schaamte en onderlinge overeenstemming en vriendschap laat overeenbrengen»* (1).

(1) *Socratische school*, 2^e. deel, 2^e. st., pag. 77 (2^e. uitgaaf).

Tevens gaf de god te kennen, dat hij aan allen deze gaven gelijkelijk zou toebedeelen, en dat zij, die zich daaraan niet zouden houden, doodschuldig zouden zijn.

Wel lag nu in deze fabel het begrip opgesloten van een middel, om de zwakkeren tegen de sterkeren te beschermen, als *doel* van het regt; gelijk ook andere sophisten, zoo als CALLIGLES en HIPPIAS, dat begrepen; maar het *beginsel* was alleen aan de Godheid ontleend.

Niet de rede toch, noch het begrip zijner zwakheid, die hij kende en vruchteloos trachtte te bedekken, konden den mensch tot verdediging in staat stellen. Alle andere vatbaarheid voor kennis en wetenschap, evenzeer als de geschiktheid tot voldoening aan zijne lichamelijke behoeften, had hij van de natuur, hier PROMETHEUS, verkregen; maar het beginsel van regt steunt alleen op de onmiddelijke godsgave, afgescheiden van alle andere vermogens des menschen.

Ook SOCRATES, die reeds het beginsel *in den mensch zelven* zocht, en een streng tegenstander der sophisten was, schijnt het beginsel van wettelijkheid en regt, aan de Godheid alleen te willen ontleenen, wanneer hij uitgaat van de stelling, dat het regt bestaat uit *geschrevene* en *ongeschrevene* wetten, welke laatste de zoodanige zijn, die overal en bij alle volken gelden, omdat zij niet door menschen, maar door de Goden gemaakt zijn, gelijk het ook de Goden zijn, die de overtreders dier wetten straffen (1).

En inderdaad, er behoorde een onwankelbaar geloof aan het goddelijk gezag der wetten toe, om, even als hij, alleen uit besef dat de mensch zich niet aan de bepalingen der wetten onttrekken mag, den giffbeker te drinken; terwijl de middelen ter bevrijding bij de hand waren.

Of evenwel SOCRATES meer dan eenig ander wijsgeer der

(1) XENOPHON. *Memorab.*, IV. 4. 19, 24 seqq.

oudheid een natuurregt erkend heeft, gelijk door sommigen, uit zijne onderscheiding van geschrevene en ongeschrevene wetten ondersteld wordt, meenen wij te mogen betwijfelen. Naar het ons voorkomt, verstaat hij, en zoo ook ARISTOTELES, door zijne natuurlijke regtvaardigheid, niets anders, dan dat gedeelte van het stellige regt, hetwelk GAJUS bepaalde als: «quod ab omnibus populis receptum est, ab iisque peraeque custoditur» (1); — dus: het jus gentium der Romeinen.

Immers, — en wij mogen dit niet stilzwijgend voorbijgaan — hebben de oude en zelfs de latere wijsgeeren tot op onzen HUG DE GROOT toe, al hunne regtsbeschouwingen en leerstellingen over het beginsel van het regt alleen op het stellige regt en de staatkunde toegepast.

Wanneer ik nu tot hen, die het regtsbeginsel buiten den mensch zochten, ook de zoodanigen mag brengen, die het afleidden uit de waarnemingen der menschen, gelijk de Sceptici en Cyrenaïci, die geen ander beginsel van regt, dan de wet en de gewoonte erkenden, dan moet ook ARISTOTELES daaronder gerangschikt worden. Alleen waarneming, op ondervinding gegrond, is, volgens hem, de bron van 's menschen kennis. Slechts het *zijn*, hetgeen *is*, is wáár, zoodat van alles, wat gedacht kan worden, *de substantie* de eerste vorm is. Hierop paste dan ook geheel de leer, dat de handeling de maatstaf van beoordeeling is, en dat alleen zij het goede leert kennen; zoodat regtvaardigheid het juiste midden is

(1) Verg. VEDER, t. a. p., p. 159 en 275 en volgg.; waar de meening, als of SOCRATES of ARISTOTELES de grondleggers zouden zijn van de leer des natuurregts, met de scherpzinnigheid, die aan dien schrijver eigen is, wederlegd worden, en waarbij hij, naar het mij voorkomt, ten duidelijkste bewijst, dat beide wijsgeeren zelfs niet eens een nieuw stelsel hadden voortgebracht, maar dat zij, in navolging van hunne vroegste voorgangers, bij hunne onderscheiding der wetten, alleen het oog vestigden op die, welke aan ieder volk *eigen*, en die, welke aan alle volken *gemeen* waren.

tusschen onregtvaardig handelen en onregtvaardig behandeld worden; dat is, het midden tusschen *te veel* en *te weinig*, waaruit alle kennis en deugd bestaat.

Dat de Stoicynen het regtsbeginsel in God zochten, lag volkomen in den aard hunner wijsbegeerte; volgens hen toch, waren er slechts twee beginselen van alles: God en de stof; maar beiden zijn één, het oorspronkelijke wezen, de Godheid zelve, en deze overal en in alles; dus ook in de natuur en de geheele wereld, die God, en daarom volmaakt is.

Hieruit werd afgeleid, dat elke handeling, die overeenkomstig is met de natuur, *betamelijk* is; maar dat alleen *volstrekt goed* is, wat tevens met de zedelijke wet, om goed te leven, gepaard gaat.

ZENO, CHRYSIPPUS EN ANAXARCHUS konden derhalve zeggen, «dat de natuurlijke wet de goddelijke is», immers, «haren grond alleen in God en de algemeene natuur vindt», en «van den troon van God tot den mensch afgetaald is» (1).

Wanneer wij nu de middeleeuwsche scholastiek ter zijde stellen, omdat daarbij de stellingen van het regt onderworpen werden aan theologische leerstelsels, dan vinden wij, nadat DE GROOT den grondslag had gelegd van de wetenschap der wijsbegeerte des regts, nog enkelen, die het beginsel van regt buiten den mensch zochten.

Zoo toch leidde ZELDEN, (de engelsche schrijver van het *Mare clausum*, als tegenschrift van DE GROOT's, *Mare liberum*) de beginselen des regts onmiddelijk uit God af, door het te grondvesten op de zeven voorschriften, die, volgens den Talmud, door God aan de menschen zouden gegeven zijn, als: God te eeren; geen afgoden te dienen; het regt van den Staat te bewaren; zich te wachten voor overspel; geen menschenbloed te

(1) Zie Mr. DE WAL. l. a. p. pag. 38.
Themis, D. X., 3° SL. [1849].

vergieten; niet te stelen, — en geen deel van een levend ligchaam te scheiden.

Ook PUFFENDORFF hebben wij vermeld gevonden onder degenen, die het beginsel des regts van de Godheid afleiden.

Verskillend zijn de oordeelvellingen omtrent dien arbeider van het natuurregt; want terwijl sommigen hem, nevens DE GROOT, of zelfs boven dezen, den grondlegger van de wetenschap noemen, zijn er anderen, die in hem niet dan eenen middelmatigen en verwarden volgeling van genen willen erkennen (1).

Zonder dat wij aan zijne waarde iets willen te kort doen, komt het ons voor, dat men te ver gaat, door hier aan hem eene bepaalde afwijking van DE GROOT toetekennen.

Deze neemt tot stelling: dat het regt zou bestaan, ook al bestond God niet. Dit is het, wat PUFFENDORFF bestrijdt, wanneer hij zegt: «opdat de wetten der rede kunnen bestaan, moet er een God zijn, die den mensch de rede gegeven heeft»; terwijl hij het beginsel van regt aan die wetten der rede ontleent. Vermits nu de rede eene eigenschap des menschen is, zoo volgt daaruit, dat hij het beginsel *in den mensch* meent te vinden. Hij wederlegt zelfs het gevoelen van hen, die het beginsel (prototypum) des regts in God zelven zoeken (2).

Met meer regt kan men naar mijne meening beweren, dat

(1) Zoo zegt LEIBNITZ van hem: «vir parum jurisconsultus et minus philosophus.» — LERMINIER: «Un homme se présente au XVIIe siècle. «peu digne par lui même de sa position: c'est SAMUËL PUFFENDORFF. «Il succédait à GROTIUS. Quelle fortune! — Travailleur consciencieux, «mais intelligence épaisse, — il ne sut que développer une imperturbable «médiocrité; enz.» — HEIDENREICH: «PUFFENDORFF macht in der Geschichte des Naturrechts in der That Epoche, und wird, nicht ohne «zureichendem Grund, mit dem ehrenvollen Nahmen eines Vaters dieser «Wissenschaft bezeichnet.» — AHRENS: «PUFFENDORFF n'a fait que développer le principe de GROTIUS d'une manière plus savante et plus «rigoureuse.»

(2) Zie PUFFEND. de J. N. et G. II. 3, 4, 5, 14, 15, 19.

LEIBNITZ het stelsel, dat het regtsbeginsel uit God is, toegedaan was, wanneer hij leert: «Deum esse omnis naturalis juris auctorem verissimum, at non voluntate *sed ipsa essentia sua*, qua ratione etiam auctor est veritatis. — «Notio justi certe non minus quam veri ad Deum pertinet, immo ad Deum magis, tamquam mensuram caeterorum (1).»

Ook onder de nieuwere wijsbegeerte ontbrak het niet aan de zoodanigen, die het beginsel van regt alleen in uitwendige waarneming stelden, en die daardoor niet zelden er toe gebragt werden, om, even als vroeger CARNEADES en andere sceptici, het eigenlijke beginsel van regt te ontkennen.

Zoo tracht SPINOZA het regt af te leiden uit de magt van iederen mensch, in verband tot zijn nut en voordeel. HUME erkent de waarde van het regt alleen om zijne nuttige gevolgen, zoodanig, dat wanneer de nuttigheid mogt ophouden, ook het regt zou vervallen. HELVETIUS erkent geen ander regt dan de stellige wet, en bestrijdt het natuurregt, omdat wilde volken daarvan geen begrip hebben. BENTHAM stelt weder het beginsel van regt in de algemeene nuttigheid.

Tot dus ver de korte uiteenzetting van de voornaamste gevoelens dergenen, die het beginsel van regt *buiten* den mensch zoeken.

Wanneer in ons betoog het bewijs zal liggen, dat er een wezenlijk beginsel van regt bestaat, gelijk door verreweg de meesten aangenomen en slechts door zeer enkelen ontkend is, dan zullen wij de gevoelens van hen, die het bestaan van het regt ontkennen, niet behoeven te wederleggen. Trouwens reeds lang vóór ons is dit met zoo veel gezag en overtuiging geschied, dat wij meenen zoodanige opzettelijke wederlegging geheel overbodig te kunnen achten.

(1) Observat. de princip. juris. t. IV. p. 275.

Wat echter betreft het stelsel, dat het beginsel des regs in God ligt, zoo zullen weinige woorden genoeg zijn, om het gezigtspunt te doen kennen, waaruit die stelling met de meeste wijsgeeren en beoefenaars der wijsbegeerte des regs beschouwd moet worden.

De mensch kent alleen, wat hij waarneemt. Wel is de waarheid van Gods bestaan in het hart van iederen mensch gegrift, maar de mensch *kent* God toch niet, omdat Hij, als geest en bovenzinnelijk wezen, niet behoort tot de voorwerpen der menschelijke objectieve waarneming; terwijl de mensch Hem uit de beschouwing van zich zelve en van zijne eigene natuur niet kan leeren kennen; omdat het wezen Gods niet aan de menschelijke natuur onderworpen is. Als schepper en onderhouder van alles wat bestaat, en dus ook van den mensch, met al diens behoeften, gewaarwordingen en eigenschappen, is Hij zeker de oorzaak van alles, wat met den mensch in betrekking staat of tot diens natuur behoort, of door zijne geestvermogens, de edelste gave waarmede de mensch bedeed is, omvat wordt. Maar, waar eenig voorwerp van menschelijk begrip een gevolg is van de waarneming van hetgeen hem omringt of van de beschouwing zijner eigene natuur, daar moet, bij het wetenschappelijk onderzoek naar het beginsel van zijn begrip, eene andere dan de algemeene oorzaak, die buiten 's menschen waarneming ligt, gezocht worden. Dat beginsel moet gelegen zijn binnen den kring der waarneming. En indien nu eenig begrip onmiddellijk uit de menschelijke natuur of uit zijne behoeften voortvloeit, zal het beginsel *in den mensch zelve* gezocht moeten worden.

Het regt regelt de betrekkingen der menschen onderling en staat, gelijk wij later zullen aantoonen, in een onmiddellijk verband met 's menschen natuurlijken aanleg en behoefte tot gezelligheid en maatschappelijk verkeer;

dus is het regt een uitvloeisel van de menschelijke natuur en van zijne behoeften, en daarom moet het beginsel van regt in den mensch liggen, en niet in God.

Trouwens, indien het beginsel van regt in God gezocht moest worden, en het alzoo een deel van het wezen der Godheid uitmaakte, dan zou God met het rechtsbeginsel één zijn; dus zou het geloof aan Gods bestaan onafscheidbaar zijn van het begrip van regt, en dat dit het geval niet is, blijkt hieruit, dat, terwijl het geloof aan God 's menschen ziel eigen en ingeschaapen is, het begrip van regt alleen door de rede en de waarneming verkregen wordt, waardoor sommigen geleid werden, om, tegelijk met het onverzaakbaar geloof aan God, de algemeenheid van een rechtsbeginsel te ontkennen.

Reeds SOCRATES en PLATO gevoelden, dat het ware beginsel van kennis bij den mensch zelve gezocht moet worden.

De mensch bezit eene tweeledige natuur, de eene dierlijk, de andere redelijk. Tot de eerste behooren de neigingen, die uit zijne dierlijke natuur voortvloeijen, die instinktmatig zijn, en de werkzaamheid der zintuigen.

Deze beiden echter kunnen geene ware bron van kennis zijn. De werking van het instinkt leidt op zich zelve niet tot kennis, want het geeft niet anders, dan eene natuurlijke aandrift; het verschaft uit zijnen aard geene waarneming.

De waarneming door de zintuigen daarentegen is bedriegelijk. Ik behoef slechts zoo menig optisch bedrog te herinneren. Ook de waarneming door het zinnelijk gevoel, de smaak en de reuk geeft even onzekere en bedriegelijke uitkomsten.

Dus moet de redelijke natuur, die zich door de werking der ziel kenmerkt, de bron van kennis zijn.

Het was BACO, maar meer nog DESCARTES, die

het bewustzijn van den mensch zelven tot grondslag van alle kennis nam. En inderdaad, dit bewustzijn, de eigenschap, waardoor wij zeker zijn van ons bestaan en van onze betrekking met hetgeen buiten ons is, is even onloochenbaar als ons bestaan zelf.

Zonder die eigenschap zou de mensch een bloot werktuigelijk leven leiden; hij zou hooren, zien en gevoelen, zonder te weten, zonder kennis te hebben of te kunnen bekomen, dat hij hoort, ziet of voelt. Door haar daarentegen, weet de mensch zijne gewaarwordingen te onderscheiden en kan hij zich zelven, zoowel zijne dierlijke als zijne redelijke natuur, leeren kennen. Met behulp zijner zintuigen leidt zij hem tot de kennis van hetgeen door deze waargenomen wordt. Het kennen toch is eene bloot subjectieve werking, en de zetel daarvan moet dus evenzeer subjectief zijn, dat is, tot de ziel des menschen behooren.

En, wanneer nu de mensch dat bewustzijn, zoo geheel eigenaardig *inwendige zin* genoemd, bezigt, om zich zelven als redelijk wezen te leeren kennen, dan ontwaart hij, dat hij *denkt*, dat hij inwendig *gevoelt*, en dat hij *wil*, en dat deze drie vermogens ieder eene bijzondere werking hebben.

Door het bewustzijn kent de mensch zich als een *denkend* wezen, omdat deze handeling der ziel het hoofdbestanddeel van zijn redelijk bestaan uitmaakt en voor het inwendige leven hetzelfde is, wat de ademtocht is voor het organische leven. *Cogito, ergo sum.*

Dit denken, als middel tot opsporing der waarheid, wordt, volgens de regelen der logica, aan zekere wetten verbonden, zoo als: die der noodzakelijke bepaling, voldoende reden enz.; terwijl alles, wat gedacht kan worden, tot zekere algemeenheid of vormen wordt gebragt. Wij zagen reeds, dat ARISTOTELES, als eersten vorm van het denken, *de substantie* stelde. KANT, wiens onder-

scheiding ten deze veel bijval heeft gevonden, neemt vier categorien van het denken aan: *hoeveelheid*, *hoedanigheid*, *betrekking* en *voorwaardelijkheid* (modalitas). Anderen, zoo als FICHTE, SCHELLING en HEGEL namen, met mindere of meerdere wijziging van het Kantiaansche stelsel, eene andere verdeeling dier vormen aan; volgens sommigen, kunnen zij het eenvoudigst gebragt worden tot die van *oorzaak* en *gevolg*.

Door het bewustzijn bespeurt verder de mensch, dat hij inwendig *gevoelt* door de gemoedsaandoeningen, die zich kenmerken als aangenaam of onaangenaam. — Ook deze eigenschap is geheel subjectief. De mensch bezit geen ander gevoel; want de gewaarwording met de zinnen, die men gevoel noemt, is dit eerst dan, wanneer de indruk van de gewaarwording in de ziel wordt opgenomen, en is dus niets anders dan de bewerktuiging, die tot gevoel leidt (1).

Eindelijk doet het bewustzijn in den mensch het *begeervermogen* en den *wil* opmerken; namelijk (gelijk KANT zegt (1)), om door zijne voorstellingen oorzaak te zijn van de verwezenlijking van hetgeen hij zich voorstelt.

Niet altijd gaat dit vermogen gepaard met het bewustzijn van het vermogen om het voorgestelde te kunnen verwezenlijken; hierin ligt het onderscheid tusschen willekeur en wensch.

In het eerste geval is de mensch zich zelve bewust, dat hij zijne voorstelling door zijne handeling verwezenlijken kan; in het laatste geval niet.

(1) Dat het zinnelijk gevoel geheel afhankelijk is van de opneming der gewaarwording in de ziel, zal geen betoog behoeven. Door inspanning van een of ander vermogen op een ander voorwerp, dan waardoor de aandoening ontstaat, is soms de mensch zelfs gevoelloos voor datgene, wat het meest op zijn organisme werkt; t. w. lichaamsmart; tenzij deze zóó groot zij, dat zij onwillekeurig den indruk door de ziel doet opnemen.

(1) *Metaph. Anfangsgr. der Rechtsl. Einl.* § 1.

Deze drie vermogens: *kennen*, *gevoelen* en *willen*, ook faculteiten der ziel genoemd, zijn alle wel subjectief; maar hunne werking bepaalt zich daarom niet alleen tot het subjectieve; zij strekt zich, door de hulp der zintuigen, als middelen van uitwendige waarneming, ook uit tot alles, wat den mensch omringt of een voorwerp zijner uitwendige waarneming zijn kan.

Doch deze faculteiten zijn, zoowel in hare bijzondere werking, als in vereeniging met die der zintuigen, ongenoegzaam, om den mensch tot wezenlijke kennis te brengen; hij kan door haar denken, gevoelen en willen; maar hij kan door haar geene idée van zijne gedachten, gevoelens en begeerten hebben. Met het denken alleen, kan hij zich geen beeld van zijn denken, geen *denkbeeld* vormen. De grondslag van ware kennis moet bestaan uit: *voorstelling*, hetzij die op uitwendige, hetzij op inwendige waarneming beruste, d. i. de bloote *aanschouwing* des geestes, van hetgene door de zinnen of het bewustzijn waargenomen is; uit *opneming van die voorstelling in de ziel*: dus handeling der faculteiten, welke daarom *begrip* wordt genoemd, omdat die handeling alleen bestaat in het *begrijpen*, d. i. het *omvatten* van eene of meer voorstellingen door de vermogens der ziel; ook ten laatste uit het *idée* of *beeld* dat door die handeling geboren wordt.

Daartoe heeft God den mensch met een nog hooger vermogen, dan de drie genoemde faculteiten, toegerust: te weten: het verstand en de rede, welke beide benamingen door sommigen als één vermogen voorgesteld worden; terwijl anderen die onderscheiden als *middel* en *werking*, of als *oorzaak* en *gevolg*: doch door welke, hetzij als verschillende vermogens, hetzij als één, de mensch in staat wordt gesteld om, door het vormen van denkbeelden, te beproeven, te vergelijken en te oordeelen of besluiten.

Wat betreft de vraag hoe in het redebegrip opgenomen wordt, hetgeen door de zinnen is waargenomen en hetgeen noch door de zinnen noch door het bewustzijn kan worden waargenomen, zoo als tijd en ruimte, zoo zijn immer de gevoelens der wijsgeeren zeer verdeeld geweest.

PLATO wist het niet beter te verklaren dan door zich eenen vroegeren meer volmaakten staat des menschen voor te stellen, waaruit deze in zijne ziel idéëen, die de beginselen of beelden zijn van alles, wat hij hier aanschouwt, zou hebben behouden; zoodat hij alles, wat hier door hem wordt waargenomen, in zijne grond-idéëen, even als een afdruk in eene wassen tafel, bij herinnering terugvindt.

Anderen stelden de ziel voor als eenen spiegel, die de voorwerpen der buitenwereld opneemt en terugkaatst.

Weder anderen streden er over of het redebegrip onze ziel aangeboren, of als het ware een deel der Godheid in den mensch is.

KANT neemt vormen in den geest aan, die aan dezen eigen zijn; maar die eerst door 's menschen betrekking met de buitenwereld werkzaamheid verkrijgen.

Alles wat wij waarnemen en met onzen geest omvatten kunnen, is begrepen in *ruimte* en *tijd*. Beiden zijn, vóór alle ervaring, in onzen geest aanwezig en worden op de voorwerpen, die waargenomen worden, toegepast.

Ik waag het niet, hier eene keus te doen, om de eenvoudige reden, dat mijne kennis niet tot zoo ver reikt, en houd mij dus aan de les van mijnen meester: «In veri indagazione (haec) potissimum vitia sunt vitanda: 1°. ne incognita pro cognitis habeamus; 2°. ne nimis «operam conferamus in res obscuras easque non necessarias» (1). Zal de menschelijke kennis ooit zoo ver geraken, dat zij het pleit beslechte?

De rede wordt, met betrekking tot hare toepassing op de vermogens der ziel en ten aanzien van hare werking,

(1) NIEUWENHUIS. *Initia philos. log.* p. 121.

onderscheiden in *practische* en *theoretische* of *bespiegелende*, naar mate zij strekt, of om 's menschen *daden te regelen*, of *tot voltooiing van zijne kennis*.

Door middel van de drie aangewezen vermogens der ziel, in verband met het verstand en de rede, bevat 's menschen ziel een aantal andere vermogens, die daaraan ondergeschikt zijn en geene eigene werking hebben, maar deze aan de drie andere faculteiten ontleenen, als: opmerkzaamheid, het vermogen om zekere in het voorwerp der waarneming vereenigde eigenschappen afzonderlijk te beschouwen, geheugen, verbeeldingskracht, gevolgtrekking, oordeel, en andere.

Ik heb gemeend, ook deze, hoezeer algemeen bekende begrippen, te moeten aanvoeren, omdat zij het stelsel bevatten van de werkzaamheid van den menschelijken geest, en omdat zij derhalve in een onmiddellijk verband staan, niet alleen tot de verschillende stellingen, welke ten aanzien van het beginsel van recht uit den mensch zelve zijn aangenomen, maar ook tot die stelling, welke wij ons ten betooge hebben voorgesteld.

Daarom ook acht ik het hier de plaats, om met een woord te gewagen van die onderscheiding, welke *het recht* kenmerkt en welke in de oude wijsbegeerte immer werd over het hoofd gezien; ik bedoel de stelling: dat het «*honeste vivere*» niet, even als het «*jus suum cuique tribuere*», een *objectum juris* genoemd kan worden. Tevens zal ik daarbij aanleiding vinden tot de bepaling van het recht zelf.

Lang is het verschil tusschen *zedelijkheid* en *recht* onbekend gebleven; althans niet duidelijk beseft geworden. Het bleef voor lateren tijd bewaard, om de juiste grenslijn aan te wijzen.

Het behoort tot de eigenschappen der menschelijke natuur, dat de mensch in gezelligheid leeft en naar een leven in gezelligheid streeft.

De mensch toch tracht immer naar de bereiking van hetgeen voor hem het hoogste goed is; dat is: de volledige uitbreiding en ontwikkeling zijner vermogens. Het absoluut hoogste goed kan alleen in volmaaktheid gelegen zijn. Deze is de volkomene bereiking van het voorgestelde, die derhalve gelegen moet zijn in de volledige ontwikkeling en toepassing van *alle* eigenschappen en van *alle* middelen, die tot bereiking van het voorgestelde moeten leiden. Nu moge van alles, wat de wereld aanbiedt of door den mensch wordt voortgebracht, niets voor volmaaktheid vatbaar zijn, zijn streven is toch, om datgene, wat voor hem het meest nabij de volmaaktheid is, dus: het relatief hoogste goed, te bereiken; en dit kan hij alleen door de meest mogelijke ontwikkeling van *alle* zijne vermogens. Had de mensch zijne zinnelijkheid en instinktmatige natuur alleen, hij zou, even als de dieren, alleen daaraan den ruimen teugel vieren; maar, hij zijne dierlijke behoeften, heeft hij ook die des geestes; ook deze willen voldaan worden, en de rede leert hem, dat hij, wanneer hij het hoogste goed, waarvoor hij vatbaar is, wenscht te bereiken, de neigingen zijner zinnelijke natuur behoort te beperken; maar ook, dat hij de vermogens zijner ziel naar het bevel of verbod der rede moet regelen, omdat dit voor eene gelijke en onderlinge ontwikkeling van *alle* zijne vermogens, zoowel die van zijne dierlijke, als van zijne redelijke natuur, noodzakelijk is. De onbelemmerde opvolging der neigingen van zijne zinnelijke natuur zou, deels de ontwikkeling der zedelijke vermogens in den weg staan, deels ten nadeele der dierlijke natuur zelve zijn.

Dat bevel of verbod der rede wordt de zedewet genoemd; de opvolging dier wet is *deugd*; het bevel of verbod zelf is *pligt*.

Het doel der zedewet is geen ander, dan dat de mensch door haar het hoogste goed, waarvoor hij vatbaar is, bereike.

Onder de ontwikkeling van *alle* vermogens, die tot 's menschen redelijke en dierlijke natuur behooren, moet ook die der gezellige natuur en der betrekking, waarin hij staat tot alles wat hem omringt en wat zijn verstand kan bevatten, gerangschikt worden. Dus ligt het in het begrip der zedewet, dat de mensch, trachtende naar de ontwikkeling zijner vermogens, niet alleen handele volgens de neigingen en lusten, die aan zijne dierlijke natuur eigen zijn; maar dat hij de vrijheid dier neigingen en lusten in zoo ver beperke, als de ontwikkeling zijner zedelijke vermogens dit vordert; dus ook, dat hij, zoowel volgens zijnen gezelligen aard, als wegens zijne betrekking met hetgeen hem omringt, ook dien aard en die betrekking ontwikkelde, en daartoe aan alle andere wezens datgene toekenne, wat aan ieder hunner toekomt, en in het bijzonder aan zijnen medemens, tot wien zijne aandrift naar gezelligheid hem drijft.

De opvolging der zedewet of de zedelijkheid moet dus, ter bereiking van het hoogste goed, het doel der menschen zijn.

Doch, gelijk uit onze voorstelling volgt, zijn deugd en pligt alleen afhankelijk van de uitspraak der rede. Deze is geheel subjectief, en heeft geen ander gezag dan voor zoo veel de mensch dat erkent.

Is eenige handeling niet goed, — is zij in strijd met de zedewet, — is de mensch nalatig om zijne handelingen en zijnen inwendigen zin naar de voorschriften dier wet te regelen, — alles blijft aan den vrijen wil des menschen overgelaten. Uit de zedewet volgt geen *dwang*, om hem te noodzaken; want haar gebod of verbod strekt zich niet verder uit, dan tot den handelenden mensch zelven.

Ja, *dwang* zou zelfs aan de deugd hare waarde ontnemen, omdat in dat geval deugd niet geheel van den wil der menschen afhankelijk zoude zijn. En het is alleen de wil, die zich onvoorwaardelijk aan de

zedewet onderwerpen moet, enkel, omdat deze dat alzoo vordert. Met dwang bestaat geene deugd (1).

Ieder mensch heeft de vrijheid om, binnen de grens, die de zedewet hem voorschrijft, naar goedvinden te handelen.

Is nu de meestmogelijke ontwikkeling van alle vermogens tot bereiking van het hoogste goed, het doel van 'smenschen bestaan en het voorschrift der zedewet;— wordt onder de ontwikkeling dier vermogens ook begrepen die der gezellige natuur der menschen, — dan volgt daaruit, niet alleen, dat hij ieder ander vrij behoort te laten, binnen de grens van diens vrijheid; maar ook, dat hij hem de middelen moet verschaffen, om die vrijheid te ontwikkelen.

Het zamenstel of begrip dier middelen is de zedelijkheid niet; evenmin als doel het middel is.

Vernits, als middel tot bereiking van het doel, door de zedewet wederkeerige pligten voorgeschreven worden, zoo moeten deze noodwendig een geheel ander karakter bezitten dan de zedelijke pligt, die alleen den wil van het handelende subject bepaalt, want de bereiking van het doel der gemeenschappelijke ontwikkeling van *allen* is niet verzekerd, wanneer de naleving van den pligt aan den vrijen wil van het handelende subject overgelaten blijft. De handeling zelve moet gewaarborgd worden.

Terwijl dus de aard der zedelijkheid bloot subjectief is, moeten de middelen, die strekken zullen om de betrekkingen te regelen, waardoor de ontwikkeling van ieder in den maatschappelijken staat der menschen verzekerd zal worden, een naar buiten werkend karakter hebben. Even als de zedelijkheid den *wil* regelt, moe-

(1) Het is hier de plaats niet, om te treden in de beschouwing van het eigenaardig karakter der deugd, als verschil tusschen neiging, en pligt; zoodat, waar deze overeenstemmen, de deugd ophoudt, omdat zij dan eene bloote voldoening aan neiging, en geene onvoorwaardelijke opvolging van de *zedewet* is.

ten de middelen om haar te verzekeren, de *handelingen* regelen.

De middelen nu, waardoor de vrije ontwikkeling van allen verzekerd kan worden, vormen het regt, als voorwaarde, waarop de individuële en gemeenschappelijke verkeerling evenzeer als de vrijheid van ieder verzekerd wordt. Aldus laat *het regt* zich bepalen, als: het begrip of zamenstel der middelen en voorwaarden, waarop de individuële en gemeenschappelijke ontwikkeling van den mensch, overeenkomstig zijne gezellige natuur, in den staat van vereeniging steunt.

Hierdoor staat, gelijk wij zeiden, het regt ten opzichte van de zedelijkheid, als middel tot doel.

Terwijl de zedelijkheid, als doel, alleen op den wil van het handelende subject steunt, berust het regt, als middel, op de uitwendige betrekkingen die tot 's menschen bestaan behooren. Dus geldt bij het regt alleen die handeling, zonder dat de wil of de bedoeling daarop iets vermag.

Maar het is niet alleen de onderscheiden aard op zich zelf, die genoeg is om het regt van de zedelijkheid te onderscheiden.

De zedelijkheid moge uit haren aard geen waarborg kunnen vorderen, daar hare bevelen alleen het subject — den inwendigen mensch — betreffen; maar regt, als middel, waardoor het gemeenschappelijk bestaan der menschen geregeld wordt, vordert dien waarborg dringend.

De meest overheerschende faculteit des menschen is, gelijk wij nader zullen aantoonen, *het begeervermogen*, hetwelk ook in de uitwendige handelingen der menschen tot zelfzucht leidt. Al moge de zedewet den mensch voorschrijven, om deze zelfzucht binnen de voor het gemeenschappelijk bestaan noodige grenzen te beperken; hij, wiens vrijheid door die overschrijding of door niet genoegzame vrijheid in de ontwikkeling zijner vermogens beperkt zou kunnen worden, heeft er belang bij,

ja, zijne bevoegdheid tot die vrije ontwikkeling maakt er aanspraak op, dat deze bevoegdheid gewaarborgd en verzekerd zij.

Daarom maakt het middel van dwang een onderdeel des regts uit.

De een heeft er aanspraak op, dat de ander hem niet in zijne zedelijke bevoegdheid verkorte, omdat hij daardoor benadeeld wordt in de vrije ontwikkeling zijner vermogens; maar ook daarom is hij bevoegd den ander te dwingen, niet alleen, dat deze binnen de grenzen zijner eigene vrijheid terugkeere; maar ook, dat deze hem in zijne eigene vrijheid, zoo als die bestond vóór de inbreuk, herstelle.

Zoo ook bestaat er voor het kind regt op opvoeding en onderhoud; omdat dit tot zijne fysieke en morele ontwikkeling noodig is, en diensvolgens wil het regt, dat hij, die met die opvoeding en dat onderhoud belast is, tot het verstrekken daarvan gedwongen worde, hetzij die pligt op den vader, op een ander, of op den Staat ruste.

Ten aanzien echter van het regt van dwang, verdient het opmerking, dat deze niet anders, dan als onderdeel van het regt, kan worden beschouwd.

Wanneer toch de zedelijkheid, als doel, overschrijding van eigene bevoegdheid verbiedt, dan zeker zal dáár, waar, onder de middelen ter bereiking van dat doel, zoodanige overschrijding wordt toegelaten, deze streng besloten moeten blijven binnen de grenzen, welke haar bepalen.

Dwang is immer, in zekeren zin, overschrijding van de grenzen van eigene bevoegdheid, omdat daardoor de vrijheid van een ander gewelddadig beperkt wordt; maar ook daarom mag de dwang, die het regt toelaat, niet verder gaan, dan voor zoo veel *noodig* is, als middel tot verzekering van datgene, waartoe regt bestaat.

Gaat de dwang verder, of heeft die eene andere strek-

king, dan houdt het middel zelf op regt te zijn en wordt dus onregt.

Verkeerdelijk hebben dan ook velen, met de Groot en THOMASius aan het hoofd, den dwang aangenomen, als het voorname kenmerk van het onderscheid tusschen zedelijkheid en regt. Ware dit zóó, dan zou de dwang uit zijnen aard, en niet als ondergeschikt aan het regt, gelden, en dan zou *elke* dwang regt zijn. Neen; dwang kan alleen als onderdeel des regs bestaanbaar zijn, omdat het regt de grenzen moet bepalen, binnen welke de dwang zelf, als middel tot verzekering van de ontwikkeling der individuële en gemeenschappelijke vermogens, uitgeoefend kan worden.

Terwijl de zedelijkheid slechts het handelende subject, dus den *wil*, bepaalt, *moet* het regt, omdat dit de uitwendige handelingen regelt, de middelen bepalen, waardoor de uitvoering dier *handelingen* verzekerd zal worden; dewijl het regt, zonder die verzekering, zijnen aard verliezen en krachteloos worden zou.

De zedewet gebiedt den mensch deugdzaam te zijn, dat is: zijne gedachten, begeerten, wil en handelingen in strijd met zijne neigingen, naar haar voorschrift te regelen. Bij haar geldt *de bedoeling* vóór alles, en niet de handeling, tenzij deze ook de bedoeling tot naleving der zedewet tot rigtsnoer hebbe.

Iemand wél te doen, niet uit de bedoeling van wel-daad, maar uit pralerij of uit eenige andere bedoeling, is onzedelijk.

Voor het regt daarentegen is het onverschillig, welke de bedoeling van het handelende subject zij, mits de handeling geschiede.

Groot kan alzoo de afwijking tusschen zedelijkheid en regt zijn. Ik zal mij tot een enkel voorbeeld bepalen.

Wanneer ik, hetgeen ik een ander verschuldigd ben, betaal, alleen uit vrees voor de vervolging, maar geenszins, omdat ik hem *wil* voldoen, hetgeen hem toekomt;

dan is mijne handeling regtvaardig, maar onzedelijk.— Wanneer ik onder uitwendigen dwang eene belofte doe, die ik zonder dwang evenzeer gedaan zou hebben; dan mag ik volgens het regt mijne belofte verbreken; volgens de zedelijkheid niet.

Het regt bestaat bovendien (gelijk dit reeds onder de oude wijsgeeren door CHRYSIPPUS den Stoicijn gevoeld werd), alleen tusschen den mensch en zijnen medemensch; omdat zij beiden van natuur gelijk zijn.

Tusschen den mensch en het redelooze dier bestaat geen regt. De hond heeft voor al zijne trouw en voor al het nadeel, dat hij onder het betoonen daarvan leed, geen regt tegen zijnen meester; het paard, dat hem dient, heeft geen regt op voeding of goede behandeling.

De zedewet echter regelt de bedoelingen des menschen in betrekking tot *alles*, wathem omringt; mishandeling van een dier, wreedaardigheid, verspilling en verwaarloozing van eigen goed, worden allen door de zedelijkheid verboden, terwijl het regt zwijgt (1).

Doch genoeg. — Na de aanwijzing van de verschillende natuur des menschen en van zijne inwendige vermogens, en na de niteenzetting van het onderscheid tusschen zedelijkheid en regt, keer ik terug tot de vlugtige beschouwing der onderscheidene stelsels, ten aanzien van het beginsel des regts, afgeleid uit den mensch.

(1) BILDERDIJK's gevoelen alsof de mensch geen *regt* tot verdelging van eigen zaken zou hebben, dan voor zoo veel het verdelgen «een gevolg of de wijze zelve van het gebruiken der zaak is», zoodat het regt zou verbieden eene zaak uit blooten moedwil te vernietigen, moge uit zijne stelling, dat het regt uit *behoefte* voortspruit, afgeleid kunnen worden; teregt wordt die meening door den Heer DE WAL onbewijsbaar genoemd. Ook de etymologie, die BILDERDIJK uit «onze altijd wijsgeerige moedertaal» put, alsof zijne stelling door het woord *bruiken* — *beru-i-gen* — (behoefte bevredigen) zoude worden uitgedrukt, is zeker niet zeer afdoende, om het tot een regtsbegrip te brengen. Zie BILDERDIJK, *Verh. zedel-, zede- en rechtleer betreffende*, pag. 74. DE WAL, t. a. p., pag. 62.

De hoogleeraar DE WAL leverde een waardig bewijs van den grooten omvang zijner kennis, belezenheid en scherpzinnigheid, toen hij, in zijn reeds meer vermeld werk, niet minder dan zeven hoofdbegrippen telde (1).

Ik zal mij bepalen om deze kortelijk aan te stippen:

I. *Ligchamelijke natuur des menschen*, volgens welke deze regt bezit tot alles, waartoe hij magt heeft; zoodat de zetel des regts in de menschelijke magt zou liggen. Tot de voorstanders van dit beginsel worden gebragt HOBBS en SPINOZA; van welke de laatste echter, op grond dat hij de magt toepast op het nut en voordeel, door mij gerangschikt is onder de zoodanigen, die het beginsel van regt uit de uitwendige waarneming afleiden.

II. *Natuurlijk instinkt en aandrifft tot zelfbehoud*; waardoor het regt, volgens den aangehaalden schrijver, gebragt zou worden tot een spel der driften. Onder de voorstanders van dit stelsel vinden wij door hem vermeld SCHMAUSS, KLAPROTH en HOMMEL, ook BILDERDIJK; terwijl TROXLER meer bepaaldelijk het beginsel afleidt uit de natuurdrijf tot zelfbehoud.

Tot deze kunnen naar mijn inzien ook gevoegelijk gebragt worden diegene der oude wijsgeeren, die het beginsel des stelligen regts zochten in een middel voor de zwakkeren tegen de sterkeren; zoo als de sophisten in het algemeen, en CALLICLES in het bijzonder. Onder de lateren BACO, die evenzeer het beginsel der wetten afleidde uit vrees voor gevaar.

SCHOTT voegt, volgens den heer DE WAL, bij het instinkt de rede; maar kent eigenlijk daardoor het beginsel aan de rede toe.

III. *Het gevoelvermogen*. Door sommigen, als: HERBERT en UNTERHOLZNER, wordt het regt afgeleid uit het *aestetisch* gevoelvermogen, als zoude het uit een bloot zinnelijk smaak-

(1) t. a. p. pag. 42--84.

gevoel van welgevallen in hetgeen regt, misnoegen in hetgeen onregt is, ontspruiten. Anderen leiden het af uit het *zedelijk* gevoel, omdat de indruk van het gevoel van welgevallen en misnoegen in regt en onregt meer in den geest en in onze kennis gelegen is, dan in 's menschen ligchamelijken toestand. Onder hen, die deze leer predikten, worden vermeld SCHAFTESBURY, HUTCHESON, ADAM SMITH, CRUSIUS, enz.

IV. *Het verstand*, waarin het beginsel van regt gezocht wordt door WOLLASTON en WEISE, die, uitgaande van de onzekerheid van het gevoel, als grond van *regt*, dit brengen tot de begrippen van zelfstandigheid en oorzaak, die tot het verstand behooren. Wel is nu het begrip, dat uit het verstand wordt afgeleid, alleen een regel van bevatten en niet van handelen; maar daarom wordt aan het verstandsbeginzel een' afgeleiden regel toegevoegd. Volgens WEISE is het *begrip* van regt tevens eene *wet*, welke de vrijheid en gelijkheid onder de menschen wetigt, en die bepaalt, wat tusschen hen geschieden *mag*.

V. *De bespiegelende rede*, die door SYPKENS en VAN ROTTECK;

VI. *De bespiegelende en praktische rede*, die door SCHAUMANN als beginsels werden voorgesteld.

Eindelijk VII. *De practische rede*; doch de toepassing daarvan is weder op zeer uiteenloopende wijzen geschied; zoodat tot dit hoofdstelsel door den heer DE WAL weder zes verschillende daaraan onderworpen stelsels worden gebracht, als:

- a. *De zedewet des regthebbende* (DE GROOT, THOMASIIUS, KOEHLER, WOLF, MENDELSSOHN, EBERHART, FEDER, GARVE, en anderen; ook KANT).
- b. *Zedewet desgene aan wien regt toekomt* (J. G. HOFBAUER, LÖBEL, HEYDENREICH, FRIES).
- c. *Zedewet van beiden* (WOLF eenigermate; meer bepaald HUFELAND).

d. *Zedewet van iederen mensch* (WELCKER).

e. *Idée der rede* (KRUG); en

f. *Eigene en bijzondere werkzaamheid der praktische rede onderscheiden van de zedewet* (FICHTE, KLEIN, FEUERBACH, MAASS, BAUER, BRÜCKNER, en anderen, waarbij ook de heer DE WAL zich schaart).

Hiertoe schijnt ook te behooren AHRENS, wiens *Cours du droit Nat.*, toen de heer DE WAL zijne verhandeling schreef, nog niet in het licht was verschenen.

Ik heb mij, ten opzigte van het begrip, dat het regtsbeginsel in de *praktische rede* gezocht moet worden, bepaald tot de bloote mededeeling der verschillende stelsels; omdat, na hetgeen ik vooraf heb gezegd over de werking der rede en de kracht der zedewet, de nadere uiteenzetting der verschillende meeningen overbodig mag worden geacht.

Dit toch blijkt uit de voorstelling dier onderscheidene meeningen, dat het verschil bepaaldelijk gelegen was in de vraag: ten wiens behoeve de zedewet de regtspligten bepaalt, en in de juiste onderscheiding tusschen *zedelijkheid* en *regt*.

Het was dan ook om deze onderscheiding, dat de heer DE WAL de stelling aannam: «dat het regt, als «zelfstandig van den zedepligt, zijnen grond evenzeer als «deze in de rede heeft, maar in eene afzonderlijke regtelijke werkzaamheid van dezelve, in een eigen regtsver«mogen.»

Vermits door mij eene andere meening wordt voorgestaan, acht ik het noodig de aangevoerde stelling nader te beschouwen.

Een enkel woord zal genoeg zijn tot opheldering, waarom ik het voldoende acht, wanneer ik alleen die stelling tot een punt van beoordeeling kies.

Waar ik in de wijze van verdeeling of van rangschik-

king der onderscheidene leerstelsels en voorstanders daarvan in gevoelen met dien hoogleeraar mogt verschillen, geef ik gaarne mijne meening aan de zijne ten beste; omdat die wijze van voorstelling en verdeeling niets gemeens heeft met het eigenlijke doel van dit betoog, en ik den schijn niet zou willen aannemen, als of ik, door aanmerkingen van ondergeschikt belang, de groote waarde van dien arbeid zou willen verkleinen.

Van alle mij bekende schrijvers is er niet één, die zoo volledig en zoo getrouw de verschillende stelsels bijeen zamelde; die met zoo veel seherpzinnigheid die allen onderscheidde; en die, wat zeker niet de geringste verdienste is, elk ander stelsel met zoo veel nadruk wederlegde. Terwijl ik dus ten aanzien dier wederleggingen, kan volstaan met eene bloote verwijzing naar het werk zelf (1), meen ik, de daarbij aangevoerde gronden aannemende, dat het genoeg zal zijn alleen de stelling van dien schrijver in betrekking te brengen tot mijne beschouwing.

Zeker toch zou ik de stelling van den heer DE WAL ten volle beamen, wanneer, naar mijne inzichten, de *rede* het beginsel kon genoemd worden.

Volgens hem vindt het regt, zoo als ik zeide, als zelfstandig van den zedepligt, zijnen grond evenzeer in de rede, als deze, maar in eene *afzonderlijke regtelijke werkzaamheid van dezelve, in een eigen regtsvermogen*.

Dus vindt de rede, tot bepaling van het *regt*, eenen *anderen* grond van vermogen, dan tot bepaling van *zedelijkheid*; alzoo komen wij tot de vraag, waarin het verschil van dien grond gelegen is.

Wanneer dat bepaald kan worden, dan zal naar mijn inzien de grond van *afzonderlijke werkzaamheid*, waar-

(1) Zie, behalve t. a. p., pag. 84 — 190.

door de rede aan het regt zijnen eigen werkring aanwijst, *die* grond voor het *eigen regtsvermogen der rede* meer eigenlijk het beginsel des regts genoemd mogen worden.

Hier boven reeds heb ik de aandacht gevestigd op de zinnelijke natuur des menschen, op de onderscheidene faculteiten zijner ziel, en op het hoogere vermogen van de rede of het verstand.

Nu moge het in den aard der menschelijke natuur liggen, dat aan de vermogens der ziel eene eigene werking moet worden toegekend, men wachte zich wel daarbij de noodzakelijke medewerking der andere uit te sluiten.

Indien de mensch geene zinnelijke waarneming bezat, zou zijne redelijke natuur slechts ten halve werkzaam kunnen zijn, omdat deze hare werking voornamelijk uit de eerste ontleent.

Alleen wat de mensch hoort of ziet of door eenig ander middel van uitwendige waarneming opmerkt of vroeger opgemerkt heeft, doet hem denken, begeeren of gevoelen. Miste hij die uitwendige waarneming, dan zou hij tevens de middelen missen, waardoor zijn inwendige zin tot kennis kan geraken; want hij zou dan niet anders dan volgens zijne subjectieve opmerkingen kunnen onderscheiden.

Hetgeen de mensch buiten zich waarneemt, leidt hem tot opmerking, waarvan hij den indruk in de ziel overbrengt.

Niet minder naauw dan de betrekking tusschen den inwendigen mensch en zijne uitwendige waarneming, is die tusschen de onderscheidene inwendige vermogens.

Om te weten, dat men weet, moet men *willen* weten en *gevoelen*, dat men weet; om te gevoelen, moet men *weten*, dat men gevoelt; om te willen, moet men *weten* en *gevoelen*. En hoe zou het anders kunnen zijn? De

geheele werking der ziel is subjectief identisch; dus is zij één in hare onderscheidene werkingen, die aldus zamen-smelten, dat alleen abstractie (het vermogen om eene of meer eigenschappen van eenig voorwerp te vereenzelvi-gen en daaraan een individueel bestaan te geven) onder-scheiding en orde van opvolging kan aanwijzen.

Maar nu de rede? Kan deze, reeds om hare subjectieve identische betrekking tot de andere vermogens der ziel, niet anders dan in vereeniging met deze werken, haar aard sluit eene geheel zelfstandige werking ten eenenmale uit.

Uit de verschillende gevoelens over het redebegrip, hetzij van afdruk of afspiegeling of vormen of aangeboren begrippen (1), blijkt, dat aan dat begrip eene noodzakelijk objectieve betrekking moet verbonden worden.

Maar ook meer nog. De al of niet werkzaamheid der rede is geheel afhankelijk van de andere faculteiten der ziel.

Op zich zelve heeft zij, uit eigene beweging, geene werkzaamheid; alleen door denken, gevoelen en willen, wordt die werkzaamheid opgewekt en voortgezet.

Wel kan de mensch, zonder de rede, denken, gevoelen en willen; maar zonder denken, gevoelen en willen, is de rede onbestaanbaar.

Bij een' krankzinnige behouden de drie vermogens hunne werkzaamheid; maar de rede ontbreekt.

Somwijlen verkeert de mensch in eenen staat, dat, terwijl hij waakt, de faculteiten zijner ziel zonder eigenlijke werkzaamheid zijn; ook dan rust de rede. Het dus genoemde gebrek aan tegenwoordigheid van geest is niet anders, dan dat de rede geene impulsie van de andere faculteiten ontvangt. Zoodra de mensch door zijnen wil weder bezit van zich zelve neemt, herneemt ook de rede onverwijld hare werkzaamheid.

Hieruit moet, naar mijn oordeel, volgen, dat de rede

(1) Zie hier voren bladz. 371.

nief als eigenlijk beginsel van eenig begrip gesteld kan worden; maar dat dit, òf in uitwendige waarneming, òf in de faculteiten der ziel gezocht moet worden.

Zonder behulp der rede is geen begrip mogelijk; want zij geeft aan den geest het vermogen van onderscheiding, vergelijking en oordeel; maar ook daarom is zij niet het beginsel van eenig begrip, tenzij men haar als beginsel van *elk* begrip stellen wil, en dan zeker zou de vraag naar het beginsel van regt niet zoolang stof tot verschil van meeningen opgeleverd hebben.

Neen; keeren wij nogmaals tot het stelsel des heeren DE WAL, en daarmede tot al de vroeger aangehaalde stelsels terug, dan herhalen wij: het beginsel moet gezocht worden in datgene, wat de door hem bedoelde «afzonderlijke regterlijke werkzaamheid» aan de rede geeft.

Het is dan, naar het mij althans voorkomt, niet genoeg te zeggen: «de rede heeft een eigen regtsvermogen»; maar dan wordt het de vraag, waaruit ontleent zij dat?

En wanneer nu het beginsel van regt niet op eene bloot uitwendige waarneming berust; immers, wanneer de mensch in zich zelve gevoel van regt ontwaart, dan moet, met betrekking tot de vermogens der ziel, onderzocht worden, aan welk vermogen eene eigenlijke, overwegende werkzaamheid tot vestiging van het begrip moet worden toegekend.

Die werkzaamheid toch is, naar gelang der begrippen, onderscheiden.

Zoo wordt het begrip van aangenaam en onaangenaam meer bepaald uit de werkzaamheid van het gevoelvermogen afgeleid.

Tot het begrip van ruimte en duurzaamheid wordt eene bijzondere werkzaamheid van het denkvermogen gevorderd.

Tot kennis is immer de werkzaamheid van het begeer-

vermogen noodig; de rede geeft alleen aan die werkzaamheid eene zekere rigting.

Opmerking is een eerste vereischte tot kennis, en reeds zij is van het begeervermogen afhankelijk, omdat de indruk der waarneming niet dan ten gevolge van den wil van het handelende subject in den geest wordt overgebracht.

Alleen door den wil neemt de mensch van zich zelve bezit.

Intusschen bepaalt zich de werking der zielsvermogens niet alleen tot den inwendigen mensch. Gelijk reeds vroeger is aangemerkt, nemen zij de gewaarwordingen, die uit de uitwendige waarneming voortspruiten, op, en brengen ook daarop hunne werkzaamheid over.

De mensch denkt over hetgeen hij ziet; zoo ook neemt hij den indruk, dien hij door de organen des gevoels of van den smaak of van het gehoor ontvangt, in de ziel op.

Zijn gevoelvermogen onderscheidt de gewaarwording in aangenaam of onaangenaam, en hij kent daardoor het voorwerp, dat den indruk teweegbrengt, als middel tot eene aangename of onaangename gewaarwording.

Vermits de mensch, gelijk wij vroeger zeiden, naar het hoogste goed streeft, en daarom ook in ieder relatief goed behagen vindt — terwijl het aangename zich, bij de intuïtieve gewaarwording als goed, het onaangename als niet goed voordoet — zoo volgt daaruit, dat de mensch begeert, hetgeen hem aangenaam is en hem behaagt.

Hierboven heb ik het begeervermogen, volgens KANT, bepaald, als: het vermogen des menschen, om door zijne voorstellingen oorzaak te zijn van de verwezenlijking dier voorstellingen.

Het gevoelvermogen kenmerkt in den mensch *lust of tegenzin*.

Beiden zijn werkeloos en hebben geene bestemming. In de instinktmatige natuur des menschen evenwel

ligt het, dat hij neiging gevoelt tot voldoening aan zijnen lust; aldus wordt de lust de prikkel tot begeerte. De lust ontvangt derhalve van het begeervermogen eene bestemming tot verwezenlijking van de voorstelling, die zich als lust voordoet.

Men meene dan ook niet, dat de lust het beginsel van het begeervermogen is; want hij is afhankelijk van de bestemming, die dat vermogen hem geven zal. De lust zelf is instinktmatig; trouwens, het begeervermogen heeft zijne eigene werkzaamheid, en is zelf als beginsel — als eigenschap van het bewustzijn — in den mensch aanwezig.

In de natuur des menschen ligt het dus, dat hij aandrift of neiging bezit tot begeerte naar alles, wat hem behaagt.

Reeds bij het kind, dat zijne vermogens begint te ontwikkelen, en dat op de neiging onverwijld het begeervermogen laat werken, wordt dit duidelijk waargenomen (1).

Vermits nu de lust subjectief is en zich dus alleen bepaalt tot hem, die denzelven gevoelt, leidt hij tot de begeerte, om de naast mogelijke betrekking, waarvoor de menschelijke natuur en het voorwerp, dat behaagt, vatbaar zijn, tusschen den mensch en dat voorwerp te verwezenlijken.

De naaste betrekking tusschen den mensch en eenig

(1) Is dit wellicht de reden, dat het kind, hetwelk het onderscheid tusschen zijne verschillende gewaarwordingen nog niet bepalen kan, en dat eigenlijk alleen aan de sensatie, die het door de *smaakorganen* ontvangt, een bestemd gevoel van lust toekent, daarom ook door die organen tracht te bevredigen het gevoel van lust, dat het door een ander middel van waarneming (b. v. het oog) hetwelk het nog niet als *lust-verwekkend* kent, heeft verkregen; zoodat het daarom ook alles, wat het *schoon* vindt, aan den mond brengt? Of berust dit verschijnsel op eene bloot physiologische oorzaak?

voorwerp buiten hem , is het vermogen van vrije en willekeurige beschikking , steunende op inbezitneming.

Inbezitneming en vrije beschikking zijn de voorname werkzaamheden van het begeervermogen , ten opzichte zoowel van het subject , als van het object , dat den lust verwekt.

Vóór dat de wil tot handeling overgaat , bepaalt hij wat hij wil ; van daar , dat wij hierboven konden zeggen , dat de mensch door den wil bezit van zich zelve neemt . En vermits deze inbezitneming tot het karakter van het begeervermogen behoort , kan het zijnen aard niet verloochenen , waar het zijne werkzaamheid op voorwerpen buiten den mensch toepast.

Even als de natuur des menschen hem aanspoort , om naar de meest volledige ontwikkeling te streven , zoo heeft hij in elke werkzaamheid van zijnen inwendigen zin geen ander doel , dan voor zich zelve . Hij tracht alleen naar eigen ontwikkeling zijner vermogens ; want hij kan niet voor een ander denken , gevoelen of begeeren , omdat het vermogen daartoe alleen in zijne subjectieve natuur ligt .

Hierop rustte ook het stelsel van diegenen der oude wijsgeeren , die het kenmerk van het ware alleen tot den schijn bragten , even als van hen , die de waarheid alleen tot het denkend subject bepalen .

Voor den gewaarwordenden mensch is alleen datgene goed , schoon , aangenaam , wat hem aldus toeschijnt .

Intusschen leert het gevoelvermogen den mensch de behoefte kennen zijner natuur tot gezelligheid , en leert hem de rede , dat hij alleen aan de behoefte tot ontwikkeling van *alle* zijne vermogens , en daaronder ook aan die zijner gezellige natuur , kan voldoen , door aan zich zelve en aan een ieder toe te kennen , wat aan hem en aan elk ander volgens de rede of zedewet toekomt .

Dus ligt het beginsel der zedewet in het gevoelvermogen .

Maar hoe komt de mensch tot de kennis van het onderscheid tusschen hetgeen, uit alles wat buiten hem is, aan hem, en hetgeen daarvan aan een ander toekomt? Want deze kennis heeft hij noodig tot regeling der middelen, om het voorschrift der zedewet in toepassing te kunnen brengen.

Daartoe kan alleen het begeervermogen te stade komen, en ook dat vermogen alleen kan het beginsel zijn, waarop die middelen gevestigd moeten worden.

Vermits het de aard van het begeervermogen is, dat de mensch het bezit en genot begeert van alles, wat hem behaagt, evenzeer als van de vrijheid tot iedere handeling, waartoe hij neiging gevoelt, moet de rede hem doen opmerken, dat gelijke neiging bij ieder ander aanwezig is.

Nu moge het voorschrift der zedewet voor een ieder zijn, om aan anderen de middelen te verschaffen, dat zij gelijkerwijs hun begeervermogen kunnen ontwikkelen, en om derhalve eigen neiging en lust ten behoeve van anderen te beperken, evenzeer als hij die beiden ten behoeve van zich zelf beperken moet; maar dat voorschrift heeft geen ander dan een subjectief gezag, en het blijft aan een ieder overgelaten, in hoe ver hij dat voorschrift *wil* nakomen.

Het is hier immers, dat de zedewet zich zoo kenmerklijk van het regt onderscheidt.

Bij het *regt* is de regeling noodzakelijk van de voorwaarden, waarop aan het voorschrift der zedewet, als doel zoowel van het individueel, als van het gemeenschappelijk bestaan, voldaan zal kunnen worden.

Gelijk wij zeiden, ligt het in de subjectieve werkzaamheid der faculteiten en neigingen des menschen, dat die alle zich in hare werking alleen tot het handelende subject bepalen.

Wanneer dus de mensch de middelen vinden moet,

waardoor de vrije ontwikkeling van hem en van anderen in den staat van gezellige verkeerung verzekerd kan worden, dan kan de mensch niet anders dan bij zich zelve beginnen.

Volgens den aard zijner vermogens vangt de mensch aan met zijne eigene belangen op den voorgrond te stellen, en regelt hij daarnaar het belang van anderen (1).

Te gelijk met de aandrift des menschen, om de naast mogelijke betrekking, waarvoor zijne natuur en de aard van eenig voorwerp vatbaar zijn, tusschen zich en hetgeen hem behaagt tot stand te brengen, is hij ook, even als hij door het begeervermogen tot inwendige inbezitneming in staat is gesteld, tevens toegerust met de middelen van uitwendige inbezitneming, en om hetgeen hij in bezit genomen heeft onder zich te houden.

En daar alles, wat den mensch behaagt, een prikkel is voor zijn begeervermogen, dus ook tot subjectief en objectief bezit daarvan, ligt het weder in den aard van het begeervermogen, dat hij niet alleen tevreden is met hetgeen hij bezit; maar dat hij ook begeert, wat anderen bezitten, zoodra eenig voorwerp hem behaagt.

Noch zijn gevoelvermogen, noch zijn begeervermogen, die beide alleen subjectief werken, kennen dus aan een ander bezit toe op hetgeen *hem* behaagt.

Dus is de zedewet ongenoegzaam, omdat deze alleen subjectieve voorschriften bevat, die zich niet door de *handeling*, maar alleen in den *wil* openbaren.

Wanneer de mensch den wil heeft, om, volgens die

(1) Naar het mij voorkomt, valt de waarheid dezer stelling, bij de beschouwing van 's menschen subjectiviteit, van zelve in het oog. Zij wordt door den als wijsgeer en als natuurkundige zoo gunstig bekenden deutschen hoogleeraar K. F. BURDACH, in een hoofdstuk, ten opschrift dragende: *Die Selbstliebe, als Princip des Lebens und der Sittlichkeit*, op eene overtuigende wijs, zoowel uit de dierlijke, als uit de redelijke natuur des menschen afgeleid, in zijn belangrijk werk: *Blicke ins Leben*. 3^e B. p. 152.

wet, aan een ander toe te kennen, wat dezen toekomt; en wanneer tevens zijn inwendige zin eene onbepaalde werking van eenig subjectief vermogen alleen aan hem toekent, omdat de vermogens van zijnen inwendigen zin niet voor een ander kunnen werkzaam zijn, dan ook kan datgene, wat het voorwerp der subjectieve werking uitmaakt, niet behooren tot de zoodanige, die hij aan een ander kan toekennen.

De werking der inbezitneming, die uit het begeervermogen voortvloeit, is zoowel subjectief, als objectief, d. i.: zij kenmerkt zich zoowel in den inwendigen zin, als door en met behulp van de middelen van uitwendige waarneming.

Nu leert de rede den mensch, dat anderen, even als hij, toegerust zijn met de middelen van uitwendige inbezitneming en beschikking; maar tevens, weder alleen de aandrift tot bevordering van eigen belang volgende, leert zij hem, dat, wanneer hij zijn vermogen van uitwendige inbezitneming ook uitbreidt tot hetgeen anderen reeds alzo in bezit genomen hebben, deze evenzeer hun vermogen kunnen uitoefenen op hetgeen hij bezit, en dus komt hij tot de stelling, dat, indien hij de uitwendige middelen van inbezitneming niet toepast op hetgeen een ander bezit, en hij aldus de handelingen, die uit zijn begeervermogen voortvloeijen, ten gevalle van anderen beperkt, deze zulks evenzeer te zijnen aanzien *moeten* in acht nemen.

Dit stelsel bevestigt de zedewet, als voorwaarde, waarop de ontwikkeling van gezellig verkeer en van individuëel belang bestaanbaar is.

Maar ook daarom drukt zij daarop haar zegel, en, terwijl het stelsel alleen op de uitwendige handeling berust en ook die alleen bepaalt en regelt, past zij daarop toe de bepaling, die uit *haren* aard volgt, dat, waar aldus de begeerte tot waarborg van eigen belang door

de rede de grens laat bepalen, tot welke de uitwendige handelingen, die uit het begeervermogen voortvloeijen, gaan kunnen, ook het begeervermogen zelf binnen diezelfde grens moet besloten worden; immers, dat men niet *mag begeeren*, wat men aldus, door beperking van eigen begeerte en door deze tot rigtsnoer aan te nemen ter bepaling van eigene en van eens anders bevoegdheid, aan een ander toekent.

En terwijl nu het begeervermogen zelf het middel wordt tot bepaling van den waarborg van eigen belang, ligt daarin tevens het begrip, tot hoe ver de begeerte, binnen de grens van het bezit, zal kunnen worden ontwikkeld; namelijk: tot zoo ver weder de bevoegdheid van anderen niet benadeeld wordt.

Wat de mensch begeert, zal hij, wanneer zijne natuur en de aard van het begeerde voorwerp dat gedoogen, kunnen bezitten, indien niet anderen daarop reeds aanspraak bezitten.

Wat hij uit zijn bezit, of ter zake van zijn bezit, of wat hij van een ander met diens vrijen wil, voor zoo veel deze daarover de vrije beschikking had, verkrijgt, zal het zijne zijn.

Indien de subjectiviteit en de bevoegdheid van vrije ontwikkeling der vermogens van *allen* daardoor niet benadeeld worden, zal men een ander in het bezit kunnen stellen van een gedeelte zijner eigene bevoegdheid; en zullen alzoo verbindtenissen, maar nimmer slavernij, gelden.

Maar ook de beperking van de begeerte tot verzekering van eigene bevoegdheid, waardoor de vrijheid der gemeenschappelijke en individuële ontwikkeling bepaald wordt, brengt mede, dat hij, die van de voorwaarde, waarop de individuële en gemeenschappelijke ontwikkeling rust, afwijkt, gedwongen kan worden, weder binnen de grens zijner bevoegdheid terug te keeren.

Uit al het bovenstaande blijkt alzoo weder, dat zede-

lijkheid alleen de bedoeling regelen kan; maar dat het regt omtrent de bedoeling onverschillig is, mits slechts overeenkomstig de voorschriften des regts *gehandeld* worde.

Uit het gevoelvermogen moge het beginsel voortvloeijen van den plicht, om aan een ander datgene toe te kennen, wat hem toekomt, maar het eigenbelang uit het begeervermogen kan alleen de middelen en voorwaarden bepalen, waardoor, voor zoo veel de gezellige natuur des menschen dit vordert, die plicht nageleefd zal worden.

Reeds vroeger toonde ik aan, dat het begrip dier middelen en voorwaarden het regt is.

Dus is het *begeervermogen*, dat zich in eigenbelang — in egoïsme — oplost, het beginsel des regts.

En men werpe mij niet tegen, dat, wanneer ik op de voorgestelde wijs het beginsel des regts afleid uit het begeervermogen naar bezit en vrije en onbelemmerde beschikking over het voorwerp van bezit, het regt zich allen bepaalt tot het regt van eigendom. (Want dat hier bezit in een' generieken zin wordt voorgesteld en dus eigendom bevat, behoef ik niet te betoogen; maar volgt uit de door mij aan dat bezit verbonden bevoegdheid van vrije en willekeurige beschikking.)

Is het dat mijne voorstelling tot zoo enge opvatting aanleiding geven kan, dan is het genoeg daartegen aan te voeren, dat alle regt zich in eigendom oplost, en dat eerst, door het gezag des regts, eigendom tot een onderdeel daarvan gemaakt wordt.

Tot het betoog van deze stelling behoef ik mij slechts op het stellige regt te beroepen.

Want, wanneer ik uit dat regt, waar de eigendom als een *onderdeel* des regts voorkomt, de *algemeenheid* kan bewijzen, zal die algemeenheid wel niet aan twijfel onderhevig zijn.

Eigendom wordt bij het stellige regt bepaald, als: de bevoegdheid, om, op de volste wijs, vrij, *over eenige zaak* te beschikken.

De uitzonderingen en beperkingen laat ik dáár; zij staan als bijzondere middelen tot de vrije ontwikkeling, zoowel bij het wijsgeerige, als bij het stellige regt, op zich zelve.

Zaken zijn lichamelijk en onlichamelijk.

Ik behoef het onderscheid niet aan te wijzen. Behalve dat het genoeg bekend is, wijst de naam, in verband tot hetgeen ik vroeger over de verschillende wijzen van inbezitneming zeide, het aan.

Tot de onlichamelijke zaken behooren de regten tot nakoming of tot levering van iets, of tot eigene beschikking over iets.

En nu vragen wij, met het oog op de bepaling van eigendom en de onderscheiding van zaken, wat, hetwelk een voorwerp des regts genoemd kan worden, is daarvan uitgezonderd?

De regten betreffende den staat der personen; die tusschen ouders en kinderen; die tot nakoming van verbindtenissen; die tusschen den Staat, als ligchaam, en de leden van dat ligchaam; die tusschen volken onderling; *alle* regten, zoowel de zoogenoemde *jura connata*, als die, welke *hypothetica* geheeten worden, zoowel het *privaatregt*, als het *volken- en staatsregt* zijn aan eigendom onderworpen; want er moet een persoon, of een ligchaam, of een Staat zijn, aan wien het regt toekomt, dus: die het regt *besit en over zijn regt beschikt*.

Reeds het algemeene denkbeeld van den plicht, om aan een ander toe te kennen, *wat hem toekomt*, wat dus *het zijne* is, onderstelt een begrip van eigendom.

Maar er is eene andere tegenwerping, die wij niet voorbij mogen gaan.

Indien het regt tot beginsel heeft de begeerte naar

waarborg van eigen bevoegdheid, dus tot verzekering van eigendom in ruimen zin, dan wordt gelijktijdig de eigendom of het bezit *buiten* het regt gesteld. Dus is eigendom het regt zelf niet; het is ook in dien zin geen voorwerp daarvan; het begrip daarvan moet dus reeds vóór het regt bestaan; welk is dan het beginsel van eigendom?

Kon ik deze vraag niet oplossen, zeker zij logenstrafte mijn geheele betoog.

Maar eigendom, in dien ruimen zin, waarin ik het voorstelde, is geen regt en geen voorwerp des regts.

Het begrip van eigendom ligt in het instinkt des menschen en wekt het begeervermogen op tot uitbreiding en ontwikkeling van dat instinkt.

Dat vermogen tracht naar de naast mogelijke betrekking tusschen het begeerende subject en het begeerde voorwerp; die betrekking zelve moet dus door de natuur des menschen gevoeld worden; dat is: zijne natuur moet hemaanwijzen, welke die betrekking is; immers, daardoor kan hij gevoelen, wanneer aan zijnen lust voldaan is.

Doch het zij verre, dat ik dit stelsel als nieuw of als van eigen vinding zou willen voordragen. Indien er aan mijne stelling eenige nieuwheid kan worden toegekend, zoo ligt die alleen in de, van alle overige mij bekende schrijvers, verschillende wijze van toepassing van het stelsel; doch deze toepassing volgt naar mijn inzien geheel uit het stelsel.

Reeds onze vaderlandsche geleerde E. LUZAC, uitgaande van het reeds lang verworpen begrip van eenen natuurstaat des menschen, tot bepaling van het regtsbeginsel, brengt het eigendomsbegrip tot den mensch in dien staat, en zegt: «Il n'y a rien de plus simple que l'origine de la propriété, car nous n'avons qu'à consulter notre nature; la nécessité de nous procurer des alimens et des vêtements; ce que les autres besoins de la vie exigent, pour

« nous appercevoir tout de suite , que chacun doit avoir quelque chose à lui seul appartenant (1). »

Ook een beoefenaar en leeraar der wijsbegeerte des regts van onzen tijd, aan wien groote verdienste toekomt, AURENS, zegt evenzeer, dat het begrip van eigendom onmiddellijk uit 's menschen natuur volgt; dat het genoeg is mensch te zijn, om bevoegdheid te hebben op eigendom (2).

Maar verder ging nog dezer dagen een man, die, bij al de van hem bekende verdiensten, door zijn jongste geschrift getoond heeft geen vreemdeling te zijn in de wetenschap van de wijsbegeerte des regts. Ik bedoel den heer THIERS in zijn veel gelezen geschrift: *Du droit de propriété*. Hij vangt dit werk aan met de vraag, door ons aan het hoofd van ons vertoog gesteld. Later zegt hij: de eigendom is instinkt van den mensch, van het kind, van het dier; het is eene wet van zijn bestaan; de mensch is voor eigendom geschapen; ja het is eene wet voor alle levende wezens. Het konijn heeft zijn hol; de bever zijne hut,

(1) *Du droit Nat. civ. et polit.*, t. 1, p. 362.

(2) *Cours de dr. Nat.* p. 175. Door hem wordt even als door LUZAC het stelsel, dat het eigendomsregt zijnen oorsprong niet uit de natuur des menschen zou ontleenen, wederlegd. Verschillend zijn de meeningen van hen, die eenen anderen grond zoeken; zoo als daar zijn: dat het alleen uit occupatie zou voortvloeijen, gelijk de GROOT, PUFFENDORFF, BLACKSTONE, J. J. ROUSSEAU.

Of uit accessie en specificatie, zoo als WARCKENIUS.

Of uit de wet of overeenkomst, gelijk MONTESQUIEU en BENTHAM.

Of dat men zou moeten denken aan eene *oorspronkelijke gemeenschap*; zoo als WOLFF.

KANT, die het bezit in *empirisch* (possessio phaenomenon) en zuiver regtelijk bezit (possessio noumenon) onderscheidt, heeft, naar het mij voorkomt, hoezeer hij het niet uitdrukkelijk zegt, het eigenlijk beginsel van bezit en eigendom evenzeer in de natuur des menschen gezocht.

Volgens FICHTE, is de eigendom een *persoonlijk* regt des menschen.

Ligt ook daarin niet, dat het *begrip* van eigendom tot de natuur des menschen behoort?

de bij hare korf. De zwaluw keert tot haar nest terug en gedooft niet, dat anderen van hare soort zich daarvan meester maken.

En wanneer wij dan tot den mensch terugkeeren, let dan op het kind, hoe het instinkt van eigendom daárbij werkt! ja het bewustzijn zelf, de kennis van het bezit onzer vermogens bewijst tevens, dat het begrip van eigendom in onze natuur ligt. De mensch gevoelt, dat hij door zijnen wil *zich zelven bezit*.

In korte en vlugtige trekken deelde ik de stellingen van THIEBS omtrent dit onderwerp mede (1). En inderdaad, er zijn redelooze dieren, zoo niet alle, die in hunne natuur het instinkt van eigendom bezitten. Bij de aangehaalde voorbeelden zou men nog kunnen voegen de duif, die haar hok op den til bezit, ook buiten den tijd, dat haar instinkt haar door oudertrouw aan haar nest verbindt; de spin, die haar webbe beheerscht; doch waartoe meer (2)?

De mensch, die door zijne inwendige vermogens zich in- en uitwendig met alles, wat hem omringt, in betrekking stelt, en reeds door de bloot inwendige werkzaamheid het begrip van bezit en eigendom toepast, gevoelt, met den aan zijne redelijke natuur eigen nadruk, de werking van het instinkt. Wat het redelooze dier niet vermag, hij kan door zijne inwendige vermogens dat instinkt leeren *kennen*; hij kan *gevoelen*, welke de invloed van dat instinkt op de werkzaamheid zijner verschillende vermogens is; maar ook daarom leert hij de lusten en neigingen van dat instinkt beperken, naar gelang de behoeften zijner overige eigenschappen dat vorderen. Ten gevolge dier beperking,

(1) Chap. 3 en 4.

(2) Ook de hierboven aangehaalde hoogleeraar in de natuur- en geneskunde, K.F. BURDACH, nam ten volle het begrip van eigendom en eigendomsrecht als dierlijk instinkt aan, en paste ook dit op den mensch toe. Zie *Blicke ins Leben*, 2de B., p. 117 en volgg.; 3de B., p. 174 en volgg.

waarvan, gelijk wij aantoonen, het begeervermogen in verband tot het instinkt, de grond is, zullen dan de eigendom en het bezit tot afzonderlijke voorwerpen des regts gebragt kunnen worden.

Nadat wij aangetoond hebben, dat noch de zedewet, ook niet het gevoelvermogen, noch de rede het beginsel des regts zijn, maar dat dit gezocht moet worden in hetgeen, ter bepaling des regts, de werking aan de rede geeft, zou alleen nog de vraag kunnen zijn, of niet evenzeer of met meer juistheid dat instinkt als het beginsel des regts gesteld zou kunnen worden.

Naar het mij voorkomt, ligt reeds in het vroeger be- toogde eene ontkennende beantwoording dier vraag; maar een enkele blik op de werkzaamheid van het instinkt zelf moet die ontkennende beantwoording bevestigen.

Wij hebben gezien, dat ook sommige dieren het instinkt van eigendom bezitten; onder deze zijn er, die, even als de mensch, de natuurlijke aandrift tot gezelligheid bezitten.

Indien alzoo het instinkt het beginsel van regt kon zijn, dan zou ook bij die dieren het begrip van regt moeten bestaan.

Ende mensch zelf, indien hij alleen let op het instinkt, met uitsluiting van het begeervermogen, bezit, ten gevolge van dat instinkt, niet anders dan natuurlijke aandrift, die zich niet door den wil kenmerkt, tot voldoening aan zijne neigingen.

Hij zou dus onbekwaam zijn om den waarborg te vinden voor de vrije ontwikkeling van allen in den staat van gezelligheid, waarin hij verkeert; wat meer is, de natuurlijke aandrift tot voldoening aan zijne neigingen zou hem voor de voldoening aan zijne gezellige natuur ongeschikt maken.

Neemt men met het instinkt, als grond des regts,

ook de werkzaamheid van het begeervermogen aan, dan zou de aard van het regt zijn, dat de mensch bevoegd zou zijn, om alles, wat hij begeert en waarop hij het vermogen tot inbezitneming kan toepassen, te bemagtigen; dan zou het regt alleen een regt van den sterkste zijn.

Neen; alleen dan, wanneer de begeerte tot waarborg van hetgeen men heeft of waartoe men volgens de zedewet bevoegd is, tot beginsel wordt gesteld, dan zal tevens het regt een waarborg voor een ieder zijn.

In dien zin wederlegt het begrip van regt eene stelling, die volgens andere stelsels, naar het mij voorkomt, niet altijd even volledig wederlegd kan worden; te weten: dat het wijsgeerige regt niet bestaat, omdat het bij zijn bestaan algemeen moet zijn, en er wilde volken gevonden worden, die geen regtsbegrip hebben. Want, waar werd ooit eene vereeniging van menschen aangetroffen, die zich tot eenen staat gevormd en geen begrip van *het mijne* en *het uwe* had?

Het droombeeld eener gemeenschap van goederen of toebedeelde gelijkheid van goederen heeft zich, buiten de verbeelding, nooit kunnen verwezenlijken, omdat het in strijd is met 's menschen natuur en aanleg.

Hadden wij de geschiedenis van onze dagen niet voor oogen, dan zou ik aan deze stelling geen enkel woord toegevoegd hebben.

Reeds lang toch waren die oude begrippen over den besten staatsvorm, zoo als PLATO dien bedoelde, met eene volkomene gemeenschap van goederen en gezinnen, verworpen (1). Wel vertoonden zich door alle tijden

(1) «Dat Pythagorische «vrienden is alles gemeen,» (zegt PA. W. VAN HEUSDE t. a. p. deel 2, p. 63), «ook op bezit van goederen, «van vrouwen en kinderen te willen toepassen, is ongerijmd, om niet «te zeggen tegennatuurlijk en belagchelijk.»

Hetzelfde gevoelen omhelst een Fransch schrijver van dezen tijd. «Qu'est ce que au fond que la republique de Platon, berceau de toutes

heen voorstanders van verschillende stelsels in staathuishoudkunde of staatsregt, die, meer of minder gewijzigd, op dat van PLATO waren opgetrokken; doch zij bleven binnen de grens der bespiegeling.

Het was voor onzen tijd bewaard, om de begrippen van regt op arbeid en daarmede die van gemeenschap en van verzaking van eigendom, eene schrede verder te zien gaan.

De namen van eenen MABLY en MORELLY, even als zoo menig wanbegrip van de tijden des schrikbewinds in Frankrijk, waren zelfs dáár bijna geheel vergeten, toen FOURRIER op nieuw de gemeenschap inriep, als middel, om aan ieder arbeid te verschaffen. Maar dreigend stak nu ook eerlang eene hydra van de buitensporigste stellingen, onder den naam van socialismus, hare vele koppen omhoog. Met het regt op arbeid, zag men gelijkheid en gemeenschap van goederen en gezinnen met zulk eenen ijver prediken, dat alleen de strijd tusschen de voorstanders der verschillende stelsels, ten opzichte van de middelen, waardoor het doel bereikt zou moeten worden, tot eenen slagboom tegen overrompeling verstrekte. Doch ook in dien strijd hernam het gezond verstand, bij de meerderheid, welligt gepaard met eigenbelang, zijne regten; en luide was de stem, die zich, ook van den kant der wetenschap, tegen de valsche stellingen van gemeenschap en van verkrachting van eigendom, verheef (1).

«les utopies, depuis les Alexandrins jusqu'aux dangereux sectaires de notre temps? C'est l'exagération d'un principe vrai, savoir, la subordination de l'individu à l'état.» — «Il savait bien le grand philosophe qu'il ne traçait qu'un idéal,» zegt EM. SAISSET in een belangrijk vertoog, getiteld: «*Du passé et de l'avenir du socialisme*», opgenomen in de *Revue des deux Mondes*, 1849, no. 2, pag. 374.

(1) Je ne viens pas combattre le socialisme (zegt EM. SAISSET t. a. p.), « tout a été dit contre lui; » en elders: « Pour avoir voulu s'élever au-

Ik meen het dus overbodig te mogen achten, om ten opzichte van dit punt in meerdere bijzonderheden te treden, en keer tot mijn onderwerp terug.

De door mij voorgestelde bepaling van den grondslag van het regt doet het ook aan zijne eischen beantwoorden. Het regt onderscheidt zich van de zedelijkheid in aard en in strekking, als middel en doel; maar het onderscheidt zich daarom ook van de zedelijkheid in beginsel; en even als het doel het middel regelt, regelt ook het gevoelvermogen, door de rede, het begeervermogen, om het als middel te bezigen.

Het regt is algemeen en onveranderlijk, en, volgens de door mij ontwikkelde stelling ten opzichte van het beginsel, bezit het beide eigenschappen, omdat het beginsel algemeen en onveranderlijk is.

En hiermede is de taak, die ik mij zelven oplegde, afgewerkt.

Welligt vraagt iemand, welk nut deze bewerking heeft?

Ik zou kunnen volstaan met te antwoorden, geen ander dan dat van ieder wetenschappelijk vertoog.

Maar, bedrieg ik mij niet, dan leveren mijne beschouwingen het bewijs, dat ook door het begrip van regt

«dessus de la nature humaine, le socialisme tombe au dessous, et, «suivant la forte expression de PASCAL, en voulant faire de nous des anges, il nous abaisse au niveau des bêtes. Aucune secte socialiste «n'a pu se soustraire à cette loi. On rêve une société parfaite et, pour «la construire, on commence par supprimer la famille, qui en est le «fondement naturel, et la propriété, qui en est le ciment.» Maar men raadplege in het algemeen de geschriften van den dag, in het bijzonder de *Revue*, die, in zeker opzigt, de organen van de wetenschappelijke meening in Frankrijk kunnen genoemd worden. Uit de *Revue des Revues* haalde ik reeds vroeger aan een vertoog van FORCADE; uit de *Revue des Deux Mondes*, van EM. SAISSET; men zie ook daarin de *Chronique de la quinzaine*, p. 678, en men vergel. in de *Revue de Paris* de daarin opgenomen verhandeling van AD. FRANCK, membre de l'institut, getiteld: *le communisme jugé par l'histoire*.

zoo menige stelling en zoo menige leus, die wij in onze dagen op verschillende wijzen en op onderscheidene plaatsen, ja tot zelfs in volksvergaderingen toe, hoorden verkondigen, gewraakt worden.

Mogt althans mijn arbeid het bewijs leveren, dat de wijsbegeerte des regts niet geheel vruchteloos aangewend kan worden tot bestrijding van het communisme, en mogt daardoor het, in mijn oog, onjuist gevoelen van een man, wien ik warme hoogschatting toedraag, dien ik in zoovele opzigten vereer, maar met wiens begrippen ik mij niet in alles vereenig (1), wederlegd worden; dan zou ik meenen een waardig werk te hebben verrigt.

De Bedelarij, door Mr. M. M. v. BAUMHAUER, com-
mies bij het departement van binnenlandsche zaken.

Er is welligt geen onderwerp, waaromtrent meer strijd van gevoelen bestaat dan omtrent het armwezen, geen waarover nog dagelijks meer wordt geschreven of geredetwist. Eene beschouwing van het geheele onderwerp uit een wettelijk oogpunt, hoe belangrijk ook op zich zelve, zou de grenzen van dit tijdschrift verre te boven gaan; ik bepaal mij derhalve tot een voornaam deel, de bedelarij, en wensch haar in verband met de armenwetgeving te beschouwen, dewijl van dat verband geheel afhankelijk is de oplossing der vraag, of de bedelarij, zonder meer, al dan niet dient gestraft te worden of en in hoeverre eene regering de bevoegdheid bezit eene wet of wettelijke bepalingen tegen bedelaars voor te dragen.

(1) De heer Mr. G. GROEN VAN PRINSTERER meent, dat tot bestrijding, van het communisme, de wijsbegeerte ongenoegzaam is. Zie *Grondwets-herziening en eensgezindheid*, 4^e stuk, pag. 198.

Wordt het regt van den armen op bedeeeling erkend of het zoogenaamde beginsel van wettelijke liefdadigheid gehuldigd, lijdt het geen twijfel, dat hij, die desniettemin zich aan bedelarij overgeeft, overeenkomstig wettelijke voorschriften kan gestraft worden. Hieromtrent bestaat, voor zooverre mij althans bekend is, geen verschil van meening. Te meer uiteenlopend zijn daarentegen de gevoelens bij het toevertrouwen der armen aan de meerdere of mindere vrijgevigheid der openbare of bijzondere liefdadigheid, met ontzegging van een regt op bedeeeling. Ook hier zijn er niet weinigen, vooral onder de Fransche schrijvers, die beweren, dat uit het bestraffen of opsluiten der bedelaars geene verpligting tot onderhoud der armen van regeringswege voortvloeit. Zoo zegt ander anderen ALBAN DE VILLENEUVE (1): « Le droit de punir les mendiants valides *volontairement* oisifs (of die lediggang zoo geheel vrijwillig is valt in verreweg de meeste gevallen moeilijk te beslissen) n'entraîne nullement l'obligation de la part de l'Etat de nourrir tous les pauvres qui manquent de pain ou de travail; l'Etat peut à la fois forcer les premiers au travail et confier les seconds à la charité, qui sera d'autant plus efficace que les secours ne seront plus appliqués qu'aux véritables pauvres.»

Het Fransche hof van cassatie heeft meermalen, onder anderen bij arrest van 20 Februarij 1845, beslist, dat het bedelen op zich zelf geen misdrijf daarstelt en dat de correctionnele straf slechts toepasselijk is op hem, die, in plaats van gebruik te maken van de onderhoudsmiddelen, aangeboden door openbare gestichten ten dien einde opgerigt, aan bedelarij de voorkeur geeft.

Terwijl art. 269 C. P. de landlooperij met den naam van misdrijf uitdrukkelijk bestempelt, bewaart het Fran-

(1) *Economie politique*, p. 589.

sche strafwetboek, in de art. 272 volg., handelende over de bedelarij, omtrent de qualificatie van dit feit een volkomen stilzwijgen. De Hooge Raad heeft dan ook, dunkt mij te regt, bij arrest van 12 Januarij 1847, bevestigende een arrest van het hof van Zuidholland van 10 October 1846, de opzending naar een bedelaarsgesticht beschouwd *niet als straf*, maar *als eenen politie-maatregel* (1). Het Fransche strafwetboek bestraft niet iedere daad van bedelarij op zich zelve; de strafwaardigheid is steeds verbonden met andere, van het bedelen onafhankelijke, omstandigheden, als het aanwezig zijn van een bedelaarsgesticht of van eene openbare inrigting tot wering der bedelarij (art. 274), de gewoonte (art. 275), bijkomende omstandigheden, welke aanduiden, dat het bedelen slechts als een middel moet strekken ter uitvoering van misdrijven (artt. 276 en 277), of welke het vermoeden van een vooraf gepleegd misdrijf daarstellen (art. 278).

Indien men de geschiedenis der wetgeving op de bedelarij doorloopt, ontwaart men, dat de wetgevers steeds hebben onderscheiden tusschen bedelaars bij gezonden lijve en niet van gezonden lijve, validen en invaliden, en slechts op de eersten hunne strafbepalingen toepasselijk gemaakt hebben. De Romeinsche wetgever schreef reeds het onderzoek voor naar de *integritas corporum et robur annorum*; aan hen, die niet konden werken, werd daarentegen de vrijheid gelaten om te bedelen (2). Diezelfde onderscheiding vindt men terug in eene reeks van verordeningen der Fransche Koningen, als die van Augustus 1536, 9 Julij 1547, 13 April 1685, 28 Januarij 1687, 18 Julij 1724; 20 Augustus 1750, en

(1) *Weekbl. v. h. R.* n°. 317, VAN DEN HONERT, *Strafr. en Strafv.* 1847. I. bl. 13.

(2) *L. I. Cod. de mendic. valid.* (XI, 25).

in de Fransche wetten van 30 Mei—13 Junij 1790, art. 4, van 19—22 Julij 1791 tit. 2, art. 22, van 24 Vendémiaire en 16 Ventose jaar 2 (1). De wreede verordening van JAN *den goeden* van de maand November 1354, welke hem, die herhaaldelijk op bedelarij in de straten van Parijs was betrapt, met de kaag en het brandmerk op het voorhoofd met een heet ijzer bestrafte, spreekt slechts van *oiseux valides* (2). Ook de door de strengheid van hare bepalingen in zake van bedelarij beruchte Engelsche wetten bestraffen enkel hen, die, onder de 60 jaren, gezond en in staat om te werken, op bedelarij betrapt waren. In de strengste onder de Engelsche wetten op de bedelarij, die van HENDRIK VIII in 1530 (3) vindt men uitdrukkelijk vermeld, dat zij mogten bedelen, die niet konden werken, daar waar de vrederegter het aanwees. De strenge verordening van den Spaanschen Koning DON PEDRO spreekt eveneens enkel van valide bedelaars (4). Dienzelfden geest ontwaart men bij de nieuwere wetgevers. Zoo bestrafte het Oostenrijksche wetboek enkel de bedelaars, wanneer de gewoonte om te bedelen eene neiging tot lediggang aantoont; de Brazi-liansche, Napelsche en Maltasche wetgevingen, in navolging der Fransche, slechts bedelaars gezond van lijve en in staat om te werken, waar openlijke gestichten aanwezig zijn om hen op te nemen.

De geschiedenis der wetgeving op de bedelarij leert derhalve, dat de wetgever bij het bestraffen van bedelaars geenszins het vragen van aalmoezen of het bedelen op zich zelve, maar steeds den lediggang beoogd heeft,

(1) DE GÉRANDO, *de la bienfaisance publique*, D. I. bl. 393 volg.; NAVILLE, *Charité légale* D. II. bl. 285 volg.

(2) DECRUSY, *Rec. gén. des anc. lois franç.* D. IV. bl. 701 volg.

(3) *Statut.* 27, *Hst.* 25.

(4) NAVILLE, t. a. p. D. II., bl. 283.

dat hij steeds van de vooronderstelling is uitgegaan van het aanwezig zijn of althans van het verschaffen of het openen der gelegenheid tot werken voor allen, die, gezond van lijf en leden, werkeloos worden aangetroffen, onverschillig of die gelegenheid in werkhuizen, bedelaarsgestichten, landbouwkoloniën, tuchthuizen, galciën of op eene andere wijze verschaft werd. Zoo was in Engeland het stichten der werkhuizen en de daaruit voortgevloeide armentax het onvermijdelijk gevolg der eerste bedelaarswetten. Aan die wetten had Engeland te danken, dat de armentax in een tijdverloop van 84 jaren (1750—1834) eene vermeerdering onderging van 930%, terwijl de bevolking in dat zelfde tijdverloop slechts met 140% was toegenomen (1); dat er thans enkele streken bestaan, waar de landeigenaars verplicht zijn de helft, ja soms de geheele opbrengst der pacht, in armentaks uit te betalen, en dat in sommige streken wegens den druk der taks het land geheel onbebouwd wordt gelaten. Men kan als stelregel aannemen, dat, overal waar strafbepalingen en strafwetten tegen de bedelarij werden ingevoerd, zij bij eene strenge en stipte naleving, indien de taks niet reeds was voorafgegaan, steeds door haar werden gevolgd. Die ondervinding werd onder anderen opgedaan in Pruisen, door het verlangen om de bedelarij te beteugelen, in 1809 gebragt tot een noodlottig subsidiestelsel, in de meeste Zwitsersche kantons, met name in Appenzell, Thurgau en Bern, waar men, door de ondervinding beleerd, van lieverlede van dit stelsel is teruggekomen; met uitzondering van Bern, hetwelk nog onder eene drukkende taks gebukt gaat. Hierbij valt tevens op te merken, dat eene wet op de bedelarij veel minder kwaad verrigt in arme, dan in

(1) PORTIELJE en VISSERING, *Gesch. der tariefsherr. in Engeland*, bl. 199.

rijke landen; dewijl in de eersten door eene meerdere gelijkheid in de fortuinen en door het gemis van vermogende lieden de taks van zelf reeds in hare eerste ontwikkeling gestuit wordt.

Dat in Frankrijk uit de strafbepalingen van het strafwetboek geene armentaks voortsproot, laat zich gemakkelijk verklaren uit het bijna volslagen gebrek aan uitvoering. De Keizer NAPOLEON verordende in 1808 het oprigten van tachtig bedelaarsgestichten in Frankrijk. Bij den val van het keizerrijk waren zij veertig in getal; van die veertig is thans hoogstens een tiental overgebleven (1). Niet beter ging het met fonds, speciaal daartoe aangewezen. Het werd spoedig tot andere doeleinden gebezigd en het al of niet behouden en onderhouden van die gestichten aan het goedvinden der departementale raden overgelaten. Wel is waar verlangden in 1846 de meeste Fransche departementale raden eene wet of algemeene maatregelen ter beteugeling der bedelarij; zij verlangden die echter, zonder zich tevens te willen verbinden tot het dragen der lasten, welke met die beteugeling noodzakelijk gepaard moeten gaan. Van de 86 departementen waren er toen elf, die reeds vroeger maatregelen, hiertoe strekkende, hadden genomen, hetzij door het bezit van een bedelaarsgesticht, hetzij door het oprigten van bureaux van liefdadigheid in alle gemeenten; slechts tien hebben in 1846 een bedelaarsgesticht in hun departement opgerigt of althans den wensch te kennen gegeven hiertoe mede te zullen werken, terwijl enkelen aan werkplaatsen van liefdadigheid de voorkeur gaven; al de overigen hebben den last van zich afgeschoven door het voorwendsel van gebrek aan middelen of aan overtuiging van de noodzakelijkheid (2).

(1) *Ann. de la Char.* D. III. bl. 499 volg., D. I. bl. 512.

(2) *Annales de la Charité*, D. III. bl. 319, 499 volg.

Welke waren de gevolgen van de pogingon ter betoegeling der bedelarij in ons vaderland? De bekende placaten tegen Heijdens, landloopers, bedelaars en dieven van de Staten van Utrecht, Holland en West-Vriesland werden gevolgd door het bouwen van tuchthuizen. Toen in 1797, op het voorstel van Loosjes, in de provinciale vergadering van Holland tot de wering der bedelarij besloten werd (1), moest tevens een voorstel gedaan worden tot het aanleggen van werkhuizen, waarbij eene schets van het tucht- en werkhuis te Vilvorden werd overgelegd (2). Terwijl eindelijk het behoud en de nakoming der bepalingen van het Fransche strafwetboek op het stuk van landlooperij en bedelarij den grondslag legden tot het sinds 1818 oprigten der koloniën van de maatschappij van weldadigheid en tot de lasten, als tegevoetkoming in het onderhoud van die koloniën, sinds dien tijd door de natie, gedragen; ten gevolge waarvan die koloniën, die naar de meening van den stichter binnen een bepaald tijdverloop in haar eigen onderhoud zouden voorzien, tot den huidigen dage in ons vaderland zijn in stand gebleven; terwijl daarentegen in België, bij gebrek aan die ondersteuning, de proef geheel mislukt is.

Ik vermeen, dat uit dit betoog genoegzaam zal gebleken zijn, dat eene wering der bedelarij of bedelaarswetten steeds noodzakelijk gevolgd worden door voor de natie drukkende lasten. Of men hieraan, zoo als in Engeland, onbewimpeld den naam van armentaks schenkt of, zoo als hier te lande, indachtig aan het nomina sunt odiosa, de taks met den mantel der liefde bedekt door haar als opcenten, hoofdelijken omslag of anderszins te doen voorkomen, doet eigenlijk niets ter zake. Onwrik-

(1) *Register* 13 Sept. 1797, bl. 75.

(2) *Advies* 27 Sept. 1797, *Register* 6 Oct. 1797, bl. 193—196.

baar blijft niettemin de stelling, dat iedere strafwet tegen de bedelarij, zoodra zij daadwerkelijk wordt toegepast, de liefdadigheid, ik bedoel de vrijwillige, niet die door wettelijken dwang opgelegd, in eene verpligting tot onderhoud der armen doet ontaarden. Het oph brengen van bedelaars vereischt werkplaatsen of instellingen, waarheen de bedelaars worden opgebracht. Die instellingen hebben steeds te kampen met eene bevolking weinig in staat om eenig of althans goed werk te verrigten; zij kunnen uit dien hoofde nimmer geheel voorzien in hare behoeften en uitgaven, maar moeten steeds, althans gedeeltelijk, van buiten af bekostigd worden. Te regt beweerde dan ook de commissie van rapporteurs op de artt. 13 en 18 van het ontwerp van wet betreffende de ondersteuning van behoeftigen van 28 November 1845: «Het overlaten der behoeftigen aan de bijzondere liefdadigheid is zeer moeilijk te rijmen met de bepalingen van het strafwetboek tegen bedelarij. Daar is het bedelen een strafbaar wanbedrijf; hier wordt de behoeftige vrij stellig naar dat hulpmiddel om in zijn onderhoud te voorzien verwezen.»

De voorstanders van wetten en strafbepalingen tegen de bedelaars plegen zich voor te stellen, dat de bedelarij door de straf kan worden uitgeroeid. Er zijn weinig landen, waar niet in de vorige eeuwen dit middel beproefd is geworden. Engeland, Frankrijk, Wurtemberg wedijverden in strengheid van strafbepalingen; de bedelaars werden door onthouding van voedsel, door zweepslagen, ketenen, verminkingen van allerlei aard, het brandmerk met gloeiende ijzers gemarteld. Het geheel arsenaal van middeneeuwsche folteringen werd tegen de bedelaars uitgeput; men ontzag zich niet om ook hen te straffen, die aalmoezen aan bedelaars uitreikten, en niettemin leert ons het merkwaardig rapport, door de Commissarissen des Konings, met het onderzoek naar de

uitvoering der armenwetten belast, in 1834 aan het Engelsche parlement ingediend, dat al deze pogingen vergeefs waren. — Met grooten ophef geschiedde in 1813 te Napels de aankondiging, dat de bedelarij toekomstig zou ophouden door het stichten van *depositi*. In 1840 werd een streng decreet tegen de straatbedelarij uitgevaardigd en niettemin wordt Napels, in spijt van zijne vier bedelaarsgestichten, door de bedelaars als het ware bestormd. — Wie kent niet de Lazzaroni? — De gevaarlijkste soort, de vagebonden, plegen aan de wering der bedelarij te ontsnappen. Bedelaarswetten treffen vooral de armen, die nog een levendig gevoel van schaamte bezitten.

Men beroept zich welligt op het voorbeeld van België, waar eerst den 9 April van het afgelopen jaar eene wet op de bedelaarsgestichten, in verband met de oprigting van hervormingscholen voor jeugdige bedelaars en vagebonden, werd uitgevaardigd. Ik moet hier doen opmerken, dat dit beroep zeer slecht zou zijn gekozen. De wet van 28 November 1818 op het domicilie van onderstand is in België door die van 18 Februarij 1845 (1) vervangen. Terwijl de wet van November 1818, nog bij ons in werking, den armen geen regt op onderstand toekent (wat thans feitelijk plaats heeft laat ik liefst in het midden), legt de nieuwe Belgische wet inderdaad aan de gemeenten eene wettelijke verpligting op, om de armen te ondersteunen (2). De bedelaarswet van 1848 was derhalve in België het onvermijdelijk gevolg van het regt der armen op onderstand; in ons Vaderland daarentegen is iedere wet op bedelarij niet anders dan eene afwijking van de wet van November 1818 of van het beginsel, hetwelk den armen geen regt op onderstand,

(1) Te vinden in *Bull. Offic.*, N°. 6, bl. 21 volgg.

(2) Men vergelijkte vooral de artt. 12—14, 21 en 22.

Themis, D. X, 3^e St. [1849].

maar een eenvoudig beroep op eene geheel vrijwillige liefdadigheid toekent. Met andere woorden, eene wet op de bedelarij scheidt, in spijt van iedere tegengestelde plegtige verzekering van den wetgever, eene wettige liefdadigheid of eene armentaks. Zij scheidt armen, bedelaars en ledigloopers, in stede van hen uit te roeijen.

Ik erken volgaarne, dat de bedelarij op de zedelijkheid hoogst nadeelig werkt. De bedelaar geeft zich over aan lediggang en aan eene ongebonden leefwijze. De giften, op straat uitgereikt, plegen meest in drinken en brassen of in wellust en spel te worden doorgebracht. De bedelaar onderwerpt zich zelve aan talloze vernederingen. Ik erken eveneens, dat het bedelen dikwijls aanleiding geeft tot het plegen van misdrijven, tot eene aanranding van den eigendom, van de veiligheid der personen en van de maatschappelijke orde. Ik aarzel dan ook geenszins mij onder het getal dergenen te scharen, die de wering der bedelarij als eene hoogst wenschelijke zaak beschouwen. Het verschil loopt dan ook minder over de wenschelijkheid der wering dan wel over de wijze en de middelen van uitvoering.

Naar mijne meening zijn noch wetgever, noch regterlijke en uitvoerende magt in staat, om die taak te volbrengen; geen regter of politie-agent is bestand tegen de list van een' doorslepen bedelaar. Het verbod van de bedelarij op straat doet het hoogst gevaarlijk bedelen aan het sluipen in de huizen, onder den schijn van verkoop van allerlei nietige voorwerpen, te voorschijn treden. Bij die laatste soort van bedelarij is het klaarblijkelijk, dat de politie-agent niet meer in staat is den bedelaar op heeter daad te betrappen, tenzij men soms lust mogt gevoelen om, met afwijking van de grondwettige bepaling, dat niemand in de woning van eenen ingezetenen zijns ondanks mag treden, de politie-agenten, wier getal alsdan legio zou moeten zijn, bevoegd

te verklaren om in iedere woning post te vatten. — Het is daarenboven algemeen bekend, dat de regterlijke magt op het doen van uitspraak in zake van bedelarij niet zeer gesteld is. De strafbepalingen van het *Code Pénal* hebben waarlijk niet de strekking gehad, de bedelarij uit te roeijen. In Frankrijk werden jaarlijks van 1826 tot 1830 966, van 1841 tot 1845 daarentegen 3592 bedelaars opgebracht (1); in België (de landloopers er onder begrepen), van 1826 tot 1829 853, van 1836 tot 1839 1026; terwijl in ons Vaderland het getal der wegens bedelarij en landlooperij veroordeelden van 213 in 1837 tot 2137 in 1846 is geklommen. In Frankrijk pleegt de regterlijke magt, van de vruchteloosheid van hare uitspraken in zake van bedelarij overtuigd, zich meest tegen het bestraffen te verzetten, van waar dan ook het betrekkelijk veel geringer getal van opgebrachte bedelaars dan in België en vooral dan in ons Vaderland zich gereedelijk laat verklaren.

Men ziet niet zelden, dat de politie-agenten zelve, hetzij ter besparing van kosten en om zich van den last te ontslaan, hetzij uit medelijden, de bedelaars oogluikend toelaten, en den hun opgedragen last niet of slechts ten halve uitvoeren. De politie heeft bij de vervolging van bedelaars meest te strijden met het bijgeloof der natie, met de vrees der menigte voor of ook met medelijden met de bedelaars. In het algemeen mag men het er voor houden, dat de natie uit een godsdienstig gevoel het opbrengen van bedelaars en het bestraffen der bedelarij, wanneer de bedelaar overigens geene strafwaardige handelingen gepleegd heeft, met leede oogen pleegt aan te zien. Men heeft wel eens gepoogd, de politie-agenten door premiën of gratificatiën tot het op-

(1) Wegens landlooperij 13 jaars van 1826 tot 1830 2910, van 1841 tot 1845 4401.

brengen van bedelaars aan te moedigen; een middel vooral in Duitschland te baat genomen. Dit kunstmatig middel, hetwelk ik niet aarzel hoogst onzedelijk te noemen, bleef gewoonlijk zonder uitwerking, dewijl de bedelaar, gemeene zaak makende met hen, die met de vervolging belast waren, aan de politie-agenten uit zijnen rijken oogst het gemis der premie rijkelijk vergoedde.

Eindelijk mag niet onopgemerkt worden gelaten, dat de vervolging der bedelarij ligt aanleiding geeft tot allerlei hatelijke en onzedelijke maatregelen, dat zij door talrijke politie-agenten, gratificatiën, verbod om aalmoezen te geven, het oprigten van kostbare bedelaarsgestichten aan de leden der maatschappij allerlei kwellingen en groote onkosten veroorzaakt. Hierbij komt nog de groote sterfte in de bedelaarsgestichten, een onvermijdelijk gevolg der opeenhooping van personen, waarvan een groot deel zich reeds bevond in eenen ziekelijken toestand; de onzedelijkheid, welke uit de vermenging van lieden van verschillenden leeftijd, kunne en inborst voortspruit.

Bij de magteloosheid der staatsmagten om de bedelarij te weren en uit te roeijen, moet die verpligting, dunkt mij, geheel rusten op de ingezetenen. Zij zijn het immers, die door hunne ondoordachte en roekeloze giften en aalmoezen de bedelaars gestadig opkweeken, zij, die als aan de gepleegd wordende bedelarij zedelijk medepligtig kunnen en moeten beschouwd worden. Het is enkel door waakzaamheid bij ieder lid der maatschappij, door eene meer volkomen rigting der liefdadigheid, dat de bedelarij kan geweerd worden. De bedelarij staat gelijk met een beroep, hetwelk een grooter aantal personen heeft gelokt, naarmate het vooruitzigt op winst grooter is geworden. Bestond dit vooruitzigt niet, waren er geene personen, die onberaden en met eene kwistige hand aan den onbekenden voorbijganger of bedelaar giften uitdeelden, werd, bij de uitreiking van iedere gift, alvo-

rens onderzoek gedaan naar den staat van den persoon, dien men wenscht te weldadigen, geen twijfel of men zou spoedig van den overlast der bedelarij bevrijd zijn. Waar geen vooruitzicht op winst geene bedelarij. Cessante causa cessat effectus. Om de bedelarij te weren moet eerst de liefdadigheid van passief of lijdelijk, zoo als zij thans pleegt te zijn, geheel actief zijn geworden. Ieder ingezetene moet eerst leeren inzien, dat het niet toereikend is, bij ieder aanzoek met eene geopende beurs gereed te staan, maar dat er moet, en dat wel gemeenschappelijk moet, *gehandeld* worden. Iedere gift moet worden voorafgegaan door het bezoeken der armen, door eene grondige kennis met hunnen persoon, hunne betrekkingen, hunnen materiëlen en zedelijken toestand. De groote scheidsmuur, welke thans de gevers van de begiftigden scheidt, moet worden uit den weg geruimd door eene krachtige werking van het patronaat der armen.

Kan de regering aan de ingezetenen hiertoe de behulpzame hand bieden? Ik geloof niet slechts, dat zij zulks kan, maar veeleer dat zij grondwettig tot hulp verplicht is. Het armbestuur, door de wet te regelen, zegt art. 195 der Grondwet, is een onderwerp van aanhoudende zorg der regering. In art. 194 komt dezelfde bepaling voor ten aanzien van het openbaar onderwijs. Hier werd te regt begrepen, dat aan die aanhoudende zorg die uitlegging toekwam, dat overal in het rijk van overheidswege voldoende openbaar lager onderwijs wierd gegeven. Die uitdrukkelijke uitlegging van de aanhoudende zorg mist men wel is waar in art. 195. Men mag evenwel vertrouwen, dat eene verlichte regering niet aarzelen zal in het belang van gevers en behoeftigen aan hare aanhoudende zorg over het armbestuur diezelfde uitlegging te geven. Het is te hopen, dat de natie het onderstands-domicilie, die gestadige bron van twistge-

dingen, zal zien vervangen door eene wet, welke het armbestuur regelt, door te bepalen, dat overal in het rijk of in elke gemeente een algemeen armbestuur aanwezig zij. Heeft de regering die taak volbragt en tevens voor kosteloos lager onderwijs, gepaard met de schoolpligtigheid der kinderen, gezorgd, dan kan zij gerust de verdere zorg voor de stoffelijke behoeften der armen aan de bijzondere liefdadigheid overlaten. Iedere inmenging der regering in het onderhoud der armen acht ik zelfs in strijd met hare verplichting; zij zou slechts dienen, om den weg tot eene wettelijke liefdadigheid of tot de armentaks te openen.

Het daarstellen van algemeene arbesturen in iedere gemeente is zeer wel bestaanbaar met de onafhankelijkheid der diakoniën of kerkelijke en met de autonomie der gemeente-besturen. Men dient slechts de overdreven centralisatie der Fransche wetgeving in zake van de openbare liefdadige instellingen te vermijden en op het voorbeeld van Sardinië de eenheid te paren met de onafhankelijkheid der afzonderlijke besturen, ieder in zijnen werkkring. Een uitvoerig edict van den Sardinischen Koning AMADEUS II heeft reeds in 1717 in iedere provincie vereenigen (congregazioni provinciali) daargesteld met het oogmerk de bedelarij te weren. Deze vereenigen stonden onder het opzicht van eene algemeene vereeniging (congregazioni generalissima), te Turijn gevestigd. De Sardinische regering heeft vooral sinds 1836 gezorgd voor het vrij bestuur dezer vereenigen, overeenkomstig de plaatselijke behoeften, terwijl zij slechts een algemeen toezigt, voor zoo verre zulks noodig was, zich voorbehield (1). Zoo ontnemt b. v. het bestaan van een algemeen armbestuur

(1) Men vindt die verordeningen verzameld in: *Raccolta di leggi, istruzioni, lettere, circolari, ed altri procedimenti in vigore concernente l'Amministrazione degli istituti di Carità*. Turino 1840.

aan de gemeente geenszins de bevoegdheid om, door het verleenen van subsidiën aan armbesturen of armeninrigtingen, in het onderhoud te voorzien van hare behoeftige burgers en om binnen den kring van hare bevoegdheid door plaatselijke verordeningen tegen het bedelen binnen de gemeente (1) voorzieningen te nemen en eene plaatselijke politie over bedelaars uit te oefenen. Zulks behoort echter tot de regeling en het bestuur van de huishouding der gemeente, aan den gemeenteraad volgens art. 140 der Grondwet overgelaten, en is geheel onafhankelijk van de bemoeijingen van een algemeen armbestuur.

De Nederlandsche wetgeving en het socialismus,
door Mr. J. DE WITTE VAN CITTERS, *advocaat te*
's Gravenhage.

De laatste omwenteling in Frankrijk heeft zeker dit nut gehad, dat, door het sedert gebeurde, het ijdele der hedendaagsche socialistische droombeelden veel klaarder gebleken is dan door den langdurigsten en hardnekkigsten pennestrijd. Onderscheidene der plannen zijn uitgevoerd geworden, om den Staat meer te doen ingrijpen in hetgeen aan het eigenbelang der bijzondere personen was overgelaten; doch geen een heeft zelfs in de verte doen zien, dat de heugelijke toestand der maatschappij zoude verwezenlijkt worden, die de hervormers hunnen volgelingen hadden voorgespiegeld. Zelfs zij, die oogenschijnlijk het grootste belang hebben in het in praktijk brengen der socialistische theoriën, hebben niet zelden de over-

(1) Het voorkomen van de landlooperij is de taak der regering; hiertegen dient het strafwetboek te voorzien.

tuiging bekomen, dat het beter is om op eigen krachten te steunen, dan alle zijne bekommernissen op den Staat te werpen, en daar alleen heil in te verwachten.

Hier te lande heeft de zucht om de socialistische leerstukken in allen hunnen omvang in praktijk te brengen zich niet geopenbaard; en echter bestaat ook hier eene algemeene vrees, dat de harde lessen der ondervinding in Frankrijk en in Duitschland niet genoegzaam zullen zijn. Ontelbaar zijn dan ook de plannen om dien verpestenden en vernielenden geest van het socialismus tegen te gaan, en om te beletten, dat zij, die weinig of niets te verliezen hebben, daarmede worden besmet.

Is er nu hoop, dat wij altijd zullen bevrijd worden van de toepassing dier begrippen in alle hunne naaktheid? Hoogst gaarne zouden wij hen gerust trachten te stellen, die door eenen panischen schrik worden bevangen, zoo zij slechts dat gehate *woord* van socialismus hooren uitspreken; doch wij kunnen het niet, om onze innige overtuiging, dat juist die menschen de gevaarlijkste voorstanders zijn van de zaak.

Bijna ieder is socialist, immers op een enkel punt, en des te gevaarlijker, omdat het noodlottige der toepassing zijner denkbeelden minder in het oog springt, en door de beperktheid, en door den schijn van menschlievendheid, waarin zij zich voordoen. (Menigeen komt dit oordeel stellig voor als eene der grootst mogelijke paradoxen, dus wij verzoeken hem eens rond te zien vóór hij ons tegenspreke.) Wat is de eerste opwelling van dengenen, dien slechte waar in de handen is gestopt, of die daarvoor of voor eenigen dienst te veel betaald heeft? Is het niet: waren de prijzen van staatswege bepaald, de goederen gekeurd, zoo zoude ik niet bedrogen zijn geworden. Wat is dit nu anders, dan socialismus?

Worden zij niet met loftuigingen overladen, die hun geld gebruiken om, hetzij te gronde gaande fabrieken

voort te doen kwijnen en daardoor, hetzij ook onmiddellijk, zoo het heet, den ambachtsman werk te verschaffen, om het even of die arbeid productief is of niet? Prijst niet bijna iedereen stichters van zoogenaamde liefdadige inrigtingen, zonder na te gaan, of het gevolg zal zijn, dat de armoede er door zal worden verminderd?

Stelt niet elk ambtenaar er zijn roem in, zoo hij een politie-reglement heeft vervaardigd, dat ten doel moet hebben om de gezondheid of de beurs der ingezetenen te bewaren, om het even of daardoor hunne individuele vrijheid ganschelijk wordt beperkt of niet? En vordert hij dan nog niet, dat men zijne vaderlijke zorg zal prijzen?

Het is zoo verleidelijk voor elk, die met eenige magt is bekleed, vooral als hij het welzijn der bijzondere personen opregtelijk wil bevorderen, om maatregelen te nemen, die niet anders zijn dan toepassing van socialistische beginselen.

In regterlijke uitspraken vindt men zelfs socialistische beweegredenen opgegeven, daar echter de wet het zeker niet voorschrijft. De Regtbank te 's Gravenhage heeft dit nog onlangs gedaan (1), zeker met de beste bedoelingen der wereld en zonder om de gevolgen te denken. Er werd gevorderd ontbinding van een pachtcontract wegens wanbetaling, en veroordeeling tot betaling van driedubbele pacht, die als strafbepaling in het contract zoude zijn opgelegd. De Regtbank heeft die laatste vordering ontzegd, niet alleen omdat het geval, in het contract voorzien, niet zoude aanwezig zijn; maar ook omdat: «de strafbepaling van driedubbele pacht, zooals de eischers dit vorderen, *als zullende leiden tot verbodene woerwinst* voor de verhuurders, niet kan geacht worden «volgens de bedoeling der partijen gesteld . . . te zijn.»

Met de minste oplettendheid kon men zich dus over-

(1) Vonnis van 1 Junij 1849.

tuigen, dat elk in zijn vak meer of minder socialistische praktijken invoert of zoude willen invoeren, al heeft hij den grootsten afschrik voor het stelsel in het algemeen.

Niet minder opmerkelijk is het, dat bij sommigen juist het omgekeerde plaats grijpt; op vele bijzondere punten misprijzen zij de onbesuisde inmenging van den Staat; in het algemeen stellen zij redeneringen, welke de heet-
hoofdigste socialist zoude onderschrijven. Mr. W. C. D. OLIVIER trekt op de lofwaardigste wijze te velde tegen zoo menige socialistische bepaling in onze politie-ver-
ordeningen, en zegt evenwel van het beginsel uit te gaan: «Het bijzonder regt gaat tegen het publiek regt te niet. «Alle regten, alle bevoegdheden des burgers kunnen eerst «dan werken, wanneer zij door de waarheid bekrachtigd «zijn, doch erkend en bekrachtigd onder voorwaarde, dat «de maatschappelijke orde er niet door gestoord worde. «Deze voorwaarde ligt in het wezen der maatschappij. «De Staat is een organismus, aan welks deelen slechts «zoo veel zelfstandigheid toekomt, dat de werking van «het geheel niet belemmerd worde.» (1)

Door deze redenering is elke socialistische wetsbepaling te verdedigen; men behoeft slechts met het ware of ingebeelde belang aan te komen van dat organismus, dat men den Staat noemt.

De dwaling ontstaat hieruit, meenen wij, dat de schrijver zich wel op de bijzondere punten, maar niet in het afgetrokkene heeft kunnen losmaken van dat algemeen ingeworteld wanbegrip, dat het zich vereenigen van bijzondere personen, tot het vormen van eenen staat, hun einddoel moet zijn, in de plaats van een middel om zich het genot van het grootst mogelijk getal regten te waarborgen. De bijzondere leden der maatschappij zijn geene deelen van een organismus, wiens doel zij slechts moeten helpen

(1) *Proeve over de beperkingen van den eigendom door het politieregt*, bl. 12.

bevorderen; het is om hunne zelfstandigheid te verzekeren tegen dat zij zich hebben vereenigd, en die zelfstandigheid moet dus niet als iets ongeschikt beschouwd worden.

Het gevolg van die dwaling nu is dat men den Staat gaat beschouwen als een regtspersoon, regten en verplichtingen hebbende tegenover den bijzonderen persoon, omdat hij de Staat is, in plaats van daarin de zamenvatting te zien van bijzondere regten en verplichtingen. Publiek regt intusschen, dat niet steunt op bijzondere regten, is voor ons ondenkbaar (1) en van zoodanig regt zoude dan ook, gelooven wij, vrijelijk een voorbeeld kunnen worden aangevoerd. Hetgeen de heer OLIVIER als het sterkste voor zijne stelling aanvoert is de onteigening ten algemeenen nutte. Wat is dit nu anders (in den gewoonlijken zin genomen, van onteigening van onroerend goed) dan het regt van *uitweg* op eene groote schaal uitgeoefend? (B. W. a. 715) en welk meerder regt heeft nu de eigenaar tegenover den bijzonderen persoon, dat krachteloos wordt, als het belang van meerderen vordert, dat zijn land eene andere

(1) In Frankrijk wordt deze stelling ook verdedigd door T. BASTIAT, die in zijne lezenswaardige kritiek van het werk van THIERS, *de la propriété* zegt:

« Il me semble que les droits de l'Etat ne peuvent être que la régularisation de droits personnels *précuisants*. Je ne puis, quant à moi, concevoir un *droit collectif*, qui n'ait sa racine dans le *droit individuel* et ne le suppose. Donc pour savoir si l'Etat est légitimement investi d'un droit, il faut se demander si ce droit réside dans l'individu en vertu de son organisation et en l'absence de tout gouvernement. C'est sur cette idée que je repoussais, il y a quelques jours, le droit au travail. Je disais: puis que Pierre n'a pas le droit d'exiger directement de Paul que celui-ci lui donne du travail, il n'est pas davantage fondé à exercer ce prétendu droit par l'intermédiaire de l'Etat, car l'Etat n'est que la *force commune*, créée par Pierre et Paul, à leurs frais, dans un but déterminé lequel ne saurait jamais être de rendre juste ce qui ne l'est pas.

(*Protectionisme et communisme*, p. 34.)

bestemming bekomme? In de praktijk ten minste heeft juist het tegendeel plaats. De waarborgen voor den eigenaar zijn grooter tegen den Staat, ja, hij kan hem soms noodzaken meer te nemen en te betalen dan hij strikt noodig heeft, nooit den bijzonderen persoon.

Dat de heer OLIVIER in de praktijk de socialisten in de hand zoude werken, daarvoor zal na de lezing van zijn werk wel weinig vrees overblijven, en het is juist daarom, dat wij hem tot voorbeeld nemen onzer stelling, dat de verspreiding dier wanbegrippen vooral te dikwerf in de hand wordt gewerkt door hen, wier vurigste wensch is, dat zij geen ingang zullen vinden.

Het zoude trouwens wel een wonder zijn, zoo het anders ware. Niet alleen worden socialistische denkbeelden ons van de vroegste jeugd af gemeenzaam door al hetgeen wij zien en hooren, maar in boeken, die in ieders handen zijn, wordt de dwaalleer onder de schoonste kleuren voorgesteld.

FÉNÉLON b. v., in zijnen *Télémaque*, geeft op, hoe een staat behoort te worden ingerigt om te kunnen bloeijen. Daartoe moet o. a. dienen: het verdeelen der burgers in zeven klassen, door uiterlijke teekenen te onderscheiden, en van den wetgever wordt verhaald: «Il voulut qu'on
«punit sévèrement toutes les banqueroutes, parceque
«celles qui sont exemptes de mauvaise foi ne le sont
«presque jamais de témérité. En même temps il fit des
«règles pour faire ensorte qu'il fut aisé de ne jamais
«faire banqueroute. Il établit des magistrats à qui les
«marchands rendaient compte de leurs effets, de leurs
«profits, de leurs dépenses et de leurs entreprises. Il
«ne leur était jamais permis de risquer le bien d'autrui;
«et ils ne pouvaient même risquer que la moitié du
«leur.... D'ailleurs la liberté du commerce était en-
«tière» (1). Men gelieve op te merken, dat de laatste

(1) Livre XII. Zie ook Liv. III.

woorden van FÉNÉLON zelve zijn en geene parodie op het bekende gezegde van FIGARO op de vrijheid van drukpers. Op eene andere plaats in hetzelfde werk, in de bekende beschrijving van Baetica, wordt onbewimpeld gemeenschap van goederen als een ideaal voorgesteld.

Even zoo worden de ordonnantiën van Sancho Pansa, gouverneur van Barataria, als meesterstukken geprezen, hoewel daardoor de opkoozers worden geweerd, een maximum gesteld voor den prijs der schoenen (1), geen tarief van het loon der dienstboden bepaald.

De toekomstige jurist krijgt gewoonlijk zijne eerste denkbeelden over de inrigting van eenen staat door beschrijvingen der Lacedaemonische instellingen, die hem als toonbeelden worden voorgesteld, daar nog weinige zijner leermeesters bekend zijn met de betere inzichten van lateren tijd. zooals die b. v. door DAHLMANN in zijn werk: *die Politik*, zijn ontwikkeld.

De studie der Fransche en Nederlandsche regtsgeschiedenis zal gewoonlijk de in de jeugd verkregene wanbegrippen niet doen verdwijnen, want ontelbaar is het getal socialistische wetten en verordeningen, die met voorbedachten rade zijn uitgevaardigd, zoo als genoeg blijkt, wanneer men de beroemdste schrijvers raadpleegt. VATEL b. v. gaat van het beginsel uit: «L'État doit «encourager le travail, animer l'industrie, exciter les «talens, proposer des récompenses, des honneurs, des

Ms. MARCET waarschuwt in hare *conversations on political economy* tegen het onvoorwaardelijk goedkeuren der stellingen van FÉNÉLON. Ongelukkig heeft haar werk zeker minder lezers.

(1) In de Fransche vertaling van VIARDOT wordt daarbij dit naïve verhaal aangehaald van een schrijver uit den tijd van CERVANTES: «Tandis que ces années passées le blé se vendait au poids de l'or à Ségovie... une paire de souliers à deux familles valait trois réaux, et à Madrid quatre. Aujourd'hui on en demande effrontément sept réaux, «sans vouloir les donner à moins de six réaux et demi. Il est effrayant «de penser où cela va s'arrêter.»

« privilèges, faire ensorte que chacun trouve à vivre
« de son travail » (1). Het voorbeeld van Engeland wordt
daar door hem aangeprezen, vooral met betrekking tot
Ierland, in bewoordingen die nu tot den bittersten spot
geworden zijn. In de toepassing blijft hij zich zelf gelijk:
« Si les vignes se multiplient trop dans un pays, et qu'on
« y manque de bleds, le souverain peut défendre de planter
« de la vigne dans les champs propres au labourage,
« car le bien public et le salut de l'État y sont intéres-
« sés. Lorsqu'une raison de cette importance le demande,
« le souverain ou le magistrat peut contraindre un particu-
« lier à vendre ses denrées dont il n'a pas besoin pour
« sa subsistance et en faire le prix » (2).

Wij halen VATEL aan, die ons het eerst voor de hand
kwam; maar men leze hetzij MONTESQUIEU, hetzij BIJN-
KERSHOEK (3), of welken publicist uit dat tijdvak men
wil, alle zijn min of meer socialisten, beelden zich in,
dat de Staat of de soeverein, zoo als zij dit uitdrukken,
in het algemeen de wetgevende magt, alles kan doen:
geluk en welvaart verspreiden naar willekeur; en daarom
het regt niet alleen, maar ook de verplichting heeft van
zich in alles te mengen, alles op eigen gezag te regelen.
Van daar dan ook de wetgeving omtrent corporatiën
en gilden, de reglementen op de fabrieken van COLBERT,
en zoo vele anderen, die in Frankrijk de eerste vruchten
zijn geweest van dien geest van centralisatie en bureau-
cratie, waaronder het thans zoo gebukt gaat.

Opmerkelijk is het, dat op dit punt de staatsregtelijke
theoriën van LODEWIJK den XIV en die der zoogenaamde
philosophen en revolutionairen geheel en al dezelfde
zijn; en dat hier te lande vóór het jaar 1795 gedurig

(1) L. 1, ch. 6, § 76.

(2) L. 1, ch. 20, § 255.

(3) Zie b. v. de plaats aangehaald in dit Tijdschrift, Deel IX, bl. 126.

van dezelfde denkbeelden is uitgegaan; na 1813 minder, doch nog te dikwerf.

Lang is de lijst der reglementen, ten tijde der republiek uitgevaardigd, waardoor onze inlandsche nijverheid heette te worden beschermd, en die moesten voorkomen, dat de ingezetenen in de hoedanigheid der waren bedrogen werden (1). Te vergeefs zeide Mr. P. DE LA COURT reeds in 1659 daartegen: « Voorwaar, goederen van hooge ende « laage pryzen, ook van allerley breete en langte, hoe on- « sterck, oncierlick, bedriegelick ende boosaardig men de « selve afmeete, kunnen wel te saamen gaan, als het de « verkoopers en makers ofte koopers soo begeeren. Jaa, « de menschen moeten het selven begeeren voor haar « winsten, vertier, moode, gelegenheid van heurs ende « kleedingen der landen; want hier moet gelden 't geen « door de geheele waerelt in gebruik is: namentlik « *Jura vigilantibus scripta esse.* »

Leer weinig moeite zoude het kosten ettelijke blad- zijden te vullen met aanhalingen, waaruit de overeenstemming bleek, waarmede de socialistische begrippen steeds zijn gehuldigd. Wij meenen, dat daaruit toch blijken zoude, niet alleen dat die leer niet nieuw is, maar dat, niettegenstaande alle declamatiën, haar invloed sterk afneemt. In de schriften der beoefening der staat-huishoudkundige wetenschappen wordt zij wel meer aangevallen dan voorgestaan, en steeds komen minder socialistische bepalingen in de wettelijke verordeningen voor, vooral ook omdat tegenwoordig meer dan vroeger nagegaan wordt door elk, die er belang bij heeft, of de praktijk de vooropgestelde theorie bevestigt.

(1) Zie eene bloote opgave in het werk: *Over de aloude vrijheid van handel en nijverheid in Nederland*. Deventer 1840, bl. 219—238. Zie ook het fragment uit Mr. P. DE LA COURT: *het verlossen der stad Leyden*, uitgegeven door den heer WTEWAALL. Leiden 1845. De boven aangehaalde plaats staat op bl. 42.

Bij de meeste regtsgeleerden, staatslieden en ambtenaren heeft het socialismus evenwel nog diepe wortelen geschoten, hetgeen de geschiedenis der tegenwoordige wetgeving maar al te zeer aantoon. Een voorbeeld hebben wij reeds eenige jaren in dit tijdschrift gegeven: hoe de leer der *vindicata privata* heeft moeten wijken voor die der *vindicta publica*, daar waar de Staat oneindig meer kwaad dan goed kan doen door het vervolgen van misdrijven tegen den wil der beleedigde partij (1). Het gebeurt maar al te dikwerf, dat (meestal ten gevolge van hetgeen de Franschen noemen *l'esprit bureaucratique*) verordeningen op een bijzonder punt steeds socialistischer uitvallen. Een voorbeeld levert de verpligting der verordeningen omtrent het regt van het bestuur op het plaatsen van fabrieken en trafijken; dit regt is steeds uitgebreid (2).

Dit alles ligt trouwens in den aard der zaak: hoe minder bijzondere personen in een land gevenden worden, die kennis genoeg hebben der natuurwetten, die de maatschappijen regeren, hoe meer zij genoodzaakt zullen zijn, ook uit zelfverdediging, om de leiding op zich te nemen van de bijzondere aangelegenheden hunner medeburgers, die daartoe de vereischte bekwaamheden niet bezitten. Hunne voorlichting, hunne maatregelen zullen dan ook, vooral in het begin, meestal dankbaar worden ontvangen. Daaruit vloeijen evenwel twee hoogst nadeelige gevolgen voort. De bestuurders gaan zich inbeelden, dat zij het beste over ieders bijzonder belang kunnen oordeelen, tot welken graad van ontwikkeling de maat-

(1) *Themis*, V, bl. 148. Over het regtsgevolg der verklaring der beleedigde partij, dat zij hare klage intrekt, in de gevallen, waarin, zonder die klage, geene nasporing of vervolg kan geschieden.

(2) Zie *Decr. Imp.* 15 Oct. 1810; *K. Besl.* 31 Jan. 1824, *Stbl.* n°. 19; *K. Besl.* 20 Mei 1845, *Stbl.* n°. 19; *Res. van Ged. Staten van Z.-Holl.* 28 Julij 1846, *Prov. Blad*, n°. 73.

schappij moge gekomen zijn (1); zij stapelen dus verordening op verordening, totdat alle individualiteit verloren gaat. De bestuurders op hunne beurt nemen hiervan akte, vertrouwen steeds op de vaderlijke zorg der regering, en maken zich zelven diets, dat elke stilstand van werk, elke duurte van levensmiddelen de schuld is van het bestuur; dat dus van den Staat rekenschap kan en moet gevorderd worden, zoo het hun niet goed gaat; en dat zij dan kunnen stilzitten.

Is deze beschouwing der zaak de ware, zoo volgt daaruit, dat het socialismus zeer zeker niet is het ideaal, dat moet worden bereikt, om den grootst mogelijken bloei der maatschappij te verzekeren. Maar het volgt tevens, dat, zoolang niet ieder de overtuiging bekomen heeft, dat het eerbiedigen der regten van anderen het beste middel is om zijne eigene belangen voor te staan, en daarbij niet begrijpt, dat hij geene duurzame welvaart kan genieten dan door het steunen op eigen krachten, zoolang ook wetten van socialistische strekking onmisbaar zullen wezen. Deze transitoire toestand zal zeker nog lang duren, zoo zij ooit ophoudt, vooral ook om de weinige kracht, die de overtuiging nog bekomen heeft van het billijke en regtmatige van het eigendomsregt (2).

(1) Tot hoever dit gaan kan, blijkt wel hier uit: « Il est sans doute « de certaines fonctions où, tenant, pour ainsi dire, la place de Dieu, « nous semblons être participans de sa connaissance, aussi-bien que de « son autorité, comme par exemple, en ce qui regarde le discernement « des esprits, le partage des emplois, et la distribution des graces. » (LOUIS XIV, *Instructions pour le Dauphin*, tome II, p. 283.)

« Ce ne sont pas les bons conseils, ni les bons conseillers, qui donnent « la prudence au prince qui seule forme de bons ministres, et produit « tous les bons conseils qui lui sont donnés. » (Ib. p. 117).

(2) Te regt merkt HEGEL aan: « Die Freiheit des Eigenthums... ist « seit gestern, kann man sagen, hier und da als Princip anerkannt « worden. — Ein Beispiel aus der Weltgeschichte über die Länge der Zeit, *Themis*, D. X, 3e St. [1849].

Daarom is het van het uiterste belang nooit uit het oog te verliezen, dat die bepalingen niet van blijvenden aard mogen wezen; dat hare uitbreiding in socialistischen geest is teruggang, en dat zij vooral niet elk op zich zelve als het toppunt van goede wetgeving moeten worden voorgesteld.

Wij achten het daarom, vooral in den tegenwoordigen tijd, niet onnut de aandacht te vestigen op de bepalingen in onze wetten, die door socialisten zeer zeker zouden worden goedgekeurd.

Elke op zich zelve beschouwd heeft hare voorstanders gevonden. Misschien vermindert het aantal harer verdedigers, wanneer zij naast elkander geplaatst zijn, wanneer hare menigte daardoor beter in het oog valt, en dus blijkt, dat eenige stappen verder op dien weg een zeer weinig benijdenswaardigen toestand zouden doen geboren worden. Wij zijn er evenwel verre van verwijderd, om ze allen onvoorwaardelijk af te keuren en geen heil te zien dan in hare dadelijke afschaffing; er zijn er zelfs onder, die nog lang niet zullen kunnen worden gemist. Ons doel is alleen opmerkzaam te maken op het bestaan en het heginsel van zulke verordeningen in het algemeen en op het aantal: wij durven ons zelfs niet vleijen van eene volledige lijst te hebben gegeven.

Dat die verordeningen, hoewel niet altijd, doch dikwerf, uit socialistische begrippen zijn voortgesproten blijkt, om een enkel voorbeeld te noemen uit het Kon. Besl. (1), waarbij het gebruik van aardappelen in de branderijen verboden wordt en dat wel: «in aanmerking genomen hebbende, dat bij de wet van den 20 November 1816 de uitvoer van aardappelen is verboden, ten einde dezelve voor het gewoon voedsel binnen dit Rijk te behouden;

«die der Geit bezucht, in seinen Selbst-Bewusstseyn fort zu schreiten.»
(*Grundlinien der Philos. des Rechts*, § 62.)

(1) Van den 5 Februarij 1817, *Staatsblad*, n°. 10.

welk oogmerk slechts gedeeltelijk zoude worden bereikt, indien de aardappelen tot distillering konden worden gebruikt.»

In het Burgerlijk Wetboek zelfs zijn onderscheidene bepalingen van socialistischen aard te vinden, behalve daar waar naar bijzondere wetten verwezen wordt (waarover straks nader). Verdwenen is evenwel de regtsvordering tot vernietiging van den verkoop wegens benadeeling van meer dan zeven twaalfde op den koopprijs van een onroerend goed, die èn in het Oud-Hollandsche èn in het Fransche recht gegeven werd.

Men kan hiertoe brengen: de tusschenkomst van kantonregter en regtbank bij weigering van de toestemming tot huwelijk door ouders of voogden; art. 94 en volg.;

beoordeeling door de regtbank, of de ouders regt hebben, dat een huwelijk blijkbaar het ongeluk van hun kind zoude te weeg brengen; art. 116, n°. 7;

de aanbeveling aan de regtbanken, om bij de beslis-
sing van geschillen tusschen eigenaars, die van loopend water eenig nut hebben, het belang van den landbouw met de onschendbaarheid van den eigendom te trachten overeentebrengeu; art. 677. (Het gelijkkluidende art. 645 van den Code Civil heeft in Frankrijk aanleiding gegeven tot vele geschillen over de bevoegdheid der regterlijke en administrative magt.)

het verwijzen naar wettelijke bepalingen omtrent de hoegrootheid der bij overeenkomst bedongen interessen, art. 1804; uit de beraadslagingen blijkt, dat de regering het zeer *bedenkelyk* vond, om ooit die wetten in te trekken (1).

In het Wetboek van Koophandel wordt gevonden:
de aanstelling van makelaars van regeringswege;
art. 62;

(1) Zie VOORDUIN V, bl. 382.

de aanstelling der curatoren in een faillissement door de regtbank ; art. 787, n°. 2 ;

het verleenen van surséance van betaling ; art. 900.

In de wetten en verordeningen, waarnaar wordt verwezen in art. 625, 626 en 641 van het Burg. Weth., zijn talrijke socialistische bepalingen aan te wijzen, gelijk (zonder echter aan de zaak dien naam te geven) in het breede is aangewezen in het boven aangehaalde werk van den heer OLIVIER, en in dat over de wetgevende magt der plaatselijke besturen door Mr. G. DE VRIES. Wij kunnen dus daarnaar verwijzen, en ons slechts bepalen tot eene herinnering aan het meest opmerkelijke. Het zal daaruit ook blijken, dat vele dier socialistische voorschriften gevonden worden in verordeningen van Franschen oorsprong ; reden dus te meer, om met de afschaffing zoo weinig doenlijk te dralen.

Bij jacht en visscherij treedt de Staat gedurig tusschen beide : het is verboden gedurende zekere jaargetijden, dagen en uren te visschen ; de manier hoe zulks te doen is nauwkeurig voorgeschreven, zelfs is het in eene provincie verboden om nachtegalen en schildvinken te vangen, omdat daardoor « eene stoornis aan het publiek genoegen wordt toegebracht. » (1)

De Staat acht zijne tusschenkomst noodig « pour l'économie du combustible », vermeld in de min. instr. van 30 Aug. 1810.

In art. 59 der wet van 21 April 1810 *concernant les Mines* etc., vindt men : « Le propriétaire du fonds sur lequel il y a du minéral de fer d'alluvion, est tenu d'exploiter en quantité suffisante pour fournir, autant que faire se pourra, aux besoins des vivres établies dans le voisinage avec autorisation légale » etc. En in art. 60 :

(1) Besl. van den Gouv. van Utrecht van 2 Mei 1825, in zijn geheel te vinden bij Mr. O., bl. 53.

« Si le propriétaire n'exploite pas, les maîtres des forges auront la faculté d'exploiter à sa place » etc.

Omtrent de wetgeving op de bosschen is het opmerkenswaard, dat in het Kon. Besl. van 19 Febr. 1814 wordt gezegd: « dat de strekking der wetten, regelende de werkzaamheden van het bestuur van de wateren en de bosschen, strijdig is met de erkende begrippen van eigendom. » Niets is echter veranderd dan het bestuur, en, zoo ver het gaan kon, is de ordonnantie van **LODEWIJK XIV** van 1669 nog van kracht, die reglementair en socialistisch genoeg is.

Het mag niet worden voorbijgezien, dat de reglementaire bepalingen omtrent het bereiden der meekrap, niet lang geleden, zijn ingetrokken. (1)

Niet ingetrokken evenwel zijn de reglementen omtrent paardenfokkerij, en het houden van stieren, ofschoon om dezelfde redenen af te keuren.

De instelling van het veefonds is zeker ook toepassing van socialistische begrippen, in zooverre de veehouders gedwongen zijn daartoe bij te dragen.

Er zijn in sommige steden, b. v. te Rotterdam, bepalingen gemaakt omtrent het bouwen, die hunnen grond hebben niet in de veiligheid, maar in de sierlijkheid. Art. 46 van het brandreglement aldaar gaat zelfs zoo ver, dat het met kosten bedreigt, niet alleen den eigenaar van zekere gebouwen, zonder schriftelijke toestemming van Burgemeester en Wethouders gemaakt, maar ook den werkbaas, die daaraan gewerkt heeft.

Menig voorschrift van socialistischen aard wordt aangetroffen in de verordeningen op het fabriekwezen enz. (2);

(1) Zie K. B. van 21 Jan. 1845 (*Stbl.* n°. 5); ook K. B. 15 Mei 1846 (*Stbl.* n°. 42) betrekkelijk de keurijkers enz. vroeger gediend hebbende bij de keuring van meekrappen en mullen (niet aangehaald door Mr. O.)

(2) Wij spreken hier niet van de belemmeringen, die de fabrieken

zoo is het verboden deze of gene soort van stoomwerktuigen op vaartuigen te bezigen (K. B. 19 Sept. 1829 *Stbl.* n°. 64). Het is verplichtend, gouden en zilveren werken te doen stempelen; omtrent pijpen en botervaten zijn voorschriften gegeven, alles met het doel om de koopers voor wezelijk bedrog te vrijwaren. Hetzelfde is nog in meerdere mate het geval met het reglement voor galonwerkers. (Decr. Imp. 20 Floréal an XIII).

Hiertoe kan ook worden gebracht het aanstellen van staatswege van apothekers en de reglementen op hen betrekkelijk.

Even als te voren, te Leijden b. v., publieke verkoo- pingen van boeken waren verboden, zoo zijn er nog verordeningen in sommige steden, bepaaldelijk te Rotter- dam en te Groningen, waarbij zoodanige verkooppingen van andere waren verboden worden.

Zeer socialistisch zijn nog de meeste verordeningen omtrent de bereiding en verkoop van sommige eetwaren, voornamelijk brood en vleesch, waarbij noch keuring, noch prijsbepaling, noch aanwijzing der plaats van ver- koop (de hallen) vergeten is.

Elk inkomend of uitgaand regt, niet om een fiscaal doel gevorderd, kan alleen uit socialistische beginselen wor- den verdedigd, namelijk het belang om inlandsche nijver- heid te bevorderen en de mededinging van vreemdelingen te beletten.

Het loon voor sommige diensten te vorderen is ook door verordeningen geregeld. Door algemeene dat van advocaten, notarissen, procureurs, welke laatste ook door het bestuur worden aangesteld; door bijzondere b. v. geneeskundige diensten, vervoerloonen enz.

Buiten de verordeningen, steunende op de genoemde moeten ondervinden om de inning der accijnsen te verzekeren; de ge- volgen zijn wel dezelfde, maar zij vloeijen uit de uitvoering van een geheel ander beginsel voort.

artikelen van het Burg. Wetb., is nog menig onderwerp, waaromtrent onze wetgeving socialistisch is. Wij noemen slechts de middelen van vervoer en het onderwijs.

In de wetgeving omtrent de middelen van vervoer is er verbod om brieven te vervoeren anders dan door middel der posten, het doen werken van electromagnetische telegraphen is niet dan onder allerlei beperkingen vergund (1). De geheele wetgeving omtrent de postmeesters, het regelen van uren van vertrek van diligences en stoombooten moet hieronder worden gebracht.

Wat het onderwijs betreft, zoo is het zeker niet te ontkennen dat menige bepaling der verordeningen daarop betrekkelijk, met name die op het lager onderwijs, van socialistische strekking niet konden worden vrijgepleit. Het bestuur had het regt om te bepalen hoeveel scholen in de gemeente mogten worden opgerigt, konde het getal der huisonderwijzers beperken enz. Binnen kort zal daarin waarschijnlijk ook in de praktijk verandering komen. En daarom, en om het belang der zaak, gaan wij hier iets verder dan eene bloote aanwijzing en zullen met een enkel woord ons gevoelen trachten te doen kennen omtrent het al of niet noodzakelijke eener bijbehouding van het socialistische element in de wetgeving op dit punt.

Van de niet moeijelijk te bewijzen stelling dient te worden uitgegaan, dat het onderwijs en dus ook de onderwijzer is voor den leerling, en niet omgekeerd; en dus ook niet om de ouders. Heeft de leerling nu verstands genoeg om te beoordeelen, bij welken onderwijzer of in welke inrigting hij het meeste leeren kan, zoo moet zijn regt om te leeren wat en waar hij wil zoo weinig mogelijk worden beperkt. Dit is het geval met het onderwijs, dat thans aan onze academiën wordt gegeven. Een slecht collegie wordt nooit bezocht dan door

(1) Zie *Kon. Besl.* van 3 Dec. 1847 (*Stbl.* n°. 72).

dwang; en hoogst zelden, zoo ooit, zal het op een goed collegie aan toehoorders ontbreken: de ondervinding doet dus zien, dat zeer veel vrijheid aan den leerling hier kan gelaten worden.

Hoewel ieder nu de noodzakelijkheid erkent, dat dat onderwijs worde gegeven met behulp van kostbare inrigtingen en door goed betaalde leermeesters, zoude het nog zeer moeijelijk zijn de vereischte gelden door de vrijwillige bijdragen der leerlingen bijeen te brengen. Het blijft dus nog eene noodzakelijkheid, dat van staatswege inrigtingen voor dat onderwijs worden onderhouden.

Kan dé leerling niet zelf oordeelen, dan is, in den tegenwoordigen toestand der maatschappij, de tusschenkomst van het bestuur onmisbaar, daar verreweg de meeste ouders niet in staat zijn te beoordeelen, of de onderwijzer en zijne inrigting op de hoogte van zijnen tijd is. Deze tusschenkomst moet echter niet verder gaan dan volstrekt noodig is. Wij meenen, dat zij zich tegenwoordig niet verder behoeft uit te strekken dan tot de zorg voor de gezondheid van den leerling, dat hij bekend worde met die feiten, waarvan de wetenschap noodzakelijk is tot zijne verstandsontwikkeling, en tot het eerbiedigen der regten zijner medemenschen.

Dit, gelooven wij, zijn de beginselen, wanneer de leerlingen (of hunne ouders voor hen) betalen voor het onderwijs. Kunnen zij dit niet, dan hebben zij ook geen regt daarop hoegenaamd, evenmin als op eenigen anderen onderstand. Het is evenwel van algemeen belang, dat niemand zich in den Staat bevinde, die geheel van onderrigt verstoken zij; en dus is het goed, dat van de zijde van het algemeen bestuur ieder in de gelegenheid worde gesteld om het noodzakelijkste onderwijs te bekomen. Die zorg kan intusschen aan niemand anders worden overgelaten. Bijzondere personen of vereenigingen hebben geen regt daartoe; zoo zij beweren het te doen

in het belang der onderwezenen, zal het wel meestal in hun eigen belang zijn; wel te verstaan, zoo van staatswege niemand wordt afgewezen.

Het onderwijs geven om niet aan onvermogenen, is zich inmengen in het doen en laten van bijzondere personen. Doet de Staat dit, dan is het zeker socialismus; maar bemoeijen er zich bijzondere personen mede, dan is het nog erger; dan is het niet alleen anarchie, maar er ontstaan daardoor *imperia in imperis*, die niet dan nadeelig werken kunnen.

Wij vertrouwen een genoegzaam aantal wettelijke voorschriften te hebben opgenoemd om onze stelling te regtvaardigen, dat het gevaar grooter is van binnen dan van buiten, omdat menigeen socialist moet zijn zonder het te weten, daar hij de gelijkswetten goedkeurt, toepast of maakt, die elk socialist *ex professo* zoude onderschrijven.

En nu mogen wij nogmaals tot dezen de vraag rigten: is er eenige hoop om de verspreiding van die zoo gehate leer tegen te gaan onder de minder onderwezenen, zoolang zij zien, dat uwe woorden in lijnregten strijd zijn met uwe daden? Gij wilt dat zij uwe vaderlijke zorg prijzen zullen, als zij hun vleesch duurder betalen om de hal en de keuring, als zij gedwongen worden om hunne nijverheid volgens uwe voorschriften uit te oefenen; en gij weigert hun daaruit de gevolgtrekking te maken, dat de Staat, zooals in die gevallen, ook in alle anderen, voor hen zorgen moet! Alle uwe pogingen, om door zedekundige en godsdienstige rigting van het lager onderwijs het socialismus tegen te gaan, zullen schipbreuk lijden; want gij zult door de verdediging van het socialismus, dat bestaat, steeds uwe eigene aanvallen afslaan tegen het socialismus, dat gij weren wilt.

Een middel is er slechts dat krachtig werken kan; aan ieder de overtuiging te geven, dat de Staat slechts het middel is, om hem vrijheid en veiligheid te verschaffen; dat de Staat zijn aanzijn alleen te danken heeft aan de samenwerking van bijzondere personen; en dat hij, die, onder welken naam of vorm ook, ondersteuning van den Staat geniet, niet anders doet dan te leven op kosten van anderen.

Hier te lande is, meenen wij, alle hoop, dat het socialisme nooit tot groote uitpattingen leiden zal, zoo slechts de wanbegrippen bij het verlichte deel der natie verdwijnen. Er bestaat bij de minvermogenden nog kracht en zelfstandigheid genoeg, om door spaarzaamheid en het steunen op eigen krachten zoo veel mogelijk zich zelf te helpen. Men vergelijkte slechts het betrekkelijk klein aantal zieken, dat in onze openbare gasthuizen wordt opgenomen met dat b. v. te Parijs (1). Daar was het reeds lang zoo ver gekomen, dat de werklieden regt beweerden te hebben om te worden toegelaten en zeiden: «*L'hôpital n'est pas fait pour les chiens, mais pour les bons ouvriers.*» De gevolgen hebben zich niet doen wachten; van daar tot de bewering van het regt op arbeid is slechts één stap.

De ware beginselen door ieder te doen aannemen is, meenen wij dus, hier vrij minder moeijelijk dan elders, en het zoude dus onvergeeflijk zijn, zoo daartoe geene pogingen wierden aangewend; in allen gevalle behoorde zoo spoedig mogelijk te worden stilgestaan en zoo het kan teruggekeerd op den verkeerden weg, dien onze wetgeving op zoovele punten nog is ingeslagen; en die niet dan op het volstrektste socialismus uitloopen kan.

(1) De hospitalen te Parijs hebben van 1842—1845 gemiddeld elk jaar gekost fr. 11,521,000, in 1846 fr. 12,565,000, in 1847 fr. 13,726,000.

(Zie *l'Annuaire de l'économie politique et de la Statistique*, pour 1848 en 1849, p. 233 en 272.)

De Orderbriefjes en Assignatiën in het Nederlandsch Wetboek van Koophandel vergeleken met de Duitsehe «Eigner Wechsel», door Mr. J. G. KIST, Advocaat te Leyden.

In alle landen waar, wisselhandel gedreven wordt, heeft men papier uitgedacht om als surrogaat van den wissel te dienen. Zoo heeft men in Duitschland de *eigner wechsel*, in Engeland de *promissory notes*, in Frankrijk de *billets à ordre*, en de *billets à domicile* en hij ons de *orderbilletten*, in den handel meer onder den naam van *acceptatcen* bekend, en, volgens de bepalingen van ons Wetboek van Koophandel, ook de *assignatiën*.

Alle die handelspapieren zijn door het gebruik langzamerhand ingevoerd en naderhand pas door den wetgever onder vaste regelen gebragt. De Fransche Code behandelde alleen de *billets à ordre* en wel in denzelfden titel als de wisselbrieven en sprak in het geheel niet van assignatiën, die toch ook in Frankrijk onder den naam van *mandats* gebruikelijk zijn. Onze wetgever trachtte die leemte aan te vullen. Men meende dat er behoefte bestond dit onderwerp bij de wet te regelen en hetgeen reeds door het gebruik bestond tot wet te verheffen. Men vereenigde daarom de order-briefjes en assignatiën in éénen titel. Dus doende beging men, dunkt mij, tweeërlei fout. Men scheidde de acceptatie van den wissel, waarbij zij uit haren aard behoorde, waarvan zij slechts een eenvoudiger vorm is; aan den anderen kant stelde men de assignatie te veel met den wissel gelijk, door dezelve aan de strenge wisselregtelijke vormen te onderwerpen, en maakte haar dus voor het doel, waartoe de handel gewoon was haar te gebruiken, geheel ongeschikt. Ja, men zou zelfs met grond kunnen beweren, dat de geheele afdeeling over assignatiën, zoo als zij thans in ons Wetboek gevonden wordt, over-

tollig is, daar er volgens onze wet bijna geen verschil bestaat tusschen een gedomicileerd order-biljet en eene assignatie, behalve alleen ten opzichte van de gehoudenheid der endossanten, hetwelk echter uit de natuur der assignatie, zoo als in ons Wetboek beschreven is, in het geheel niet volgt.

Ook hier kan de vergelijking van onze wet met het nieuwe Duitsche wisselregt ons misschien de ware beginselen doen kennen. Wij zullen daarom eerst de bepalingen van onze wet nagaan, en daarna die van de Duitsche wisselwet. Het verschil hetgeen wij tusschen onze acceptatie en de Duitsche «eigner wechsel» zullen bespeuren, is van veel minder belang, dan het verschil in de bepaling van het begrip van wissel en is alleen in de gevolgen, uit het teekenen van dat papier ontstaanden, merkbaar.

Onze wet geeft in art. 208 Wetboek van Koophandel eene definitie van het order-biljet, die in den Franschen Code niet gevonden wordt. Zij is overgenomen uit POTHIER en uit de définitions, die hij van de billets à ordre en de billets à domicile geeft, zamengesteld (1). Het is eene eenvoudige betalings-belofte van den trekker aan den nemer of order, hetzij hij aanneemt de betaling te zijner woonplaats te doen, hetzij hij tot betaling eene andere woonplaats bij eenen correspondent, die voor hem betalen zal, aanwijst.

De theorie van het wissel-contract was hier in het geheel niet toepasselijk, het was geheel en al onmogelijk hier iets anders, dan eene eenvoudige betalings-belofte te zien; jammer dat men daardoor niet op het denkbeeld is gekomen, om ook de natuur van den wissel eens wat naauwkeuriger na te gaan. Men zou dan gezien hebben, dat ook bij den wissel de betalings-belofte van den trekker de hoofdzaak uitmaakt.

(1) POTHIER, *Contrat de Change*, n°. 215 en 216.

De vereischten van den vorm zijn zoo veel mogelijk dezelfde als die van den wissel. Dagteekening, onder-teekening, bepaalde geldsom, en erkenning van waarde, alleen het verschil van plaats kon hier niet gevorderd worden, ten minste niet bij dit eenvoudige niet gedomicilieerde order-biljet, waar de trekker aanneemt te zijner woonplaatse te betalen.

Alle wetbepalingen omtrent wissel-brieven zijn op order-briefjes toepasselijk gemaakt, behalve alleen die welke uit het toetreden van den betrokkene tot de verbindtenis des trekkers volgen of daarmede in verband staan. Daarom kan er geene sprake zijn van fonds bezorgen, acceptatie, en van prima of secunda order-briefjes, ieder exemplaar toch zou eene nieuwe verbindtenis voor den trekker ten gevolge hebben (1).

Over het algemeen heeft men de acceptatie of het order-biljet beschouwd als een wissel zonder acceptant of liever als een wissel, waarin de hoedanigheden van trekker en acceptant in één persoon vereenigd zijn. En evenwel is het verschil in de gevolgen van een order-biljet en die van een wissel groot. In sommige gevallen zelfs grooter dan het verschil, dat er volgens de Fransche wetgeving aanwezig was.

Het teekenen toch van een order-biljet is op zich zelve geene daad van koophandel (2). Het teekenen daarvan stelt alleen, indien het door een' koopman geschiedt, eene daad van koophandel daar. In dat geval alleen dus kan de schuldeischer van de koophandels-procedure gebruik maken en kan er conservatoir beslag gelegd worden ingevolge art. 304 Regtsv. Doch tot lijfdwang is dit zelfs nog niet genoegzaam. Daartoe wordt gevorderd, dat de koopman ze *ter zake van zijnen handel* getee-

(1) Arg. art. 162 Wetb. v. Kooph.

(2) Art. 4, n°. 2 Kooph., art. 304 Regtsv. en art. 586, n°. 1 en 2 Regtsv.

kend hebbe. Wel onderstelt de wet dat een order-briefje door een koopman ondertekend ter zake van zijnen handel is aangegaan, indien er geene andere oorzaak is uitgedrukt. Men zou echter met grond kunnen vragen of hier geen tegenbewijs is toegelaten, en of de koopman niet zou mogen bewijzen, dat hij het order-briefje *niet* ter zake van *zijn* handel had geteekend, om op die wijs den lijfswang te ontgaan.

Volgens het Fransche regt daarentegen wordt het billet à domicile met den wissel gelijk gesteld. Iedere overmaking toch van geld van de eene plaats naar de andere (remise de place en place) wordt voor eene daad van koophandel gehouden. Art. 631, Code de Comm. De daaruit voortspruitende schuld is dus handelschuld, en veroordeeling deswege heeft lijfswang ten gevolge (1). Volgens het oordeel der meeste schrijvers en volgens de gevestigde jurisprudentie, zijn ook niet-kooplieden, die een *billet à domicile* geteekend hebben, aan lijfswang onderworpen (2), terwijl zij die een gewoon order-biljet, geteekend hebben, even als bij ons, zich daardoor niet wisselregtelijk verbinden. De rede van deze zoo verschillende beschouwing van de gedomicilieerde en niet gedomicilieerde order-biljetten ligt in het strenge vasthouden aan het begrip, dat er tot een wissel volstrekt verschil van plaats der trekking en der betaling gevorderd wordt. Dat verschil is evenwel van geen belang en volgt niet uit den aard van den wissel zelve (3), het kan dus ook geen reden zijn om de gewone order-biljetten en de gedomicilieerde zoo verschillend te beschouwen.

De bepalingen omtrent assignatiën zijn in ons Wet-

(1) Art. 1. *Loi* 17 Avril 1832.

(2) BRAYARD VERRIERES. *Manuel du droit Commercial*. Chap. XII, p. 116. PERSIL *la Lettre de change*, p. 229. *Arrêt de la Cour de cassation*, 1 Mai 1809. SIREY, IX P. s. p. 125.

(3) Zie *Themis*, 1849, n°. 1.

boek oorspronkelijk. Men miste hier het voorbeeld van den Code die dit onderwerp aan de gebruiken van den handel had overgelaten. Bij ons begreep men, dat het beter was dit onderwerp bij de wet te regelen. Men zeide, dat men de gebruiken wilde volgen en slechts het gebruik tot wet verheffen, doch schijnt aan dat voornemen niet getrouw gebleven te zijn en zelf nieuwe bepalingen te hebben willen maken.

Thans ten minste strookten, volgens het gevoelen van den Heer LIPMAN (1), de definitie van en de bepalingen omtrent assignatiën in het geheel niet met de handels-costume.

Het gebruik had onder den naam van assignatie eene aanwijzing om te betalen, een middel tot incassering ingevoerd, dat aan de strenge wisselvormen in het geheel niet gebonden was. Geene acceptatie en geen protest, soms zelfs geen bepaalde vervalddag, en geene verplichtingen van den houder, ten minste geene zoo strenge.

Onze wet daarentegen heeft in de assignatiën een derde soort van handelspapier, van circulatie-middel ingevoerd, waaraan men volstrekt geene behoefte had. Tot dat doel had men genoeg aan den wissel en aan het orderbiljet. Men voerde eene reeks van verplichtingen van den houder in, die zelfs strenger zijn dan bij den wissel, artt. 214, 216, 217 K. H., en maakte zoo de assignatie tot het doel waartoe zij tot dusverre gebruikt werd geheel ongeschikt. Ook schijnt men niet te hebben ingezien, dat de assignatie, volgens onze wet, geheel en al gelijk staat met een gedomicilieerd orderbiljet, zoo dat er alleen een verschil van vorm overgebleven is, in de woorden van de assignatie « De Heer N. N. gelieve te betalen, » en de woorden van het orderbiljet: « Ik neem aan te betalen bij N. N. »

Want 1°. Geen van beiden zijn vatbaar voor accep-

(1) LIPMAN en TYDEMAN, Wetb. v. Kooph., bl. 82.

tatie. Misschien zou volgens onze wet eene assignatie kunnen worden geaccepteerd, doch die acceptatie heeft geheel andere gevolgen, dan de wissel-acceptatie. De betrokkene treedt niet toe tot de verbindtenis van den trekker, hij verbindt zich niet aan den houder, want deze ontleent uit die acceptatie geene actie (1). Dit is dan ook het hoofdverschil tusschen de assignatie en den wissel, niet het verschil van plaats of de erkenning van waarde, dat zijn eigenlijk noodelooze formaliteiten, die geen verschil van regt kunnen ten gevolge hebben (2).

2°. Bij beide is de trekker of uitgever tot betaling verplicht, als hoofdschuldenaar.

3°. De houder is bij beide tot dezelfde verplichtingen gehouden, hij moet laten protesteren, anders verliest hij zijn verhaal. Ten opzichte van dit verhaal bestaat evenwel dit verschil, dat de houder van een gedomicilieerd orderbiljet ieder endossant of den trekker naar zijne keus kan aanspreken; terwijl de houder van eene assignatie in zijn verhaal tot den trekker of uitgever of den hem (den houder) onmiddellijk voorafgaande endossant beperkt is. Een verschil, dat bij de assignatie, zoo als zij volgens het gebruik bestond, allezins gegrond was, maar bij de assignatie volgens onze wet, met alle hare strenge wisselvormen, door niets geregtvaardigd wordt. Een verschil toch in de woorden, wanneer met die woorden hetzelfde bedoeld wordt, kan dat onderscheid van regtsgevolg niet veroorzaken.

De Deutsche wet spreekt in het geheel niet van assignatiën. En teregt, de assignatie toch als geheel en al van plaatselijk nut en niet geschikt om in omloop gebragt te worden, kan beter door de wetgeving der verschillende landen geregeld worden. In plaats van ons orderbiljet ontmoet men de «eigner Wechsel» die in aard geheel en al met ons orderbiljet overeenkomt.

(1) Art. 219. KH.

(2) VOORDUIJN, *Koophandel*, I. bl. 739.

Zij geeft geene definitie van den «eigner Wechsel,» evenmin als van den wissel, zij bepaalt zich bij eene opgave der vereischten (1). Deze komen met de vereischten van ons orderbiljet overeen, behalve in deze twee punten:

1°. Zij vordert, even als bij den getrokken wissel, het woord *wissel*.

2°. Zij vordert geene erkenning van genoten waarde. Omtrent deze vereischten geldt hetzelfde als bij den getrokken wissel (2).

Ook volgens deze wet zijn alle wetsbepalingen omtrent den getrokken wissel op den eigen wissel toepasselijk, behalve die met de acceptatie in verband staan. Het begrip, dat men zich blijkens de toelichting van den «eigner Wechsel» vormt, komt geheel en al met de definitie van het orderbiljet in ons wetboek overeen. Ook volgens die wet is de eigene wissel eene eenvoudige betalingsbelofte aan den nemer of order, alleen met dit verschil, dat die belofte door den vorm verbindend is. Het trekken en endosseren toch van den eigen wissel zijn, even als bij den wissel, *formal acte*, waaruit de verbindtenis ontstaat.

In het begrip zelfs is er dus slechts een gering verschil, des te grooter evenwel is het verschil in de gevolgen.

De Deutsche wet stelt den eigen wissel geheel en al met den gewonen wissel gelijk. Ieder die een eigen wissel trekt of endosseert, hetzij koopman of niet, doet daardoor eene daad van koophandel en verbindt zich op dezelfde wijze als of hij een getrokken wissel had geteekend.

Onze wet daarentegen geeft, zoo als wij hoven hebben aangetoond, aan een orderbiljet of assignatie eerst

(1) *Die allgemeine Deutsche Wechsel-ordnung*. § 96—100.

(2) Zie *Themis*. 1849. . n°. 1.

Themis, D. X, 3^e Sl. [1849].

dan alle de gevolgen van een wissel, wanneer zij door koopliden ter zake van hunnen handel geteekend zijn (1).

De hoofdvraag die hier moet behandeld worden is dus deze: Moet het orderbiljet of de eigen wissel, ten aanzien der gevolgen, geheel en al met den wissel worden gelijk gesteld, zoodat ook de niet koopman een orderbiljet teekenende eene daad van koophandel doet, en dus aan de handelsprocedure en den lijfswang onderworpen is? of ontleent het teekenen van eene acceptatie de hoedanigheid van *daad* van koophandel uit bijkomende omstandigheden, namelijk daaruit, dat het door een' *koopman* gedaan wordt ter *zake van zijnen handel*?

De beantwoording van deze vraag hangt, dunkt mij, voor een groot gedeelte af van deze: Verschilt het begrip van wissel zoodanig van dat van acceptatie, dat het daaruit ontstaande rechtsgevolg ook moet verschillen? of zijn de wissel en de acceptatie slechts verschillende vormen van dezelfde handeling?

Wanneer toch de aard van de acceptatie en van den wissel dezelfde is, zal ook het rechtsgevolg hetzelfde moeten zijn, tenzij er misschien politieke redenen bestonden die het beletteden.

Omtrent dit punt bestaat groot verschil van gevoelen. EINERT (2) meent, dat de eigen wissel niet met de traite moet worden gelijkgesteld. Hoewel hij zelf de eerste geweest is, die opgemerkt heeft dat «de getrokken wissel «of de traite en de eigen wissel alleen verschillende «vormen van dezelfde handeling zijn, dat de Traite niets «anders is dan de eigen wissel en alleen door een toevoegsel, de acceptatie namelijk, van dezen verschilt; (3) hoewel die genitische eenheid, zoo als hij het noemt,

(1) Art. h. n°. 2 KH. Artt. 304 en 586 n°. 1 en 2 B. R.

(2) EINERT *Das Wechselrecht*. § 98. p. 494.

(3) EINERT § 11. bl. 66.

die gelijkheid van aard, de grondslag van zijn geheele systeem is, meent hij evenwel, dat de eigen wissel «durch äussere Verhältnisse» in eenen toestand geplaatst is, waarin hij onbekwaam is om als handelspapier gebruikt te worden en zelfs voor altijd de bruikbaarheid als betaalmiddel verloren heeft. Hoewel er dus oorspronkelijk tusschen het begrip van wissel en dat van eigen wissel geen verschil bestond, hebben bij-omstandigheden, het idée, dat men zich vanden eigen wissel vormt veranderd. Die omstandigheden zijn: het gebruik vanden eigen wissel tot eindigen niet met den handel zamenhangende, en de eigenaardige ontwikkeling, die hij daardoor gekregen heeft (1).

De eigen wissel wordt alleen gebruikt, zegt hij, om eene bestaande schuldbetrekking te verzekeren en den schuldenaar aan de wisselstrengheid te onderwerpen. Het doel der partijen is de oude verbindtenis te doen voortduren, maar de betaling tot den vervaldag uit te stellen. De trekker van zulk eenen wissel verlangt dus alleen *crediet*, en heeft dat *crediet* alleen gekregen door zich aan de wisselstrengheid te onderwerpen. Het is in de oogen van den handelstand reeds bedenkelijk, wanneer iemand om crediet te verwerven zich aan harde voorwaarden onderwerpt. Daardoor wordt de eigen wissel gediscrediteerd en geen solide koopman zou eigen wissels willen uitgeven. Hij stemt echter toe, dat de eigen wissel op sommige plaatsen veel gebruikt wordt en vooral bij verkoop op tijd veel nut heeft. Doch daar dat nut niet, of liever niet voornamelijk, daarin bestaat, dat de eigen wissel als betaalmiddel gebruikt wordt, meent hij dat dezelve niet met de traite kan worden gelijk gesteld.

Om die redenen houdt hij den eigen wissel thans voor niet meer dan eene schuldbekentenis met wisselclausule

(1) EINERT. § 93. bl. 494.

bijna geen onderwerp van handels-wetgeving; en stelt voor (1) den eigen wissel, alleen, wanneer daarin geene melding van eene andere handeling waaruit hij ontstaan is, gemaakt wordt, als wissel te erkennen. Indien zij zoodanige vermelding bevatten, dan moeten zij gelijk gesteld worden met gewone schuldbekentenissen en zijn ongeschikt om door endossement te worden overgedragen. De overdragt zal dus alleen door gewone cessie kunnen geschieden en de exceptiones ex persona endosantis zullen dus tegen den houder moeten worden toegelaten.

Men zal zich misschien verwonderen dat EINERT, die bij den gewonen wissel de vereischten tot de noodzakelijke heeft zoeken terug te brengen, om daardoor het gebruik van den wissel te vereenvoudigen, hier door nieuwe vereischten en door beperking der uit den wissel voortspruitende regten, het gebruik daarvan zoekt te beperken. Die verwondering zal echter verminderen, wanneer men bedenkt hoe eenzijdig het beginsel is, waarop zijn systeem van wisselregt gebouwd is. Hij zag, dat de wissel als betaalmiddel gebruikt werd en leidde uit dat gebruik zijn beginsel: «de wissel is het papieren-geld der kooplieden» af, doch zag tevens de geschiktheid van den wissel om ook tot andere einden te dienen voorbij. De wissel toch is, zoo als wij in een vorig opstel, in navolging der Duitsche wet hebben trachten aan te toonen, geen papierengeld. Het is eene handeling door den vorm zelf verbindende (formalact), die juist daarom op de meest verschillende wijzen met materiële regtsbetrekkingen kan worden verbonden.

Hij kan dienen tot betaalmiddel, tot verzekering van

(1) EINERT, *Wechselr.*, p. 463. EINERT, *Entwurf einer Wechselordnung*. Tit. XIV. Zie daar tegen Dr. J. W. E. VON MAITHSTEIN, EINERTS *Entwurf beurtheilt*, bl. 55, en *Die allg. Deutsche Wechselordnung*. Leipz. BROCKHAUS, bl. 235.

verbindtenissen enz. Waartoe men den wissel gebruikt, doet tot het regtsbegrip niets. Men moge de traite meer als geld-representant, den eigen wissel of acceptatie meer tot verzekering van verbindtenissen gebruiken, beider natuur is dezelfde, beide zijn *formalacte*.

Ik zou dan ook meenen hierin van EINHART te mogen verschillen en ook op dit punt aan het beginsel van de Duitsche wet de voorkeur geven en wel om deze redenen.

De eigen wissel of het order-billet wordt ook tot betalingen gebruikt, hoewel minder dan de wissel. Dikwijls toch ziet men zulk papier met vele endossementen, en niets helet, dat zulk papier door een solide kantoor uitgegeven, evenwel crediet hebbe als een wissel.

Bovendien zijn vele van de bezwaren door EINHART tegen de gelijkstelling van den eigen wissel en de traite in het midden gebracht, ook op de traite zelve van toepassing.

Ook de traite wordt dikwijls gebruikt alleen om verbindtenissen te verzekeren, zonder dat men bij het trekken daarvan een circulatie-middel wil daarstellen. Ook de trekker of acceptant van den gewonen wissel heeft dikwijls alleen ten doel zich crediet te verschaffen, om zoo doende de betaling nog eenigen tijd te kunnen uitstellen. In het bijzonder kan de wissel aan eigen order op dezelfde wijze gebruikt worden als de acceptatie, en hetzelfde doel bereiken. Want of ik mijnen schuldenaar een papier laat accepteren «A gelieve te betalen aan mij op order» of dat hij mij een papier geeft, «Ik (A) neem aan te betalen aan N. N.» is volmaakt hetzelfde.

Omgekeerd kan de *acceptatie* tot hetzelfde doel gebruikt worden als de *traite*, zoo men, in plaats dat de trekker op den betrokkene trekt en den wissel aan de order des nemers stelt, de vorm zoo kiest dat de betrokkene

aan den trekker een eigen wissel geeft en deze hem aan den nemer endosseert.

Dit kan dus nooit eene reden zijn om dit gebruik van den *eigen wissel* te beperken. Men zou toch met evenveel grond dezelfde reden tegen het gebruik van de *traite* kunnen aanvoeren.

Waarom zou men dus het gebruik van den eigen wissel of van de *acceptatio* beperken?

Dat men zich vroeger een verkeerd begrip van beide gevormd en gemeend hebbe, dat er een groot verschil tusschen beide bestond, dat daardoor het gebruik, dat men van de eene soort maakte, eenigzins gewijzigd is, is geene reden om bij dat verkeerde begrip te blijven volharden en nog veel minder om, zoo als EINERT wil, het gebruik bijna geheel en al onmogelijk te maken.

Ook de *acceptatie* heeft in den handel groot nut, vooral bij verkoop op tijd, de schuldvordering van den verkooper wordt, indien de koper hem eene *acceptatie* geeft, eenvoudiger, de vervolging gemakkelijker en zekerder, terwijl de koper, die anders of contant zou moeten betalen of in het geheel niet zou kunnen koopen, door zich eenigzins strenger te verbinden crediet verkrijgt.

Beiden hebben er dus voordeel van, en op vele plaatsen is dit papier voor den handel onmisbaar.

Juridische redenen, om aan den wissel andere gevolgen toe te kennen, dan aan de *acceptatie*, bestaan er, zelfs volgens het gevoelen van EINERT, niet. Hun aard is dezelfde, bij beiden is de betalings-belofte des trekkers de hoofdzaak; het eenige onderscheid is, dat bij den wissel een derde, de acceptant tot de verbindtenis van den trekker toetreedt, terwijl bij den eigen wissel de trekker alleen verbonden is en dus de qualiteiten van trekker en acceptant in zich vereenigt. Daaruit worden al de eigendommelijkheden van den eigen wissel opgehelderd.

Het is de eenige reden van het verschil tusschen den

wissel en het order-biljet; treedt er een derde persoon tot de acceptatie of het order-billet toe, dan valt alle verschil weg (1). B. v. een order-billet is gedomicilieerd in dezer voege: «Ik neem aan te betalen bij NN aan A of order.» Hier zal niet de trekker, maar de gedomicilieerde betalen, aan hem wordt het billet vertoond en bij hem wordt dus geprotesteerd, anders gaat het verhaal op den trekker verloren (2). Dit verhaal is, even als bij den wissel, niet vordering tot betaling van den wissel zelve, maar vordering tot betaling der schade door de niet-betaling veroorzaakt (3). De wissel en de acceptatie staan dus hier gelijk, het effect is, behalve de actie van den houder tegen den acceptant, geheel hetzelfde.

Hetzelfde heeft plaats bij endossement van een order-billet. Bij het order-billet is, zoo als wij reeds gezien hebben, de trekker gelijk aan den acceptant; hij heeft beloofd te betalen en dus in zekeren zin geaccepteerd; van daar dan ook de naam dien de handel bij ons aan dit papier gegeven heeft. Wordt nu zulk eene acceptatie geëndosseerd, dan is zij geheel en al aan den gewonen wissel in handen van den nemer gelijk. De eerste endossant is dan trekker, tegen hem is geene directe vordering tot betaling van den wissel, maar alleen actie tot rembours na protest mogelijk. De oorspronkelijke trekker is daarentegen acceptant, de vordering tegen hem gaat niet door te laat presenteren of protesteren verloren.

Het begrip van order-billet is dus hetzelfde als dat van wissel, zij moeten dus op dezelfde wijze behandeld worden en dezelfde rechtsgevolgen te weeg brengen, in zoverre er uit de vereeniging der qualiteiten van trekker en betrokkene in éénen persoon, geene wijzigingen moeten volgen.

(1) *Die Allg. Deutsche Wechselordnung*, bl. 235.

(2) Art. 209; art. 180, al. 2; art. 201 K. H. enz.; art. 118 K. H.

(3) Art. 192, 195 K. H.

De redenen, die onzen wetgever bewogen hebben aan de acceptatie niet even als aan den wissel het karakter van handelspapier toe te kennen, zullen wel geheel andere geweest zijn, dan de redenen van EINHART. Het is zeer natuurlijk, dat men, aan het idee van wisselcontract vast houdende, geen papier met den wissel gelijk kon stellen, waarin van dat contract geen spoor te vinden was.

Nu echter EINHART zoo duidelijk heeft aangetoond, dat ook bij den wissel geen wisselcontract vereischt wordt, en dat het geheele begrip van wisselcontract valsch is, nu men algemeen begint te erkennen, dat aan wissels en orderbriefjes hetzelfde begrip ten grondslag ligt, is er ook geen grond meer om dat verschil in rechtsgevolg te laten bestaan. Het zou dus wenschelijk zijn, dat men bij eene eventuele herziening van ons wisselrecht de orderbriefjes met wissels gelijk stelde, zoodat ieder, die een orderbriefje teekende, daardoor eene daad van koophandel verrichtte, en zich aan de koophandels-rechtspleging onderwierp. Het nut der orderbriefjes zou daardoor zeer worden uitgebreid, eene menigte quaestien: of een orderbriefje handelspapier is? of iemand die een orderbriefje heeft uitgegeven koopman is, en of hij het geteekend heeft ter zake van zijnen handel? welke thans het gebruik belemmeren, zouden dan zijn afgesneden. Men zou dan even veilig orderbriefjes in betaling kunnen nemen, als wissels, en het crediet van dit papier zou zeer vermèderen.

Daarentegen geloof ik, dat het wenschelijk zijn zoude, dat men de bepalingen omtrent assignatiën of geheel weglief en de assignatiën aan het gebruik overliet of veranderde. De tegenwoordige bepalingen belemmeren den handel. Deze heeft aan een derde soort van papier om te circuleren geen behoefte, maar hij behoeft (1)

(1) LIPMAN en TYDEMAN, Wetb. van Burg. Regtsv., bl. 82.

een eenvoudig middel om te incasseren zonder strenge wisselvormen. De handel heeft zich dan ook aan de bepalingen van ons wetboek weinig laten gelegen liggen; hij volgt ze zoo veel mogelijk niet op. De kassiers b. v. laten hunne patronen schriftelijk beloven, dat zij van de bepalingen van het Nederlandsche Wetboek afzien.

Volgens het idee, dat de kooplieden zich van assignatiën vormen, zijn ze geen door den vorm verbindend papier. Er heeft geen schuldvernieuwing plaats, zooals bij den wissel, de oude materiële verbindtenis blijft bestaan. De regel: «*assignatio non est solutio*,» geldt om deszelfs innerlijke waarheid overal. De aanwijzing of assignatie is niet eens overwijzing van schuld, en kan dus niet in de plaats der betaling komen. De regtsbetrekking tusschen aanwijzer en aangewezenen blijft bestaan, zij wordt alleen eenigzins gemodificeerd. De aangewezenen wordt gemagtigd om aan den houder der assignatie te betalen, en deze vordert niet in op zijn eigen naam, maar namens den aanwijzer, hetgeen die van aangewezenen te vorderen heeft.

Wilde men nieuwe bepalingen omtrent assignatiën maken, dan zoude men van de Theses van v. d. KEESSEL, met welke de tegenwoordige handelscostume nog steeds schijnt overeen te stemmen, kunnen gebruik maken (1). Vooral zouden hier te pas komen de volgende Theses: Thesis 841: «De assignatie is eene eenvoudige lastgeving om te betalen. Theis. 842: Volgens sommige wetgevingen moet het woord *wissel* in den wissel voorkomen, in de assignatie niet. Theis. 844: De assignatiën zijn herroepbaar. Theis. 845: Uit de assignatie ontstaat geene wisselactie, maar eene gewone regtsvordering. Theis. 845: Wisselproces heeft bij assignatie geen plaats. Theis. 847: Assignatiën behoeven niet te worden geprotestceerd.

(1) V. D. KEESSEL, *Theses selectae Juris Holl. et Zeland.* Theis. 838—851.

Thes. 848: De houder van eene assignatie die te lang met de vertooning wacht, is tot schadevergoeding gehouden.
Thes. 849: De assignatiën behoeven niet te worden geaccepteerd, d. i. de aanwijzer staat niet voor acceptatie in.
Thes. 850: De endossanten van eene assignatie zijn niet hoofdelijk aansprakelijk, alleen de laatstvoorgaande en de aanwijzer.

Men ziet uit deze bepalingen, dat men ook ten tijde van v. d. KEESSEL de assignatie als geheel iets anders beschouwde, dan den wissel, dat men geen van de strenge wisselformaliteiten daarop toepaste. Dat gebruik bestaat nog heden, niettegenstaande de strenge bepalingen van onze wet. Jammer, dat onze wetgever, die sommige theses van v. d. KEESSEL in de wet heeft opgenomen, er niet meer gebruik van gemaakt heeft. Nu schijnt hij zich het begrip van assignatie niet helder te hebben voorgesteld, en dezelve meer beschouwd te hebben als een wissel, waaraan de eene of andere formaliteit ontbreekt, bv. verschil van plaats of erkenning van waarde, dan als een eigenaardig papier, met welks daarstelling de handel een bepaald doel bereiken wil.

Mogt men eens tot herziening van ons wisselregt overgaan, dan zal men, hoop ik, ten aanzien van wissels en orderbriefjes, de beginselen van de Duitsche wisselwet, ten aanzien van assignaties die van v. d. KEESSEL volgen. Beiden stemmen met de handelscostume overeen, beide worden eigenlijk reeds nu door den handel zoo veel mogelijk in practijk gebragt.

BOEKBEORDEELINGEN EN VERSLAGEN.

(NEDERLANDSCHE LITERATUUR.)

Proeve over het beheer van den voogd omtrent de goederen van den minderjarige, volgens de beginselen van het Nederlandsch Burgerlijk Regt, door
M^r. P. R. VAN DEN BERG, Utrecht, 1849. 219 bl. in 8°.

«De oorspronkelijke bestemming dezer verhandeling,» zegt de schrijver in zijn voorberigt, «was om als specimen inaugurale te strekken, ter verkrijging van den graad van Doctor in de regten.» Het werd hem echter niet vergund ze daartoe te bezigen, als niet in de Latijnsche taal opgesteld. — Zijn doel was den Nederlandschen voogd eene handleiding te geven, die beter dan de reeds bestaande aan de behoefte voldeed. Tot bereiking van dat doel was dan ook de Latijnsche taal voorzeker weinig geschikt.

De schrijver verdeelt zijne verhandeling in 16 §§, waarin hij al de verplichtingen van den voogd behandelt (1), ende voornaamste van den toezienenden voogd ter gelegener plaatse aanstipt; hij geeft alzoo meer dan de min juist gekozenze titel belooft (2). Bij de behandeling dier verplichtingen wordt aangestipt, of en op welke wijze die bij het Romeinsche en het oud-Hollandsche regt, alsmede bij het Wetboek Napoleon, ingerigt voor het Koninkrijk

(1) Men treft eene opzettelijke behandeling aan van de artt. 390, 396, 401, 405, 418, 429, 443, 444, 446—463, 465—472 Burg. Wetboek.

(2) Aan het hoofd van bl. 1 stelt de schrijver wel een' anderen titel dan aan het hoofd zijner verhandeling, doch deze is mede onvoldoende, daar niet alleen de verplichtingen omtrent het beheer der goederen, maar ook de overige verplichtingen van den voogd behandeld worden.

Holland, en eindelijk bij den Code Napoleon geregeld waren; terwijl, wat het Nederlandsche regt zelf betreft, het gevoelen van onderscheidene schrijvers wordt vermeld of bestreden, met opgaaf van de jurisprudentie omtrent sommige meer of min betwiste punten; al hetwelk in eene handleiding voor den Nederlandschen voogd grootendeels als overtollig kan beschouwd worden, en dezen het raadplegen en opslaan daarvan niet gemakkelijker maken zal, doch waarbuiten de verhandeling, (die dan ook tevens tot specimen inaugurale bestemd was), hare wetenschappelijke waarde zoude missen.

Het spreekt van zelf, dat men bij de oplossing van een zoo groot aantal vragen, als waartoe de verhandeling leiden moest, het niet ligtelijk omtrent alle met den schrijver eens kan zijn. Eenige bedenkingen tegen oplossingen, waarin hij m. i. faalde, wil ik kortelijk aanstippen.

Op bl. 46 uit de schrijver de meening, dat de kosten op de vervanging der hypotheek vallende ten laste van den voogd behooren te komen. Ik geloof dat oordeel onjuist. De voogd is verplicht *in het belang van den minderjarige* hypotheek te stellen, en wanneer nu de wet hem vergunt die eenmaal gestelde hypotheek te vervangen, kan zij bezwaarlijk bedoeld hebben, dat de kosten dier vervanging, welke voor den voogd dringend noodzakelijk kan zijn, ten laste van den voogd zelven komen, die zijne lastige betrekking belangeloos en niet zonder zware verantwoordelijkheid waarneemt, en de vroegere hypotheek toch ook niet in zijn eigen belang gesteld heeft. — Voor grillige en herhaalde vervanging van hypotheek bestaat weinig zwaarigheid, daar de toeziende voogd daartoe zoude moeten medewerken, gelijk de schrijver zelf buiten twiifel stelt.

Op bl. 68 leert de schrijver, dat ook de voogd, welke

in de plaats treedt van een' overleden' of ontslagen' voogd, binnen tien dagen eene boedelbeschrijving moet opmaken, en zulks op grond dat de wet niet onderscheiden en dezelfde beweegreden hier aanwezig zijn zoude. — Dit is m. i. onjuist, daar art. 444 Burg. Wetb. spreekt van eene ontzegeling, indien er verzegeling heeft plaats gehad, en dus slechts het geval kan bedoeld hebben, dat de voogdij voor het eerst aanvaard wordt, en niet dat de in de plaats tredende voogd zijne betrekking aanvaardt. Bij het overlijden of aftreden van den voogd behoeft de boedel van den minderjarige niet verzegeld te worden; het Wetb. van Burg. Regtsv. (artt. 659 en 660) geeft dan ook in zoodanig geval de bevoegdheid niet om verzegeling te vragen of die ambtshalve te bewerkstelligen. De wet maakt alzoo wel degelijk onderscheid. Ook is dezelfde beweegreden in zoodanig geval niet aanwezig; de toeziende voogd toch is, behoudens zijne verplichting om een' nieuwen voogd te doen benoemen, verplicht inmiddels alle daden van voogdij, welke geen uitstel kunnen lijden, te verrigten. (Zie art. 431 Burg. Wetb.)

Dat de bepaling van art. 450 Burg. Wetb. strekt tot meerderen waarborg voor den minderjarige, gelijk de schrijver op bl. 116 vermeldt, zal niet ligtelijk iemand betwisten. De reden echter, welke hij daarvoor opgeeft, is zeker vreemd; certificaten van de nationale schuld, aan den minderjarige toebehoorende, *mag* de voogd niet verkoopen buiten toestemming der Arr.-Regtb. (zie artt. 451 en 456 Burg. Wetb.), zoo min als inschrijvingen op het Grootboek, hoewel deze evenzeer als roerend goed beschouwd worden (zie art. 567, 5°. Burg. Wetb.). De ware reden is, dat de voogd eene inschrijving op het Grootboek niet verkoopen *kan* zonder de wettelijke vormen in acht genomen te hebben.

Op bl. 136 beweert de schrijver, dat de voogd, in

geval hij verzuimd heeft het batige slot, het vierde gedeelte der gewone inkomsten van den minderjarige te boven gaande, binnen een jaar na deszelfs ontstaan te beleggen, eerst *van den dag dat dit jaar verstreken is* de wettelijke interessen verschuldigd is. Het is waar, dat de voogd, voordat het volle jaar verstreken is, nog niet in gebreke is, en zich voor schade kan wachten door, zelfs op den laatsten dag van dat jaar, de geldsom te beleggen, maar ook zoodra hij eenmaal in gebreke is gebleven, d. i. na verloop van het volle jaar, *is hij* de wettelijke interessen der onbelegde geldsom *verschuldigd*, gelijk art. 449, § 3 Burg. Wetb. zich uitdrukt; terwijl hij zo volgens den schrijver op dat oogenblik niet verschuldigd zal zijn dan *eerst voor het vervolg*. — Te regt, wel is waar, merkt hij in noot 3 aan, dat de voogd een vol jaar tijd heeft om aan zijne *verplichting* te voldoen, maar hij zag over het hoofd, dat deze *verplichting* bestaat sedert het oogenblik, dat het batige slot het vierde gedeelte overtreft der gewone inkomsten van den minderjarige (art. 449, § 2 Burg. Wetb.), en dat het dus eigenlijk dat oogenblik is, waarop de wet hem verplicht die som te beleggen, hoewel de bijgevoegde strafbepaling hem eerst een vol jaar later treffen zal, omdat hij eene goede gelegenheid tot belegging moet kunnen zoeken, doch ook geacht wordt die gewis in een vol jaar wel te hebben kunnen vinden.

Te regt merkt de S. op bl. 142 — 144 aan, dat de weg tot benadeeling van den minderjarige afgesneden is door de vormen, die art. 457, in verband met art. 454 B. W., voorschrijft omtrent het koopen door den voogd van onroerende goederen van den minderjarige. De reden echter, welke den wetgever bewoog om zoodanigen koop toe te laten, had dezen ook terug moeten houden van al dien onnoodigen omhaal, die dan ook slechts geboden schijnt te zijn ter wille dergenen, die

een stellig verbod van koopen verlangden. Onder de waarborgen, welke de wet nu aan den minderjarige geeft, had ook gerust de *onderhandsche* verkoop kunnen toegelaten worden.

Op bl. 156 spreekt de S. zich zelve tegen. Beteekent toch, gelijk hij op bl. 153 en 154 leerde, het woord *schenking* in art. 1722, § 2 B. W. niet de overeenkomst, maar het aanbod, dan beteekent ook: *blijft van kracht enz.* niets anders dan: *kan het aanbod ook na den dood des schenkers nog aangenomen worden*, als uitzondering op hetgeen art. 1720, § 2 B. W. voorschrijft.

De gevolgtrekking, welke de S. maakt, dat, bij overlijden van den begiftigde minderjarige voordat de magtiging verleend is, de schenking op diens erfgenamen overgaat, is juist naar de beteekenis, die hij laatstelijk en in de noot op bl. 156 aan het woord *schenking* toekent. Gelijk ik reeds heb aangemerkt, had de S. vroeger (op bl. 153 en 154) aan dat woord zijne juiste beteekenis gegeven, nml. *aanbod*, niet *overeenkomst*; neemt men deze beteekenis eenmaal aan, dan lijdt het geen twijfel, of art. 1722, § 3, is eene uitzondering op art. 1720, hoedanige uitzondering van enge toepassing is, en enkel in het voordeel van den minderjarige, niet in dat van deszelfs erfgenamen is gemaakt. Het antwoord toch der regering op de gemaakte bedenkingen, door den schrijver op bl. 154 vermeld, geeft geen regt iets anders in de wet te lezen dan er geschreven staat, of naar de gewone regelen van uitlegkunde als geschreven behoort aangemerkt te worden.

Hetgeen de S. wijders (bl. 156 en 157) leert, dat de schenker gedurende de aanvraag om magtiging zijn aanbod niet mag intrekken, komt mij mede onjuist voor. Zoolang de aanneming niet gevolgd is, heeft het aanbod geen gevolg hoegenaamd, (zie art. 1720, § 1

B. W.). Art. 1722, § 3 B. W. stelt op dit beginsel geene uitzondering daar, maar alleen op dat, bij art. 1720, § 2 aangenomen, nml. dat de aanneming *gedurende het leven van den schenker* moet plaats hebben. Het is waar, dat het vragen der magtiging, in het belang des minderjarigen voorgeschreven, alzoo in zijn nadeel zou kunnen zijn, *sed ita lex scripta est*. De veelvuldige vormen, welke de wet in het belang van den minderjarige voorschrijft, zullen niet altijd werkelijk in zijn belang zijn, doch zij zijn voorgeschreven om aanmerkelijk nadeel te voorkomen. Er is dan ook, in het geval van schenking, weinig gevaar, dat de schenker, die het goed voorheeft met den minderjarige, binnen weinige dagen zoodanig van gezindheid zal veranderen, dat hij zijn bij notariële akte gedane aanbod terug zal nemen; en in het geval van plotseling overlijden, zagen wij, heeft de wetgever voorzien.

Op bl. 168 behandelt de S. de vraag, of de voogd buiten magtiging door de Arrondissements-Regtbank den beslissenden eed mag opleggen; hij beslist de vraag niet, hoewel hij, mijns inziens te regt, tot eene ontkennende beantwoording schijnt over te hellen. Art. 1967 B. W. toch schijnt niet anders dan op art. 1889 B. W. te doelen; *bepaalde geschillen*, die aan eene dading onttrokken zijn, worden nergens vermeld, zoodat men, wil men eenige uitwerking of gevolg toekennen aan art. 1967, wel dient aan te nemen, dat daarbij de *bevoegdheid van partijen* om dading aan te gaan bedoeld wordt.

Het oordeel des S. op bl. 184, alsof de intrekking van het verlof aan den vader of de moeder tot het houden van eene nering, fabriek of dergelijke in gemeenschap met den minderjarige, niet kan ingetrokken worden dan na *verhoor* der bloedverwanten of aangehuwden, is onjuist. De korte uitdrukking: *na verhoor*

als voren in art. 466, § 2 B. W. gaf tot die opvatting aanleiding. Die woorden geven echter slechts te kennen, dat al de vormen moeten worden in acht genomen, die bij het eerste lid zijn voorgeschreven, doch dat niet alleen de voogd (vader of moeder), maar ook de toeziende voogd de intrekking van het verlof verzoeken mag. Dat de wetgever door die woorden naar het vorige lid verwees, blijkt ook daaruit, dat in dat tweede lid van art. 466 niet gerept wordt van de conclusiën van het Openbaar Ministerie, (hetgeen wel is waar aldaar zoo min als in het eerste lid noodzakelijk was, zie art. 324, 6°. Wetb. v. B. Regtsv.), terwijl het die toch zoozeer op het oog had, dat het derde lid, in die veronderstelde aansluiting aan het in het eerste lid vermelde, laat volgen: het Openbaar Ministerie kan *ZELFS ambtshalve* die intrekking vorderen (1).

De vraag, die op bl. 185 gesteld wordt, komt mij voor geene vraag te kunnen zijn. Dat door het woord *voogd*, in het tweede lid van art. 466 B. W., de vader of moeder, welke de voogdij uitoefent, bedoeld wordt, blijkt zonneklaar daaruit, dat het eerste lid alleen het hooren of oproepen van den *toezienden* voogd vordert, zonder van den voogd te reppen.

Op bl. 192 en 193 noemt de S. twee verschillende zaken, *den tijd wanneer* en *ten wiens koste* de rekening en verantwoording gedaan moet worden, jammerlijk dooreen gehaspeld. Het art. 468 B. W. had voorzeker naauwkeuriger gesteld kunnen worden; mogt echter de wet nergens onduidelijker en minder systematisch zijn! Het zal althans mijns inziens aan geen' redelijken twijfel onderhevig zijn, of de wetgever heeft gewild, dat de

(1) Ook elders bezigt de wetgever zoodanige korte verwijzing; zie b. v. art. 447, § 3 B. W., alwaar *na hetzelfde verhoor* kennelijk beteekent het *verhoor of de oproeping*, waarvan in het eerste lid van dat artikel gesproken wordt.

voogdijrekening steeds gedaan worde ten koste van dengenen, aan wien zij gedaan wordt, hetzij dit de meerderjarig gewordenene zelf zij, hetzij diens erfgenamen.

Met meer recht toont de S. elders aan, hoe ongelijk de wetgever zich gebleven is in het al of niet vorderen eener beëdiging van schatters of deskundigen, in het vereischte aantal derzelve, in het doen hooren van den toezienenden voogd en de bloed- of aanverwanten in sommige gevallen, terwijl in niet minder gewigtige eene oproeping of het hooren der verschijnenden voldoende verklaard wordt.

Op bl. 197 leert de schrijver, dat het den nieuwen voogd aan te raden is eene *geregte* rekening te vragen van den vorigen voogd. Ik geloof, dat zulks hem dan alleen is aan te raden, wanneer de vorige voogd weigerachtig is in het doen zijner rekening, of wanneer beide het omtrent het slot niet eens kunnen worden. Buiten die beide gevallen bestaat er geene noodzakelijkheid tot het vorderen eener *geregte* rekening, en zoude de nieuwe voogd de kosten derzelve behooren te dragen, overeenkomstig hetgeen de schrijver zelf op bl. 195 leert.

De door den vorigen voogd afgelegde rekening ligt ten grondslag aan die, welke de nieuwe voogd aan den meerderjarig gewordenene doen moet; deze rekening zelve zal getoetst moeten worden aan de bij het aanvaarden der voogdij opgemaakte boedelbeschrijving; de nieuwe voogd behoeft, gelijk wij boven reeds opmerkten, geene nieuwe boedelbeschrijving te maken.

Op bl. 203 stelt de schrijver als regel, dat geene uitgaven, door den voogd gedaan, als betamelijk zullen worden goedgekeurd, wanneer zij de door den kantonregter ter vertering vastgestelde som of, bijaldien er geene som bepaald is, de inkomsten overtreffen, terwijl

noodzakelijke uitgaven steeds moeten worden goedge-
daan.

Ik kan het volkomen met den schrijver eens zijn, dat de uitgaven, die de door den kantonregter bepaalde som niet te boven gaan, reeds daardoor het vermoeden van betamelijkheid voor zich hebben, (zie ook bl. 98 en 99) maar daaruit volgt nog niet, dat de uitgaven, welke die som of de inkomsten overschrijden, zoo volstrekt onbetamelijk geacht moeten worden. Men denke slechts aan de uitgaven, welke de schrijver op bladz. 202 te regt onder de betamelijke rekent, en welke het onregtvaardig zoude zijn den gemoedelijken voogd niet goed te doen. Daarenboven, art. 468 B. W. zegt uitdrukkelijk, dat *alle betamelijke en behoorlijk geregtvaardigde uitgaven* (toutes dépenses suffisamment justifiées et dont l'objet sera utile, zegt art. 471 C. C.) aan den voogd moeten worden goedgegaan, zonder te onderscheiden of die uitgaven de inkomsten of de door den kantonregter vastgestelde som overschrijden. — Dat onderscheid kon de wetgever zelf niet maken, want de door den kantonregter vastgestelde som bevat niet slechts de begroo-
ting der betamelijke, maar tevens die der noodzakelijke uitgaven.

De schrijver heeft, naar ik vermeen, zijn doel niet gemist, en den Nederlandschen voogd eene nuttige, vrij gemakkelijk te raadplegen handleiding geschonken. Het moet dan ook gewis eene droevige teleurstelling voor hem geweest zijn, de vruchten van zijnen arbeid niet ter verkrijging van den doctoralen graad te hebben mogen verdedigen, en zulks te meer daar de verdediging eener in de moedertaal geschrevene verhandeling ook op de Utrechtsche hoogeschool reeds geene volstreckte nieuwigheid was. Niet alleen het door den schrijver gekozene onderwerp, op zoodanige wijze bewerkt, maar ook voornamelijk het doel, dat hij zich

voorstelde, had hem de gevraagde vergunning behooren te doen worden (1).

F. A. T. WEVE.

ACADEMISCHE LITERatuur.

J. H. C. CAZIUS. *De judice delegato ad quaestiones criminales*. Traj. ad Rhen., 1849. 61 pag. in-8°.

Na eene korte geschiedkundige inleiding, wordt afzonderlijk gehandeld over den Franschen regter van instructie en over den Nederlandschen regter-commissaris; en de beide instellingen vergeleken. De schrijver heeft blijkbaar eene groote voorliefde voor de laatste boven de eerste; hij gaat daarin zelfs zoo ver van eenige bladzijden te wijden aan het betoog, hoe veel beter en juistere onze benaming is dan die der Franschen. Mij komt dit tamelijk onverschillig voor; ik zou echter denken, dat er op dat betoog nog wel het één en ander valt af te dingen.

Voornamelijk klaagt de schrijver met bijna alle zijne voorgangers over de onbepaalde en despotieke magt der

(1) Wel is waar betreft de verhandeling van den heer E. v. VOORTREIJSEN een staathuishoudkundig onderwerp. en behoeven de lessen over de oeconomische wetenschappen ingevolge art. 66 van het Besluit van 2 Aug. 1815, betreffende het onderwijs, niet in het Latijn gegeven te worden; doch men houde daarbij in het oog, dat omtrent de taal van het *specimen inaugurale* niets bepaald is, en de Latijnsche taal slechts bij gevolgtrekking uit die benaming en uit de bepaling van gemeld art. 66 dat de professoren zich van die taal moeten bedienen, en de verdediging alzoo in die taal moet plaats hebben, kan worden opgemaakt. Neemt men nu eenmaal aan, dat het proefschrift in de Latijnsche taal gesteld moet zijn, dan is zulks evenzeer bij oconomische als andere onderwerpen het geval, en kan de vrijstelling van het bezigen dier taal geen anderen grond hebben, dan het onderwerp en het doel van het proefschrift.

Fransche regters van instructie, en verheugt hij zich over de wijzigingen die deze bij ons ondergaan heeft. Die klagt is zeker in alle opzigten gegrond, en er is, denk ik, bijna niemand meêr, die daaraan twijfelt. Of men in het opheffen der regtmatige grief echter bij ons wel zeer gelukkig is geslaagd, of wij met de verandering, die toch grootendeels daarop nederkomt, dat men de magt van den verantwoordelijken ambtenaar heeft overgebracht bij het onverantwoordelijk collégie, wel zoo veel gewonnen hebben, als men zich daarmede voorstelde, en als velen zich bij eene oppervlakkige beschouwing verbeelden: dat is en blijft voor mij nog altijd eene zeer onuitgemaakte zaak.

Ten slotte worden behandeld deze drie vragen:

Moest de betrekking van regter-commissaris voor een langeren tijd dan voor twee jaren (voor altijd) worden opgedragen?

Moest de regter-commissaris eene hoogere bezoldiging hebben dan de overige regters?

Is het doelmatig den regter-commissaris, na afloop der instructie, zitting te geven in de regtbank, die over de zaak beslist?

Het antwoord op alle deze drie vragen is bevestigend.

De schrijver verklaart de vrees van hen, die meenen, dat een altijddurende en uitsluitende omgang met misdadigers soms voor onschuldige beklaagden schadelijk en gevaarlijk worden kan, en die daarom aan afwisseling der betrekking de voorkeur geven, te behooren tot de *somnia ac nugae theoreticorum hominum, se ipsos philanthropos venditantium*. Zoo iets laat zich zeer gemakkelijk zeggen; maar het bewijst, dunkt mij, niet veel. Ik zou integendeel aan de mogelijkheid gelooven, dat, indien de schrijver bij zijne theoretische, ook wat meer praktische ondervinding zal hebben opgedaan, het niet onmogelijk zijn zou, dat hij van gedachte veranderde.

Wat de derde vraag betreft, dat is eene zaak, waar zich zeker veel vóór en tegen laat zeggen. Misschien ware het echter voorzigtiger, den regter-commissaris niet als regter te laten oordeelen over zaken, die hij geïnstreerd heeft, en waarover zijn oordeel zelden geheel onbevangen en onvooringenomen zijn zal. Ten minste ik moet erkennen geen reden te weten, waarom het minder waar zijn zou voor onzen regter-commissaris dan voor den regter van instructie, wat BERLIER eenmaal zeide in den Franschen staatsraad, en aan wiens woorden de hier CAZIUS op pag. 57 herinnert:

« Si le juge d'instruction est admis à délibérer sur
« la mise en accusation, il est certain qu'il apportera
« dans cette délibération toutes les impressions qu'il
« aura prises dans le cours de l'instruction, qui est son
« ouvrage; serait-il toujours aussi impassible que les
« autres juges? Le contraire est à craindre. »

A. D. P.

G. H. G. RAS. *De vinculi cognationis et affinitatis
vi et efficacia in jure criminali.* Tr. ad Rhen.,
1848. 191 pag., in-8°.

Deze verhandeling komt mij zoo wel om de belangrijkheid van het onderwerp, als om de zorgvuldige en nauwkeurige wijze van behandeling, zeer merkwaardig voor; en, wat haar vooral wezenlijke wetenschappelijke waarde geeft, dat is, dat de schrijver zich niet bepaald heeft tot eene dorre mededeeling en verklaring van eenige artikelen van het wetboek; maar dat hij die tevens vergelijkt en in verband brengt met de bepalingen der voornaamste oudere en nieuwere wetgevingen, en daarenboven toetst aan de beginselen en eischen der wetenschap.

De verhandeling is verdeeld in twee deelen, waarvan het eerste den invloed van bloed- en aanverwantschap behandelt op de wijze van regtspleging, het tweede dienzelfden invloed op het strafregt, dat is op de meerdere of mindere strafbaarheid der misdrijven.

Het komt mij echter voor, dat het tweede gedeelte in voortreffelijkheid het eerste verre te boven gaat, en het is dan ook vooral daarop dat ik meer bepaaldelijk het gunstig oordeel, dat ik zoo even uitsprak, wil hebben toegepast.

Ik zal mij, zoo als dat doorgaans met de academische verhandelingen het geval is, moeten bepalen tot eene korte inhouds-opgave, mij echter hier en daar, juist om de meerdere belangrijkheid van het geschrift, eene enkele opmerking veroorlovende.

Het eerste gedeelte spreekt in vijf afzonderlijke hoofdstukken, van de verpligte aangifte van misdrijven, waarvan sommige bloed- en aanverwanten zijn vrijgesteld; van de bloed- en aanverwantschap als reden van verschooning tot het geven van getuigenis, zoo wel voor den regter-commissaris als in de openbare terechtzitting, twee onderwerpen, die welligt korter en gevoegelijker gezamenlijk hadden kunnen behandeld worden; over de gevolgen van dat regt van verschooning op de leer van het bewijs; en eindelijk over de wraking en verschooning van regters uit hoofde van bloed- of aanverwantschap.

Bij dat alles ondertusschen (het eerste hoofdstuk uitgezonderd) bepaalt zich de schrijver grootendeels tot de bepalingen van ons Wetboek van Strafvordering, die echter nu en dan aan een critisch onderzoek worden onderworpen.

Twee opmerkingen troffen daarbij inzonderheid mijne aandacht. De eerste schijnt mij onjuist, de tweede daarentegen zeer gegrond en behartigenswaardig.

Ik bedoel vooreerst de lofredde door den schrijver gehouden op art. 14 Wetb. van Strafv., pag. 3, 4. Ik

kan mij daarmee moeilijk vereenigen. Ik blijf integendeel nog altijd dat gedwongen verklikkers-stelsel, waarvan het artikel een uitvloeisel is, beschouwen als hoogst aantootelijk, onregtvaardig en onzedelijk; maar daarenboven als *onnoodig*, indien men slechts zorgt voor eene politie, die hare pligten kent en behartigt; en eindelijk, zoo als het hier voorkomt, voor geheel overtollig, omdat men een bevel geeft, zonder eenigen waarborg voor gehoorzaamheid, omdat men verplicht tot aangifte, zonder op de niet-aangifte eenige straf te bedreigen. Dat schijnt mij uiterst inconsequent.

Daarentegen vereenig ik mij gaarne met het gezegde op pag. 30, dat op den regter de zedelijke verplichting berust, om den bloed- of aanverwant, die als getuige geroepen wordt te onderrigten van het regt, dat hem de wet geeft, om zich van het afleggen van getuigenis te versooneen. Vele eenvoudige lieden zijn van dat regt ten eenemale onkundig, en zouden er niettemin gretig gebruik van maken, indien zij het kenden. Het is de plicht des regters te zorgen, dat van den getuige niet bij verrassing worde afgeperst eene verklaring, die zijn vader, zijn zoon of zijn broeder op het schavot kan brengen, en die de wet niet van hem vordert.

Ik merk hier ten slotte nog op, dat vooral de leer van het bewijs, voor zoo ver die hier ter sprake komt, misschien wel eene meer volledige behandeling verdient had. Van het duistere en onbegrijpelijke art. 445 Wetb. van Strafvordering verneemt men eigenlijk niets meer dan den blooten inhoud.

Bij het tweede gedeelte heeft de schrijver vooral het oog gevestigd gehad op het laatste ontwerp van een Wetboek van Strafrecht, aan de Staten-Generaal aangeboden; en het is daaraan toe te schrijven, dat hier zelfs misdrijven worden behandeld, waarvan de Fransche *Code Pénal* in het geheel niet gewaagt; en, indien het ons eenmaal gebeuren mogt, dat wij werkelijk een eigen

strafwetboek kregen, dan zal dit zeker aan dit werkje eene blijvende waarde verzekeren. Voor mij echter, en voor velen met mij, begint dit dagelijks meer te behooren tot de *pia vota* en de lucht-kasteelen.

De schrijver onderscheidt hier: 1°. strafbare daden, die uit hoofde van bloed- of aanverwantschap niet worden gestraft, als: hulp verleenen tot het ontsnappen uit de gevangenis, het verbergen van misdadigers en diefstal; 2°. misdrijven, die ligter worden gestraft, uit hoofde van bloed- of aanverwantschap, als: bedelarij, door meer personen gezamenlijk, willekeurige opsluiting van kinderen door hunne ouders en kindermoord; de schrijver is kennelijk de tegenwoordig door de regtsgeleerden vrij algemeen aangenomen, en bij het zoo even genoemde ontwerp te regt gehuldigde, leer toegedaan, dat kindermoord bij de moeder minder zwaar behoort te worden gestraft, dan bij vreemden; 3°. misdrijven, die zwaarder worden gestraft in bloed- of aanverwanten, als: vadermoord, slagen en wonden, verkrachting en gewelddadige aanslag op de eerbaarheid en bevordering van ontucht; en 4°. daden die alleen tusschen bloed- en aanverwanten misdadig en strafbaar zijn, namelijk bloedschande.

Ik veroorloof mij ook over dit alles slechts twee opmerkingen.

En wel vooreerst: wanneer de schrijver de vraag behandelt, of de ontvreemding tusschen bloed- en aanverwanten, bij art. 380 C. P., van alle straf ontheven wordende, daardoor ophoudt diefstal te zijn, dan wel of zij, hoezeer misdaad, slechts voor dit bijzonder geval, van straf verschoond wordt, op pag. 98, zegt dat die vraag daarom van gewigt is, omdat het daarvan zal afhangen, of eene zoodanige ontvreemding moet worden gehouden voor verzwarende omstandigheid van den doodslag, waarmede zij gepaard gaat; dan kan dit op zich zelve juist zijn; maar het komt mij voor, dat van die vraag niet minder afhankelijk zijn zal het lot van hen, die zich aan zulke

onvreemding medepligtig maken anders dan door heling of aanwending ten eigen voordeele, der ontvreemde voorwerpen, in welk geval bij art. 380 alleen uitdrukkelijk voorzien wordt.

De gronden, waarop op pag. 147 de onbepaalde regel, dat vadermoord nooit verschoonbaar, en daarom nooit voor verzachting van straf vatbaar is, wordt afgekeurd, komen mij voor, hoezeer niet nieuw, zeer juist te zijn.

A. D. P.

J. G. L. A. NEDERMEIJER VAN ROSENTHAL. — *De deportationis poena eaque cum carcere solitario conjungenda.* — Lugd. Bat. 1846. — 64 pag. in 8°.

De deportatie is één van die onderwerpen, die tegenwoordig aan de orde van den dag, misschien moet men liever zeggen aan de orde der discussie, zijn. Ondertuschen geloof ik niet, dat er over de doelmatigheid der zaak zelve zeer groot verschil van gevoelen bestaat; maar meen ik integendeel, dat men elkander beter verstaan zou, indien men niet somtijds gebruik en misbruik verwarde; en ook deze verhandeling kan daarvan het bewijs leveren.

Men zou zich omtrent de strekking, zoowel als omtrent den inhoud van dit niet onbelangrijk geschrift bedriegen, indien men daarin eene uitgewerkte verhandeling over de deportatie zocht; men vindt het standpunt waarop zich de vraag thans bevindt, meer aangewezen, dan eene volledige beschouwing der vraag zelve. De reden hiervan is, omdat de schrijver zich een beperkter doel, het betoog eener meer speciale thesis, voorstelde. Dit zal later blijken.

In het eerste gedeelte, over de straf van deportatie op zich zelve, vindt men vooreerst kortelijk geleerd, wat deportatie is (pag. 8—10), en hoe zij tegenwoordig

in Frankrijk, Rusland en Engeland wordt toegepast (pag. 10—19). Daarna volgt eene opgave der gronden tegen de deportatie, en meer bepaaldelijk tegen de Engelsche deportatie, aangevoerd (pag. 19—23) en de wederlegging daarvan (pag. 23—28). Zeer te regt merkt de schrijver daarbij op, dat alle die gronden veel meer *subjectief* dan *objectief* zijn, en wel kunnen bewijzen tegen de wijze, waarop men de deportatie uitvoert in Engeland, maar niet tegen de straf zelve. De bestrijders der deportatie maken zich daarbij schuldig aan dezelfde dwaling, als zij, die de geheele instelling der jury veroordeelen, op gronden die alleen aantoonen, dat hare inrigting in Frankrijk verkeerd is, en dus aan de verwachting, die men van haar heeft, niet voldoet. De deportatie op eene andere wijze toegepast, met vermijding der vele en groote fouten van de Engelsche praktijk, zou alle die zwaarigheden doen vervallen.

De deportatie wordt voorts verdedigd als regtvaardig jegens den veroordeelde, nuttig voor den staat, niet strijdig met het volkenregt, een verwijt, dat met meer regt gedaan wordt aan de verbanning, door middel waarvan de staat zijn grondgebied zuivert van een ballast, om dien op dat zijner naburen te werpen; en eindelijk als niet onregtvaardig jegens de ingezetenen der kolonie, waar men de gedeporteerden overbrengt, mits maar de noodige maatregelen genomen worden om de de kolonisten tegen misdadige aanrandingen en rustverstoringen der gedeporteerden te beschermen, hetgeen gemakkelijk geschieden kan.

Maar er is nog eene andere bedenking tegen de deportatie in het midden gebracht; de straf zou namelijk niet afschrikwekkend zijn. Ik zou denken, dat ook dit alweder afhangt van de wijze, waarop zij wordt uitgeoefend. Wat men van zoo vele zaken zeggen kan, men kan het ook van deze: zeg mij eerst hoe uwe deportatie zijn zal, en ik zal u zeggen, of zij goed of slecht is. De een-

zame opsluiting is tegenwoordig vrij algemeen erkend, als ééne der heilzaamste straffen; maar volgt daaruit nu, dat men haar door den *modus quo* niet zoo kan bederven, dat zij inderdaad aller afkeuring verdient? De ondervinding en de geschiedenis leeren het tegendeel; en wilde men eenmaal die straf invoeren op de wijze, waarop zij b.v. in ons laatst aangenomen strafwetboek voorkomt, men zou zich zeer waarschijnlijk in alle zijne schoone bespiegelingen, en in de goede verwachtingen, die men met regt van de zaak in het algemeen heeft, zeer te leur gesteld vinden.

De schrijver geeft echter die oplossing niet; maar hij stemt integendeel de juistheid der opmerking in zekere mate toe. Hij is echter van oordeel, dat die zwaarigheid zal worden vermeden, indien men de deportatie vereenigt met de eenzame opsluiting. Hij gelooft namelijk, dat men den strijd over den langeren of korteren duur der eenzame opsluiting, zoo moet beslissen, dat die straf wel voor niet langer dan b. v. 6 of 7 jaren moet worden opgelegd, doch dat men den veroordeelde na het uiteinde der gevangenisstraf nog voor eenige jaren of voor altijd in deportatie moet laten doorbrengen. Dit is de thesis, die in het tweede en voornaamste gedeelte der verhandeling betoogd wordt.

Dit stelsel zal, meent hij, voldoen aan alle de vereischten eener regtvaardige straf, pag. 33—38; en het zal daarenboven twee groote voordeelen hebben boven iedere andere straf; er zal vooreerst minder vrees zijn voor herhaling van misdrijf, en wij zullen, bij het waarschijnlijk vooruitzigt, dat ook onze kolonien zich vroeger of later zullen vrijmaken, ons, door er op die wijze meer Nederlanders te vestigen, van meer betrekkingen voor onzen handel verzekeren.

De juistheid van sommige redeneringen van den schrijver gaarne toegevende, zou ik niettemin zeer aarzelen om van zijn voorstel de proef te nemen.

Ik houd het in de eerste plaats voor volstrekt onnoodig, omdat ik de leer ben toegedaan, dat, vooral indien men de doodstraf behoudt, eenzame opsluiting van 7 of 8 jaren, ook zonder eenig *appendix*, eene genoegzaam zware straf is. De ondervinding heeft geleerd, dat anderen het daarmede zeer goed doen kunnen; waarom zou het voor ons alleen niet genoeg zijn? — Het behoort juist tot de gewigtige voordeelen der eenzame opsluiting, dat de straftijd zoo veel korter zijn kan.

Maar ik houd het daarenboven voor schadelijk, omdat ik mij niet kan voorstellen, hoe de vereeniging van twee zulke geheel tweeslachtige zaken, ooit met den minsten kans op goeden uitslag kan worden in praktijk gebragt. Men trouwt geene koe met een ezel. Eenzame opsluiting en deportatie zijn in aard, in doel, in werking, in gevolgen geheel van elkander verschillend. Het doel dat de ééne straf zich voorstelt, zal de andere vernietigen. De deportatie zal de goede werking der eenzame opsluiting verijdelen, en omgekeerd Gij sluit den misdadiger in eene eenzame cel, omdat de omgang met andere misdadigers een onoverkomelijke hinderpaal is tegen zijne zedelijke verbetering. En als gij nu dit doel tamelijk wel bereikt hebt, zult gij hem toch bij voorkeur brengen in dit slechte gezelschap, waar de één den ander zal bederven. De gedeporteerden moeten daarentegen aan zekeren omgang met menschen van hunne soort gewend worden; en gij zult menschen bij elkander brengen, die ieder gezellig verkeer ontwend zijn, en daartoe *a priori* ieder op zich zelve de minste geschiktheid hebben, en die geschiktheid alleen weder kunnen terug krijgen, indien zij in hun gewonen huiselijken kring, in de gewone gezellige wereld terug keeren. Bij eenzame opsluiting staat verbetering van den veroordeelde, als hoofddoel, op den voorgrond, bij deportatie niet; haar eerste doel is den misdadiger, door hem te verwijderen, voor den staat onschadelijk te maken. En wat volgt daaruit? Dat beide straffen goed kunnen

zijn, maar dat beiden geschikt zijn voor andere misdrijven; althans en vooral, dat beide onmogelijk te zamen kunnen gebruikt worden. Niet ieder geneesmiddel past voor iedere ziekte; het kruid, dat den eenen lijder genezen zal, zal den andere dooden.

En wat nu die twee groote voordeelen betreft: het eerste is zeker een gevolg van de eenzame opsluiting; maar de opvolgende deportatie zal dit zeker niet vermeederen, denkelijk wel verminderen. En de tweede voorzorg is, dunkt mij, wel wat bijzonder en overdreven voorzigtig, zoo niet voorbarig. En waarom die elende vóór den tijd? Het strafregt dient bovendien niet, om ons bondgenooten te maken; en, in ieder geval, willen wij zorgen voor vrienden en bondgenooten in de kolonien voor een tijd, dat zij niet meer de onzen zijn zullen. laten wij die liefst niet bij voorkeur zoeken onder moordenaars en brandstichters.

De schrijver eindigt (pag. 45—57) met de beantwoording van eenige tegenwerpingen, als: de groote kostbaarheid, de vereeniging van een groot getal misdadigers, en de onuitvoerbaarheid in geval van zee-oorlog. Veel daarvan komt mij voor zeer juist te zijn; maar gelijk die tegenwerpingen eigenlijk alleen gerigt zijn tegen de deportatie, als afzonderlijke straf, zoo ook wordt door het antwoord meer die straf verdedigd, dan het monsterhuwelijk tusschen deportatie en eenzame opsluiting.

Ik zou dan ook waarlijk van dit huwelijk zeer ongunstige verwachtingen hebben, en er een allerongelukkigst huishouden van voorzien.

A. D. P.

BERIGTEN VAN GEMENGDEN AARD.

— De heer COUSTURIER, vice-president van de regtbank te Tongeren, had in de *Revue des Revues de Droit* (Deel 6, p. 196 en 291; Deel 7, p. 53) eene verhandeling geplaatst over de verjaring in het criminele, die wegens grondigheid van behandeling zeer de aandacht heeft getrok-

ken. Hij heeft thans aan dien arbeid meerdere ontwikkeling gegeven, dien met belangrijke bijvoegselen verrijkt, en onlangs uitgegeven onder den titel van *Traité de la prescription en matière criminelle*. Ook na het werk van den heer VAN HOOREBEKE, voor een paar jaren over hetzelfde onderwerp in België uitgekomen, heeft dat van den heer COUSTURIER allezins de aandacht van bevoegde beoordeelaren opgewekt, en geeft het blijk van groote zorg en rijke ondervinding.

De schrijver neemt de volgende punten tot grondslag aan :

« La prescription criminelle est absolue et d'ordre public; elle doit être suppléée d'office par le juge et en tout état de cause;

« La prescription des actions court à compter du jour où l'infraction a été commise, sans qu'aucune impossibilité d'agir, de fait ou de droit, puisse l'arrêter ou suspendre son cours, à moins qu'une loi n'ait expressément ordonné le contraire;

« L'interruption de prescription, en matière de crime ou de délit, s'opère par tout acte de poursuite ou d'instruction, même à l'égard des personnes non impliquées dans l'acte;

« Cette interruption est limitée aux seuls actes posés dans l'intervalle des dix ou trois années qui ont suivi le crime ou le délit, en sorte que la durée des actions ne peut jamais, sauf le cas d'une condamnation par contumace, excéder le double de ce temps;

« La prescription recommence son cours de suite après les actes posés dans ce premier intervalle, ce qui exclut l'application de la maxime de droit civil: *Actiones semel inclusæ judicio, solvæ permanent*;

« L'interruption de prescription n'existe point pour les actions en matière de simple contravention, sauf celle qui résulte d'un jugement de condamnation prononcé dans l'année et dont l'article 640 détermine les effets;

« Ces règles s'appliquent à la fois à l'action publique et à l'action civile, soit qu'elles aient été intentées séparément devant des juridictions différentes, soit qu'elles l'aient été conjointement, et il résulte de là que ces deux actions sont indivisiblement régies par les mêmes principes, quant à la prescription, et que toutes deux se prêtent un mutuel appui, en ce sens que l'interruption qui profite à l'une profite également à l'autre. »

Deze voorname grondslagen worden in het werk in het breede ontwikkeld, welks gewigt men nog te beter uit de volgende inhoudsopgave zal kunnen opmaken, die als het rigtsnoer is van de vele vraagstukken, door den schrijver behandeld.

Nis 1 à 13. — Linéament historique; prescription chez les Romains et dans l'ancienne législation; systèmes des Codes de 1791 et de l'an IV; critique de ces systèmes;

Nis 14 à 22. — Système du Code actuel; fondement de la prescription; caractères de l'interruption;

Nis 23 à 40. — Détermination des actes interruptifs et questions qui s'y rattachent;

Nis 41 à 74. — Quels effets exercent sur la prescription des actions les jugement et arrêts contradictoires, l'appel, le recours en cassation, les arrêts par contumace, le jugement par défaut?

Nis 75 à 87. — Principes sur la prescription de l'action civile;

Nis 88 à 91. — Principes sur l'indivisibilité des deux actions publique et civile;

Nis 92 à 99. — Détermination et influence des empêchements de fait et de droit à l'exercice des actions publique et civile;

Nis 100 à 112. — Indication légale du point de départ de la prescription suivant les différents genres de délits et particulièrement pour les délits connexes, collectifs et successifs;

Nis 113 à 114. — Mode de détermination de l'infraction même et de la prescription qui s'y rattache;

Nis 115 à 133. — Exposition des prescriptions particulières;

Nis 134 à 139. — Traité de la prescription des peines;

Nis 150 à 156. — Questions transitoires; comment se règle la prescription lors du passage d'une législation à une autre.

— Het Belgisch Hof van Cassatie heeft thans uitgemaakt dat de vonnissen van vreemde regters tegen Belgen gewezen, niet dan na revisie en nieuwe debatten in België kunnen worden uitgevoerd.

— In betrekking tot onderscheiden vraagstukken, in dit nummer van de *Themis* behandeld, vestigen wij de aandacht op de twee volgende werken: *Du régime municipal de la France*, par M. MOLROQUIER, en *Histoire du Communisme ou réfutation historique des utopies socialistes*, par M. ALFRED SUDRE.

De zaak der gemeentebesturen is een der onderwerpen die de omwenteling van Februarij als 't ware aan de orde van den dag gebracht heeft, daar zelfs Franschen beginnen te erkennen, dat overdreven centralisatie de nadeeligste gevolgen moet hebben. Het boek van den heer MOLROQUIER geeft blijk van een gezet onderzoek naar de tegenwoordige inrigting der gemeentebesturen in Frankrijk, en toont aan, hoe eene meer vrije ontwikkeling van de gemeente, een hoogst gunstigen invloed op de denkbeelden en karakters zou uitoefenen. De meeste van de groote beginselen en vraagstukken, die in zijn vaderland tot zoo vele schokken aanleiding hebben gegeven, zouden, volgens den schrijver, hunne oplossing kunnen vinden in de bevrijding van de gemeente uit de knellende banden der centralisatie. «Le tort des institutions modernes (zeft een beoordeelaar van zijn werk) est d'avoir tendu partout à remplacer l'homme par des machines. Ainsi l'homme n'avant plus rien à tirer de lui-même, devient une machine vivante, et le jour où le pays en danger a besoin d'hommes, il ne sait plus où les trouver. La municipalité est le fondement de toute société: M. MOLROQUIER l'a compris, et son livre le prouve par de bons argumens.»

Aan het tweede der genoemde werken is de groote prijs der stichting van Montyon te beurt gevallen; en met de daad zal men in het boek van den heer SUDRE niet alleen eene boeiijende, veelzins onderrigtende lectuur voor het algemeen, maar krachtige bewijzen tegen het communisme en socialisme vinden, die aan grondige geschiedkennis zijn ontleend. Het is een waardig voortbrengsel naast het boek van den heer THIERS, *Over den Eigendom*, en dat van den heer FRANCK. De heer SUDRE is zeer overtuigend, waar hij de droombeelden der ouden over een Staat met geheele of genoegzame gemeenheid van goederen, voorstelt als gefaald en verdorven in de uitkomst; hij bestrijdt met kracht de klassische herinneringen hieromtrent. Hij vindt het socialisme terug bij elken geweldigen schok in de maatschappij, en vooral in de 16^e en 18^e eeuwen. De tegenwoordige communisten en socialisten hebben niets nieuws geleeraard of beproefd, ja zijn zelfs beneden hunne voorgangers in theorie en praktijk gebleven, dit wijst de schrijver in het breede aan. Hij vindt den naasten oorsprong van het tegenwoordige onmaatschappelijke drijven in de leerstellingen, die van 1825 tot 1848 gepredikt zijn; OWEN, SAINT-SIMON, CHARLES FOURRIER zijn de verkondigers van het hedendaagsche socialisme; CABET, LOUIS BLANC, PIERRE LEROUX, PROUDHON zijn hunne kweekelingen en opvolgers. zij hebben vooral hunne leering toegepast. De eersten waren nog altijd de mannen der bespiegeling; de andere zijn die van de dadelijke uitvoering. In middelen verschillend, komen zij allen wonderwel in het doel overeen, vernietiging van het bestaande.

De hoofdstukken over de Wederdoopers en over de zameuspanning van BABEUF zijn bijzonder belangrijk.

Themis,

REGTSKUNDIG TIJDSCHRIFT.

TIENDE JAARGANG.

STELLIG REGT (NEDERLANDSCH).

BURGERLIJK REGT EN REGTSVORDERING. — *Zijn de bepalingen van artt. 1015 en 1016 Burg. Weth. toepasselijk, in geval zich slechts twee voorwerpen van hetzelfde geslacht in den boedel bevinden?* door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, Advocaat te 's Gravenhage.

Gaarne wil ik het erkennen, dat ik volstrekt niet behoor tot de volgelingen van den in menig opzigt bijzonder verdienstelijken Mr. CAREL ASSER, als onbepaalden bewonderaar onzer tegenwoordige wetgeving. Meermalen heb ik met nadruk op de feilen gewezen die ik gemeend heb aan slordigheid, en vooral aan onverschilligheid omtrent de taal te moeten toeschrijven, en ik ga zelfs zoo ver, van te beweren, dat de meeste quaestien daaruit worden geboren, ofschoon ik het met Prof. OPZOOMER daarin eens ben, dat het *niet altijd* eene fout der wet is, wanneer er vele twistvragen tusschen de uitleggers ontstaan; en ik wil met hem erkennen, dat zij ook wel aan dezen kan liggen. — Ik roep nogtans, om de overtuiging der waarheid van mijn beweren, elken wetgever toe: let op de taal der wet! Een titel de verborum significatione is vóór alles noodig bij het ontwerpen van een wetboek.

Ik legateer aan A een mijner paarden, is eene verma-king die niets vreemds in zich bevat, maar welk paard is in dat legaat begrepen, wanneer de erflater bij zijn overlijden slechts twee paarden, en wel een goed en een minder goed paard achterlaat. In dat geval is de beslissing zoo gemakkelijk niet.

Na rijp onderzoek ben ik tot het besluit gekomen, dat de legataris zich met het minste dier paarden zal moeten tevreden houden. — Van dit mijn gevoelen, thans openlijk geuit, ben ik rekenschap verschuldigd, en die geef ik in de volgende bladzijden.

Ik zet op den voorgrond, dat deze vraag in ons wetboek NIET is beslist; dat de artikelen 1015 en 1016 dat geval NIET op het oog hebben, en zal daarom tot de zuivere regtsbeginselen moeten opklimmen om mijn gevoelen te regtvaardigen. Wanneer ik dan zeg, dat de vraag in ons wetboek niet is beslist, zoo diene men mij te gelooven, omdat het mij niet mogelijk is het negatief bewijs te leveren, maar ik vraag op mijne beurt, waar is dat dan geschied, als men het positieve vasthoudt. De eenige wetsbepalingen die gezegd kunnen worden het onderwerp eenigzins te betreffen, zijn de boven aangehaalde wetsartikelen. Daarin toch is sprake van het *legatum generis*.

Art. 1015 luidt:

Legaten van onbepaalde zaken, doch van een zeker geslacht, zijn onbestaanbaar, hetzij de erflater zoodanige zaken hebbe nagelaten of niet.

Art. 1016 luidt:

Wanneer het legaat in eene onbepaalde zaak (namelijk van een zeker geslacht) bestaat, is de erfgenaam niet verplicht de beste soort te geven, maar hij kan ook met het afgeven der slechtste niet volstaan (1).

Het *legatum generis*, gelijk dat de ouden noemden,

(1) De woorden *soort* en *geslacht* worden *promiscue* gebruikt. Zie artt. 1428 en 1369 in verband met artt. 1015 en 1016.

is dus in ons tegenwoordig regt bekend, en dat regt brengt de leer mede, dat daaromtrent de keus noch bij den erfgenaam, noch bij den legataris is. Immers noch het beste mag gekozen, noch het slechtste behoeft aangenomen te worden. Hetgeen tusschen deze beiden is, wordt gerekend in het legaat te zijn begrepen. Legato generaliter relicto, veluti hominis, Gajus Cassius scribit, id esse observandum, ne optimus vel pessimus accipiatur, quae sententia rescripto Imperatoris nostri et Divi Severi jுவatur, zegt ULPIANUS in l. 37 Dig. de leg. 1°.

In het onderwerpelijke mij voorgestelde geval door den wetgever niet voorzien, bestaat er twijfel welke der beide paarden moet worden afgegeven, omdat er slechts twee in den boedel aanwezig zijn. Het is zeker, dat juist daarom de afgifte, of van het goede, of van het minder goede zal moeten plaats hebben, quia tertium non datur.

De vraag nogtans blijft over, welk der twee paarden zal dat nu zijn? — Deze vraag is, gelijk ik zeide, in het wetboek niet beslist, en omdat dit zoo is, behoort men tot de regtsbeginselen zijne toevlugt te nemen, en ex analogia juris te redeneren, al ware het alleen omdat, wanneer men als regter geroepen werd van deze regtsvraag kennis te nemen, men het stilzwijgen der wet niet tot voorwendsel zou mogen gebruiken om geene uitspraak te doen, zonder zich aan eene vervolging wegens regtsweigering bloot te stellen. Art. 13 der wet houdende algemeene bepalingen.

In dezen stand des regts komt in de allereer-te plaats de definitie in aanmerking, die wij van het legaat reeds op de scholen hebben geleerd: est donatio quaedam a defuncto relicta *ab herede praestanda*, en die wij in ons Burgerlijk Wetboek wedervinden. Art. 1004 B. W. toch brengt mede, dat een legaat is eene bijzondere beschikking, waarbij de erflater aan een' of meerdere personen zekere bepaalde goederen geeft, enz. en art. 1006 leert, dat

de legataris de afgifte van de gelegateerde zaak, van de erfgenamen in de eerste plaats zal moeten vragen.

De erfgenaam moet dus uitkeeren: hij is de persoon daarmede belast, op wien de testateur het oog heeft gehad, als hij de praestatie zijner liberaliteit heeft bedoeld. De reden is ongetwijfeld in des testateurs betrekking tot dezen te zoeken. On déferait le choix à l'héritier, qu'on présumait avoir été plus considéré par le testateur, zegt TOULLIER, V, n°. 527, die aldaar het gezag inroept van DOMAT, ten betooge, dat de oude fransche coutumes dezelfde leer medebragten.

De testateur verplicht dus zijnen erfgenaam, om te geven, om uit te keeren. Heres dare damnatus est, heette het bij de ouden. — Welaan de erfgenaam geeft, wat hij meent te moeten geven: — hij geeft het paard van mindere waarde: de legataris bewijze nu, dat hij, naar uitdrukkelijken wil des erflaters, het betere had moeten erlangen.

Wanneer men op de woorden *geven* en *afgeven* in art. 1016 voorkomende, let, zal men zich overtuigd houden, dat de wetgever ook hier enkel aan de praestatie van het legaat door den erfgenaam heeft gedacht, en men gerust mag stellen, dat hij gewild heeft, dat de keuze in den regel bij den *erfgenaam* behoort zoolang de testateur geene hiermede strijdige wilsverklaring heeft aan den dag gelegd.

Naar welgevallen zal hij dus reeds daarom hierin kunnen handelen, in geval slechts twee paarden in den boedel worden gevonden en hij een voor zich mag houden en een aan den legataris moet uitkeeren, of zelfs in geval de testateur van zijne twee in den boedel aanwezige paarden er een aan den legataris A en een aan den legataris B heeft vermaakt.

Bij gemis aan eene stellige wetsbepaling omtrent het aan het hoofd van dit vertoog gestelde geval, voegt het tot andere gelijksoortige wetsbepalingen zijne toevlugt

te nemen, en te trachten uit de analogie des regts tot eene bepaalde beslissing te komen. Daarom sla ik artt. 1308 en 1309 B. W. overeenkomende met art. 1189, 1190 en 1191 C. N. op, respectievelijk luidende:

Art. 1308 B. W. In alternative verbindtenissen wordt de *schuldenaar* bevrijd door de levering van een der *beide* zaken, welke in de verbindtenis vervat zijn; maar hij kanden schuldeischer niet noodzaken, om een gedeelte van de eene en een gedeelte van de andere te ontvangen.

Art. 1309 B. W. *De keus behoort aan den schuldenaar*, indien dezelve niet uitdrukkelijk aan den schuldeischer is toegestaan.

Art. 1189 C. N. Le *débiteur* d'une obligation alternative est libéré par la délivrance de l'une des *deux* choses qui étaient comprises dans l'obligation.

Art. 1190. C. N. *Le choix appartient au débiteur*, s'il n'a pas été expressément accordé au créancier.

Art. 1191 C. N. Le débiteur peut se libérer *en délivrant l'une des deux choses* promises; mais il ne peut pas forcer le créancier à recevoir une partie de l'une et une partie de l'autre.

Ziedaar de leer omtrent alternative verbindtenissen, met zich brengende, dat in deze de keus is *bij den debiteur*. Deze leer is ongetwijfeld ook van toepassing bij testamenten, met name op de uitkeering van legaten. «Il faut, zegt TOULLIER l. l., appliquer aux testamens aussi bien qu'aux contrats, la disposition de l'art. 1190.» Mr. A. DE PINTO zegt in zijne *Handleiding tot het Burgerlijk Wetboek*, tweede gedeelte, § 581 der derde editie, alwaar hij over het legatum generis handelt: «Volgens de algemeene regelen voor alternative verbindtenissen staat alsdan (dat is, ingeval er een legatum generis bestaat) de keus aan den *erfgenaam* (art. 1309); doch deze kan echter niet genoodzaakt worden, de beste te geven, en hij kan niet met de slechtste

volstaan.» Deze beide schrijvers hebben dus ook gemeend uit de leer der alternative verbindtenissen tot die van het *legatum generis* te moeten besluiten. En te regt, daar in zoo menig opzigt de wetsbepalingen omtrent de uitlegging dezer beide *loci juris* met elkander overeenkomen.

Het behoort tot mijne uitspanningen, de voorbeelden van slordige redactie onzer wetboeken op te teekenen, en deze zijn veelvuldig. Tot die voorbeelden behoort ook art. 1308 B. W., waar ik van *de beide zaken* vind gesproken, ofschoon ik maar ter wereld niet kan begrijpen, waarom eene alternative verbindtenis geen drie of meerdere zaken ten onderwerp zou kunnen hebben. *Une des deux choses* is in art. 1189 C. N. even verkeerd. Twee zaken kunnen het onderwerp eener alternative verbindtenis uitmaken, maar er kunnen ook meerdere zijn. Is de leer der alternative verbindtenissen op het *legatum generis* toepasselijk, gelijk niemand ligtelijk zal ontkennen en ik met het gezag van TOULLIER en DE PINTO heb gestaafd; — en is het waar, dat, wanneer in die verbindtenissen slechts van twee zaken (ofschoon zij meerdere ten onderwerp kan hebben), de rede is, volgens art. 1308 de schuldenaar bevrijd is door de levering van een' der *beide*, — welaan, — dan is er ook geene quaestie, of de erfgenaam zal ook in het *legatum generis*, wanneer er slechts twee zaken van dezelfde soort in den boedel zijn, met de afgifte van eene derzelve volstaan. Zoowel in die verbindtenis als omtrent dat legaat behoort de keus bij den schuldenaar. — En wie is omtrent het legaat als schuldenaar te beschouwen? . . . Niemand anders dan de erfgenaam. Deze staat over tegen den legataris, die de schuldeischer is. — Dit volgt reeds uit de definitie van een legaat in het algemeen: *donatio testatoris ab herede praestanda*.

De regten der legatarissen met betrekking tot het hun gelegateerde zijn derhalve de regten van schuldeischers;

zij kunnen daarom ook niet van die schuldeischers in het algemeen verschillen. De wetgever heeft daarom dan ook in onderscheidene gevallen de schuldeischers en legatarissen gelijke regten toegekend: zij worden bijna overal nevens elkander gevoegd. Men zie, bij voorbeeld, art. 1078, 1°, 1082, 1085, 1113 (volgens de wet van 31 Mei 1843, *Stbl.* n°. 22 vervangende art. 1117 B. W.) 1137 2° lid, 1153, 1154, 1233 B. W. enz.

Het Provinciaal Gerechtshof van Holland heeft het door mij verdedigd systeem, dat de bepaling van art. 4 n°. 6 W. B. R. en op schuldeischers en op legatarissen toepasselijk is, aangenomen bij arrest van 27 December 1839, in deszelfs geheel te vinden in het *Weekblad van het Regt*, n°. 89; en deze leer is nader door mij verdedigd in *Themis* II, p. 22—28, maar bestreden door Mr. A. DE PINTO, *Handleiding tot het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering*, II, 1, p. 27 en volgg.

De erfgenaam wordt in art. 1155 *schuldenaar* genoemd, en staat hij tegen over een legataris, gelijk uit het verband van dit artikel met het voorgaande volgt, zoo zal deze laatste niet anders dan als *schuldeischer* zijn te beschouwen.

Een tiendheffer is ook schuldeischer, een tiendpligtige is ook schuldenaar, en art. 796, 3^e lid brengt omtrent de kwijting der krijtende tienden mede, dat deze moet geschieden zoo als die uit de hand vallen (!), zonder dat de tiendheffer de beste kiezen of de tiendpligtige de slechtste geven mag. Het beginsel is daar hetzelfde als dat van art. 1016.

Ik vind, afgescheiden van het tot dus verre aangevoerde, nog een belangrijken grond voor mijn systeem, dat de erfgenaam in het opgegeven geval kan volstaan met de afgifte van het minder goede paard aan den legataris, in den regel: semper in obscuris, quod minimum est, sequimur, voorkomende in lege 9. Dig. de regulis juris:

Belangrijk is de toepassing van dien regel in de volgende mij voorgekomene wetten.

Lex 39 § 6. Dig. de legatis 1°. Scio ex facto tractatum, cum quidam, duos fundos ejusdem nominis habens, legasset *fundum Cornelianum*, et esset *alter pretii majoris, alter minoris*, et heres diceret minorem legatum, legatarius majorem (gelijk hier, — ook in oude tijden rekende men naar zich toe) vulgo fatebitur, utique *minorem eum legasse*, ubi majorem non potuerit docere legatarius.

Voeg hier bij lex 47. Dig. de legatis 2°. Binae tabulae testamenti eodem tempore exemplarii causa scriptae, ut vulgo fieri solet, ejusdem patrisfamilias proferuntur; in alteris centum, in alteris quinquaginta aurei legati sunt Titio. Quaeris, utrum et quinquaginta aureos, an centum duntaxat habiturus sit? Proculus respondit: in hoc casu (*magis*) *heredi parcendum est*; ideoque utrumque legatum nullo modo debetur, sed *tantummodo quinquaginta aurei*: — Zonder de uitdrukkelijke bepaling in het eerste lid van Art. 1041 B. W. voorkomende zoude in gelijk geval, eveneens thans nog moeten worden beslist.

Lex 29 § 1 Dig. de legatis 3°. Cum ita legatum esset: Titia uxor mea tantandem partem habeat, quantum unus heres: si non aequales partes essent heredum, Quintus Mucius et Gallus putabant, *maximam partem legatam esse quia in majore minor quoque inesset*. Servius Ofilius, *minimam*, quia cum heres (*dare*) damnatus esset, in potestate *ejus* esset, quam partem daret: Labeo hoc probat, idque verum est.

De erfgenaam is verplicht af te geven: hij is de debiteur: in zijn voordeel moet daarom worden beslist.

Lex. 57 Dig. de legatis 3°. Servius respondit, cui *omnis materia* legata sit, ei *nec arcam, nec armarium* legatum esse. — Deze beslissing is vooral van belang om het woord *omnis*.

In het oude Romeinsche regt behoorde in het legatum generis de keuze aan den erfgenaam of aan den legatarius

naarmate zulks uit den vorm van het legaat voortvloeyde , dat hetzelfde met eene actio in rem (*legatum per vindicationem* en *per praeceptionem*), of in personam (*legatum per damnationem* en *sinendi modo*) gevorderd moest worden. — Zie over deze verschillende vormen Gaius Instit. Comm. II. § 192 tot 223.

In de fragmenten van ULPIANUS door SCHULTING uitgegeven, vindt men tit. XXIV, § 14: *Optione autem legati per vindicationem data, legatarii electio est: veluti HOMINEM OPTATO, ELIGITO. Idemque est et si tacite legaverim; TITIO HOMINEM AUT DECEM HERES MEUS DATO, hominem dare heredis electio est . . . velit dare.*

Deze corrupte plaats van ULPIANUS luidt anders in de laatste uitgave van EDUARDUS BÖCKING, Bonn 1845, namelijk: *Optione autem legati per vindicationem | data legatarii electio est, veluti HOMI | NEM OPTATO, ELIGITO, idemque est et si tacite | — — — — — HOMINEM — — — — | HERES — — — HOMINEM DARE, he | redis electio est quem velit dare. (1)*

(1) Deze schrijver haalt de volgende plaatsen aan: Dig. de optione leg. XXXIII. 5 impr. Ulp. l. 2 pr. § 1. — Iul. l. 9 pr. l. 12 D. eod. Ulp. l. 34. § 1. Afric. l. 103, § 2. l. 110 D. de leg. 1° XXX. Cels. l. 19. Marcell. l. 23. Pomp. l. 43, § 3. D. de leg. 2°. XXXI. Justinian. l. 3 C. communia de legatis et fideicommissis VI. 43, en teekent hier het volgende op: C. *elegito* ut centies *e* pro *i*. Et LACHMANN non satis probabilem esse scripturam per *i* putat, quamvis et in Florentino Dig. codice legatur L. 27, § 9, ad L. Aquil. — In C. recentiore manu restituta sunt ea quae antiquis s. ereetis literis exhibebimus, inclinatis litteris exhibita verba genuina sunt: *Idemq: ē: etsi tacite | legaverim titio hominē aut decem | heres meus dato hominē dare he | redis electio ē. nisi x̄ uel itdare ante | H. hanc scripturam secutus est, omissis, quae extare ignoravit verbis insiticiis nisi X, pro quibus inseruit quem. De codice Tiliano Cuiac. Obs. XVII. 28. affirmat: « . . . sententiā illa Idemque est etsi . . . electio est aberrat a fide exemplaris, quod haec in parte tria habet spatia vacua, haec verba: idemque est usque ad verbum, hominem, et alterum ab hoc verbo ad istud: heres, et ab hoc rursus aliud ad illa: hominem dare heredis*

SCHULTING teekende bij de woorden *legatarii electio est*, aan, uti eligit, qua actione velit agere, l. 108, § 2, Dig. de leg. 1°. — en bij *idemque est* zegt hij te regt: res scrupulo non caret. Ik zal de gevoelens der verschillende uitleggers niet oprakelen. Ik meen veilig te mogen stellen, dat, naar het oude regt, de beslissing omtrent de vraag bij wien de keuze is, bij den legataris of bij den erfgenaam, geheel afhankelijk was van het gebruik der voor de legaten ingevoerde sacramentele woorden, door ons boven *vormen* genoemd. — In het legatum vindicationis was dan ook met dat verpligte vindiceren door den legataris de keuze bij dezen, terwijl in het legatum damnationis de erfgenaam, wien het DAMNAS ESTO betrof, de keuze had.

Keizer JUSTINIANUS non verbis sed voluntatibus defunctorum favens, gelijk hij zich in § 2 Inst. de legatis uitdrukt, schafte in l. 1 Cod. comm. de leg. et fideic.

electio est. » Ipse proposuit *Idemque est, si generaliter legaverim Titio hominem. At si ita. Heres meus damnas esto et c.* Similiter Goeschenius, cuius con. edd. I. et II. receperam: *Idemque est et si ita cui legaverim TITIO HOMINEM DO. at si ita dixerim HERES MEVS DAMNAS ESTO HOMINEM et c.* In ed. princ. est: *Idemque est, et si tacite legaverim Titio hominem, aut decem, heres meus dato hominem, dare hæredis electio est.* | Ante et c. idemque habent Cui. 1566. et Schult. Meerm. Canneg., nisi quod hi editores addunt post « *electio est* » « . . . velit dare. » Cui. 1586. « *Idemque est, et si generaliter legaverim Titio hominem, at si ita heres meus damnas esto hominem dare, heredis electio est quem velit dare.* H. ita: *etsi tacite legaverim: TITIO HOMINEM AVT DECEM | HERES MEVS DATO, hominem dare he | redis electio est quem velit dare.* Zur-Neddenius, referente H., plenius sensum sic fere restitui voluit: « *Idemque est et si tacite optionem ita legaverim: TITIO HOMINEM DO LEGO. Quodsi per damnationem legatum sit, veluti hoc modo: TITIO HOMINEM AVT DECEM HERES MEVS DAMNAS ESTO DARE et c.* » Lachmannus, cuius consilium secutus lætanam in textu reliqui, hæc sine offensione scribi posse putat *Idemque est etsi tacite data sit optio, hoc modo. TITIO HOMINEM DO LEGO. si vero per damnationem, velut HERES MEVS DAMNAS ESTO HOMINEM DARE et c*

alle deze vormverschillen zoowel tusschen de legaten onderling als tusschen deze en de fideicommissen af, en gaf den legataris in het algemeen *en eene in personam en eene in rem actio*: — de laatste evenwel alleen ingeval zich het gelegateerde in den boedel des erflaters bevond, gelijk professor KARL ADOLF VON VANGEROW, in zijne *Leitfaden für Pandekten-Vorlesungen II*, pag. 468, tegen MAREZOLL, terecht beweert.

Bij het *legatum generis* is dit in den regel het geval, en daarom behoort in het Justiniaansche regt de keuze in den regel aan den legataris. — Vandaar in § 22 Inst. de legatis: *si generaliter servus vel res alia legatur, electio legatarii est, nisi aliud testator dixerit* (add. l. 37 Dig. de leg. 1°).

Alleen in het uitgezonderde geval, dat het *legatum generis* regtens geldig is, ofschoon zich geene enkele species in des erflaters boedel bevindt, en dus de legataris alleen eene *actio in personam* heeft, behoort de keuze bij den erfgenaam. Zie von VANGEROW, l. l. pag. 539 en 540.

Het onderscheid bestaat dus volgens hem daarin, dat de legataris of de erfgenaam de keuze heeft, naar mate het legaat, naar het oude regt met eene in rem of in *personam actio moet*, naar het Justiniaansche regt, met eene in rem *actio kan* of met eene in *personam actio moet* worden vervolgd.

Ziedaar de leer van het Oud Romeinsche en Justiniaansche regt omtrent het gevolg of den aard van het *legatum generis* vermeld, en zulks naar het begrip van den nieuwsten zeer geachten regtsuitlegger.

Die leer strijdt niet met mijn gevoelen omtrent het vreemd geval, dat ik mij ter behandeling heb voorgesteld.

De keuze, bij wien die in het *legatum generis* ook moge zijn, is en blijft aan den regel ondergeschikt, dat de erfgenaam niet het minste mag geven, en de legataris het beste niet kan vorderen.

Die leer moet buiten overweging in het gegeven geval blijven, want de legataris ware er slecht aan, wierd zij toegepast. Immers de erfgenaam wil het minste afgeven, maar kan er niet mede volstaan, de legataris vordert het beste, maar dat mag hij niet vragen. — Wil de legataris dus niet alles verliezen, hij stelle zich met het minste der beiden te vreden, quia tertium non datur.

Als men de zaak tot hare ware eenvoudigheid terugbrengt, behoort de keuze noch bij den legataris noch bij den erfgenaam, want door te zeggen dat de erfgenaam het slechtste niet mag geven en de legataris het beste niet kan vorderen, is de bevoegdheid der afgifte en de vrijheid der afvraag zoo zeer beperkt, dat er eigenlijk aan geen regt van keuze te denken is dan tusschen de mindere soorten, dat is tusschen die soorten, welke binnen het beste en het slechtste zijn gelegen. — Stel dat er zes voorwerpen van hetzelfde geslacht maar van verschillende soort zijn, en onderscheid ze in 1. 2. 3. 4. 5. 6., dan zal, daar de erfgenaam 1 niet behoeft en 6 niet vermag te geven, de keuze zich bepalen bij 2. 3. 4. 5. Omtrent-deze moge de keuze, volgens het Justiniaansch Romeinsche regt bij den legataris behooren, maar bij ons zal zij, op grond der algemeene beginselen, bij den erfgenaam zijn.

Ik vlei mij, dat men mij zal toegeven, dat in het aan het hoofd van dit vertoog gestelde geval de beslissing op andere en wel op de algemeene beginselen boven uiteengezet zal moeten rusten, omdat hier de keuze *noch* bij den erfgenaam *noch* bij den legataris zijn kan.

Van den aard der verjaring volgens het Nederlandsch Burgerlijk Wetboek, door Mr. J. C. VAN DE KASTEELÉ, Advocaat te 's Gravenhage.

Men zal zich te leur gesteld vinden indien men verwacht uit de omschrijving van verjaring, voorkomende in art. 1983 B. W., derzelver waren aard en uitwerking volgens ons tegenwoordig regt met zekerheid te leeren kennen. Die omschrijving, ofschoon meer bepaald dan die, welke bij art. 2219 van den Code Napoleon was gegeven, is echter juist daardoor of onvolledig geworden of in strijd met art. 2004 B. W. Het schijnt, dat de uiteenloopende beginselen omtrent verjaring tusschen het Oud-Hollandsch en Romeinsch regt bij den Nederlandschen wetgever eenige verwarring van denkbeelden heeft doen ontstaan. Wij willen dus onderzoeken, in hoe verre verjaring eene exceptie of middel van niet ontvankelijkheid is.

Deze vraag schijnt mij toe van veel practikaal belang te zijn, omdat de beslissing van vele andere regtsvragen daarvan afhankelijk is.

Alvorens over te gaan tot de behandeling van het tegenwoordig regt, is het noodig acht te slaan op vroegere regtsbegrippen omtrent verjaring, welke den grond kunnen gelegd hebben tot het beginsel van den Nederlandschen wetgever. Ik meen dat men zich onjuist uitdrukt, wanneer men met MERLIN in zijn *Répertoire v. Prescription* sect. I §§ 3 No. 3 aanneemt: «Soit qu'on considère la prescription comme un moyen d'acquérir, soit qu'on la regarde comme un moyen de se libérer, elle n'est jamais qu'une exception.» — Alleen de verjaring, als middel om bevrijd te worden van eene regtsvervolging, kan eene exceptie wezen, en was zulks bij de meeste wetgevingen. Maar het komt mij geheel onaannemelijk voor om ook de verjaring, als middel om iets te verkrijgen, met den naam van exceptie te bestempelen

Elk middel toch, waardoor de eigendom eener zaak verkregen wordt, en dus ook laatstgemelde verjaring, geeft eene actie tot revindicatie, wanneer men de zaak niet meer in zijne magt heeft, en bij gevolg niet slechts eene exceptie maar verdediging ten principale, wanneer men tot afgifte aangesproken wordt. Hij die volgens de wet door langdurig bezit den eigendom eener zaak verkregen heeft, behoeft niet zich te vergenoegen met de tegen hem ingestelde regtsvordering door eene niet ontvankelijkheid af te weren; maar kan ten principale antwoorden: «Ik ben op eene wettige wijze eigenaar geworden.» —

De onjuiste voorstelling der acquisitive verjaring als eene exceptie spruit mogelijk voort uit eene verkeerde opvatting der Romeinsche wetten uit den Codex betreffende de tien en twintigjarige prescriptie (*praescriptio longi temporis*); dewelke ten tijde van JUSTINIANUS was een middel om den eigendom eener zaak te verkrijgen, en echter in genoemde wetten eene *praescriptio*, dat is eene *exceptio* genaamd werd. Wanneer wij echter de geschiedenis der Romeinsche regtsbeginselen omtrent dit onderwerp nagaan, dan wordt de oplossing van dit raadsel eenvoudig.

Voor den tijd van JUSTINIANUS was de *usucapio* de eenigè soort van verjaring, waardoor de eigendom eener zaak verkregen werd. Door de *usucapio* werd de volle eigendom, de eigendom *ex jure Quiritum*, verkregen, wanneer men, krachtens eenen behoorlijken titel een onroerend goed in Italië gedurende twee jaren, of eene roerende zaak, waar ter plaatse ook, gedurende een jaar te goeder trouw bezeten had. Die eigendoms-overgang had evenveel kracht als die, welke door eenig ander middel bekomen was. Zij gaf eene zakelijke regtsvordering en verdediging ten principale, en nimmer is zij bloot als eene exceptie aangemerkt.

De usucapio evenwel kon naar de spitsvindige regtsbegrippen van den tijd vóór JUSTINIANUS niet plaats hebben bij onroerende goederen buiten Italië, dat is, in de wingewesten gelegen. Want het Romeinsche volk had door het regt des oorlogs den eigendom dier landen bekomen, en behield steeds het summum jus domini; terwijl hetzelfde aan bijzondere personen afstond een zakelijk regt aan eigendom grenzende, waardoor deze gezegd werden *in bonis* te zijn. Zie VINNIUS ad princ. *J. de Usuc.* N°. 4. Men kon dus evenmin door een langdurig bezit ter goeder trouw en krachtens eenen titel als door eenig ander middel den eigendom dier landen bekomen. Daarom was voor den bezitter van onroerende goederen buiten Italië de praescriptio longi temporis vastgesteld; welke ten gevolge had, dat hij, die krachtens eenen titel en ter goeder trouw gedurende tien jaren tegen over eenen tegenwoordig geweest zijnde regthebbende, of gedurende twintig jaren tegenover eenen afwezigen bezeten had, de regtsvordering van dien voormaligen geregtigde door eene exceptie kon afweren. De praescriptio longi temporis gaf dus vóór den tijd van JUSTINIANUS niets meer dan eene exceptie, en droeg den eigendom der zaak niet over. Wanneer men het bezit der onroerende zaak verloren had, kon men nimmer de reivindicatio instellen; maar het gemis daarvan werd vergoed, daar men alsdan verkreeg eene utilis in rem actio. Zie POTHIER ad. tit. ff. *de Usurp. et Usuc.* N°. 92.

Deze subtiliteiten werden door JUSTINIANUS weggenomen. Nadat hij bij de l. Un. C. *de nudo. jure Q. toll.* had opgeheven het onderscheid tusschen eigendom ex jure Quiritum en *in bonis* te zijn, nam hij als gevolg daarvan bij de l. Un. C. *de Usuc. transf.* de afscheiding tusschen usucapio en praescriptio longi temporis weg. Hij verlengde den vroeger voor usucapio vastgestelden tijd van bezit en stelde dien op drie jaren voor roerende zaken

en op tien of twintig jaren , even als weleer bij de *longi temporis praescriptio* , voor alle onroerende zaken , zoo wel in als buiten Italië gelegen. Van toen af derhalve werd door de *longi temporis praescriptio* de volle eigendom der goederen overgedragen , en gaf zij niet bloot eene exceptie , maar verdediging ten principale. Daarom wordt deze verjaring door JUSTINIANUS in princ. *J. de usuc. et longi temp. pr.* , niet meer *praescriptio* , dat is *exceptio* , genaamd ; maar *usucapio per longi temporis possessionem*. Hij zegt : « *res etc. per longi temporis possessionem usucapiuntur.* » Intusschen bleef de benaming van *praescriptio* in gebruik , en de Codex bevat nog vele wetten , dagteekenende vóór den tijd van JUSTINIANUS , welke van die tien- en twintigjarige *praescriptie* , als van eene *exceptie* melding maken. Wellicht zijn deze wetten oorzaak , dat gemelde verjaring doorgaans nog als eene *exceptie* aangemerkt wordt , niettegenstaande de verandering , welke zij door JUSTINIANUS ondergaan heeft.

Terwijl dus de verjaring , als middel om den eigendom te verkrijgen , volgens het Romeinsche regt , niet bloot eene *exceptie* , maar verdediging ten principale gaf , zoo had de verjaring , als middel om bevrijd te worden , een geheel ander karakter. In de Pandecten wordt zij niet behandeld ; want vóór den tijd van THEODOSIUS verloor men , behoudens enkele uitzonderingen , door geen tijdsverloop de bevoegdheid om regtsvorderingen uit het burgerlijk regt in te stellen. De actien van den praetor waren uit haren aard binnen een jaar beperkt , omdat het gezag van den praetor , die ze gaf , slechts een jaar duurde ; doch , als uitzondering op dien regel , werd voor sommige actien van den praetor een langere termijn vastgesteld. Zie pr. *J. de perpet. et temp. act.* en l. 35 ff. *de obl. et act.* De regel , dat de actiën uit het burgerlijk regt altoosdurend waren , kreeg ook

allengskens meer en meer uitzonderingen; totdat bij den tit. C. *de praesc.* 30 vel 40 ann. het beginsel werd aangenomen, dat alle, zoowel persoonlijke als zakelijke regtsvorderingen, welke bij bijzondere wetten niet tot eenen korteren termijn waren beperkt, zouden verjaren door een tijdsverloop van dertig jaren; behoudens dat voor de hypothecaire regtsvordering, alsmede voor regtsvorderingen betreffende gewijde zaken, die termijn op veertig jaren gesteld werd. Deze verjaringen waren inderdaad niets meer dan exceptiën in beperkte betekenis. Zij verschafte niet den eigendom der zaken, noch vernietigden de verbindtenissen. Zij vernietigden de actien niet van regtswege, zooals het geval is bij schuldkwijting, maar door middel van exceptie. De regtsvorderingen werden daardoor afgesneden, zonder dat eigendomsregt of schuldpligtigheid daarbij in aanmerking genomen werd. Die verjaring was niet gegrond op een regtsvermoeden van eigendomsovergang of schulddelging, maar alleen op het maatschappelijk belang, opdat niet ten eeuwigen dage de weg voor processen zoude openstaan. Al wie dus na een dertigjarig bezit zonder titel en te kwader trouw de zakelijke regtsvordering van den eigenaar door de exceptie van verjaring had afgeweerd, kon, wanneer de zaak weder in het bezit van dien eigenaar of van eenen derde gekomen was, dezelve niet revindiceren; want hij had door de verjaring geen eigendomsregt verkregen; maar de eigenaar, schoon eenmaal door den bezitter met die exceptie afgeweerd zijnde, kon de reivindicatio tegen den nieuwen bezitter instellen. Bij gunstige uitzondering werd daarenboven de reivindicatio toegestaan aan hem, die dertig jaren te goeder trouw bezeten had, al kon hij geenen titel vertoonen. Deze werd dus geacht den eigendom der zaak verkregen te hebben, even als bij art. 2000, al. 2, B. W. is vastgesteld. Zie l. 8, § 1 C. *de praesc.* 30 vel 40 ann.

In het Oud-Hollandsch regt was omtrent laatstgemelde verjaring een geheel ander beginsel dan bij het Romeinsche regt aangenomen. DE GROOT leert dit op eene zeer duidelijke wijze in zijne *Inleiding*, B. III, D. 46, § 2, aldus: « Wel is waar, dat naar de Roomsche rechten « de verbintenissen door den tijd niet vergaan; maar dat « alleen verzet daartegen wordt gegeven; maar nader « inziende, 'tgeen bij ons van ouds is verstaan, zal men « bevinden, dat, gelijk bij ons de eigendom zelve door « verjaring (1) word bekomen (waarvan hiervoren is « gesproken); dat ook alzoo de schuld door 't verloop « *dadelijk vergaat*, en, gelijk eenige wetten duidelijk « spreken, *word gehouden* voor gekweten; zulks dat « daaruit geen eisch kan ontstaan: waaruit volgt, dat de « rechter, als hem van 't verloop van den tijd blijkt, « den eischer behoort te verklaren *niet ontvankelijk*. » Krachtens die bedoelde wetten gaf dus de verjaring een regtsvermoeden van schuldkwijting; en, daar zulks gelijk staat met werkelijke kwijting, zoo zegt DE GROOT, dat de schuld door 't verloop dadelijk vergaat. Hij noemt de verjaring niettemin een middel van niet-ontvankelijkheid, wel te verstaan eene zoodanige, welke de hoofzaak, namelijk het eigendomsregt of de schuldpligtigheid zelve aanraakt. Men is sedert onheugelijke tijden gewoon in alle gevallen, dat eene actie niet meer openstaat, en dus ook bij elke delging der schuld, den aanlegger niet-ontvankelijk te verklaren. Welligt ware het stelselmatiger niet-ontvankelijk te verklaren alleen in de gevallen, dat eene actie door middel eener exceptie wordt afgeweerd, en den eisch te ontzeggen, wanneer de actie van regtswege is vernietigd, zooals geschiedt bij schulddelging door betaling of anderzins.

Terwijl dus in het Romeinsch en oud-Hollandsch regt,

(1) DE GROOT bedoelt hiermede ook de bevrijdende verjaring van zakelijke regtsvorderingen.

hoewel verschillende, echter vaste beginselen omtrent het karakter der verjaring waren aangenomen, zoo schijnen daarentegen de Fransche regtsgeleerden van vroegeren en lateren tijd geen bepaald stelsel daaromtrent gehad te hebben. Zij beschouwen de verjaring gelijktijdig als vernietigende de regtsvordering door middel van exceptie, en tevens van regtswege door schulddelging; zoodat men het er wel voor zou kunnen houden, dat zij, zich vasthoudende aan het Romeinsche beginsel, tevens te veel acht geslagen hebben op hetgeen Hollandsche regtsgeleerden over de verjaring geschreven hebben. POTHIER, *contr. et obl.*, part. III, chap. 8, art. 1, leert, dat de verjaring wel is ingevoerd als eene straffe op de achteloosheid van den schuldeischer, maar tevens is gegrond op het vermoeden, dat de schuld gekweten is, en hij stelt haar op ééne lijn met de exceptie van gewijsde zaak, en die van eedsprestatie. Hij zegt, dat de verjaring de schuld wel niet *in rei veritate* vernietigt, maar toch maakt, dat zij gehouden wordt voor gekweten, en op dien grond den aanlegger niet-ontvankelijk maakt in zijne actie. POTHIER omhelst dus op die plaats hetzelfde beginsel, dat weleer bij ons gegolden heeft; want, wanneer men aanneemt, dat verjaring een regtsvermoeden, en dus een wettig bewijs van schuldkwijting daarstelt, dan wordt daardoor de schuld naar het burgerlijk regt vernietigd. Wanneer hij echter in art. 3 van datzelfde hoofddeel aantoont, om welke redenen in het Romeinsche regt eene bijzondere verjaring, te weten van veertig jaren, is vastgesteld voor de hypothecaire regtsvordering, dan schijnt hij van gevoelen te zijn, dat die redenen, en dus het Romeinsche stelsel, in het Fransche costumier-regt nog van kracht zijn.

Hij leert, dat «vermits volgens het Romeinsche regt «de schuld door verjaring niet werd vernietigd, maar «de actie slechts werd afgeweerd, daarom de hypothe-

«caire schuldenaar, ofschoon door de verjaring eene
«exceptie bekomen hebbende tegen de personele actie
«van den schuldeischer, echter onderhevig bleef aan
«de hypothecaire regtsvordering van dienzelfden schuld-
«eischer, dat is de actie waardoor laatstgemelde zijne
«inschuld op het verbonden goed kon verhalen; en zulks
«omdat het vast goed altijd verbonden bleef voor de
«schuld, welke schoon verjaard zijnde, en geene actie
«kunnende voortbrengen, altijd als eene natuurlijke
«schuld bleef bestaan, en eenen genoegzamen grond
«voor het hypotheek opleverde.»

Om deze redenen, zegt POTHIER, heeft JUSTINIANUS de prescriptie van veertig jaren tegen de hypothecaire actie vastgesteld, daar anders het goed ten eeuwigden dage verbonden zoude blijven.

Door een en ander wordt het duidelijk hoe de hypothecaire actie tien jaren langer duren konde, dan de personele actie tegen denzelfden schuldenaar; en DALLOZ, die in vo. *hypothèque*, chap. II, section 9, n°. 12, in de noot, zulks eene ongerijmdheid noemt, heeft den waren aard der verjaring volgens het Romeinsche regt miskend. Alleen dan, wanneer men de verjaring aanmerkt als een regtsvermoeden van schulddelging, is het ongerijmd aan te nemen, dat het vast goed verbonden blijft, nadat de personele regtsvordering verjaard is.

De schrijvers over den Code Napoleon drukken welligt al te getrouw de voetstappen van POTHIER en MERLIN. Ook zij beschouwen de verjaring dikwerf als gevende een regtsvermoeden van schuldkwijting, even als de exceptie van gewijsde zaak en die van eedsprestatie. Zie DELVINCOURT Code Civil, Liv. III, tit. 6, chap. 2. TOULLIER, Liv. III, tit. 3, n°. 394 (59).

Doch, al gedoogde het oude costumier regt in Frankrijk, toen de gevestigde jurisprudentie kracht van wet erlangde, dat een regtsvermoeden ontstond door dikwerf gemaakte

gevolgtrekkingen uit eenige wetsbepalingen; in het tegenwoordig tijdperk van geschreven regt is zulks niet geoorloofd. Volgens den Code Napoleon en het Nederlandsch Burgerlijk Wetboek, kan men het bestaan van een regtsvermoeden alleen aannemen, wanneer zulks uitdrukkelijk in de wet bepaald is, of noodzakelijk uit de wet voortvloeit. Zie TOULLIER, liv. III, tit. 3, n°. 367 (32). In den Code Napoleon wordt evenmin als in het Nederlandsch wetboek aan verjaring de kracht van een regtsvermoeden toegekend; terwijl zulks ook niet noodzakelijk voortvloeit uit den aard der verjaring zelve, vermits zij het karakter kan bezitten, hetwelk haar oorspronkelijk door THEODOSIUS gegeven is. Ja zelfs, daar de Fransche Wetgever het niet overbodig heeft geacht om bij art. 2180 uitdrukkelijk te bepalen, dat ook het hypotheekregt door verjaring vergaat, zoo scheen hij het Romeinsche beginsel aan te kleven, volgens hetwelk de verjaring der personele regtsvordering geenszins de vernietiging van het hypotheekregt ten gevolge had. De Nederlandsche wetgever heeft door de weglating eener dergelijke voorziening omtrent de verjaring van hypotheekregt en door onderscheidene bepalingen in het Burgerlijk Wetboek nog meer onzekerheid te weeg gebracht omtrent de opvatting van het middel van verjaring. Ik meen echter, dat men de zoo juiste onderscheiding, door DE GROOT gemaakt tusschen het Romeinsch en het oud-Hollandsch beginsel, niet mag uit het oog verliezen; en dat men beide beginsels niet te zamen aannemen kan, maar tusschen een van beiden kiezen moet.

Ik houd mij overtuigd dat het geen uitvoerig betoog zal behoeven, dat verjaring, als middel om den eigendom te verkrijgen, ook bij ons niet geeft eene exceptie, maar verdediging ten principale. Vele schrijvers beweren, dat zij op het natuurregt gegrond is; en naar het burgerlijk regt geeft zij niet slechts het krachtigst regtsvermoeden

van eigendom; maar het langdurig bezit zelve, onder de voorwaarden bij de wet bepaald, is een titel van eigendomsovergang, even geldig als die van koop, schenking of erfgenaamschap. Tegen dit stelsel staat niet in den weg, dat op die verjaring ook toepasselijk is art. 1987 B. W., inhoudende, dat de regter ambtshalve het middel van verjaring niet mag toepassen. Want, zoo als opgemerkt wordt door VAN DER KESSEL, in zijne M. S. S. aantekeningen op DE GROOTS *Inl.* boek III, dl. 46, § 2, de vraag of verjaring verkregen zij, is een feitelijk punt, hetwelk de regter niet mag aanvullen; zoodat ook onder het oud-Hollandsch regt, toen elke verjaring verdediging ten principale gaf, het middel van verjaring door de belanghebbende partij aangevoerd, en bij ontkentenis der tegenpartij, bewezen moest worden. Evenmin kan de bepaling, dat men afstand doen mag van eene verkregene verjaring, alleen op verjaring als exceptie toepasselijk wezen. Want de afstand van zijn eigendom, op welke wijze ook verkregen, is geoorloofd aan een ieder, die over zijne goederen de vrije beschikking heeft.

Meerdere onzekerheid bestaat er ten aanzien der vraag, of de Nederlandsche wetgever omtrent de bevrijdende verjaring, het Romeinsch, dan wel het oud-Hollandsch beginsel gevolgd heeft. — Artikel 1983 en 1417 B. W. schijnen het oud-Hollandsch beginsel te huldigen. Eerstgemeld artikel omschrijft de verjaring als een middel, 1°. om den eigendom te verkrijgen, en 2°. om van eene verbindtenis bevrijd te worden. Indien die definitie volledig ware, dan zoude men de verjaring eener zakelijke regtsvordering, door bezit van dertig jaren zonder titel en te kwader trouw (waarover art. 2004 B. W. handelt) moeten rangschikken onder eerstgemelde soort; want men zoude die verjaring wel niet kunnen noemen een middel om van eene *verbindtenis* bevrijd te worden. En wanneer zoodanige verjaring van zakelijke regtsvorde-

ringen den eigendom der zaken overdroeg, of een regtsvermoeden van eigendomsovergang daarstelde, dan zoude men ook moeten aannemen, dat de bij datzelfde art. 2004 vermelde verjaring van persoonlijke regtsvorderingen kwijting der schuld te weeg brengt. — De uitdrukking, in art. 1983 voorkomende, van: «bevrijd te worden van eene verbindtenis,» zoude dan beteekenen: «verjaring als middel, waardoor de verbindtenis vernietigd wordt.» — In de tweede plaats bepaalt art. 1417 B. W. vrij stellig, dat door verjaring de verbindtenis te niet gaat.

Ik vind echter meer afdoende beweegredenen voor het gevoelen, dat onze wetgever het Romeinsch beginsel aangenomen heeft. 1°. De verdeling der verjaring in twee soorten, die van verkrijgende en van bevrijdende verjaring doet vooronderstellen, dat elk een afzonderlijk karakter heeft. 2°. Artikel 2000 B. W. bepaalt, dat door dertigjarig bezit zonder titel de eigendom verkregen wordt, indien dat bezit te goeder trouw geweest is, en sluit dus uit het bezit te kwader trouw; zoodat verjaring door laatstgemeld bezit een ander karakter hebben moet. 3°. Artikel 2004 B. W. bepaalt, dat na dertig jaren slechts de regtsvorderingen, zoowel zakelijke als persoonlijke, verjaren, zonder dat daar sprake is van schuld-delging. 4°. Het ontwerp van het Burgerlijk Wetboek van 1820, waarvan ons tegenwoordig wetboek een uitvloeisel is, omschreef in art. 3597 de verjaring, als een middel, waardoor alle *actiën*, zonder onderscheid, te niet gaan. Zie VOORDUIN op art. 1983 B. W. 5°. Wat betreft de uitdrukking van *te niet gaan der verbindtenissen door verjaring*, voorkomende in art. 1417, deze schijnt mij onvoldoende om de verjaring, welke in eenen afzonderlijken titel breedvoerig behandeld wordt, te karakteriseren. Ik houd het er voor, dat de wetgever daar dezelfde onnaauwkeurigheid beging, als PAULUS, in

de l. 112 ff. *de Reg. juris* leerende, « Nihil interest, « ipso jure quis actionem non habeat, an per exceptionem « infirmetur. » — 6°. Ook art. 1983 B. W. kan onder de uitdrukking van *verjaring als middel om van eene verbindtenis bevrijd te worden*, bedoelen, *verjaring, die de verbindtenis krachteloos maakt door de regtsvordering af te snijden*.

Op deze gronden ben ik van oordeel, dat de bevrijdende verjaring, volgens het Nederlandsch regt, niets meer is dan eene exceptie in engeren zin; dat daardoor alleen de regtsvordering te niet gaat, zonder wezentlijke of vooronderstelde eigendoms-overgang of schulddeeling; dat zij de actie afsnijdt, zonder het regt zelve in aanmerking te nemen, en dus is een middel, waardoor de actie niet van regtswege, maar door middel van exceptie vernietigd wordt. Overeenkomstig dat stelsel zoude men, duidelijkheidshalve, art. 1983 B. W. kunnen wijzigen, in dier voege: « Verjaring is een middel om door het «verloop van eenen zekeren bepaalden tijd, en onder de «voorwaarden bij de wet bepaald, iets te verkrijgen of «van eene zakelijke of persoonlijke uit verbindtenis voort- «vloeiende regtsvordering bevrijd te worden. »

Ten slotte verdient hier opgemerkt te worden, dat gemelde verjaring teregt genaamd wordt een middel om van eene verplichting, of liever van eene regtsvordering bevrijd te worden, en geenszins een middel om een regt of eene actie te verliezen. Deze onderscheiding doet zich voornamelijk gevoelen bij de verjaring van zakelijke regtsvorderingen. Niet een ieder, die dertig jaren lang buiten het bezit van zijn goed geweest is, verliest daardoor het regt om zijn goed te revindiceren. Want hij, die tegen eene zakelijke regtsvordering de verjaring van art. 2004 B. W. tegenwerpt, moet aantoonen, dat er dertig jaren verlopen zijn sedert er gronden aanwezig waren om tegen hem of tegen dengeen, wiens plaats hij bekleedt,

die regtsvordering in te stellen. Eerst dan kan hij gezegd worden door tijdsverloop van die regtsvordering bevrijd te zijn. Al wie dus op grond van art. 2004 B. W. tegen eene zakelijke regtsvordering de exceptie van verjaring tegenwerpt, moet aantoonen, dat hij en zijne voorgangers de zaak gedurende dertig jaren bezeten hebben, al is dat bezit dan ook te kwader trouw geweest. Zie POTHIER, *Contr. et oblig.* part. III, chap. 8, art. 4 en anderen. Al wie op eene onregmatige wijze, b. v. door geweld, de zaak van eenen vorigen bezitter bekomen heeft, kan het bezit van dezen niet bij zijn eigen bezit voegen om de verjaring te verkrijgen. Evenmin telt mede het bezit in naam van den eigenaar, want gedurende dat bezit bestond er voor den eigenaar geene reden om zijn goed te revindicieren.

Nademaal het ons doel was om alleen de hoofdtrekken der verjaring aan te geven, zoo willen wij besluiten met ons stelsel in toepassing te brengen bij eenige voorname regtsgevallen.

1°. Het gevolg van dit stelsel ten aanzien van zakelijke regtsvorderingen is, dat hij, die een onroerend goed dertig jaren zonder titel en te kwader trouw als eigenaar bezeten heeft, wel binnen het jaar de possessoire actie, zelfs tegen den wettigen eigenaar, maar nimmer de reivindicatio instellen kan. Zie Mr. C. ASSER, B. W. § 911, en de l. 8, § 1, *C. de praesc.* 30 vel 40 ann. De bepaling van § 2 der gemelde wet, waarbij, uit overwegingen van billijkheid en niet ten gevolge van het regtsbeginsel, de *reivindicatio* ook gegeven werd aan hem, die door geweld het bezit verloren had, is op ons regt niet toepasselijk.

Met betrekking tot persoonlijke regtsvorderingen komen mij de navolgende vragen voor:

2°. Kan hij, die eene verjaarde schuld voldaan heeft, de *condictio indebiti* instellen? MERLIN, *Répertoire*, v.

Prescription, sect. 1 § 3, n°. 2, haalt eenige regtsgeleerden aan, die de vraag toestemmend beantwoorden, op grond dat hetgeen verjaard is, noch naar het burgerlijk regt noch naar het natuurregt verschuldigd zoude zijn. MERLIN zelve, schoon deze gronden gewigtig achtende, ontkent evenwel de vraag, ten deele op gronden van billijkheid, ten deele omdat men door betaling geacht zou kunnen worden afstand gedaan te hebben van de verjaring; welk gevoelen POTHIER ook aankleeft. Ik geloof echter, dat het tijdelijk niet gebruiken van het middel van verjaring geenszins doet veronderstellen, dat men zijn verkregen regt heeft laten varen. Want behalve dat hij, die in eersten aanleg zich niet op verjaring beroepen heeft, zulks in hooger beroep doen mag, zoo kan hij, die eene verjaarde schuld betaald heeft, in feitelijke dwaling verkeerd hebben, ten aanzien van het bestaan van verjaring. Hij kan gemeend hebben, b. v. dat er redenen van stuiting of schorsing der verjaring aanwezig waren; en dan zoude deze feitelijke dwaling nimmer het gevolg kunnen hebben, dat men geacht werd afstand gedaan te hebben van de verjaring. Ik houd dus deze gronden voor onvoldoende; maar aarzel toch niet de vraag ontkennend te beantwoorden; want door verjaring gaat de schuld geenszins te niet. Er blijft eene natuurlijke verbindtenis bestaan, wier voldoening geldig is, even als die eener speelschuld. Art. 1828. B. W.

Volgens art. 1395, 1396 en 1096 en 1097 B. W. kan de *condictio indebiti* slechts ingesteld worden, wanneer er in 't geheel geene schuldpligtigheid bestaat, en niet wanneer er eene schuld bestaat, welke geene regtsvordering geeft.

3°. Kan een schuldenaar het tot zekerheid der schuld verstrekte pand terugvorderen, wanneer de hoofdschuld verjaard is? DURANTON, in tit. *du nantissement* § 553, deze vraag behandelende, beweert, dat naar het

Romeinsche regt, en wel volgens de l. 7 § 5 C. *de praesc.* 30 vel 40 ann. de verjaring der hoofdschuld geschorst blijft, zoolang de schuldeischer het pand bezit, en wil hetzelfde stelsel doen gelden in het Fransche regt, alhoewel de Code Napoleon het bezit van een pand niet uitdrukkelijk als eene reden van stuiting of schorsing opnoemt. Doch gemelde l. 7 § 5 heeft eenen anderen zin, dan die welken DURANTON daaraan geeft. Zij doelt niet op een pand, hetwelk bij de vestiging der schuld gegeven is, en bepaalt veel minder, dat, zoolang de schuldeischer dat pand in handen heeft, de verjaring der hoofdschuld niet voortloopt; maar dat, wanneer een schuldeischer, binnen het tijdperk voor verjaring vastgesteld, eenige goederen van zijnen schuldenaar, die bij hem worden gedeponeerd, zonder geweld als pand neemt tot zekerheid zijner inschuld, er alsdan ontstaat stuiting der verjaring voor het verloopen tijdperk, *interruptio praeteriti temporis*; en zulks, omdat die pandneming minstens gelijk staat met eene litis contestatie. Door die pandneming ontstond dus geene schorsing, of, zooals DURANTON zich uitdrukt, *voortdurende* stuiting der verjaring; maar de verjaring begon bij de pandneming op nieuw te loopen.

Deze wet heeft dus geene betrekking op het voorgestelde geval; terwijl ook het arrest van het Fransche Hof van cassatie, door DURANTON aangehaald, zijn stelsel niet bevestigt.

Aldaar was sprake van een pandregt op vast goed (*antichrèse*) en werd aangenomen, dat de pandhouder jaarlijks met bewilliging van den schuldenaar de vruchten van het pand als rente der schuld genoten had. In dat geval bestaat er door die jaarlijksche rentebetaling, en niet door de pandhouding stuiting der verjaring.

Eene andere regtsvraag, naauw hieraan verbonden, heeft weleer een' pennestrijd uitgeloekt tusschen VINNIUS,

VOET en anderen. Eerstgemelde betoogt in zijne *quaest. sel.* lib. II c. 6, dat des pandgevers regtsvordering tot lossing van het pand door betaling der schuld verjaart na dertig jaren. VOET in tit. *de pign. act.* § 7 bestrijdt die leer. Wanneer wij echter de redeneringen van beiden nagaan, dan geloof ik, dat partijen zeer goed tot eene schikking te brengen zijn. Ik ben van oordeel, dat, evenzeer als alle regtsvorderingen en in 't bijzonder die van den pandhouder, als schuldeischer, door verjaring te niet gaan, zoo ook wederkeerig de persoonlijke regtsvordering van den pandgever tot lossing van het pand na dertig jaren door de exceptie van verjaring kan afgeweerd worden. Ik geloof niet, dat de gronden, welke VOET daartegen aanvoert, afdoende zijn. Want de regel, dat het eenvoudig gedoogen geene verjaring kan te weeg brengen, kan alleen worden tegengeworpen aan hen, die op grond van hun bezit de verjaring tegen eene zakelijke regtsvordering tegenwerpen, en niet aan hen, die dertig jaren lang verzuimd hebben eene persoonlijke regtsvordering in te stellen.

Andere bezwaren tegen mijn gevoelen vervallen door de opmerking, dat de verjaring zoowel ten behoeve van den pandgever als ten behoeve van den pandhebbende schuldeischer gestuit wordt door elke betaling eenerzijds, en ontvangst anderzijds van de rente der hoofdschuld. Daardoor ontstaat van weërszijden eene schuldbekentenis. En, indien de pandgever, nadat de verjaring tegen hem verkregen is, de schuld betaald heeft, kan de pandhouder somwijlen geacht worden afstand gedaan te hebben van de verjaring, en wanneer zulks niet het geval is, dan verkrijgt de pandgever door die betaling toch eene andere actie. Immers die betaling geschiedt of uitdrukkelijk, of stilzwijgend onder voorwaarde, dat het pand zoude teruggegeven worden. Want dit is de bedoeling van partijen, wanneer het tegendeel niet blijkt. Door die

betaling ontstaat dus een naamloos contract: do ut des; en de pandgever kan op dien grond het pand opvorderen, of wanneer hetzelfde niet meer bij den pandnemer aanwezig is, schadevergoeding vorderen wegens wanprestatie der overeenkomst. Mogt deze actie hem niet bevallen, dan kan hij ook de betaalde schuld terugvorderen, niet als *condictio indebiti*, maar als *condictio causa data causa non secuta*. Eindelijk, indien het beweren van VoET opging, dan zoude de pandgever, krachtens art. 1205 B. W. na dertig jaren, ook zonder betaling der schuld, het pand kunnen terugvorderen, op grond dat de houder hetzelfde misbruikte; terwijl deze bij het instellen zijner vordering tot betaling zijner inschuld met de exceptie van verjaring zoude bejegend worden. Zoude daarin geene ongerijmdheid gelegen zijn? Intusschen moet men hierbij in het oog houden, dat, al is de persoonlijke regtsvordering van den pandgever tot lossing van het pand verjaard, hij echter, na opheffing van het verband, d. i. na betaling der schuld, waarvoor het pand verbonden is, de rei vindicatio zoude kunnen instellen, zoolang de zaak in handen van den pandnemer is. Hij zoude, tegen aanbod van betaling der schuld, revindicatoir beslag kunnen leggen onder handen van den pandnemer. Deze toch heeft nimmer de zaak *animo domini* bezeten, kon nimmer uit eigen wil voor zich zelven de oorzaak en het beginsel van dat bezit veranderen, (art. 592 B. W.) en is dus onbevoegd zich te beroepen op art. 2014 B. W., volgens hetwelk alleen regtskundig bezit geldt als volkomen titel tot verkrijging van roerende goederen. De pandgever daarentegen heeft het regtskundig bezit behouden, zoolang de pandnemer de zaak, als aan hem toebehoorende, bewaard heeft; en zoolang een eigenaar het regtskundig bezit behoudt, al heeft hij zijn goed niet in handen, verliest hij door geen tijdsverloop de bevoegdheid om zijn goed te revin-

diceren. Dit wordt te regt omtrent bewaargeving en leening geleerd door DELVINCOURT, Code Civil, tit. *de la prescription*, chap. III.

De regtsvraag, waarvan wij uitgingen, of de pandgever zonder betaling zijner schuld het pand kan terugvorderen, wanneer des pandhouders regtsvordering verjaard is, moet zonder eenigen twijfel ontkennend beantwoord worden evenzeer als in het Romeinsche regt, krachtens de l. 2 C. *pact. pign.* Ook VOET t. a. pl. kent het regt tot terugvordering van het pand na dertig jaren aan den pandgever slechts toe tegen betaling der schuld. Art. 1205 B. W. schrijft uitdrukkelijk voor, dat, zoo lang de houder het pand niet misbruikt, de schuldenaar onbevoegd is de teruggave daarvan te vorderen, vóór dat hij ten volle betaald hebbe. Onder betaling zal men toch wel geene verjaring kunnen begrijpen. Doch, hetgeen alles afdoet, is dat de schuld door verjaring niet gekweten of vernietigd wordt. Het in pand gegeven goed blijft daarvoor verbonden, al kan des pandnemers vordering tot betaling der schuld door de exceptie van verjaring afgeweerd worden. De wet bepaalt niet dat het pandregt door tijdverloop of verjaring te niet gaat, maar door delging der hoofdschuld. Zoolang het verband op het pand kleeft, kan de eigenaar ook zijne reivindicatio niet uitoefenen. Hij kan de afgifte daarvan niet vorderen, omdat ook de pandhouder een zakelijk regt daarop heeft.

4°. Op dezelfde gronden, waarop wij betoogd hebben, dat de betaling eener verjaarde schuld geldig is en geen grond oplevert tot de *condictio indebiti*, meen ik, dat de pandgeving voor eene schuld, nadat zij verjaard is, geoorloofd, en de pandgever onbevoegd is dat pand terug te vorderen, vóór dat hij de schuld betaald hebbe. Het verstrekken van een pand tot zekerheid eener schuld kan nooit minder geldig zijn dan de betaling zelve. —

Men late zich hiervan niet afschrikken door het tegenovergesteld gevoelen van Voet ad ff. tit. *de div. temp. praes.* § 10. Naar het oud-Hollandsch regt, toen door verjaring de schuld te niet ging, was eene pandgeving na verjaring der schuld nietig, doch geenszins naar het Romeinsch regt. De door hem aangehaalde l. 37 ff. *de fidejuss.* handelt over eene borgstelling, waaromtrent een aanmerkelijk verschil bestaat, zooals wij later zullen aantoonen; terwijl het zeer onzeker is, of gemelde wet, alsmede de bovendien door hem aangehaalde l. 18 § 1, ff. *de const. pecunia* doelt op verbindtenissen, wier actien zijn vervallen, dan wel op verbindtenissen, die geheel te niet zijn gegaan.

5°. Uit het voorgaande volgt van zelve de beantwoording der vraag, of de hypothecaire schuldenaar, nadat de regtsvordering van zijnen schuldeischer verjaard is, kan vorderende doorhaling der hypothecaire inschrijving. Wij ontkennen zulks, op de gronden, welke wij tegen de reclame van het pand na verjaring der schuld hebben aangevoerd. De verjaring geeft wel aan den schuldenaar eene exceptie, maar nimmer eene actie. Ik acht dus geenszins de bepaling van den Code Nap. overbodig, volgens welke het hypotheekregt te niet ging bij verjaring der hoofdschuld. Krachtens die wetsbepaling kon de doorhaling gevorderd worden. De weglating dier verordening uit ons Burgerlijk Wetboek schijnt mij eene wezenlijke gaping toe; voornamelijk ook, omdat naar het Nederlandsch regt de hypothecaire inschrijving nimmer behoeft vernieuwd te worden, maar altijd van kracht blijft. Het gevolg daarvan is echter niet, dat de hypothecaire schuldeischer, na verjaring zijner vordering, het pand kan uitwinnen, krachtens zijnen executorialen titel, zonder dat de schuldenaar hem de verjaring mag tegenwerpen. Want onder regtsvordering wordt niet slechts verstaan elke rauactie, maar elke geregtelijke schuld-

inning, en dus ook de tenuitvoerlegging van vonnissen en executoriale titels. Zij is dus ook onderhevig aan de verjaring van art. 2004 B. W. De tenuitvoerlegging van vonnissen werd in het Romeinsche regt genaamd de uitoefening der *actio judicati*. Deze wordt in de l. 6, § 3 ff. *de re jud.* gezegd altoosdurend te zijn; niet, zooals MERLIN in v^c. *Prescription*, sect. III, § 8, n°. 4, leert, omdat destijds daarmede bedoeld werd, dat zij dertig jaren duurde; maar omdat ten tijde der opstellers der wetten van de Pandekten, de algemeene verjaring der regtsvorderingen, zooals die door THEODOSIUS vastgesteld is, nog niet bestond, en de *actio judicati* inderdaad binnen geen termijn beperkt was.

6°. Opdat men geene verkeerde gevolgtrekkingen make van het door mij ontwikkelde stelsel, zoo moet ik hier opmerken, dat eene verjaarde schuld niet in compensatie kan gebragt worden tegen eene andere schuld; want een der hoofdvereischten van vergelijk is, dat de beide tegen over elkander staande schulden opvorderbaar zijn; zoodat compensatie geen plaats heeft, wanneer de opvordering van een dier schulden door de exceptie van verjaring kan worden afgeweerd. Anders is het, wanneer de verjaring tegen de eene schuld verkregen is, nadat eene schuld daartegen overstond, want op het oogenblik dat beiden schulden opvorderbaar waren, werden zij van regtswege over en weder door compensatie vernietigd.

Evenzeer is eene borgstelling voor eene verjaarde schuld nietig. Daar de verjaring is eene exceptio inroepen, zoo kan de borg de verjaring der hoofdschuld inroepen, wanneer hij tot betaling wordt aangesproken. art. 1884 B. W. Het is dus duidelijk, dat de borg, die aantoot nimmer tot betaling te kunnen worden genoodzaakt, ook eene kwijting der accessoire verbindtenis vorderen kan. De accessoire verbindtenis vervalt, omdat

de hoofdverbindtenis krachteloos is. In het oogvallend is derhalve het onderscheid ten deze tusschen borgtogt en pandregt; door welk laatstgemelde de schuldeischer een zakelijk regt op het goed van zijnen schuldenaar heeft.

Ten slotte moet ik opmerken, dat ik volkomen instem met MERLIN, *ve. Prescription*, sect. I, § 7. art. 2, quest. 15, dat bij eenen zamenloop van twee actiën door de instelling van eene derzelve de verjaring der andere niet gestuit wordt. Deze beslissing evenwel moet noodzakelijk ten grondslag hebben, dat verjaring niet de verbindtenis, maar alleen de actie wegneemt. Indien verjaring ware eene vernietiging der verbindtenis, dan zou de stuiting der verjaring daarstellen eene stuiting dier vernietiging en de verbindtenis zoude hare regtskracht behouden. Bij eenen zamenloop van twee actiën zoude dan de instelling van eene derzelve eene stuiting van verjaring te weeg brengen, waardoor ook de tweede actie uit die verbindtenis ontvankelijk bleef.

Deze voorbeelden toonen, naar mijn oordeel, aan, van hoeveel gewigt het is een vast beginsel aan te nemen, omtrent de vraag, of door verjaring de schuld zelve te niet gaat. Misschien zal de toestemmende beantwoording dier vraag meer bijval vinden. Ook ik gevoel hoe zwaarwichtig de gronden daarvoor zijn. Mijne bedoeling bij dit opstel is geenszins om deze regtsvraag *ex tripode* te beslissen, maar om aan te toonen, hoe onzeker het stelsel van den Nederlandschen wetgever daaromtrent is, en het gevoelen van anderen daaromtrent uit te lokken. Ik heb mij als advocaat voor dat belangrijk regtsbeginsel opgeworpen, ben bereid tegenspraak aan te hooren, en zal daarna mijne overtuiging vestigen.

STRAFREGT EN STRAFVORDERING. — *Beantwoording van eenige vragen, naar aanleiding van art. 273 van het Wetboek van Strafvordering; door Mr. F. A. T. WEVE, Advocaat te 's Gravenhage.*

Artikel 273 Wetb. van Strafv. leert dat, wanneer de bij verstek veroordeelde beklaagde na gedaan verzet ten dage dienende niet in regten verschijnt, dit verzet vervallen verklaard, en het bij verstek gewezen vonnis ten uitvoer gelegd zal worden, behoudens beroep in cassatie, wanneer daartoe gronden zijn.

De slotbepaling van dat art. leidt tot de vraag, of het beroep in cassatie vrijstaat tegen elk zoodanig bij verstek gewezen vonnis, of dat hetzelfde beperkt is tot het geval, dat tegen het vonnis, bij verstek gewezen, buitendien, d. i. uit hoofde der tegen het misdrijf bedreigde straf, geen hooger beroep zoude zijn toegelaten.

De vraag is voor den beklaagde in het algemeen van weinig belang. Is een vonnis aan hooger beroep onderhevig, zoo kan hij ligtelijk dat middel beproeven, hoewel niet zonder tijdverlies en kosten, zoo de zetel van den hooger regter eenigzins verwijderd is van zijne woonplaats; maar het kan ook het geval zijn, dat de beklaagde bij dwaling het hoogere beroep uitgesloten acht, waar het naar den algemeenen regel werkelijk zoude zijn toegelaten. In zoodanig geval wordt de vraag voor hem van groot gewigt, vooral wanneer er zelfs tusschen de regterlijke collegiën omtrent de al of niet toelaatbaarheid van hooger beroep verschil van gevoelen bestaat. Tot voorbeeld verg. men een arrest van den Hoogen Raad van 13 October 1846, W. v. h. R., n°. 775 en een arrest van het Hof van Geld. van 19 Junij 1849, W. v. h. R., n°. 1035.

De Hooge Raad heeft de vraag reeds meermalen en steeds in denzelfden zin beslist. (Zie, behalve het zoo

evengemelde arrest van 13 October 1846, nog een arrest van 2 Mei 1848 en van 31 October 1848.) Hij is van oordeel, dat art. 273 de strekking heeft om aan te wijzen, dat in het daar bedoelde geval wel het hoogere beroep stellig is uitgesloten, doch dat het middel van cassatie vrijstaat, wanneer zoodanig beroep naar de gewone regelen van rechtspleging ontvankelijk zoude zijn, of heter gezegd (gelijk ik hierna zal aantoonen), wanneer het vonnis in het hoogste ressort gewezen is.

Ik geloof dat de beslissing van den Hoogen Raad volkomen juist is, hoewel de motieven der aangehaalde arresten duidelijker en meer overtuigend konden zijn. Immers, de Hooge Raad doet zijn gevoelen steunen op de bepaling van art. 387 Wetb. van Strafv., volgens hetwelk partijen in strafzaken niet ontvankelijk zijn om in cassatie te worden toegelaten, zoo lang de gewone manier van procederen toereikende is. Maar men bemerkte, dat in het geval van art. 273 de gewone manier van procederen juist niet toereikende is, daar de wet het gewone middel, het hoogere beroep, ontnemt. Ware er alzoo geen andere en betere grond dan art. 387 Wetb. van Strafv., dat tevens eene bloote herhaling is van art. 103 R. O., men zoude voorzeker tot eene tegenovergestelde beslissing moeten geraken, gelijk ik zal aantoonen.

Die zijne bezwaren naar de gewone wijze van procederen, hetzij door denzelfden regter, bij wien de zaak gediend heeft, hetzij door middel van hooger beroep kan doen herstellen, is niet ontvankelijk in cassatie. Het verzuimen van het doen van verzet tegen een bij verstek gewezen vonnis sluit derhalve het middel van cassatie uit; en nu zal het wel onverschillig zijn, of het verzet niet gedaan is, of dat het, hoezeer gedaan, vervallen verklaard en alzoo als niet gedaan (1) beschouwd wordt.

(1) *Sera comme non avenue*. Zie VOORDEUN, Gesch. en Beg. der

In geen dier beide gevallen toch heeft men het toereikende middel gebezigd, d. i. uitgeput, *épuisé* (1); in beide gevallen zou alzoo geen grond tot cassatie bestaan. Wanneer nu desnietteenstaande in art. 273 geleerd wordt, dat het beroep in cassatie openstaat, wanneer daartoe *gronden* zijn, dan zouden die woorden niet kunnen doelen op art. 387 Wetb. van Strafv. of art. 103 R. O., en zij zouden alzoo geene andere beteekenis kunnen hebben, dan dat *elk* bij verstek gewezen vonnis, wanneer het daartegen gedane verzet vervallen verklaard is, vatbaar blijft, wel niet voor een nader onderzoek omtrent de feiten (2), maar voor cassatie. *Elk* vonnis, zeg ik, want art. 273 zoude alsdan geene reden tot onderscheiding tusschen vonnissen in het eerste of het hoogste ressort gewezen opleveren, vooral niet als men in het oog houdt, dat de Fransche wet noch hooger beroep, noch cassatie tegen bij verstek gewezen vonnissen uitsloot, en de Nederlandsche wetgever alzoo des te eerder vermoed zou kunnen worden alleen het eerste en niet het laatste te hebben willen ontnemen. Tot die opvatting zou dan ook nog kunnen leiden de vergelijking van dit art. 273 met art. 241 Wetb. van Strafv., waarvan het als het ware het vervolg en de aanvulling is: Ned. wetg., Wetb. van Strafv., art. 273, aantek. II en III, en de aldaar aangehaalde plaats, Deel VII, bl. 286 en 293.

(1) In het ontwerp van 1823 sprak de tegenwoordige bepaling van art. 387 alleen van *zaken van openb. belastingen*. De 6 afd. stelde voor het daarbij aangenomene beginsel tot de regtsgedingen in correctionele zaken en wegens overtredingen van politie uit te strekken, en deed zulks in deze bewoordingen: *il faut étendre à ces matières le principe, que le pourvoi en cassation n'est pas recevable aussi longtemps que les voies ordinaires ne sont pas épuisées*. Zie VOORDEIN, t. a. p., bl. 534.

(2) Dit regt toch wordt den beklagde tot straf voor het niet aantewenden van het gewone regtsmiddel ontnomen. Zie VOORDEIN, t. a. p. in de aant. op artt. 241 en 273, bl. 240 en 292.

men zou, en te regt, kunnen beweren, dat art. 241 het hoogere beroep slechts uitsluit, wanneer er niet tijdig verzet heeft plaats gehad, terwijl art. 273 het ook uitsluit bijaldien er wel tijdig verzet heeft plaats gehad, doch zulks vervallen is verklaard (1).

Elk vonnis, nogmaals, zonder onderscheid of het in het eerste of hoogste ressort gewezen was, zou na de vervallenverklaring van het verzet, aan cassatie onderhevig blijven, indien men zich op art. 387 Wetb. van Strafv. moest gronden; want had art. 273 gezwegen van de cassatie, geen twijfel of de beklagde zou daarin niet ontvankelijk zijn op grond van dat art. 387, hetwelk daartoe voorafgaande uitputting der gewone middelen vereischt; nu het er van spreekt en ze uitdrukkelijk toelaat, en alzoo eene uitzondering bevat op den regel, dat alle toereikende regtsmiddelen vooraf behooren te zijn uitgeput, zoude er geene reden bestaan om die uitzondering eenvoudig op de vonnissen in het hoogste ressort gewezen toe te passen. De wet zelve maakt de gewone middelen ontoereikend (2), en derhalve zou dan ook het buitengewone regtsmiddel toepasselijk moeten zijn. Had zij nu dat middel willen beperken tot het geval dat buitendien, d. i. als de verzet doende partij verschenen was, hooger beroep zou zijn toegelaten, zij had dit met duidelijker woorden moeten zeggen, hoewel en juist omdat er voor zoodanige onderscheiding geene reden denkbaar zoude zijn.

Art. 387 Wetb. van Strafv. kan derhalve nooit gebezigd worden tot een bewijs der uitsluiting van het

(1) Korter en strenger is het Wetb. van Burg. Regtsv. omtrent het verzuimen van het middel van verzet. Zie art. 335 en 400, Burgerl. Regtsv.

(2) Onder de gewone middelen toch behoort elk regtsmiddel, buiten dat van cassatie, hetwelk het eenige buitengewone middel is; vergl. DE PINTO, Handl. tot de wet op de R. O., II, § 77.

middel van cassatie in het geval bij art. 273 omschreven, want dit laatste maakt juist eene uitzondering op het eerstgenoemde artikel, hetwelk alzoo niet gebezigd kan worden om de strekking der gemaakte uitzondering toe te lichten.

Maar, gelijk wij reeds aanmerkten, de beslissing van den Hoogen Raad is volkomen juist, hoezeer op geene nauwkeurige en duidelijke gronden steunende.

De niet-ontvankelijkheid van het beroep in cassatie moet gegrond worden, niet op art. 387 Wb. Strafv. of art. 103 R. O., maar op art. 95 R. O., hetwelk den regel bevat, dat de H. Raad kennis neemt van het beroep in cassatie tegen handelingen, arresten en vonnissen, *in het hoogste ressort gewezen* (1). Bezigt de beklagde de middelen niet, die hem ten dienste staan om eene beslissing in het hoogste ressort te verkrijgen, zoo heeft hij het zich zelven te wijten, dat de weg tot cassatie voor hem niet openstaat. Door het niet gebruik maken van die middelen verkrijgt het tegen hem gewezen vonnis kracht van gewijsde, en is dit alzoo niet meer vatbaar om door verzet of hooger beroep verbeterd te worden, maar het in kracht van gewijsde gaan verheft het vonnis niet tot een vonnis in het hoogste ressort.

Nevens den regel van art. 95 R. O. stelt de wet op de R. O. bij art. 103 een' tweeden regel, in art. 387 Wb. v. Strafv. herhaald, nml. dat, zoolang een vonnis vatbaar is om door de gewone middelen, hetzij door denzelfden regter, die het gewezen heeft, hetzij door den hooger regter te worden hersteld, het beroep in cassatie niet ontvankelijk is. — Een vonnis kan alzoo zelfs in het hoogste ressort zijn gewezen, zonder dat

(1) De bepaling der regelen, termijnen en vormen van de voorziening in cassatie laat art. 97 R. O. over aan de wetboeken van B. Regtsv. en van Strafvord.

daartegen beroep in cassatie is toegelaten, nml. wanneer de gewone wijze van procederen eenen anderen weg tot herstel aanbiedt.

Houdt men nu den algemeenen regel van art. 95 R. O., nader beperkt bij art. 103 dier wet, behoorlijk in het oog, zoo kan art. 273 Wb. v. Strafv. geene duisterheid opleveren, en blijkt er (ofschoon de woorden: *wanneer daartoe gronden zijn*, verbeterd konden worden in: *wanneer het in het hoogste ressort geweest is*), ten duidelijkste van hare bedoeling: 1°. om het hoogere beroep en diensvolgens ook het beroep in cassatie uit te sluiten, wanneer het bij verstek gewezen vonnis in het eerste ressort is geweest, en 2°. om het beroep in cassatie open te laten, wanneer het vonnis bij verstek in het hoogste ressort is geweest, en zulks niettegenstaande art. 103 R. O. en art. 387 Wb. van Strafv. dit buiten de uitdrukkelijke (doch in het minst niet te verdedigen) toelating daarvan bij het slot van gemeld art. 273 dit belet zouden hebben, daar het verzet na de vervallenverklaring als niet gebezigd, en dit middel alzoo als niet uitgeput beschouwd moet worden.

Vraagt men nu, of de Nederlandsche wetgever zich steeds gelijk gebleven is in de toepassing van den eenmaal door hem aangenomen' regel: «*contumax non appellat*» en den daaruit voortvloeyenden regel: «*tegen vonnissen bij verstek is geene cassatie toegelaten*», zoo moet het antwoord ontkennend zijn.

Bij het wetboek van B. Regtsv. is de regel ten volle in het oog gehouden:

Van veroordeelingen bij verstek valt geen hooger beroep. Zie art. 335 B. Regtsv.

Die, hetzij in het eerste en het hoogste ressort, hetzij in hooger beroep, bij verstek veroordeeld is, kan geen beroep in cassatie doen. Zie art. 400 B. Regtsv.

Daarentegen zijn de bepalingen, daaromtrent in het

Wetb. van Strafv. voorkomende, minder beknopt en minder streng aan den regel vasthoudende.

Art. 241 Wetb. v. Strafv. laat geen hooger beroep toe, *zoo niet tijdig verzet gedaan is.*

Eerst art. 273 Wb. van Strafv. ontnemt het hoogere beroep, indien wel tijdig verzet is gedaan, doch dit wegens de herhaalde niet-verschijning vervallen verklaard is.

Eindelijk verklaart art. 387 Wb. van Strafv. (den regel van art. 103 R. O. herhalende) het beroep in cassatie niet-ontvankelijk, zoolang de gewone manier van procederen toereikende is, d. i., gelijk wij reeds vroeger zagen, zoo lang niet alle gewone middelen gebezigd en uitgeput zijn, terwijl het volgens art. 273 Wb. v. Strafv. weder voldoende is om ontvankelijk te zijn in het beroep in cassatie, indien de beklaagde in verzet is gekomen tegen een *in het hoogste ressort* bij verstek gewezen vonnis, al heeft hij dat verzet dan ook wederom door zijne herhaalde niet-verschijning geheel laten vervallen.

Eene andere vraag heeft men in art. 273 Wb. van Strafv. gezocht, welke beantwoording na die der vorige niet meer twijfelachtig kan zijn.

Zij is deze: tegen welk vonnis vergunt art. 273 Wetb. van Strafv. in cassatie te komen, tegen het bij verstek gewezen, of wel tegen dat, waarbij het verzet vervallen is verklaard?

Mr. DE PINTO (1) vermeent tegen het laatste, hoezeer het hem niet ontging, dat het artikel spreekt van «de ten uitvoerlegging, behoudens beroep in cassatie, van het vonnis bij verstek gewezen.»

Ik geloof, dat de wetgever niet veel duidelijker, dan hij nu gedaan heeft, had kunnen uitdrukken, dat er cassatie is toegelaten tegen het *bij verstek gewezen*

(1) *Handleid. tot het Wb. v. Strafv.*, II. § 190.

vonnis. Hij spreekt niet slechts uitdrukkelijk van *het vonnis*, bij verstek gewezen, maar ook van *de ten uitvoerlegging*, en deze zal wel geene andere kunnen zijn, dan die van het veroordeelende vonnis, want van dat van vervallenverklaring is geene uitvoering denkbaar, daar het geene veroordeeling inhoudt.

Hetgeen den Heer DE PINTO tot zijne beschouwing verleidde, is dat, volgens hem, eene voorziening in cassatie tegen het bij verstek gewezen vonnis eene onmogelijkheid zoude zijn wegens de bepaling van art. 390 Wb. v. Strafv., daar die voorziening nimmer binnen drie dagen na de uitspraak zou kunnen plaats hebben.

Ik zie in de eerste plaats niet in, waarom art. 273 niet juist daarop eene uitzondering zoude kunnen bevatten, maar in de tweede plaats behoeft zoodanige uitzondering niet eens gemaakt te worden, want de beklagde heeft den hem vergunden tijd nog niet laten voorbijgaan. Hij kon toch, voor dat hij in verzet kwam, niet in cassatie komen; door het verzet verviel vervolgens de veroordeeling van regtswege (zie art. 272 Wb. v. Strafv.); eerst door de vervallenverklaring van dat verzet herleeft het vonnis weder, en kan alzoo, als eerst op den dag der vervallenverklaring geacht wordende uitgesproken te zijn, nog binnen drie dagen na deszelfs uitspraak door het middel van cassatie aangevallen worden.

Tot de vervallenverklaring van het verzet wordt naar het Nederlandsche regt stellig een vonnis vereischt; volgens het Fransche regt was zulks twijfelachtig, en gaven de bewoordingen van art. 188 C. d'I. (1) eerder aanleiding tot eene tegenovergestelde oplossing. — Kan men

(1) *Elle sera non avenue*. Dit verschil van redactie is door Mr. G. J. DE MARTINI over het hoofd gezien, toen hij in zijne aanteeek. op art. 273

nu in cassatie komen tegen het vonnis, waarbij het verzet vervallen is verklaard? De wet zwijgt daarover; want de woorden van art. 273, *behoudens beroep in cassatie enz.* doelen, gelijk wij vroeger zagen, op het veroordeelende vonnis.

Om die vraag te beantwoorden, lette men op de bij de Nederlandsche wetgeving aangenomene regelen omtrent het hooger beroep en het beroep in cassatie van praeparatoire, interlocutoire en incidentele vonnissen.

Het Wetb. van Strafv. kent de bij het Wetb. van Burgerl. Regtsv. gemaakte verdeling in praeparatoire, interlocutoire en incidentele vonnissen niet; het kent alleen voorbereidende vonnissen, vonnissen van instructie en soortgelijke. Zie artt. 46 en 249 Burg. Regtsv. en art. 388 Wetb. van Strafv.

Blijkens het Wetb. van Burg. Regtsv. staat het hoogere beroep en het beroep in cassatie tegen praeparatoire vonnissen niet open dan gelijktijdig met het eindvonnis, doch dat van provisionele en interlocutoire ook vooraf. Zie artt. 336, 337 en 399 Wetb. van Burg. Regtsv.

Omtrent incidentele vonnissen stelt het Wetb. van Burg. Regtsv. geen' uitdrukkelijken regel. Incidentele vonnissen echter zijn eindvonnissen op een tusschengeschil, en alzoo aan hooger beroep onderhevig, ook voor dat het eindvonnis, de hoofdzaak betreffende, geweest zij.

Wat nu de vatbaarheid voor hooger beroep betreft, regelen zich zoowel de praeparatoire en interlocutoire als de incidentele vonnissen naar die van de hoofdzaak: is deze niet aan hooger beroep onderworpen, zoo kan het tusschengeschil zulks evenmin zijn, omdat het daarbij

Wb. v. Strafv., noot p. 3, de noodzakelijkheid van een vonnis twijfelachtig stelde.

slechts hetzelfde belang geldt als bij de hoofdzaak. Ofschoon deze regel nergens uitdrukkelijk gesteld is, vindt men dien echter stilzwijgend bevestigd bij art. 333 Wetb. van Burg. Regtsv., waarin het beroep ten opzichte van een vonnis over de bevoegdheid wordt toegelaten, *ofschoon ook de regter, wiens bevoegdheid betwist wordt, mogt kunnen kennis nemen in het hoogste ressort van de zaak ten principale.*

In het Wetb. van Strafv. treft men, gelijk ik reeds aanmerkte, geene juiste opsomming aan van de soorten van vonnissen, welke er buiten eindvonnissen bestaan. Zelfs de benaming van praeparatoire, interlocutoire en incidentele vonnissen wordt daarin niet aangetroffen; veelmin wordt er een regel gesteld ten opzichte van het hogere beroep daarvan. Art. 242 Wetb. van Strafv. spreekt slechts van *de gevallen, waarin hooger beroep is toegelaten*, blijkbaar alleen doelende op eindvonnissen. Waar echter de wijze van procederen in cassatie behandeld wordt, wordt gesproken van voorbereidende gewijsden, gewijsden van instructie en soortgelijke.

Vorbereidende vonnissen zijn buiten twijfel de zoodanige, welke in het Wetb. van Burg. Regtsv. praeparatoire genoemd worden.

Vonnissen van instructie zijn die, welke bij het Wetb. van Burg. Regtsv. interlocutoire worden genoemd, benevens de incidentele vonnissen, d. i. de op tusschengeschillen gewezen, hoedanige in het burgerlijke regts-geding, naar gelang de zaak het medebrengt, eerst en vooraf worden uitgewezen. Zie art. 249 Wetb. van Burg. Regtsv.

Zoodanige tusschengeschillen kunnen er zich bij de strafvordering slechts weinig voordoen, en moeten zich hoofdzakelijk bepalen tot geschillen over des regters bevoegdheid en tot de exceptiën van verjaring en gewijsde zaak.

Omtrent deze tusschengeschillen nu laat art. 388, § 2, Weth. van Strafv. beroep in cassatie toe, ook voor het eindvonnis.

Daar er alzoo op deze tegenwerpingen, even als bij de burgerlijke regtsvordering, eene beslissing kan gevorderd worden, voor dat over de hoofdzaak beslist wordt, en er van zoodanige beslissing, in het hoogste ressort gewezen, cassatie kan worden gevorderd, zoo blijkt hieruit tevens voldoende, dat, wanneer zoodanige tegenwerping is gemaakt in eene strafzaak, waarover de regter slechts in het eerste ressort regt spreekt, de beslissing daaromtrent aan hooger beroep onderhevig is, ook voor dat het eindvonnis in de strafzaak zelve gewezen is.

Dit verschil merkt men wijders tusschen de incidenten in eene burgerlijke en eene strafzaak op, dat bij de eerste de vatbaarheid van een incidenteel vonnis voor hooger beroep zich regelt naar die van de hoofdzaak, en daarop alleen uitgezonderd wordt het geschil over de bevoegdheid des regters, terwijl bij de laatste het hoogere beroep tegen een vonnis van instructie of soortgelijke niet openstaat dan na het eindvonnis, uitgezonderd waar het geldt de tegenwerping van onbevoegdheid des regters, verjaring of gewijsde zaak, omtrent welke tevens, daar zij gelijktijdig en zonder eenige onderscheiding genoemd worden, steeds hooger beroep zal zijn toegelaten, onverschillig of het eindvonnis aan hooger beroep onderworpen zal zijn of niet.

Als slotsom uit het voormelde volgt, dat van geenerlei tusschengeschil in eene strafzaak (huiten de drie bepaaldelijk aangewezen) hooger beroep wordt toegelaten, voor dat het eindvonnis gewezen is, en dat het beroep in cassatie daartegen natuurlijkerwijze niet kan vrijstaan, zoo de eindbeslissing niet in het hoogste ressort gewezen is. (Zie art. 95 R. O.)

De beklagde kan alzoo niet in het beroep in cassatie

tegen een vonnis van vervallen verklaring van het verzet ontvankelijk zijn, wanneer de regter over de strafzaak zelve slechts in het eerste ressort kan oordeelen; vonnist deze daarentegen daarover in het hoogste ressort, zoo bestaat er geene enkele reden, welke het beroep in cassatie zou kunnen verhinderen. Een eindvonnis toch behoeft niet meer afgewacht te worden; dit bestond reeds, en is, ofschoon door het gedane verzet van regtswege vervallen geweest zijnde, door het vonnis van vervallenverklaring in het leven teruggeroepen.

Het geval heeft zich reeds een en andermaal voorgedaan, dat een beklagde in cassatie is gekomen tegen het vonnis van vervallenverklaring, en de Hooge Raad heeft dan ook, overeenkomstig de zoo even gestelde beginselen, dat beroep al of niet ontvankelijk geoordeeld, naar gelang het veroordeelende vonnis zelve in het eerste of in het hoogste ressort was geweest. Zie arrest van den 9 Junij 1846 (*Weekb. v. h. R.*, n°. 768), en arrest van den 12 Junij 1849 (*Weekb. v. h. R.*, n°. 1047).

Wijders doet zich de vraag voor, welke de beteekenis is der woorden, in art. 273 Wetb. van Strafv. voorkomende: *Het verzet brengt van regtswege dagvaarding mede op de eerstkomende gewone teregtzitting.*

Daarover wordt verschillend geoordeeld, zoo door de schrijvers, als bij regterlijke beslissingen. Men zie *Regtsgel. Adv.*, 3 verzam., bl. 201, en de aldaar aangehaalde schrijvers (1); DE MARTINI, op art. 273 Strafv.

(1) De Hooge Raad is echter teruggekomen op deszelfs bij arrest van den 18 Januarij 1842 (*Weekb. v. h. R.*, n°. 321) uitgedrukte gevoelen, dat de gewone termijn van dagvaarding niet moet worden in acht genomen, en zulks blijkens een arrest van den 9 Maart 1847 (*Weekb. v. h. R.*, n°. 349), waarbij een gedaane verzet niet is vervallen verklaard, ofschoon de verschijning van den beklagde had plaats gehad op de eerste

noot p. 4 en 5, en DE PINTO, *Handl. tot het Weth. van Strafv. II*, § 190.

Ik geloof, dat die woorden niets anders kunnen beteekenen, dan dat de beklagde bij het doen van verzet geacht wordt daardoor gelijktijdig te zijn gedagvaard, ten einde zich op het stilzwijgend wederom aanhangig gemaakte regtsgeding te verdedigen. Daar de zaak geacht wordt bij *dagvaarding* te zijn aanhangig gemaakt, zoo volgt daaruit, dat de gewone termijn van dagvaarding daarbij in het oog moet worden gehouden. De wetgever toch spreekt van eene van regtswege veronderstelde dagvaarding, terwijl hij, zoo hij slechts bedoeld had, dat de beklagde op de eerste gewone terechtzitting na het doen van het verzet verschijnen moet, zich voorzeker eenvoudiger en beter zoude hebben uitgedrukt, b. v. in dezer voege: De beklagde, die in verzet gekomen is, moet op de eerstvolgende gewone terechtzitting verschijnen.

De hoofdgrond, waarop het zoo even gemelde advies steunt, is dat de termijn van acht vrije dagen noodeloos en nutteloos zoude zijn, daar de beklagde reeds vroeger gedagvaard geweest zijnde, dien tijd niet meer behoeft om zijne verdediging voor te bereiden, en dat het openbaar ministerie, steeds op iedere terechtzitting tegenwoordig, dien termijn niet noodig heeft.

De omstandigheid, dat het openb. ministerie steeds op de terechtzitting tegenwoordig is, kan weinig afdoen, te meer daar niet overal en altijd dezelfde ambtenaar het openbaar ministerie waarneemt, maar dat het openb. ministerie dien termijn niet behoeft, is voorzeker niet juist. Immers, indien de zaak op de eerste terechtzitting na den dag, waarop het verzet gedaan is, behandeld moest gewone terechtzitting na verloop van den wettelijken termijn van dagvaarding, welke terechtzitting volgens 'sRaads uitdrukkelijke en met de dagteekening gestaafde bijvoeging was de bij art. 273 bedoelde *dienende dag*.

worden, zoo zoude het kunnen gebeuren, dat die behandeling reeds den volgenden dag moest geschieden; hetgeen in eene eenigzins ingewikkelde zaak of bij opeenstapeling van verschillende zaken soms hoogst moeilijk, ja vaak ondoenlijk zou kunnen zijn.

Maar ook de beklaagde zelf kan wel degelijk dien termijn noodig hebben; hij kan soms werkelijk onbekend zijn met de tegen hem gerigte vervolging of de daarop gevolgde veroordeeling, hetzij doordien hij afwezig was, hetzij doordien hij, de nietigverklaring der dagvaarding verwachtende, nog niet op eenige verdediging bedacht is geweest.

Eindelijk geeft art. 273 W. v. Strafv. aanleiding tot de vraag, of het verzet ook nog vervallen kan worden verklaard, indien de beklaagde op de eerstkomende teregtzitting verschenen is, doch later afwezig blijft.

Ook deze vraag is door den H. Raad beslist geworden bij arr. van 9 Maart 1847 (W. v. h. R. n°. 849), waarbij dezelve oordeelt, dat het verzet niet meer kan worden vervallen verklaard, daar het bij verstek gewezene vonnis door het gedane verzet en de daarop gevolgde verschijning onherroepelijk zoude zijn vervallen. — De grond, waarop dat arrest steunt, staat in verband met het gevoelen dat de H. Raad, blijkens arr. van 12 April en 2 Aug. 1847 (W. v. h. R. n°. 308 en 349) aanneemt omtrent het verstek laten gaan, daar dezelve van oordeel is, dat het voldoende is om een vonnis als op tegenspraak gewezen te doen beschouwen, indien de beklaagde op de *dagvaarding* verschenen is, ofschoon hij op eene latere ter behandeling bepaalde teregtzitting afwezig blijft. Hetzelfde gevoelen heeft de H. Raad ten opzichte van burgerlijke zaken omhelsd bij twee arr. van 8 Oct. 1841, W. v. h. R. n°. 231.

Ik ben het met den Heer DE PINTO (*Handl. tot het*

W. v. Strafv. II, § 187) volkomen eens, dat de H. Raad ten onregte hecht aan de in art. 271 *Strafv.* gebezigde uitdrukking: *op de aan hem gedane DAGVAARDING*, daar de in hetzelfde artikel gebezigde woorden: *of zich te laten verdedigen* met evenveel regt de tegenovergestelde meening zouden kunnen regtvaardigen, dat tegen den beklagde ook bij eene niet volledige tegenwoordigheid of latere niet-verschijning verstek moet worden verleend, en dat men derhalve, ter beantwoording der tegenwoordige vraag, zijne toevlugt moet nemen tot de algemeene beginselen omtrent verstek, welke veel eer hunnen grond hebben in de niet-verdediging, dan in de bloote niet-verschijning.

Let men nu op de algemeene beginselen, bij het *Wetb. van B. Regtsv.* met meerdere naauwkeurigheid omschreven, zoo zal men ontwaren, dat tegen den niet-verschijnende, d. i., den ten dage dienende niet verschijnende (verg. art. 76 en 135 *B. Regtsv.*) verstek wordt verleend, zoodat de strijd zich bepaalt tot de beteekenis der woorden: *ten dage dienende*, nml. of deze bedoelen den eersten beteekenden regtsdag, of wel elken anderen dag, waarop de zaak wordt vervolgd of voortgezet (1). En nu moge al menigmaal de uitdrukking *ten dienenden dage* gebezigd zijn, waar gelijktijdig de eerste teregtzitting bedoeld wordt, maar men zal die uitdrukking ook aantreffen, waar zeer stellig eene latere teregtzitting is bedoeld. Zie b. v. art. 147, verg. met 142 *vg.*, alsmede art. 180 en 369 *B. Regtsv.*

Een stellig en, voor zoo ver ik weet, nog niet opgemerkt bewijs, dat de Nederlandsche wet een vonnis *bij verstek* wil gewezen hebben, ofschoon aanvankelijk beide partijen verschenen waren, zie men in art. 261,

(1) Eene korte vermelding van en verwijzing naar de verschillende beweringen omtrent dit punt zie men bij Mr. DE PINTO, *Handl. tot het Wetb. v. B. Regtsv.* II, § 120.

§ 2, B. Regtsv., waarin geleerd wordt dat, wanneer een regtsgeding geschorst is door ontstentenis van den gestelden procureur, en er op de dagvaarding tot het vervangen van den procureur verstek is verleend, tevens dadelijk *bij verstek* ten principale kan worden regt gedaan (1). Men ziet alzoo, dat in een geding, waarin de partij op de eerste beteekende teregtzitting en wellicht ook later verschenen is, bij hare latere niet-verschijning nog bij verstek moet worden geoordeeld.

Op welke teregtzitting de afwezigheid dan ook plaats hebbe, steeds zal er bij verstek gevonnisd moeten worden, zoolang de zaak nog niet in staat van wijzen is, want zoolang is er nog geene voldoende verdediging, geene tegenspraak gedaan. Zie art. 255 B. Regtsv.

Uit de algemeene beginselen omtrent verstek blijkt alzoo, dat onder den dienenden dag moet verstaan worden elke teregtzitting, waarop de behandeling eener zaak op eenigerlei wijze wordt voortgezet, en dat derhalve niet slechts bij afwezigheid van den beklagde op de eerste, maar ook bij diens afwezigheid op eene volgende teregtzitting, waarop de zaak wegens uitstel of anderzins behandeld moet worden, verstek tegen hem moet worden verleend, en diensvolgens een reeds door hem gedaan verzet vervallen moet worden verklaard; doch ook uit art. 273 Strafv. zelf blijkt dit mede, daar in dat artikel de uitdrukking: *ten dienenden dage* gebezigd wordt, terwijl eenvoudig had kunnen en behoorde geschreven te zijn: *op die teregtzitting* (of *op dezelve*) *niet verschijnt*, indien slechts de *eerstkomende* teregtzitting bedoeld was, waarvan in den aanhef van het artikel wordt gesproken.

Ik sprak zoo even van een stellig bewijs, dat de

(1) Men houde in het oog, dat in dit bijzondere geval reeds conclusiën kunnen zijn genomen, en de pleidooijen zelfs aangevangen kunnen zijn. Zie artt. 254 en 255 B. Regtsv.

Nederl. wetgever een vonnis nog hij verstek wil gewezen hebben, ofschoon de niet verschijnende partij aanvankelijk was verschenen, en putte zulks uit het 2 lid van art. 261 Burg. Regtsv. Daar echter die bepaling reeds tot verkeerde uitlegging aanleiding heeft gegeven, en haar doel daarbij geheel miskend is, zie ik mij genoodzaakt daarop terug te komen en haren inhoud nader toe te lichten.

Bij het *niet vervangen van den procureur kan dadelijk* bij verstek uitspraak worden gedaan ten principale; bij het *niet hervatten van het regtsgeding* kan zulks wel niet dadelijk plaats hebben, want het geldt alsdan slechts een tusschengeschil, doch wanneer dat tusschengeschil, hetzij door een vonnis op tegenspraak, hetzij door een vonnis bij verstek, beëindigd is, en de tot hervatting veroordeelde partij, daartoe opgeroepen, niet in het hervatte geding optreedt, moet ook hierin bij verstek worden regt gedaan. Dit volgt uit de bewoordingen van art. 261, § 2: bij het niet vervangen van den procureur kan *dadelijk* bij verstek worden regt gedaan; in dat geval toch is het zeker, dat er geen procureur wordt gesteld; maar bij het niet verschijnen op de dagvaarding tot hervatting van het regtsgeding is het nog geheel onzeker, of de in dat geding niet verschenen partij ook niet verschijnen zal in het hervat verklaarde geding; daarom kan bij een bij verstek gewezen vonnis van hervat-verklaring niet tevens ten principale uitspraak worden gedaan.

De bepaling van art. 261, § 2 kwam in den C. de Pr. niet voor, en is zelfs eerst daargesteld bij art. 98, *h*, van de wet van den 10 Mei 1837, (*Staatsblad* n°. 26). In het Wetboek van 1830 kon die bepaling dan ook niet te pas komen, omdat daarin ontbrak de bepaling van n°. 4 van het tegenwoordige art. 254 Burg. Regtsv. (verg. art. 100 der wet van 29 Maart 1828,

Staatsblad n°. 19, en art. 98, a, der wet van 10 Mei 1837, *Staatsblad* n°. 26). Die wijzigingen werden zonder noemenswaardige aanmerkingen aangenomen (1).

Het mag te regt bevreemding wekken, dat gemeld art. 261, § 2, nog aanleiding tot twijfeling heeft gegeven. Die twijfel bestaat nml. hierin, of daarbij eenvoudig bedoeld wordt op de gewone regelen van verstek en verzet, dan of daarbij een bijzonder en van de algemeene regelen afwijkend verstek wordt geschapen.

Hetgeen de aanleiding tot twijfeling gegeven heeft, is dat er eenvoudig van verstek gesproken wordt, en er geen uitdrukkelijk onderscheid gemaakt wordt of het de eigenlijke aanlegger of de verweerder is, die verzuimt zijnen procureur te vervangen, terwijl men uit die niet-onderscheiding opmaakt, dat er steeds een vonnis bij verstek op de vordering zelve zal moeten volgen, ook in plaats van eene vervallenverklaring van de instantie, indien het de eigenlijke aanlegger was, die niet verschenen is. Zie arrest van den Hoogen Raad van den 2 Dec. 1842 (*Weekb. v. h. R.*, n°. 357) (2).

Het zoude met reden te verwachten zijn, dat de wetgever, indien hij een buitengewoon verstek op het oog had gehad, daarover niet zoo eenvoudig en kortweg, als van eene reeds bekende zaak, gesproken zoude hebben, en dat zulk een vreemdsoortig verstek althans eenige aanmerkingen zoude hebben verwekt. Deszelfs eenige bedoeling was dan ook slechts eene geheel nuttelooze

(1) Zie VAN DEN HONERT, *Handb. der Burg. Regtsv.* § 254—262.

(2) Mr. DE PINTO, *Handl. tot het Wetb. v. Burg. Regtsv.* II, § 204, voert tot bewijs hier leer nog aan art. 262 *Burg. Regtsv.*, dat altijd verzet toelaten en alzoo eene uitzondering op art. 75 bevatten zoude. Men merke echter op, dat dat art. geenszins verzet toestaat, waar het buitendien niet zoude zijn toegelaten, maar dat het, even als art. 351 *Code de Pr.*, eenvoudig leert, dat het verzet op de terechtzitting zal kunnen worden behandeld, al mogt het ook in eene bij geschrifte behandelde zaak hebben plaats gehad.

en buiten de nu bij art. 261, § 2, gemaakte bepaling toch onvermijdelijke beteekening van het vonnis tot ver-
vanging en eene nieuwe oproeping tot voortprocederen
voor te komen (1).

De gebezigde uitdrukking *bij verstek regt doen* kan
daarenboven het gevoelen van den Hoogen Raad niet
regtvaardigen, want dit is eene uitdrukking, die zoo-
wel het ontslag van de instantie des eischers, als de
toe- of afwijzing van diens conclusie bevat. Ten bewijze
daarvan strekke het opschrift der 6 afd., Tit. I, B. 1,
Burg. Regtsv., daar in die afdeeling bij de artt. 75 en 76
beide die gevallen behandeld worden, en het opschrift
echter slechts luidt: *van vonnissen bij verstek en van
verzet*. Er wordt toch voorzeker bij verstek ten princi-
pale regt gedaan, wanneer er hetzij tegen den eischer,
hetzij tegen den gedaagde verstek is verleend. Of het
gevolg van dat verleende verstek besta in eene verval-
len-verklaring van de instantie, met de bevoegdheid den
aanleg op nieuw te beginnen, of in eene al of niet toe-
wijzing der vordering, doet niets ter zake. Het gevolg
van het verleende verstek behoefde art. 261, § 2, dan
ook niet uitdrukkelijk te vermelden; het is genoeg, dat
daarbij gezegd wordt, dat tevens ten principale bij ver-
stek kan worden geoordeeld, terwijl wijders aan den
regter de toepassing der algemeene regelen wordt over-
gelaten.

(1) Verg. PAILLIET, aant. op art. 349, C. de Pr.

REGTSGESCHIEDENIS.

Iets over WILLEM III en den Raadpensionaris FAGEL, naar aanleiding van L. E. LENTING, specimen historico-politicum de Casparo Fagelio, Utrecht 1849, door Jhr. Mr. H. J. VAN DER HEIM, Advocaat te 's Gravenhage.

Een hoogstbelangrijk werk zou te schrijven zijn over de eerste ministers in de Republiek der Vereenigde Gewesten, de Raadpensionarissen van Holland en Westfriesland; een werk waarin OLDENBARNEVELD, DE WITT, FAGEL, HEINSIUS, VAN SLINGELANDT en VAN DE SPIEGEL, met hunne ambtgenooten achtereenvolgens eene plaats zouden innemen; eene verzameling van levensbeschrijvingen, die met volle regt zouden moeten zijn, wat een vermaard fransch schrijver eene goede biographie noemt, «L'histoire d'un temps roulant autour de l'histoire particulière d'un homme.»

De Raadpensionaris was meestal het middelpunt, waarom zich de geschiedenis van zijn' tijd bewoog, de besturende hand in elke staatkundige handeling met buitenlandsche mogendheden, en die tevens de huishoudelijke belangen der gewesten onderling en van Holland in het bijzonder moest regelen en leiden. Hieruit kan men reeds afnemen, hoe veelomvattend de taak zijn zou, zulk een gedenkteecken op te rigten voor die fiere «dienaren der Heeren Staten.»

Zonder iets te kort te doen aan den welverdienden roem van hen, die, én vroeger én vooral in de laatste dertig jaren, aan de historische wetenschap onder ons uitstekende diensten hebben bewezen, ontkennen mag men het niet, op het veld der vaderlandsche geschiedenis is nog oneindig veel te arbeiden; zoolang geheele

tijdvakken eene afzonderlijke behandeling nimmer waardig zijn gekeurd; zoolang aangaande de buitenlandsche staatkunde der Republiek ter naauwernood eenig werk is aan te wijzen, zoolang wij de nadere kennismaking met de beroemdste staatslieden van hunnen tijd moeten zoeken in biographische woordenboeken en — een portret bij WAGENAAR, zoolang al de bouwmaterialen nog ontbreken, tot zoolang zal een werk, als waarvan wij hier boven spraken, zonder twijfel onder de pia vota blijven behooren. Daarom moet elke poging worden toegejuicht die met gelukkigen uitslag een' dier mannen ons van naderbij doet kennen, waarop het vaderland trotsch mag zijn, een' van hen die door wijs beleid, staatkundig doorzigt, en door opregte trouw tevens, niet slechts den Staat dien zij dienden, maar zelfs geheel Europa ten zegen waren. — Dat onder dezulken GASPAR FAGEL verdient genoemd te worden, wie zal het ontkennen? en bij het volslagen gebrek aan eenige biographie was het een gelukkig denkbeeld van den heer LENTING den grooten Raadpensionaris te kiezen tot onderwerp zijner academische dissertatie.

Het was een hagchelijk oogenblik waarin FAGEL geroepen werd de plaats te vervullen van JOHAN DE WITT: het vaderland aan den oever des verderfs gebragt, de vijand tot in het hart van Holland doorgedrongen en daarbij allen wanhopende aan behoud; de menigte in de steden aan het plunderen of hare regenten verjagende, alsof daarmede de Franschen konden geweerd worden: kortom, het jaar 1672, een jaartal dat tot op dezen dag met ontzetting, maar met blijde dankbaarheid tevens, verdient herdacht te worden, waarin zooveel is geschied door geheel het vaderland, waardig thans nog geweten te worden, tot eene les, ook voor ons niet te verwerpen, uit toenmalige partijzucht en blind

volharden, maar ook uit toenmaligen fieren moed en vertrouwen op eene goede zaak. De dag waarop de nieuwe Raadpensionaris werd aangesteld was die waarop zijn groote voorganger, tot belooning voor de zorgen en diensten gedurende meer dan 20 jaren aan het vaderland bewezen, op de afschuwelijkste wijze door het volk werd vermoord; dat FAGEL toen zonder aarzelen het opgedragen ambt aanvaardde, spreekt reeds tegen wat BURNET van hem getuigde «dat hij moed had zoolang alles medeliep, maar dien miste zoodra er moeijelijkheden opkwamen,» een gezegde door LENTING, en reeds vroeger door JAC. SCHELTEMA, ten krachtigste wederlegd.

Doch was er niet buitendien eene andere reden die FAGEL had kunnen, welligt had moeten terughouden van de aanvaarding van het Pensionarisambt? Hij was vroeger genoemd onder de steunpilaren der Loevensteinsche, Stadhoudertlooze partij, hij werd geteld onder de voorstanders, zoo niet onder de ontwerpers van het eeuwig edict, en thans was de kreet overal: *Oranje boven!* ja men scheen zelfs in den angst van het oogenblik aan den jeugdigen WILLEM III veel meer te willen opdragen dan zijne voorvaderen immer aan magt bezeten hadden. Was in zulk een tijdgewricht eene eerste plaats voor FAGEL geschikt? Onze tijdgenooten mogen toezien niet streng te oordeelen over politieke bekeeringen! doch voor de vrienden van JOHAN DE WITT behoeft men die inschikkelijkheid niet, om hunne houding te billijken, die zij, althans sommigen, onder WILLEM III aannamen. Telken reize hadden de gewesten getracht aan WILLEM III het kapitein-generaalschap op te dragen om zich zoo doende te onttrekken aan de voogdijschap van Holland; vooral toen de vrede met Engeland verbroken was meende men in Zeeland daardoor alleen den Koning KAREL II te kunnen verzoenen; in 1667 waren daartoe menig-

vuldige pogingen in het werk gesteld; doch, behalve den afkeer der Hollandsche aristocratie tegen de Stadhouderlijke regering, was er thans nog eene andere reden, die voorzeker bij DE WITT, en ook bij de staatsmannen van dien tijd, die geleerd hadden verder te zien dan hunne stadsbelangen, meer woog. De heerschzuchtige plannen van LODEWIJK XIV, werden hoe langer hoe stoutter, en ieder oogenblik dreigden de Franschen den Spaansche Nederlanden te overvallen. Hoe zou dat gevaar worden afgeweerd, een gevaar te grooter, omdat Spanje niet in staat scheen zelf de verdediging zijner bezittingen op zich te nemen? Volgens DE WITT, en hierin waren de Hollandsche regenten meest allen van zijn gevoelen, moest Frankrijk ontzien worden en door onderhandelingen van elken gewapenden inval worden teruggehouden; een krachtige, openlijke tegenstand zou LODEWIJK XIV ons vijandig maken, en den inval in de Spaansche Nederlanden slechts verhaasten. Door eene verheffing van den Prins *van Oranje* gaf men toe aan de Engelsche partij, sloot men zich aan KAREL II, van wien toch nimmer krachtige ondersteuning te wachten was; men lokte zoo den oorlog uit door aan het hoofd des legers een jeugdig Vorst te stellen, die voorzeker geneigd zijn zou zich roem te verwerven in den krijg. Eene verheffing van het huis *van Oranje* zou ook, dit was een algemeen verspreid gevoelen, den Koning van Spanje van de Republiek afkeerig maken (1), en zoo die, onze nabuur door de Spaansche Nederlanden, Frankrijks zijde tegen ons vaderland koos, dan moest ons verderf zeker zijn. Er moest een middel worden uitgedacht om alle twisten der gewesten onderling op dit punt te voorkomen en aan Frankrijk te toonen, dat men zijne

(1) Zelfs omstreeks den tijd van den Nijmeegschen vrede meende VAN BEVERNINGH, in Spanje goed bekend, dat de Spaansche regering uit oude vete zich kanten zou tegen de plannen van WILLEM *van Oranje*.

zijde niet verlaten wilde voor Engeland; men ontwierp het zoogenaamde eeuwige edict, waarschijnlijk met medewerking van Fagel, en bepaalde daarbij, dat de Stadhouder van eenige provincie nimmer te gelijk het leger zou mogen aanvoeren; en daar de WITT en zijne partij den jongen Prins van Oranje als legerhoofd voor het vervolg bestemden, die tevens de eenige was die als Stadhouder in aanmerking kwam, werd die laatste waardigheid voor altijd afgeschafte verklaard. Zoo dit edict allen gewesten kon worden opgedrongen, dan had men voor het vervolg van tijd in oorlog een populair legerhoofd bij alle gewesten geliefde, doch in vreedstijde bleef dan Holland de besturende provincie, hare handelsbelangen zouden bovendrijven in buitenlandsche onderhandelingen en verbonden; de staten dier provincie zouden door de geheele Unie de eenheid bewaren, die een Stadhouder — Friesland en de Ommelanden getuigden het — niet kon tot stand brengen. Wil men deze handeling juist beoordeelen, men houde dan in het oog, onder welke omstandigheden die regenten en staatslieden leefden. Van de Stadhouderlijke regering tot 1650 hadden de mannen van 1667 weinig ondervinding gehad, of het moest zijn van den beruchten aanval van WILLEM II op Amsterdam, of van de wel eens stelsellooze togevendheid van FREDERIK HENDRIK; die het niet hadden bijgewoond, hadden hunne vaders in sterke kleuren die dagen hooren voorstellen, als gevaarlijk voor 's lands privilegiën en vrijheid en, — wat men thans had wilde men gaarne behouden — een oud regenten-zwak. Buitendien kon niemand het weerspreken, dat in orde en regelmaat der financiën, in eendragt der steden onderling, in aanzien en vermogen der Staten naar buiten het bestuur van de WITT oneindig veel gedaan had; men vreesde Frankrijk, en de WITT was de man geweest die de vriendschap met Frankrijk, door den Munsterschen vrede verkoelde,

weder had bevestigd; men vreesde den najver der Engelschen in het stuk van den handel, en het was DE WITT die onze vloten had gebragt op een voet die den Brit ontzag inboezemde; maar de tijdgenoot zag de verdiensten van dien éénen voorbij om ze aan de Staten zelve, aan de regeringen der steden toe te schrijven. Waarom zou men dan eene verandering, een ommekeer verlangen? Bij dit alles kwam — menschelijke zwakheid, zeer geestig door ARTZEMA afgeschilderd.

«Niet weynighe waren der gesurpreneert, dat den
«Eed tot mortificatie van het Stadthouderschap soo
«promptelyk ende sonder tegenspreecken voortging, maar
«de reden was, dat de pluraliteyt daer zynde, de an-
«deren dorsten niet haer stellen tegens de plausible namen
«van *Liberteit, Privilegien*. — Het nectar-autocraticum
«hadde oock bevangen 't geheel ligchaam van de rege-
«ringe. Men bevondt dat die meest geroepen hadden om
«aan den heer Prins te geven de eminente char-
«ges van zijne heeren voor-ouders waren gemeenlyck
«soodane, die in de steeden haar reeckening niet von-
«den en onder lagen, de boven leggende swegen
«stil en deden wat sy wilden; alle die nu afkeerig
«waren van den Eedt, vreesden uyt de vroedschap ge-
«worpen te worden ende de blame van te willen con-
«trarieeren de goede vryheyt en de Privilegien van 't
«Vaderlandt, om welckers krenkinge men de wapenen
«hadde aangenomen tegen Spaengien. . . . Voorts dacht
«een yeder, die in de vroedschappen was, dat hij wel
«was, dat hij ondertusschen mede dronck van het nec-
«tar-autocraticum. Ende 't was *aut bibe, aut abi.*»

Zoo schreef VAN ARTZEMA bijna twee eeuwen geleden!

Tot dus ver ging alles goed; de geschillen over een Stadhouder schenen voortaan te zullen eindigen, en terwijl DE WITT aan Frankrijk scheen toe te geven legde hij den grondslag voor een groot verbond van Europa tegen

LODEWIJK XIV, — de triple-alliantie kwam tot stand. Men heeft het dikwerf doen voorkomen alsof DE WITT opgetogen met dit verbond zich tot het einde toe voor Frankrijk veilig achtte, daarom tevens de krijgsmagt verwaarloosde en D'ESTRADES geloofde, die steeds verzekerde dat zijn meester den vrede zocht.

Niet DE WITT, maar zijne vrienden, die langzamerhand zich van hem afscheidden, schijnen dat gevoelen te hebben gehad. Zoo b. v. VAN BEUNINGEN, toen hij in 1668 uit Frankrijk terugkeerde en ofschoon overtuigd van de slechte gezindheid der Franschen jegens ons Vaderland, evenwel niet schroomde strenge represailles aan te bevelen om LODEWIJK XIV en zijn minister COLBERT te doen terugkomen op hunne nieuwe wetten voor den invoer van Nederlandsche koopwaren; VAN BEUNINGEN vond ingang, omdat hij sprak in den geest zijner landgenooten; zijne overtuigingskracht haalde zelfs de vreesachtigsten over; te Amsterdam vooral steeg de verontwaardiging tegen Frankrijk ten top; de koopmansgeest was er diep gekwetst; men zag met oneindig meer verontwaardiging de nieuwe wetten van COLBERT, dan de vorderingen der Fransche legers in Vlaanderen. DE WITT alleen hield zoo lang hij kon alle represailles tegen, uit beginsel niet slechts, maar ook uit een staatkundig oogpunt; en terwijl VAN BEUNINGEN en FAGEL met ieders toejuiching de middelen voorstelden die de Franschen zouden straffen voor hun nieuw uitgedacht handelstelsel, begon langzamerhand de zoon van DE WITT te tanen; men verweet hem zijne halsstarrigheid, die een beter begrip van handelszaken was, zijne toegevendheid voor Frankrijk, die slechts een uitstel was, totdat de Duitse Keizer en eenige Vorsten van het Rijk zich aan de triple-alliantie zouden hebben aangesloten; ja zelfs, pro pudor! zijn nepotisme werd den Raadpensionaris voorgeworpen. Evenwel bleef voor het uiterlijke alles op

den ouden voet; het groote stelsel in de regering der Staten van Holland bleef in zijn geheel; nog bleef men met alle kracht de overmagt van Holland handhaven als het eenige middel om de eenheid in de andere gewesten te bewaren, en die onafhankelijkheid en uiteenlopende maatregelen der afzonderlijke steden te voorkomen, die, én vroeger én later onder de Stadhouders tot zoo veel moeite hebben aanleiding gegeven. Doch naauwelijks had de triple-alliantie twee jaren bestaan, of reeds begon men te vreezen voor de kracht die ze aanbrengen zoude. Engeland scheen te weifelen, ja zelfs geheel onze zijde te verlaten; VAN BEUNINGEN, de beroemde gezant, zou nogmaals bij KAREL II aandringen op instandhouding der verbonden; VAN BEVERNINGH zou in Spanje een bondgenoot zoeken tegen Frankrijk en die regering opzetten om met kracht van wapenen te beletten, dat LODEWIJK XIV een gedeelte van de Spaansche Nederlanden zich toeëigende. — In denzelfden tijd werd FAGEL naar Friesland en de Ommelanden gezonden om de daar ontstane geschillen bij te leggen. Welk was de indruk dien zij ontvingen van hunne nadere kennismaking met de buiten- en binnenlandsche omstandigheden? VAN BEUNINGEN leerde dat althans in de toenmalige houding onzer regering op Engeland niet veel staat te maken was (1). VAN BEVERNINGH, ofschoon op het laatst in Spanje gelukkig slagende, bemerkte dat de plannen van LODEWIJK XIV onvermijdelijk op oorlog uitliepen, en dat Spanje te zwak en werkeloos was om ons hulp te verleen; en FAGEL zag in het land zelf, hoe de eenheid door de Staten van Holland gevormd allengskens was verminderd door de oneenigheid die er in hun eigen midden was ontstaan, dat Amsterdam de eene rigting,

(1) WAGENAAR drukt dit wantrouwen van VAN BEUNINGEN welligt te sterk uit. Zie mijne *Academ. Dissert.: De legationibus a BEUNINGIO gestis*. L. B. 1847, p. 149.

andere steden eene andere namen; dat men overal begon te morren; dat de burgerijen, alom bevreesd voor oorlog, op den Prins *van Oranje* wezen als den eenigen die geschikt was de legers aan te voeren. Zoo wel zij als vele anderen begonnen thans aan te dringen op de verheffing van den Prins (1); die de represailles hadden voorgestaan tegen Frankrijk zagen nu wel in dat zij een nutteloos, ja een gevaarlijk werk hadden verrigt, maar na door die voorstellen meer te zijn genaderd tot de Oranjepartij in de verschillende gewesten, deden zij het nog meer door hun aandringen om WILLEM III eene eminente betrekking te geven. Het lidmaatschap van den Raad van State was niet genoeg; men moest hem toegang ter generaliteit verleen: dat zou dit collegie opheffen, de soevereiniteit der provinciën onafhankelijk van Holland bekrachtigen: zoo spraken en trachtten de vurigsten. Dit laatste zou Holland nimmer toegeven en in die pogingen verliep een groot jaar; de tegenstand werd heviger dan welligt in het doel had gelegen, omdat de aanval ook steeds krachtiger werd; maar noch de triple-alliantie, noch de schijnbare toegevendheid aan Frankrijk konden den oorlog voorkomen en het ongelukkige jaar 1672 zag al de gewesten, behalve Holland en Zeeland, in de handen der vijanden. Wat de WITT steeds bedoeld had, WILLEM III als legerhoofd in den oorlog te doen verkiezen, was ook nu geschied; maar daarmede was de burgerij thans niet te vreden. In Zeeland, waar men nu dagelijks vreesde door de Engelsche vloeten te zullen worden overvallen, begon men den Prins tot Stadhouderschap uit te roepen, als een

(1) FAGEL als Pensionnaris van Haarlem op de toelating van den Prins in den Raad van State aandringerende, noemde drie redenen die 's Vorsten verheffing aanbevolen en wel vooreerst « l'affection que le peuple avoit pour lui, » zoo als WICQUEFORT vermeldt in zijn onuitgegeven handschrift, aangehaald bij LENTING, p. 24.

bolwerk tegen Engeland en een middel tot verzoening; in Holland volgde men ook spoedig. DE WITT zelf wordt gezegd dat te hebben toegejuicht, als het eenige middel om het vaderland te redden (1). Zij die gelijk FAGEE reeds vroeger op die verheffing hadden aangedrongen, waren thans nog meer in hunne meening versterkt; het collegie der Staten van Holland, dat onder de krachtige leiding van DE WITT als een éénhoofdig bestuur, de eenheid der souvereine gewesten onderling, dat groote vraagstuk der Unie, had weten te bewaren, was in de twee laatste jaren door den gedaalden invloed van den Raadpensionaris en de verschillende inzigten van steden en ontstane partijschappen gebleken niet meer in staat te zijn de oude rol te vervullen; men zocht een ander eenhoofdig bestuur, en vond het in WILLEM III. De toestand van het land maakte buitendien alle koele overlegging van partijen onmogelijk; al stuitte het tegen de borst, men greep den laatsten stroohalm vast; — het vaderland werd gered. Thans met den Stadhouder aan 't hoofd, moest Holland trachten de overige gewesten in zekere afhankelijkheid te houden en met WILLEM III het stelsel voort te zetten dat onder DE WITT zich zoo krachtig had ontwikkeld.

En als men dan vraagt, of met zulke bedoelingen en plannen en in die haghelijke omstandigheden voor iemand die, gelijk FAGEE in het staatkundige gezind was, eene eerste plaats in het bestuur des lands aannemelijk was volgens pligt en geweten, dan geloof ik, dat het antwoord toestemmend zal moeten zijn.

(1) Men moet zich hier de woorden herinneren van Mr. R. J. THORBECKE in het *Driemaandelijksch Tijdschrift* n°. 2: «De invloed van Holland kwam in de plaats van het algemeen gezag, dat oorspronkelijk aan al de provinciën in onverdeelde gemeenschap behoorde. Aan dit belang was de vraag, die men, latere tijden met dezen verwarrende, gemeenlijk voorop stelt, die omtrent de wedervervulling der algemeene en provinciale ambten der Prinsen v. Or. ondergeschikt.»

Want hoe weinig de regenten van staatkunde veranderd waren bleek het eerst, toen Utrecht, van de Franschen bevrijd, tot den ouden toestand wilde terugkeeren. Holland, en FAGEL niet het minst, beweerden dat dit gewest op nieuw in de Unie moest worden opgenomen en wilden dit onder allerlei verzwarende voorwaarden; ja gaarne had men van Utrecht een volslagen wingewest gemaakt. Zoo scheen de zucht van Holland's regenten om hunne provincie te doen regeren, ook met den Prins van Oranje als Stadhouder, voldoening te krijgen, en terwijl WILLEM III zich overal omringde van hen die onder de WITT als voorstanders van het Hollandsche stelsel waren bekend geweest, van FAGEL, VAN BEUNINGEN, v. BEVERNINGH en anderen, steeg zijn aanzien dagelijks ook bij hen in Holland, welke in den beginne [het sterkst tegen zijne verheffing waren gestemd geweest.

Eene minder verklaarbare episode uit de geschiedenis van de eerste jaren der regering van WILLEM III is het opdragen der souvereiniteit in Gelderland. Dat de Staten van dat gewest, de eeuwigdurende twisten moede, bevreesd voor invallen der Duitsche grensvorsten, nog meer welligt voor de suprematie van Holland, een krachtig eenhoofdig bestuur verlangden, valt te begrijpen, maar wat FAGEL, en zoo het schijnt ook v. BEVERNINGH (1), bezielde hebbe om dit plan te begunstigen, ja voor te bereiden, schijnt moeilijk te beantwoorden.

Begonnen zij in te zien dat, vooral Amsterdam, maar ook andere steden van Holland, zich allengskens even onafhankelijk begonnen te gevoelen van WILLEM III, als zij, vooral in de laatste jaren vóór 1672, van de Staten van Holland en de WITT waren geweest? wilde

(1) Verkeerdelijk wordt v. BEVERNINGH door LENTING genoemd als die op het hooren van dit plan zou gezegd hebben dat 's lands vrijheid gevaar liep. Het was de wakkere VAN BEUNINGEN die de opdracht der Souvereiniteit bestreed.

men daartegenover den Stadhouder in een ander gewest eene grootere magt geven om hem in staat te stellen de overmagt der steden in toom te houden? Was het wellicht om den Stadhouder meer uit Holland verwijderd te houden? of wel kunnen er niet ook buitenlandsche belangen in het spel zijn geweest; hing dit plan wellicht zamen met eenige verbonden met Duitsche vorsten? Welligt zou men Gelderland als graafschap of hertogdom doen opnemen in het Duitsche Rijk; dan was men van de hulp van dat Rijk verzekerd tegen Frankrijk en tevens veilig tegen aanvallen van Munster, Keulen of Brandenburg. — Gelukkig voor WILLEM III, dat hij zelf er van afgebragt werd door de eenparige afkeuring der Staten van Holland en Zeeland, welke ons juist niet het beste doet denken van het doorzicht van FAGEL, die als Raadpensionaris dat had kunnen voorzien, ten zij men meene, dat hij niettegenstaande die afkeuring de zaak had willen doorzetten, door het aannemen van welke onderstelling misschien velen zijn doorzicht niet veel grooter zullen achten. — Meer bewondering verdient WILLEM III, die in zoo jeugdigen leeftijd de verzoeking wist te weêrstaan, van zijn gezag zoo onverwacht te zien uitgebreid, en dat op een oogenblik toen men in Holland reeds van vrede begon te spreken, terwijl de prins meende dat de oorlog nog noodig was, om een eerlijken vrede te kunnen verkrijgen (1).

(1) In de *Mémoires de GOURVILLE* komt een gesprek voor van den schrijver met WILLEM III, waarin de Prins zeide, dat hij zelf weldra het verkeerde had ingezien van zijn voornemen omtrent Gelderland, maar dat hij nog zoo jong zijnde en zonder iemand rond zich te hebben om hem te raden, ligtelijk verkeerde inzigten had kunnen hebben. De heer BOLBUS schijnt in zijne verhandeling over het opdragen der Souvereiniteit door de Staten van Gelderland bij NYROFF, 3^e deel, 3^e stuk, bl. 197, niet te vermoeden dat er buitenlandsche belangen mede in het spel konden zijn.

Van dit oogenblik af aan begon de strijd tusschen de regenten en den vorst, tusschen het eene gewest en het andere, of er vrede zijn zou of niet, tot dat eindelijk in 1678 te Nijmegen het vredes-tractaat gesloten werd. — WILLEM III, die tegen een' afzonderlijken vrede gestemd was, om zijne bondgenooten niet te bedriegen, was in 1677 naar Engeland gereisd. Daar onderhandelde hij in persoon over de vredesvoorwaarden met Frankrijk, terwijl hij door zijn huwelijk met de dochter van den hertog van York, dat toen beslist werd, aan zijne voorwaarden klem bijzette. Met zekere zelfvoldoening schreef om dezen tijd FAGEL aan v. BEVERNINGH: «Alles is mijns oordeels in Engeland wel overleyt, indien het maar soo geëxecuteert wert, daertoe ik seer goede hoope hebbe enz.» en een weinig later: «Syne Hoogheyt heeft my «dan gesegt de saecken in Engeland soodanig te hebben bevonden, dat Syne Con. Maj. ronduyt heeft ver«elaert niet te sullen treden in eenighen oorlogh met «Vranckryck, maer well de Hgem. Con. Maj. dispo«neeren tot vrede en dat S. M. sich absolut daarmede «flatterde, dat Vr. de condescentie soude hebben van «deselve conditien intewilligen» (1).

Doch naauwelijks was het jaar 1678 verschenen of de Franschen, de dubbelzinnigheid van KAREL II kennende, begonnen meer te eischen, en de Stadhouder, steunende op de Engelsche troepen, die reeds geworven, op het punt stonden naar Vlaanderen te trekken, om met nadruk de eischen der bondgenooten bijden vrede te ondersteunen, begon meer hoop te voeden op een nieuwen krijgsgogt. Hier kwamen de Staten van Holland tusschenbeiden, verklarende «dat het HH. Ed. Mog. seer leet is, dat de constitutie daerin deselve haer bevinden, den Staet obligeert om gehoor te geven aen voorlagen van vrede, die hooggem. S.H. schadelyck en ruineus

(1) LENTING II, pag. 84 en 86.

Themis, D. X, 4^e St. [1849].

aght, en van herten wenschen, dat sy capabel en maghtig moghten syn die van de handt te kunnen wyzen»(1).

De toegezegde Engelsche hulp verscheen en stond door meer gevolgd te worden; nu kon men niet meer twijfelen aan de opregtheid der beloften van KAREL II, doch LODEWYK XIV wist beter en werd dan ook niets inschikkelijker (2); gelukkig dat de Staten, alleen ziende op de drukkende lasten des oorlogs, op den vrede bleven aandringen, die dan ook eindelijk, vooral door toedoen van VAN BEVERNINGH, den 10 Sept. 1678 te Nijmegen werd gesloten (3).

Het gedrag, zoowel van FAGEL als van WILLEM III, met betrekking tot dezen vrede bevat nog veel raadselachtigs; want ontegenzeggelijk waren beiden in 1677 voor den vrede geneigd zelfs zonder de bondgenooten (4); in 1678 daarentegen was alles veranderd, en de hevige uitval van den Amsterdamschen regent HOOFT in de Staten van Holland tegen FAGEL, uit het beroemde werk van MIGNET, ons door den heer LENTING medegedeeld, bewijst hoe zeer de Raadpensionaris bij de partij van den vrede in minachting was geraakt. Zij daarentegen die door den oorlog niet in hunne beurzen hadden geleden, niet van koophandel leefden, de Ridderschap namelijk, liet

(1) *Secr. Resol. v. Holl.* 6 Apr. 1678, bij LENTING II. p. 38.

(2) Over de verachtelijke handelwijze van KAREL II, ook om dezen tijd, zie men MACAULAY'S *Hist. of England from the accession of JAMES II.* vol. 1. p. 38 sqq. Paris BAUDRY'S ed. 1849.

(3) En niet den 17 Sept. gelijk de heer LENTING uit DUMONT opgeeft. Zie *Mém. et Nég. de Nim.* t. 2. p. 2. pag. 587.

(4) In eenen vertrouwelijken brief van FAGEL aan v. BEVERNINGH op het einde van 1676 staat o. a. « Want oft wèl de generaele vrede buyten controversse de beste voor den Staet is, soo soude het dolligheyt wesen in den oorlogh met twee partijen te blyven, als men van den eenen afraecken konde.» Cf. Dr. G. D. J. SCHOTEL, *Iets over H. VAN BEVERNINGH en BR. V. D. DUSSEN.* 's Bosch 1847. p. 55.

zich aldus uit: «(Dat zij) haer dan ten uysterste beklagen, dat den Staet is gebraght in een soodanigh labyrinth, dat deselve niet konnende missen de vruntschap ende alliantie van andere Potentaten ende Rycken, in haren noodt beswaarlyck getrouwe vrunden vinden sal, die haer sullen willen assisteeren, dewijl men van dese syde al te evidente ende beklagelycke preuven gegeven heeft, van dat men capabel is alle convenientien van anderen aan een syde te stellen, als men meynt de syne te kunnen bekomen.»

Het tijdperk van tien jaren tusschen dezen vrede en den dood van FAGEL mag te regt een der belangrijkste uit onze geschiedenis genaamd worden, doch dat, helaas, door treurige oneenigheden van regenten onderling is gekenmerkt. Vooral Amsterdam voerde hevigen strijd tegen den invloed van den Prins van Oranje; van beide zijden werd overdreven; de Prins altijd tegen Frankrijk op zijne hoede wilde het gemeenebest aan het hoofd plaatsen van een nieuw en sterk verbond tegen LODEWIJK XIV; Amsterdam scheen van een geheel ander gevoelen en schroomde zelfs niet, uit zucht tot bewaring der goede verstandhouding, zoo het heette, in 't geheim met Frankrijk te onderhandelen. VAN BEUNINGEN was de man die toenmaals dikwerf tegen over den Prins stond, maar, gelijk ook vroeger, niet als zoovele zijner medestanders zijn gevoelen overdreef tot eene blinde oppositie tegen alles wat van de zijde van WILLEM III werd voorgeslagen; en nu was het einde als van zooveelen die niet willen toegeven aan de zwakheden hunner tijdgenooten, zijn invloed daalde, en beide partijen mistrouwden hem weldra, omdat hij niet in alles zich aan een van beiden aansloot, maar goedkeurde, zonder omzien van welken kant het kwam, wat volgens zijn verstand goedkeuring verdiende.

Naauwelijks was de vrede te Nijmegen gesloten, of

de houding die Frankrijk aannam, maakte een vast aansluiten der vroegere bondgenooten onderling raadzaam. **LODEWIJK XIV** zette ook in vrede voort wat in den laatsten oorlog hem zoo zeer gelukt was, om aan zijne zwakke naburen steden en vlekken, ja weldra geheele landstreken te ontroofen. Doch waar zou ons Vaderland bondgenooten vinden om te zamen dit nieuwe gevaar tegen te gaan. Brandenburg bij den Nijmeegschen vrede schandelijk overgelaten aan de Fransche overmagt, had door dure ondervinding geleerd, hoe weinig bondgenooten te vertrouwen zijn, en de Keurvorst, den strijd moede, begon in eene naauwe vriendschap met Frankrijk zijn heil te zoeken. Zoo ook waren de overige Duitsehe vorsten, afkeerig van alle nieuwe bondgenootschappen, soms door het Fransche geld tot andere inzichten gekomen, terwijl de Keizer, door de Turken in het naauw gebracht, zijnen erfelijken vijand vrije baan liet.

De blikken van **WILLEM III** rigtten zich naar Engeland en **FAGEL** deed het eerste voorstel om zich met **KAREL II** te vereenigen, onder den naam van garantie van den Nijmeegschen vrede. Voor ons die op het naauwkeurigst te weten kunnen komen hoeveel **LODEWIJK XIV** jaarlijks besteedde om **KAREL II** in zijn belang te houden, die al de geheime overeenkomsten tusschen de twee Vorsten gesloten, kunnen lezen, voor ons, zeg ik, mag het vreemd schijnen, dat zoowel de Prins als de Raadpensionaris vertrouwen durfden stellen op Engeland's vriendschap. Maar met al de vermoedens die ook die twee mannen zullen gehad hebben, dat het Fransche geld én vóór én na 1672 het gedrag van **KAREL II** had geregeld, zoo was er thans echter reden om te meenen, dat in het vervolg het weifelend karakter van den Engelschen koning meer tot de Republiek zou overhellen, zoo wel door hetgeen reeds vóór 1678 was geschied, als ook, en wel voornamelijk, omdat een nieuw ministerie

in het begin van 1679 was opgetreden met Sir WILLIAM TEMPLE aan het hoofd.

Reeds vóór den Nijmeegschen vrede had men zich geleid met eene meer krachtige houding van Engeland. KAREL's minister DANBY had het huwelijk doorgedreven van den Prins *van Oranje* met de dochter van den Hertog van York en deze eerste stap om Engeland van Frankrijk te verwijderen was weldra gevolgd door eene meer openlijke daad van vijandschap, het zenden van OSSORY met eenige troepen naar Vlaanderen, hetgeen weldra door eene oorlogsverklaring stond gevolgd te worden, toen de vrede van Nijmegen tusschen beiden kwam. Evenwel noch de Koning, noch zijn minister, hadden standvastigheid genoeg om zonder afwijkingen hun eenmaal opgevat plan te volvoeren. De zonderlinge invallen van hen beiden, de inschikkelijkheid die zij elkander betoonden, maken de regering van die dagen dikwerf raadselachtig in hare handelingen. Soms gaf de Koning toe, waar zijn patroon LODEWIJK XIV schade lijden zou, dan weder gaf DANBY gehoor aan de zucht van KAREL om den Franschen te believen. DANBY viel, maar wat den vrienden der Engelsche alliantie vreugde geven zou, KAREL II scheen in zijn nieuwen minister luide te getuigen van zijn voornemen om met Frankrijk geheel te breken. Sir WILLIAM TEMPLE, de vriend van DE WITT en van de republiek der Vereenigde Gewesten, de bewerker der triple-alliantie, werd aan het hoofd van een ministerie geplaatst. Eene groote crisis was in Engeland ontstaan. De populariteit, die KAREL II in 1660 bij den aanvang zijner regering had bezeten, was verdwenen; de liefde en toejuiching was veranderd in minachting en afkeuring. De redenen dezer verandering in de stemming des volks waren drieërlei, gekwetste volkstrots, daar men zag hoe de staat onder CROMWELL zoo geducht in het buitenland, thans als een niets vermogend

rijk den overmagtigen wil van Frankrijk volgde; angst voor het vernietigen van 's lands vrijheden, die, dagelijks door den Koning geschonden, telkens meer gevaar liepen van gewelddadig te worden op zijde gezet; maar nog meer, angst voor de Roomsche Catholijke godsdienst, die door den Koning niet onduidelijk beschermd, door den Hertog van York welda openlijk beleden werd. De afkeer van al wat van Rome kwam was sinds lang in Engeland nationaal geweest, en de wijze waarop in de laatste jaren de Roomschegezinden daar gehandeld hadden, had niet gestrekt om dien afkeer te verminderen. In die stemming des volks was op aanraden van DANBY een nieuw Parlement bijeengeroepen, en toen later TEMPLE en de zijnen het bestuur in handen namen, scheen eindelijk de volkspartij te zullen zegevieren en de Koning inderdaad het ware belang van Engeland te zullen behartigen. Het was in dien oogenblik, dat de eerste voorstellen werden gedaan om een verbond te sluiten dat strekken mogt om den gemaakten vrede te bevestigen.

Naauwelijks was dit voorstel gedaan, of de Fransche gezant d'AVAUX kreeg in last zich met alle kracht te 's Hage tegen zulk eene verbindtenis te verzetten. Men antwoordde dat eene garantie van den vrede eene goede verstandhouding en een naauwer verbond met Frankrijk niet beletten zou. Inderdaad schijnt WILLEM III, nog in de eerste dagen van 1680, en velen met hem, ernstig bedacht te zijn geweest om met Frankrijk over een tractaat te handelen, tot dat onze gezanten uit Parijs meldden dat LODEWIJK XIV meer dan immer den handel door strenge verbodswetten wilde beschermen. Deze tijding bragt een geheelen ommekeer te weeg; de commissie uit de Staten-Generaal met de behandeling der buitenlandsche zaken belast, en weldra ook de geheele vergadering der Staten van Holland, staat het gevoelen voor, dat in zulk een stand eene aansluiting aan Enge-

land alleen aan te raden is, en dat van de vriendschap van Frankrijk geen heil zou zijn te wachten (1).

Ook Amsterdam, vooral door den invloed van VAN BEUNINGEN, drong hierop aan, ofschoon daar ter stede velen de Engelsche verbindtenis slechts als het middel beschouwden om beter en vaster daarna met Frankrijk te kunnen sluiten. Doch de Engelsche staatkunde bleef weifelende en dubbelzinnig. Naauwelijks was een nieuw parlement bijeengekomen of door den angst van het oogenblik gedreven, gaf KAREL II gehoor aan die hem de vereeniging met de Republiek aanraadden; maar zoodra was niet zijn parlement uiteengegaan of het goud van LODEWIJK XIV en de raadgevingen van zijn' broeder, den Hertog van York, veranderden zijne inzichten. En eveneens waren zijne ministers weifelachtig; de eerlijke TEMPLE had zich na eenige maanden verwijderd, en die na hem kwamen, ROCHESTER, SUNDERLAND, GODOLPHIN, waren of door het Fransche goud omgekocht of in alles aan den Koning gehoorzaam. HALIFAX alleen durfde in den raad des Konings gevoelen bestrijden en als KAREL II met zijne gewone onverschilligheid hem toegaf, herleefde de hoop bij de tegenstanders van Frankrijk. Het verdrag tot garantie van den vrede bleef achter.

Inmiddels had Frankrijk niet stilgezeten en met ongehoorde schaamteloosheid de tractaten geschonden. In 1680 waren de zoogenaamde Chambres de Réunion opgerigt, volgens wier uitspraken geheele landstreken aan de Fransche grenzen, als aan dat rijk behoorende, werden in bezit genomen. In 1681 meende men zelfs dien schijn van regt niet meer te behoeven; Fransch krijgsvolk trekt in het Luxemburgsche; Spanje wordt aangemaand eenige Vlaamsche steden aan LODEWIJK XIV af te staan en het sterke Luxemburg wordt onder een

(1) Zie *Négotiations du Comte d'Avaux*, vol. 1, p. 76—80.

gezocht voorwendsel geblokkeerd. Hiermede niet tevreden, bezetten Fransche troepen Casal, eene der sterkste vestingen van Savoye, den sleutel van Lombardije, en wordt Straasburg, alsof er oorlog ware, overrompeld.

Deze handelingen hadden door geheel Europa de grootste onrust verwekt. Zweden stelde het eerst voor met alle Mogendheden den Nijmeegschen vrede te garanderen en sloot daartoe in 1681 een verbond met de Republiek. Men beloofde elkander hulp bij een eventuelen aanval, voor beiden thans zeer te vreezen, daar Denemarken, door Frankrijk opgehitst, dagelijks meer vijandig werd, en in de Republiek de vrees voor eene herhaling van den togt van 1672 algemeen was.

WILEM III hield in den zomer van 1681 zamenkomsten met eenige Duitsche vorsten te Zelle (1) en toen hij daar waarschijnlijk goede beloften gekregen had, om het garantie-tractaat te onderteekenen, spoedde hij zich naar Engeland om in persoon KAREL II te overreden tot eene krachtige houding tegenover Frankrijk. Dien ten gevolge maakte FAGEL aan de regering der steden een voorstel bekend, om al de Mogendheden, en daaronder ook Frankrijk, onderling te doen beloven, dat zij den Westfaalschen en Nijmeegschen vrede zouden handhaven en bij verbreking dier belofte aan te voren genoemde arbiters de beslissing van het gerezen geschil zouden opdragen. Indien Engeland te goeder trouw wilde handelen, dan kon op deze wijze de algemeene rust wellicht bewaard worden. Zulk een verdrag voor te staan, gelijk WILLEM III en FAGEL deden, is verre af van eene uittarting van Frankrijk en de zucht tot oorlog die hun door tijdgenoot en nakomeling zoo dikwerf is ten laste gelegd.

(1) Waarover eenige bijzonderheden in de *Histoire de GUILLAUME III.* Amst. 1703. vol. I. p. 224 sq.

De Keizer had zich in het begin van 1682 gevoegd bij het tractaat dat in het vorige jaar tusschen Zweden en de Republiek gesloten was; meer Duitsche vorsten stonden weldra te volgen, toen LODEWIK, door deze houding van het Duitsche Rijk verschrikt, een weinig van toon begon te veranderen. Er werden te Kortrijk onderhandelingen geopend om de geschillen met Spanje te vereffenen. Het blocus van Luxemburg werd opgeheven en in alle opzichten was het blijkbaar, dat de meer krachtige houding die, op aandringen vooral van WILLEM III, in Duitschland en ook voor een oogenblik in Engeland was aangenomen, goede vruchten dragen kon (1). Het plan door WILLEM III voorgestaan, om aan Engeland het arbiterschap der ontstane geschillen in Europa op te dragen beviel aan KAREL II in het eerst zeer wel; het was eene gelegenheid te meer om zijne dubbelzinnige rol vol te houden en met alle partijen bevriend te blijven; doch weldra zag de Koning in, dat de naam van scheidsregter hem niet paste, die alleen het voordeel van de eene partij, van Frankrijk, op het oog had, en op aanraden van den sluwen BARILLOX werd het arbiterschap afgeslagen, doch daarentegen eene bemiddeling aangeboden, die aan den Engelschen Koning de handen meer vrijliet. Als reden van dit veranderd inzicht werd opgegeven, dat men het arbiterschap wel wilde aannemen voor de Spaansche geschillen, maar niet nu men dit tevens vroeg voor de twisten die tusschen den Keizer en Frankrijk waren ontstaan. Er was namelijk voor KAREL II en zijne raadslieden

(1) Ook Engeland verzette zich tegen het blokkeren van Luxemburg door de Franschen, doch weldra deed het goud KAREL II van opinie veranderen. « It appears from Sir J. DALRYMPLE'S Memoirs (in Appendice) « that the King received from France a million of livres for his connivance at the seizure of Luxembourg, besides his ordinary pension. » HUME, vol. 4. p. 85.

geen erger vooruitzicht dan gewikkeld te worden in vele buitenlandsche belangen, zoowel omdat KAREL II uit vadsigheid elke inspanning ontweek, als vooral omdat uit die buitenlandsche staatkunde oorlog zou kunnen ontstaan, die een Parlement zoude noodig maken; Spanje echter geheel in den steek te laten durfde KAREL II ook niet, omdat er met Spanje een verbond was dat in den oorlog hulp beloofde, omdat het in bezit nemen der Spaansche Nederlanden door de Franschen, zonder dat Engeland zich verzettede, eene algemeene verontwaardiging zou verwekken, waaraan de zoon van den onthoofden KAREL I zonder vrees niet denken kon, en daarom nam de Engelsche regering den schijn aan van zich te verzetten tegen de overrompeling der Spaansche Nederlanden door de Franschen. Indien nu maar in Duitschland en ook in onzen Staat de onderlinge verdeeldheid door Frankrijk kon worden aangevuurd, dan zou LODEWIJK ruim spel hebben; de geschillen met Spanje zouden, zoo het heette, onder bescherming van KAREL II worden bijgelegd; zoo Luxemburg als een brug naar Duitschland slechts in Fransche handen geraakte, dan zou LODEWIJK alle andere vorderingen in de Spaansche Nederlanden gereedelijk laten vallen. Op het laatst van den zomer van 1682 scheen zulk eene uitkomst mogelijk en de Fransche regering het einde ziende der Spaansche geschillen, liet in September op den Rijksdag te Frankfort aankondigen dat zij zich tot aanneming der voorwaarden den Keizer voor eene minnelijke schikking vroeger aangeboden, niet langer dan tot November verplicht achtte. Deze aanzegging geschiedde op een oogenblik, dat Weenen door de Turken was ingesloten, terwijl het Franschgezinde Denemarken Zweden bedreigde, terwijl de Vorsten langs den Rijn geheel als vasallen van Frankrijk handelden, en zelfs Brandenburg op het punt stond zich met dat magtige rijk ten naauwste te verbinden.

De hooge toon, door de Franschen aangeslagen, was het gevolg der verdeeldheid der vroegere bondgenooten; eene naauwe hereeniging scheen het eenige middel tot weêrstand, maar tevens tot bewaring van vrede.

Reeds lang had WILLEM III er op aangedrongen dat men gezamenlijk de geschillen met Frankrijk zoude uitmaken en de weêrlooze toestand, waarin de Keizer zich thans bevond, maakte dit meer nog dan vroeger raadzaam. Het was toen dat VAN BEUNINGEN, die als gezant te Londen vertoefde, door zijne zonderlinge handelwijze dezen toelig geheel dreigde te verijdelen. Waarschijnlijk misleid door de beloften van HALIFAX, den eenigen Minister van KAREL II, die zooveel hij kon den Franschen invloed weêrstond, heeft VAN BEUNINGEN gemeend dat KAREL II opregtelijk bedoelde de zaken tusschen Spanje en Frankrijk onpartijdig te schikken. En nu verschrikt door den hoogen toon dien LODEWIJK te Frankfort op den Rijksdag voerde, schreef hij aan onze gezanten te Madrid en te Weenen: men moest maar aannemen wat Frankrijk aan Spanje had voorgesteld; Engeland zou Spanje's belangen wel behartigen; zonder dat was de oorlog onvermijdelijk. Deze daad door de Staten-Generaal streng berispt, en die de terugkomst van VAN BEUNINGEN ten gevolge had, moest zonder twijfel allen ontmoedigen, die tegenover Frankrijk eene krachtige houding raadzaam achtten. Indien de gezant der Vereenigde Gewesten aanraadde tot inschikkelijkheid, indien hij die, aan het Engelsche hof verkeerende, met de bedoelingen van KAREL II meer bekend zijn kon, verklaarde, dat van die zijde geene hulp voor den Keizer en de Duitsche belangen was te wachten, dan bleek het dat ook de Republiek zich terugtrok, en dan was de eenige coalitie voor goed verbroken, die Frankrijk in toom houden kon.

Ook in het vaderland, waar de stem van VAN BEUNINGEN steeds zeer veel invloed had, maakte zulk een schrijven

indruk. Spanje had gevraagd om hulp tegen de geweldnarigen van Frankrijk, de tractaten beloofden die; D'AVAUX deed alle moeite het volvoeren dier belofte tegen te houden (zoo zeer vreesde ook Frankrijk den oorlog); Amsterdam vooral, luisterde naar D'AVAUX, en scheen ongezind voor Spanje, veel minder voor Duitschland iets te wagen, en nu kwam VAN BEUNINGEN die oppositie nog versterken.

Om dezen tijd werd er in de Staten van Holland geraadpleegd of men aan het verzoek van Spanje zou gehoor geven; of men langs den diplomatischen weg alleen, dan ook door de wapenen de belangen der Spaansche Nederlanden zou voorstaan bij LODEWIJK XIV. Aan WILLEM III, in de vergadering tegenwoordig, werd in deze zaak het eerst het gevoelen gevraagd (zijn praeadvies, gelijk het heette). Wij wagen het deze rede van den Prins hier mede te deelen, zoo als wij die vinden in de MS. aantekeningen van den raadpensionaris HEINSIUS, die toen voor de stad Delft zitting had in de Staten van Holland.

«Z. H. begon met op te merken, dat, het zij uit onkunde, het zij uit kwaadwilligheid, verspreid werd, dat hij den oorlog zocht, terwijl toch hij meer dan ieder ander belang had bij den vrede. Want het ontstaan van oorlog zou het sein wezen tot inlandsche oproeren en *bouleversementen*. En welke zou dan de plaats, de houding en de vooruitzigten zijn voor den Stadhouder? Bij elke gewelddadige regeringsverandering zou hij zijn vaderland moeten verlaten, zijne hooge betrekkingen verliezen en daarbij zijne talrijke bezittingen in handen laten van buiten- of binnenlandsche vijanden. Doch wat veel meer woog: Zijne Hoogheid kende geheel en al de constitutie van het land, de militie, magazijnen, de zeemagt en de financiën, en met het oog daarop, is het voor ieder den oorlog te begeeren en te zoeken, vooral voor den Stadhouder, die alleen de leiding van den oorlog had,

en bij de rampen, die ongetwijfeld dan het deel van het vaderland zij u zouden, de schuld daarvan alleen zou moeten dragen.

Maar evenzeer als men oorlog moet vermijden, moet men zorgen niet door onmatige vrees in het verderf te vallen.

Hoedanig was de gesteldheid van Europa? Niemand twijfelt aan de bedoeling van *LODEWIJK XIV*, die *daarhenen strekt om meester te zijn van Europa, om eene algemeene monarchie en religie in te voeren.*

Ieder weet hoe Frankrijk den vrede op allerlei wijze in de laatste jaren heeft geschonden. Wat hoop heeft men dan dat nieuwe tractaten beter zullen nagekomen worden? «Daarmede,» zeide de Prins, «wil ik niet te kennen geven, dat men met Frankrijk niet onderhandelen moet; integendeel, dit is onvermijdelijk, maar wilt gij eenige hoop koesteren, dat voor het vervolg de tractaten beter zullen worden nagekomen, neemt dan bij de onderhandelingen alle voorzorgen, en omringt u zooveel mogelijk van bondgenooten, die elke schending kunnen tegenhouden. Ware dit vroeger gedaan, gelijk ik steeds er op heb aangedrongen, wij zouden thans niet in zulk eene houding verkeeren, die ik toen vooruitzag.»

Daarna sprak *Z. H.* van den toestand van Engeland; hoe het van *KAREL II* alleen afhing of Frankrijk al dan niet zijne maatregelen zou wijzigen; maar hoe verfoeijelijk de staatkunde was die men aan dat Hof volgde. Wil men daarin verandering zien, dan onderhandele men met elken bondgenoot die er te vinden is, men vervulle zelf het tractaat met Spanje gesloten, namelijk door het zenden van hulptroepen naar de Spaansche Nederlanden, en dan kan men spreken en Engeland dringen, dat ook van hare zijde het beloofde aan Spanje worde verleend. Het werk der bemiddeling en schikking aan Engeland opge-

dragen, geheel te laten drijven, dat zal en kan **KAREL II** niet doen, om redenen, die niet gezegd mogen worden; (?) maar zoo de Republiek er slechts op aandringt, dan zal Engeland eindelijk wel moeten komen tot haar waar interest.

In Duitschland is de toestand niet zooals voor het algemeen belang te wenschen ware; doch ook niet zoo kwaad als sommigen het willen doen voorkomen. De Keizer toch is zeer goed gezind, en heeft weldra op den Rijn een leger van 30 à 40,000 man, dat nog veel sterker zal kunnen worden, zoodra de onlusten en opstanden in het oosten des rijks zullen gedempt zijn. Brandenburg schijnt wel met Frankrijk te willen onderhandelen, doch tot nog toe is geen verbond gesloten; eene betere rigting is derhalve nog te hopen; hetzelfde kan van de bisschoppen van Mainz en Trier gezegd worden.

Zweden daarentegen is steeds bereid zich naauw aan de Republiek aan te sluiten. Denemarken is nog buiten alle vaste engagementen, en kan welligt gewonnen worden.

Wat Spanje betreft, dat is de zieke, die genezen worden moet; de houding van die regering is wankelende en onzeker.

Sommigen meenen, dat men de zaken moet afzien; dat door tijd veel te winnen zijn zal. Het tegendeel is waar. Hoe langer men aarzelt, hoe erger de zaken in Engeland zullen worden. De verbittering der natie over het gedrag der regering zal daar dagelijks toenemen en daardoor zal men hoe langer hoe meer duchten het Parlement bijeen te roepen. *En het was juist het Parlement, dat het gevaar voor Europa moest afkeeren.* In Duitschland zullen de vorsten, die nu nog aarzelen, door de werkeloosheid der republiek ontmoedigd, zich geheel aan de Fransche belangen aansluiten, «en zoo-doende d'eerste quade pas met een tweede goet maecken.» En zij, die tot nog toe standvastig zijn gebleven,

zullen, van den kant der Republiek geen steun meer vindende, één voor één hun behoud zoeken bij de vriendschap met LOUÏS XIV. Zoo zullen de zaken van alle kanten door uitstel verergeren. «Het is waar,» zeide de Prins, «wij kunnen nog wel een jaar of twee in denzelfden staat van onzekerheid voortleven, doch alleen om de eer te genieten van de laatsten te zijn, die door Frankrijk worden opgegeten.»

Wanneer men voorzigtig, maar tevens cordaat handelt, dan is de toestand noch niet zoo wanhopend, of men zal de Republiek nog wel behouden: maar als men uit bovenmatige vrees het ware belang van den Staat verlaat, dan is alles verloren. Het verbreken van zijn woord zou den Staat den doodslag geven.

Daarom zal men op de memorie van den Spaanschen gezant moeten antwoorden, dat de Republiek zich verbindt, om, in geval van oorlog tusschen Spanje en Frankrijk, de hulp te zenden bij de tractaten beloofd; dat thans, ofschoon geen openbare oorlog bestaat, evenwel vijandelijkheden door Frankrijk zijn gepleegd, die volgens de art. 3 en 4 van het tractaat aan Spanje hulp vereischen; dat het blokkeren van Luxemburg eene daad van vijandelijkheid is, en als zoodanig zelfs door Frankrijk is erkend.

Tegen zulk een besluit heeft men aangevoerd, dat het eene oorlogsverklaring bevatte tegen Frankrijk: dat zodoende een Europesche oorlog zou ontbranden. Maar dan bedenke men hoe LOUÏS XIV regeert en bestuurt volgens vaste *maximes*, waarvan hij nergens afwijkt, doch nimmer volgens oogenblikkelijke opwellingen of *boutades*. Heeft hij dus te voren geen plan gehad der Republiek den oorlog aan te zeggen, ook door het zenden van hulp aan de Spanjaarden zal het evenmin geschieden.

Men zie slechts achter zich en men zal bevinden dat Frankrijk dikwerf heeft gedreigd, doch als er geene

ware reden van belediging bestond, heeft steeds eene cordate houding den Staat gered. Daarom dan moet men, te gelijk met het verleenen van hulp aan Spanje, aan Frankrijk doen weten dat de Staat genegen is den vrede te bewaren en verzoeken dat de bestaande geschillen met Spanje en den Keizer zullen worden bijgelegd.

In Engeland zou men moeten aandringen op het Parlement, dat alleen de hoop geven kon op eene verandering in de maatregelen der Engelsche regering. Daarboven moest met de Duitsehe vorsten en Zweden de onderhandeling worden voortgezet.

«Zoo kan men hopen,» aldus besloot de Stadhouder, «dat de onderhandeling met Frankrijk eenig gevolg hebben zal; doch anders zal men verplicht zijn zich aan alles stilzwijgend te onderwerpen, wat de Franschen omtrent de Spaansche Nederlanden zullen goedvinden te doen, terwijl Spanje, van alle hulp verstoken, tot het uiterste zal gebragt worden.»

Ziedaar dan de wijze waarop WILLEM III meende, dat men den vrede behouden kon; en als men ook wat in de twee volgende jaren geschiedde nagaat, dan zal waarschijnlijk worden wat de Prins zeide, dat LODEWIJK wel dikwerf had gedreigd, maar dat zoo (gelijk hier) hem geene ware belediging was aangedaan, eene cordate houding alleen den Staat gered had. Immers naauwelijks was er sprake van het zenden van 8000 man hulptroepen naar den kant der Spaansche Nederlanden, of LODEWIJK begon reeds van toon te veranderen; de bedreigingen tegen den Keizer bleven achter en ware en in de Republiek en daar buiten onder de Bondgenooten op dat oogenblik één doel geweest en ééne gezindheid, dan zou een eerlijke vrede het einde zijn geweest van alle moeilijkheden. Thans echter door aarzeling en verdeeldheid liet men het gunstige oogenblik voorbijgaan; het tractaat in het begin van 1683 tusschen den Keizer,

Spanje, Zweden en de Republiek gesloten tot handhaving van den Nijmeegschen vrede, zou zeer zeker in staat geweest zijn, met krachtigen wil, Frankrijk in toom te houden; doch wat geschiedde? In de Republiek wilden velen van geene wapening hooren; de 8000 man die men aan Spanje ter hulpe zenden wilde, moesten althans vooreerst achter blijven; FAGEL stelde voor, eene vloot naar de Oostzee te zenden, om Zweden te beschermen tegen Denemarken, dat door Frankrijk was opgehitst; en toen eindelijk, na langen tegenstand, op het laatst van Augustus de vloot was uitgezeild, was weldra het jaargetijde te ver verlopen; de najaarsstormen vernielden de schepen en onverrigter zake keerde het overig gebleven gedeelte der vloot huiswaarts. De Keizer scheen vol vuur in het voorjaar van 1683; doch naauwelijks eenige maanden later lagen de Turken voor Weenen en ook van die zijde scheen krachtige handeling voor 'shands onmogelijk. En Spanje bleef *«de zieke die genezen worden moest»* maar die zelf niets verrigtte tot zijne verdediging.

Die reeks van rampen, welke de bondgenooten troffen, maakte LODEWIJK stouter, en hij, die gedurende de eerste helft van 1683 door onderhandelen en intrigues alleen had getracht het verbond tegen hem gevormd te verzwakken, nam nu in September het besluit, met geweld voort te zetten, wat hij begreep dat de bondgenooten op dat oogenblik niet konden tegengaan. Met een groot leger valt hij in Vlaanderen en legt het beleg voor verscheidene steden. Zulk eene handelwijze maakte elke aarzeling onmogelijk; de oorlog met Spanje, die reeds zoo lang bedreigd had, werd thans onvermijdelijk.

In September van dit jaar 1683 stelde de Prins voor eene werving van 16000 man te doen plaats hebben, als het eenige middel om den oorlog te voorkomen. Vooral Amsterdam verzette zich hevig tegen dit voorstel; men moest zich liever schikken naar de voorwaarden van

Frankrijk, daar de Republiek met Spanje alleen toch tegen **LODEWIJK XIV** den strijd niet volhouden kon. De staatkunde van **FAGEL** schijnt ook hier vooral geweest te zijn, om door eene krachtige houding ontzag in te boezemen, en door het gereed maken van een leger bij een inval der Franschen in de landen der Republiek — iets dat steeds gevreesd werd — het verwijt te ontgaan dat in 1672 **DE WITT** was toegevoegd. Onder anderen kan dit blijken uit de memorie op last der Staten van Holland aan de weerspannige stad Amsterdam gerigt, die, als uit de pen van **FAGEL** gevloeid, mag geacht worden 'smans gevoelen omtrent deze geheele zaak te bevatten. In dit staatsstuk word gewezen op Frankrijks overmagt tegenover de onmagt van Spanje en daarbij gezegd: « Wij willen den vrede bewaaren als dienstig voor het land, maar zijn niet verantwoord, zoo wij niet voor een leger zorgen. Onze veiligheid en religie loopt gevaar; de Nijmeegsche vrede heeft onze nabuurschap met Frankrijk vermeerderd; onze geallieerden ontevreden gemaakt; Frankrijk ziet ons aan als het obstakel tegen eene Europeesche monarchie; hebben de Franschen Luxemburg zooraken zij aan het bisdom Luik en Gulik en ligt er tusschen hen en onzen Staat geen Potentaat die hen weêrhouden kan noch wil, noch zelfs eenige forteres. De ondergang der Spaansche Nederlanden is ook de onze; want Frankrijk bedoelt voornamelijk ons land ten onder te brengen. Ware de krijg bijzonderlijk tegen Spanje gerigt, dan zouden ook elders en niet slechts in de Nederlanden de wapenen voeren.»

En toch bestond er nog eene andere reden, waarom hovenal Luxemburg door **LODEWIJK XIV** begeerd werd, eene reden den Raadpensionaris niet onbekend en die hij ook den Brandenburgschen gezant **VAN DIERST** mededeelde; omdat namelijk door het bezetten van Luxemburg de Duitsche landen aan den Rijn voor Frankrijk open lagen,

omdat de keurvorsten van het Rijk daardoor als het ware vasallen van **LODEWIJK** zouden worden en een groote stap zou gedaan zijn tot het groote doel dat de Fransche Koning zich voorstelde, voor zich of zijn' zoon de Duit- sche Keizerskroon te verkrijgen en het groote rijk van **KAREL DEN GROOTE** te doen herleven (1). De verovering der Nederlandsche Republiek, de groote tegenstandster van zulke voornemens, zou moeten voorafgaan en daarmede de eenige band verbroken zijn die de Duitsehe Vorsten vereenigde.

De Keurvorsten langs den Rijn over te halen en tot leenmannen van Frankrijk te hervormen, was sinds jaren de toelag geweest. Met dat doel werd Polen en ook de Turk opgezet tegen den Keizer; Denemarken beschermd en tegen Zweden aangehitst, om dit laatste rijk te belleten zich met de Duitsehe landen te bemoeijen, of zich te verzetten tegen het afstaan van een gedeelte van Polen, aan den Brandenburgschen Keurvorst, als belooning door Frankrijk toegezegd bij eene eventuele toetreding tot de Fransche belangen.

Zou derhalve ook onze Staat belang gehad hebben bij de overgave van Luxemburg en ook van Straasburg aan de Franschen? En zou het gezegde der Amsterdammers niet van kortzigtigheid getuigen, dat Straasburg te ver- af lag om er zich over te bekommeren? Doch was het dan ook niet gevaarlijk door eene groote wapening **LODE- WIJK XIV** te tarten en zodoende den oorlog over ons land te brengen? Er was veel waars in hetgeen **WILLEM III**

(1) Slechts uit enkele aanwijzingen kan die toelag van **LODEWIJK XIV** blijken. Bijv. een Duitsch geleerde **HERMANN CONRING** trok langen tijd een jaageld van den Koning onder belofte van dit plan te begunstigen. In een weinig bekend werkje, *Documents Authentiques et Details Curieux sur les Dépenses de Louis XIV*, par **GABRIEL PEIGNOT**, Paris 1827, vindt men p. 106 een gedeelte van een' brief in 1672 door **CONRING** aan **COLBERT** geschreven over dit plan van **LODEWIJK XIV**.

in 1682 zeide, dat de Fransche Koning niet naar nukken van het oogenblik, doch naar vaste stelregels regeerde; en thans was zijn plan gerigt voornamelijk tegen Luxemburg en de Vorsten langs den Rijn, en niet, althans onmiddellijk tegen onzen Staat. Bovendien LODEWIJK XIV verlangde thans geen krijg; nog leefde COLBERT en de invloed van dien grooten man deed zich nog gelden. Want men meene toch niet dat LODEWIJK XIV zich boven zulk een' invloed wist te verheffen; integendeel tot na den vrede van Nijmegen is in alle handelingen van de Fransche regering de besturende hand van dien minister zichtbaar; hij was het geweest die den jeugdigen Vorst van oorlog had teruggehouden, tot dat hij voor de handelsbelangen van Frankrijk, naar zijne inzigten althans, willende zorgen, eene vernietiging der Hollandsche scheepvaart noodig achtte; toen ontstond de oorlog van 1672. Daarna daalt zijn invloed en de zucht naar veroveringen neemt toe bij LODEWIJK; doch na den vrede van 1678 komt weder COLBERT's systeem op den voorgrond; vrede te bewaren, doch elk mogelijk voordeel voor den Franschen handel te bedingen. Langzaam echter daalde de ster van COLBERT, een ander stond weldra zijne plaats te vervullen. Louvois, de voorstander van krijg en twisten, begon eene andere rigting te geven aan de politiek van Frankrijk. Duidelijk zichtbaar is de worsteling van beide partijen in de aarzelende houding van Frankrijk gedurende de jaren 1683 en 1684; dan eens drijft COLBERTS systeem, dan weder dat van Louvois boven; in 's Konings raad hield DE CROISSY (broeder van COLBERT) meer de zijde van den eersten, DE POMPONNE de zijde van den anderen; voor het eerste stelsel pleitte nog bovendien de toestand der financiën, die niet zoo schitterend was op dien stond, als de grootsche ondernemingen van LODEWIJK XIV deden vermoeden. Hiervan vind ik reeds een bewijs in

hetgeen ANTONY HEINSIUS daarover schrijft in zijn onuitgegeven journaal gehouden gedurende zijn gezantschap in Frankrijk, op den datum van 7 October 1683: « Que les fermiers devoient avancer deux millions pour la caisse des emprunts pour la tenir ouverte et qu'ils devoient encore avancer au Roi 5 millions; que lors de la mort de Mons. COLBERT il n'y eut pas un denier de 38 millions qu'elle devoit; que le Roi a bien ordonné qu'elle demeurera à 20 millions, mais qu'on croit qu'alors personne ne sera payé..... que le Roi devoit 120 millions.» En daardoor laat zich ook begrijpen hoe zelfs na den dood van COLBERT (1) hetzelfde stelsel, voor een oogenblik althans, kon zegevieren.

In die oogenblikken werd de ligting van 16,000 man (in September van dit jaar voorgesteld), door HEINSIUS, die te Parijs de zaken van nabij gadesloeg, zoowel toen als later goedgekeurd, en ware zij toenmaals zonder tegenkanting toegestaan, ware een leger aan de grenzen nog vóór het einde van dit jaar in staat geweest den bondgenooten moed, den vijand ontzag in te boezemen, hoe geheel anders zou alles geëindigd zijn. Frankrijk tot vrede niet ongenegen, zou met eenige inschikkelijkheid van den kant der Spanjaarden Luxemburg wel hebben overgelaten en de Republiek zou door eene krachtige houding bij vriend en vijand in achting zijn gerezen. Reeds op 10 Junij had de schrandere HEINSIUS in dien zin aan FAGEL geschreven: « Dewijl men alhier soo veel doenlijk tracht te gaan op seeckere gronden, ende niet geerne de grote reputatie, die Syne Majt. in de voorgaende oorlogh heeft verkregen, soude hazarderen, syn vele van gevoelen, dat hetgene voorszgd is niet dan door seer vigoureuse en cordate resolutien bij den Staet en andere geallieerden soo ontrent d'armatures te water als te lant te nemen sal kunnen werden gestuyt, en dat, in gevalle men vroeger hadde

(1) COLBERT stierf 6 Sept. 1683.

begonnen, men van dese kant seeckerlyck niet geïntenteert, maer van onse syde de wegh tot de generale vrede beter gebaent soude gevonden hebben, te meer dewyl men aen 't Hof alhier schijnt gepersuedeert te sijn, dat men l'allen tijde bij ons quovis modo de vrede sal trachten te continueren, en in gevalle S. M. al iets komt te entrepreneren, men echter daerdoor van die niet sal werden gediverteert (1).» Zoo bouwde men toen reeds bij voorraad op de verdeeldheid en werkeloosheid der Republiek!

Het eerste voorstel echter in September gedaan om een leger van 16,000 man te werven, bragt de Franschen reeds aanstonds tot eenig ontzag. In de eerste dagen van October was er sprake te Parijs van het terugkeeren der Fransche troepen uit Vlaanderen; die terugtogt begon weldra: «daerbij hoopt men,» schreef JOH. PESTERS den 14^{en} aan HEINSDUS, «om Spanje en deze Staet oft imers d'onvoorsichtige onder haar in slaap te wiegen, «ende de geprojecteerde werving te stuyten.» Doch dit ontzag voor de Republiek verdween zoodra het duidelijk werd, dat het magtige Amsterdam en nog andere steden tot die werving niet wilden toestemmen; toen begon men weder te spreken over grootere legers, het bezetten van het land van Aelst enz. Inmiddels was de Keizer, van den Turkschen vijand bevrijd, weder in staat geraakt om in het westen zich krachtiger te toonen. Met hem vereenigd zou de Republiek, ware zij niet verdeeld, eene

(1) De man, die zoo schreef, had zich nog in 1682 en in het begin van 1683 doen kennen als tegenstander der wapening. Zoo schreef hem J. v. d. DUSSEN, op 11 Mei 1683: «Il y a de faux politiques qui sont entetés du sentiment que votre commission a été inventée à dessein de vous oster le moyen d'appuyer les sentimens de Roulys (Amsterdam) et qu'elle sera de durée.» En dat nog meer ervaren staatslieden de werving voorstonden, blijkt uit de volgende woorden van dien brief: «Cet honnête homme qui ne demeura pas loin de Leyden (VAN BEVERNINGH op den huize Loekhorst) a bouché avec l'Estoile (WILLEM III) et est fort animé contre la conduite de Roulys (Amsterdam).»

krachtige houding kunnen aannemen. Welligt rekende Spanje op zulke vereeniging toen het, zonderling genoeg, in December van dit jaar aan Frankrijk den oorlog verklaarde. Uit de brieven door VAN HEEMSKERCK uit Madrid geschreven is geenszins op te maken, dat die oorlogsverklaring op aandringen van de zijde der Republiek of van den Keizer is geschied. Herhaaldelijk werd in de vergadering van Holland, zoowel door de regenten van Amsterdam als door de ridderschap geklaagd, dat Spanje oorlog had verklaard zonder dat de Staat er iets van wist, dat men geen officieel berigt ontvangen had van de oorlogsverklaring, maar dat men (zoo sprak de ridderschap) zien moest hoeverre men Spanje kon bewegen, een der postulata van Frankrijk aan te nemen (1). Het is waar, tegenover de Fransche geweldenarijen was deze oorlogsverklaring slechts te beschouwen als eene regtmatige daad van zelfverdediging, alleen daarom zonderling te achten, omdat zij zoo zeer verschilde van vroegere laauwheid en onverschilligheid. Welligt is die veranderde stemming grootendeels toe te schrijven aan een nieuw voorstel in de eerste dagen van November door DE CROISSX aan HEINSIUS medegedeeld (2) en weldra officieel bekend geworden, waarbij Frankrijk in Navarre op Spaansch grondgebied een equivalent voor Luxemburg vroeg. Was men in Spanje vroeger onverschillig gebleven, zoolang het betrof de Spaansche Nederlanden, eene moeilijke en kostbare bezitting, thans, nu men het Spaansche schier-eiland bedreigde, «was de zieke genezen,» al-

(1) In eene verzameling van gedrukte en geschreven stukken, betreffende de werving van 16.000 man, en de geschillen met Amsterdam vind ik onder anderen een stuk door HEINSIUS geschreven, waarboven staat: Besogne Commissoriael 22 Dec. 1633, waarin de opinies der leden (steden) der Staten van Holland achtereenvolgens vrij uitvoerig zijn opgeteekend.

(2) MS. brief van HEINSIUS aan FAGEL, 5 Nov. 1633.

thans voor een oogenblik; men vreesde, dat de Republiek zeer spoedig zulk een equivalent in Spanje zou goedkeuren; om dit te voorkomen bleef slechts één hulpmiddel over, «men verclaerde seer precipantlyk den oorlogh» (1).

Onder den eersten indruk dier tijding komt WILLEM III in de vergadering der Staten van Holland; de bezending naar Amsterdam om die stad tot de werving over te halen was vruchteloos afgehoopen; eenige dagen te voren had men kennis bekomen van de oorlogsverklaring, maar ook toen antwoordde Amsterdam, dat thans de werving onnoodig was en schadelijk; dat zonder haar de vrede zou hersteld worden; dat Engeland zich met de zaak niet zoude inlaten, en evenmin de Keizer. Toen zeide WILLEM III, dat hij sedert de bezending naar Amsterdam over de werving niet meer gesproken en die afgestemd beschouwd had, doch dat thans ondergang dreigde; dat men zal verloren gaan, zoo men geene voorzorgen neemt; dat men toch niet gelooven moet dat hij den oorlog zoekt, doch dat juist de houding van Amsterdam, de staatkunde die VAN BEUNINGEN voorstond, oorlog zoude verwekken. «Zullen wij dan slaven worden van Frankrijk?» riep de Prins. «Neen dat niet in eeuwigheid. Intusschen vóór April zal het welligt erger zijn dan in 1672; dan zal men zien wie gelijk heeft en wiens kop vaster op den schouder staan zal» (2).

LODEWIJK XIV echter deed telkens nieuwe voorstellen, stelde telkens den krijg uit. — Ook hij vreesde nu den oorlog: met den Keizer scheen die onvermijdelijk; ook de Republiek zou dan volgen, en was men van Engeland wel zoo zeker?

(1) Woorden van v. HEEMSKERCK in een' brief aan de Staten uit de M. S. notulen der vergadering van Holland dd. 30 December.

(2) M. S. Aanteekeningen van A. HEINSIUS op 30 Dec.

Don RONQUILLO, de Spaansche gezant, had veel invloed bij KAREL II; het eerste blocus van Luxemburg had reeds in Engeland weêrstand gevonden; wat zou een oorlogvoeren om de Spaansche Nederlanden ten gevolge hebben? (1)

WILLEM III, verre van door die weifeling van Frankrijk tot den oorlog te worden aangemoedigd, begon nu weldra op anderen toon te spreken; aan MUYS VAN HOLY die hem zeide, dat men thans van de werving zou moeten afzien, nu er over vrede onderhandeld werd, antwoordde hij, daartoe zeer bereid te zijn; (2) aan v. HEEMSKERCK werd geschreven Spanje tot het aannemen der vredesvoorwaarden te brengen (3). Doch thans was het juist Spanje dat van geen' vrede hooren wilde; Frankrijk gaf telkens uitstel voor het ultimatum, doch dan schreef RONQUILLO dat KAREL II wel helpen zou, dan meldde BOURGOMAINERO uit Weenen dat de Keizer met Frankrijk breken wilde; dan weder DE GRANA uit de Spaansche Nederlanden, dat de Republiek zich wapende, en door die allen misleid bleef men den vrede weigeren. Aan die onzekerheid moest éen einde komen; noch Spanje moest zich achter zijne bondgenooten verschuilen, noch Frankrijk moest telkens met nieuwe en grootere eischen voor den dag komen. Van daar dat op 24 Junij een verdrag der Staten-Generaal met Frankrijk

(1) Merkwaardig zijn de volgende woorden in een brief van VAN WAGENNAAR-STARRENBURG, onzen gezant te Parijs, aan HEINSIUS, van den 17 Maart 1684. . . . « Mais avec toutes ces grimaces on ne laisse pas aussy d'estre embarrassé à la cour: on craint extrêmement la réunion les esprits chez nous; on cherche de l'argent par toutes sortes de moyens et il est sur qu'on souhaiteroit autant de sortir d'affaires icy qu'on le peut souhaiter ailleurs, mais si longtems qu'on peut entretenir la division chez nous on ne changera pas de langage. »

2) *Journal van HEINSIUS* op 21 April 1684.

3) WAGENAAR *Vad. Hist.* 15, p. 229.

werd gesloten, om Spanje te brengen tot een bestand van 20 jaren met Frankrijk op den voet van den Nijmeegschen vrede, behalve de stad Luxemburg en eenige andere plaatsen. Indien Spanje bleef weigeren na zes weken, zou de Republiek alle hulp weigeren. Na vele aarzelingen en bezwaren werd op den 15 Augustus een twintigjarig bestand geteekend tusschen Frankrijk en Spanje en een dergelijk tusschen Frankrijk en den Keizer.

Vele tegenkanting was er toe noodig geweest om den Stadhouder van de wapening af te brengen; maar door dien strijd met Amsterdam en later met Zeeland had men het vertrouwen der bondgenooten en de veerkracht naar buiten verloren. Nu het bleek dat Frankrijk vrede wilde en den oorlog niet zocht, ofschoon de Republiek geen leger tegenover had te stellen, nu men zag dat Spanje ook zonder dien zich staande hield tegenover Frankrijk, bleek ook de onwaarheid van wat men vroeger voornamelijk tegen de werving had aangevoerd, dat het namelijk was een provoceren van den oorlog tegen Frankrijk en eene aanmoediging voor Spanje om te volharden in zijne weigering om tot de vredesvoorwaarden toe te treden, en daarmede vervalt ook het schijnbaar strijdige tusschen de vredes-betuigingen van WILLEM III en zijn aandringen op wapening.

Daarentegen had men door die werving na te laten het bezetten van Luxemburg aan de Franschen gemakkelijk gemaakt en was men thans verplicht die stad ook voor het vervolg in Fransche handen te laten. Everwel geloof ik, dat men te ver gaat, zoo men veronderstelt, dat het 20jarig bestand geheel tegen den zin van WILLEM III werd gesloten. Ook hij wilde thans liever vrede; nog was de tijd niet daar dat hij met bondgenooten omringd LODEWIJK XIV zou kunnen wederstaan; want ook volgens hem was slechts één verbond denkbaar onderde mogendheden in staat Frankrijk te wederstaan: van de

Republiek, met Engeland en den Keizer. (1) Ook hij wist dat in die oogenblikken een algemeene oorlog steeds ten voordeele van Frankrijk zou keeren, zoolang niet Engeland tot eene andere staatkunde was geraakt; doch wat hem en FAGEL diep griefde, omdat zij beiden er een altijd dreigend gevaar voor den Staat in zagen, het was de afstand van Luxemburg.

Na het twintigjarig bestand scheen weder eenige rust te keeren in Europa, toen er kort achtereenvolgens twee gebeurtenissen voorvielen die diep ingrijpen in de geschiedenis van Europa, — de dood van KAREL II van Engeland en de herroeping van het edict van Nantes door LODEWIJK XIV. Het schijnt dat men in den beginne nog al hoop schijnt gehad te hebben op den nieuwen Koning: de Hertog van York die vroeger een groot voorstander was geweest van eene krachtige zeemagt werd alleen daardoor reeds meer tegen Frankrijk gerigt geacht, en buitendien, men vroeg nog niet veel uitstekende daden van hem, door iets beters te vorderen dan de regering van KAREL II geweest was (2). Weldra echter begon JACOBUS II te toonen dat hij meer nog dan zijn voorganger de Fransche staatkunde volgen wilde. Ook op hem had het Fransche goud invloed. Reeds op den 2^{en} Maart 1685 schreef WASSENAAR « On m'a voulu dire en « même temps qu'on avoit envoyé en Angleterre des « remises pour un million. »

(1) De schandere DE LIONNE had reeds in 1666 aan LODEWIJK XIV gezegd: « Vous n'avez absolument à craindre qu'une chose, Sire; c'est la ligue de l'Angleterre, de la Hollande et de la maison d'Autriche. » Cf. *Life of the first Earl of Shaftesbury* by M. B. MARTYN, ed. by G. W. COOKE, London 1837 vol. I, p. 304.

(2) MS. Brief van WASSENAAR-STARRENBURG uit Parijs aan HEINSIUS, 23 Febr. 1685: « et d'ailleurs l'esprit du Roi d'à présent n'estant pas « si paisible comme celui du défunt on doit s'en attendre plus de remue-
« ment ce qui pourroit apporter aussi beaucoup de changement sur le
« théâtre des affaires de l'Europe. »

Welke staatkunde moest de Republiek thans volgen? De dreigende houding van Frankrijk nam dagelijks toe; er was geen twijfel aan, of zoo **LODEWIJK** de kans schoon zag, weder tegen de Republiek zouden de wapenen gekeerd worden, en dan zou Engeland, even als in 1672 Frankrijks bondgenoot, een deel van den buit eischen. Eén middel slechts bleef over; een Parlement alleen kon den Engelschen Koning in zijne plannen weêrstaan; want bij het gansche volk was de verbindtenis met Frankrijk gehaat. **VAN LEEUWEN**, **VAN CITTERS**, **VAN WEDE** **VAN DIJKVELDT** en **HEINSIUS** werden achtereenvolgens of te zamen belast die oppositie tegen **JACOBUS II** in Engeland aan te vuren, en de geheime plannen van dien Vorst te doorgronden. Zoo spoorde die laatste afgevaardigde der Staten de handelingen na van den geheimen Franschen gezant **BONREPOS**, deelde zijne vermoedens den raadpensionaris mede en vermeldde hem wat de oppositie hoopte of vreesde, wat van den Koning verhaald werd enz.; terwijl dan **FAGEL** in zijne antwoorden telkens daarop drukte, dat alleen door een krachtig Parlement Engeland was te redden.

Intusschen had er eene gebeurtenis plaats gegrepen die vooral in ons land, doch ook elders in bijna geheel Europa, de staatkundige rigting bij velen wijzigde, de herroeping van het edict van Nantes. Reeds vroeger had **D'AVAUX** zich beklagd, dat de vervolgingen, den Franschen Protestanten aangedaan, de vrienden van **LODEWIJK XIV** in de Republiek dagelijks in aantal deed afnemen; thans, nu duizenden van ballingen hier gastvrij opgenomen, den naam des Franschen monarchs in minachting bragten, begon vrees voor de godsdienst de plaats van politieke partijschap in te nemen. (1) Straks werd het blijkbaar

(1) In 1683 schreef de bekende Fransche predikant **CLAUDE** aan **HEINSIUS**, dat **LODEWIJK XIV**, van de Protestanten sprekende, gezegd

dat de Engelsche Koning ook hierin de voetstappen van **LODEWIJK XIV** wilde volgen en dagelijks werd het verbond sterker tegen den Vorst die alleen beoogde «eene algemeene monarchie ende religie in te voeren.» Brandenburg sloot zich onder zijnen nieuwen Keurvorst aan de Republiek; ook andere Vorsten van Duitschland, de Hertogen van Zell, Wolfenbittel, Beijeren, Hanover enz. Zweden bleef getrouw. In ons vaderland werd slechts één kreet gehoord: de religie en vrijheid is in gevaar! de strijd tegen Frankrijk werd een volkswensch; de togt van 1688 werd mogelijk. Het is ons plan niet over hetgeen de expeditie van **WILLEM III** voorafging en die deed gelukken in bijzonderheden te treden, vooral niet terwijl het schoone werk van **MACAULAY** nog in ieders geheugen is. Wij willen alleenlijk nog wijzen:

1°. Op het weinige gewigt dat Frankrijk in den beginne aan dien togt hechte, blijkbaar uit de handelingen van **LODEWIJK XIV**, die zich op denzelfden tijd van vele bondgenooten onthlootte door eenen ijdel en twist met den Paus, blijkbaar ook uit de publieke opinie der Franschen, en wel inzonderheid der van de staatkunde beter onderrigte hovelingen, waartoe men nalezen kan de bekende brieven van madame **DE SEVIGNÉ** op dit tijdstip.

2°. Op de eenige drijfveer die **WILLEM III** deed handelen, niet eene ijdele zucht om de Engelsche kroon te dragen, maar een brandende ijver om door de Engelsche magt geschraagd de algemeene monarchie van Frankrijk te beletten, de vrijheid in Kerk en Staat voor Europa te bewaren; niet een moedwillig zich verzetten tegen den magtigen **LODEWIJK**, maar het bewustzijn van zijne grootsche bestemming, zijne heerlijke taak, die hij nimmer heeft uit het oog verloren. En bij alles wat daaromtrent gezegd is voegen wij thans deze drie omstandigheden, had: « Mon grand-père les a aimés, mon père les a craints, moi je ne les aime ni les crains. » Uit het MS. Journaal van **HEINSIUS**.

welke die meening aangaande WILLEM III mogen staven. Toen in het begin van 1689 het verbond der Republiek en Engeland tegen Frankrijk was geteekend zeide WILLEM III aan Burgemeester WITSEN «Dit is de eerste dag van mijne regering.» Thans was bereikt wat hij steeds voor oogen had, thans zou het eenige bondgenootschap bestaan dat voor Frankrijk te duchten was; Engeland met de Republiek en den Keizer vereenigd;— is de waarschuwing van DE LIONNE, nu den Franschen Koning te binnen gekomen?

Ten tweede: toen WILLEM III als Engelsch Koning werd gehuldigd liet hij een gedenkpenning slaan, waarbij de zonnewagen werd voorgesteld onvergeworpen en de aarde brandende onder haar, met dit onderschrift: *Ne tota absumatur* (1). Ook hier dus weder het groote doel der Engelsche troonbestijging, opdat niet de gansche aarde verbrand worde, opdat niet gansch Europa voor LODEWIJK XIV zwichte. En eindelijk, die algemeene monarchie te bestrijden was zoozeer het hoofddoel dat, ofschoon hij als Protestant steeds zijne geloofsgenooten heeft beschermd tegen verdrukkingen, ofschoon ook religiehaat een groote rol in de volgende jaren speelde, bij WILLEM III, noch bij de staatslieden van dien tijd, immer het denkbeeld is gerezen, dat hier inderdaad een godsdienst-oorlog was. Zoo men hiervoor een bewijs verlangt, men vindt dit in een merkwaardigen brief in 1697 even na den Rijswijkschen vrede aan HEINSIUS geschreven waarin WILLEM III, in antwoord op gevraagde ondersteuning voor de Protestanten in den Elsas, verklaart, «dat hij huisverig is om die te verleenen, daar hij steeds elken religie-oorlog wil ontwijken. (2)»

(1) Het is bekend, dat met de Zon steeds LODEWIJK XIV werd bedoeld.

(2) Uit de brieven van WILLEM III aan HEINSIUS, ook te vinden in het belangrijke werk: *Letters of William III and Louis XIV*, edited by PAUL GRIMBLOT, London 1848 (Brief van 31 Oct. 1697), vol. I, p. 131.

Met schrik ontwaar ik aan het einde van mijn geschrif, dat men mij beschuldigen kan iets anders te hebben geleverd dan de titel beloofde.

Behalve een paar aanhalingen, gaf ik niets uit-noch over LENTING's Dissertatie.

Ik weet dit niet meer goed te maken, dan alleen door hem, die zich mogt ergeren over de afwijking van mijn plan, aan te raden, zelf het Academisch proefschrift te lezen: zonder twijfel zal hij dan dankbaar zijn voor mijn verzuim, dat hem tot zulk eene nadere kennis-making bragt.

BOEKBEOORDEELINGEN EN VERSLAGEN.

(NEDERLANDSCHE LITERATUUR).

Het Burgerlijk Wetboek, Aanteekening op de artikelen die thans nog verklaring behoeven, door Mr. C. W. OPZOOMER, Leyden en Amsterdam, bij J. H. GEBHARD EN COMP., 1849, I. (1).

De rustelooze pen van den Hooggeleeraar Mr. C. W. OPZOOMER heeft thans ook de literatuur van ons Burgerlijk Wetboek met bovengemeld werk verrijkt. Ik nam het met belangstelling ter hand. Eene verrassing evenwel was het niet, daar O. het ons reeds in de *Voorrede* voor zijne *Aanteekening op de wet houdende algemeene bepalingen* had toegezegd. Wat hij toen beloofde, exegese zonder kritiek, wekte bijzonder mijne nieuwsgierigheid op, want ik wist niet welke voorstelling mij daarvan te maken. Doch hij heeft zich aan dit voornemen niet

(1) Bevattende het eerste boek van het BURG. WETB. benevens Bijlage, 21 bl. in 8°.

gehouden; integendeel, moge al de eene of andere zinsnede aan het vroeger program herinneren (1), zijne verklaring vloeit van wets-kritiek over (2). Nog in een ander opzigt vinden wij ons teleurgesteld. Wij erlangen geen volledigen, doorlopenden commentaar, maar alleenlijk eene reeks losse verklaringen van een aantal afzonderlijke wetsbepalingen zonder ander verband dan de uiterlijke volgorde der artikelen. In de voorrede voor dit werk geeft O. als reden daarvan op, zijnen onwil om hen na te volgen, die, de gansche wet commentariërende, voortdurend hunne voorgangers uitschrijven, zullende hij alleen dan wat geven, als hij meent nieuwe meeningen voor te dragen te hebben, of het nog onverklaarde te kunnen verklaren (3). Dit vrij scherp uitgedrukt verwijt is niet nieuw, noch zoo onjuist. Doch nutteloos kan ik een dergelijken arbeid, als waaraan O. zich verklaart te onttrekken, niet noemen. Hij die eene doorlopende verklaring van alle wetsartikelen geeft, waarin hij de door kritiek en praktijk geëijkte gevoelens der meest gezaghebbende schrijvers benevens de jurisprudentie oordeelkundig bijeenbrengt, zal den dank inoogsten, zoowel der praktijk, die in zoodanig werk bij voorkomende gelegenheid een trouwen raadsman vindt, als van hem, die zich daardoor de poging om zich zelf te onderrigten ziet vergemakkelijken. Tevens levert hij, ook uit een wetenschappelijk oogpunt, een geheel. Alle deze voordeelen worden bij het plan, dat O. volgt, verijdeld. Daarbij staat het vrij over de belangrijkste bepalingen te zwijgen, daar dit slechts het bewijs is, dat men meent, dat zij geene

(1) p. 56.

(2) b. v. op art. 3. (5.) 20 (20.) 48 § 3 (28.) 50 § 1. (29.) 74 (32) 79 (39.) 142 (62.) 163 (71.) 187 (30.) 241 (94. 98. 99.) 323 (172.) 386 (176.) 507 (210) 523 § 1 (223. n°. 1) 548 (241).

(3) Van daar het eenigzins subjectief opschrift: Aanteekening op de artikelen, die thans nog verklaring behoeven.

verklaring meer behoeven, of ten minste er niets nieuws over te zeggen weet; — kan zelfs van de poging, om een volledig denkbeeld van de literatuur of de jurisprudentie te geven, geene sprake zijn; — en wordt menigwerf ook bij die artikelen, die tot voorwerp der beschouwing strekken, slechts een enkel punt behandeld, bijna nimmer de gansche inhoud opgehelderd. In een woord, het wordt niet veel anders dan eene verzameling min of meer uitgewerkte theses, en ik vrees daarom zeer, dat het werken naar zoodanig plan weinig nut zal stichten, noch voor de praktijk, noch voor het onderwijs. Maar juist daarom hadde ik wel gewild, dat O., indien hij een niet geheel onbillijken afkeer gevoelde van de vervaardiging van een lijvigen commentaar, ons in het geheel geen commentaar, maar liever eene schets had geschonken van het stelsel van ons burgerlijk regt, waarin hij in breede trekken de verschillende regtsinstituten en regtsvoorschriften, die het onderwerp der wet uitmaken, in logischen samenhang voordroeg, en hetwelk dan tot grondslag konde dienen voor de ontwikkeling van de wordingsgeschiedenis van het dus in zijne ware omgeving voorgesteld dogma. Trouwens daartoe zouden voorbereidende werkzaamheden gevorderd zijn van ontzaggelijken omvang, en het is niet mijn raad, die voor de uitgave wordt ingewonnen, maar de beoordeeling van het uitgegevene, die ik op mij neem. Doch ook dan, geplaatst op het standpunt door den schrijver zelven aangewezen, is mijn oordeel niet gunstig. Ik vond niet zooveel nieuws, als de voorrede mij deed hopen, en daaronder niet zooveel goeds, als de naam op den titel mij deed wachten. Niemand zal vergen, dat ik dit oordeel regtvaardige door het onderzoek van alle de stellingen in dit geschrift vervat. Het zal genoeg zijn eenige verklaringen na te gaan hier en daar, zooals het viel, er uitgeligt.

In zijne aantekening op art. 24 (1) maakt O., met wien ik in dit punt instem, *daarvan* op de uittreksels, niet op de akten zelve betrekkelijk en komt tot het resultaat, dat het beweren van de valscheid van het uittreksel, moet bestaan in het beweren of « dat het niet met de registers overeenstemt, of dat de handteekening van den bewaarder of van den voorzitter der regtbank valsch is, « tot dat juist een van die twee dingen ontkend is, die de wet als voorwaarden der geloofwaardigheid bepaalt »

Op dien grond neemt hij in het artikel eene zekere tautologie aan, die hij echter moeilijk te vermijden acht. (2)

Dit schijnt mij veel te apodictisch. Stel: men beweert, b. v. dat de registers, waaruit het uittreksel zou moeten zijn gegeven, nooit hebben bestaan; beweert men niet dat het valsch is? Evenwel is het vrij gedwongen, aan niet overeenkomst met registers, die niet bestaan, te denken. —

Op art. 74 (3) stelt O., dat iemand tegelijkertijd op twee plaatsen zijn hoofdverblijf hebben kan. Zijne redenering ontnemt mij mijnen twijfel niet.

De wet onderscheidt tusschen *hoofd* en *werkelijk* verblijf. Wat is het aan beiden gemeenzame? Immers het denkbeeld *verblijf*, d. i. oponthoud van zekeren duur, *woning*. Nu kan men gedurende zekeren tijd op eene plaats inwonen in de meening, of om aldaar slechts tijdelijk zijn verblijf te houden, of om aldaar bij voortdoring gevestigd te zijn. Het eerste is alleen noodig tot *werkelijk*, het tweede tot *hoofd*verblijf.

Daar het eene het andere opheft, kan niemand te gelijkertijd hebben een dubbel werkelijk verblijf.

Daarentegen kan men wel op eene andere plaats, dan waar men zijn hoofdverblijf heeft, zijn werkelijk verblijf hebben.

(1) p. 21 vlg.

(2) p. 25.

(3) p. 33 vlg.

B. v. A. die te 's Hage zijn huis heeft, brengt den zomer buiten door. Hij heeft gedurende het gansche jaar zijn hoofdverblijf te 's Hage, daarentegen zijn werkelijk verblijf des zomers buiten.

De wet nu bepaalt, dat niemand zijn domicilie heeft ter plaatse zijns werkelijken verblijfs dan hij die geen hoofdverblijf heeft. In ons voorbeeld heeft A. zijn domicilie voortdurend te 's Hage, nimmer buiten.

Op zich zelf ware er niets tegenstrijdigs in gelegen geweest, indien de wet *nevens* dat van het hoofdverblijf het domicilie des werkelijken verblijfs had toegelaten, tenzij zij slechts *een* regelmatig domicilie wilde hebben aangenomen. Wij hebben dus reden dit laatste te vermoeden.

Het karakteristieke van het hoofdverblijf schijnt mij te liggen in den eigenaardig daartoe vereischten wil, *in den bepaalden wil om deze plaats boven anderen tot plaats zijner inwoning te maken en te houden*. Dobbert die wil tusschen twee of meer plaatsen, hij is onbepaald; derhalve is geene daarvan het hoofdverblijf, en het domicilie hier of ginds, naarmate men op het gegeven oogenblik op deze of gene dier plaatsen zijn werkelijk verblijft heeft.

Ik neem dus het gevoelen aan van hen, die «oordeel-«den» — «dat in geval iemand zijn verblijf tusschen «twee plaatsen geheel op gelijke wijze verdeelde en men «dus geen van beiden als *hoofdverblijfplaats* kon beschou-«wen, men de plaats van zijn werkelijk verblijf daarvoor «houden moet.»

Wat mij daartoe te meer doet overhellen is, dat ik geloof, dat ook aan werkelijk verblijf eene minder feitelijke betekenis moet worden gehecht, in één woord, *dat men ook van de plaats zijns werkelijken verblijfs afwezig zijn kan.*

Stel: A., over wien wij straks spraken, verkoopt in

het voorjaar zijn huis te 's Hage, om, na het zomersai-
zoen, als gewoonlijk, op zijn buiten te hebben doorge-
bragt, voor het vervolg te Amsterdam te gaan wonen.
Thans verliest hij met den aanvang van den zomer zijn
hoofdverblijf te 's Hage, om eerst bij den aanvang van
den winter een nieuw te Amsterdam te erlangen. Inmid-
dels heeft hij zijn werkelijk verblijf, en dus zijn domi-
cilie, buiten. Wanneer hij thans zich daarvan voor eenige
dagen verwijdert en deze in eene andere gemeente door-
brengt, verandert naar mijne schatting de plaats zijns
werklijken verblijfs niet. Want ook dit, hoezeer tijde-
lijk, onderstelt *wonen*, d. i. oponthoud van zekere vast-
heid en duur, *eene plaats van waar verwijderd men
in eigen schatting van huis is.*

Daarom deert mij de aanmerking van O. niet, dat
tegen dit gevoelen geldt: «dat degeen, die de eene helft
«van het jaar voortdurend in eene vaste plaats doorbragt
«en de andere helft even voortdurend in eene andere
«plaats, toch bezwaarlijk kan gezegd worden geen domi-
«cilie, maar slechts een werkelijke verblijfplaats te heb-
«ben, zoodat hij onder den term van landlooperij zou
«vallen.» Daarbij komt nog, dat volgens die beschou-
wing «degeen, die de helft van het jaar te Amsterdam,
«de andere op eene andere plaats doorbrengt, als hij
«voor eenige dagen in den Haag vertoeft, daar zou
«moeten aangesproken worden en niet op ééne dier twee
«plaatsen, waar zijn geheele fortuin zich bevindt en
«zijne geheele werkzaamheid in regten wordt uitgeoe-
«fend» (1).

Integendeel, de zoodanige heeft de eene helft van
het jaar op de eene, de andere helft op de andere zijn
domicilie, al is hij voor het oogenblik van huis, en valt
juist daarom niet in den term van landlooperij, omdat hij
steeds een werkelijk verblijf, derhalve un domicile certain

(1) p. 34, 35.

heeft; alleen hij, die op alle plaatsen even te huis is, omdat hij nergens woont, heeft bij gebreke van dit laatste ook nergens zijn domicilie en is daarom *vagabond*.

Deze opvatting van het hoofdverblijf wordt, gelijk O. zelve opmerkt, door de geschiedenis der Fransche wetgeving, de gids van de onze, versterkt. Een beroep op de bekende Pandecten-plaatsen kan daartegen niet baten. Het is hier niet de vraag, of iemand zijn verblijf op twee plaatsen zoo kan afwisselen, dat niet blijkt, aan welke hij zelve den voorrang toekent, maar of iemand meer dan een *hoofdverblijf* hebben kan *in den zin onzer wet*, wier onderscheiding ten deze den Romeinen onbekend was.

Uit de gegeven beschouwing laat zich het minderjarigheids-domicilie op deze wijze ontwikkelen.

Een minderjarige kan ongetwijfeld op eene plaats wonen; hij kan derhalve, of een werkelijk verblijf hebben, of *vagabond* zijn.

Tot hoofdverblijf daarentegen wordt, buiten het hebben eener woning, gevorderd de juridieke wil, om juist deze plaats met uitsluiting van alle anderen tot middelpunt zijner regtsbetrekkingen te maken. Tot dien wil acht de wet den minderjarige niet in staat en stelt daarom zelve zijn domicilie bij dengeen die hem regtens vertegenwoordigt. Niet op de daad noch den wil des minderjarigen gegrond, is dit een domicilie door wetduiding, een fictief domicilie (1), dat ophoudt met de reden dier fictie, op het oogenblik der meerderjarigwording. Indien de minderjarige geen *vagabond* is, erlangt hij op datzelfde oogenblik zijn domicilie minstens ter plaatse zijns werkelijken verblijfs. Heeft hij den wil om daar (of indien hij, nog minderjarig, op meer dan eene

(1) Bij den minderjarige wat hij den meerderjarige het hoofdverblijf is. Wanneer dus voogd en toeziende voogd beiden ontbreken, heeft de minderjarige zijn domicilie ter plaatse zijns werkelijken verblijfs.

plaats bij afwisseling zijn verblijf hield, om op ééne der plaatsen) zijn hoofdverblijf te houden, zoo heeft hij zijn domicilie aldaar. Het bestaan van dien wil op het oogenblik der meerderjarig-wording kan worden opgemaakt uit omstandigheden ook uit den tijd der minderjarigheid. —

Zelden kwam mij zulk een staaltje van ongelooftelijke oppervlakkigheid, als de aantekening van O. op art. 84, (1) onder de oogen; vermeldende:

- 1°. dat onze wet het beginsel der monogamie huldigt;
- 2°. een huwelijk tusschen personen van dezelfde sexe zelfs naturaliter ondenkbaar is, en dus niet eens stof voor eene nietigverklaring door den regter kan opleveren;
- 3°. ongeschiktheid tot voortplanting geen huwelijksbeletsel is, omdat het doel daarvan niet uitsluitend in voortplanting bestaat.

Zelfs dit laatste ben ik eens, maar acht, dat men het niet of beter moet bewijzen, dan 1°. door de spreuk: «wat den man uitmaakt zijn niet uitsluitend zijne geslachtsdeelen» (2).

2°. eene herinnering aan «het huwelijk in extremis.»

3°. de opmerking dat men anders «hetzelfde zou moeten oordeelen van het huwelijk van hen, die door hunne hooge jaren dat vermogen niet meer bezitten.» Te regt bepaalde JUSTINIANUS: «Sancimus nuptias, quae inter masculos et feminas maiores vel minores sexagenariis vel quinquagenariis lege JULIA vel PAPIA prohibitaee sunt, homines volentes contrahere et ex nullo modo nec ex ulla parte tales nuptias impediri.» (3).

Ik gun den Keizer dezen lof gaarne. Maar krijgt het daardoor niet den schijn, als of het Romeinsche regt vóór JUSTINIANUS de voortplanting werkelijk als het uitsluitend doel des huwelijks beschouwd en daarom de Papische wetgeving het tusschen personen van genoem-

(1) p. 40.

(2) Herhaald p. 62.

(3) Zijnde L. 27 C. de nupt, (5. 4.).

den leeftijd volstrekt verboden had? In allen gevalle, geen van beiden is waar. De Romeinen hadden omtrent het huwelijk even waardige regtsbegrippen als wij (1), en de genoemde wetgeving ontzeide aan dergelijk huwelijk alleen de kracht om te bevrijden van de nadeelen, die zij aan den ongehuwden, en te verschaffen de voordeelen, die zij aan den gehuwden staat verbonden had (2).

Eene dergelijke verklaring als deze kan, dunkt mij, geen artikel der wet ooit behoeven. —

De aantekening op art 85 heft aan (3):

«Het huwelijk is een contract.» Ook in het vervolg wordt het meermalen, zelfs met zekeren nadruk, «eene overeenkomst» genoemd (4). Ik kom er tegen in verzet.

Eene opmerking over het spraakgebruik vooraf.

Wanneer men *het huwelijk* «een contract, een wilsverklaring,» noemt, moet men daaronder verstaan het *huwelijksverdrag*, de daad van partijen die een huwelijk aangaan, niet de toestand tusschen partijen uit dat verdrag geboren.

Nemen wij dit, zonder naar het gewone spraakgebruik te vragen, aan. dan is *het huwelijk* het verdrag, dat tot onderwerp heeft de *echtvereëninging*. De toestand tusschen partijen uit dat verdrag geboren is de echt. In die betrekking heeten zij echtgenooten (man en vrouw).

Overeenkomst is, art. 1349 B. W., het verdrag, dat tot onderwerp heeft eene *verbindtenis*. De toestand tusschen partijen daaruit geboren is de *verbindtenis* (schuld en inschuld). In die betrekking heeten zij schuldenaar en schuldeischer.

(1) Vgl. HASSE, *Das Güterrecht der Ehegatten*, 5.

(2) ULP. XVI, § 3, 4. ZIMMERN, *Gesch. des Rö. n. Privatr.*, § 174 (I. 2, 636).

(3) p. 41.

(4) Z. aant. op art. 134 (p. 50 volg.).

Huwelijk en overeenkomst zijn dus beide verdragen, maar van verschillende soort.

Eene verbindtenis strekt « om iets te geven, te doen of niet te doen. » art. 1270 B. W.; om te geven, bevat zij de verpligting om eene zaak te leveren, art. 1271 B. W.; om te doen of niet te doen, lost zij zich in vergoeding van kosten, schade en interessen op, art. 1275 B. W.. Zij heeft dus immer eene bepaalde geldswaarde ten onderwerp, welke van het vermogen van den een, waarvan zij eene schuld is, behoort te komen in het vermogen van den ander, waarvan zij eene inschuld is. Daarom is in dit geval immer aan de eene zijde de verpligting, aan de andere zijde het regt. Alle wederkeerige verbindtenissen zijn te zamengestelde.

Geheel het tegenoverstaande karakter vertoont de echt. Hij strekt niet om te geven, te doen of niet te doen, wat geldswaarde heeft, maar heeft ten doel eene vereeniging, waardoor men wederkeerig een regt verkrijgt op elkander, dat den geheelen persoon omvat; van daar is het begrip der wederkeerigheid hier wezenlijk. Het regt dat aan de eene zijde bestaat is immer aan diezelfde zijde verpligting tevens, gelijk het van de andere zijde én aan eene verpligting én aan een regt beantwoordt. (1) Daarom is hier van geene geldswaarde, van geene zelfvervreemding sprake, is er schuldeischer nog schuldenaar, en behoort het regsinstituut zelve niet, gelijk de verbindtenis, in het vermogenregt, maar, gelijk de betrekking tusschen ouders en kinderen, in het familieregts te huis.

Hij derhalve die het huwelijk « eene overeenkomst, een contract » noemt, weigert of zich te onderwerpen aan de bij de wet vastgestelde terminologie, of verwacht

(1) De verpligting tot zamenwoning b. v. lost zich dus op. Regt van den man om te vorderen, dat de vrouw hem volge, maar verpligting tevens om haar te ontvangen. Regt van de vrouw om huisvesting te vorderen, maar verpligting om den man te volgen. Art. 161, 162 B. W.

de strijdigste begrippen. Hoe gaarne wenschte ik aan O. alleen het eerste te moeten te laste leggen, doch ik ducht, dat ook hier het misbruik van het woord het voertuig van het wanbegrip is.

Op den duur en zonder eenig aarzelen namelijk worden de bepalingen omtrent overeenkomsten geschreven door hem voetstoots op het huwelijk van toepassing verklaard. Wel is waar onze wet behandelt nergens opzettelijk de leer van verdrag (1), of de nog algemeene van wils-verklaring. Daarom mogen wij bij analogie de voorschriften omtrent overeenkomsten aanwenden, op dergelijke wijze als wij eene zekere wederkeerigheid aannemen tusschen de bepalingen over de uitlegging der overeenkomsten en uiterste willen en beiden ook voor de wets-interpretatie gebruiken. Doch wij behooren daarbij nooit te vergeten, dat wij naar die reden op het huwelijk alleen die voorschriften mogen overbrengen die voor de overeenkomst gegeven zijn, *omdat zij een verdrag is*, niet omdat zij eene verbindtenis ten onderwerp heeft. Daaraan houdt O. zich m. i. geenszins.

Zoo zegt hij b. v. (2) tot betoog, dat de regtsvordering van art. 142 door een verloop van vijf jaren vervalt volgens de bepaling van art. 1490: «Wat van de nietigheid eener wilsverklaring in het gemeen geldt, dat moet ook gelden, waar die wilsverklaring een huwelijk betreft.» Nu spreekt dit art. alleen van nietigverklaring *eener verbindtenis*.

Zoo besluit zijn betoog op art. 161 al. 2., waarin hij ten aanzien der verpligting van de vrouw om met den man zamen te wonen de strengste meening huldigt:

«Er komt nog bij, dat de vrouw, daar zij persoonlijk tot de zamenwoning niet kan gedwongen worden, geen ander nadeel kan lijden dan een geldelijk.» (3)

(1) Daarover vgl. v. SAVIGNY, *Syst.* § 140—142 (3, 307 fgg.).

(2) p. 64.

(3) p. 68.

Het eerste wil ik gaarne beëmen, al is mij niet onbekend, dat de regter het wel eens anders begreep, maar bij het laatste bekruipt mij de vrees, dat aan art. 1275 is gedacht. —

In art. 125 al. 2. wil O. het woord *kunnen* betrekkelijk maken op *worden nietig verklaard* (1). Ongetwijfeld is dit grammatisch mogelijk, schoon men zulks bedoelende beter geschreven had: *zal het geding ter zake der stuiting voortgezet en het huwelijk nietig verklaard kunnen worden.*

Dit *kunnen worden* zal nu echter moeten beteekenen: *moeten worden, ingeval volgens de bepalingen van de zesde afdeeling van dezen titel op den grond, waarop, en de vordering van hem, door wien de stuiting gevraagd is, het huwelijk, zonder stuiting voltrokken, zou hebben kunnen worden nietig verklaard.*

Zoo iets schijnt mij een waar exegetisch goochelstuk, misschien wel omdat ik voor «de anomologie» die er door moet worden geëscamoteerd, niet zoo ernstige bezorgdheid koester.

Volgens al. 1. van ons art. schorst de stuiting den ambtenaar van den burgerlijken stand in zijne bevoegdheid om het huwelijk te voltrekken, tot zij is opgeheven. Voltrekt hij het desniettemin, wat wonder, zoo het bij toewijzing der stuiting op voorbeeld van art. 148 moet worden nietig verklaard? Men zegge niet, dat consequent dit dan ook het geval zou moeten geweest zijn, indien de opposant werd afgewezen, want dan moet de stuiting geacht worden nimmer te hebben bestaan, even als in het geval, dat het geding ter dier zake niet wordt voortgezet. —

Aan art. 244, al. 2, (2) dat aan het vonnis, waarbij de scheiding van goederen is toegewezen, wat deszelfs gevolgen betreft eene terugwerkende kracht toekent, te rekenen

(1) p. 50.

(2) p. 100 volg.

van den dag der regtsvordering, knoopt O. eene belangrijke regtsvraag vast, die met de geheele leer der actiën in het naauwste verband staat. Hij redeneert kortelijk aldus:

Het beginsel, dat het vonnis beschouwd moet worden als op den dag der regtsvordering geweest, heeft slechts eene betrekkelijke waarheid en omvat niet alle regtsvorderingen, maar alleen een bepaald gedeelte, wanneer namelijk er niets anders op het spel staat dan de geldelijke belangen van den eischer en den gedaagde. Zoo was dan ook het oude regt der *litis contestatio*. (1)

Daarentegen strekt zich dit beginsel niet uit tot het geval, wanneer het geding niet alleen in verband staat met de belangen van partijen, maar tevens met die van derden, wanneer het een belang der maatschappij zelve geldt, zooals hier. (2)

Zonder deze beperking is dus ons artikel overbodig, want het opklimmen der gevolgen tot den dag der regtsvordering spreekt dan reeds van zelf. Met deze beperking daarentegen is deze bepaling geheel onmisbaar. (3)

Dit gansche betoog is in mijn oog misplaatst; ja, ik vrees, dat er een weinig misverstand onder loopt.

Het oude regt der *litis contestatio* is dit. Indien het registerlijk onderzoek in één punt des tijds kon zijn afgelopen, viel het vonnis met de *litis contestatio* zamen. Doch het vordert tijd. Dat oponthoud strekke den eischer niet tot schade, den gedaagde niet tot haat. Derhalve worde de veroordeeling op kunstmatige wijze zoo ingerigt, dat de eischer voor dit onvermijdelijk verlies vergoeding bekomme. Deze kunstmatige inrigting der veroordeeling heeft in begrip met eene achteruitwerkende kracht van het vonnis niets gemeen; ja, tot de aangewende kunstmiddelen behoort die fictie niet.

Onder verwijzing naar v. SAVIGNY, (4) wat het geheel

(1) p. 101. 102.

(2) p. 102.

(3) p. 103.

(4) *System* §§ 256—280. (VI. 1—257)

van het regtsinstituut betreft, worde mijne stelling door een paar voorbeelden verduidelijkt

Een uit het Romeinsche regt. Bij de in rem actio wordt de usucapio door de litis contestatio niet gestuit. Indien zij hangende het geding volbragt wordt, hereikt men het beoogde doel daardoor, dat de verweerder genoodzaakt wordt, om, zoo hij de litis aestimatio niet wil betalen, den eischer niet slechts het bezit, maar tevens den eigendom (door mancipatio of in iure cessio) weder te verschaffen. (1) Wanneer men het beginsel gehuldigd had, «dat het vonnis beschouwd moest worden als op den dag der regtsvordering geweest» had men juist het tegendeel moeten aannemen, dat namelijk de op den dag der litis contestatio nog loopende usucapio niet tusschen de litis contestatio en het vonnis zou hebben kunnen zijn volbragt geworden.

Een voorbeeld uit het onze, ontleend aan de regtsvordering waarvan art. 42 wet op de Regt. Org. spreekt. Houdt niet in dat geval de veroordeeling in

de verklaring, dat de tusschen partijen bestaan hebbende huurovereenkomst is *ontbonden*;

den last aan den gedaagde, om binnen den aangewezen termijn na de beteekening van het vonnis het perceel te *ontruimen*, met magtiging des eischers om hem, in gebreke blijvende, daartoe te noodzaken, des noods met behulp der politie of daartoe bevoegden sterken arm;

veroordeeling van den gedaagde tot *vergoeding van kosten, schaden en interessen*, en eindelijk in de kosten?

Die veroordeeling in kosten, schaden en interessen is hier het kunstmiddel, dat voor den eischer den duur van het geding onschadelijk maakt, maar de verklaring omtrent de ontbinding der huur-overeenkomst, heeft deze eene terugwerkende kracht?

Ik kan dus niet anders inzien, of ook bij toepassing

(1) a. a. O. 55.

van het zoogenaamde oude regt der litis contestatio op de vordering tot scheiding van goederen, zou ons artikel, dat iets daarvan geheel verschillends vaststelt, volstrekt niet overbodig zijn. —

Op art. 272 (1) merkt O. dit aan :

of de nieuwe oorzaak moet geheel voldoende ter echtscheiding wezen, maar dan kan de eischer van het gebruik der oude redenen niet het geringste voordeel verwachten.

of de nieuwe oorzaak behoeft niet van dien aard te zijn, dat zij op zich zelve reeds eene voldoende reden van echtscheiding zou opleveren, daar deze ongenoegzaamheid door het gebruik der oude redenen kan worden aangevuld.

en eindigt aldus :

«Vatten wij beide onze resultaten tot één te zamen, «dan blijkt het, dat zoowel zij die meenen, dat de nieuwe oorzaak op zich zelve geheel voldoende wezen moet, «als zij, die het tegendeel aannemen, evenveel regt «of evenveel onregt hebben.

«De eersten hebben regt, om het begin, de laatsten, «om het einde van ons artikel». Twee lijnregt tegen «over elkander staande stellingen laten zich niet ver«binden». Het artikel bevat dus twee deelen, die elkan«der volkomen tegenspreken. Het vernietigt daardoor «zich zelf en moet door den uitlegger en regter beschouwd «worden als niet bestaande (2).»

Dit verrassend resultaat houd ik voor een gevolg van een *nodum quaerere in scirpo*. *Oorzaak en redenen* zijn toch geheel verschillende zaken. Het eerste betekent de regtsgrond, *causa*, der actie; het tweede de feiten, waaruit die *causa* bewezen wordt.

Stel: iemand ontdekt eene briefwisseling, waaruit hij eenen hevigen argwaan opvat omtrent de deugd zijner vrouw. Hij vraagt echtscheiding tegen haar op grond van

(1) p. 121 volgg.

(2) p. 124.

overspel. Het gelukt haar om hem zijn vermoeden te laten varen en tot verzoening te bewegen. Latere ontdekkingen die schijnen aan te wijzen, dat zijne vrouw hem steeds bedrogen heeft en voortdurend haren misdadigen handel voortzet, doen zijne achterdocht weder ontwaken en hij eischt op nieuw. Door die voortzetting pleegt zij telkens een *nieuw* overspel. Tot het bewijs van *dit* overspel mag hij van de oude redenen, de vroeger gevonden briefwisseling, gebruik maken. De nieuwe oorzaak, het na de verzoening herhaald overspel, is geheel voldoende tot echtscheiding, maar bij het bewijs dier oorzaak, «*bij het staven van den eisch,*» werken de oude redenen mede. Dit is, m. i., de eenvoudige en praktische zin, niet van het eerste of tweede lid, maar van het *geheele* artikel. Derhalve, zoo zal men misschien willen vragen, vordert gij dat de oude en nieuwe feiten op dezelfde reden van echtscheiding betrekking moeten hebben, zoo als, zegt O (1), in de Fransche jurisprudentie beweerd is?

Vooreerst zóó, dunkt mij, is de zaak niet goed uitgedrukt. Men moet vragen, behoort niet de nieuwe oorzaak, om mede door de oude feiten te kunnen worden bewezen, eene gelijke te zijn als die, waarop vroeger de echtscheiding gevraagd werd? Feitelijk zal zulks, naar ik geloof, in den regel het geval zijn, juridiek noodwendig is het niet. Doet zich het geval voor, dat de redenen, vroeger aangevoerd tot staving van een eisch tot echtscheiding wegens kwaadwillige verlating b. v., later in de schatting des regters kunnen medewerken tot bewijs van een na de verzoening gepleegd overspel, de wet veroorlooft zich daarvan te bedienen. Men kan wel vooruit bepalen, dat dergelijke omstandigheden zich uiterst zelden zullen voordoen, niet dat dit volslagen onmogelijk is, want het is iets zuiver feitelijks. —

(1) p. 122.

Art. 290 (1) leert :

«De echtgenoot, welke eene regtsvordering tot scheiding
«van tafel en bed heeft aangevangen, is niet-ontvankelijk
«om uit hoofde van dezelfde oorzaak echtscheiding te
«vragen.»

Hangende het geding volgt dit reeds gedeeltelijk uit
art. 134 B. R. Kan echter de eischer de gekozen actie
laten varen en dan de andere uit dezelfde oorzaak op
nieuw instellen? O. ontkent het, en ik geloof niet ten
onregte. (2) Ik had het echter gaarne tegen de beden-
king uit art. 278 n¹. jct. art. 822 B. R. verdedigd gezien.

Evenmin schijnt het twijfelachtig, dat aan de eene zijde
de verkregen niet-ontvankelijkheid in de tweede actie
voortduurt, ook nadat de eerste beslist is, en aan de
andere zijde de eischer ontvankelijk blijft, om, na de
eerste uit de eene oorzaak te hebben ingesteld, uit de
andere oorzaak de andere in te stellen. (3)

O. werpt de vraag op, of dit laatste ook dan nog zal
kunnen geschieden, als de eerste eisch reeds is toege-
wezen? (4)

Voor de ontkennende beantwoording beroept hij zich
op den elkander afstootenden aard beider regtsinstitu-
ten. «De beide scheidingen,» zoo zegt hij NAPOLÉON
na, «moeten als twee evenwijdige lijnen naast elkander
«loopen, die elkander nimmer kunnen ontmoeten.» Die
«de eene gekozen heeft en daardoor zijn doel bereikt,
«is daardoor van de andere uitgesloten.» (5) en verder:
«Hij, wiens eisch tot scheiding van tafel en bed is af-
«gewezen, kan om nieuwe oorzaken weder tusschen de
«beide middelen kiezen.» «Zijne vroegere keus, die
«geene resultaten heeft gehad, kan in geene aanmerking
«komen.» «Hij daarentegen, wien de eisch tot scheiding
«van tafel en bed is toegewezen, staat op ééne der

(1) p. 144 volg.

(2) p. 145.

(3) p. 145.

(4) p. 145.

(5) p. 148.

«evenwijdige lijnen en is daardoor van de andere vol-
«komen uitgesloten.» «Of de oorzaken, waarop hij zijn
«nieuwen eisch wil gronden, dezelfde zijn, als in de
«vorige regtsvordering of niet, is onverschillig.» «Hij
«wordt niet afgewezen, omdat zijne gronden dezelfde
«zijn, maar omdat hij kiezen kon en gekozen heeft.» (1)

Ik kan die redenering niet toegeven. Het is hier niet
de vraag naar de algemeene beweegreden, waarom de
wetgever beide scheidingen opnam, niet naar de legis,
maar naar de iuris ratio (2). Op zich zelf dan sluit de
scheiding van tafel en bed de echtscheiding stellig niet
uit, want de vrouw, tegen wie op vordering van den
man de eerste is uitgesproken, kan immers de laatste
vragen, wanneer hij crimineel veroordeelt wordt?

Verder geeft O. toe, dat hij die de scheiding van
tafel en bed heeft verkregen uit eene oorzaak die
alleen daartoe leiden kon, later nog echtscheiding kan
vragen op eene oorzaak die tot beiden leiden kon.
«Hem,» zegt hij, «die niet te kiezen had, kan ook geene
«keus worden voorgeworpen.» (3).

Maar in dat geval is tweeërlei mogelijk. Toen de eerste
regtsvordering werd aangevangen of beslist, was de grond
der tweede reeds bestaande en den eischer bekend, of
niet. Dat hij nu in het eerste geval minder zou hebben
kunnen kiezen, dan in geval *beide* oorzaken, hetzij ach-
tereenvolgens, hetzij gelijktijdig bestaande, tot beide
scheidingen hadden kunnen leiden, is mij onmogelijk
te begrijpen, ten zij men de keus tot *dezelfde* oorzaak
beperke, d. i. de eisch tot echtscheiding uit andere
oorzaak in alle gevallen toelate.

Bovendien kunnen wij de quaestie terugbrengen tot
een vroeger tijdperk van het geding. Iemand die uit

(1) p. 148, 149.

(2) Vgl. KIERULFF, *Theor. des gem. Civilr.*, 25 § 85.

(3) p. 149.

ééne oorzaak, die tot beiden regt geeft, scheiding van tafel en bed vraagt, stelt gelijktijdig daarmede, immers vóór de beslissing, uit eene andere oorzaak de vordering tot echtscheiding, in (1). Volgens de duidelijke letter van ons artikel is hij in beide ontvankelijk. Blijkt nu na de toewijzing der eerste vordering ook de laatste gegrond, naar welke bepaling mag de regter haar afwijzen? Wat gelijktijdig geschieden kan, waarom zal het niet achtereenvolgens kunnen?

De bevestigende beantwoording der opgeworpen vraag volgt, naar de meening van O., uit de leer der concurrentie van de actiën, welke hij hier kortelijk, gelijk zij in het Romeinsche regt is opgesteld, (blijkbaar naar v. SAVIGNY) ontwikkeld. (2)

Ik wil in geen onderzoek treden, of dat duister leerstuk uit het Romeinsche regt werkelijk in het algemeen op onze regtspleging zoo maar voetstoots kan worden van toepassing gemaakt, vooral bij regtsgedingen den Romeinen ten eenemale vreemd. Maar wat in mijn oog het betoog van O. uiterst zonderling doet schijnen, is, dat in allen geval, zelfs op het standpunt des Romeinschen regts, hier, wat eigenlijk ook O. aanneemt, even weinig van concursus actionum sprake zou kunnen zijn, als daarin h. v. wanneer iemand uit de eene stipulatio met eene conditio certi, uit de andere met eene actio ex stipulatu optrad.

Wanneer hij derhalve beweert:

« Daar de gelijkheid van oorzaken er niets toe doet,
« kan men zich niet uit dit dilemma redden: óf de be-
« ginselen omtrent de *concurrentie* gelden hier, en dan
« kan de echtscheiding gevraagd worden ook om dezelfde
« oorzaak; óf er is hier een regt van *keuze* en dan is

(1) Men begrijpt, dat dit geval alleen ter behulp der redenering, niet als praktisch, gedacht wordt.

(2) p. 146 vlgg.

Themis, D. X, 4^e St. [1849].

«de echtscheiding, ook al bestaan er nieuwe oorzaken, «uitgesloten» (1) red ik mij dus, dat ik bij het eerste alternatief vraag, of dan het beginsel eener leer geldt waar zij niet van toepassing is, en bij het tweede doe opmerken, dat het juist het tegendeel leert van ons artikel, dat alleen op *dezelfde* oorzaak let. —

Doch zoo voortgaande ging ik steeds meer de perken eener beoordeeling te buiten. Ik vleije mij, dat het aangevoerde genoeg zal geacht worden tot bewijs, dat ik het boek van O. aandachtig heb nagegaan, en dus, in dit opzigt althans, niet illotis manibus heb beoordeeld. Mijn eindoordeel er over vat ik dus te zamen. Geschreven in een gepasten en duidelijken stijl levert het menig blijk van scherpzinnigheid en belezenheid (2), maar is als geheel zoo doorgaande oppervlakkig, verward en onrijp, dat men meer geneigd wordt te denken aan eene eerste verzameling ruwe bouwstoffen voor een later te vervaardigen geschrift, dan aan een dat thans reeds afgewerkt en tot de uitgave geschikt was. Eerlijk gesproken, ware mijne teleurstelling misschien minder volslagen geweest bij het werk van een schrijver in de wetenschap geheel onbekend. Doch O. behoort van zich, het Vaderland behoort van hem meer te eischen, dan datgene waartoe slechts een onberispelijke stijl, ettelijke losse aantekeningen, eenige vrije avonden en eene geduldige pers wordt vereischt. Verklaring van afzonderlijke wetsartikelen hebben wij te over. Beter dan uit het studeervertrek, treedt zij, aan de hand der regtspraak, uit het werkelijk leven te voorschijn. Maar waaraan wij behoefte hebben, is de schildering van de wording, ontwikkeling en overgang in onze wetboeken dier regts-

(1) 149.

(2) Zoo, b. v., maakt O. een moedig gebruik van het lijvig werk van Mr. DIEPHUIS, zoo zelfs dat het zijne bijna als eene recensie daarvan zou kunnen worden beschouwd.

instituten, welke te regelen hunne bestemming is. Eerst door zoodanige historische studie kunnen wij het standpunt bereiken, van waar een zamenvattende en oordeelende blik over het geheel mogelijk wordt. Blijft O. de wetenschap van het stellig burgerlijk regt steeds tot een voorwerp zijner studie maken, hij wijde zich daaraan hoe langer hoe meer, zoo veel hem immer mogelijk zij, toe. Maar hij bestede zijne krachten bij voorkeur op een terrein, waar de mindere hoeveelheid van den oogst door zijne betere hoedanigheid wordt vergoed.

J. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO.

H. G. QUARLES VAN UFFORD, jür. cand., «*Proeve eener beschouwing over de gemeente als burgerlijk persoon.*» Te Leyden, bij JAC^s. HAZENBERG CORN^s.ZOON, 1848. 86 p. in-8°.

De strekking dezer proeve is tweeledig; vooreerst tracht zij de noodzakelijkheid aan te toonen, om de regten en pligten van gemeenten als burgerlijke personen en van hare besturen als ze vertegenwoordigende, bij afzonderlijke wetten te doen regelen; ten tweede wil zij doen uitkomen de meerdere volledigheid der Fransche wetgeving over dat onderwerp boven de Nederlandsche, en wijst daartoe geschiedkundig op de bepalingen van Fransche wetten, op adviezen van den Staatsraad enz.; de wetenschappelijke waarde der Proeve wordt er zeer door verhoogd; maar, wij zullen, na deze vermelding, de ontwikkeling van het Fransche regt met stilzwijgen voorbijgaan, omdat wij meenen, dat bij eene oorspronkelijk Nederlandsche wetgeving hieromtrent, alleen gelet zal mogen worden op de overige deelen der ingevoerde burgerlijke wet en vooral ook op

verschillende gewoonten in de onderscheidene gewesten van ons vaderland opgevolgd.

In het aantoonen der zoo even gemelde noodzakelijkheid, gelooven wij dat de S. der Proeve vooral daár geslaagd is, waar hij handelt over het twijfelachtige der verbindbaarheid van sommige Koninklijke Besluiten over dat onderwerp uitgevaardigd. Hij acht dit op blz. 2 *zeer te betreuren*, omdat die Besluiten dikwijls zeer belangrijke vragen onbeantwoord laten, ofschoon dezelfde klagte niet vreemd is bij de behandeling van onderwerpen, die gedeelten uitmaken onzer wetboeken; onderscheidene van die vragen, waarvan de Proeve eene menigte mededeelt, zullen echter thans voldoende kunnen beantwoord worden, en vreemder kwam 't ons daarom voor, dat soortgelijke klagt op vele plaatsen der Proeve (b.v. bl. 37, 62, 70 en 78) herhaald werd, nadat de S. op bl. 2 noot 2 had medegedeeld: «nu bestaat er echter zeer *gegronde hoop*, dat de onzekerheid, waarin de tegen-
«woordige wetgeving ons in zoo vele gevallen laat,
«weldra opgelost zal worden, door het invoeren van
«eene nieuwe wetgeving hieromtrent.»

In de wijze van behandeling des onderwerps, is volgens de voorrede der Proeve, dezelfde verdeling gevolgd als de hoogleeraar THORBECKE aangenomen heeft in zijne lessen over het administratief regt, door hem gegeven in het academie-jaar 1846—1847. De Proeve handelt daarom in haar eerste deel over *het bestuur der goederen waarover* (waarvan?) *de gemeente het (den?) volle (n) eigendom heeft* (bl. 6—16); in haar tweede: over *de verkrijging der goederen* (bl. 17)—42), uitgezonderd de verkrijging door koop, die gevoegd wordt bij haar derde deel, waarin *de vervreemding der goederen* wordt beschouwd (bl. 43—56); in haar vierde, over *de rechtsgedingen (de gemeente als aanlegster en als verweerdster* (bl. 57—77) *de gemeente bij trans-*

actie (dading?) (bl. 78—80), en in haar vijfde of laatste deel: over *executie* (ten uitvoerlegging?) *van vonnissen tegen de gemeente verkregen*. De vermelding van 't geen er geschieden moet met de goederen eener gemeente, die zij niet *jure publico* maar *jure privato* bezit, wanneer zij wordt opgeheven als zoodanig; of van de pligten harer gewezen bestuurders te dien aanzien schijnt de gevolgde verdeeling niet gevorderd, en de S. der Proeve niet noodig geacht te hebben. Wij zullen later daarvan de noodzakelijkheid aantoonen, en ons verslag vervolgende bij elk deel der Proeve een oogenblik stilstaan, voor zooverre de inhoud betrekking heeft op gemeenten of op gemeente-besturen in ons vaderland.

Het groot verschil tusschen den publiek- en privaatregtelijken eigendom wordt in de inleiding (bl. 1—5) der Proeve aangetoond. De S. verdeelt er de gemeentegoederen in drie soorten, en beweert, « dat tot de goederen, die eene gemeente als *burgerlijk persoon* «bezitten kan, behooren zij, die door eene gemeente «als eenheid, met uitsluiting van alle andere (personen?) «worden bezeten en wier opbrengst aan de gemeente «als één persoon toebehoort en de zoodanigen, die aan «al de leden eener gemeente gezamenlijk, of aan een «gedeelte der leden toebehooren, terwijl aan eene «gemeente als *publiek persoon* behooren zoodanigen, «die tot algemeen gebruik en ten algemeenen nutte «bestemd zijn.» Het volgt uit deze bewering van zelf, dat de S. zich de gemeente voorstelt als vertegenwoordigd door twee personen, waarvan hij de eene noemt «burgerlijk persoon», de andere «publiek persoon.»

Wij achten die twee-éénheid minder juist, zoolang niet is aangetoond, dat de gemeenten niet kunnen behooren onder de zedelijke lichamen des Burg. Wetb. en als zoodanig kunnen uitoefenen: *burgerlijke regten* en *publieke regten*. Maar Q. schijnt met opzet vermeden te heb-

ben, en mitsdien moeten de woorden «*zoo als zij* (wie?) *meenen*» dit verkondigen, het gebruiken der woorden «*zedelijk ligchaam;*» doch te vergeefs zochten wij er eene reden voor. Zij had gegeven moeten worden vóór de vraag, die nu onbeantwoord is gebleven: «*wat verstaat men onder eene gemeente beschouwd als burgerlijk persoon?*» en, wanneer men in artt. 1690 en 1691 van het B. W. het antwoord op deze vraag niet meent te vinden, dan bevredigt ongetwijfeld het ontw. van 1816 als 't in art. 967 leest: «*Voor zooverre burgerlijke regten niet alleen aan en tegen enkele personen, maar ook aan en tegen meerdere menschen tevens, in eene maatschappij, gemeente of ander zedelijk ligchaam vereenigd, kunnen toekomen, worden ook deze maatschappijen, gemeenten of andere zedelijke lichamen als personen beschouwd.*» De beantwoording der tweede vraag: *hoeverre strekt dit begrip zich uit?* had er duidelijker door kunnen zijn door er van uit te sluiten die regten, welke eene gemeente *jure publico* bezit; zij had kunnen dienen tot verklaring waarom de S., in strijd met de bepaling van art. 1692 B. W. (op bl. 59) zeer categorisch zegt, «*dat het geding ten aanzien der steden moet gevoerd worden, op naam van den burgemeester alleen en niet op dien van burgemeester en wethouders.*»

Het eerste deel, over het bestuur der goederen, vermeldt de formaliteiten, die in acht genomen moeten worden bij verpachten of verhuren van gemeente-goederen.

Aan het Kon. Besluit van 22 Julij 1826 (*Stbl.* n°. 56), waarbij 't in art. 2 aan alle besturen van steden en gemeenten verboden wordt huurcontracten bij mondelinge overeenkomst aan te gaan, schijnt hij weér niet gedacht te zijn; eene opzettelijke niet-vermelding toch, zou redengeven gevorderd hebben. Wij vinden hier tweemalen de vraag herhaald (bl. 12 en 15) of besluiten des Konings, die als rescripten aan de Staten van Zeeland gegeven

werden, van kracht zijn voor het geheele Rijk? De S. heeft deze vraag niet willen beslissen. Ons komt het voor, dat de inhoud der rescripten eene toestemmende beantwoording gedooft; zij verklaren de stedelijke raden *als niet onbevoegd*, de stedelijke besturen *bevoegd* te zijn, om daartoe termen vindende verpachtingen en aanbestedingen onder de hand te doen plaats hebben. Eene ontkenkende beantwoording zou gelijk staan met het *niet bevoegd* verklaren van de stedelijke raden en besturen, buiten de provincie Zeeland; en de rescripten, die de bevoegdheid voor de Zeeuwsche besturen niet *deden ontstaan*, maar haar *als bestaande* beschouwden, zouden geacht moeten worden een verbod te behelzen om elders van die bevoegdheid gebruik te doen maken. Even als de verhuur en verpachting zelve, zoo behoort ook de wijze waarop zij geschieden moet tot het bestuur der goederen, dat, volgens het gevoelen van den S. bestaat: «in het gebruiken of het doen gebruiken der goederen tot het meeste nut eener gemeente.» Dat onder de verplichtingen van den bewindvoerder begrepen is het niet plegen van eenige daad van eigendoms-regt (bl. 6) leerde reeds het Romeinsche regt in l. 1 § 1 inf. D. *de Off. Proc. Caes.*: «denique si venditionis, vel donationis, vel utransactionis causa quid agat, nihil agit: non enim alienare «ei rem Caesaris, sed diligenter gerere commissum est.»

In het tweede deel wordt onder de wijzen van verkrijging der goederen gehandeld over toeëigening, natrekking en verjaring, schenking en making. Het onderzoek naar de redenen, die het Gouvernement kunnen nopen tot weigering der autorisatie, bedoeld bij artt. 947 en 1717 B. W. en naar het wezen van verboden erfstellingen over de hand meldt ons zeer juiste uitkomsten. Het kenmerk dezer erfstellingen, het al of niet aanwezig zijn der verplichting: «de conserver et rendre» is in het oog gehouden. Maar door de breede ontwik-

keling van het Fransche regt over de verboden fideicommissen, heeft de S. verzuimd te handelen van de erfstellingen over de hand in hetgeen de erfgenaam of legataris onvervreemd of onverteerd zal nalaten.» Of zou het stilzwijgen hierover moeten toegeschreven worden aan de omstandigheid, dat de Fransche wetgeving het geoorloofde of ongeoorloofde dezer beschikking met stilzwijgen is voorbijgegaan, en de Fransche Staatsraad niet geraadpleegd kon worden bij de beantwoording van vragen die hier gedaan kunnen worden? 't Is wel mogelijk; want de adviezen van dien Staatsraad schijnen bij den S. van zeer groot belang, waar 't de regeling geldt der regten en pligten van gemeenten en hare besturen in Nederland. Evenwel, 't ware toch van belang geweest te onderzoeken, wat er behoorde te geschieden met goederen, die aan eene gemeente onder zulk bezwaar gemaakt zijn, indien zij ophoudt *als zoodanig* te bestaan. Dat ophouden is geen ondenkbaar iets bij het landverhuizen in onze dagen. De vraag of de verwachter het regt heeft om de afgifte te vorderen van hetgeen in natura mogt zijn overgebleven op het tijdstip van de opheffing eener gemeente, ware der vermelding allezins waardig geweest.

Op bl. 24 is niet genoeg in het oog gehouden het onderscheid tusschen de bepalingen der Fransche en Nederlandsche wetboeken over uiterste willen. Immers nu de olographische testamenten niet meer gelden, mag zeker de vrees voor vernietiging of verlies van testamenten ongegrond genoemd worden. Het advies van den Franschen Staatsraad, hier aangehaald, kan naar onze meening, door de woorden: «si un testament avait été lacéré,» alleen gedoeld hebben op de testaments olographes.

In het derde deel, over de vervreemding der goederen, wordt gehandeld over koop en verkoop, ruiling,

scheiding en het uitgeven in erfpacht. De aanmerking medegedeeld op bl. 50, tegen het Kon. Besluit van 29 December 1841, waarbij als uitzondering op den regel: «geene vervreemding zonder autorisatie» vergund wordt aan gemeente-besturen, om op stam staande boomen, welke eene waarde hebben van f 400 of minder in de steden, van f 200 of minder ten platten lande, te verkoopen *zonder verkrege autorisatie*, schijnt ons zeer juist te zijn.

De S. deelt in het vierde deel zijner Proeve, waar hij over rechtsgedingen handelt, na eerst beschouwd te hebben de gemeente als aanlegster, daarna als verweester, zijne meening mede over de bevoegdheid eener gemeente tot dading en hare gevolgen. Hij acht het ook hier wenschelijk, dat de wetgeving zou bepalen «geene «transactie zonder autorisatie,» omdat hij onderscheid maakt tusschen het vervreemden van goederen en het verminderen van regten eener gemeente. Wij bekennen dit onderscheid niet te kunnen ontdekken, zelfs niet met het oog op de bepaling in de *Proeve* (bl. 17) gegeven, van *goederen*; volgens welke er onder verstaan moet worden: al wat het voorwerp van eigendom kan zijn; en gelooven dan ook, dat deze wensch des S. reeds vervuld is door de bepaling van art. 1889 § 3 B. W., in verband met de voorschriften der Reglementen op het bestuur der steden (art. 71) en op het bestuur ten platten lande (art. 35), op bl. 43 vermeld, waar gesproken wordt van *vervreemding onder eenige benaming*. De behandeling der vraag, of gemeente-besturen eenig geschil aan de beslissing van scheidsmannen mogen onderwerpen, had in dit deel eene plaats moeten vinden; art. 620 § 2 Rv. geeft het antwoord aan hen, die met onderscheiden uitleggers van het B.W. zijne bepalingen omtrent zedelijke lichamen van toepassing achten op gemeenten. Omtrent het laatste deel der *Proeve*, over tenuitvoer-

legging van vonnissen tegen eene gemeente kunnen wij te korter zijn, naarmate de S. dit minder uitgebreid behandelde.

Te ontkennen is het zeker niet, dat geene afzonderlijke bepalingen onzer wetgeving de wijzen regelen van tenuitvoerlegging van vonnissen tegen gemeenten; maar zoolang men, even als de S. (bl. 84), met juistheid de vraag kan doen, of de wetgever, «in acht nemende het «verkregeu regt, van hem, die vonnis erlangd heeft tegen «eene gemeente, geene bepalingen behoorde te maken «over de wijze, waarop dat regt moet uitgeoefend worden, opdat de gemeente in stand blijve en het vonnis «(d. i. het voldoen aan zijnen inhoud) haar zoo min mogelijk «gelijk drukke;» zoolang zal men ook hier moeten toepassen de regels, die omtrent de ten-uitvoerlegging van vonnissen en grossen van akten in het Wetb. van Burg. Regtsv. zijn voorgeschreven.

Wij willen ons verslag eindigen met een paar aanmerkingen betreffende den stijl, die op onderscheidene plaatsen van overhaasting getuigt; zoo b. v. doet art. 1172 ons vragen of men met juistheid kan gewagen van *opengevallene* onbeheerde nalatenschappen? (bl. 20) en begrijpen wij niet, hoe de S., bij de duidelijke bewoordingen van artt. 576, 879, § 2 en 1172 j°. 1175 B. W. slechts *betwijfelt* (bl. 20) «of eene gemeente het regt «zou hebben zich onbeheerde landerijen toe te eigenen «of zich in het bezit te doen stellen van onbeheerde «nalatenschappen?» Een soortgelijke twijfel werd in het Romeinsche regt reeds opgeheven door een rescript der Keizers *DIOCLETIANUS* en *MAXIMIANUS*, vermeld in l. 1. C. de bonis vacantibus et de incorp.; het luidde aldus: «*Scire debet gravitas tua, intestatorum res, qui sine «legitimo herede decesserint, fisci nostri rationibus vindicandis, nec civitates audiendas, quae sibi earum «vindican darum jus veluti ex permissu vindicare*

«nituntur; et deinceps quaecunque intestatorum bona
«civitatibus obtentu privilegiorum suorum occupata esse
«compereris, ad officium nostrum eadem revocare non
«dubites.» (v. g. l. 4 en 5 eod.).

Wat de S. op bl. 21 bedoelt door de woorden: «Een
«particulier kan eene schenking of making aannemen,
«wanneer zij — aangenomen wordt door hem, die daartoe
«bevoegd is;» en vervolgens: «op de burgerlijke wet
«voorgeschrevene wijze, en met inachtneming der be-
«staande voorschriften,» is ons niet duidelijk gebleken.
Het woord *schenking* op bl. 23, nadat daarvan op bl. 22
de bepaling was voorafgegaan, is onjuist gebezigd; er
staat: een *legaat* is een *schenking*! en toch noemt de
S. terstond een kenmerkend verschil tusschen een legaat
en eene schenking, wanneer hij met den oud-Holland-
schen regtsterm zegt: «Hij, die het legaat *vermaakt* heeft,
«kan het altijd intrekken.» v. g. art. 1725 B. W.

W. F. OTTEN.

(ACADEMISCHE LITERATUUR.)

J. Pöls. *De corporibus moralibus*. L. B., 1849.
82 bl. in 8°.

Het door den S. behandelde onderwerp, de zedelijke
ligchamen, werd, gelijk in de *inleiding* gezegd wordt,
gedurende het tiental jaren sedert de inwerkingtreding
der Nederl. Wetboeken nog slechts door een' enkelen
schrijver volledig bewerkt. En toch menigeen hoort men
de woorden «zedelijk ligchaam» bezigen, doch vaak van
iets, dat er schier niets mede gemeen heeft, hetgeen
echter grootendeels aan den wetgever zelve wordt ge-

weten, die op dit stuk zoo duister is in zijne bepalingen, dat men daaruit bezwaarlijk kan opmaken, wat een zedelijk ligchaam is, en er geen leiddraad in vindt ter oplossing der veelvuldige vragen, die daarover oprijzen; die bepalingen regelen bijna niets, dan voor zoo verre bij de instellingen, de overeenkomsten en de reglementen daarin niet op eene andere wijze is voorzien (zie artt. 1692, 1694—1697, 1700 en 1701 B. W.); zoo zeer vreesde de wetgever op den ongebaanden weg te verdwalen, en bepalingen daar te stellen, die met den aard van het zedelijke ligchaam strijden.

De S. stelde zich derhalve voor eene beschouwing te leveren van den aard van het zedelijke ligchaam: een' arbeid, die, wel geslaagd, voorzeker verdienstelijk mag worden genoemd, en niet gemakkelijk was, daar de schrijvers, die opzettelijk of ter loops over het zedelijke ligchaam gehandeld hebben, soms de meest uiteenlopende gevoelens hebben kenbaar gemaakt. In plaats van eenen veiligen gids te vinden op het pad, dat hij insloeg, moest hij zich zorgvuldig wachten om van den regten weg afgelokt te worden. Dat gevaar mogt hij echter gelukkig ontkomen; zijne verhandeling zal dan ook met vrucht kunnen worden geraadpleegd, en welligt krachtig kunnen bijdragen tot het doen verdwijnen der verkeerde begrippen, die velen zich nog van het zedelijke ligchaam vormen.

Wij laten wegens de belangrijkheid van het onderwerp een kort verslag van den geheelen inhoud volgen.

De S. vangt aan met in het eerste hoofdstuk te wijzen op het gebrek eener volledige definitie van het zedelijke ligchaam; twee kenmerken echter geven de artt. 1690 en 1691 B. W. aan de hand, wel is waar op zich zelve niet voldoende, dewijl zij te algemeen zijn, en op bijna geheel iets anders kunnen worden toegepast, maar die, in engeren zin opgevat, toch de hoofdtrekken bevatten,

welke het zedelijke ligchaam doen kennen: vooreerst, dat het zedelijke ligchaam eene vereeniging is van personen, en ten andere, dat het, even als een particulier persoon, bevoegd is tot het aangaan van burgerlijke handelingen.

Beide kenmerken moeten zamentreffen, wil er een zedelijk ligchaam kunnen bestaan; hoedanig die vereeniging moet zijn, en hoe ver de bevoegdheid der vereenigde personen zich uitstrekt, zoeke men echter niet in de bepalingen der wet, maar in den aard dier beide kenmerken. Vandaar is de verhandeling voorts in nog drie hoofdstukken gesplitst, waarbij eerst over de vereeniging van personen, daarna over de bevoegdheid dier vereeniging tot het aangaan van burgerlijke handelingen, d. i. over de *fictio juris* , waardoor de vereeniging wordt gelijkgesteld met een particulier persoon, en eindelijk over die beide kenmerken in het zedelijke ligchaam vereenigd, gehandeld wordt.

Wat de vereeniging (*universitas*) van personen betreft, betoogt de S., na een' blik op de overeenkomst tusschen de vereeniging van personen en die van zaken (1) geworpen te hebben, dat voor het wezen eener vereeniging van personen drie vereischten bestaan, aan beide soorten van vereeniging eigen, te weten:

A. Een meervoud.

B. Aaneensluiting, bijeenvoeging.

C. Eenheid.

A. Het eerste vereischte is een te gelijk bestaand meervoud van personen of zaken (2). Dat eene vereeniging blijft bestaan, al is er slechts een enkele persoon overig,

(1) Eene vereeniging van zaken wordt in art. 601 en 606 B. W. eene algemeenheid van zaken genoemd. Ik blijf echter het woord *vereeniging* gebruiken, om de tegenstelling van *universitas personarum* en *universitas rerum* duidelijker uit te drukken. De uitdrukking *algemeenheid* (*Gemeinheit*) bezigt de Ned. wet nergens van personen.

(2) Onder zaken versta men zoowel goederen als regten. Verg. art. 555 B. W.

strijdt wel met het begrip van vereeniging, doch kan te regt bij de wet bepaald worden met het oog op de fictie van eenen persoon. Art. 1699 B. W. gaat zelfs nog verder, en bepaalt, dat het op openbaar gezag ingestelde zedelijke ligchaam blijft bestaan, al heeft het al zijne leden verloren, zoolang het slechts niet wettiglijk ontbonden is.

B. Het tweede vereischte is aaneensluiting, bijeenvoeging. Daarbuiten zoude het derde vereischte, eenheid, niet kunnen bestaan. Tot die eenheid nu geraken personen door aaneensluiting of bijeenvoeging; de eerste wijze vereischt eene handeling hunnerzijds, b. v. vereeniging tot een gemeenschappelijk doel of wel toetreding tot de daartoe reeds gevormde vereeniging; de laatste wijze heeft plaats buiten hun toedoen of hunnen vrijen wil, b. v. bloedverwantschap, die reeds door de geboorte ontstaat; zoo ook ten opzichte van op openbaar gezag ingestelde zedelijke lichamen, als stedelijke of plattelands-gemeenten, provinciën enz.

C. Het derde vereischte, eenheid, is denkbeeldig; een werkelijk bestaand meervoud wordt slechts bij fictie eenheid genoemd. Eene vereeniging is derhalve niet werkelijk een ligchaam; zij bestaat uit verscheidene lichamen of deelen, die gezamenlijk één ligchaam worden genoemd, maar dit daarom nog niet zijn. Die verscheidene deelen worden echter in betrekking tot de vereeniging niet meer op zich zelve beschouwd; als lid der vereeniging beschouwd, legt de persoon zijn zelfstandig bestaan geheel af.

Veelal doet het niets ter zake, of het aantal der deelen of leden toe- of afneemt of verwisselt, maar onjuist is het, dat dit tot het wezen eener vereeniging zoude behooren. Sommige vereenigingen toch zijn buiten een bepaald getal niet denkbaar. Als voorbeeld eener vereeniging van zaken noemt de S. een twee-, drie- of vierspan; als voorbeeld eener vereeniging van personen eene regtbank uit vijf leden zamengesteld, die, niet ten

dien getale zittende, geen regt kunnen spreken, en dus niet meer de regtbank uitmaken; zoo ook kan eene afdeeling van het leger dien naam niet meer voeren, als zij tot eenige manschappen versmolten is. De eenheid moge al op zich zelve evenzeer bij een onbepaald getal personen of zaken plaats kunnen hebben, maar de fictie, die eene eenheid vormt bij eene vereeniging van een bepaald getal personen of zaken, heeft vaak bij een veranderd getal niet meer plaats. Zoo wordt een driespan, al naar er een wordt bijgevoegd of afgenomen, een vier- of een tweespan; alle gedachte aan een vierspan is alsdan geheel verdwenen.

De aanleiding tot het fingeren van één ligchaam bij eene vereeniging van meerdere personen of zaken, is gelegen in deze eigenschap der eenheid, dat er, zoodra er spraak is van de vereeniging, geen acht meer geslagen wordt op de deelen, waaruit zij bestaat, daar anders het denkbeeld van eenheid geheel zoude vervallen. Het doel, dat de leden der vereeniging beoogen, wordt aan het ligchaam, door die leden gevormd, toegeschreven; aan dat doel ontleent de vereeniging dan ook gemeenlijk haren naam.

Eene vereeniging van personen ontstaat, zoo dikwijls het doel, dat verscheidene personen gezamenlijk beoogen, of de hoedanigheid, die zij gezamenlijk aannemen, door eene fictie aan één ligchaam, uit die personen gevormd, kan worden toegeschreven; eenmaal bestaande kan zij ook de meest uiteenloopende oogmerken opvatten, mits die slechts niet met de wet, de goede zeden of overeenkomst in strijd zijn. Zoo kan eene vereeniging van personen ook geldelijk voordeel beoogen, dat, volgens den S., ten onregte door de meeste regtsgeleerden ontkend wordt. — Desniettegenstaande zijn de door hem (bl. 34) aangehaalde schrijvers het op dit punt volkomen met hem eens; de S. zag slechts over het

hoofd, dat zij met het doel of oogmerk beoogen het hoofddoel der vereeniging. Dat eene vereeniging zich ten doel kan stellen gelden in te zamelen, ja zelfs dat de inzameling van gelden het voorname middel kan zijn om tot het hoofddoel te geraken, zal men bij al die schrijvers zijdelings erkend vinden. Zoo belet ook niets, dat b.v. eene vereeniging tot bevordering der toonkunst concerten geve ten voordeele der armen; haar hoofddoel blijft bevordering der toonkunst. Evenmin wordt eene vereeniging tot het beoefenen van weldadigheid eene maatschap, al tracht zij door middel van verlotingen op kleine voorwerpen winsten te doen, en daarmede haar hoofddoel, ondersteuning der behoeftigen, te hereiken. Het verkrijgen van gelden is hier bij-oogmerk, middel om tot het hoofddoel te geraken; niet het hoofddoel zelf; is het hoofddoel der zich vereenigende personen geldelijk voordeel, winstbejag, dan vormen zij geen zedelijk ligchaam, maar blootelijk eene maatschap.

Voorts waarschuwt de S. om eene vereeniging van zaken niet met een zedelijk ligchaam te verwarren. Liefdadige gestichten toch en dergelijke zijn geene zedelijke lichamen, hoedanige slechts uit eene vereeniging van personen kunnen bestaan.

Naar het regt is eene vereeniging van verscheidene personen een zedelijk ligchaam, wanneer die personen niet meer op zich zelve, maar als één ligchaam worden beschouwd. In het dagelijksche leven houdt men wel eens voor eene vereeniging, wat zulks regtens niet is, zooals b.v. eene maatschap. Maatschap nu is eene overeenkomst tot het in gemeenschap brengen van iets tot gemeenschappelijk nut, d. i. om het daaruit ontstane voordeel te deelen. Er moeten dus, om iets gemeenschappelijk te kunnen doen, twee of meerdere personen aanwezig zijn; gemeenschappelijk voordeel toch is niet

denkbaar, als men van slechts één' persoon spreekt; — maar de vennoten blijven zich echter als individus voordoen, waar er sprake is van den onverdeelden eigendom der in gemeenschap gebragte goederen of van het persoonlijk verbonden zijn door de ten name der vennootschap verrigte handelingen. De vennoten verliezen hunne persoonlijkheid niet, zooals zulks bij eene vereeniging van personen plaats heeft, waarbij de personen slechts als deelen van het geheel, als leden van één ligchaam, niet als zelfstandig bestaande beschouwd worden. Het zelfstandig blijven der vennoten is derhalve een kenmerkend onderscheid tusschen de maatschap en het zedelijke ligchaam. Ook mist men in eene maatschap de bij eene vereeniging van personen noodwendige eenheid. Bij eene naamlooze vennootschap stelt wel het bijeengebragte maatschappelijke kapitaal eene vereeniging van zaken (*universitas rerum*) daar, niet ongelijk aan eene nog onverdeelde nalatenschap, maar de vennoten of eigenaren dier vereeniging van zaken maken daarom nog geene vereeniging van personen uit. Wel is waar wordt, even als in het dagelijksche leven, maatschap ook wel gezegd van de gezamenlijke vennoten, maar niettemin worden daarmede inderdaad de afzonderlijke vennoten bedoeld. Ook blijven de vennoten aansprakelijk voor de schulden der maatschap, zelfs bij eene naamlooze vennootschap; de aansprakelijkheid toch der houders van aandeelen tot het volle beloop derzelve is, gelijk de S. terecht aanmerkt, in allen gevalle eene aansprakelijkheid. Hij had er nog kunnen bijvoegen, dat die beperkte aansprakelijkheid ook niet uit het wezen der naamlooze vennootschap voortvloeit, maar uit de bepalingen der wet. Aanvankelijk bestond ook bij de naamlooze vennootschap eene meer uitgebreide aansprakelijkheid (1).

(1) Zie VOORDEIN, *Gesch. en Beg. der N. Wetg.*, VIII, bl. 170. *Themis*, D. X, 4^e St. [1849].

Over de bevoegdheid der vereeniging van personen om, even als een particulier persoon, burgerlijke handelingen aan te gaan krachtens eene fictie, waardoor de vereeniging als een persoon wordt beschouwd, wordt in het derde hoofdstuk gehandeld.

Eene vereeniging van personen wordt in regten als een persoon beschouwd, omdat de vereeniging zonder de bevoegdheid tot het aangaan van burgerlijke handelingen haar doel niet zoude kunnen bereiken, niet omdat er voor hare goederen een eigenaar moet worden uitgedacht. Dit laatste heeft alleen plaats ten opzichte der vereeniging van zaken, b.v. van liefdadige gestichten, welke iemands eigendom moeten zijn, willen zij aan hunne bestemming kunnen beantwoorden, weshalve daarbij een eigenaar gedacht wordt, hetwelk alzoo eerst dan kan en behoeft plaats te hebben, als de vereeniging van zaken geen' wezenlijken eigenaar heeft, daar men anders zijne toevlugt niet behoeft te nemen tot zoodanige fictie.

Zoowel bij de vereeniging van personen als bij die van zaken moet men in regten zich noodwendig eenen persoon denken. — Zoodanige juridische persoon is natuurlijkerwijze geen bezielde persoon, maar slechts de bevoegdheid om regten uit te oefenen. Die bevoegdheid strekt zich echter niet verder uit dan tot burgerlijke handelingen; de juridische persoon kan burgerlijke, maar geene burgerschapsregten uitoefenen. Dit belet echter niet, dat de staat, eene provincie of eene gemeente zedelijke lichamen zijn; zij zijn zulks inderdaad, maar slechts in zoo verre als zij burgerlijke regten uitoefenen.

Dewijl de bevoegdheid van den juridischen persoon geheel uit de wet voortvloeit, zoo kan men dien ook niet vormen dan volgens de bepalingen der wet. Van daar wordt bij art. 1691 B. W. alleen aan wettig bestaande zedelijke lichamen bevoegdheid tot het aangaan

van burgerlijke handelingen verleend. Daaruit blijkt wederom, dat eene vennootschap geen juridische persoon is; art. 1691 toch spreekt alleen van zedelijke lichamen.

Aan gestichten, armen-inrigtingen enz. worden bij de artt. 925, 947, 1717, 1889, 3^e lid en 1991 B. W., alsmede bij de artt. 4, n°. 2, 242 en 874 B. Regtsv. in meerdere of mindere mate beperkte regten toegekend, die niet uitgeoefend kunnen worden zonder zich daarbij eenen persoon te denken. Die vereenigingen van zaken zijn dus juridische personen, hoewel de wet zulks niet, even als van zedelijke lichamen, uitdrukkelijk zegt. De wetgever had die persoonlijkheid boven allen twijfel behooren te verheffen en daaraan bepaalde voorschriften moeten wijden, gelijk dan ook in het ontwerp van 1816 bij de behandeling van het zedelijke ligchaam uitdrukkelijk melding werd gemaakt van *inrigtingen als personen beschouwd*. Teregt verwondert de S. zich, dat deze gaping in het wetboek niet reeds vroeger is aangetoond geworden, terwijl ons vaderland toch zoo vele liefdadige gestichten telt, en uit die gaping eene menigte vragen ontstaat, welke men niet kan oplossen, ten zij men de bepalingen over het zedelijke ligchaam handelende ook op zoodanige gestichten toepasse.

Het vierde of laatste hoofdstuk handelt over het zedelijke ligchaam, dat is, de als persoon beschouwde vereeniging van personen.

Dat de vereeniging uit personen bestaat, doet eigenlijk niets af tot het verkrijgen harer persoonlijkheid, want de persoonlijkheid der leden kan de vereeniging nog niet als eene persoon doen beschouwen. Even als de eigenschap der leden niets afdoet tot de vereeniging, eveneens werkt de eigenschap der vereeniging niet op hare leden terug. Het duidelijkst blijkt zulks ten opzichte

van eigendom. De leden zijn geene eigenaren der goederen van het zedelijke ligchaam, zelfs niet in het onverdeelde; erkent men meerdere eigenaren, dan vervalt terstond het denkbeeld van een zedelijk ligchaam, daar dit alsdan geene eenheid meer kan zijn. (1) Eerst wanneer het zedelijke ligchaam ontbonden is, kunnen de leden de goederen van het ligchaam verdeelen. Zie art. 1702 B. W. Volgens art. 1000 van het ontwerp van 1816 vervielen die goederen als onbeheerd aan den Staat, hetgeen wel is waar geheel overeenkomstig is met den aard van het zedelijke ligchaam, doch bij art. 1702 B. W. niet alzoo is vastgesteld, omdat de leden, die toch de goederen hebben bijeen gebragt, daarop eene billijke aanspraak hebben.

Een lid van een zedelijk ligchaam kan als zoodanig geene regten doen gelden. Waar hij zulks kan doen, b. v. bij markgenootschappen het regt om zijne kudden in de gemeene weide te doen weiden, kan hij het niet als lid, maar als afzonderlijk persoon, als individu. Zijn lidmaatschap is niet de titel of bron van zijn regt, welke in eene overeenkomst of elders moet gezocht worden; het is er slechts de voorwaarde van. Wordt nu al tot het uitoefenen van eenig regt de voorwaarde van het lidmaatschap van een of ander zedelijk ligchaam vereischt, zoo geschiedt de uitoefening daarvan daarom nog niet in de hoedanigheid van lidmaat. De regten, bij art. 1695—1697 B. W. aan de leden van een zedelijk ligchaam toegekend, ontspruiten dan ook niet uit het lidmaatschap, maar uit de instellingen, overeenkomsten en reglementen of, bij hun stilzwijgen, uit de bepalingen der wet.

Spreekt men derhalve van regten en verplichtingen der

(1) Art. 582 en 583 B.W. Zaken aan eene gemeenschap toebehoorende zijn de zoodanige, die het *gezamenlijke eigendom* zijn van een zedelijk ligchaam.

Zaken aan bijzondere personen toebehoorende zijn de zoodanige, die het *afzonderlijke eigendom* zijn van een of meerdere enkele personen.

leden, zoo noemt men die personen slechts leden om ze van andere personen te onderscheiden. De personen, die tegen het zedelijke ligchaam, waarvan zij leden zijn, hunne regten doen gelden of hunne verplichtingen betwisten, noemt men wel gemeenlijk leden, maar men moet ze als derden beschouwen, die door eene overeenkomst zich ten opzichte van het zedelijke ligchaam of dit aan zich verbonden hebben. Als lid beschouwd is men geen persoon; vaak ziet men dan ook minderjarigen en anderen, die onbekwaam zijn om verbindtenissen aan te gaan, als leden van een zedelijk ligchaam aannemen.

Teregt wijst de S. op de moeilijkheden, die er ontstaan kunnen uit de geheel onbeperkte magt om zedelijke lichamen te vormen. Eene toestemming toch tot de oprigting, gelijk die bij art. 874 van het ontwerp van 1829 was voorgeschreven, vereischt het tegenwoordige wetboek niet; het zedelijke ligchaam wordt daarbij als wettig bestaande erkend, hetzij het door het openbaar gezag is ingesteld of erkend, hetzij het als geoorloofd is toegelaten of eenvoudig tot eenig bepaald oogmerk, niet met de wetten of goede zeden strijdig, is zamengesteld. Zie artt. 1690 en 1691 B. W. Het zoude echter zeer doelmatig zijn, dat bij de oprigting, even als bij die eener naamlooze vennootschap, eene bewilliging vereischt ware, en eenige der daarbij vastgestelde vormen en beperkingen ook op het zedelijke ligchaam toepasselijk waren gemaakt, en dat buiten zoodanige bewilliging de vereeniging geen' juridischen persoon erlangen konde.

Het gevaar, dat de regten der schuldeischers volgens den S. (bl. 75) loopen, komt mij zoo bijzonder groot niet voor. Al hebben de leden het zedelijke ligchaam ontbonden en de goederen verdeeld, alvorens daaruit de schulden te voldoen, zoo blijven zij toch elk afzonderlijk verplicht de schulden te betalen, voor zoover zij door de verdeling der goederen gebaat zijn. De S. zag over

het hoofd, dat bij de ontbinding van een zedelijk ligchaam ten opzichte van de oproeping der schuldeischers dezelfde vormen moeten plaats hebben als bij eene onder het voorregt van boedelbeschrijving aanvaarde nalatenschap, en dat bij het niet nakomen daarvan de leden en hunne erfgenamen persoonlijk, elk voor het geheel, aansprakelijk zijn voor de schulden, zoodat de schuldeischers al zeer ligt betaling hunner schuldvorderingen zullen erlangen, en even gerust, ja vrij wat geruster met een zedelijk ligchaam kunnen handelen dan b. v. met eene naamlooze vennootschap, waarbij niet de vennoten zelve, maar alleen de bestuurders, en nog wel slechts in sommige gevallen, bij de ontbinding hoofdelijk aansprakelijk worden gesteld. (Zie art. 47 W. v. K.)

De bevoegdheid tot het aangaan van burgerlijke handelingen wordt uitgeoefend door de bestuurders van het zedelijke ligchaam; zonder eene vertegenwoordiging zoude het fingeren van eenen persoon van weinig nut zijn. Wanneer er derhalve geene bestuurders zijn, of wanneer het handelingen betreft, waartoe de bestuurders niet bevoegd zijn, wordt de wil van de meerderheid der leden geacht die van het zedelijke ligchaam te zijn, immers voor zoo ver het stemregt niet op eene andere wijze mogt zijn geregeld (art. 1696 B. W.). De noodzakelijkheid van vertegenwoordiging heeft het zedelijke ligchaam wel eens doen vergelijken bij eenen minderjarige, onder curatele gestelde of dergelijke (*personae miserabiles*), die zijn eigen belang niet behartigen kan, hetwelk alzoo aan eenen voogd of curator wordt opgedragen, die de toestemming van deze of gene gestelde magt moet verkrijgen, waar dat belang gevaar zoude kunnen loopen. Waar echter zoodanige tusschenkomst bij eenig zedelijk ligchaam, zooals bij stedelijke en plattelands-gemeenten, heemraadschappen enz. vereischt wordt, is zulks niet aan die reden toe te schrijven, maar aan

het daarbij gemoeide belang van den Staat, weshalve men zoodanige lichamen op openbaar gezag ingestelde heet. Hetzelfde heeft plaats bij juridische personen uit eene vereeniging van zaken geboren. Liefdadige gestichten b. v. zijn in hunne bevoegdheid tot handelen beperkt, omdat het belang van den Staat daarbij in meerdere of minder mate betrokken is. Dat de overheid toezigt zoude houden op het zedelijke ligchaam in het belang van deszelfs schuldeischers, gelijk de S. op blz. 78 beweert, is om reeds vroeger vermelde redenen ongegrond. Die met een zedelijk ligchaam handelt, verdient geene meerdere bescherming van staatswege, dan die met een' particulier persoon handelt; het belang van den schuldeischer raakt den Staat dan ook geenszins.

Op welke wijze het zedelijke ligchaam te niet gaat, is volgens de Ned. wet vrij duister; de bij art. 1699 B. W. gemaakte en met het wezen eener vereeniging strijdende uitzondering is slechts op enkele zedelijke lichamen toepasselijk; art. 1700 noemt eenige gevallen, waar buiten echter nog andere bestaan; het zedelijke ligchaam kan b. v. ontbonden worden, al is daarin bij deszelfs instelling of reglement niet uitdrukkelijk voorzien, en al duurt ook het doel of voorwerp der vereeniging voort; alsdan zal het besluit tot ontbinding wel overeenkomstig art. 1696 dienen te worden opgemaakt. Beter dan bij het zoo even genoemde art. 1699 B. W., dat voor geene verdediging vatbaar is, was de ontbinding van het op openbaar gezag ingestelde zedelijke ligchaam geregeld bij art. 994 van het ontwerp van 1816, waarbij bepaald werd, dat zoodanig zedelijk ligchaam zich zelf niet ontbinden kan, waarvoor eene goede reden te geven is, nml. dat het niet in de magt van particuliere personen moet staan te vernietigen, wat door de overheid is daargesteld.

Wat den vorm der verhandeling betreft, komt het mij

voor, dat de S. beter gedaan had met het eerste hoofdstuk met de inleiding te vereenigen; de verdeling zoude m. i. daardoor gewonnen hebben.

De S. heeft zich, gelijk uit den boven vermelden titel reeds blijkt, van de Latijnsche taal bediend, en dit wel op eene hoogst loffelijke wijze. Die taal was dan ook voor het behandelde onderwerp verkieslijker dan de Nederduitsche, hetgeen voorzeker iets ongewoons is ten opzichte van een onderwerp uit het Ned. regt. Ik noem die taal hier verkieslijker, omdat de S., niettegenstaande hij soms in eene aantekening reden moest geven, waarom hij deze of gene uitdrukking bezigde, en wat hij daardoor verstond, zich daarin echter duidelijker kon uitdrukken, daar de Nederduitsche termen nu eens ontbreken en dan weder te menigvuldig zijn, of eindelijk door de verschillende schrijvers in eene verschillende beteekenis zijn gebezigd.

Op bladz. 32, reg. 13, zijn na het woord *cernitur* de woorden *de singulis*, en op bl. 45, reg. 1, na *liceat* de woorden *nisi alienandi facultatem habeat* of dergelijke uitgevallen. Drukfouten van minder belang zijn bl. 5, reg. 14, *separatum*, en bl. 67, reg. 3, *domino*, waarvoor men *separato* en *dominio* leze.

En hiermede neem ik afscheid van deze verhandeling, welke niet alleen onder de uitmuntende, maar ook onder de werkelijk nuttige mag gerangschikt worden.

F. A. T. WEVE.

R. J. SCHIMMELPENNINCK. *De Jure Venationis*. L. B.
1845. 130 pag. in 8°.

J. L. VAN REEDE. *Specimen quo inquiritur quatenam
sint principia, quibus leges venatoriae olim
fundatae sint hodieque innitantur*. Tr. ad Rh.
1846. 32 pag. in 8°.

Met de aankondiging van beide geschriften wordt eene oude schuld afgedaan; zoo oud, dewijl het tweede mij eerst laat ter hand kwam.

Beiden behandelen hetzelfde onderwerp. Het verschil van omvang echter doet reeds vooraf groot onderscheid in bewerking vermoeden. In het Specimen wordt, na met de weinige woorden, die § 1 uitmaken, het *jus venandi apud Romanos* te hebben herinnerd, in § 2, p. 4—17, afgehandeld het jagtregt, dat ten onzent gold onder de graven, gedurende de republiek, en na 1795 tot aan 1813. Het is een snel overzicht, hetwelk in die 16 bladz. den schrijver over den regtstoestand van meer dan 18 eeuwen loopen doet. Als herinnering, ter inleiding tot breeder behandeling van een later tijdvak, zal dusdanig vlugtige blik welligt kunnen dienen; maar mag men dat veldruks eene *inquisitio* noemen *in principia, quibus leges venatoriae olim fundatae sint?*—In § 3, p. 17—32, worden de *principia* onzer hedendaagsche jagtwetgeving in oogenschouw genomen. Gebreken der jagtwet en strijd van hare bepalingen met het burg. wetb. worden hier in een krachtig licht gesteld; zijz echter ook hier volledigheid en grondigheid niet geofferd aan de korthed, welke de *inquisitio* naar de hedendaagsche *principia* tot het tweede vel deed beperken?

De Schrijver der Dissertatie scheert niet met zoo snelle vlugt langs het onderwerp heen. In een *eerste gedeelte*, p. 7—42, handelt hij *de jure francico antiquo*; en

wel met opzigt tot de jagtbevoegden, tot het jagtterrein, tot de verboden wijzen van jagen en de bepalingen voor het behoud van het wild, tot de straffen tegen jagtmisdrijf, het jagen op schadelijk gedierte, en de beregting en het beheer van jagtzaken; de *pars secunda* p. 42—58, beschouwt het *jus venatorium francicum ab anno 1789 usque ad 1844* ten aanzien van personen, tijd, plaats en wijzen van jagen, van de straffen en van de schadelijke gedierten; de *pars tertia*, p. 59—86, ten aanzien derzelfde onderwerpen, het *jus francicum, ex lege maji 1844*; eindelijk de *pars quarta*, p. 87—130, met gelijksoortige onderverdeling, *de jure venatorio in patria nostra constituto et constituendo*.

In de *Prolegomena et Introductio* schijnt de S. voor de jagt zeer te ijveren. Van hooge ingenomenheid daarvoor schijnt het een blijk te zijn als hij schrijft, p. 3, «Populâribus etiam nostris, in tanta ab iis temporibus rerum mutatione, venandi studium usque in tempus hodiernum, remansit et publicae utilitatis causae mansurum speramus.

«Nempe, si verum est priscae gentis nostrae mores, rudes forsân nimis et severas, mercaturâ, lilleris, faciliore populorum inter se commercio, in melius immutatos esse; neque contra inficiandum est, nostris temporibus peregrinos cultus, peregrinum luxum, praesertim novas galliculas litteras, loco veterum vel domesticarum litterarum cultas, nimis tendere ad antiquas illas gentis nostrae doctrinas et mores, quibus res nostrae steterunt, evertendas. Nullo ideo tempore mihi ea magis utilia videntur, quae juventutem ad simplicia et naturae convenientia reducunt, nullum remedium ex iis studio venationis efficacius. Quid enim juvenem melius a deliciarum illecebris avertet, quam quum ante auroram dulci cubili experrectus, alacer et propriis viribus fidens, assiduum laborem per horas somno creptas, spe praedae et honoris, in ludum vertit? quid magis ad elevandum animum

tendit, quam solis assurgentis adspectus, prata et sylvarum folia humido fulgore adornantis, quid magis quam natura, nocturna quiete resecta, magnitudinem, sapientiam, benevolentiam *Summi Creatoris* proclamans! Concedo venatione juvenilem animum magno impetu trahi, sed ita quidem a nocentibus animi adfectibus avertitur. Labori et duritiae adsuetus *Apollinem* et *Dianam* loco *Veneris* et *Bacchi* colit, et notis imaginibus captarum ferarum intentus, earum receptacula in ea silva quaerit, quâ deliciis deditus tantum *Gratias* et *Cupidinem* cogitat. Jure, quum horas, quas a studiis secernere potuit, sub Jove frigido venatione consumserit, cum Horatio dicit:

«*Quis non malorum quas amor curas habet*

«*Haec inter obliviscitur.*»

» Frigoris et caloris, sitis atque inediae patientia, robur corporis et alacritas, armorum, quibus exercitatus est fiducia, omnia a venatore coluntur, quae Juvenem utilem reddant, quando Patria, quae, accisis viribus, parvum tantum exercitum alere potest, civium suorum opem ad libertatem defendendam requiret.»

Maar is dit ernst, neemt de S. waarlijk die jacht in zijne bescherming, of is het degelijke ironie met die treurige jaagliefhebberij, die zoo weinig meer schijnt te voegen in den tegenwoordigen stand onzer maatschappij; of is het niet werkelijk spot met die *spes praedae* van een paar oude patrijzen of een haas die het eenwinterschap reeds voorbij is, met die *spes honoris* van achter een hond door het veld te loopen, opdat, als deze het wild heeft opgespoord, de jager de gevaarvolle taak volvoere, en *propriis viribus fidens* in de verte een klein weerloos dier dood schiete? Hoe moet zoodanig heldenfeit tot grootsche gedachten stemmen, hoe moet het de jeugd voeren *ad simplicia et naturae convenientia*; wat uitstekend tegengift tegen de woestheden der nieuwe frausche litteratuur! Hoe wekt vooral tot beminuelijke zachtheid dat

gemoedelijke lijsteren *in ea silva, qua deliciis deditus tantum gratias et cupidinum cogitat*. Of verdient hij lof en prijs, die hartstogt van dooden en vernielen, die laf is, als er geen gevaar is, die wreedheid wordt, als er geen noodzaak is, die overblijfsel schijnt van middeleeuwschheid, van het minder aanzienlijke vinkendoodknippen af tot het hoogedele valken toe. — Duidt echter de wensch, «venandi studium publicae utilitatis causa mansurum,» niet van den aanvang af reeds de ironie aan? Immers de S. weet te wel, dat jagen en het bestaan van wild in eene omgekeerde reden staat met den gang van beschaving en de vorderingen der bebouwing van den grond, om niet te wenschen, dat ons land spoedig daarmede zoo ver moge zijn, dat de mogelijkheid van jagen zij weggenomen, doordien er geen plaats meer is voor wild.

Op de bovenstaande aanprijzing der jagtliefhebberij, volgt evenwel: «Ampliore demonstratione ad venationis, etiam nostris temporibus, *utilitatem* probandam, me judice, non opus est.» Verdient echter de jagt, als middel van bestaan, als bron van handel, niet meer aanprijzing, meer zorg van den wetgever, dan als voorwerp van eene liefhebberij, als middel van opvoeding voor de Nederlandsche jongelui? Verg. p. 64.

Te veel schijnt ook in dit geschrift, dat overigens van arbeid en nasporing getuigt, de jagt uit het oogpunt van edel genoeg, dat den gemeenen man niet past, met voorbijzage van hare werkelijk nuttige zijde, beschouwd te zijn.

Uit den aard der zaak spreekt S., waar hij ons tegenwoordig jagtregt behandelt, van het besluit van Maart 1814. Wederlegging van zijn gevoelen heeft hij reeds gevonden bij OLIVIER, *Over de beperkingen van den eigendom*, bl. 24 volg.

Aan hen die met handenarbeid hun brood moeten

verdieneu schijnt S. verlot tot jagen te willen onthouden. Voor hen is geen sprake van de «natura sapientiam, benevolentiam summi creatoris proclamans,» noch geldt de wensch, «venandi studium publicae utilitatis causa mansurum;» maar het is hier: jacht lokt van het werk en brengt zoo tot armoede, indien al niet tot erger. — Die uitsluiting van klassen is ingevolge der ouden denkwijze. Zie het placaat van keizer KAREL van 1544 en de placaten der Hollandsche Staten ter onthouding van jacht aan hen die manualen arbeid verrigten. Ook S. haalt zoodanige bepalingen aan; allen ook gemaakt, zoo als het dan heette, «in favorem rei publicae»; zie bl. 23, 61, 63, 94 enz. Maar wat zal, indien zij al geoorloofd ware, zoodanige voogdij over particulier belang bewerken? of dat hij, die den kost wil verdienen met jagen, een middel van bestaan zonder grond wordt onthouden, of dat hij, die door hartstogt wordt gedreven, toch jacht op gevaar af van gecalongeerd te worden; of wel, wat het waarschijnlijkst is, dat de weigering beiden, die eerlijke jacht wilden, tot stroopers maakt. En wie zal beoordeelen of men rijk genoeg is om te kunnen jagen zonder benadeeling van kostwinning? Wil men beletten dat de jagtliefhebberij geene grootere belangen doe verzuimen, voorwaar het in te stellen onderzoek zal het minst te beletten vinden bij hen, die van den arbeid hunner handen moeten leven.

De heer VERSTER VAN WULVERHORST, geeft in zijne *Geschiedkundige Aanteekeningen over het Jagtwezen*, «eene lijst van oorspronkelijke Nederlandsche werken over het Jagtwezen.» De heer S. vult die aan door de opgave van eene menigte dissertaties uit de twee voorgaande eeuwen. Het was zijn voornemen zeker niet die lijst volledig te maken; hij had anders meer opgenoemd.

Uit beider opgave blijkt dat de dissertatie van den heer S. de 14^e is; maar wat toch bewoog den heer VAN

REEDE om die nog niet eene te vermeerderen, en dat wel nadat nog geen jaar vroeger eene zoo uitvoerige als die van den heer S. verschenen was?

L.

H. HOUCK. *De Collegiis opificum et mercatorum in patria nostra*. L. B. 1846. 110 pag. in 8°.

De vroeg ons ontvallen FORTUYN schreef in 1834 zijne dissertatie *de Gildarum historia*. Die in dat onderwerp ook het minste belang stelt weet, dat hij, bij dien veelomvattenden arbeid, een hoofdstuk wijdde aan de gilden in ons vaderland, waarin hij, bl. 217—209, hare origo, incrementa, fata, forma, propositum et auctoritas politica, kort maar zakelijk naging. Degene, die daarna datzelfde onderwerp behandelt, behoort meer te geven dan FORTUYN leverde. Doet hij dat niet, dan heeft men regt te vragen, waarom hij het ter hand nam? — De schrijver der aan het hoofd dezes genoemde dissertatie, zegt in de inleiding: «breviter formam horum «collegiorum qualis posterioribus temporibus fuerit in «sequentibus declaravi. Qui accuratorem hujus instituti notitiam acquirere cupit, is adeat dissertationem «viri doct. FORTUYN.» Ik kan hierin niet van hem verschillen.

Wat de wijze van behandeling betreft, is in beide dissertaties groot onderscheid. FORTUYN stipt aan en verwijst naar de bronnen, waaruit hij putte; in de dissertatie van den heer HOUCK wordt veel overgedrukt; zoo zelfs, dat de vraag, wat er meer is, het ingelaschte of het eigen werk? welligt niet ten voordeele van het laatste zal moeten worden beantwoord.

Die teruggeeft, wat, tot het onderwerp behoorend, in een schaars voorkomend of een nog ongedrukt geschrift

gevonden wordt, doet dienst; maar de *Beschr. v. Delft*, of die van *Amsterdam* door WAGENAAR, of KOK's woordenboek kunnen immers niet reeds onder de zeldzaamheden worden gesteld?

De schrijver, deventerschman, komt vaak op wat Deventer raakt. Hij deelt daarvan mede wat elders niet gevonden zal worden, zie bijv. bl. 57, 80, 88, 107. Waarom nam hij, in plaats van het door anderen reeds geheel doorloopen terrein, niet alleen deze merkwaardige plaats tot punt zijner beschouwing? Hij had zich en anderen het genoeg kunnen doen van meer nieuws te hebben gegeven. L.

E. J. H. WIJNANS. *de fideicommisso residui*. L. B. 1846. 35 pag. in 8°.

N. H. NYST. *de libera mercatura*. L. B. 1847. 37 pag. in 8°.

De zamenvoeging van deze twee dissertaties, welke bij het eerste aanzien vreemd schijnen moet, geschiedt dewijl ten opzichte van beiden dezelfde vraag kan worden gedaan. Namelijk, waarom werden zij geschreven?

Het schrijven van dissertaties is niet meer, zoo als vroeger, voor allen verplichtend. Het academisch proefschrift moet mitsdien aan strenger kritiek zijn onderworpen, dan wanneer het uit noodzaak zij geschreven. Die vrijwillig schrijft mag zich niet beklagen, dat van hem hooger eisch worde gedaan, dan die tot het leveren van een gedrukt opstel gedwongen is. In een gebod, dat allen treft, is nu niet meer eene verontschuldiging voor het zich ten ijs begeven te vinden. Er is niet meer eene door de opgedreven menigte hot gereden baan, maar glad ijs, waarop moet gereden, niet gekrukt mag worden. En die nagaat wat de laatste jaren leverden, zal

erkennen, dat er waarlijk nog veel en over het algemeen toch goed gereden wordt. Die nu mede wil doen moet welbeslagen komen. Die *moet* komen, vange aan zulks te verklaren; wie zal hem hard vallen, wiens *opgelegde* taak en krachten niet evenredig zijn?

Nu volge opgaaf van den inhoud, als reden voor de in den aanvang gedane vraag.

In de eerste der beide bovengenoemde dissertaties wordt in drie secties en zestien paragraphen gesproken van den oorsprong der fideïcommissen, van den vorm van fideïcommissaire beschikkingen en van het fideïcommissum residui, volgens het rom. regt; van dat alles, volgens oud en nieuw fransch regt, oud hollandsch regt, het weth. Lodewijk Napoleon, dat van 1830 en het tegenwoordig; dit alles op 35 ruim gezette bladzijden, waarop de noodige wetsartikelen in hun geheel zijn overgedrukt.

In het eerste caput van het tweede geschrift worden eenige gronden vermeld, welke tegen het mercantiel stelsel zijn aangevoerd; in het tweede, bladz. 21 tot 37, *de libera mercatura*, dat dus het opschrift van de dissertatie draagt, wordt de vrije handel besproken. De zestien daaraan gewijde bladzijden van dit latijnsch geschrift, zijn voor de helft ingenomen door eene hollandsche vertaling van een stuk door londensche kooplieden in 1822 het britsch Parlement aangeboden, en hier overgedrukt uit SENIOR'S *Grondbeginselen der Staathuishoudkunde*, die, met het *Journal des Débats* van 9 Sept. 1846, de bronnen zijn waarnaar verwezen wordt. Het Specimen inaug. van L. H. Kuhn, *quo argumenta exhibentur, ad rejiciendam vel ad commendandam industriae et mercaturae libertatem vulgo allata*, L. B. 1835 wordt niet genoemd. L.

H. A. VAN DIJK. *Specimen Juris Gentium Inaug.*
de Collegiis Archithalassicis. Traj. ad Rh. 1845.
8o. 139.

Naar den titel zich rigtende zou men kunnen meenen, dat hier de dusdanige collegiën, die bij ons als *admiraliteiten* bekend waren, in hunnen geheelen omvang en werkking beschreven zouden wezen. De Schrijver echter wilde dit niet. Beheer der zeezaken in den ruimsten zin was niet het onderwerp van zijn geschrift, maar de beregting der zaken van zeeroof en kaapvaart.

Dat wij van de laatste leden, en op onze beurt anderen deden lijden, weet ieder; dat wij bij den eersten eveneens noch stil zaten, noch onbeschadigd bleven, kan getuigen wat VAN GROOTE PIER, CLAAS COMPAAN, STORTEBEKER, enz. wordt verhaald, en kunnen de ontmoetingen welke die van Goerée, Scheveningen, Dordrecht, enz. met roofschepen gehad hebben, bewijzen. Aanval en verwering, in den aanvang echter aan allen overgelaten, werden allengs zorg van het algemeen bestuur des lands.

Na herinnerd te hebben dat de Friezen en Zeeuwen «celeberrimi piratae» waren, gaat de S. na, van het einde der 14^e eeuw af, de instelling van het admiraalschap met de daaraan allengs verbonden bevoegdheden, hoofdzakelijk ten aanzien der prijs- en buitzaaken, de op dit punt gegeven instructien, en den overgang dier werkzaamheden tot aan de vestiging der meer bekende admiraliteits-collegiën in 1597; hij vermeldt voorts de bevoegdheid ten aanzien der hier bedoelde zaken en de beregting daarvan, zoowel wat betreft deze collegiën, van welker opheffing echter geen gewag wordt gemaakt, als den lateren *zeeraad*, de onder Napoleon bestaan hebbende inrigting, en het na 1813 opgericht *Hooggeregtshof van finantiën en zeezaken*,
Themis, D. X. 4^e St. [1849].

waarvan zij met 1°. Januarij 1820 tot den gewonen regter werden gebragt tot October 1838, wanneer zij tot den Hoogen Raad moesten overgaan. Het eerste Hoofdstuk, p. 1—52, handelt dus *de jure circa collegia Archithalassica in patria nostra*.

Het tweede hoofdstuk handelt: *de jure maritimo circa collegia archithalassica in Gallia*, p. 53—78; het derde houdt in: *quae dam de jure maritimo Angliae et Reipub. foeder Americae septentrionalis circa collegia archithalassica*, p. 79—84.

In het tweede hoofdstuk rept de heer VAN DIJK zich door de fransche instellingen van vroeger tijd heen, slechts aanwijzende de edicten en verordeningen zijn onderwerp betreffende, en zegt, p. 56, «multa insuper alia de «praedis statuta fuerunt, quorum nonnulla inveniuntur «apud Valin Sed haec omnia recitare non lubet, «quia fere nova esset scribenda dissertatio si legislatio- «nem Galliae caeterarumque exterarum gentium peni- «tus evolvere oporteret. Quare haec missa facientes ab «anno 1778 initium faciemus.» Daarop worden achtereen opgenoemd de reglementen, decreten, wetten enz., welke, van 1778 af, aangaande dit onderwerp tot 1825 in Frankrijk zijn vastgesteld, en de inhoud van de betrekkelijke artikelen opgegeven. — In het volgende wordt een en ander der groot-brittanische en noord-amerikaansche instellingen medegedeeld.

Welk was des S. plan? Was het eene regtsgeschiedenis te geven ten opzigte van prijs en buit in geheel Europa, of van een of meer bijzondere landen, of een overzicht van wat nu bestaat? In de eerste gevallen geldt de vraag, waarom alleen Nederland, Frankrijk en Groot-Brittaniën zijn behandeld? of waarom van Nederland alles van de vroegste tijden af werd opgehaald, van Frankrijk de tijden voor 1778 met de grootste overhaasting werden doorge- sneld, en voor Engeland en Noord-Amerika bijkans

tusschen vroeger en tegenwoordig geen onderscheid meer gemaakt werd? of was de opzet te groot, zoodat het spoedig onuitvoerlijk scheen alzoo voort te gaan; en moest daaraan niet worden toegeschreven dat de S. aanvang met bij ons zelfs kleinigheden niet te laten liggen, als bijv. van den Jonker KENE VAN BROEKMERLAND, p. 1, bij Frankrijk met eenige pennestrekken reeds al het oude moet af doen, om bij het derde te behandelen rijk reeds zoo vermoeid te zijn, dat het opschrift van het hoofdstuk, zelfs geen volledig overzicht, geen geheel, meer kan beloven?— In het laatste geval geldt de vraag, waarom hij zoolwel bij Frankrijk, als bij Nederland bij uitnemendheid uitvoerig geweest is, omtrent wat sints lang heeft uitgewerkt, door ander is vervangen, en alleen nog een historieel belang kan hebben?

Het belangrijkste is het vierde hoofdstuk, *quo exponuntur praecepta juris gentium de re praedatoria moderanda, praesertim de optimo modo judicia archi-thalassica constituendi et ordinandi*, p. 85—137.

Te wijd ware volgens den S. het veld zoo hij in allen deele over prijs en buit moest handelen; dan toch zou antwoord moeten worden gegeven op de vragen: wat de regtsgrond is voor het maken van zeeprijzen? wie dit mogen doen? aan welke wetten de bijzondere ter kaapvaarders moeten zijn onderworpen? tegen wie, waar, wanneer en hoe ter kaap mag worden gevaren? door wie in dusdanige zaken wordt regt gesproken, hoe het gevelde vonnis wordt ten uitvoer gelegd? wat ten aanzien van reprisen regtens is? enz. Daarom «de solis tribunalibus loquemur; reliqua missa faciemus, fortasse alio tempore, si vires sufficiant, de his scripturi.» Ook dit voornemen schijnt tot nog het lot te deelen van alle dergelijke voornemens.

Dit vierde hoofdstuk handelt in § 1, «quo tempore naves mercesque captae committantur et an opus sit

«judicis sententia declaratoria?»; § 2, quis sit judex com-
«petens?»; § 3, num jus de praedis statuendi pertineat
«ad jurisdictionem ordinariam, an vero ad administra-
«tionem supremam?»; § 4, quaenam sint leges secundum
«quas tribunalia sententiam ferre debeant?»; § 5, navi-
«bus injuste captis an ullum supersit remedium?

Ten slotte worden bijgevoegd het *Règlement sur le conseil des prises et la forme d'y procéder* van 29 *Juillet* 1778, en het *Arrêté, portant création d'un conseil des prises* van 9 *Germinal an VIII*. L.

E. H. M. VON DAEHNE VAN VARICK, *De jure quod conjuges in bona communia habent*. Traj. ad Rhen. 1848, 104 pag., in 8°.

De leer der gemeenschap van goederen tusschen echtgenooten is een der belangrijkste onderwerpen des regts, en daarom te regt door den Schrijver tot stoffe zijner inaugurele dissertatie ter behandeling gekozen. Hij wijdt een derde gedeelte van zijn geschrift aan het onderzoek van haren oorsprong, waarover Mr. S. A. VAN NIEROP vroeger (1) eene geheele dissertatie heeft geschreven. Dat onderzoek is niet van de gemakkelijkste. De Schrijver heeft een goed gebruik gemaakt van de meer uitvoerige behandeling zijns zoo evengenoemden voorgangers, van wien hij echter verschilt, gelijk deze van anderen en onder meerderen ook van MEYER (2), wiens

(1) De *honorum inter conjuges origine* praesertim in patria nostra, te Leiden gedefendeerd in 1839.

(2) Over de gevolgen der gecontinueerde gemeenschap tusschen den langstlevende der echtgenooten en de erfgenamen van den eerstgestorvene naar oud-Hollandsch en costumier regt, te vinden in de *Regtsgeleerde Bijdragen* van Mrs. DEN TEX en VAN HALL, VI, pag. 58 en volgg. (Zie art. 196 W. Lod. en 182 B. W.).

vertoog, evenmin als dat van den Heer SMITS VERBURG (1), in de onderwerpelijke dissertatie wordt vermeld. — Na in de I^e sectie over den oorsprong te hebben gehandeld, gaat hij tot de behandeling van den aard dier gemeenschap meer bepaaldelijk over, en zulks in geleidelijke orde, gelijk uit de opgave der hoofden van iedere afdeeling al dadelijk blijkt.

Sectio II. De jure quod conjuges conjunctim in bona communia habent.

Sectio III. De jure quod maritus in bona communia exercere potest.

Sectio IV. De jure quod uxor ratione communionis habet.

Sectio V. De uxoris jure petendi separationem bonorum.

Sectio VI. De uxoris jure renunciandi communioni bonorum.

Sectio VII. De conjugum jure post mortem disponendi de bonis communibus.

De behandeling dezer tamelijk drooge stoffe is zoodanig, dat zij den regsgeleerde eene genoegelijke lezing verschaft.

Het oud-Hollandsch regt, te veel in onze dagen verwaarloosd, omdat de wetgever het volstrekt niet uit het oog heeft verloren, wordt met oordeel vermeld.

Wilden wij deze dissertatie in alle deelen nagaan, wij zouden een boek over een boek schrijven; dat vergt de Schrijver der dissertatie, dat verlangt vooral de lezer van dit tijdschrift niet. — Wij bepalen ons daarom bij hetgeen ons onder het lezen is opgevallen. En dan stuiten wij al dadelijk op pag. 38.

In art. 639 B. W. worden de modi acquirendi dominii opgenoemd, maar de gemeenschap die ja eene

(1) In de Bijdragen van DEN TEX en VAN HALL, VII, 206 en volgg.

boedelmenging ten gevolge heeft, behoort daartoe niet gebragt te worden, omdat zij slechts onverdeelden mede-eigendom daarstelt. Ware het anders, men zou de maat- en vennootschap daartoe met even veel regt hebben kunnen brengen. De middelen van eigendoms-verkrijging, waarvan in dat artikel de rede is, zijn die van verkrijging van *specialen* eigendom, en als daarom dan ook van wettelijke of testamentaire erfopvolging wordt gesproken, doelt het art. *niet* op art. 880 en 1002 B. W. maar op art. 1129 volgens de Wet van 31 Mei 1843, *Staatsb.* n°. 22 het art. 1128 vervangende (1).

Op bladz. 43 en volgg. verschilt de Schrijver te regt van SCHÜLLER, die op art. 179 beweert, dat de man niet bij schenking over de goederen der gemeenschap zou mogen beschikken, *met* tusschenkomst zijner vrouw. Ik geloof met den Schrijver, dat de Heer SCHÜLLER zich bedriegt, en zijn gevoelen vergeefs tracht goed te maken met de woorden: «de wet onderscheidt niet; en door den invloed des mans op de vrouw, zou zij ook haar doel dan wel missen.» De wet toch verbiedt alleen schenking zonder tusschenkomst der vrouw (die woorden van het 2^e lid van art. 179 worden noodwendig in het 3^e lid verstaan), en daaruit mag men veilig opmaken, dat zij die *met* hare tusschenkomst toestaat. Daarenboven is niet de vrees voor 's mans invloed op zijne vrouw, maar die voor 'smans handelingen buiten, en alzoo vermoedelijk tegen den wil der vrouw, de reden dezer verbodsbepaling.

In dat zelfde art. 179 beteekent het woord *alleen*, (adjective en niet adverbialiter aldaar gebruikt, gelijk mit de plaatsing vóór het woord *beheert* blijkt) niet anders dan *zonder tusschenkomst zijner vrouw*. De man is geen eenvoudig administrateur, maar mede-eigenaar

(1) Zie het arrest van den Hoogen Raad van den 31 Augustus 1849, in het *Weekblad van het Regt*, n°. 1050.

der gemeenschap met eenigermate beperkte magt. Waar de Schrijver dat punt behandelt, ware het eene geschikte plaats geweest, de regtsvraag te behandelen, of de man kan worden verplicht, om wegens den staat der gemeenschap, zoo als zij zich op het tijdstip der ontbinding (bijv. door echtscheiding) bevindt, opening te geven, en genoodzaakt kan worden, om rekening en verantwoording derzelve te doen, — dan wel, of de vrouw slechts van het resultaat der gestie, dat is den staat der gemeenschap kennis behoeft te hebben, en de faculteit heeft, dat resultaat aan te nemen of daarvan afstand te doen? — Onder vigueur van het Fransche regt heeft zich deze quaestie voorgedaan. De regtbank van eersten aanleg te Amsterdam, heeft bij haar vonnis van den 5 Februarij 1833, den man tot die verantwoording verplicht gehouden, en dat vonnis is op den 15 October 1834 door het voormalig Hoog Geregts-hof bevestigd geworden. De gronden voor dit gevoelen zijn wel belangrijk (1).

(1) Zij luiden aldus:

« De Regtbank enz.,

« Overwegende, dat, hoezeer de man als hoofd des huwelijks en der huwelijks-gemeenschap, als meester en voogd over de gemeene goederen kan beschikken, deze magt echter in eenige gevallen beperkt is, en wel vooral daarin, dat hij zich zelve niet ten koste der gemeenschap mag verrijken en dat, zoo hij iets der gemeene goederen heeft besteed tot zijn bijzonder voordeel, hij hiervan na de ontbinding des huwelijks, alzoo de vrouw de gemeenschap aanvaardt, vergoeding schuldig is;

« Overwegende, dat deze beperking nog vermeerderd in gevalle van gevraagde en toegestane echtscheiding, al ware hetgeen inmiddels door den man ten nadeele der gemeenschap verrigt is, in sommige gevallen geheel nietig verklaard;

« Overwegende dat, toegestaan zijnde, dat de man het gemeene goed mag vervreemden, verkwisten en wegschenken, zonder dit aan de vrouw te vergoeden, hij daarom nog niet van de verplichting ontheven is, deze vervreemding, verkwisting of wegschenking behoorlijk te doen blijken, noch zich vermag te onttrekken aan het bewijs, dat hij het niet te voorschijn

Ik heb mij nimmer met die gronden kunnen vereenigen, omdat de man is eigenaar en niet bloot administrateur, en omdat de vrouw staande huwelijk het voorregt heeft scheidings van goederen te vragen, en na de ontbinding der gemeenschap het voorregt heeft van de gemeenschap, gelijk de wet zegt, (beter: van de gevolgen der bestaan hebbende gemeenschap) afstand te doen. De vrouw heeft, mijns inziens, staande de gemeenschap geen *actueel*, maar slechts een *eventueel* of *casueel* regt op de helft van hetgeen bij de ontbinding der gemeenschap mogt

gebragte, hetgeen echter bewezen wordt aanwezig te zijn geweest, niet hebbe verdonkerd of voor zich gehouden;

« Overwegende, dat de wetgever, met den man te hebben gegeven de vrije beschikking en geheel bestier over de goederen der gemeenschap, aan denzelfden tevens zekere verplichting heeft opgelegd, van welke nakoming hij gehouden is te doen blijken;

« Overwegende, dat de vrouw bij de wet het regt heeft om de gemeenschap te aanvaarden of van dezelve afstand te doen, en het regt op niets zoude neêrkomen indien de man konde weigeren, om van den staat des gemeenen boedels *behoorlijk* aanwijzing te doen; hetgeen echter niet geschieden kan, ten zij hij tevens aanwijze, hoe hij met denzelfden, het zij ten voordeele, het zij ten nadeele, zij te werk gegaan;

« Overwegende daarbij, dat in het voorgestelde geval de eischer en geëscipieerde, nadat de gemeenschap reeds is ontbonden, de goederen derzelve nog onder zich heeft of gerekend wordt onder zich te hebben. »

« Het Hof enz.. »

« Overwegende dat, hoezeer hij de wet aan den man, in gemeenschap van goederen gehuwd, staande huwelijk is toegekend het beheer en de beschikking over de goederen tot die gemeenschap behorende, de wetgever nogtans wegens dit beheer eenige bepalingen heeft vastgesteld, waaruit noodwendig volgt, dat bij de ontbinding des huwelijks, de man verplicht is, zich over het door hem gevoerd bewind te verantwoorden, ten einde daardoor te doen blijken, dat hij binnen de palen zijner magt is gebleven;

« Overwegende, dat dit vooral bij eene ontbinding des huwelijks door geregtelijke echtscheiding behoort plaats te hebben, omdat door die uitspraak niet alleen alle gemeenschap ophoudt, maar zelfs de magt van den man reeds van den dag der eerste ordonnantie, bij art. 233 van het Burg. Wetb. voorgeschreven, zeer wordt beperkt. »

aanwezig zijn. De actuele eigendom opent zich voor haar eerst *soluto matrimonio*. POTHIER zegt dan ook van de in gemeenschap gehuwde vrouw: *non est proprie socia, sed speratur fore*. De man heette *seigneur* der gemeenschap; hij is een eigendom hebbend administrateur of, zoo men liever wil, een administrerend eigenaar, *alleen* bevoegd tot de uitoefening van alle de eigendomsregten, terwijl voor sommigen zijne magt eenigszins is beperkt. Het is nu zeer natuurlijk, dat bij ontbinding der gemeenschap, staat en inventaris moet worden opgemaakt, maar de verplichting tot het doen van rekening en verantwoording is vreemd aan het regt van een eigenaar. Gaarne had ik die belangrijke regtsvraag door den Schrijver dezer dissertatie, als daarvoor zeer berekend, behandeld gezien.

Tot mijne bevreemding heb ik in deze dissertatie, die de leer der gemeenschap behandelt, niets over die bij tweede of verder huwelijk gevonden. Eene daartoe betrekkelijke belangrijke regtsvraag is behandeld door Mr. H. OBREEN, *Themis VII*, 329 en volgg.

P. 62 en volgg. Tot het doen der gewone en dagelijksche uitgaven der huishouding vooronderstelt de wet de bekomen bewilliging des mans bij de vrouw, zie art. 164. Maar hoe haar die wettelijke bevoegdheid te ontnemen? Door openbaarmaking der intrekking zou ik meenen, niet minder dan in het geval van art. 168, alwaar dit uitdrukkelijk geleerd wordt. Hierdoor vervalt des Schrijvers opmerking, dat niemand verplicht is, couranten te lezen. Dat de man de bevoegdheid tot intrekking heeft, leert DE PINTO, *Handl.*, § 100, zich grondende op het gezag van DE GROOT. Heeft hij nu de bevoegdheid daartoe, hij moet ook de middelen hebben. SCHÜLLER vordert, dat de man elken leverancier voor de huishouding, individueel verbiede met zijne vrouw te handelen of verbindtenissen aan te gaan, kunnende hem de man

later dit verbod tegenwerpen. — Maar wanneer zal de man tot dien strengen maatregel willen komen? Niet ligtelijk, niet anders, dan bij bovenmatige uitgaven: welnu, tot de voldoening van deze is hij niet door die wettelijke vooronderstelling verbonden: het art. spreekt van *gewone en dagelijksche uitgaven der huishouding*. Voeg daarbij, dat de man zijne vrouw al hetgeen noodig is, volgens zijnen staat en zijn vermogen, moet verschaffen, art. 162.

P. 98. De testamentaire beschikking door den eenen echtgenoot, over een *bepaald* goed tot de gemeenschap behoorende, valt in de termen van art. 1013, want de mede-eigendom behoort aan den anderen echtgenoot. Hiertoe heeft art. 950 betrekking, waaromtrent men zie *Regtsgel. Bijbl.*, II, 85 volgg., door den schrijver aangehaald. Voeg hierbij het stukje van Mr. A. H. VAN DER BURGH, *Themis*, III, 173 en volgg. Ik heette (*Themis*, V, bl. 313) dit art. *duister*, en verklaarde later (*Themis*, VI, bl. 540) aan het slot *den erflater*, in plaats van *die erfgenamen* te willen lezen, en blijve daarbij, omdat het artikel dan duidelijk wordt. Deze vinding van Mr. VAN WEST wordt door den Schr. eene audacissima crisis genoemd!

Ik eindig deze beoordeeling met de opregte betuiging, dat ik in deze dissertatie het blijik heb gevonden van ijver en eigen oordeel, dat in vele dissertatiën wordt gemist.

DAV. H. L.

BERIGTEN VAN GEMENGDEN AARD.

Geregtelijke Statistiek in Neêrlands-Indië.

In dezen jaargang van de *Themis* hebben wij de aandacht gevestigd op het tijdschrift het *Regt in Neêrlands-Indië*; wij hebben sedert nog een paar n^o. daarvan leeren kennen, waarin onderscheiden belangwekkende artikelen voorkomen.

Onder anderen wordt in n°. 3 daarvan een staat medegedeeld, aanwijzende het getal van de voor de criminele regtbanken op Java en Madura betrokkene personen, wier vonnissen aan het Hoog Geregtshof ter revisie zijn aangeboden, gedurende het achtjarig tijdvak van 1838 — 1845.

Dezen staat is de redactie verschuldigd aan den raadsheer Mr. J. O. WIJNMALEN, die denzelven heeft opgemaakt, volgens de criminele registers, aangehouden ter griffie van het Hoog Geregtshof van Nederlandsch-Indië, terwijl de opgaven van de uitgestrektheid der residentieën in vierkante Engelsche mijlen, en van het eijfer der bevolking, binnen iedere dezer territoriale afdeelingen, mede op officiële bescheiden zijn gegrond.

« Het totaal bedrag der, gedurende het bedoeld achtjarig tijdvak door de criminele regtbanken op Java en Madura, den Hove ter revisie aangeboden vonnissen, zegt het *Regt in N. I.*, bedraagt 22096 of gemiddeld jaarlijks 2762.

Die regtbanken zijn:

de raden van justitie op de drie hoofdplaatsen,

de regtbanken van omgang,

de landraden,

de regtbank voor criminele zaken te Djocjocarta, en

de residentie-raden te Soerakarta en te Djocjocarta.

Van de drie eerstgemelde regtbanken en derzelver regtsmagt zal het niet noodig zijn hier iets te zeggen; doch de regtsmagt der door eenen Europeschen ambtenaar voorgezeten regtbanken in de rijken van den Soesoehoenan en den sultan zijn niet algemeen bekend, en gelooven wij daarom onzen lezers geene ondiens te zullen doen, met daarbij een oogenblik stil te staan.

Voor de criminele regtbank te Djocjokarta staan te regt de onderdanen van dit rijk, wegens misdrijven, binnen hetzelfde gepleegd, terwijl de

residentie-raden: zoo in het civiele als criminele, kennis nemen van zaken van onderdanen van het Gouvernement in de residentien Soerakarta en Djocjokarta gevestigd; zijnde aan die raden tot dat einde dezelfde regtsmagt gegeven; als de landraden op het eiland Java uitoefenen, met bevoegdheid tevens om ook regt te doen in zoodanige zaken, welke, volgens de bestaande bepalingen, elders voor de regtbanken van omgang moeten worden gebracht.

De onderdanen van het rijk van Soerakarta en van den pangerang Mangkoe Negoro staan te regt voor inlandsche regtbanken en geregten, welke niet door eenen Europeschen ambtenaar worden voorgezeten, en welcher vonnissen ook niet aan de revisie van het Hoog Gerechtshof zijn onderworpen.

De instelling van de regtbank van criminele zaken te Djocjokarta en van de residentie-raden aldaar en te Soerakarta, door den commissaris bij die Hoven, in den jare 1831, is goedgekeurd bij resolutiën van den Gouverneur-Generaal, gedagteekend Tjipannas, 11 Junij 1831, n°. 29 en 30. Deze resolutiën niet in het *Staatsblad* opgenomen zijnde, zal door ons daartoe in dit of het volgend nommer eene plaats worden ingeruimd.

De laatste overeenkomst met den Soesochoenan van Soerakarta, strekkende tot vaststelling der beginselen en bepalingen omtrent de uitoefening der justitie en politie in dat rijk, is goedgekeurd bij besluit van den Minister van Staat Gouverneur-Generaal van 28 Mei 1847 L^a. Aa, en te vinden in het *Staatsblad* van die dagteekening, sub n°. 30.

Bij art. 1 dier overeenkomst blijft de regterlijke magt over de inlanders voor zoover deze onderdanen zijn van zijn rijk, aan Zijne Hoogheid den Soesochoenan voorbehouden.

Na deze ophelderingen zal het aanmerkelijk verschil tusschen de van Djocjokarta en van Soerakarta den Hove ter revisie aangeboden zaken, gedurende het achtjarig tijdvak, waarover onze staat loopt, minder verwondering baren. Van Djocjokarta bedraagt toch het getal gerevideerde vonnissen 290, en van Soerakarta slechts één.

De bedoelde 290 vonnissen zijn echter gewezen, zoo door de criminele regtbank als door den residentie-raad, zoo in zaken van onderdanen van den sultan als van onderdanen des Gouvernements; terwijl te Soerakarta de onderdanen des Soesochoenan's voor de daar gevestigde inlandsche regtbanken werden te regt gesteld, waarvan de vonnissen niet aan de revisie van het hof zijn onderworpen, en de opzending van slechts ééne zaak door den residentie-raad aldaar, gedurende acht jaren, kan doen gissen, dat het getal onderdanen van het Gouvernement in dat rijk niet aanzienlijk en van rustigen aard is.

Het is misschien overbodig te herinneren, dat, wanneer wij hier spreken van onderdanen des Gouvernements, alleen inlanders, en met dezen gelijkstandige personen worden bedoeld, daar toch de Europeanen en gelijkstandigen, in de rijken van Solo en Djoejo gevestigd, ressorteren onder het rechtsgebied van den raad van justitie te Samarang.

Met betrekking tot den bijgaanden staat hebben wij nog op te merken, dat hier en daar de namen der residentien zijn gesteld, in stede van de plaatsen binnen die residentien, waar de landraden zitting hielden, hetwelk het gevolg is der niet altijd even naauwkeurige registratie; zoo zal het getal vonnissen, op den staat voorkomende als te Bantam geweest, waarschijnlijk moeten worden gevoegd bij dat van de hoofdplaats Serang; dat van Kadoe bij dat van de hoofdplaats Magelang, dat van Bagelen bij dat van de hoofdplaats Poerworedjo.

Tot de totalen echter der uit iedere residentie ter revisie aangeboden zaken, doet zulks niets toe noch af.

Ten aanzien van de Preanger-regentschappen moet worden opgemerkt, dat de naar Hardji Winangoong, hoofdplaats van het regentschap Soecapoera en zetelplaats van den landraad, in 1839 is veranderd in dien van Manondjaya.

Ten slotte meenen wij nog te moeten aanmerken, dat vroeger alleen condemnatoire vonnissen ter revisie werden aangeboden, gelijk ook thans nog met de landraden het geval is, zoodat de nevensgaande staat wel aanduidt het getal personen, welke door verschillende regtbanken op Java en Madura zijn veroordeeld doch niet dat der teregtgestelde in het algemeen, waaronder de vrijgesprokenen »

De Redactie van het gemeld Indisch tijdschrift is voornemens dezen staat te vervolgen over de jaren 1846, 1847 en de vier eerste maanden van 1848, ten einde voor het tienjarig tijdvak voorafgaande aan de invoering der nieuwe wetgeving, waarvan de werking met 1°. Mei 1848 een aanvang heeft genomen, in eenige nadere beschouwingen te kunnen treden, met betrekking tot de strafvordering op Java en Madura, hetwelk ons later, met te meer grond en vergelijkender wijze, de werking dier nieuwe wetgeving, te dien opzichte zal kunnen doen beoordeelen.

STAAT, aanwijzende het getal van de voor de criminele regtbanken op Java Madura betrokken personen, wier vonnissen aan het Hoog-Geregtshof ter revisie zijn aangeboden, gedurende het jaarlijk tijdvak van 1838-1845.

Table with columns: Residentien en op zich zelve staande adssistent-residentien, Bevolkingstaat der eilanden JAVA EN MADURA (1845, 1838, 1826), Vonnissen ten fine van ... aan het Hoog Geregtshof (1838-1845, Totaal), Aanwijzing der plaatsen waar de criminele regtbanken zitting hebben gehouden, and Jaarlijks bedrag van voor de criminele regtbanken te regt gestaan hebbende personen (1838-1845, Totaal, Generaal).

STAAT, aanwijzende het getal van de voor de criminele regtbanken op Java Madura betrokken personen, wier vonnissen aan het Hoog-Geregtshof ter revisie zijn aangeboden, gedurende het jaargang tijdvak van 1838—1845.

Residentien en op zich zelve staande adssistent-residentien.	Uitgestrektheid in vierk. Eng. mijlen.	Bevolkingstaat der eilanden JAVA EN MADURA.							Vonnissen ten fine van zittingen aan het Hoog Geregtshof.								Aanwijzing der plaatsen alwaar de criminele regtbanken zitting hebben gehouden.	Jaarlijksch bedrag van voor de criminele regtbanken te regt gestaan hebbende personen.											
		1845.							1838. 1839. 1840. 1841. 1843. 1844. 1845. Totaal									1838. 1839. 1840. 1841. 1842. 1843. 1844. 1845. Totaal											
		Slaven.	Arabier. en Boeginez.	Chinez.	Euro. peaner	van.	Javan.	Javan.	Chinez.	1838.	1839.	1840.	1841.	1843.	1844.	1845.		Totaal	1838.	1839.	1840.	1841.	1842.	1843.	1844.	1845.	Totaal	Totaal	
Bantam	2,560	29	430	813	360	887	364,884	230,431	783	118	60	78	68	91	125	692	Bentam	15	5	11	11	1	2	9	12	24			
Batavia	668	2,376	598	31,764	3,478	242,027	215,787	185,716	32,369	161	99	123	199	191	245	1,336	Lebak	21	13	19	10	2	2	8	8	81			
Buitenzorg	1,064	172	"	7,462	662	252,015	232,071	127,433	8,864	97	62	77	137	172	180	954	Anjer	29	13	13	9	10	10	3	3	106			
Krawang	1,538	30	74	1,843	100	133,705	89,404	62,573	1,183	25	52	58	30	62	24	209	Warung	29	23	44	20	57	43	51	68	337			
Preanger-Regent-schappen	6,077	20	305	202	168	727,154	718,571	341,473	137	88	159	158	88	95	119	920	Serang	21	5	1	8	7	6	13	7	68			
Cheribon	2,042	59	817	8,814	624	606,209	499,339	310,780	6,806	271	265	205	203	178	233	1,771	Mr. Cornelis	76	15	40	42	90	99	90	82	564			
Tagal	850	58	2,820	768	274	292,934	203,564	122,544	2,040	55	59	44	39	27	42	340	Bassanoje	80	29	49	10	23	39	23	33	260			
Pekalongang	406	84	564	2,353	312	232,226	221,363	170,803	2,007	40	47	60	131	124	109	652	Tangerang	26	10	18	33	24	35	42	50	238			
Samarang	1,423	582	2,277	9,657	2,883	739,098	494,775	280,840	7,332	93	263	263	249	273	305	1,784	Regtbank van Omgang. Baad van Justitie	3	14	9	29	29	16	8	50	128			
Kadoe	631	3	73	2,484	174	354,377	302,890	242,500	2,498	47	61	67	54	184	184	765	Regtbank van Omgang. Raad van Justitie	6	1	7	2	2	2	3	3	26			
Bagelen	923	14	89	1,415	217	612,027	534,443	280,860	1,143	155	155	174	131	228	144	1,554	Hardj Winangoung	30	5	69	81	130	121	167	155	865			
Banjoemaas	1,589	12	"	1,040	150	463,852	316,063	280,671	1,564	76	97	129	131	128	149	972	Manondjaie	1	15	12	15	6	6	3	3	51			
Djocjocarta	926	47	35	1,063	664	345,696	308,672	"	842	11	21	63	46	46	28	290	Regtbank van Omgang. Cheribon	191	137	172	158	172	137	153	181	1,308			
Soeracarta	1,803	97	1,200	2,000	900	500,000	342,552	"	1,300	"	"	197	"	"	1	390	Regtbank van Omgang. Tagal	24	23	24	29	33	28	27	32	336			
Madioen	1,580	18	102	1,059	113	312,975	244,322	197,826	749	119	109	182	150	153	159	1,160	Tagal	56	28	44	46	37	27	21	38	302			
Pajitan	773	9	"	100	30	89,077	64,354	"	20	5	71	19	20	33	128	652	Regtbank van Omgang. Pekalongang	36	33	41	59	56	112	108	72	517			
Kedirie	2,034	5	1,661	1,661	94	232,497	185,023	141,718	1,161	147	109	167	133	123	808	652	Pekalongang	4	17	16	7	19	16	17	24	17	135		
Japara	672	130	742	6,606	396	413,540	392,003	211,580	5,439	66	86	75	144	131	108	907	652	Regtbank van Omgang. Samarang	53	174	139	118	89	105	98	68	835		
Rembang	1,988	148	1,461	9,002	459	467,766	444,911	301,670	6,884	133	112	127	178	245	201	1,170	652	Regtbank van Omgang. Poerwoedadie	22	31	45	33	32	41	63	52	320		
Soerabaya	2,029	907	4,427	5,111	2,736	923,687	681,315	488,168	2,803	401	373	516	355	408	375	3,186	652	Demak	16	4	37	36	16	23	34	23	173		
Madura	1,357	"	8,822	6,544	368	260,514	181,306	"	2,803	"	"	19	15	15	17	290	652	Regtbank van Omgang. Kendal	18	42	34	30	17	17	24	17	197		
Paseroean	1,784	228	1,163	2,229	578	331,981	283,276	187,868	1,920	110	71	91	147	167	184	1,153	652	Regtbank van Omgang. Magelang	43	58	53	46	73	115	86	102	576		
Bezoekie	4,126	53	3,678	1,373	530	497,406	377,131	245,860	1,166	126	110	188	147	207	183	4,245	652	Temangoung	2	2	3	1	5	10	2	25	25		
																		652	Kwloe	3	3	4	5	5	9	14	11	97	
																		652	Regtbank van Omgang. Poerwoerdjo	93	127	105	63	72	199	103	78	842	
																		652	Ledok	2	2	3	3	3	5	5	5	5	
																		652	Ambal	27	23	14	13	17	13	38	14	159	
																		652	Bagelen	32	44	44	29	96	59	35	23	353	
																		652	Kebocmen	3	7	11	17	37	26	29	23	133	
																		652	Wonosobo	40	72	95	57	70	70	54	69	536	
																		652	Banjoemaas	17	9	14	22	45	41	37	35	222	
																		652	Bandjar Negara	16	13	15	15	24	17	30	29	129	
																		652	Poerboingo	3	3	3	6	9	8	7	16	88	
																		652	Tjilatjap	11	21	63	27	49	46	46	28	290	
																		652	Poerwokerta	3	3	3	6	9	8	7	16	88	
																		652	Djocjocarta	11	21	63	27	49	46	46	28	290	
																		652	Soerakarta	60	40	62	63	47	43	74	46	435	
																		652	Madioen	38	32	74	40	26	49	34	60	333	
																		652	Ngawie	21	35	46	64	48	58	45	53	370	
																		652	Hardjo Winangou	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
																		652	Ponorogo	5	9	8	43	26	14	20	33	128	
																		652	Pajitan	105	72	40	26	61	69	100	104	583	
																		652	Kediri	42	37	31	22	18	29	27	19	225	
																		652	Toelang agong	21	37	42	48	46	84	77	111	469	
																		652	Pattie	30	26	17	24	29	20	32	33	234	
																		652	Japara	12	23	16	41	19	50	23	31	204	
																		652	Regtbank van Omgang. Rembang	52	46	50	33	48	76	64	30	399	
																		652	Boedjonegoro	36	10	21	19	24	35	42	58	245	
																		652	Tochan	17	22	22	19	23	48	84	64	306	
																		652	Regtbank van Omgang. Soerabaya	117	145	189	173	171	172	173			

— Het *Ontwerp van Wet op het Hooger Onderwijs met bijgevoegd Rapport en Memorie van Toelichting*, zoo als dit een en ander, den 31 Augustus II., door de bij Koninklijk besluit van 25 Januarij 1849 benoemde Staats-Commissie, aan Z. M. den Koning is ingediend, ziet thans het licht, en vormt met eene bijgevoegde Nota van den baron VAN GOLSTEIN, als medelid dier Commissie, een 8°. boekdeel van 224 bladzijden.

In het *Rapport* wordt, na den aanhef, des Konings aandacht achtereenvolgens gevestigd: 1°. op den tegenwoordigen toestand van het Hooger Onderwijs hier te lande; 2°. op de gebreken, die, naar het oordeel der Commissie, daarin zichtbaar zijn, en de oorzaken, die daartoe aanleiding hebben gegeven, en 3°. op de middelen, die, behalve eene doelmatige wet op het Hooger Onderwijs zelf, zouden kunnen worden aangewend om eene behoorlijke Akademische vorming en ontwikkeling der studerende jongelingschap te verzekeren.

I. De toestand der Latijnsche scholen was, terwijl, vooral na 1806, het Lager Onderwijs met reuzenschreden vooruitging, in vele opzigten gebrekkig gebleven. Door het besluit van 2 Augustus 1815, met de latere bijvoegselen en veranderingen, trachtte men daarin eene geheele hervorming te brengen. De gevolgen dier veranderingen zijn over het algemeen als gelukkig te kenmerken. Slaphed en toegevendheid verrijdelen nogtans vele gunstige verwachtingen, bragten niet zelden onbekwame knapen op de Latijnsche scholen, onbekwame jongelingen aan de Hooge School, onbekwame mannen in de rij der leeraren over. Gebrek aan behoorlijk verband tusschen Lager, Middelbaar en Hooger Onderwijs deed zich ook hier nadelig gevoelen.

Na de herstelling onzer nationale onafhankelijkheid was eene der eerste zorgen van den Souvereinen Vorst de organisatie van het Hoogere Onderwijs op vaste grondslagen te regelen; het reeds vermelde besluit van 2 Augustus 1815, bragt die organisatie tot stand. (De daaruit ontstane veranderingen worden in het rapport uitvoerig behandeld.) Inmiddels bleven de toen in werking gebragte verordeningen aan niet weinigen mishagen, en de Regering zelve achtte een nader onderzoek noodig, ten einde naar bevind van zaken te wijzigen. Den 13 April 1828 werd eene speciale Commissie bijeengeroepen, wier beschouwingen in een uitvoerig rapport vervat zijn; maar noch haar arbeid, noch de adviezen der Curatoren en Senatoren van de onderscheidene Universiteiten, hebben eenige wijzigingen in de bestaande reglementen ten gevolge gehad.

Na de afscheiding van België bleef men hier op bezuiniging, ook in de kosten voor het Onderwijs aandringen. Andermaal werd, bij besluit van 15 Junij 1836, eene Staats-Commissie bijeengeroepen om den Koning hare gedachten omtrent sommige ontwerpen van besparing mede te deelen. De vraag of de opheffing van eene der Hoogescholen spoedig tot eenige noemenswaardige vermindering in 's Rijks uitgaven zou kunnen leiden, zonder kwetsing van wetenschappelijke of andere gewichtige belangen, viel toen, gelijk vroeger, ontkennend uit; maar in andere opzigten werden bezuinigingen voorgesteld en goedgekeurd, door vermindering der jaarlijks uit te schrijven prijsvragen, de beperking van het aantal beurzen, enz.

Dit gedeelte van het rapport leidt tot het besluit, dat al de gebreken die het Hooger Onderwijs aankleeven geenszins alleen in uiterlijke omstandigheden moeten gezocht worden, maar dat de invendige toestand der Universiteiten hervorming behoeft.

II. Naar het oordeel der Commissie zijn de gebreken, in den toestand van het Hooger Onderwijs zichtbaar, de volgende: *a.* De vereeniging van Gymnasiaal en Akademisch Onderwijs in het begrip van Hooger Onderwijs. *b.* Gemis van voldoende voorbereiding der jongelieden op de Gymnasia of door bijzonder Onderwijs. *c.* Onvolledigheid van het onderwijs op de Hoogeschool. *d.* Het stelsel van dwangstudie bij het besluit van 2 Augustus 1815 ingevoerd. *e.* Het stelsel van examina, bij dat besluit geregeld. *f.* Dat het Hooger Onderwijs tot hiertoe niet genoegzaam in verband is gebragt met de behoeften der maatschappij, en *g.* De ontoereikende hulpmiddelen ten dienste van het Onderwijs.

III. Als middelen die, behalve eene doelmatige wet op het Hooger Onderwijs zelf, zouden kunnen worden aangewend om eene behoorlijke Akademische vorming en ontwikkeling der studerende jongelingschap te verzekeren, zijn, naar het oordeel der commissie, te noemen: *a.* Goede wetten op het Lager en Middelbaar Onderwijs. *b.* Eene stipte, nauwlettende uitvoering der Wetgeving op het Hooger Onderwijs, voor een gedeelte gelegen in het in werking brengen van goede reglementen. *c.* Uitbreiding der materiële hulpmiddelen onzer Hoogescholen, te welken aanzien de Commissie veel verwacht van de steden en provincien waar de Universiteiten gevestigd zijn. *d.* De aanmoediging van kunsten en wetenschappen in het algemeen, en de bevordering der studiën van hoogleeraren en studerenden in het bijzonder.

«Het zij ons vergund (dus leest men ten slotte) dit ons verslag te mogen besluiten met den opregten wensch, dat het Uwer Majesteit gelukken moge eene Wetgeving op het Hooger Onderwijs tot stand te brengen, die heerlijke vruchten kweeke, en dat het nageslacht, over de geschiedenis van onzen tijd een regtvaardig oordeel veltende, de Regering van den derden WILLEM als een tijdperk kenschetsc, luisterrijk door den bloei van Kunsten en Wetenschappen.»

Volgens dit *Ontwerp van Wet*, door de commissie opgesteld, zouden er zijn drie Hoogescholen, gevestigd te Leiden, Utrecht en Groningen. Aan al de Hoogescholen wordt onderwijs gegeven in al de vakken, waarover de onderscheidene examina loopen, die in het deswege opgemaakte programma zijn vervat; echter zullen de lessen, die alleen voor het meesterschap in de Oostersche letterkunde voorbereiden, alleen aan de Hoogeschool te Leiden behoeven gehouden te worden.

ALGEMEEN REGISTER

OP DE

THEMIS

OVER DE JAREN

1845—1849.

I. REGISTER OP DE ZAKEN.

A.

ACCOORD. — C. F. DIJKERS, *de conventione cum creditoribus, quam jure nostro mercatores qui foro cesserunt, ineunt*, door Mr. A. DE PINTO, VIII, bl. 140.

ACTE (Notariële). Zie *Notariaat*.

ACTIO IN REM EN IN PERSONAM. *Opmerkingen over* —, door Mr. J. KAPPEIJNE VAN DE CAPPELLO, X, bl. 214.

ADELDOM. *Belasting op het verkrijgen van titels van* — in België, IX, bl. 159.

ADVIES van Jhr. Mr. M. VAN PUTTKAMMER, *over de voorgestelde vraag: hoe kan, zonder gevaar, geld op hypotheek worden geplaatst?* door Mr. A. DE PINTO, VII, bl. 113.

ADVIEZEN (Regtsgeleerde). Zie *Regtsgeleerde adviezen*.

ADVOCATIE. — *Le Barreau, par* O. PINARD, door Mr. W. WINTGENS, VII, bl. 137.

— *Het reglement van orde en discipline voor de advocaten, met eenige aantekeningen*, van Mr. C. L. SCHULLER TOT PEURSUM, door Mr. A. DE PINTO, IX, bl. 493.

- AFZONDERING. Zie *Penitentiair stelsel*.
- AKADEMISCHE GRADEN (over de drie), door Mr. DAV. H. LEVISSON, VI, bl. 662.
- AMBTENAREN. Zie *Rekenplichtigheid*.
- AMSTERDAM. Getal fallietverklaringen te —, VIII, bl. 481.
- APOTHEKEN. Zie *Artsenijmengkunde*.
- ARMENREGT, door Mr. A. DE PINTO, VI, bl. 209.
- W. FRANCKEN, *De jure pauperum, secundum cod. de re jud. in caus. civ. lib. III, lit. VI, sect. 10*, door Mr. A. DE PINTO, VII, bl. 468.
- ARMOEDE. Mr. L. P. C. VAN DEN BERG, *Gedachten over —, overbevolking en kolonisatie*, door Mr. N. OLIVIER, VII, bl. 97.
- J. J. VAN REENEN, *Spec. Hist. Jur. Inaug. De mensis ad Servandam Pecuniam Pauperum institutis*, door Mr. G. M. VAN DER LINDEN, VII, bl. 621.
- ARMWEZEN. *Vrijmoedige gedachten over het — in het Koninkrijk der Nederlanden, bedenkingen tegen de bestaande wetgeving en wenken ter verbetering dezer hoogstgewigtige aangelegenheid*, door Mr. N. OLIVIER, VII, bl. 102.
- Geschrift van den heer TH. LESIGNE, in België, VIII, bl. 642.
- Zie voorts *Werkinrigtingen*.
- ARTSENIJMENGKUNDE (Wetgeving op de). *Des améliorations que réclame la législation pharmaceutique belge*, par le chevalier DE LA BIDART DE LA THUMAIDE, door Mr. A. DE PINTO, VII, bl. 444.
- Bericht wegens eene vereeniging van apothekers in Nederland, VII, bl. 479.
- ASSIGNATIEN. Zie *Orderbriefjes*.
- AUTHENTIEKE INTERPRETATIE. P. T. C. VAN DEN BERGH, *De authentica legum interpretatione*, door Mr. DAV. H. LEVISSON, IX, bl. 151.

B.

- BADEN. Nieuw Strafwetboek in —, VI, bl. 502.
- BANK (West-Indische). Mr. H. HEYLIDY, *Pleitrede over den graad van preferentie der particuliere —, ten aanzien van de bij dezelve belevende effecten, uitgesproken voor het daarop gevolgde arrest en bijlagen*, door Mr. A. DE PINTO, VI, bl. 125.
- BEDELARIJ (De), door Mr. M. M. v. BAUMHAUER. (Zie ook *Armwezen, Werkinrigtingen*.) X, bl. 441.

- BELASTINGEN. E. VAN VOORTHUIJSEN Hz., *De directe —, inzonderheid die op de inkomsten*, door Mr. W. K. BOER, X, bl. 143.
- BELEEDIGDE PARTIJ. J. G. L. SASSEN, *De damni resarcitione praesertim coram poenali iudice petita*, door Mr. A. DE PINTO, IX, bl. 157.
- BELGIE. Wet nopens de bezoldiging van de regterlijke magt in —, VI, bl. 502.
- Bevolking der gevangenissen in —, VII, bl. 154.
 - *De Vorganisation politique* enz. van — gedurende de drie jongste eeuwen, door L. DE BAECKER; de schrijver van *Plagiaat* beschuldigd, VIII, bl. 320.
 - Verslag van de commissie, welke in — is werkzaam geweest tot het verzamelen en uitgeven van de oude Belgische wetten en ordonnantiën, VIII, bl. 153, VIII, bl. 644.
 - Getal failliet-verklaringen van 1830—44, VIII, bl. 480.
 - Wetgeving op het notariaat in —, IX, bl. 159.
 - Belasting op het verkrijgen van titels van adeldom, IX, bl. 159.
 - Prijsvragen van de Kon. Belgische Akademie in 1846, VII, bl. 326.
 - Beantwoording en nieuwe in 1848, IX, bl. 323.
 - Wijziging in de zegelwet in —, IX, bl. 330.
 - De persoon, in Zeeland geboren, van Nederlandsche ouders, is in — vreemdeling gebleven, bij gebreke van het afleggen der verklaring, bij art. 2 der wet van 22 Sept. 1835, IX, bl. 330.
 - *Bulletin Usuel des Lois belges*, IX, bl. 710.
 - Geregtelijke statistiek in — over 1840—1843, X, bl. 188.
 - Zie voorts *Vennootschappen (Naamlooze)*, *Vreemdeling*.
- BESLAG. Twee vragen over de bij art. 456 B. R. voorgeschrevene betekening aan den bewaarder van in — genomene roerende goederen, beantwoord door S. W. TROMP, VIII, bl. 219.
- BESLAGENEN (Derde). Zie *Derde beslagenen*.
- BESLUIT (Koninklijk). Zie *Grondwet*.
- BESTUUR (Inwendig). Zie *Staatsregt*.
- BEWIJS. *Proeve van onderzoek over het verschil tusschen den voormaligen en hedendaagschen vorm van procederen, met betrekking tot de leer van het — der misdrijven, naar aanleiding van de gevoerde procedure, in zake van den Procureur-Generaal bij het Provinciaal Gerechtshof van Noordholland, tegen J. H., beklaagde, wegens moedwillige brandstichting in een gebouw, briefsgewijze voorgesteld door een oud regtsgeleerde, aan zijnen voormaligen ambtgenoot te 's Hage*, door Mr. A. DE PINTO, VI, bl. 635.

- BEZIT. *Onderzoek of tot het instellen der regtsvordering van art. 619 B. W.*, — *wordt vereischt?* door C. W. OPZOOMER, VI, bl. 175.
- J. G. A. FABER, *Dissertatio jurid. inaug. continens annotationem in Codicis Civilis Belgici libri secundi Titulum secundum*, door Mr. J. E. GOUDSMIT, VII, bl. 450.
- *De impensis a possessore factis*, door Mr. G. M. VAN DER LINDEN, VIII, bl. 449.
- *Studie over juris quasi possessio* (naar de begrippen van het classische Romeinsche regt), door Mr. J. KAPPEIJNE VAN DE CAPPELLO, IX, bl. 224.
- BLOED- EN AANVERWANTSCHAP. G. H. G. RAS, *De vinculi cognationis et affinitatis vi et efficacia in jure criminali*, door Mr. A. DE PINTO, X, bl. 502.
- BOEDELSCHEIDINGEN. Aanteekeningen op de wetten betrekkelijk —, VIII, bl. 593.
- *Zijn de bepalingen van artt. 1015 en 1016 Burg. Wetb. toepasselijk, in geval zich slechts twee voorwerpen van hetzelfde geslacht in den boedel bevinden?* door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, X, bl. 513.
- BORGSTELLING. J. H. VAN GENNEP, *De cautione in re criminali a reo praestanda*, door Mr. A. DE PINTO, VI, bl. 319.
- *Over de cautio judicatum solvi in hooger beroep*, door Mr. A. DE PINTO, VIII, bl. 211.
- BOUWEN. Zie *Eigenaar*.
- BRIEVEN-GEHEIM. *Over het openbreken van brieven*, door Mr. A. DE PINTO, VIII, bl. 339.
- BRITTANNIE (Groot-). *Over het openen van brieven van regeringswege in —*, VIII, bl. 353.
- *Militaire strafoefeningen in —*, VII, bl. 487.
- *Overzicht van het door het Engelsch ministerie voorgesteld gewijzigd strafstelsel*, VIII, bl. 453.
- *Over eene algemeene geschrevene wetgeving in —*, IX, bl. 330.
- BUITENLANDSCHE GEZANT. Zie *Wisselregt*.
- BURGERLIJK BEZIT. Zie *Bezit*.
- BURGERLIJKE REGTSVORDERING. Nalezing op het Wetboek van —, door Mr. A. OUDEMAN, IX, bl. 508. (Zie *Themis* III, bl. 372—386; V, bl. 237—242.)
- BURGERLIJKE STAND. Zie *Geboorte-aangiften*.
- BURGERLIJK (HET) WETBOEK, *Aanteekening op de artikelen die thans nog verklaring behoeven*, door Mr. C. W. OPZOOMER; — door Mr. J. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO, X, bl. 607.

BURGERLIJK REGT. *Behandeling van verschillende vraagstukken uit het Burgerlijk Wetboek*, door Mr. H. OBREEN, VIII, bl. 256.

BURGERREGT TE ROME. J. H. BEAUJON, *Specimen jurid. inaug. de variis modis, quibus variis temporibus jus civitatis Romanae acquiri potuerit*, door Mr. N. OLIVIER, VII, bl. 476.

C.

CASSATIE. *Zie Motiveren der arresten in —.*

— *Kan men ontvankelijk zijn in —, als men zich uitsluitend beroept op schending, of verkeerde toepassing van een oud vaderlandsch ongeschreven regt*, door Mr. M. EYSSELL, VIII, bl. 517.

— J. P. VAILLANT, *de cassatione, qualis senatui supremo competit*—, door Mr. A. DE PINTO, VIII, bl. 610.

CATONIANA (regula). C. VAN BELL, *De usa regulae Catonianaee*, door Mr. N. OLIVIER, VII, bl. 623.

COLLECTIVE DAGVAARDINGEN VAN ERFGENAMEN. *Zie Erfgenamen.*

CODE PÉNAL: Over het niet bijbrengen van den — in den oorspronkelijken tekst: brief van den heer W. F. KEUCHENIUS over de fautive vertaling van art. 259 C. P., VI, bl. 327.

— Fautive vertaling in art. 475. VI, bl. 501.

COMPÉTENCE (réglement de la), door den heer MANGIN, IX, bl. 709.

CONSTITUTIONNEEL ARCHIEF (Nederlandsch). Mr. S. P. LIPMAN, *alle koninklijke aanspraken en parlementaire adressen, enz.*, verzameld en uitgegeven door Mr. J. DE WITTE VAN CITTERS, VIII, bl. 232.

CURATELE. *Zie Voogdij en —.*

D.

DAGVAARDINGEN: *Iets over de gevolgen der collective — van erfgenamen*, naar aanleiding van een opstel van Mr. A. DE PINTO (*Themis* 1846 n°. 2), door Mr. S. E. NYKERK, VIII, bl. 321.

— (Collective) van erfgenamen. *Zie Erfgenamen.*

DEFINITIEN. J. M. SMITS, *De definitionibus in libr. III Cod. Civ. Neerl. obviis*, door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, IX, bl. 505.

DEPORTATIE. Over de —, VII, bl. 480.

— J. C. L. A. NEDERMEIJER VAN ROSENTHAL, *de deportationis poena eaque cum carcere solitario conjungenda*, door Mr. A. DE PINTO, X, bl. 506.

- DERDE BESLAGENEN. *Over de verplichtingen van —*, door Mr. M. EYSEL, VIII, bl. 325.
- DIPLOMATIE. H. A. VAN DIJK, *Répertoire historique et chronologique des traités conclus par la Hollande depuis 1789 jusqu'à nos jours*, door Mr. J. A. DE WITTE VAN CITTERS, VII, 584.
- DOLUS BONUS, *Verhandeling over den —*, door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, VIII, bl. 370.
- DOMEIN. Zie *Kerfabrieken*.
- DRABBE (G. J.). *Quaestiones juridicae inaugurales*, L. B., door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, VI, bl. 658.
- DRUKPERSMISDRIJVEN. *Over de verjaring van —*. Zie *Verjaring*.
- DUBBEL HUWELIJK. *Is het — in den geest van den C. P. als een voortgezet of voortdurend misdrijf te beschouwen*, door Mr. M. M. VON BAUMHAUER, IX, bl. 139.
- DUEL. Zie *Tweegevecht*.
- DUITSCHLAND. *Getal studenten aan de hoogeschoolen in 1844—1845*, VI, bl. 158.
- DUITSCH EIGNER-WECHSEL, Zie *Orderbriefjes*.

E.

- ECHTGENOOT ('Tweede). Zie *Tweede echtgenoot*.
- EED (Beslissende). *Betoog dat een — aan eene firma opgedragen, niet noodwendig door alle de leden dier firma behoef te worden afgelegd*, door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, VII, bl. 377.
- P. POST UITERWEER, *De jurejurando decisorio*, door Mr. A. DE PINTO, IX, bl. 697.
- EIGENDOM. *Pleitrede ter gedeeltelijke ontwikkeling van het door den Nederlandschen wetgever tot wet verhevene begrip der bescherming door hem aan den — verleend van Mr. W. J. HEMSING*, door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, VI, bl. 492.
- *De noodzakelijkheid eener verandering van art. 162 der Grondwet*, door Mr. J. DE WITTE VAN CITTERS, VIII, bl. 575.
- Mr. W. C. D. OLIVIER, *Proeven over de beperkingen van den — door het politie-regt*, door Mr. G. M. v. D. LINDEN, IX, bl. 140.
- W. BOONACKER, *Specimen juridicum inaugurale de nonnullis codicis civilis Neerlandi capitibus ex juris disciplina vel maxime illustrandis*, door Mr. C. VAN BELL, IX, bl. 314.
- *Over het regt van den eigenaar om op zijnen grond te bouwen of te planten*, door Mr. A. DE PINTO, IX, bl. 433.

EIGENDOM. Werk van den heer THIERS over den —, IX, bl. 710—712.

— Over het regt van den eigenaar om op zijnen grond te bouwen of te planten, door Mr. W. C. D. OLIVIER, X, bl. 19.

— *Iets over den — van roerende zaken*, door Mr. AUG. PHILIPS, X, bl. 40.

ENCYCLOPÉDIE DU DROIT, ou Répertoire raisonné de législation et de jurisprudence, sous la direction de MM. SEBIRE et CARTERET, VII, bl. 327.

ENDOSSEMENT. Welk is het rechtsgevolg van een onvolledig —, door den trekker gesteld op eenen wissel van eigen order? VII, bl. 314.

ERFREGT. *Vergelijking van art. 381 B. W. met het Romeinsche regt*, door Mr. J. C. VAN DE KASTEELE, VI, bl. 345.

— *Door en tegen wie kan, volgens art. 381 B. W., de hereditatis petitio worden ingesteld?* door Mr. J. E. GOUDSMIT, VI, bl. 505.

— *Bijvoegsel tot het vertoog, voorkomende in Themis, jaargang VI, n°. 3, behelzende eene vergelijking van art. 381 B. W. met het Romeinsche regt*, door Mr. J. C. VAN DE KASTEELE, VII, bl. 29.

— B. VAN DER HAAK, *De portione legitima*, door Mr. A. DE PINTO, VII, bl. 142.

ERFREGT DER GODSHUIZEN. *Nog iets over het — en instellingen van liefdadigheid*, door Mr. G. M. VAN DER LINDEN, VIII, bl. 87.

— *Iets over de in-bezit-stelling der kinderen in de nalatenschap van den eerststervende der ouders, in verband tot de geschiedenis der Romeinsche instellingen, zoowel ten aanzien van het regtsgenot der vrouwen, als van de vaderlijke magt*, door Mr. A. R. DE ROUVILLE, IX, bl. 10.

ERFGENAMEN. *Over de gevolgen der collective dagvaardingen van —*, door Mr. A. DE PINTO, VII, bl. 173.

ERFGENAAM (Fiduciairen). *Over de bevoegdheid van den —, om, bij gemis van hen, ten wiens behoeve de substitutie (waarover in art. 1020 en volg. B. W. wordt gehandeld) is gemaakt, bij uitersten wil te beschikken*, door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, VIII, bl. 202.

— *Zie Natuurlijke kinderen, Tweede echtgenoot, Uiterste willen.*

ERVEN (Naburige). *Zie Naburige erven.*

EXAMEN (Staats-). *Zie Staats-examen.*

EXTERRIORALITEIT. *Zie Vreemdeling.*

F.

FAGEL (de Raadpensionaris). *Zie Willem III (Iets over).*

FAILLIET-VERKLARING. *Betoog, dat de Fransche modus procedendi bij de verificatie van schuldvorderingen in failliete boedels, uit een praktisch oogpunt beschouwd, beter is dan de Nederlandsche, door* Mr. J. L. SCHAAP, VI, bl. 592.

— Getal — in België, van 1840—44, VIII, bl. 480.

— in Amsterdam, VIII, bl. 481.

Beschouwing der gevolgen van de failliet-verklaring eener firma, in het bijzonder ten opzichte van de al of niet bevoegdheid der bijzondere schuldeischers der vennoten om hunne schuld te doen verifiëren, door Mr. F. A. T. WEVE, VII, bl. 60.

FIDEI-COMMIS. *Iets over het fidei-commissum residui, volgens het Fransche regt,* door Mr. W. C. D. OLIVIER, VIII, bl. 358.

— E. J. H. WILNANS, *Diss. jur. inaug. de fideicommissis residui,* door Mr. G. M. V. D. LINDEN, X, bl. 655.

FIDUCIAIRE ERFGENAAM. Zie *Erfgenaam (Fiduciaire)*.

FIRMA. Zie *Beslissende eed*.

FRANKRIJK. Geregte statistiek in — over 1845 en vroeger, VIII, bl. 627.

— Over de ontwikkeling van de strafwetgeving in — door den proc.-gen. DUPIN, VIII, bl. 633.

— Geschriften over den eigendom, het communisme en socialisme, IX, bl. 710—712.

— Over het gemeentewezen in —, X, bl. 512.

FRANSCH REGT. Zie *Fidei-commis*.

G.

GEBOORTE-AANGIFTEN. *Over — door den natuurlijke vader, als onderscheiden van de eigenlijk gezegde erkenning,* door Mr. C. H. B. BOOT, VII, bl. 1.

GELDERLAND (Indeeling van). C. F. H. GUILLON, *Specimen Historico-Politicum de divisione Gelriae Superioris seu tetrarchiae Ruracmondensis an. 1713—1715 rata,* door Mr. R. W. TADAMA, VII, bl. 618.

GEMEENE WEGEN. Zie *Uitweg*.

GEMEENSCHAP. Zie *Tweede echtgenoot*.

GEMEENTE: *Proeve eener beschouwing over de — als burgerlijk persoon,* door H. G. QUARLES VAN UFFORD, j. c.; — door Mr. W. F. OTTEN, X, bl. 627.

GEMEENTEWEEZEN. Over het — in Frankrijk, X, bl. 512.

- GEMEINDE-ORDNUNG. Zie *Pruissen*.
- GENEESKUNDE (Geregtelijke). TEIXEIRA DE MATTOS, *Specimen medicum inaugurale continens nonnullas observationes et quaestiones Medico-legales*, door C. C. VAN DE KASTEEL, VII, bl. 321.
- *Leerboek der medicina forensis voor rechtsgeleerden*, door Dr. C. BERGMAN, uit het Hoogduitsch vertaald, door H. H. HAGEMANS Jr.; *Handboek der geregtelijke — ten grondslag bij academische voorlezingen en ten gebruike voor geregtelijke geneesheeren en rechtsgeleerden; naar het Hoogduitsch van Dr. C. J. VON SIEBOLD, met aantekeningen en Hollandsche literatuur voorzien*, door J. ROMBOOTS; door J. C. G. EVERS, IX, bl. 289.
- *De uitoeffening der — in Nederland, hare gebreken en middelen tot herstel derzelve*, door J. C. VAN DEN BROECKE en Mr. Ph. VAN DEN BROECKE; door Mr. A. DE PINTO, VI, bl. 269.
- GESCHIEDENIS. *Ongeloof en Revolutie. Eene reeks van historische voorlezingen*, van Mr. G. GROEN VAN PRINSTERER; door Mr. J. DE WITTE VAN CITTERS, IX, bl. 109.
- GETUIGEN. J. E. VAN LOENEN, *De testium fide in inquisitione praevia criminali jurejurando firmanda*, door Mr. Dav. H. LEVYSSOHN, VII, bl. 635.
- L. P. OP DEN HOOFF, *De iis, qui propter obligationem secreta non detegendi, in causis poenalibus a testimonio perhibendo excusantur*, door Mr. A. DE PINTO, VIII, bl. 444.
- H. A. VAN RAPPARD, *De excusatione testimonium dicendi in judiciis eorum, qui propter munus professionem vel legitimam necessitudinem arcanorum sunt depositarii*, door Mr. A. DE PINTO, X, bl. 161.
- P. J. G. VERBEEK, *De fide in causa criminali testibus, qui dicuntur famosi, habenda*, door denzelfden, X, bl. 162.
- GETUIGEN-VERHOOREN. *Over de openbaarheid der — bij de Kantongeregten*, door Mr. G. B. EMANTS, VIII, bl. 506.
- GEVANGENNEMING (Voorloopige). J. B. VOS, *De praevia reorum incarceratione*, door Mr. A. DE PINTO, VIII, bl. 614.
- GEVANGENISSEN. *Bevolking der — in België van 1831—1843*, VII, bl. 154.
- GEVANGENISWEZEN. *Congres over het — te Frankfort*, VII, bl. 638.
- *te Brussel*, VIII, bl. 317 en 482.
- *Voordragt wegens het — in Engeland*, VIII, bl. 453.
- *Verzameling van wetten, decreten, besluiten, reglementen, instructiën en bepalingen betrekkelijk het — in de Nederlanden sedert de*

- invoering van de Fransche wetgeving tot en met den jare 1844. benevens de daarbij behorende staten, modellen en tarieven, alsmede eene chronologische en alphabetische lijst, door I. J. DE JONGH; door Mr. D. TIEBOEL SIEGENBEEK, IX, bl. 662.
- GEWIJSDE ZAAK. *Eenige opmerkingen over het gezag van — in het algemeen, en in 't bijzonder over het vereischte, 't welk bij art. 1954 B. W. in de tweede plaats gevorderd wordt, om dat gezag te kunnen invoeren tegen eene opgeworpene exceptie van onberoegdheid*, door Mr. J. C. VAN DE KASTEELE, VI, bl. 27.
- GIFTIGE (Ver-) ZELFSTANDIGHEDEN. Maatregelen in Frankrijk tegen den verkoop en het aanwenden van —, VII, bl. 644.
- GILDEN. H. HOECK, *Diss. oec. pol. inaug. de collegiis opificum et mercatorum in patria nostra*, door Mr. GIJSB. M. V. D. LINDEN, X, bl. 654.
- GODSHUIZEN. Zie *Erfregt der Godshuizen*.
- GRAANWETTEN, Zie *Staatshuishoudkunde*.
- GRATIE. P. H. SURINGAR, *Specimen hist. jurid. inaugurale, quo inquiritur quatenus delinquenti liceat gratiam recusare*, door Mr. G. M. VAN DER LINDEN, VII, bl. 147.
- GRIEKENLAND. *Bijdrage tot de kennis van het Grieksche Staatsregt, voornamelijk zoo als het is vastgesteld in de tegenwoordige staatsregeling*, door Mr. J. DE WITTE VAN CITTERS, VI, bl. 80.
— Staatsregeling van —, VI, bl. 111.
- GRIFFIERS BIJ DE HOVEN EN REGTBANKEN. D. SCHUURMAN, *De munere graphiarü*, door Mr. L. G. GREEVE, IX, bl. 690.
- GRONDRENTEN. Iets over —, door Mr. B. VAN DER HAAK, IX, bl. 1.
- GRONDWET; een koninklijk besluit, genomen onder de Nederl. regering in België, op het eenvoudig rapport van een minister, en met nalating der vormen voorgeschreven bij art. 73 der —, kan niet beschouwd worden als derogerende aan een keizerlijk decreet, of dit te interpreteren. — Hof van cassatie in België, VII, bl. 485.
- GRONDWETSHERZIENING. Fragment eener redevoering, door Mr. H. W. TIJDEMAN, als aftredend Rector magnificus, op den 9 Februarij 1846 te Leiden uitgesproken, uit het latijn vertaald door Mr. J. W. TIJDEMAN, VIII, bl. 161.
— *Handelingen van de Regering en de Staten-Generaal over de herziening der Grondwet in 1840; en Handelingen omtrent het voorstel van negen leden der Tweede Kamer tot herziening der Grondwet in 1845, en omtrent het voorstel van den heer J. F. W. NEDERMEIJER ridder van ROSENTHAL*, door Mr. J. DE WITTE VAN CITTERS, VIII, bl. 232.

II.

- HADRIANI (*De Senatusconsultis et constitutionibus*). Zie *Romeinsch regt*.
- HALL (Mr. M. C. VAN). Zie *Regtsgeleerdheid*.
- HANDELSVERBINDTENISSEN. Zie *Solidariteit*.
- HANDELS-VRIJHEID. Zie *Staatshuishoudhunde*.
- HELEN. *Over het — van de opbrengst van gestolen goed*, door Mr. A. DE PINTO, VI, bl. 63.
- HERTOGENBOSCH ('s) Zie *Schepenen van —*.
- HERVORMDEN. Zie *Kerkelijke wetten*.
- HISTORISCHE VOORLEZINGEN, door Mr. G. GROEN VAN PRINSTERER, IX, bl. 109.
- HOOGER BEROEP. F. HULSHOFF, *De appellandi facultate in causis criminalibus admittenda*, door Mr. A. DE PINTO, VII, bl. 470.
- *Beantwoording van eenige vragen, naar aanleiding van art. 273 van het Wetboek van Strafvordering*, door Mr. F. A. T. WEVE, X, bl. 545.
- Zie *Borgstelling*.
- HOOGER ONDERWIJS. Brief van Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, over de drie academische graden, VI, bl. 662.
- *Mémoire sur l'organisation de l'enseignement du droit en Hollande, et sur les garanties d'instruction juridique exigées, dans ce pays, des aspirants à certaines fonctions ou professions, par M. BLONDEAU*, door Mr. A. DE PINTO, VII, bl. 437.
- HOOGESCHOLEN (Duitsche). Getal studenten aan de — in 1844—45, VI, bl. 158.
- Id. aan de hoogeschole en gymnasiën in Rusland, VI, bl. 159.
- HUISVADER. A. VAN AKERLAKEN, *De diligentia boni patres-familias jur. Neerland.*, door Mr. A. DE PINTO, VII, bl. 145.
- HUUR. Verklaring van art. 1188 B. W., door Mr. J. E. GOUDSMIT, X, bl. 28.
- *Over de uitgestrektheid van het privilegie der huurschuld van onroerende goederen*, door Mr. W. S. VAN REESEMA, VI, bl. 384.
- HUWELIJK (Dubbel). Zie *Dubbel huwelijk*.
- HYPOTHEEK. *Toevoegsel op Themis, Dl. I, bl. 15 en volgg.*, door Mr. J. E. GOUDSMIT, VI, bl. 608.
- *De verpligting tot kadastrale aanwijzing der goederen, bij hypotheekstelling en inschrijving van —*, door PH. J. BACHIERNE, VIII, bl. 491.
- Zie *Advijfs enz.*

I.

- IETS MOTIVEREN (Over het) *van ronnissen*, door Mr. A. DE PINTO, VI, b^f. 396.
- INDIE (NEDERLANDSCH). Staatsblad voor — en de nieuwe wetgeving voor —, VIII, bl. 460.
- De opstelling van verschillende reglementen betreffende de nieuwe wetgeving aan den Gouverneur-Generaal opgedragen, VIII, bl. 634.
- Hieraan voldaan, IX, bl. 159.
- *Overzicht over de nieuwe wetgeving voor —*, door Mrs. A. DE PINTO en G. M. VAN DER LINDEN, IX, bl. 169.
- Inleiding, IX, bl. 169.
- I. Reglement op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie, IX, bl. 333.
- II. Algemeene bepalingen van wetgeving, IX, bl. 360.
- III. Burgerlijk Wetboek, IX, bl. 509.
- IV. Wetboek van Koophandel, X, bl. 1.
- *Verzameling van instructiën, ordonnantiën en reglementen voor de regering van —*, door Mr. P. MIJER, X, bl. 337—347.
- Statistiek in — in 1820, 30, 40, 47, X, bl. 350.
- Geregtelijke statistiek in —, over de jaren 1833—1345, X, bl. 666.
- Tijdschrift voor de rechtsgeleerdheid in — ontworpen, VIII, bl. 157; IX, bl. 330.
- Het tijdschrift: *het Regt in —*, X, bl. 347.
- Prijsvraag van het Koninklijk Nederlandsch Instituut over de wetgevingen der inlanders in — VIII, bl. 319; X, bl. 350.
- (West-). Hervorming in de regterlijke magt, VIII, bl. 475.
- Zie *Bank (West-Indische)*.
- INSTELLINGEN. Zie *Catoniana (Regula)*.
- INSTRUCTIE *De VInstruction écrite etc.*, door den heer MANGIN, IX, bl. 70.
- (Voorloopige). Zie *Getuigen*.
- INTEREST-BEREKENING (Wettelijke). G. J. C. SCHIMMELPENNINGK, *Questiones juridicae inaugurales*, door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, IX, bl. 320.
- INTERLOCUTIE. *Is de regter bij de eind-uitspraak aan zijne — gehouden?* door Mr. M. EYSELL, VII, bl. 49.
- ITALIE. Nieuwe voortbrengselen der wetenschap in —, door den heer MITTERMAIER, VIII, bl. 154.

J.

- JAGTREGT. R. J. SCHIMMELPENNINGCK, *Diss. hist. jur. inaug. de jure venationis*; — J. L. VAN REEDE, *Spec. hist. jur. inaug. quo inquiritur quacuam sint principia, quibus leges venatoriae olim fundatae sint hodieque innitantur*, door Mr. GIJSB. M. V. D. LINDEN, X, 649.
- JAVASCHE BANK (Over het proces tegen de), door L. VAN VLIET, berigt deswege, VII, bl. 478.
- JEUGDIGE GEVANGENEN. Zie *Penitentiair stelsel*.
- JUSTITIE (Preventieve). Zie *Preventieve justitie*.

K.

- KAAPVAART. H. A. VAN DIJCK, *Spec. jur. gentium inaug. de collegiis archithalassicis*, door Mr. GIJSB. M. V. D. LINDEN, X, bl. 657.
- KADASTER. Zie *Hypotheek*.
- KANTONGEREGT. *Over het beginsel der Nederlandsche wetgeving, dat ieder in staat is zijne zaak bij het — te behandelen*, door Mr. A. OUDEMAN, IX, bl. 212.
- *Over de bevoegdheid en de verplichtingen der kantonregters, bij verkooping van onroerend goed, art. 1255 B. W., artt. 857—859 W. K.*, door G. B. EMANTS, IX, bl. 576.
- Mr. C. M. VAN DER KEMP, *Ontwikkeling van het recht, betrekkelijk de kantongerechten*, door Mr. P. G. TEN ZELDAM GANSWIJK, VIII, bl. 408.
- Mr. J. G. DE WITT HAMER JR., *Handboek voor de kantongerechten*, door Mr. C. B. EMANTS, X, bl. 114.
- Zie *Getuigen-verhooren*.
- KERKELIJKE WETTEN. C. HOYER, — *voor de Hervormden in Nederland*, door Mr. G. M. VAN DER LINDEN, X, bl. 139.
- KERKFABRIEKEN *Over de gegrondheid der — om op te komen tegen het domein*, IX, bl. 331.
- KINDEREN, Zie *Erfregt*.
- KOLONIAAL REGT. Zie *Indië (Ned. Oost-)* en *Indië (West-)*
- KOLONISATIE. Zie *Armoede*
- KONING (De). *Pleitrede*, door Mr. J. H. G. BOISSEVAIN, *ten betooge, dat — niet wordt getroffen door het oordeel over eene daad van regering: toelichting en pleitrede van het O. M. bij hooger beroep tegen K. VAN HULST enz.*, door Mr. A. DE PINTO, VIII, bl. 246.

- KOOPHANDEL (Wetboek van). met aantekeningen van Mrs. C. D. ASSEK, W. E. J. BERG VAN DUSSEN MULKERK, M. H. GODEFROI, J. W. TIJDEMAN en J^o. DE VRIES Jz., door Mr. A. DE PINTO, VII, bl. 579.
— Zie *Orderbriefjes*.
- KOOPMANSBOEKEN. J. L. SMIT KRUISINGA, *De mercatorum libris*, door Mr. A. DE PINTO, VII, bl. 626.
- KWELDER-QUESTIE (de) *nader toegelicht, of betoog, dat de kwelderlanden en aanwassen, langs onze wadden gelegen, niet zijn de eigendom van den Staat, maar der tegenwoordige particuliere bezitters, en niet vallen onder het bereik van art. 533 C. Civ. of onder dat van het daarop gebouwde Keizerlijke decreet van den 11 Januarij 1811*, door Mr. G. M. VAN DER LINDEN, VII, bl. 598.

L.

- LANDREGT (Selwerder). Zie *Selwerder Landregt*.
- LANDVERHUIZERS. Voordragt tot beperking van den toevloed der — in Noord-Amerika, VIII, bl. 160.
- LANDVERTEGENWOORDIGERS van Pruisen, VIII, bl. 635.
- LEGATEN. Zie *Catoniana (Regula)*.
- LEGITIME PORTIE. Zie *Erfregt*.
- LETTERKUNDIGE EIGENDOM. Werk van den heer LESENNE, te Parijs, VIII, bl. 160.
- LEVERING. Zie *Verkoop*.
- LEIJDEN (Hoogeschool te). Prijsvraag in de faculteit der regten, over 1845, VI, bl. 157.
— Over 1846, VII, bl. 154.
- LIJFSDWANG. Zie *Vreemdeling*.
- LIVINGSTON (E.). Het leven en de werken van — naar MIGNET, X, bl. 165.
- LOMBARDEN. Over de — in België; het werk van den heer ARNAULD deswege, VII, bl. 485.
- LUTTENBERG (H. J. C.). *Quaestiones juridicae inaug.*, door Mr. A. DE PINTO, VI, bl. 661.

M.

- MAKELAARDIJ. V. M. NIJST. *De munere proxenetae*, door Mr. A. DE PINTO, VII, bl. 631.

- MAKELAARS. Mr. B. DONKER CURTIUS, *Onderzoek over de wettigheid der stedelijke reglementen en tarieven voor de —*, door Mr. A. DE PINTO, VII, bl. 105.
- MARITALE MAGT. A. P. VAN DER MERSCH, *Specimen Historico-Juridicum, de potestate mariti in uxorem, ex moribus Germanorum et antiquo jure patrio illustrata*, door Mr. G. M. VAN DER LINDEN. VI, bl. 655.
- MARKTGELD. *Iets over den aard van het —, of de recognitiën voor het gebruik van plaatsen op de openbare markten*, door Mr. N. OLIVIER, VII, bl. 489.
- MEIJER (J. D.). *Verhandelingen in geleerde genootschappen, van —*, Eerste bundel, letter-, oudheid- en taalkunde, VI, bl. 293.
— Id. Tweede en laatste bundel, letter-, oudheid- en geschiedkunde, door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, VII, bl. 432.
- METTRAY. Over de Fransche kolonie te —, door den heer W. H. SURINGAR, VIII, bl. 307.
- MILITAIRE KRING VAN VESTINGEN ENZ. *Onderzoek of de wet van den 16 November 1814 (Staatsblad n°. 106), houdende bepalingen omtrent de militaire landsgronden en gebouwen, en het bouwen en aanleggen van woningen, tuinen en boomgaarden of andere gestichten, in den omtrek van vestingen, sterkten, posten en liniën van defensie, toepasselijk is op den omtrek van zoodanige vestingen, als nu de uitvaardiging dier wet, of althans na de invoering der Grondwet van 1815, zijn gesticht, en bij Konink. besluit van 8 Julij 1844 (Staatsblad n°. 44), zijn verklaard tot vestingen van den eersten of tweeden rang, zoodat de artt. 9, 10, 11 en 12 dier wet, zonder eenige beperking, tegen de bezitters van perceelen binnen 300 roeden afstands van zulke vestingen mogen worden ingeroepen*, door Mr. A. F. SIFFLÉ, VII, bl. 161.
- MILITAIRE KRING. *Eenige opmerkingen over de wet van 16 November 1814 (Staatsblad n°. 16) houdende bepalingen omtrent de militairen landsgronden en gebouwen; en het bouwen en aanleggen van woningen, tuinen en boomgaarden of andere gestichten in den omtrek van vestingen, sterkten, posten en liniën van defensie*, door Mr. A. UITTENHOVEN. IX, bl. 559.
- MILITAIRE STRAFOEFENINGEN (Over de) in Engeland. VII, bl. 437.
- MILITIE-WETTEN (Nationale). *Verplichting tot aangifte ter inschrijving. — Strafschuldigheid wegens nalatigheid*, door Mr. P. VAN VOLLENHOVEN, VI, bl. 229.
- MINDERJARIGE (Goederen van den) Zie *Voogdij*.

MISDAAD. Zie *Getuigenis*.

MONTPENSIER (Huwelijk van). Zie *Utrecht (Vrede van)*.

MOTIVEREN DER ARRESTEN IN CASSATIE. *Iets over het — van den Hoogen Raad in cassatie*, door Mr. A. DE PINTO, VI, bl. 396.
— *Toevoegsel*, VII, bl. 184.

N

NABURIGE ERVEN. *Over den zin en de strekking van art. 702 B. W.*, door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, VIII, bl. 485.

NALATENSCHAP. Eene vraag betrekkelijk den inbreng in eene —, beantwoord, door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, X, bl. 205.

NALATIGHEID (Strafschuldigheid wegens), in de aangifte ter inschrijving, VI, bl. 229.

NATUURLIJKE KINDEREN. L. A. D. NIJPELS, *De liberarum naturalium juri bus in bonis parentum, secundum jus Francicum et Neerlandicum*, IX, bl. 702.

— H. J. BERGER, *De successione in bonis liberorum naturalium agnitorum, secundum art. 918 C. Civ. Belg.*, door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, IX, 702 en 703.

NATUURLIJKE VADER. Zie *Geboorte-aangiften*.

NATUURLIJKE VERBINDTENISSEN. Zie *Verbindtenissen (natuurlijke)*.

NEDERLAND. *Proeve van vergelijking tusschen — als Gemeenebest, in 1743, en — als Koninkrijk in 1843, zoo in betrekking tot deszelfs staatkundigen als zedelijken toestand*, door Mr. J. H. VAN DER SCHAAFF, door Mr. J. DE WITTE VAN CITTERS, IX, bl. 668.

NEDERLANDER. Over den staat van —, door den heer J. R. THORBECKE; bij gelegenheid der al of niet toelating van den heer VAN DER BOGAERDE ter Tweede Kamer, VIII, bl. 149.

— In België. Zie *Vreemdeling*.

NEDERLANDSCHE WETGEVING (De) en het Socialismus, door Mr. J. DE WITTE VAN CITTERS, X, bl. 455.

NEGOTIORUM GESTIONE (De) sine mandato: spec. jur. inaug. van C. H. L. VAN WENSEN, door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, X, bl. 333.

NIET (Te) gaan van verbindtenissen. Zie *Verbindtenissen*.

NOTARIAAT. *Handboek voor Notarissen naar de Nederlandsche Wetgeving*, van Mr. J. J. LOKE, door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, VII, bl. 592.

— G. PLIESTER, *Leesboek der Notariële wetenschap*. — W. F. OVERHOFF Jr., *De Nederlandsche Notaris, Handboek bij de uitoefening der notariële praktijk*; TH. VAN UIJE PETERSE, *Handleiding tot*

- beoefening van het Notaris-ambt*; H. K. J. VAN DEN BUSSCHE, *Handleiding tot voorbereiding tot het afleggen van examen voor het Notaris-ambt. Aanteekeningen op de wetten van den 31 Mei 1843* (Staatsblad n°. 22 en 23) BETREKKELIJK BOEDELSCHIEDINGEN, door Mr. C. VAN BELL, VIII, bl. 593.
- NOTARIAAT. W. F. OTTEN, *Comparatio legis Francicae, d. 25 M. Ventosii a. XI, et legis Neerlandae d. 9 M. Julii, a. MDCCCXLII*, door Mr. A. UIJTENHOVEN, IX, bl. 147.
- *De ten uitvoerlegging van notariële akte*, door Mr. W. F. OTTEN, IX, bl. 590.
- *Regt en Wet*, tijdschrift voor het notarisambt: berigt deswege, VII, bl. 478.
- in België, IX, bl. 159.

①.

- OCTROOIJEN (Gemeente-). Over de —; het werk van den heer T. ISAAC deswege, VII, bl. 486.
- ONDERWIJS (Hooger). Zie *Staats-examen*.
- Verslag der commissie voor het —, X, bl. 672.
- ONROERENDE GOEDEREN. Zie *Huurschuld*.
- ONSCHENDBAARHEID DER WETTEN (Over de), door Mr. W. A. C. DE JONGE, X, bl. 353.
- ONTEIGENING *ten algemeenen nutte, gadeslagen op het gebied van regtswetenschap en wetgeving*, van W. D. S.; door Mr. N. OLIVIER, VI, bl. 287.
- OOSTENRIJK. Nieuw Wetboek van Koophandel in — ontworpen, VIII, bl. 160.
- Strafwetboek en afkoop van grondlasten in Bohemen, VIII, bl. 635.
- OPENLIJKE STRAFVOLTREKKINGEN. Zie *Strafvoltrekkingen*.
- OPLIGTING. P. G. P. VAN RADE, *Quaestiones de differentiis falsii et stellionatus*, door Mr. A. DE PINTO, VIII, bl. 616.
- ORDERBRIEFJES (De) *en assignatiën in het Nederlandsch Wetboek van Koophandel vergeleken met de Deutsche Eigner-wechsel*, door Mr. I. G. KIST, X, bl. 475.
- OUD-VADERLANDSCH REGT. Zie *Cassatie*.
- OVERBEVOLKING. Zie *Armoede*.
- OVEREENKOMSTEN. *De leer der — en verbindtenissen in praktijk gebracht, met mededeeling van formulieren voor de meeste onderhandse akten, der derwege verschuldigde zegel-, registratie- en hypotheek-regten*, door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, IX, bl. 395.

P.

- PASQUIER (E.) *Over het leven en de werken van —*, door den heer L. FEUGÈRES, X, bl. 352.
- PENITENTIAIR STELSEL, *Over het toepassen van het stelsel van afzondering, ook op vrouwelijke veroordeelden en jeugdige gevangenen*, door W. N. WARNSINCK Bz.; door Mr. A. DE PINTO, VIII, bl. 270.
- PENITENTIAIR CONGRES te Frankfort, VII, bl. 633.
— te Brussel, VIII, bl. 317 en 432.
— Voordragt wegens het — in Engeland, VIII, bl. 453.
- PERSOON (BURGERLIJK). Zie *Gemeente*.
- PLAATSELIJKE BESTUREN. Mr. G. DE VRIES, *De wetgevende magt der plaatselijke besturen, naar art. 153 der Grondwet*, door Mr. A. DE PINTO, VII, bl. 263.
— Zie *Pruissen*.
- PLAATSELIJKE REGLEMENTEN. *Over de wet van 6 Maart 1818 (Staatsblad n°. 12), omtrent de straffen bij — vast te stellen*, door Mr. J. R. THORBECKE, VIII, bl. 54.
- PLANTEN. Zie *Eigenaars*.
- PLIESTER (G.), *Bedenkingen op het advies van Jhr. M. VAN PUTTKAMMER*, door Mr. A. DE PINTO, VII, bl. 113.
- POLITIE-OVERTREDINGEN. *Iets over wanbedrijven en —, in verband met de wijzigingen, ten aanzien dier onderscheiding ingevoerd door art. 44 van de wet op de R. O.*, door Mr. P. VAN VOLLENHOVEN, VI, bl. 541.
- POLITIE-REGT (Over), door Mr. C. J. FRANÇOIS, VII, bl. 33.
— Zie ook *Eigendom*.
- PRAEJUDICIELE GESCHILLEN. Mr. J. H. GILQUIN, *De leer der — van het hedendaagsch regt*, door Mr. A. DE PINTO, IX, bl. 133.
— Mr. J. H. GILQUIN, *Ontwerp van wet over de —*, door Mr. A. DE PINTO, IX, bl. 502.
- PRAELEGAAAT. (Over het). *Bijdrage tot verklaring van art. 1006 B. W.*, door Mr. C. VAN BELL, X, bl. 193.
- PRAEVENTIEVE JUSTITIE, door Mr. W. A. C. DE JONGE, VII, bl. 229.
- PROTEST. Zie *Wisselregt*.
- PROVINCIALE STATEN. Zie *Staten der Provinciën*.
- PRUISSEN. Berigt over de algemeene landvertegenwoordiging in —, VI, bl. 159.
— *De wetgeving omtrent de plaatselijke besturen in de Pruisische*

Rijn-provincie sedert de Fransche omwenteling; en een overzicht der onlangs vastgestelde Gemeinde-Ordnung, door Mr. J. DE WITTE VAN CITTERS, VI, bl. 551.

PRUISSEN. Landvertegenwoordiging in —, VIII, bl. 635.

— De geheel kostelooze regtsbedeeling in — opgegeven, VIII, bl. 635.

— Wijzigingen in het Strafwetboek, IX, bl. 330.

Q.

QUAESTIONES QUAEDAM. P. VAN OUTEREN, *Quaestiones quaedam*; C. G. LUZAC, *Quaestiones juridicae inaugurales*; F. A. LANDOW, *Quaestiones juridicae*; J. VAN VREEDENBURCH, *Quaestiones ex jure Romano*; L. A. STAMMLER, *Quaestiones juridicae*; S. J. A. VAN WALCHEREN, *Quaestiones juris civiles et criminales*; door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, VIII, bl. 621.

R.

RAAD VAN STATE. J. H. F. VAN EWIJCK, *Specimen historico-juridicum inaugurale de primordiis concilii status a Carolo V ordinati*, door Mr. W. A. C. DE JONG, VII, bl. 613.

— *Beschouwingen over de wijze van regeling der zamenstelling en de bevoegdheid van den — alsmede over de aan dit collegie op te dragen regtsmagt in administratieve regtszaken*, door Mr. J. K. W. QUARLES VAN UFFORD, IX, bl. 473.

— *De concilio status Francico et Neerlandico auct. J. Quarles van Ufford*, door Mr. W. A. DE JONGE, VI, bl. 145.

REGERINGSDAAD. Zie *Koning*.

REKENPLIGTIGHEID. *Over de middelen om 's Rijks rekenpligtige ambtenaren tot het doen hunner rekening te noodzaken*, door Mr. A. DE PINTO, X, bl. 365.

REGT (De grondslag van het), door Mr. A. M. DE ROUVILLE, X, bl. 301.

REGTER. Zie *Interlocutie*.

REGTERAMBT. B. J. B. VAN SONSBEECK, *De munere judicis*, door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, VIII, bl. 301.

REGTER-COMMISSARIS. J. H. C. CAZIUS, *De judice delegate ad quaestiones criminales*, door Mr. A. DE PINTO, X, bl. 500.

REGTERLIJKE MAGT. Wet nopens de bezoldiging van de —, VI, bl. 502.

REGTERLIJKE MAGT. Over de onderscheiding van rechtsgebied door de — en over de algemeene maatregelen van inwendig bestuur. Zie *Staatsregt.*

REGTSGELEERDE ADVIEZEN. *Verzameling van* — (Tweede verzameling), door Mr. J. DE WITTE VAN CITTERS, VIII, bl. 129.
— (Derde verzameling), id., IX, bl. 301.

REGTSGELEERDHEID. Mr. M. C. VAN HALL, *Gemengde geschriften betrekkelijk tot de geschiedenis, de letterkunde en de geschiedenis der Vaderlandsche* —, door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, X, bl. 323.

RECIDIVE. *Over het hervallen in en het herhalen van misdrijf*, door Mr. M. M. VON BAUMHAUER, VII, bl. 386.
— (Vervolg en slot), VII, bl. 538.

ROERENDE GOEDEREN. (In beslag genomene). Zie *Beslag*.
— Zie *Verkoop van* — en *Eigendom*.

ROMEINSCH REGT. J. H. BAUD, *Specimen historico-juridicum inaugurale de Senatusconsultis et constitutionibus Hadriani, secundum eum ordinem, quo apud Gaium laudantur*, door Mr. N. OLIVIER, VII, bl. 477.
— Zie *Catoniana (Regula)*.

RUSLAND. Statistieke opgaven nopens de hoogeschole en gymnasiën in —, VI, bl. 159.

RIJNSPOORWEG. *Iets over den — en de verplichtingen en regten der contractanten*, door Mr. G. M. VAN DER LINDEN, VI, bl. 481.

S.

SCHEPENEN VAN 'S HERTOGENBOSCH (Jurisdictie der). C. J. VAN BERESTEIN, *specimen hist. jur. inaug. de jurisdictione cum civilium criminali Scabinorum Sylvaducensium*, door Mr. P. W. TADAMA, VIII, bl. 145.

SOCIALISMUS (De Nederl. Wetgeving en het —), door Mr. J. DE WITTE VAN CITTERS, X, bl. 455.

SOLIDARITEIT EN HANDELSVERBINDTENISSEN. J. A. MOLSTER, *de solidaria in rebus mercatoriis obligatione*, door Mr. A. DE PINTO, X, bl. 386.

SELWERDER LANDREGT, door Mr. H. O. FEITH. — *Landrecht des Olden Amptes enz.*, door Mr. J. L. G. KONING; *benevens een geschiedkundig berigt over gemelde Landregten*, door Mr. J. DIRKS, VIII, bl. 432.

SPANJE. Zie *Staatsregt*.

STAATSAMBTENAREN. J. R. CORVER HOOFT, *Commentarium in art. 92 legis de re jud.*, door Mr. A. DE PINTO, VI, bl. 646.

STAATSBESTUUR (Nederlandsch). *Beginselen van* —, door Mr. N. OLIVIER, VI, bl. 449.

STAATSBURGERSCHAP. Advijs van den heer THORBECKE over de al of niet toelating van den heer VAN DEN BOGAERDE ter Tweede Kamer, VIII, bl. 149.

STAATSEXAMEN. *Bedenkingen tegen het Koninklijk besluit van 20 Mei 1845* (Staatsblad n°. 45), door Mr. J. VAN LENNEP; door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, VII, bl. 127.

STAATSHUISHOUDKUNDE. *Proeve uit een onuitgegeven staatshuishoudkundig geschrift*: Het welvaren der stad Leiden, opgesteld in den jare 1659, door Mr. P. DE LA COURT, met portret, levensbericht des schrijvers en aantekeningen voorzien, door Mr. N. OLIVIER, VII, bl. 416.

— Sir ROBERT PEEL's redevoering over de voorgenomene hervorming in het Engelsche tarief van inkomende regten, vertaald door S. VISSERING. — *Geschiedenis der tariefshervorming in Engeland*, door Mrs. D. A. POLTIELJE en S. VISSERING. — *Liberté du commerce. L'origine, les torts et la chute prochaine du système entravant*. par A. ELINK STERK, Jr. — *De vrije handel of redevoeringen van WILSON, FOX, COBDEN, HUME, Dr. BOWRING, Dr. COX, O'CONNELL, G. THOMSON, RICARDO, M. GIBSON, BRIGHT*, vertaald door H. M. DE GRAAFF. — *Staatshuishoudkundige drogredenen van FR. BASTIAT*, vertaald door Mr. W. R. BOER. — *Twee voorlezingen over graanwetten en graanhandel*, door Mr. C. A. DEN TEX. — *Brief aan den heer Mr. C. A. DEN TEX, over de graanwet*, door Mr. J. BAKE. — *De strijd tusschen theorie en praktijk*. — *Eene wederlegging der gevoelens van het Handelsblad en den Hoogleeraar DEN TEX, over de beslissing der graanwetten, of het zoogenaamde groote pleit*. — *Daadzaken betrekkelijk de graanwet, en aantekeningen uit statistiek en geschiedenis, graanbouw en graanhandel betreffende*. — *Een woord betreffende de graanwet, Bedenkingen tegen het werkje: getiteld: «Daadzaken betrekkelijk de graanwet.»* — *Iets over de graanwet; de requesten uit Zutphen en Zalt-Bommel nader toegelicht*; door Mr. N. OLIVIER, VIII, bl. 385.

— J. B. LOMAN, *Diss. polit. jurid. qua principi quaedam oeconomiae politicae tractantur*, door Mr. G. M. VAN DER LINDEN, VIII, bl. 445.

— (Congres van) te Brussel, VIII, bl. 482.

- STAATSHUISHOUDKUNDE. Verzameling van de voornaamste schrijvers over de — in Parijs uitgegeven, VIII, bl. 635.
- N. H. NIJST, *spec. oec. pol. jur. inaug. de libera mercatura*, door Mr. G. M. v. D. LINDEN, X, bl. 655.
- STAATSMISDRIJVEN. W. C. K. EVERTSEN DE JONGE, *Disp. de delictis contra rempublicam admissis ac praecipue de horum maleficiorum conatu*, door Mr. M. M. VON BAUMHAUER, VIII, bl. 273.
- STAATSREGELING VAN GRIEKENLAND. Zie *Griekenland*.
- STAATSRaad. Zie *Raad van State*.
- STAATSREGT. *De Regering en de Natie sedert 1672 tot 1795 (ontwikkeling van Staatsregtelijke theoriën)*, door Mr. G. W. VREEDE; door Mr. G. M. VAN DER LINDEN, VI, bl. 299.
- *Histoire constitutionnelle de la monarchie espagnole, depuis l'invasion des hommes du nord jusqu'à la mort de FERDINAND VII*, par le Comte VICTOR DU HAMEL, door Mr. J. DE WITTE VAN CITTERS, VIII, bl. 282.
- *Beschouwingen over de overschrijding van rechtsgebied door de regterlijke magt en over de algemeene maatregelen van inwendig bestuur*, door Mr. J. QUARLES VAN UFFORD, IX, bl. 367.
- STATEN DER PROVINCIËN. *Iets over het vierde Hoofdstuk der Grondwet: Van de Staten der Provinciën*, door Mr. M. EYSELL, VI, bl. 1.
- *Idem. (Vervolg en Slot)*, VI, bl. 161.
- STATISTIEK. *Verhandeling van den heer QUETELET, te Brussel, Des principes qui doivent servir de base à la statistique morale, et particulièrement de l'influence de l'âge sur le penchant soit au crime, soit au suicide*, VIII, bl. 315.
- (Geregte) door Mr. M. M. v. BAUMHAUER, VII, bl. 481.
- Staten betreffende de — in Nederland, over 1836—45, VIII, bl. 151.
- *Id.* over 1846, IX, bl. 159—168.
- *Id.* over 1847, X, bl. 188—192.
- *Vlugtige opmerkingen over de statistiek der bevolking onzer gevangenissen sinds 1836*, door Mr. M. M. v. BAUMHAUER, VIII, bl. 308.
- *Voorziening in cassatie in strafzaken van 1 Oct. 1838 tot 1 Sept. 1846*, door denzelfden, VIII, bl. 312.
- in Frankrijk, over 1845 en vroeger, VIII, bl. 627.
- in België, over 1840—43, X, bl. 188.
- STEDELIJKE REGLEMENTEN. Zie *Makelaars*.
- STELLIONNAAT. J. D. MUSQUETIER, *De stellionatus crimine*, door Mr. A. DE PINTO, IX, bl. 702.
- Zie *Opligting*.

- STRAFFEN bij plaatselijke reglementen. Zie *Plaatselijke reglementen*.
- STRAFREGT. *Iets over het begrip van voortdurende en voortgezette misdrijven, vooral met betrekking tot de praktische toepassing der strafwetten*, door Mr. J. DE WAL, VI, bl. 421.
- P. M. NOLTHENIUS, *De poenis*, door Mr. A. DE PINTO, VIII, bl. 294.
- C. J. A. DEN TEX, *De causis criminum*, door Mr. A. DE PINTO, VIII, bl. 437.
- De leer der staatsmisdrijven. Zie *Staatsmisdrijven*.
- STRAFVOLTREKKINGEN. *Iets over openlijke* —, VII, bl. 245.
- STRAFVORDERING. *Bestaat er wetstrijdigheid tusschen de slotbepaling van art. 135 en art. 207, tweede lid, van het Wetboek van* —, door Mr. P. VAN VOLLENHOVEN, VI, bl. 409.
- *Beschouwing van eenige punten uit het Wetboek van* —, door Mr. G. M. VAN DER LINDEN, VIII, bl. 537.
- STRAFWETBOEK. Zie *Code Pénal*.
- STRAFWETGEVING IN FRANKRIJK. *Over de ontwikkeling der* —, door den proc.-gen. DUPIN, VIII, bl. 633.
- IN PRUISSEN. *Wijzigingen in de* —, IX, bl. 330.
- STRAFZAKEN (Hooger beroep in). Zie *Hooger beroep*.
- STRATEGISCHE KRING. Zie *Militaire kring*.
- STUDIEBEURZEN (Fondatiën der), VII, bl. 485.
- SUCCESSIE. *Handboek voor de toepassing der wetten op de heffing van de regten van — en van overgang bij overlijden*, door J. W. ROIJJAERDS, VIII, bl. 106.
- SUCCESSIEREGT. H. ENGELBERTS, *Diss. jur. publ. inaug. de successione in regnum ex lege imperii nostra*; door Mr. G. M. VAN DER LINDEN, VIII, bl. 448.

T.

- TAAL. *Over de verbetering van de* — in sommige regtstermen, VIII, bl. 481.
- TARIEFHERVORMING IN ENGELAND. Zie *Staatshuishoudkunde*.
- THALMUDISCH REGT. S. KEYZER, *De tutela secundum jus Thalmudicum*, door Mr. D. POLAK DANIELS, IX, bl. 308.
- TIENDREGT. F. L. RAMBONNET, *De iis, quae recentiori aetate circa decimarum abrogationem acta sunt*, door Mr. A. DE PINTO, VIII, bl. 607.
- TOLQUAESTIE. Zie *Zwolsche Diep*.

- TWAALF TAFELN. M. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, *Specimen jurid. inaug. de furtis ex jure XII tabularum*, door Mr. N. OLIVIER, VII, bl. 475.
- TWEEDE ECHTGENOOT. *Over het voordeel, dat de —, zoowel volgens gemeenschap als erfregt van den anderen echtgenoot mag genieten*, door Mr. H. OBREEN, VII, bl. 330.
- *Eenige onnaauwkeurigheden en minder juiste voorstelling in de verhandeling van Mr. W. TRIEBELS, betrekkelijk art. 236 en 240 B. W.*, door Mr. C. VAN BELL, VIII, bl. 189.
- TWEEGEVECHT. Mr. H. PELS RIJKEN, *Pleitrede over de rechtsvraag, of het duel met dezelfs gevolgen bij de bestaande wetten is voorzien, gehouden voor het Hoog Militair Gerechtshof, den 22 en 23 Mei 1844, gevolgd door eenige algemeene beschouwingen over eene wetsbepaling omtrent het duel*, door Mr. G. M. VAN DER LINDEN, VI, bl. 131.
- *Jurisprudentie omtrent het — in Frankrijk*, VIII, bl. 481.

U.

- UITERSTE WILLEN. *Over de leer der — en de erfopvolging krachtens dezelve, naar het Nederlandsche regt*, door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, VI, bl. 369.
- *Idem*, VI, bl. 527.
- *Idem*, VII, bl. 37.
- *Zie Erfgenaam (Fiduciaire)*.
- UNIE VAN UTRECHT (De). *Eene voorlezing*, door Mr. J. J. HINLÓPEN, door Mr. K. W. TADAMA, VI, bl. 610.
- UTRECHT (Vrede van). C. TH. VAN LIJNDEN, *Specimen juris gentium inaugurale quo inquiritur an matrimonio ducis de Montpensier par Rheno-Trajectina violata dici posset*, door Mr. J. DE WITTE VAN CITTERS, X, bl. 332.
- (De Unie van). *Zie Unie*.
- UITWEG. *Over art. 719 B. W.*, door Mr. G. M. VAN DER LINDEN, VI, bl. 329.

V.

- VENNOOTSCHAPPEN. *Over de vraag, zijn commanditaire — met aandelen aan toonder bestaanbaar?* door Mr. A. S. VAN NIEROP, VI, bl. 39.

- VENNOOTSCHAPPEN (Naamlooze). *Kunnen vreemde —, en bepaaldelijk verzekering-maatschappijen, bestaan en kracht naar de wet hebben in België, zonder verlof van den Koning der Belgen?* VIII, bl. 157 en 475; IX, bl. 331.
- VERBINDTENISSEN (Over het te niet gaan van). *Iets over artt. 1417 en 1304 B. W.*, door C. W. OPZOOMER, VI, bl. 204.
- (Natuurlijke). C. G. OPZOOMER, *Dissertatio juridica inauguralis de naturali obligatione*, door Mr. N. OLIVIER, VII, bl. 300.
- Zie ook *Overeenkomsten*.
- VERGIFTIGING. Regtsgeding van Dr. SCHETS VAN KLOOSTERHUIS, beschuldigd, doch vrijgesproken van —, VII, bl. 154.
- VERGOEDING. J. J. VAN LEEUWEN, *De damno reo absoluto illato, cum privatim tum publice resarciendo*; door Mr. A. DE PINTO, X, bl. 156.
- VERJARING. *Over de — van drukpersmisdrijven*, door Mr. A. DE PINTO, VIII, bl. 68.
- *Van den aard der — volgens het Nederlandsch Burgerlijk Wetboek*, door Mr. J. C. VAN DE KASTELE, X, bl. 525.
- VAN BONEVAL FAURE, *Specimen inauguralis continens observationum ad tit. VII, lib. IV, Codicis Civilis Capita IV*, door Mr. J. E. GOUDSMIT, IX, bl. 675.
- *Traité de la prescription en matière criminelle*, door den heer COSTURIER, X, bl. 510.
- VERKOOP. *Over openbaren — van roerende goederen*, door Mr. G. M. VAN DER LINDEN, VII, bl. 136.
- *Over de verplichtingen van den verkooper van onroerend goed*, door Mr. T. G. VAN GORKUM, VIII, bl. 20.
- VAN ONROEREND GOED. Zie *Verkoop*.
- *Nog iets over de levering bij —*, door Mr. N. OLIVIER, VIII, bl. 33.
- *Over de verplichting van den verkooper van onroerend goed tot levering*, door Mr. N. OLIVIER, VII, bl. 334.
- *Over de verplichting tot levering van den verkooper van onroerende goederen, naar aanleiding van evengemeld opstel van Mr. N. OLIVIER*, door Mr. J. E. GOUDSMIT, VII, bl. 497.
- VEROORDEELDE. Gratie te verleen aan een —, ofschoon hij die niet had gevraagd, of geweigerd, VIII, bl. 147.
- VERZEKERINGGENOOTSCHAPPEN. Zie *Vennootschappen (Naamlooze)*.
- VERSCHOONING VAN GETUIGENIS. Zie *Getuigenis*.
- VERSTEK. G. H. J. JOLLES, *De absentibus in causis criminalibus*, door Mr. A. DE PINTO, VI, bl. 323.

VERWONDING. *Over het straffen van moedwillige —, volgens het vroeger Nederlandsche regt*, door Mr. L. PH. C. VAN DEN BERG, VI, bl. 246.

VESTINGEN. *Zie Militaire kring.*

VONNISSEN (Voorwaardelijke). *Zie Voorwaardelijke vonnissen.*

VOOGDIJ EN CURATELE. C. J. LONGO JR., *Quaestiones juridicae inauguales*, door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, IX, bl. 707.

— A. SMIT, *Handleiding voor voogden en toezienende voogden*, door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, X, bl. 142.

— Mr. P. R. VAN DEN BERG, *Proeve over het beheer van den voogd omtrent de goederen van den minderjarige, volgens de beginselen van het Nederlandsch burgerlijk regt*, door Mr. F. A. T. WEVE, X, bl. 491.

— *Zie Thalmudisch regt.*

VOORLOOPIGE GEVANGENNEMING. *Zie Gevangenneming.*

VOORWAARDELIJKE VONNISSEN (Over), door Mr. A. DE PINTO, VII, bl. 522.

VOORTDURENDE EN VOORTGEZETTE MISDRIJVEN. *Zie Strafrecht.*

VREEMDELING. Elk vonnis van veroordeeling tegen een — ten voordeele van een Belg, heeft van regtswege den lijfswang ten gevolge, VIII, bl. 158.

— De persoon, in Zeeland geboren, van Nederlandsche ouders, is in België — gebleven, bij gebreke van het afleggen der verklaring bij art. 2 der wet van 22 Sept. 1835, IX, bl. 330.

— *Over het regt van exterioriteit in verband beschouwd met het burgerlijk en strafregt in Nederland*, door Mr. W. A. C. DE JONGE, X, bl. 55.

— *Bedenkingen daartegen*, door Jhr. Mr. W. C. K. EVERTSEN DE JONGE, X, bl. 304.

— Vonnissen van vreemde regters tegen Belgen gewezen, in België niet uitvoerbaar dan na revisie en nieuw debat, X, bl. 515.

— De Belgische Regtbanken bevoegd, om kennis te nemen van de geschillen tusschen —, ter zake van handelingen buiten 's lands verrigt, VIII, bl. 475.

— De — die twee jaren in België hebben verblijf gehouden, kunnen worden gedagvaard voor de Regtbank hunner woonplaats, VIII, bl. 475.

VREEMDE NAAMLOOZE VENNOOTSCHAPPEN. *Zie Vennootschappen (Naamlooze).*

VROUWELIJKE VERoorDEELDEN. *Zie Penitentiair stelsel.*

- VRUCHTAFDRIJVING. L. G. GREEVE, *De conatu partus abacti*, door Mr. A. DE PINTO, VIII, bl. 134.
- VRUCHTGEBRUIK. *Studie naar aanleiding van FR. VAT. § 47*, door Mr. J. KAPPEYNE VAN DE CAPPELLO, X, bl. 214.
- VRIJGELATENE TE ROME. *Aanteekening op een opstel deswege*, door Mr. C. L. SCHÜLLER, VI, bl. 160.

W.

- WEGEN. Resolutie der Gedeputeerde Staten van Zuidholland; de judicature ter zake van overtreding op het stuk der — uitsluitend aan de regterlijke magt verbleven, VII, bl. 479.
- WERKINRIGTINGEN (De) *voor armen uit een staathuishoudkundig oogpunt beschouwd*, door Mr. W. C. MEES, VI, bl. 621.
- WHEATON (H.). Levensschets van —, IX, bl. 325.
- WILLEM III (lets over) *en den Raadpensionaris FAGEL, naar aanleiding van L. E. LENTING, specimen historico-politicum de CASPARO FAGELIO*, door Jhr. Mr. H. J. VAN DER HEIM, X, bl. 565.
- WISSELREGT. S. M. S. MODDERMAN, *De literarum cambialium indossamento. juris imprimis Neerlandica habita ratione*, door Mr. A. DE PINTO, VII, bl. 314.
- *lets over protesten van non-acceptatie of van non-betaling van wissels aan de woonplaats van eenen buitenlandschen gezant in ons Koninkrijk*, door Mr. D. POLAK DANIELS, VIII, bl. 529.
- *Het begrip van wissel in art. 100 van het Wetboek van Koophandel vergeleken met dat van de Algemeene Duitsehe wisselwet*, door Mr. G. KIST, X, bl. 79.
- WOONPLAATS VAN EEN BUITENLANDSCH GEZANT. *Zie Wisselregt.*
- WRAKING. L. A. A. VAN WENSEN, *De recusatione judicis*, door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, X, bl. 334.

Z.

- ZEDELIJKE VERBETERING DER GEVANGENEN. 21ste Algemeene Vergadering van het Nederlandsch Genootschap tot —, VIII, bl. 307.
- ZEDELIJKE LICCHAMEN. J. POLS, *de corporibus moralibus*, X, bl. 635.
- ZEE (Regt op de). B. D. H. TELLEGEN, *De jure in mare imprimis proximum*, door Mr. J. DE WITTE VAN CITTERS, X, bl. 329.
- ZEEROOF. *Zie Kaapvaart.*

ZEGELWET. Wijziging in de — in België, X, bl. 330.

ZELFVERDEDIGING TEGEN GEWELD. E. DE MAN, *De vindicta privata*, door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, VIII, bl. 613.

ZEVEN-KINDEREN-WET. *Onderzoek omtrent eenige regtsvragen, voortvloeiende uit de toepassing der wet van 29 Nivôse, an XIII*, door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN, VIII, bl. 1.

— De quaestie deswege ook in België aanhangig, VII, bl. 477.

ZONDAGSWET, IX, bl. 320.

ZWOLSCHE DIEP. L. OULDENHUIS GRATAMA, *De Tolquestie van het — toegelicht*, door Mr. A. DE PINTO, X, bl. 320.

II. REGISTER OP DE ARTIKELEN.

A. GRONDWET.

Van 1814 :

Art.	Art.
54, VIII, bl. 525.	83, VI, bl. 13.
62, VI, bl. 15.	97, VI, bl. 170.
73, VI, bl. 6.	98, VI, bl. 6.
81, VI, bl. 161.	146, IX, bl. 156.

Van 1815 :

Art.	Art.
6, VII, bl. 91.	150, VI, bl. 16.
7, VII, bl. 91.	154, VI, bl. 162.
73, IX, bl. 408, 416.	172, IX, bl. 413.
129, VI, bl. 8.	226, IX, bl. 406.
133, VI, bl. 11.	228, IX, bl. 406.
159, VI, bl. 13.	

Van 1840 :

Art.	Art.
4, VI, bl. 661.	59, VI, bl. 130;
X, bl. 312.	IX, bl. 169 enz., 333 enz.,
5, VIII, bl. 450.	509 enz.;
9, VIII, bl. 600.	X, bl. 1.
20, VI, bl. 156.	72, VI, bl. 151, 154, 155;
43, VI, bl. 156.	IX, bl. 403, 408, 410,
48, VI, bl. 156.	419, 423, 430, 496.
57, X, bl. 310.	73, VI, bl. 2;

Art.
73, VII, bl. 485.
79, VI, bl. 2.
106, IX, bl. 404.
127, VI, bl. 8, 9.
128, VI, bl. 10.
129, VI, bl. 10.
130, VI, bl. 15, 163, 166.
151, VI, bl. 41, 15, 166.
132, VI, bl. 166.
155, VI, bl. 12.
134, VI, bl. 12.
135, VI, bl. 12.
157, VI, bl. 13.
138, VI, bl. 14.
159, VI, bl. 15.
141, VI, bl. 16.
142, VI, bl. 17.
143, VI, bl. 20, 25;
IX, bl. 582.
144, VIII, bl. 83, 90.
145, VI, bl. 25.
146, VI, bl. 23, 578.
147, VI, bl. 24.
148, VI, bl. 25;
X, bl. 62.
149, VI, bl. 25.
150, VI, bl. 25.
151, VI, bl. 26.
152, VI, bl. 162.
153, VI, bl. 167;
VII, bl. 92, 107, 111, 263,
490;
VIII, bl. 66;
IX, bl. 391.
154, VI, bl. 585.
155, VIII, bl. 54.
156, X, bl. 151.
157, VI, bl. 172.

Art.
VI, bl. 585.
159, VI, bl. 172.
160, IX, bl. 158.
161, VII, bl. 55, 273.
162, VI, bl. 288;
VIII, bl. 350, 575, 587
enz., 609.
IX, bl. 559, 682;
165, IX, bl. 302, 370, 374.
165, VIII, bl. 588.
166, VI, bl. 478;
VIII, bl. 350;
IX, bl. 365.
167, VIII, bl. 350.
168, VIII, bl. 350, 620;
IX, bl. 591.
171, VI, bl. 408.
172, VI, bl. 408.
175, VI, bl. 646.
176, VI, bl. 646.
177, VIII, bl. 588;
IX, bl. 371, 374.
178, VI, bl. 227;
VIII, bl. 424.
180, VI, bl. 2.
181, IX, bl. 370.
182, IX, bl. 370.
190, IX, bl. 322.
191, IX, bl. 322.
192, IX, bl. 322.
200, X, bl. 365, 372.
215, VI, bl. 482, 487;
IX, bl. 406.
214, VI, bl. 482, 487.
216, VI, bl. 2, 25.
226, VII, bl. 83.
Add. art. 2, VI, bl. 171, 661.

Van 1848:

Art.
3, X, bl. 312.
73, X, bl. 354.

Art.
115, X, bl. 353.
147, X, bl. 309.

Art.
148, X, bl. 312, 371.
149, X, bl. 313.

Art.
173, X, bl. 360 enz.

B. REGTERLIJKE ORGANISATIE ENZ. (WET OP DE).

Art.
1, X, bl. 119.
2, IX, bl. 413.
4, VIII, bl. 544, 546, 550,
551.
5, VIII, bl. 547, 549.
8, VIII, bl. 440.
10, VIII, bl. 410.
20, VIII, bl. 508, 509, 510,
514, 515, 516.
29, X, bl. 359.
32, VIII, bl. 415.
35, VIII, bl. 580.
38, VIII, bl. 430.
38-42, IX, bl. 215, 620.

Art.
43, VIII, bl. 582.
44, VI, bl. 541, 550.
49, VIII, bl. 411.
65, IX, bl. 371.
87, IX, bl. 371.
92, VI, bl. 646.
95, VI, bl. 227, 550 enz.
99, VIII, bl. 517, 519, 522;
X, bl. 127.
103, X, bl. 547, 550.
105, VII, bl. 184.
141, VIII, bl. 412.
112, X, bl. 119.
149, X, bl. 313.

C. OVERGANG (WET OP DEN).

Art.
5, VIII, bl. 525.

D. ALGEMEENE BEPALINGEN.

Art.
6, VII, bl. 46.
7-10, X, bl. 56 enz.
9, VIII, bl. 211, X, bl. 311.

Art.
13, X, bl. 515.
14, VI, bl. 382.

E. BURGERLIJK WETBOEK.

Art.
1, VIII, bl. 160.
2, VI, bl. 661.
5, VIII, bl. 160.
8, VII, bl. 45.
17, VII, bl. 7, 9, 19, 23.
24, X, bl. 610.
31, VII, bl. 6, 7, 19, 20, 23,
25, 26, 27, 28.
32, VII, bl. 1, 21, 23, 27, 28.
38, VII, bl. 10.
70, VII, bl. 4.

Art.
74, X, bl. 610.
82, IX, bl. 508.
84, X, bl. 614.
85, X, bl. 615.
86, VII, bl. 38.
95, X, bl. 133.
96, X, bl. 207.
125, X, bl. 618.
127, X, bl. 76.
142, VI, bl. 182;
IX, bl. 678.

Art.
142, X, bl. 617.
143, VI, bl. 182;
IX, bl. 678.
149, VI, bl. 182.
158, VII, bl. 41.
161, X, bl. 616.
162, X, bl. 616, 663.
167, IX, bl. 689.
168, X, bl. 663.
170, VIII, bl. 110.
172, IX, bl. 508.
179, VI, bl. 345;
X, bl. 660.
183, VIII, bl. 196.
188, IX, bl. 678.
202, VIII, bl. 597.
205, VIII, bl. 261;
IX, bl. 623.
207, VII, bl. 339.
212, VIII, bl. 191, 193;
VIII, bl. 263.
213, VIII, bl. 194.
219, VIII, bl. 261.
220, VIII, bl. 261;
IX, bl. 623.
221, VIII, bl. 201.
235, VII, bl. 337.
236, VI, bl. 539;
VII, bl. 330, 337, 342,
345;
VIII, bl. 189, 197, 260.
237, VI, bl. 539;
VII, bl. 345;
VIII, bl. 197.
238, VII, bl. 339.
239, VII, bl. 47.
240, VIII, bl. 190, 196.
244, VIII, bl. 264.
244, X, bl. 618.
251, VIII, bl. 264.
265, VII, bl. 45.
270, IX, bl. 506.
272, X, bl. 621.

Art.
274, VI, bl. 182;
IX, bl. 657.
276, IX, bl. 678.
283, IX, bl. 508.
290, VI, bl. 182;
X, bl. 623.
298, VIII, bl. 264.
303, VIII, bl. 264.
306, VII, bl. 7.
307, VI, bl. 382.
311, IX, bl. 678.
332, VIII, bl. 9.
333, VIII, bl. 9, 127.
335, VII, 10, 16;
VIII, bl. 9.
356, VII, 1, 10, 14, 25;
IX, bl. 592.
339, VII, bl. 1, 4, 9—13, 15,
21, 25, 26.
343, IX, bl. 657.
344, VIII, bl. 127.
362, VIII, bl. 205.
363, VIII, bl. 205;
X, bl. 135.
365, VIII, bl. 425.
366, VIII, bl. 111, 113, 262.
367, VIII, bl. 262.
370, VIII, bl. 262.
385, VI, bl. 535;
VII, bl. 134.
388, X, bl. 133.
389, X, bl. 133.
390, IX, bl. 578.
396, VIII, bl. 426.
403, X, bl. 130.
413, X, bl. 132.
417, X, bl. 130.
421, VI, bl. 575, 536.
422, VIII, bl. 425;
X, bl. 131.
423, X, bl. 131.
VIII, bl. 425.
424, VIII, bl. 425;

Art.
424, X, bl. 131.
431, VIII, bl. 425, 426.
452, VIII, bl. 425, 426.
444, VIII, bl. 430;
X, bl. 495.
447, X, bl. 497.
448, VI, bl. 387.
449, X, bl. 494.
450, X, bl. 133, 134, 493.
453, X, bl. 133.
454, X, bl. 494.
457, X, bl. 494.
465, VIII, bl. 421.
466, VIII, bl. 261;
X, bl. 497.
467, VII, bl. 59.
468, X, bl. 497.
470, VIII, bl. 557.
476, X, bl. 133.
478, VI, bl. 659.
479, VI, bl. 660;
IX, bl. 689.
480, VI, bl. 660.
481, X, bl. 155.
483, IX, bl. 679.
488, VI, bl. 533.
500, VI, bl. 532.
501, VI, bl. 532.
502, VI, bl. 532.
519, VIII, bl. 109.
520, VII, bl. 147.
538, VIII, bl. 306.
540, VIII, bl. 109.
552, X, bl. 133.
555, IX, bl. 518;
X, bl. 637.
556, IX, bl. 518.
557, IX, bl. 518.
558, IX, bl. 518.
564, IX, bl. 677.
567, VI, bl. 57;
X, bl. 495.
568, VI, bl. 393, 394.

Art.
570, VI, bl. 395.
571, VI, bl. 395.
572, VI, bl. 393.
573, VI, bl. 393, bl. 394.
574, VI, bl. 395.
576, X, bl. 634.
577, IX, bl. 145, 374, 681.
579, IX, bl. 681.
582, X, bl. 644.
583, X, bl. 644.
584, VII, bl. 451;
IX, bl. 317.
585, VI, bl. 177, 499;
VII, bl. 453;
IX, bl. 687.
586, VII, bl. 453.
588, VII, bl. 521.
590, VII, bl. 453.
591, VII, bl. 453, 521.
592, VII, bl. 453;
X, bl. 541.
593, VI, bl. 499;
IX, bl. 680, 682.
594, VI, bl. 499;
VII, bl. 499.
595, VII, bl. 458.
597, VII, bl. 459, 461;
VIII, bl. 523.
599, VII, bl. 461.
601, VI, bl. 515;
VII, bl. 462;
VIII, bl. 620;
IX, bl. 687;
X, bl. 637.
602, VII, bl. 462.
603, VII, bl. 462.
604, VI, bl. 177, 183.
605, VI, bl. 177.
606, VI, bl. 177, 486;
X, bl. 637;
VII, bl. 462.
611, VI, bl. 515;
VII, bl. 467.

Art.	Art.
612, VI, bl. 186;
VII, bl. 463.	673, IX, bl. 318.
613, VII, bl. 463.	674, IX, bl. 588.
617, VII, bl. 464.	677, X, bl. 467.
618, VI, bl. 177;
VII, bl. 465.	678, IX, bl. 318.
619, VI, bl. 175, 177, 182, 188;
VII, bl. 465;
IX, bl. 318.	702, VIII, bl. 485;
IX, bl. 318.
621, VI, bl. 182.	714, VIII, bl. 620.
622, VI, bl. 177.	715, VI, bl. 334, 338;
X, bl. 459.
625, VII, bl. 465.	716, VI, bl. 334, 338, 340.
625, VII, bl. 90, 168, 170;
VIII, bl. 350, 527;
IX, bl. 433 enz., 559 enz.,
318;
X, bl. 1 enz., 468.	717, VI, bl. 334, 338, 340.
626, IX, bl. 433 enz., 559 enz.;
X, bl. 1 enz., 468.	718, VI, bl. 334, 338, 340.
629, VI, bl. 511, 524;
VII, bl. 460;
VIII, bl. 30;
IX, bl. 683;
X, bl. 7i.	719, VI, bl. 329, 338, 340, 342,
343.
630, VIII, bl. 450.	721, VI, bl. 341, 530.
634, X, bl. 46.	722, VI, bl. 530.
637, VI, bl. 512;
X, bl. 37, 47.	733, VI, bl. 341.
639, VII, bl. 354, 453;
VIII, bl. 23.	742, IX, bl. 677.
641, X, bl. 468.	746, VI, bl. 530, 345.
658, IX, bl. 588.	757, IX, bl. 689.
667, VI, bl. 519;
VII, bl. 354, 500, 502, 503;
VIII, bl. 51.	784, VIII, bl. 600.
668, VI, bl. 57;
VII, bl. 355, 503.	796, X, bl. 519.
669, VII, bl. 355.	802, VIII, bl. 525.
670, VII, bl. 355.	808, VIII, bl. 262.
671, VII, bl. 349, 351, 354,
355, 374, 503;
VIII, bl. 20, 25, 26, 28,
33, 53.	812, IX, bl. 704.
	828, X, bl. 39.
	831, VI, bl. 524.
	850, VIII, bl. 110.
	858, VIII, bl. 427.
	877, X, bl. 384 enz.
	878, VI, bl. 530, 531.
	879, VI, bl. 370;
VII, bl. 45;
X, bl. 634.
	880, VI, bl. 364, 528;
VIII, bl. 325;
X, bl. 196, 660.
	881, VI, bl. 345, 355, 360, 361,
367, 368, 505, 509, 518,
521;
VII, bl. 29, 460;
IX, bl. 318, 687.
	883, VI, bl. 531, 535;

Art.
883, VII, bl. 47;
X, bl. 385 enz.
884, VII, bl. 46, 597;
X, bl. 311.
885, VI, bl. 529;
VII, bl. 48, 597.
887, VIII, bl. 113.
888, VIII, bl. 210;
X, bl. 379.
889, IX, bl. 706;
X, bl. 384, 387.
891, X, bl. 584.
892, X, bl. 384.
895, X, bl. 386.
902, IX, bl. 703.
909, VII, bl. 43, 44.
910, VII, bl. 43.
915, IX, bl. 705.
917, IX, bl. 705.
918, IX, bl. 705.
921, VI, bl. 370;
VI, bl. 373;
X, bl. 385 enz.
922, VI, bl. 373, 529.
925, VI, bl. 372, 373.
924, VI, bl. 370, 372;
X, bl. 386.
925, X, bl. 643.
926, VI, bl. 370, 375, 379;
VIII, bl. 205.
927, VI, bl. 378;
VIII, bl. 204.
928, VI, bl. 378, 537;
VIII, bl. 358.
929, VI, bl. 378, 379.
930, VI, bl. 378.
931, VI, bl. 370, 372, 379.
932, VI, bl. 380,
X, bl. 390.
933, VI, bl. 380.
934, VI, bl. 380.
935, VI, bl. 372, 384, 382;
VIII, bl. 209.

Art.
936, VI, bl. 381.
937, VI, bl. 370, 372, 382,
385, 529.
938, VI, bl. 370, 372, 382;
VIII, bl. 50.
939, VI, bl. 526.
940, VI, bl. 370, 529.
941, VI, bl. 530, 531.
942, VI, bl. 534.
543, VII, bl. 47.
944, VI, bl. 533;
VII, bl. 38.
945, VI, bl. 532, 534.
946, VI, bl. 375, 531, 534,
535;
X, bl. 385 enz.
947, VI, bl. 375, 536, 537;
X, bl. 643.
948, VI, bl. 537.
949, VI, bl. 537;
VII, bl. 358, 340, 342,
345.
950, VII, bl. 534.
951, VI, bl. 534;
VII, bl. 38.
952, VI, bl. 534;
VII, bl. 39.
953, VII, bl. 40.
954, VII, bl. 42, 43.
955, VII, bl. 43, 45;
IX, bl. 703.
956, VII, bl. 44, 45.
957, VII, bl. 45, 46;
X, bl. 311.
958, VII, bl. 46.
960, VII, bl. 143, 344, 345,
596.
961, VI, bl. 539;
VII, bl. 596;
VIII, bl. 210.
963, VII, bl. 45;
IX, bl. 703.
966, X, bl. 385.

Art,
968, VII, bl. 142.
975, VII, bl. 144.
978, VI, bl. 370.
980, VII, bl. 42.
982, VIII, bl. 623.
984, VIII, bl. 430.
985, VII, bl. 42.
991, VII, bl. 43.
1000, VII, bl. 43.
1001, VI, bl. 372, 515.
1002, VI, bl. 528;
VIII, bl. 323;
X, bl. 196, 660.
1004, VI, bl. 515.
1005, X, bl. 196.
1006, VI, bl. 528;
X, bl. 193 enz.
1013, X, bl. 663.
1015, X, bl. 513 enz.
1016, X, bl. 515 enz.
1020, VI, bl. 375, 368, 557;
VIII, bl. 202, 207.
1021, VIII, bl. 207;
X, bl. 194.
1022, VIII, bl. 207.
1023, VIII, bl. 207.
1024, VIII, bl. 207.
1029, VII, bl. 352.
1036, VI, bl. 375, 378.
1039, VI, bl. 372, 531.
1041, X, bl. 522.
1044, VIII, bl. 208.
1048, VI, bl. 378, 528.
1049, VI, bl. 528;
VIII, bl. 127;
X, bl. 203, 387 enz.
1050, VI, bl. 528.
1055, VI, bl. 658, 660;
X, bl. 145.
1066, VIII, bl. 110.
1071, VIII, bl. 267, 268.
1075, VIII, bl. 267.
1076, VIII, bl. 267

Art.
1078, X, bl. 519.
1082, VIII, bl. 267;
X, bl. 519.
1085, X, bl. 519.
1092, VI, bl. 537.
1104, VIII, bl. 597.
1115, X, bl. 519.
1117, X, bl. 133.
1118, X, bl. 135.
1120, VIII, bl. 430.
1121, IX, bl. 588.
1132, X, bl. 205 enz.
1137, X, bl. 519.
1142, X, bl. 205 enz.
1146, VII, bl. 182;
X, bl. 195.
1147, VII, bl. 179, 180,
182.
1153, X, bl. 519.
1154, IX, bl. 318;
X, bl. 519.
1155, X, bl. 519.
1164, VII, bl. 32.
1172, X, bl. 634.
1175, X, bl. 634.
1177, VI, bl. 384;
VII, bl. 81.
1178, VI, bl. 384;
VII, bl. 81.
1180, VI, bl. 384;
X, bl. 55.
1184, VI, bl. 594.
1185, VI, bl. 387, 388, 391, 392,
394, 396.
1186, VI, bl. 388, 391 enz.;
X, bl. 55, 70.
1187, VI, bl. 387.
1188, X, bl. 28.
1192, VI, bl. 592, 595.
1199, X, bl. 39.
1205, X, bl. 541, 542.
1210, VIII, bl. 502;
IX, bl. 677.

Art.
 1215, X, bl. 59, 53.
 1216, VIII, bl. 503.
 1217, VIII, bl. 426, 597.
 1219, VIII, bl. 491, 499;
 X, bl. 39.
 1221, VIII, bl. 504.
 1225, VII, bl. 116;
 VIII, bl. 268, 269, 427;
 IX, bl. 598.
 1230, VII, bl. 119.
 1251, VIII, bl. 492, 499,
 504.
 1255, X, bl. 519.
 1255, VIII, bl. 501, 504.
 1259, VIII, bl. 427.
 1240, VIII, bl. 427.
 1241, VIII, bl. 427.
 1245, IX, bl. 598.
 1254, VII, bl. 118.
 1255, VIII, bl. 427;
 IX, bl. 576, 588, 589,
 598, 621.
 1256, IX, bl. 586.
 1257, IX, bl. 586.
 1258, IX, bl. 586.
 1259, IX, bl. 586.
 1260, IX, bl. 586.
 1270, X, bl. 616.
 1271, VII, bl. 504;
 X, bl. 616.
 1272, VIII, bl. 28.
 1275, VIII, bl. 6, 331, 352;
 IX, bl. 377, 596, 598;
 X, bl. 616, 618.
 1277, VII, bl. 534;
 VIII, bl. 331.
 1279, VIII, bl. 28;
 IX, bl. 396.
 1280, VIII, bl. 28.
 1302, VIII, bl. 506.
 1303, VII, bl. 575.
 1304, VI, bl. 204, 206.
 1306, VII, bl. 119.

Art.
 1307, VII, bl. 419.
 1308, X, bl. 517, 518.
 1309, X, bl. 517.
 1316, VII, bl. 385.
 1318, X, bl. 556.
 1345, VIII, bl. 506.
 1349, VI, bl. 52;
 IX, bl. 507;
 X, bl. 615.
 1354, VI, bl. 55.
 1356, VI, bl. 32, 56;
 IX, bl. 507.
 1365, VIII, bl. 597.
 1364, VI, bl. 529;
 IX, bl. 641.
 1366, VII, bl. 312.
 1367, VI, bl. 56.
 1369, X, bl. 514.
 1374, VIII, bl. 22;
 IX, bl. 658.
 1375, VIII, bl. 22.
 1376, VIII, bl. 527.
 1377, VI, bl. 525.
 1388, IX, bl. 377.
 1392, VIII, bl. 306.
 1395, VII, bl. 308, 311;
 X, bl. 538.
 1396, X, bl. 538.
 1400, VIII, bl. 620.
 1401, VIII, bl. 418, 620.
 1402, VIII, bl. 620.
 1407, IX, bl. 679.
 1414, VI, bl. 205.
 1417, VI, bl. 204;
 VII, bl. 305;
 X, bl. 534, 535.
 1428, X, bl. 514.
 1462, X, bl. 93.
 1470, VIII, bl. 117.
 1472, X, bl. 197.
 1485, IX, bl. 641.
 1490, VI, bl. 59;
 X, bl. 617.

Art.	Art.
1491, VI, bl. 37.	1655, VI, bl. 52;
1492, VIII, bl. 597.	VII, bl. 63.
1493, VIII, bl. 21.	1683, VI, bl. 53, 59;
1495, VII, bl. 355, 503;	VII, bl. 77.
VIII, bl. 51.	1688, VI, bl. 53.
1496, X, bl. 46.	1690, X, bl. 650, 645.
1503, IX, bl. 585.	1691, VI, bl. 219;
1504, IX, bl. 585.	X, bl. 630, 636 enz., 642.
1505, IX, bl. 585.	1692, X, bl. 630, 636.
1507, VII, bl. 505.	1694, X, bl. 656.
1510, VII, bl. 348, 349, 353,	1695, X, bl. 636, 644.
500, 501;	1696, X, bl. 636, 644, 646.
VIII, bl. 31.	1697, X, bl. 636, 644.
1511, VII, bl. 349, 550, 551,	1699, X, bl. 647, 638 enz.
352, 353, 354, 374, 498,	1700, X, bl. 656, 647.
500, 503;	1701, X, bl. 636.
VIII, bl. 21, 51, 53.	1702, X, bl. 644.
1513, VII, bl. 504.	1703, IX, bl. 150.
1514, IX, bl. 657.	1704, VI, bl. 349.
1516, VII, bl. 507;	1712, VI, bl. 550.
VIII, bl. 28.	1713, VI, bl. 555;
1520, VII, bl. 356, 374.	IX, bl. 657.
1527, VIII, bl. 53.	1715, VII, bl. 540.
1528, VII, bl. 508;	1716, VI, bl. 535.
VIII, bl. 53.	1717, VI, bl. 557;
1539, VIII, bl. 29, 31, 53.	X, bl. 631, 643.
1551, VII, bl. 497.	1718, VII, bl. 39, 41, 44, 48.
1569, VI, bl. 348, 353.	1720, X, bl. 495.
1573, VI, bl. 351.	1722, X, bl. 495, 496.
1574, VI, bl. 509, 511.	1723, VII, bl. 503.
1586, VII, bl. 356, 374, 503.	1725, VII, bl. 49.
1592, VII, bl. 356, 509.	1731, IX, bl. 507.
1594, VII, bl. 34.	1739, VI, bl. 513.
1605, VII, bl. 520, 521;	1767, VIII, bl. 221.
VIII, bl. 25, 50.	1772, VIII, bl. 221.
1606, VII, bl. 520.	1776, VIII, bl. 221.
1617, X, bl. 70.	1777, IX, bl. 508.
1622, X, bl. 630.	1778, IX, bl. 686.
1628, VIII, bl. 620.	1781, X, bl. 46.
1632, X, bl. 46.	1791, IX, bl. 508.
1636, VIII, bl. 620.	1797, VIII, bl. 306.
1647, IX, bl. 657.	1803, IX, bl. 304.
1648, VI, bl. 53.	1804, IX, bl. 321.

Art.
1811, IX, bl. 507.
1827, IX, bl. 508.
1840, VI, bl. 53.
1848, VIII, bl. 620.
1857, IX, bl. 508.
1869, IX, bl. 657.
1884, X, bl. 544.
1888, IX, bl. 508, 699 enz.
1889, X, bl. 496;
X, bl. 633, 643.
1895, VII, bl. 42.
1902, VII, bl. 360;
VIII, bl. 333.
1903, VI, bl. 530.
1905, VII, bl. 222;
IX, bl. 574, 589, 590 enz.,
656 enz.
1907, IX, bl. 574, 655 enz.
1912, VII, bl. 42.
1917, IX, bl. 303.
1926, IX, bl. 594, 595.
1929, VIII, bl. 597.
1930, VIII, bl. 597.
1940, X, bl. 367.
1946, VIII, bl. 420.
1947, VIII, bl. 420.
1954, VI, bl. 27.
1959, VI, bl. 530.
1966, VII, bl. 536.
1967, IX, bl. 701;
X, bl. 496.
1968, VII, bl. 377;
IX, bl. 702.

Art.
1976, VII, bl. 385.
1977, VII, bl. 536.
1982, VII, bl. 379, 383.
1983, VII, bl. 305;
IX, bl. 679;
X, bl. 525, 534, 535.
1987, IX, bl. 222.
1992, VII, bl. 499;
IX, bl. 676, 687.
1994, IX, bl. 676.
1995, IX, bl. 676.
1996, IX, bl. 676.
1997, VI, bl. 519;
VII, bl. 467;
IX, bl. 676.
1998, IX, bl. 676.
2000, IX, bl. 677;
X, bl. 529.
2004, IX, bl. 677, 679;
X, bl. 525, 534 enz.
2005, IX, bl. 689.
2014, VI, bl. 511, 512;
IX, bl. 682, 683, 687;
X, bl. 39 enz., 541.
2015, VIII, bl. 117.
2016, VIII, bl. 81.
2019, VIII, bl. 81.
2020, VIII, bl. 81.
2023, IX, bl. 688.
2026, IX, bl. 689.
2028, IX, bl. 690.
2029, IX, bl. 690.

F. REGTSVORDERING (WETB. VAN BURGERLIJKE).

Art.
4, VII, bl. 173;
VIII, bl. 321;
X, bl. 75, 337, 643.
17, VIII, bl. 418.
18, VIII, bl. 508, 515.

Art.
19, VIII, bl. 515.
43, IX, bl. 595.
44, IX, bl. 595.
46, VII, bl. 51, 59, 530;
X, bl. 554.

Art.
48, IX, bl. 222.
52, VII, bl. 376.
55, VII, bl. 376.
56, VII, bl. 376;
VIII, bl. 306.
57, IX, bl. 219 enz.
59, VI, bl. 397, 406;
VII, bl. 184, 525.
65, X, bl. 123.
66, VIII, bl. 228;
X, bl. 423.
67, IX, bl. 395.
68, VIII, bl. 32.
69, VIII, bl. 32.
70, VIII, bl. 33.
71, VIII, bl. 33.
76, X, bl. 560.
90, VI, bl. 407, 408;
VIII, bl. 225, 449.
91, VIII, bl. 418, 419.
92, VII, bl. 173;
VIII, bl. 420.
94, VIII, bl. 303, 418.
94, VIII, bl. 516.
96, VIII, bl. 418.
98, IX, bl. 583.
99, X, bl. 122.
99, IX, bl. 213 enz.
111, VIII, bl. 516.
101, VIII, bl. 515, 516.
102, VIII, bl. 516.
107, VIII, bl. 228.
108, VI, bl. 658.
109, VIII, bl. 508, 510, 511,
514, 515, 516.
110, VIII, bl. 516.
116, X, bl. 75.
118, VIII, bl. 420.
119, VIII, bl. 420, 428.
120, VIII, bl. 516.
121, VIII, bl. 515;
X, bl. 116.
125, VIII, bl. 430, 512;

Art.
125, IX, bl. 216;
X, bl. 120, 121.
126, IX, bl. 585.
127, IX, bl. 661.
X, bl. 314.
129, IX, bl. 517, 518.
133, VIII, bl. 228.
134, VIII, bl. 512.
135, X, bl. 560.
142, X, bl. 560.
147, X, bl. 560.
148, VI, bl. 606.
149, VI, bl. 606.
150, VI, bl. 607.
152, VIII, bl. 211, 213.
155, IX, bl. 583.
157, X, bl. 119.
160, VIII, bl. 419.
180, X, bl. 560.
200, VIII, bl. 428, 429, 508,
513, 514, 515.
203, VI, bl. 658.
204, VIII, bl. 514, 515.
205, VIII, bl. 428, 508, 511,
513, 514, 515.
206, VIII, bl. 511, 514.
210, VIII, bl. 228.
216, VIII, bl. 228.
224, X, bl. 136.
228, X, bl. 136.
242, X, bl. 543, 643.
247, VIII, bl. 217.
248, VIII, bl. 217.
249, VIII, bl. 217, 554 enz.
256, VIII, bl. 228.
266, VIII, bl. 228.
278, X, bl. 623.
289, IX, bl. 585.
297, IX, bl. 661.
304, X, bl. 477.
335, X, bl. 549, 551.
336, X, bl. 534.
357, X, bl. 534.

Art.
343, VIII, bl. 227, 228.
353, VIII, bl. 215.
355, X, bl. 119.
369, X, bl. 560.
376, VIII, bl. 142.
399, X, bl. 554.
400, X, bl. 549, 551.
406, VIII, bl. 517, 519, 528.
432, VIII, bl. 225.
436, IX, bl. 593, 594, 596,
656 enz;
437, IX, bl. 658.
439, VIII, bl. 251;
XI, bl. 592.
443, IX, bl. 592.
448, VI, bl. 386, 394.
456, VIII, bl. 219;
IX, bl. 592;
IX, bl. 686.
460, IX, bl. 592.
461, IX, bl. 592.
470, IX, bl. 661.
474, VIII, bl. 231.
475, IX, bl. 592.
493, IX, bl. 598.
495, IX, bl. 583.
505, IX, bl. 518.
510, VII, bl. 121, 123.
586, X, bl. 477.
600, IX, bl. 580;
X, bl. 122.
616, VII, bl. 376.
620, X, bl. 633.
624, X, bl. 122.
697, VIII, bl. 597.
703, IX, bl. 690.
721, X, bl. 47, 71.
735, VII, bl. 191.
738, X, bl. 73.
742, VIII, bl. 325, 330, 334.

Art.
744, VIII, bl. 325, 326, 329,
338.
747, VIII, bl. 326, 338.
748, VIII, bl. 326, 329, 338.
749, VIII, bl. 325, 326, 329.
758, VI, bl. 386, 387, 392,
395.
760, VIII, bl. 428.
761, VIII, bl. 428.
772, X, bl. 375.
784, VI, bl. 57.
816, X, bl. 136.
822, VIII, bl. 513;
X, bl. 625.
823, VIII, bl. 511, 513;
836, IX, bl. 595.
839, IX, bl. 595.
841, IX, bl. 595.
855, VI, bl. 212, 220, 223.
856, VIII, bl. 417.
858, VI, bl. 217.
859, VI, bl. 223.
860, VI, bl. 223, 227.
861, VI, bl. 224, 225, 227.
862, VI, bl. 220, 223, 225.
863, VI, bl. 217, 223, 227.
864, VI, bl. 226.
865, VI, bl. 213.
866, VI, bl. 227.
867, VI, bl. 227, 228.
868, VI, bl. 221.
870, VI, bl. 221.
871, VI, bl. 227;
VIII, bl. 417;
871, IX, bl. 214;
IX, bl. 223.
872, VI, bl. 228.
874, VI, bl. 219.
X, bl. 643.
875, VI, bl. 227.

G. STRAFVORDERING (WETBOEK VAN).

Art.	Art.
1, VI, bl. 449; IX, bl. 413.	211, VIII, bl. 415, 416.
2, VIII, bl. 539, 543, 551.	221, VI, bl. 419.
6, IX, bl. 133, 503.	227, VI, bl. 419, 420, 434.
7, VIII, bl. 83.	231, VIII, bl. 509; IX, bl. 157.
11, VIII, bl. 545.	241, X, bl. 548.
14, X, bl. 503.	242, IX, bl. 158; X, bl. 555.
16, VIII, bl. 564.	245, VI, bl. 420.
19, VIII, bl. 412.	248, VIII, bl. 415.
20, VIII, bl. 412.	252, VIII, bl. 564.
21, VIII, bl. 564.	253, VIII, bl. 509, 564; IX, bl. 157.
22, VIII, bl. 541, 544, 546, 550, 551.	257, VIII, bl. 551.
23, VIII, bl. 564.	271, X, bl. 560.
27, VIII, bl. 544, 546.	272, X, bl. 553.
29, VI, bl. 449.	273, X, bl. 546 enz.
33, VIII, bl. 416.	307, VIII, bl. 412.
37, VIII, bl. 545.	383, IX, bl. 138.
40, IX, bl. 580.	387, X, bl. 547 enz.
62, VII, bl. 635.	430, VII, bl. 630.
65, X, bl. 161.	433, VI, bl. 437.
87, VIII, bl. 565, 571.	437, VI, bl. 444; IX, bl. 575.
101, VIII, bl. 417.	442, VI, bl. 637; VIII, bl. 424.
107, VIII, bl. 348.	444, VI, bl. 639.
117, VIII, bl. 565.	445, VII, bl. 151.
119, VIII, bl. 573.	446, VIII, bl. 413.
121, VIII, bl. 570.	447, VIII, bl. 413.
129, VI, bl. 416.	457, VIII, bl. 75, 78.
130, VI, bl. 416.	458, VI, bl. 444; VIII, bl. 78.
154, VIII, 565.	459, VI, bl. 543; VIII, bl. 78.
135, VI, bl. 409, 416, 418, 419.	460, VI, bl. 543; VIII, bl. 78, 86.
137, VI, bl. 412.	461, VIII, bl. 78, 86.
165, VI, bl. 419.	462, VIII, bl. 86.
174, VI, bl. 278.	463, VIII, bl. 84.
189, X, bl. 161.	
207, VI, bl. 409, 418, 419, 436, 444, 449; VII, bl. 387.	
208, VI, bl. 419, 420, 449.	
209, VII, bl. 153.	

H. STRAFREGT (WETBOEK VAN).

Art.	Art.
1, VI, bl. 541.	309, VI, bl. 452.
2, VIII, bl. 137.	311, VI, bl. 267.
4, VI, bl. 499.	312, VI, bl. 267.
9, VI, bl. 541.	317, VIII, bl. 137.
11, VIII, bl. 413.	321, VI, bl. 266;
13, VII, bl. 251.	VII, bl. 387.
28, X, bl. 153.	328, VI, bl. 266;
40, VI, bl. 541.	VIII, bl. 621.
42, VI, bl. 371.	329, VIII, bl. 621.
X, bl. 153.	335, X, bl. 152.
52, VI, 543, bl. 544.	340, VI, bl. 426;
56, VII, 555, 559, 569.	IX, bl. 138.
59, VII, bl. 387.	380, VI, bl. 75—76;
62, VI, bl. 63—77.	X, bl. 505.
64, VI, bl. 140.	405, VI, bl. 72;
87, VIII, bl. 346.	VIII, bl. 618.
88, VIII, bl. 346.	406—409, VI, bl. 72.
187, VIII, bl. 344.	412, IX, bl. 587.
200, VII, bl. 555.	459, VI, bl. 547.
209, VI, bl. 416.	463, VII, bl. 387.
212, VI, bl. 416.	464, VI, bl. 541, 543, 547.
216, VI, bl. 418.	465, VI, bl. 541.
220, VI, bl. 420.	466, VI, bl. 541, 543.
224, VI, bl. 416.	467, VI, bl. 543, 544;
230, VI, bl. 416.	VIII, bl. 65.
231, VI, bl. 416.	469, VI, bl. 544;
245, VI, bl. 420.	VIII, bl. 63.
259, VI, bl. 328.	471, VI, bl. 496;
260, VI, bl. 328.	VII, bl. 256;
269, X, bl. 433.	VIII, bl. 59.
274—278, X, bl. 433.	475, VI, bl. 501.
278, VIII, bl. 444.	

I. KOOPHANDEL (WETBOEK VAN).

Art.	Art.
1, VII, bl. 72.	19, VI, 42, 57;
2, VII, bl. 65.	VII, bl. 385.
4, X, bl. 477.	20, VI, bl. 42, 49, 58.
16, VII, bl. 384.	21, VI, bl. 58.
17, VII, bl. 379.	22—29, VI, bl. 48.
18, VI, bl. 42.	23, X, bl. 139.

Art.

- 38, VI, bl. 46.
39, VI, bl. 48.
40, VI, bl. 42.
42, VI, bl. 48.
43, VI, bl. 48.
44, VI, bl. 46, 58.
47, X, bl. 644, 646.
62, X, bl. 467.
71, VII, bl. 654.
100, X, bl. 79, 105.
101, X, bl. 94, 111.
104, X, bl. 90.
108, X, bl. 90.
111, X, bl. 94 enz., 109.
118, X, bl. 487.
135, VII, bl. 314, 582.
136, VII, bl. 583.
140, X, bl. 90, 98.
148, VII, bl. 318;
X, bl. 90, 98.
152, IX, bl. 680.
161, X, bl. 101.
162, X, bl. 100, 477.
177, X, bl. 90.
185, X, bl. 90.
192, X, bl. 487.
195, X, bl. 487.
198, VI, bl. 603.
208, X, bl. 476.
209, X, bl. 487.
214, X, bl. 479.
216, X, bl. 479.
217, X, bl. 479.
219, X, bl. 480.
522, VI, bl. 601.
523, VI, bl. 601.
748, IX, bl. 589.
764, VII, bl. 65.
765, VII, bl. 66, 67, 68.
766, VII, bl. 66.
767, VII, bl. 67.
770, VII, bl. 68.
780, VII, bl. 68.

Art.

- 785, IX, bl. 526.
787, VII, bl. 67;
X, bl. 468.
789, VII, bl. 68.
791, VII, bl. 60.
793, VII, bl. 67, 68.
794, VII, bl. 67.
795, VII, bl. 67;
IX, bl. 589.
798, VII, bl. 67, 76.
799, VII, bl. 67.
808, VII, bl. 67.
813, VII, bl. 68.
814, VII, bl. 68.
818, VI, bl. 600.
819, VI, bl. 600.
821, VI, bl. 594, 600.
822, VI, bl. 594;
VII, bl. 82.
823, VI, bl. 601;
VII, bl. 82.
825, VI, bl. 594;
VII, bl. 82.
855, VIII, bl. 141.
838, VIII, bl. 143.
846, VIII, bl. 143.
857, IX, bl. 576.
858, VIII, bl. 427;
IX, bl. 576.
859, IX, bl. 576.
862, IX, bl. 583.
863, VIII, bl. 306.
867, IX, bl. 619.
869, IX, bl. 586.
873, IX, bl. 619.
878, VII, bl. 79.
900, X, bl. 468.
1177, VII, bl. 69.
1178, VII, bl. 69.
1180, VII, bl. 69.
1185, VII, bl. 69.
1195, VII, bl. 69.

K. NAPOLEÓN (CODE).

Art.	Art.
2, IX, bl. 7.	909, VII, bl. 42.
3, VIII, bl. 157.	913, IX, bl. 704.
5, VIII, bl. 157.	916, IX, bl. 704.
11, X, bl. 315.	919, X, bl. 385.
15, VIII, bl. 158.	951, IX, bl. 594.
14, X, bl. 60.	970, VI, bl. 371.
147, IX, bl. 440.	1035, VI, bl. 371.
228, IX, bl. 440.	1098, VII, bl. 333, 334, 336.
238, X, bl. 662.	1099, VII, bl. 332, 335.
333, VIII, bl. 9.	1102, VII, bl. 226.
336, VII, bl. 12, 13.	1103, VII, bl. 226.
338, VIII, bl. 9.	1108, VI, bl. 34.
340, IX, bl. 440.	1142, VIII, bl. 6.
384, VIII, bl. 111.	1170, VIII, bl. 368.
436, VIII, bl. 9.	1174, VIII, bl. 368.
459, IX, bl. 587.	1189, X, bl. 517.
468, X, bl. 499.	1190, X, bl. 517.
526, IX, bl. 6.	1191, X, bl. 517.
530, IX, bl. 1, 8.	1317, VII, bl. 222, 225.
534, VI, bl. 393.	IX, bl. 593.
537, VIII, bl. 592.	1359, VII, bl. 377.
538, VII, bl. 398, 602, 609.	1365, VII, bl. 385.
544, VIII, bl. 592;	1423, VI, bl. 539.
X, bl. 24.	1496, VII, bl. 333.
545, VIII, bl. 581, 583.	1527, VII, bl. 333, 336.
552, X, bl. 24.	VIII, bl. 190, 195, 201.
656, VI, bl. 335.	1599, VII, bl. 505.
663, VI, bl. 335.	1604, VII, bl. 350, 498.
682—685, VI, bl. 334.	1605, VII, bl. 350, 352, 499.
730, VII, bl. 597.	VIII, bl. 26, 51.
747, IX, bl. 706.	1606, VII, bl. 350, 352.
758, IX, bl. 704.	VIII, bl. 51.
759, IX, bl. 705.	1607, VII, bl. 350, 352;
766, IX, bl. 705.	VIII, bl. 51.
895, VI, bl. 370, 371.	1909, IX, bl. 4.
896, VI, bl. 376;	1926, VI, bl. 513.
VIII, bl. 203, 358, 360,	2060, VI, bl. 200, 201.
361, 362, 370.	2101, VI, bl. 390.
897, VIII, bl. 203.	VIII, bl. 113.
898, VIII, bl. 361, 362, 370.	2102, VI, bl. 391.
904, VII, bl. 38.	VIII, bl. 113.

Art.
2102, X, bl. 51.
2129, VIII, bl. 498, 503.
2148, VIII, bl. 498, 505.
2219, X, bl. 524.
2251, IX, bl. 688.

Art.
2279, VI, bl. 189;
IX, bl. 682;
X, bl. 45.
2404, VII, bl. 335.

L. COMMERCE (CODE DE).

Art.
18, VII, bl. 72.
37, VIII, bl. 157.
38, VI, bl. 47, 50, 51.
110, X, bl. 89, 94.
491, VIII, bl. 113.

Art.
489, VII, bl. 66.
502, VI, bl. 594, 608.
503, VI, bl. 594.
504, VI, bl. 600, 601, 608.
634, X, bl. 498.

M. PROCEDURE CIVILE (CODE DE).

Art.
9, IX, bl. 214.
23, VI, bl. 182, 200.
109, VIII, bl. 509.
141, VI, bl. 403.
166, VIII, bl. 213.
265, VIII, bl. 421.

Art.
365, VII, bl. 387.
452, VII, bl. 51, 59.
608, VIII, bl. 222.
624, VII, bl. 220.
839, IX, bl. 596.
1041, VII, 55.

N. INSTRUCTION CRIMINELLE (CODE D').

Art.
8, VII, bl. 84.
188, X, bl. 553.
365, VI, bl. 420.

Art.
637, VIII, bl. 75, 76.
638, VIII, bl. 75.
643, VIII, bl. 84, 85.

O. LODEWIJK NAPOLEON (WETBOEK).

Art.
208, VII, bl. 331;
VIII, bl. 201.
236, VII, bl. 357.
574—577, VI, bl. 335.
591, VII, bl. 351.
1379, VII, bl. 350;
VIII, bl. 47.

Art.
1380, VII, bl. 350, 351.
1381, VII, bl. 350, 351.
1382, VII, bl. 350, 351.
1399, VII, bl. 357.
1413, VII, bl. 358.
1495, VII, bl. 350.
2465, VII, bl. 522.

P. CRIMINEEL WETBOEK VAN HET KONINGRIJK HOLLAND.

Art.

172, VII, bl. 550.

185, VII, bl. 550.

232, VII, bl. 550.

Art.

274, VII, bl. 550.

338, VII, bl. 550.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637

